โครงการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
ศึกษากรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คณะผู้วิจัย

นางสาวศิริวรรณ วิบูลย์มา	หัวหน้าโครงการ
นางสาวนราวดี โลหะจินดา	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวนิปาตีเมาะ หะยีหามะ	ผู้ร่วมวิจัย
นายประสิทธิ์ รัตนมณี	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวอรอุษา ปุณยบุรณะ	ผู้ร่วมวิจัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

คลังความรู้

โครงการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น
ศึกษากรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

คณะผู้วิจัย

นางสาวศิริวรรณ วิบูลย์มา	หัวหน้าโครงการ
นางสาวนราวดี โลหะจินดา	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวนิปาตีเมาะ หะยีหามะ	ผู้ร่วมวิจัย
นายประสิทธิ์ รัตนมณี	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวอรอุษา ปุณยบุรณะ	ผู้ร่วมวิจัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ	หน้า
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	2
วิธีการดำเนินการวิจัย	2
ขอบเขตด้านเนื้อหา	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
กรอบแนวความคิดในการวิจัย	4
ระยะเวลาในการทำวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
บทที่ 2 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนปัตตานี	**7**
2.1 ประวัติศาสตร์เมืองยะรัง	10
2.1. แผนที่แสดงประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองกรือเซะ – บานา	13
2.2. ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองกรือเซะ – บานา	14
2.2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนกรือเซะ	16
- สถานที่สำคัญบริเวณชุมชนกรือเซะ	17
- มัสยิดกรือเซะ	17
- สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว	19
- หน้าพระลานและอนุสรณ์สถานยามาดา	25
- บ่อน้ำฮังตูวะฮ์	26
- สุสานเจ้าเมืองยะหริ่ง	28
2.2.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนตันหยงดาโต๊ะ	28
- สถานที่สำคัญบริเวณชุมชน ตันหยงดาโต๊ะ	29
- หลุมฝังศพหลิมโต๊ะเดี่ยม	29
- สุสานโต๊ะปันยัง	31
- มัสยิดดาโต๊ะ	34
2.2.3 ประวัติศาสตร์ชุมชนบาราโหม	36
- สถานที่สำคัญบริเวณชุมชนบาราโหม	38
- สุสานพญาอินทิรา	38

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

- สุสานราชินี 4 องค์ 39
2.3 วังเก่าสมัย 7 หัวเมือง 41
2.3.1 วังจะบังติกอ 41
2.3.2 วังยะหริ่ง 43
2.3.3 วังสายบุรี 47
2.3.4 วังพิพิธภักดี 49
2.3.4 วังหนอกจิก 51
2.4 สรุปประวัติศาสตร์บริเวณเมืองกรือเซะ – บานา 51
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์บอกเล่า 55
3.1 เพลงกล่อมเด็ก 55
3.2 นิทานพื้นบ้าน 87
3.3 ปริศนาคำทาย 104
บทที่ 4 ความเป็นมาพิพิธภัณฑ์ ในสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา 109
4.1 พิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี 119
- รูปแบบการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี 119
- โบราณสถานวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี
4.2 พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา 120
4.3 พิพิธภัณฑ์เรืออำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค 134
- รูปแบบการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์เรือนอำมาตย์ฯ 134
- ตัวอย่างศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่จัดแสดงฯ 136
4.4 หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ 143
4.4.1 หอศิลป์ภาคใต้ 145
- รูปแบบการจัดแสดงภายในหอศิลป์ภาคใต้ 145
- นิทรรศการหมุนเวียนภายในหอศิลป์ภาคใต้ 146
4.4.2 หอวัฒนธรรมภาคใต้ 150
- รูปแบบการจัดแสดงภายในหอวัฒนธรรมภาคใต้ 151
- ตัวอย่าง 151
- นิทรรศการหมุนเวียนภายในหอวัฒนธรรมภาคใต้ 160

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 5 รูปแบบการดำเนินชีวิตในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 197
5.1 อาหารการกิน 197
5.2 ภาษา 205
5.3. อาชีพและการทำมาหากิน 217
5.4. ศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรม 223
5.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 229
5.6 แบบแผนทางประเพณีวัฒนธรรม 234
บทที่ 6 บุคคลสำคัญของท้องถิ่น 246
6.1 บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ 246
6.2 บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรม 260
6.3 ศิลปินพื้นบ้าน 294
6.4 บุคลากรด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม 307

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 1 บทนำ

หลักการและเหตุผล

ประเทศไทยมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มั่งคั่งด้วยมรดกทางวัฒนธรรมสาขาต่าง ๆ ดังปรากฏโบราณวัตถุและศิลปวัตถุอยู่มากมายและมีความหลากหลายในวัฒนธรรมประเพณี เป็นหลักฐานยืนยันถึงภูมิหลังในด้านความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ ในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีสาระสำคัญที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ ภูมิหลังสังคมจารีตประเพณีและเรื่องราวหลักฐานทางศิลปะ โบราณคดี แต่ในความแตกต่างหลากหลายนี้เองที่กลายเป็นเสน่ห์และเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น เมื่อวันเวลาและเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป ศิลปวัตถุ โบราณในท้องถิ่นถูกทำลาย ประวัติศาสตร์ของเมืองถูกลืมเลือน วัฒนธรรมบริสุทธิ์ของท้องถิ่นถูกแทรกซ้อนด้วยวัฒนธรรมส่วนกลางและวัฒนธรรมตะวันตกที่แพร่ผ่านวัฒนธรรมเมืองเข้ามาจนเกินความสมดุล คงเป็นที่น่าเสียดายถ้ามรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมีอันต้องสูญสิ้นไป ผู้คนในท้องถิ่นก็จะขาดซึ่งความภาคภูมิใจ ไม่มีสิ่งใดที่จะอวดและเผยแพร่แก่ผู้อื่นได้ และความสำคัญอันนี้เองที่ก่อกำเนิดสถานที่เก็บรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าขึ้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่5) ได้ทรงโปรดให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ขึ้น เพื่อจัดแสดงศิลปโปราณวัตถุล้ำค่า มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นหลายแห่งทั่วประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์ตามวัดต่าง ๆ สำหรับพิพิธภัณฑ์ที่ไม่ได้อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร จะมีหน่วยงาน องค์กรและเอกชน ตื่นตัวริเริ่มจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น ทำให้เกิดความหลากหลายของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งตามหลักปรัชญาของการจัดพิพิธภัณฑ์แล้วนั้น พิพิธภัณฑ์เป็นสถานแห่งการศึกษาหาความรู้ในทุก ๆ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ธรรมชาติ มานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณคดี พิพิธภัณฑ์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์ของวัด และสถาบันการศึกษาที่พยายามรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมมาจัดแสดงเพื่อให้ผู้ชมได้ศึกษาและเรียนรู้ใน ระดับหนึ่ง

สำหรับพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ตั้งอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอยู่ในความดูแลของสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยาที่รวบรวมและจัดแสดงวัตถุเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนในด้านต่าง ๆ ไว้อาทิเช่นเครื่องมือทำประมง เครื่องมือทำนาและศิลปหัตถกรรมและงานช่าง นอกจากนี้ยังมีหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่มีการนำผลงานของศิลปินที่มีชื่อเสียงและผลงานการประกวดของนักเรียน นักศึกษามาจัดแสดงหมุนเวียนตลอดทั้งปี หากแต่พิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ยังขาดการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นการพัฒนาศักยภาพในการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่น ในพิพิธภัณฑ์และองค์ความรู้ที่จะนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่สามารถ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถ่ายทอดให้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้เรียนรู้และรู้จักตนเอง รวมทั้งเผยแพร่ไปสู่สังคมวงกว้าง และก้าวไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชน เผยแพร่ข้อมูลและกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์เพื่อการพัฒนาขอบข่ายการศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนและนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว รวมถึงผู้สนใจทั่วไป เพื่อมาแสวงหาความรู้และความบันเทิงเชิงวิชาการมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาค้นคว้าและเก็บข้อมูลองค์ความรู้จากพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ให้เป็นระบบ
2. เพื่อพัฒนาระบบทะเบียนวัตถุองพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ให้ได้มาตรฐาน
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา ให้สามารถจัดองค์ความรู้ท้องถิ่นในพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ได้
4. เพื่อพัฒนาให้พิพิธภัณฑ์และหอศิปลวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นแหล่งอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และยังยื่นทั้งชุมชนท้องถิ่นและบุคลากรภายนอก
5. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ไปสู่สังคมวงกว้าง

วิธีการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : ศึกษากรณีสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใช้ระเบียบการดำเนินการวิจัยแบบเชิงสำรวจและอภิปรายผลโครงการด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ขั้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ขั้นสำรวจเก็บรวมรวบข้อมูลจากภาคสนาม โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการสังเกตการณ์ (Observation) ประกอบจดบันทึก ศึกษาและสำเนาเอกสารของแหล่งข้อมูล

ขั้นจัดการกระทำกับข้อมูลโดยดำเนินการดังนี้

1. นำข้อมูลที่รวบรวมได้โดยการสัมภาษณ์ ซึ่งทำการจดบันทึกและ/หรือบันทึกไว้ในเทปบันทึกเสียงมาถอดข้อความโดยวิธีการสรุปสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาตามขอบเขตเนื้อหา
2. นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปบันทึกเสียงและข้อมูลที่จดบันทึกจากการสัมภาษณ์ การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูล และเก็บข้อมูลเสริมในส่วนที่ขาดความสมบูรณ์
3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบ ศึกษาวิเคราะห์และสรุปตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา
4. ขั้นเรียบเรียงรายงานวิจัย
5. จัดทำงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ พร้อมแผ่นบันทึกข้อมูลในรูปแบบอิเลคทรอนิกส์
6. จัดทำแผ่น CD บันทึกข้อมูล และข้อมูลที่เกี่ยวกับงานวิจัยตามสัญญาที่ระบุ

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตทางด้านพื้นที่ สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี แบ่งออกเป็น 4 แหล่งเรียนรู้ ได้แก่

- พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา
- พิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี
- หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้
- พิพิธภัณฑ์เรือนอำมาตย์โทพระยาพิบูลย์พิทยาพรรค

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาตามขอบเขตการศึกษาต่อไปนี้

1. แผ่นที่ สถานที่ตั้ง

2. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชน โดยศึกษารวบรวมข้อมูลหลักฐานทั้งจากหนังสือ เอกสาร จดหมายเหตุ บันทึกข้อมูลเสียง และจากการสัมภาษณ์บุคคลให้ข้อมูล (Key person) ประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ประเภทนิทาน ตำนาน เพลงกล่อมเด็ก ฯลฯ

3. ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

4. รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต อาหารการกิน ภาษา ลักษณะสังคมของชุมชน

5. อาชีพและการทำมาหากิน

6. ศาสนาและความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

7. แบบแผนทางประเพณีวัฒนธรรม

8. ข้อมูลประวัติบุคคลสำคัญ/ครู/ภูมิปัญญาในชุมชน

9. การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโดยรอบ

10. แหล่งเรียนรู้ใกล้เคียง

11. ข้อมูลวัตถุชิ้นสำคัญของพิพิธภัณฑ์ (Master Piece) ไม่น้อยกว่า 20 ชิ้น พร้อมรูปภาพประกอบ โดยมีข้อมูลประกอบเบื้องต้น ได้แก่ (ชื่อเรียกทั่วไป/ชื่อเรียกเฉพาะถิ่น) ประเภทของวัสดุ แหล่งที่มาของวัตถุ ชื่อผู้ผลิตชิ้นงาน ฯลฯ ทั้งนี้มุ่งเน้นสาระสำคัญหรือความหมายของวัตถุที่สามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจ เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุนั้น ๆ กับเนื้อหาที่จัดแสดง รวมทั้งขั้นตอนหรือกรรมวิธีทำ และวิธีการใช้ประโยชน์จากวัตถุนั้น ๆ

12. รูปแบบการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์

13. การจัดกระบวนการเรียนรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมจากนิทรรศการหลักของพิพิธภัณฑ์ เช่น นิทรรศการหมุนเวียน การจัดกิจกรรม เป็นต้น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ระยะเวลาทำการวิจัย

ระยะเวลา 6 เดือน หลังการทำสัญญา

แผนการดำเนินงานโครงการ

ระยะเวลาในการดำเนินงาน	เดือน					
	1	2	3	4	5	6
1. ค้นคว้ารวบรวมเอกสาร	←	→				
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม		←	→			
2.1 สำรวจข้อมูลพิพิธภัณฑ์ทั้ง 4 แหล่ง						
2.2 ลงพื้นที่ชุมชน 3 จังหวัด			←	→		
3. วิเคราะห์ข้อมูล				←	→	
4. เขียนรายงาน					←	→

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้จากพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้รับการจัดเก็บและบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบและสามารถพัฒนาทะเบียนวัตถุของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้ได้มาตรฐาน

2. นักวิจัยของสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนาได้รับการพัฒนาวิธีการจัดการองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปแบบพิพิธภัณฑ์

3. พิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้เป็นแหล่งอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และยั่งยืนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

4. องค์ความรู้จากพิพิธภัณฑ์และหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ที่ได้นำมาสังเคราะห์เป็นความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นสามารถถ่ายทอดให้คนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เรียนรู้และรู้จักตนเอง รวมทั้งเผยแพร่ไปสู่สังคมวงกว้าง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

คณะผู้วิจัย

นางสาวศิริวรรณ	วิบูลย์มา	หัวหน้าโครงการ
นางสาวนราวดี	โลหะจินดา	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวอรอุษา	ปุณยบุรณะ	ผู้ร่วมวิจัย
นางสาวนิปาติเมาะ	หะยีหามะ	ผู้ร่วมวิจัย
นายประสิทธิ์	รัตนมณี	ผู้ร่วมวิจัย

ที่ปรึกษาโครงการ

รองศาสตราจารย์ ผดุงยศ ดวงมาลา	ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา
รองศาสตราจารย์ วุฒิ วัฒนสิน	รองผู้อำนวยการวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 2
ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชุมชนปัตตานี

ปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีฐานะเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรลังกาสุกะ ในพุทธศตวรรษที่ 7 ปัจจุบันซากเมืองเก่าของปัตตานีในยุคนั้น ๆ ปรากฏเป็นหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญ ศูนย์กลางการปกครอง การค้า และวัฒนธรรม ถ้านับย้อนหลังไป จะพบว่าปตานีมีแหล่งชุมชนโบราณที่เป็นดินแดนแห่งอาณาจักรฮินดู – พุทธ หรือ ฮินดู – ชวาที่มีชื่อว่า "ราชอาณาจักรลังกาสุกะ" สามารถแบ่งยุคอารยธรรมได้เป็น 2 ยุค คือ

ยุคแรก ปตานีสมัยวัฒนธรรมฮินดู – พุทธ นับตั้งแต่ชาวลังกาสุกะยังเป็นผู้นับถือลัทธิภูตผีวิญญาณ พราหมณ์ ฮินดู และพุทธ เรื่อยมาจนถึงช่วงที่ศาสนาอิสลามเริ่มเผยแผ่สู่ราชอาณาจักรปตานี (พ.ศ. 2043)

ยุคที่สอง นับตั้งแต่กษัตริย์ปตานีเริ่มนับถือศาสนาอิสลาม หรือสมัยวัฒนธรรมอิสลาม จนถึงช่วงที่ประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2043 – 2475)

เมื่อปัตตานีเปลี่ยนมาปกครองตามรูปแบบศาสนาอิสลาม ทำให้วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมของประชาชนดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม เริ่มตั้งแต่ราชวงศ์ศรีวังสา จนกระทั่งมาอยู่ใต้การปกครองของสยาม แบ่งตามยุคการปกครองได้ดังนี้

"ปตานี" เมื่อนับถือศาสนาอิสลามและนิยมวัฒนธรรมอิสลาม (พ.ศ. 2043 – 2475)

การล่มสลายของอาณาจักรมัชปาหิตเมื่อ พ.ศ. 2021 นับว่าเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้นักการศาสนาอิสลามในปตานีสามารถเผยแผ่แนวคิดของศาสนาอิสลามได้อย่างสะดวกขึ้น และประสบความสำเร็จสูงสุดเมื่อ เชค ซาอิด นักการศาสนาอิสลามจากเมืองปาไซ สามารถโน้มน้าวกษัตริย์ราชวงศ์วังสาชื่อพญาตูนากะปาให้ยอมนับถือศาสนาอิสลามได้ เมื่อปี พ.ศ. 2006 และทรงเปลี่ยนพระนามเป็นสุลต่านอิสมาอิล ชาฮ์ ซิลลุลลอฮ์ ฟิล อาลัม ต่อจากนั้นมาปตานีจึงเป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับกันในนาม "ปตานีดารุสลาม" หรือ "ปตานีนครแห่งสันติภาพ"

แม้ว่าประชาชนชาวปตานีในระดับชาวบ้านจะเปลี่ยนเป็นมุสลิมก่อนหน้ากษัตริย์ของตนประมาณ 300 ปีมาแล้ว แต่การตัดสินใจนับถือศาสนาอิสลามของกษัตริย์ในครั้งนั้น ส่งผลให้ราชอาณาจักรปตานีเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเทวาธิราช เป็นระบบสุลต่านแบบอิสลาม

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ปตานีสมัย "ราชอาณาจักมลายู – อิสลาม (พ.ศ. 2043 – 2351)

วิถีชีวิตของชาวปตานีในฐานะผู้เป็นเจ้าของนครรัฐได้เริ่มต้นเปลี่ยนแปลงจากการเป็นฮินดู – พุทธ เป็นผู้ที่มีความศรัทธาต่อศาสนาอิสลามอย่างเต็มตัว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2043 ต่อจากนั้นมา ปตานีเป็นที่รู้จักกันในนามราชอาณาจักรมลายู – อิสลาม ซึ่งในยุคนี้สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระยะ คือ ปตานีสมัยการ

ปกครองราชวงศ์ศรีวังสา (พ.ศ. 2043 – 2229) ปตานีสมัยการปกครองราชวงศ์กลันตัน (พ.ศ. 2231 – 2272) และปตานี สมัยแยกเป็นเจ็ดหัวเมือง (พ.ศ. 2351 เป็นต้นมา)

ปตานีสมัยการปกครองของราชวงศ์ศรีวังสา (พ.ศ. 2043 – 2229)

ยุคนี้เริ่มตั้งแต่ปฐมกษัตริย์ปตานีที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งฮีกายัตปตานีระบุว่าเป็นสุลต่านอิสมาอีล ชาห์ (พ.ศ. 2043 – 2073) ต่อจากนั้นก็มีรัชทายาทขึ้นครองราชย์อีกแปดพระองค์ ในจำนวนนี้มีกษัตริย์สี่องค์สุดท้ายเป็นสตรี ได้แก่ ราชาฮีเยา (พ.ศ. 2127 – 2159) ราชาบีรู (พ.ศ. 2159 – 2167) ราชาอูรู (พ.ศ. 2167 – 2178) และราชากูนิง (พ.ศ. 2178 – 2229) ซึ่งในยุคของกษัตริย์สตรีทั้งสี่พระองค์นั้นกล่าวกันว่าเป็น "ยุคทอง" ของ ปตานี

ปตานีสมัยการปกครองของราชวงศ์กลันตัน (พ.ศ. 2231 – 2272)

ปตานียุคนี้กษัตริย์มีเชื้อสายจากรัฐกลันตันชื่อ Raja Bakal (พ.ศ. 2231 – 2233) และมีกษัตริย์อาลง ยูนุส Along Yunus (พ.ศ. 2269 – 2272) ขึ้นครองราชย์เป็นองค์สุดท้าย รวมทั้งสิ้น 8 พระองค์

ในยุคนี้ชาวปตานีอยู่ในสภาพย่ำแย่ เพราะมีการทำสงครามกับสยามหลายครั้งอันเนื่องจากการพยายามกอบกู้เอกราชของผู้นำปตานีสมัยนั้น และนอกจากนี้ก็ยังเกิดสงครามระหว่างพี่น้องเพื่อแย่งชิงอำนาจกันบ่อยครั้ง ทำให้ผู้คนปตานีต้องประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม ปตานีมีชื่อเสียงมากในฐานะศูนย์กลางของอารยธรรมอิสลาม และวรรณกรรมแนวอิสลาม เป็นจุดกำเนิดของนักปราชญ์แห่งศาสนาอิสลามระดับแนวหน้าหลายคนที่สร้างผลงานคุณภาพด้านการเขียนและแปลหนังสือศาสนาอิสลามร่วมร้อยเล่ม นอกจากนี้ยังมีการก่อสร้างมัสยิดสวยงามและปอเนาะที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง

ปัตตานีสมัย 7 หัวเมือง (พ.ศ. 2351 – 2445)

ตั้งแต่ พ.ศ. 2351 เป็นต้นมา มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ ระแงะ และสายบุรี แต่ละเมืองมีเจ้าเมือง ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลสยามที่กรุงเทพฯ เป็นผู้ปกครอง โดยมีกฎว่า เมืองใดมีผู้นับถือศาสนาอิสลามมาก ก็ให้มีเจ้าเมืองที่นับถือศาสนาอิสลาม เมืองใดที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธมาก ก็ให้มีเจ้าเมืองที่นับถือพุทธศาสนา แต่ในทางปฏิบัติประสบปัญหา เนื่องจากเจ้าเมืองกับรัฐบาลสยาม รวมทั้งประชาชนในเมืองต่าง ๆ มีข้อขัดแย้งกันเนื่องมาจากการปกครองอยู่บ่อยครั้ง จึงต้องยกเลิกการปกครองรูปแบบนี้ในปี พ.ศ. 2445 ปัจจุบันยังคงมีวังซึ่งเคยใช้เป็นที่พำนักของเจ้าเมืองเป็นมรดกตกทอดถึงทายาท แต่บางแห่งก็ทรุดโทรมและถูกทิ้งร้างไปตามกาลเวลา

ปัตตานีสมัยมณฑลเทศาภิบาล

ในปี พ.ศ. 2449 รัฐบาลสยามประกาศจัดตั้งมณฑลปัตตานีมีสมุหเทศาภิบาลที่ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลเป็นผู้ปกครอง มีเมืองต่าง ๆ รวมอยู่ในมณฑลปัตตานี 4 เมือง คือ เมืองปัตตานี (รวมเมืองหนองจิก ยะหริ่งและปัตตานี) ยะลา (รวมเมืองรามันห์และยะลา) สายบุรีและระแงะ ต่อมาในปี พ.ศ.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

2465 ได้ยกฐานะเมืองทั้งสี่เป็นจังหวัดทำให้ปัตตานี ยะลา สายบุรี และนราธิวาส มีฐานเป็นจังหวัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2465 เป็นต้นมา ในสมัยมณฑลเทศาภิบาลอำนาจและบทบาทของเจ้าเมืองในระบบเดิมซึ่งมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2043 สิ้นสุดลง ทำให้มีข้อขัดแย้งหลายกรณีเกิดขึ้น นำไปสู่การเคลื่อนไหวจัดตั้งองค์กรเพื่อเรียกร้องอิสรภาพปัตตานีหลายองค์กรในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. 2474 รัฐบาลประกาศยกเลิกมณฑลปัตตานีและยุบจังหวัดสายบุรีลดฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดปัตตานี โดยรวมจังหวัดปัตตานี ยะลา และระแงะ เข้าไว้ในการปกครองของมณฑลนครศรีธรรมราช ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัดและอำเภอ ทำให้จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีฐานะเป็นจังหวัดในระบบราชการบริหารส่วนภูมิภาค และมีผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้บริหารการปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน **(ททท. สำนักงานภาคใต้ เขต 13. 2548 :7 – 8)**

สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีระบบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงจากอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งการปกครองด้วยระบบกษัตริย์ เจ้าเมือง เทศาภิบาล จนกระทั่งมาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด การเปลี่ยนแปลงระบบแต่ละครั้ง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ทำให้เกิดการเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นบ่อยครั้งจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์อันยาวนานของเมืองปัตตานี ทำให้มีแหล่งอารยธรรมต่าง ๆ มากมาย ที่เคยเป็นแหล่งชุมชนที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม บนเนินดินนี้พบเศษภาชนะดินเผาทั้งเคลือบและไม่เคลือบเป็นจำนวนมาก ชนิดที่ไม่เคลือบนั้นเป็นภาชนะดินเผามีลวดลาย แบบประทับด้วยไม้พิมพ์เป็นลักษณะของเครื่องถ้วยพื้นเมือง ภายในแหล่งชุมชนเมืองปัตตานียังมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ สุสาน และตำนานเรื่องเล่าต่าง ๆ มากมายให้เป็นที่ศึกษา ทั้งที่มีการบูรณะและปล่อยให้รกร้างไป แต่สิ่งเหล่านี้สามารถบ่งบอกวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเข้ามาตั้งหลักแหล่งของชุมชน

เนื่องจากบริเวณแหล่งชุมชนโบราณตั้งอยู่บนสันทรายปากแม่น้ำปัตตานี และมีลำน้ำต่าง ๆไหลผ่าน ทำให้พื้นที่เป็นดินตะกอนของแม่น้ำและดินตะกอนที่น้ำทะเลพัดพามา สภาพภูมิประเทศเหมาะสมที่จะตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ เนื่องจากปากแม่น้ำปัตตานีมีลักษณะเป็นอ่าวเล็ก ๆ มีการทับถมของโคลนตะกอนที่แม่น้ำพัดพามาจนเกิดเป็นแผ่นดินงอกที่เรียกว่า ดินดอนสามเหลี่ยม และมีชายฝั่งทะเลเป็นสันทรายยาวตรงปากแม่น้ำ อันเป็นการกระทำของคลื่นลมที่นำทรายจากทะเลเข้ามาทับถมทำให้เกิดเป็นที่ดอน และที่ลุ่มน้ำท่วมถึงในบริเวณเดียวกัน สภาพอ่าวเล็กที่เหมาะกับการเป็นที่จอดเรือ และการมีสันทรายทรงปากแม่น้ำ รวมทั้งการงอกของแผ่นดินอันเนื่องมาจากการกระทำของแม่น้ำเช่นนี้ ทำให้บริเวณปากน้ำปัตตานีเหมาะสมกับการตั้งเป็นแหล่งชุมชนที่เป็นสถานีการค้า และการเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลเป็นอย่างมาก **(เดชา สุดสวาท, 2536 : 13-14)** จึงพอสรุปประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองปัตตานีที่สำคัญได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยทักษิณ

2.1 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองยะรัง

เมืองโบราณยะรังเป็นชุมชนโบราณสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ที่ความสำคัญน่าสนใจแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดปัตตานีประมาณ 15 กิโลเมตร

เมืองปัตตานี เดิมมี ชื่อเรียกว่า โกตามหาลิฆัย คำว่า โกตา หมายถึง ป้อม กำแพง และเมือง คำว่า มหาลิฆัย มีความหมายสองนัย หมายถึง ปราสาทราชมนเทียร อันเป็นที่ประทับของราชวงศ์ฝ่ายใน ที่เป็นสตรี อีกนัยหนึ่ง หมายถึง รูปแบบพระสถูปเจดีย์ ที่เรียกกันในหมู่ช่างศิลปกรรมว่า "สถูป ทรงฉัตรวาลี" เป็นสถูปแบบหนึ่ง ในศิลปะ สถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา สมัยศรีวิชัย เกี่ยวกับเมืองโกตามหาลิฆัย ขุนศิลปะกิจจ์พิสัณห์ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่า คำว่า “มหาลิฆัย” คงคลาดเคลื่อนมาจาก “มหานิกาย” อันหมายถึง ศาสนาพุทธแบบมหายาน เมืองนั้นชื่อว่า “โกตามหานิกาย” อันหมายว่าเป็นเมืองของพวกนับถือศาสนาพุทธแบบมหายาน ต่อมาอาจมีการคัดลอกคลาดเคลื่อน หรือพูดออกเสียงคลาดเคลื่อน “นิ” กลายเป็น “ลิ” คำว่า “กาย” กลายเป็น “ฆัย” ส่วนคำว่า “โกตามหานิกาย” กลายเป็น “โกตามหาลิฆัย” ถ้าพิจารณาถึงความหมายแล้ว “โกตามหานิกาย” มีความหมายทะมัดทะแมงกว่า “โกตามหาลิฆัย” แต่บัดนี้ใคร ๆ ก็เรียกกันว่า “โกตามหาลิฆัย”

(ขุนศิลปกิจจ์พิสัณห์.2525:45)

เมืองโกตามหาลิฆัยนี้ ถูกทอดทิ้งให้ร้างไปในสมัยของพญาอินทิรา เนื่องจากแม่น้ำลำคลองหลายสายที่เคยใช้ เป็นเส้นทางคมนาคม ระหว่างเมืองโกตามหาลิฆัยกับทะเลได้ตื้นเขิน ทำให้ไม่สะดวกในการลำเลียงสินค้าเข้าออก ติดต่อค้าขายกับพ่อค้าต่างประเทศ ปี พ.ศ.๒๐๑๒ ถึง พ.ศ.๒๐๕๗ พญาอินทิราจึงย้ายเมืองโกตามหาลิฆัยไปสร้างเมืองขึ้นใหม่บนบริเวณสันทราย ปากอ่าวเมืองปัตตานีอยู่บริเวณหมู่บ้านบานา อำเภอเมือง ปัตตานีในปัจจุบัน ประจวบกับพญาอินทิราได้เปลี่ยนศาสนาจากการนับถือ ศาสนาพุทธมารับศาสนาอิสลาม จึงให้นามเมืองที่สร้างใหม่ เป็นภาษาอาหรับว่า “ฟาฏอนีย์ ดารุซซาลาม”หรือ "ปัตตานี ดารุสสลาม" แปลว่า "ปัตตานี นครแห่งสันติ"

นักโบราณคดีสันนิษฐานว่ากลุ่มชนพื้นเมืองที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณชุมชนโบราณยะรัง อาจมาจากกลุ่มชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ป่าเขาต้นน้ำปัตตานี ในเขตอำเภอเบตง ธารโต บันนังสตา และอำเภอเมืองยะลา โดยอพยพมาสู่พื้นที่ราบตามเส้นลำน้ำปัตตานีและอาจมาจากกลุ่มชนก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ป่าเขา ที่พบหลักฐานในเขตอำเภอยะหา จังหวัดยะลา อพยพลงสู่พื้นที่ราบมาตั้งถิ่นฐานบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านท่าสาบ เขาคูหาก่อนแล้วจึงอพยพตามเส้นลำน้ำมาก่อตั้งชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์บริเวณชุมชนโบราณยะรังที่สัมพันธ์กันในช่วงสมัยของการติดต่อกับอารยธรรมภายนอกที่สำคัญ คือ ชนชาติอินเดีย ซึ่งนำเอาศาสนาพุทธ ฮินดูและลัทธิธรรมเนียมในการจัดระเบียบของชุมชน อันปรากฏร่องรอยเป็นหลักฐานในรูปของการกำหนดขอบเขตชุมชน ศาสนสถาน และประติมากรรมหรือรูปเคารพตามลัทธิศาสนา **(พรทิพย์ พันธุโกวิท. 2530:15-16)**

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ

ตามตำนานเมืองพื้นเมืองปัตตานี เล่าสืบกันมาว่าเมืองปัตตานีโบราณ หรือเมื่อครั้งยังเรียกว่า "ลังกาสุกะ" นั้นได้มีการโยกย้ายมาแล้ว 3 ครั้ง เดิมนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านบ้านปาโย หรือบาโย ซึ่งทุกวันนี้ได้แก่ท้องที่ ตำบลหน้าถ้ำ ตำบทท่าสาป อำเภอเมือง จังหวัดยะลา บนฝั่งซ้ายของแม่น้ำปัตตานี การเคลื่อนย้ายครั้งที่ 1 ได้อพยพลงมาตั้งเมืองที่ "บ้านตะมางัน" ท้องที่ตำบลรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส แต่ชื่อ "ตะมางัน" ปัจจุบันมีอยู่ที่เมืองยะรังเก่า อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี การเคลื่อนย้ายครั้งที่ 2 ได้อพยพย้ายมาตั้งบ้านเมืองที่ "บ้านประแว" คือเมืองยะรังเก่าในท้องที่ตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี แห่งนี้ได้รับการเชื่อถือมากที่สุดว่าคือ "ลังกาสุกะ" เนื่องจากที่ตั้งใกล้เคียงกับที่ได้รับการจดบันทึกในจดหมายเหตุของประเทศต่าง ๆ ตลอดจนได้พบหลักฐานจำนวนมาก รวมทั้งศาสนสถานทั้งของศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และอื่น ๆ อายุตั้งแต่ พ.ศ. 1100 – 1400 เป็นต้นมา ซึ่งเป็นหลักฐานที่เน้นถึงความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดของอาณาจักรลังกาสุกะ**(กระทรวงมหาดไทย.2528:25)** ซึ่งสอดคล้องกับในหนังสือวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จังหวัดปัตตานี ที่ได้กล่าวว่า บนคาบสมุทรมลายู เมืองโบราณแห่งนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการในฐานะที่เชื่อกันว่า อาจจะเป็นอาณาจักรหลังหยาซู (LANG – YA – HSU) หรือลังกาสุกะ (LANGASUKA) ตามที่ปรากฏในเอกสารของจีน ชวา และอาหรับ เมืองโบราณแห่งนี้คาดว่าจะมีลักษณะผังเมืองเป็นรูปวงรีขนาดใหญ่ วางตัวตามแนวทิศเหนือใต้ โดยใช้ทางน้ำธรรมชาติเป็นแนวคูเมือง ขนาบทั้ง ๒ ด้าน มีเนื้อที่ประมาณ ๕ ตารางกิโลเมตร มีกลุ่มเมืองโบราณสร้างซ้อนทับและต่อเนื่องกัน ๓ เมือง คือ

๑. **เมืองโบราณบ้านวัด** เป็นบริเวณพื้นที่ที่มีร่องรอยของคูน้ำที่ขุดขึ้นล้อมรอบพื้นที่รูปสี่เหลี่ยมขนาดต่าง ๆ ลักษณะคล้ายเกาะขนาดเล็กต่อกันเป็นกลุ่ม ซึ่งคูน้ำเหล่านี้จะเชื่อมกับคูน้ำธรรมชาติทางทิศตะวันตก และที่ลุ่มรับน้ำทางทิศใต้ ตะวันออก และทิศเหนือ มีศูนย์กลางอยู่ที่ลานรูปสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ (๑๕๐x๑๗๐ เมตร) ปูลาดด้วยอิฐและกระเบื้องหยักฟันปลา พื้นที่ส่วนกลางของเกาะต่าง ๆ มีซากโบราณสถานปรากกอยู่และมีกลุ่มโบราณสถานขนาดใหญ่อยู่ทางทิศตะวันตก โบราณสถานภายในพื้นที่เมืองโบราณแห่งนี้มีประมาณ ๒๐ แห่ง และมีกลุ่มโบราณสถานกระจายออกไปทางทิศเหนือ ห่างไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ในบริเวณพื้นที่บ้านจาเละ ปรากฏซากโบราณสถานในพื้นที่นี้อีก ๕ แห่ง

๒. **เมืองโบราณบ้านจาเละ** เป็นบริเวณพื้นที่ที่ร่องร่อยของคูน้ำ-คันดินขนาดใหญ่ ถัดขึ้นไปทางทิศเหนือของเมืองโบราณบ้านวัด มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมทับซ้อนในพื้นที่ด้านทิศเหนือของเมืองโบราณบ้านวัด โดยมีคูเมืองด้านทิศตะวันออกผ่านกลางกลุ่ม โบราณสถานบ้านจาเละ และหักเป็นมุมฉากเข้าสู่คูเมืองด้านทิศใต้ไปออกทางน้ำธรรมชาติทางทิศตะวันตก เมืองโบราณแห่งนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่สระน้ำขนาดใหญ่ มีโบราณสถานกระจายห่าง ๆ ในบริเวณพื้นที่ด้านทิศเหนือของสระน้ำ และคูเมืองด้านทิศเหนือประมาณ ๑๐ แห่ง

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

เมืองโบราณบ้านประแว เป็นเมืองที่มีคูน้ำ-คันดินล้อมรอบทั้ง ๔ ด้าน มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมด้านขนาน (๕๐๐x๕๐๐ เมตร) ที่มุมทั้ง ๔ เป็นคันดินล้อมรูปสี่เหลี่ยมคดยล้อมด้วยคูน้ำที่ต่อเชื่อมมาจากคูเมืองทั้ง ๔ ด้าน ด้านทิศตะวันตกมีคลองส่งน้ำขนาดเล็กต่อชื่อมกับทางน้ำธรรมชาติที่ไหลมาจากบ้านวัด ด้านทิศใต้มีคลองส่งนำ ทีขุดจากบริเวณป้อมไปเชื่อมกับคูเมืองบริเวณมุมเมืองด้านทิศเหนือของเมืองโบราณยะรัง ภายในเมืองมีคูน้ำ -คันดิน มีโบราณสถาน ๒แห่งและบ่อน้ำเก่าประมาณ ๕ แห่ง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แผนที่แสดงบริเวณชุมชนกรือเซะ – บานาและแหล่งเรียนรู้ใกล้เคียง
ทะเล
ทุ่งนา
ถนน
ศาลากลางจังหวัดปัตตานี
วัดกรือเซะ
ตลาดกรือเซะ
ตลาดสดเทศบาลปัตตานี
ที่ทำการไปรษณีย์ปัตตานี
สถานีตำรวจภูธรเมืองปัตตานี
ศาลจังหวัดปัตตานี
ที่ทำการไปรษณีย์กรือเซะ
สถานีอนามัยกรือเซะ
โรงเรียนวัดกรือเซะ
โรงเรียนวัดตานีนรสโมสร
โรงเรียนเทศบาล 1 วัดตานีนรสโมสร
โรงเรียนเทศบาล 2 วัดตานีนรสโมสร
โรงเรียนวัดปิยมิตร
โรงเรียนวัดปิยมิตร
โรงเรียนวัดปิยมิต

2.2 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมือง กรือเซะ – บานา

เป็นชุมชนเก่าแก่และเป็นท่าเรือที่สำคัญของปัตตานีในอดีต ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เมืองปัตตานี ประกอบด้วยชุมชนใหญ่ 2 บริเวณ บริเวณแรกเป็นเขตพระราชวัง หรือโกตารายาที่กรือเซะเป็นทีอยู่อาศัยของเจ้าเมืองและวงศานุวงศ์ตลอดจนขุนนางและข้าราชการของสำนัก บริเวณที่ 2 เป็นย่านการค้าและชุมชนที่บานา หรือ "Bandar" ซึ่งมีพ่อค้าชาวต่างประเทศอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ชาวจีน อินเดีย และชาวยุโรป คำว่า "Bandar" เป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่า บริเวณของเมืองที่เป็นท่าเรือและแหล่งค้าขาย ในสมัยนั้นบานา จึงเป็นตลาดการค้ากับนานาชาติ และเป็นศูนย์รวมกิจกรรมต่าง ๆ ของเมืองปัตตานี ในเอกสารบันทึกของพ่อค้าชาวดัชท์ระบุว่า บริเวณที่ท่าเรือของปัตตานีในสมัยนั้นก็คือแนวสันทรายชายฝั่งความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร ปัจจุบันอยู่ในท้องที่ตำบลบานาไปจนถึงตำบลตันหยงลูโละ มีเรือขนาดเล็กขนส่งสินค้าเข้ามาถึงชายฝั่ง ส่วนเรือขนาดใหญ่ต้องทอดสมออยู่นอกฝั่งห่างออกไปประมาณ 1 ไมล์ ทั้งนี้เนื่องจากอ่าวมีความลึกไม่มาก เรือสินค้าต่างประเทศเข้ามาค้าขายที่ปัตตานีเกือบตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในช่วงปลายเดือนเมษายน ถึงเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงที่ดีที่สุดที่จะเล่นเรือจากชวามายังปัตตานีและเดินทางกลับในเดือนตุลาคม ส่วนจากเดือนตุลาคมถึงมกราคมเป็นช่วงที่มีเรือเข้ามาแวะน้อย เนื่องจากเป็นช่วงมรสุมมีคลื่นลมแรงจัด อาจเป็นอันตรายระหว่างเดินทาง และเรือที่ทอดสมออยู่ก็อาจจมได้ นอกจากนั้นร่องน้ำหลายแห่งตื้นเขินหรือปากแม่น้ำปิดชั่วคราว เนื่องจากมีตะกอนชายฝั่งมาทับถมมากในช่วงมรสุมดังกล่าว

ในบันทึกของพ่อค้าชาวดัชท์ระบุว่า ในการนำเรือเข้าเทียบท่าที่ปัตตานีนั้น เขาได้สังเกตภูเขาสูงเทือกหนึ่งเป็นจุดสังเกต สมัยนั้นเรียกภูเขานั้นว่า "Goenoeng Nipiki" ชาวบ้านเรียกว่า "กุนุงอินทิรา" หรือ อินทิราคีรี ซึ่งหมายถึงภูเขาที่สถิตของพระอินทร์ (Bougas, 1994 : 50-51)ภูเขาดังกล่าวในปัจจุบันคือ เขาใหญ่ หรือ ยูกิตบือซาร์ ตั้งอยู่ตรงแนวรอยต่อของ 3 จังหวัด คือ สงขลา ปัตตานี และ ยะลา เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาสันกาลาคีรี ปัจจุบันชาวเรือยังใช้เป็นจุดสังเกตเมื่อจะนำเรือเข้าฝั่งที่ปัตตานี

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เมืองท่าปัตตานีเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของพ่อค้าโปรตุเกสและฮอลันดา ตั้งสถานีการค้าที่ปัตตานีก่อนที่จะติดต่อกับอยุธยา สินค้าจากตะวันตกที่ปัตตานีไปจำหน่ายต่อที่ยะลาและที่อื่น ๆ โปรตุเกสเป็นชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับปัตตานี ในปี พ.ศ. 2059 ล่วงมาถึงปี พ.ศ. 2081 มีชาวโปรตุเกสอยู่ที่ปัตตานีราว 300 คน นอกจากนั้นมีชาวตะวันออกชาติอื่น ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น อีกด้วย หลังจากนั้นมี ฮอลันดา อังกฤษ และสเปน ก็เข้ามาตั้งสถานีการค้าที่ปัตตานี การค้าที่ปัตตานีในระยะนั้นเฟื่องฟูมากมีเรือสินค้าเข้าออกตลอดเวลา สินค้าจากปัตตานีที่มีชื่อเสียงเป็นที่ต้องการของชาวต่างประเทศได้แก่ ข้าว ดีบุก งาช้าง ไม้หอม ครั่ง ไม้ฝาง หนังกวาง ขิง น้ำตาล เกลือ พริกไทย และสมุนไพรต่าง ๆ ส่วนสินค้านำเข้า ได้แก่ เครื่องถ้วยชาม แพรไหม สินค้าบางประเภทได้ส่งต่อไปจำหน่ายยังต่างประเทศอื่น ๆ อีกทอด

เมืองท่าปัตตานีในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-23 ได้ชื่อว่าเป็นเมืองท่านานาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแท้จริง เรือสินค้าจากแทบทุกชาติมาแวะจอด ดังที่ฮามิลตัน กล่าวถึงท่าเรือ

สถาบันพัฒนาวิทยาการเรียนรู้แห่งชาติ

ปัตตานี " เป็นท่าเรือใหญ่ที่สุดในย่านทะเลแถบนั้น " (Greatest port for trade in all those seas) ด้วยที่ชาวเมืองเคร่งครัดในการปฏิบัติตามกฎของเจ้าเมืองพ่อค้าวานิชจึงพึงพอใจจะนำสินค้ามาที่ท่าเรือที่ปลอดภัยกว่า เขากล่าวว่า ท่าเรือปัตตานีเป็นท่าเรือคู่ค้ากับท่าเรือเมืองฮิราโดะ ของญี่ปุ่นและท่าเรือสุรัตของอินเดีย นอกจากนั้นยังมีเรือสินค้าจากเมืองต่าง ๆ มาจอดค้าขายอย่างสม่ำเสมอ เมืองปัตตานีสมัยนั้นเปิดให้มีการค้าเสรีจากทุกชาติ มีระบบการจัดเก็บภาษีที่เป็นระบบและเป็นธรรม ทำให้ท่าเรือปัตตานีได้รับความนิยมมากจากพ่อค้าชาวต่างประเทศ (Teeuws and Wyatt, 1970:20)

ในพุทธศตวรรษ ที่ 23 การค้าที่ปัตตานีก็ซบเซาลงไป เนื่องด้วยสาเหตุหลายประการดังที่ปรากฏในบันทึกของฮามิลตันตอนหนึ่งว่ามีปัจจัยหลายๆ อย่าง ที่ทำให้ท่าเรือปัตตานีเริ่มเสื่อมความนิยมลงไป ตัวอย่างเช่น บริษัทการค้าของดัชท์ที่ช่องแคบมะละกามีบทบาททางการค้ามากขึ้น ตลาดการค้าญี่ปุ่นได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้น ความต้องการซื้อผลผลิตจากคาบสมุทรมลายูลดลงและบริเวณการซื้อขายสินค้าในระดับท้องถิ่นลดลงล้วนเป็นสาเหตุให้ท่าเรือปัตตานีสูญเสียบทบาทที่สำคัญลงไป นอกจากนั้นการศึกสงครามทุกครั้งล้วนมีส่วนทำให้ปัตตานีทรุดโรมลงไป อีกทั้งปัญหาการเมืองและความขัดแย้งภายในของปัตตานีเองนับว่าเป็นสาเหตุสำคัญเช่นกันที่ทำให้สถานภาพที่เคยมั่งคั่งในอดีตได้เปลี่ยนแปลงเมืองปัตตานีที่ กรือเซะ - บานา จึงถึงยุคเสื่อมและถูกทิ้งร้านไปในเวลาต่อมา **(ครองชัย หัตถา, 2541 : 251- 257)**

ในปัจจุบันเมืองเก่ากรือเซะ-บานา ยังไม่มีการสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี ทำให้ยังไม่ทราบข้อมูลโบราณสถานและโบราณวัตถุมากนัก ปัจจุบันร่องรอยคูเมืองและกำแพงเมืองเก่ามีหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ส่วนใหญ่มีการปรับสภาพที่ดินเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและก่อสร้างที่อยู่อาศัย โบราณวัตถุจากการหลอม - หล่อโลหะ และเศษภาชนะถ้วยชามต่างประเทศ และเครื่องถ้วยท้องถิ่นพบได้บริเวณพื้นดินทั่วไปในเขตเมืองเก่าและบริเวณที่เคยเป็นท่าเรือ หากมีการขุดค้นและศึกษาเชิงวิชาการจะทำให้ทราบข้อมูลทางโบราณคดีมากขึ้น ปัจจุบันมีเพียงข้อมูลจากเอกสารและตำนานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งยังต้องการการศึกษาค้นคว้าและตรวจสอบทางวิชาการอีกมาก

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองปัตตานีที่กรือเซะ – บานา มีชุมชนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แต่ละชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีในอดีต

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

2.3 ประวัติศาสตร์ชุมชนกรือเซะ

หมู่บ้านกรือเซะตั้งอยู่ประมาณ 7 กิโลเมตรไปทางตะวันออกของตัวเมืองปัตตานีในปัจจุบัน ตั้งอยู่ริมถนนหลวงสายปัตตานี – นราธิวาส หมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่สนใจของผู้คนจำนวนมาก ด้วยมีมัสยิดเก่าแก่ที่สร้างใหม่ไม่แล้วเสร็จ

หมู่บ้านแห่งนี้ทางด้านทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านบานา ทางด้านทิศตะวันออกติดต่อหมู่บ้านปาเระและหมู่บ้านดี ทางด้านทิศเหนือติดกับหมู่บ้านตันหยงลุโละ และทางด้านทิศใต้ติดกับหมู่บ้านตันหยง เมืองปัตตานีที่กรือเซะในอดีต เริ่มต้นจากชุมชนเล็ก ๆ บริเวณชายทะเลและปากแม่น้ำ ซึ่งอยู่ห่างจากโกตามหาลิมัย ประมาณ 12 กิโลเมตร ได้กลายเป็นที่จอดเรือของบรรดาพ่อค้าต่างถิ่นที่แล่นเรือมาค้าขาย เนื่องจากลำน้ำและคูคลองต่าง ๆ ที่เคยใช้ติดต่อกับเมืองโกตามหาลิมัยหลายสายได้ตื้นเขิน ทำให้บริเวณชายทะเลซึ่งเดิมมีเพียงชาวประมงอาศัยอยู่ก็กลายเป็นท่าเรือที่แออัดไปด้วยผู้คน ต่อมาเมื่อชาวมลายูจากทางใต้ และจากเกาะสุมาตรา เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ริมฝั่งทะเล ทำให้หมู่บ้านริมฝั่งทะเลค่อย ๆ กลายเป็นเมืองท่า มีพ่อค้าเรือมาจอดพักมากขึ้น ๆ ผู้คนจากที่ต่าง ๆ อพยพโยกย้ายมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นเมืองที่คับคั่งไปด้วยผู้คนและมีเศรษฐกิจ การค้าดีกว่าเมืองโกตามหาลิมัย ที่กำลังเงียบเหงาลงไปทุกที ในที่สุดราชาศรีวังสา (Raja Sri Wangsa) เจ้าเมืองโกตามหาลิมัยตัดสินใจย้ายเมืองมาสร้างใหม่ที่อยู่บ้านปตานี **(ครองชัย หัตถา. 2549:5)**

ภาพถ่ายสะท้อนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านริมฝั่งทะเล นิยมประกอบอาชีพประมงด้วยเรือกอและหางตัด จะมีการเลี้ยงปลา หอย กุ้ง ตามชายฝั่งทะเล (ภาพถ่ายเมื่อ 25 ธ.ค. 49)

หมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งของจังหวัดปัตตานี เต็มไปด้วยโบราณวัตถุทางประวัติศาสตร์ของรัฐปัตตานีเก่าในช่วงศตวรรษที่ 16 และ 17 ร่องรอยหรือมรดกทางประวัติศาสตร์ที่หมู่บ้านแห่งนี้มีอยู่มากมาย ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานให้ความสนใจทั้งด้านการศึกษาข้อมูลทางวิชา การบูรณะโบราณสถานโบราณวัตถุและสถานที่สำคัญ ๆ สถานทีสำคัญบางแห่งยังไม่มีการบูรณะ ทรุดโทรมไปตามกาลเวลา

สถานที่สำคัญบริเวณชุมชนกรือเซะ

มัสยิดกรือเซะ

โบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง คือ มัสยิดกรือเซะ เชื่อว่าสร้างในสมัยสุลต่านมูซัฟฟาร์ ซาห์ (พ.ศ. 2073 -2107) ตามคำแนะนำของชัยค ซอฟียุดดิน ผู้รู้ศาสนาอิสลามในสมัยนั้น พระองค์จึงทรงรับสั่งให้สร้างมัสยิดขึ้น 2 แห่ง คือในตัวเมือง 1 แห่ง และที่ท่าเรืออีก 1 แห่ง มัสยิดในตัวเมืองในสมัยนั้นเรียกว่า "มัสยิดปินตู เกิรบัง "(มัสยิดประตูเมือง)สร้างบริเวณหน้าพระลาน คือมัสยิดกรือเซะในปัจจุบัน อีกหลังหนึ่งสร้างที่ท่าเรือ ปัจจุบันคือมัสยิดดาโต๊ะ ตั้งอยู่ที่สะบารัง หรือแหลมฝั่งตรงข้ามกับเมืองปัตตานี เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มัสยิดดารุล - นาอีม เป็นมัสยิดที่มีความสำคัญต่อพ่อค้านักเดินเรือที่นับถือศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก

มัสยิดกรือเซะนั้นได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2478 มีการบูรณะหลายครั้ง และกำลังจะได้รับการปรับปรุงอีกครั้งให้สามารถปฏิบัติกิจทางศาสนาได้ตามความต้องการของชุมชนโดยคงสภาพโบราณสถานไว้เช่นเดิม

มัสยิดกรือเซะ ตั้งอยู่บ้านกรือเซะ หมู่ที่ ๒ ตำบลตันหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๖ กิโลเมตร อยู่ติดกับถนนสายปัตตานี- นราธิวาส

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (2542:141-142) รวบรวมเกี่ยวกับมัสยิดกรือเซะ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัสยิดปีตูกรือบัน ชื่อนี้เรียกตามรูปทรงของประตูมัสยิด ซึ่งมีลักษณะเป็นวงโค้งแหลมแบบโคธิคของชาวยุโรป และแบบสถาปัตยกรรมของชาวตะวันออกกลาง (คำว่า ปีตู แปลว่า ประตู กรือบัน แปลว่า ช่องประตูที่มีรูปโค้ง)

มัสยิดกรือเซะเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาดกว้าง 15.10 เมตร ยาว 29.60 เมตร สูง 6.50 เมตร เสาทรงกลม เลียนแบบรูปลักษณะแบบเสาโคธิคของยุโรป ช่องประตูหน้าต่างมีทั้งแบบโค้งแหลมและโค้งมนแบบโคธิค โดมและหลังคายังก่อสร้างไม่เสร็จ อิฐที่ใช้ก่อสร้างมีลักษณะเป็นอิฐสมัยอยุธยา ตรงฐานมัสยิดมีอิฐรูปแบบคล้ายอิฐสมัยทวารวดีปะปนอยู่บ้าง

ด้านหนึ่งของมัสยิดกรือเซะ หลังจากบูรณะครั้งล่าสุด ได้มีการตกแต่งภายนอกด้วยสภาพดงเดิม หลังคามัสยิด ยังคงสภาพเดิม คือ ไม่มีการบูรณะโดม (ภาพถ่ายเมื่อ 25 ธ.ค. 49

ภายในมัสยิดกรือเซะได้มีการตกแต่งอย่างงดงาม ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (ภาพถ่ายเมื่อ 25 ธ.ค.49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ประวัติศาสตร์การสร้างมัสยิดกรือเซะมีหลายกระแส หนังสือสยาเราะห์ปัตตานีฯคง หะยีหวนหะซัน กล่าวว่า สุลต่านลองยุนุสเป็นผู้สร้างประมาณปีฮิจเราะห์ 1142 ตรงกับพุทธศักราช 2265 สมัยอยุธยาตอนปลาย และว่าเหตุที่ก่อสร้างไม่เสร็จเนื่องจากเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติระหว่าง สุลต่านลองยุนุสกับระตูปะกาลันซึ่งเป็นพระอนุชาของพระองค์ หลังจากสุลต่านยุนุสสิ้นพระชนม์แล้ว ระตูปูยุดได้รับตำแหน่งสุลต่านเมืองปัตตานีคนต่อมาได้ย้ายศูนย์การปกครองเมืองปัตตานีไปตั้งอยู่ ณ บ้านปูยุด (ปัจจุบันอยู่ในเขตท้องที่ตำบลปูยุด อำเภอเมืองปัตตานี บริเวณที่ตั้งวังของระตูปูยุดยังคงปรากฏร่องรอยกำแพงอยู่จนบัดนี้) จึงไม่มีใครคิดสร้างมัสยิดกรือเซะต่อเติม ทิ้งไว้รกร้างจนเกิดเป็นตำนานเล่าสืบกันมา

ส่วนประวัติการสร้างมัสยิดอีกกระแสหนึ่ง มาจากความเชื่อเรื่องตำนานเจ้าแม่ลิ้มก่อเหนี่ยวว่า ลิ้มโต๊ะเคี่ยมพี่ชายซึ่งมาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามที่ปัตตานี ต่อมาในสมัยรายาบีรู (พ.ศ. 2159-2167) ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง แต่กลับสร้างไม่สำเร็จ สร้างถึงยอดโดมคราวใดก็พังทลายลงมาทุกครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากในสมัยนั้นช่างยังขาดความรู้ในการก่อสร้างหลังคารูปโดม การก่อสร้างจึงยังคงค้างคาและทิ้งร้างมาเป็นเวลานาน หรือบางกระแสว่าเป็นคำสาบของเจ้าลิ้มกอเหนี่ยวที่น้อยใจพี่ชาย (ลิ้มโต๊ะเคี่ยม) เข้ารับศาสนาอิสลาม และไม่ยอมกลับไปเมืองจีน (ตำนานเกี่ยวคำสาบของเจ้าแม่ในการสร้างมัสยิดกรือเซะไม่แล้วเสร็จนั้น คนในชุมชนส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาอิสลามไม่ยอมรับ เพราะถือว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาตามความเชื่อของผู้ที่ศรัทธาต่อเจ้าแม่)

ในปี พ.ศ.2525 กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะในวาระแห่งปีเฉลิมฉลองกรุงเทพมหานครมีอายุครบ 200 ปี และในปี พ.ศ. 2542 กรมศิลปากรมีโครงการปรับปรุงบูรณะภายในให้สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ ส่วนภายนอกยังคงรักษาสภาพโบราณสถานเอาไว้เช่นเดิม

สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

สุสานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ตั้งอยู่ที่บ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมือง ตามทางหลวงหมายเลข 42 (ปัตตานี-นราธิวาส) ใกล้กับมัสยิดกรือเซะ เป็นสตรีผู้เป็นปูชนียบุคคลของชาวปัตตานี มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ตำนาน ปูชนียสถาน และประเพณีของจังหวัดปัตตานี

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (2542:8481-8488) ได้รวบรวมประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวไว้ว่า เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวกำเนิดในครอบครัวของตระกูลหลิม มีนามว่า "กอเหนี่ยว" ในตำนานบางถิ่นของใต้หวันกล่าวนามว่า จินเหลียน หรือนางบัวทอง ส่วนภูมิลำเนาของเจ้าแม่เข้าใจกันว่าเป็นชาวมณฑลฮกเกี้ยน เนื่องจากพี่ชายของเจ้าแม่ชื่อหลิมเต้าเคียน (ลิ่มโต๊ะเคี่ยม) มีประวัติการต่อสู้อันโลดโผน ได้สร้างชื่อลือกระฉ่อนทางแถบทะเลมณฑลฮกเกี้ยน จดหมายเหตุราชวงศ์เหม็งได้บันทึกไว้ว่าเป็นชาวเมืองจั่วจิว แขวงมณฑลฮกเกี้ยน

เรื่องราวเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมีว่า ในรัชสมัยเจ้าซื่อจง ฮ่องเต้แห่งราชวงศ์เหม็ง (ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2064 – 2109) ยังมีครอบครัวตระกูลหลิมอยู่ครอบครัวหนึ่งมีบุตร 2 คน บุตรชายชื่อ

หลิมเต้าเคียน มีลักษณะท่าทางอันทรนงองอาจ ใจคอกว้างขวาง และมีสมัครพรรคพวกมาก ส่วนบุตรสาวมีนามว่า หลิมกอเหนี่ยว เป็นผู้มีอัธยาศัยอันดีงาม มีความกตัญญูต่อบิดามารดาและมีความเกล้าหาญเด็ดเดี่ยว เมื่อเยาว์วัยทั้ง 2 คนพี่น้องได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะต่าง ๆ จนแตกฉาน ครั้นหลิมเต้าเคียนผู้ที่เจริญวัยเป็นหนุ่ม จึงได้สนองคุณบิดามารดาและเข้าสมัครเป็นข้าราชการอำเภอ ต่อมาเมื่อสิ้นบุญบิดาแล้ว หลิมเต้าเคียนก็จากบ้านเกิดไปทำราชการอยู่ที่เมืองจั่วจิว แขวงมณฑลฮกเกี้ยน ทางบ้านจึงมีแต่น้องสาวหลิมกอเหนี่ยวคอยเฝ้าปรนนิบัติมารดา

ในรัชสมัยของพระเจ้าซื่อจงฮ่องเต้ ปรากฏว่ามีโจรสลัดชุกชุม ที่ร้ายกาจนักก็คือโจรสลัดญี่ปุ่น ได้เที่ยวปล้นบ้านตีเมืองตามชายฝั่งทะเลของจีนอยู่เนืองนิตย์ สร้างความเดือดร้อนให้แก่ชาวเมืองชายทะเลเป็นอันมาก ครั้นโจรสลัดญี่ปุ่นได้กำเริบเสิบสานหนักขึ้น ถึงกับได้ระดมกำลังเข้าโจมตีสลัดญี่ปุ่นโดยเฉียบขาด หลิมเต้าเคียนจึงถูกคู่อริผู้พยาบาทมาดร้ายถือโอกาสใส่ความว่าหลิมเต้าเคียนได้สมคบกับโจรสลัดญี่ปุ่น มีการซ่องสุมกำลังผู้คนและอาวุธคิดจะทำการกบฏก่อความวุ่นวาย หลิมเต้าเคียนจึงถูกทางราชการประกาศจับตัวฐานเป็นพวกโจรสลัด หลิมเต้าเคียนจึงได้เกลี้ยกล่อมชักชวนเหล่าสมัครพรรคพวกของตนที่กระจัดกระจายแล้วพากันอพยพหลบภัยด้วยการนำเรือ 30 กว่าลำตีหักออกจากที่ล้อมของทหารหลวง โดยแล่นออกทะเลอย่างปลอดภัย ขบวนเรือได้บ่ายหน้าไปถึงเกาะไต้หวันเป็นแห่งแรก

ส่วนในจดหมายเหตุราชวงศ์เหม็งเรื่อง "ประวัติเมืองลูซอน" บันทึกว่า เมื่อปีบวนและที่ 4 ตรงกับปี พ.ศ. 2119 ชาวเมืองลูซอนได้ฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับจีน เนื่องจากได้ช่วยเหลือทางราชการจีนปราบพวกหลิมเต้าเคียน หลังจากนั้นแล้วหลิมเต้าเคียนก็เดินทางผ่านเวียดนาม บางตำนานว่าหลิมเต้าเคียนเคยอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาจึงได้มาตั้งรกรากอยู่ที่เมืองปัตตานี ในจดหมายเหตุราชวงศ์เหม็ง เล่มที่ 323 บันทึกว่า หลิมเต้าเคียนได้หลบหนีการจับกุมไปอาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานี มีท่าเรือเรียกว่า ท่าเรือเต้าเคียน ภายหลังหลิมเต้าเคียนได้เข้ารีตนับถือศาสนาอิสลาม และได้ภรรยาซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้าเมืองปัตตานี เป็นที่โปรดปรานของเจ้าเมือง ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหัวหน้าด่านศุลกากร เก็บส่วยอากร

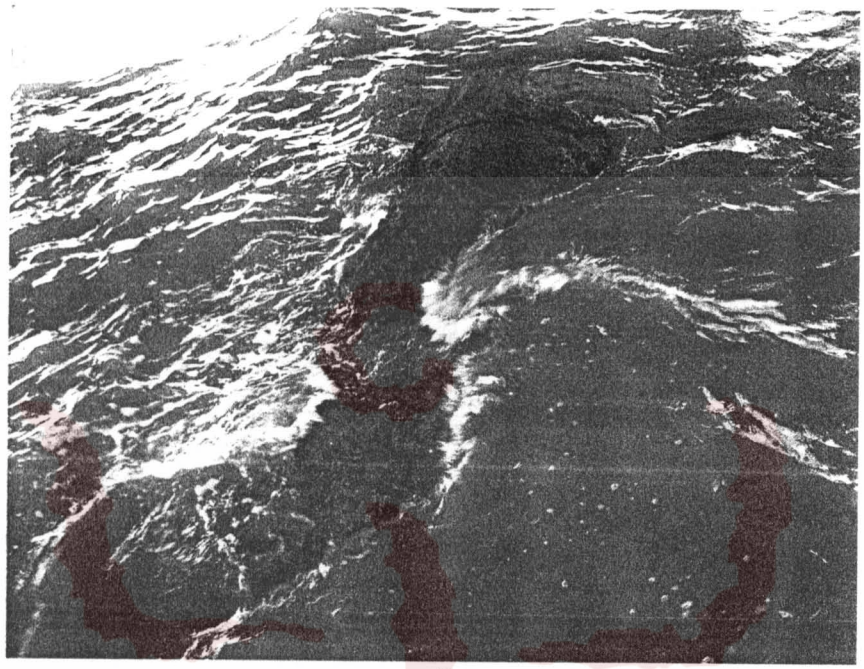
หลิมเต้าเคียนจากถิ่นฐานบ้านเดิมมาอาศัยอยู่ที่เมืองปัตตานีเป็นเวลาช้านาน ไม่ได้ส่งข่าวคราวไปให้มารดาและน้องสาวทราบ ทำให้มารดาซึ่งอยู่ในวัยชรามากแล้วมีความห่วงใย ไม่รู้บุตรชายเป็นตายร้ายดีอย่างไร แล้วมารดาก็มักล้มป่วยอยู่เนื่อง ๆ หลิมกอเหนี่ยวได้เฝ้าปรนนิบัติมารดาจนอาการป่วยหายเป็นปกติด้วยความกตัญญูกตเวที จึงได้ขออนุญาตจากมารดาอาสาตามหาพี่ชายให้กลับบ้าน

หลิมกอเหนี่ยวกับญาตินำเรือออกเดินทางรอนแรมนับเวลาหลายเดือน จนกระทั่งถึงเขตเมืองปัตตานี ได้ทอดสมอจอดเรือไว้ที่ฝั่ง ครั้นหลิมกอเหนี่ยวกับพวกได้เดินทางเข้าไปในเมืองสอบถามชาวบ้านได้ความว่า หลิมเต้าเคียนยังมีชีวิตอยู่ ทั้งยังได้ดิบได้ดีเป็นใหญ่อยู่ที่นี้ ทุกคนต่างก็มีความปีติยินดียิ่ง ครั้นพบปะกับพี่ชายแล้ว หลิมกอเหนี่ยวก็เล่าความประสงค์ที่ได้ติดตามมาในครั้งนี้ เพื่อต้องการให้พี่ชายกลับไปบ้านเกิด เพื่อทุกคนจะได้พร้อมหน้าพร้อมตา แต่หลิมเต้าเคียนคิดตรึกตรองแล้วว่า ถ้าหากกลับไปขณะนี้ก็เท่ากับหาความยุ่งยากลำบากใจให้กับตนเอง เพราะทางราชการเมืองจีนยังไม่

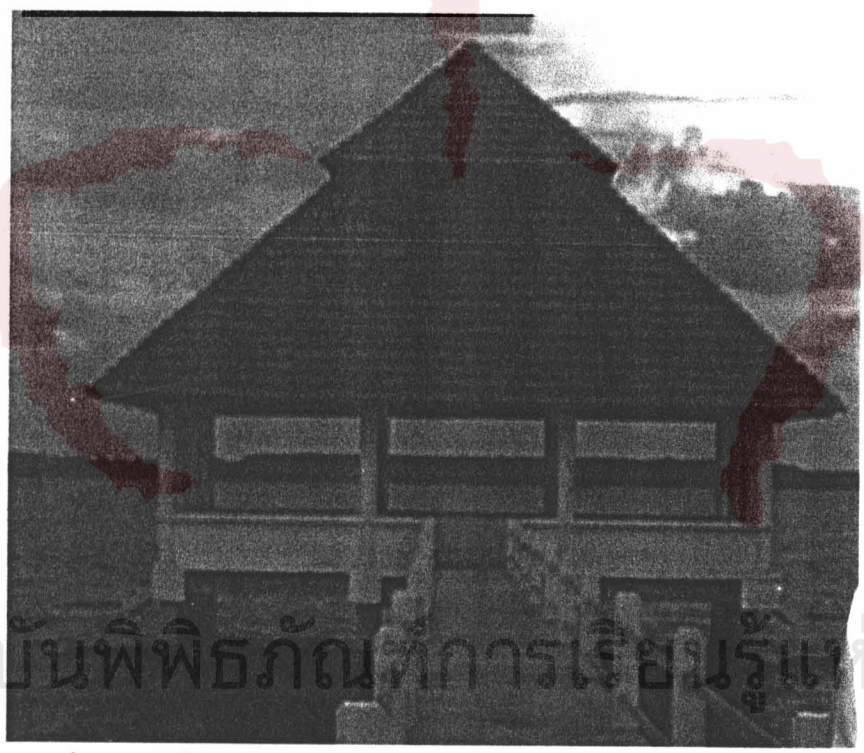
ประกาศอภัยโทษแก่ตน และฐานะความเป็นอยู่ของตนทางนี้ก็มีความสมบูรณ์พูนสุขไม่ต้องระหกระเหินพเนจรอีกต่อไป จึงว่าแก่น้องสาวว่า พี่นั้นใช่จะเป็นผู้คิดเนรคุณทอดทิ้งมารดาและน้องสาวก็หาไม่ เพราะเหตุที่ได้ถูกทางราชการเมืองจีนตีตรากล่าวโทษว่าเป็นโจรสลัดอัปยศยิ่งนัก จำต้องพลัดพรากหนีมาพึ่งพาอาศัยอยู่ที่นี่ จนไม่มีโอกาสกลับไปทดแทนคุณมารดาได้ อีกทั้งพี่อยู่ทางนี้ก็มีภารกิจมากมาย เพราะพี่ได้อาสาท่านเจ้าเมืองก่อสร้างมัสยิด จึงมิอาจรับคำคิดจะกลับไปพร้อมกับน้องขณะนี้ได้ โปรดอภัยให้กับพี่เถิด ว่าแล้วหลิมเต้าเคียนก็จัดแจงสิ่งของมีค่าเป็นอันมาก เพื่อให้นำกลับไปฝากมารดาและญาติพี่น้อง หลิมกอเหนี่ยวจึงขอพักอยู่ที่ปัตตานีชั่วคราว และคิดจะหาโอกาสอ้อนวอนพี่ชายกลับไปเมืองจีนต่อไป

ขณะนั้นเจ้าเมืองปัตตานีได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยความชราไม่มีบุตรที่ยกขึ้นให้ครองราชสืบไป พวกศรีตวันกรมการจึงปรึกษาหารือกันว่าจะเลือกบุตรพระญาติวงศ์องค์ใดที่จะยกให้เป็นเจ้าเมืองแต่ยังไม่ทันจะจัดแจง เหตุการณ์ร้านแรงไม่คาดฝันก็เกิดขึ้น คือเกิดกบฏแย่งชิงอำนาจเป็นใหญ่ถึงกับรบพุ่งนองเลือดระหว่างพระญาติวงศ์ของเจ้าเมือง พวกกบฏนั้นได้เตรียมการไว้ล่วงหน้า ผิดกับฝ่ายเจ้าเมืองที่ไม่ระวังมาก่อน จึงมิอาจต่อต้านป้องกันได้ทันท่วงที หลิมเต้าเคียนกับเหล่าทหารผู้ภักดีได้ต่อสู้กับพวกกบฏ หลิมกอเหนี่ยวประสบเหตุการณ์เข้าเช่นนี้ด้วยความเป็นห่วงพี่ชายจะได้รับอันตรายจึงได้เสี่ยงชีวิตเข้าช่วยพี่ชายรบรุกกับพวกกบฏอย่างห้าวหาญ ข้างฝ่ายกบฏที่ซุ่มอยู่อีกทางหนึ่ง ครั้นเห็นพวกหลิมกอเหนี่ยวรุกไล่มาก็กรูกันออกมาล้อมตีสกัดไว้ เมื่อถูกล้อมเข้าไว้ได้ดังนี้ หลิมกอเหนี่ยวก็ไม่คิดหวาดหวั่นถอยหนีพร้อมกับพวกเข้าต่อสู้ท่ามกลางวงล้อม แต่ธรรมดาน้ำน้อยย่อมแพ้ไฟ ฉะนั้นเวลาไม่นานนักพรรคพวกก็ถูกฟันล้มตายบาดเจ็บหลายคน ครั้นหลิมกอเหนี่ยวเห็นสิ้นกำลังสู้รบจวนตัวจะเสียที่แก่ฝ่ายกบฏ จึงตัดสินใจอย่างแน่วแน่ว่าถึงตัวตายครั้งนี้ก็ให้ปรากฏชื่อไว้เป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูลหลิม แล้วหลิมกอเหนี่ยวก็สละชีวิตด้วยการใช้ดาบกระทำอัตวินิบาตกรรมเสียในขณะนั้น (แต่อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า หลิมกอเหนี่ยวคิดน้อยใจพี่ชายที่ไม่ยอมตามตนกลับไปหามารดาที่เมืองจีน จึงคิดทำลายชีวิตของตัวเองด้วยการผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บาตูโตะกงแม (บาตู = หิน, โตะกงแมะ = ลิ้มกอเหนี่ยว) ชาวบ้านบริเวณนี้เชื่อว่า ศพเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวถูกฝังไว้ที่นี้ อดีตน้ำทะเลท่วมไม่ถึง แต่ปัจจุบันน้ำทะเลหนุนสูงทำให้น้ำท่วมหินที่ชาวบ้าน เรียกว่า บาตูโตะกงแมะ เรียกชื่อเป็นภาษามลายู (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

เนื่องจากมีผู้ที่เคารพศรัทธาได้เดินทางมาสักการะต่อเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวจำนวนมาก จึงไม่สะดวกในการเดินทาง เพราะต้องนั่งเรือไปสักการะ ช่วงเวลาที่น้ำทะเลขึ้นสูง องค์การบริหารตันหยงลูโละ ได้สร้างศาลาและทางเดินเพื่อความสะดวกในการเดินไปสักการระเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ฝ่ายหลิมเต้าเคียนได้นำไพร่พลตีฝ่าวงล้อมของพวกกบฏจนแตกพ่ายถอยหนีไป แต่น้องสาวต้องมาจากตนไปเสียก่อน หลิมเต้าเคียนกับพวกต่างเศร้าโศกอาลัยยิ่ง จึงพร้อมกันจัดการปลงศพตามประเพณีอย่างสมเกียรติ ทำเป็นฮวงซุ้ยปรากฏมาจนทุกวันนี้คือที่หมู่บ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลูโละ อำเภอเมืองปัตตานี

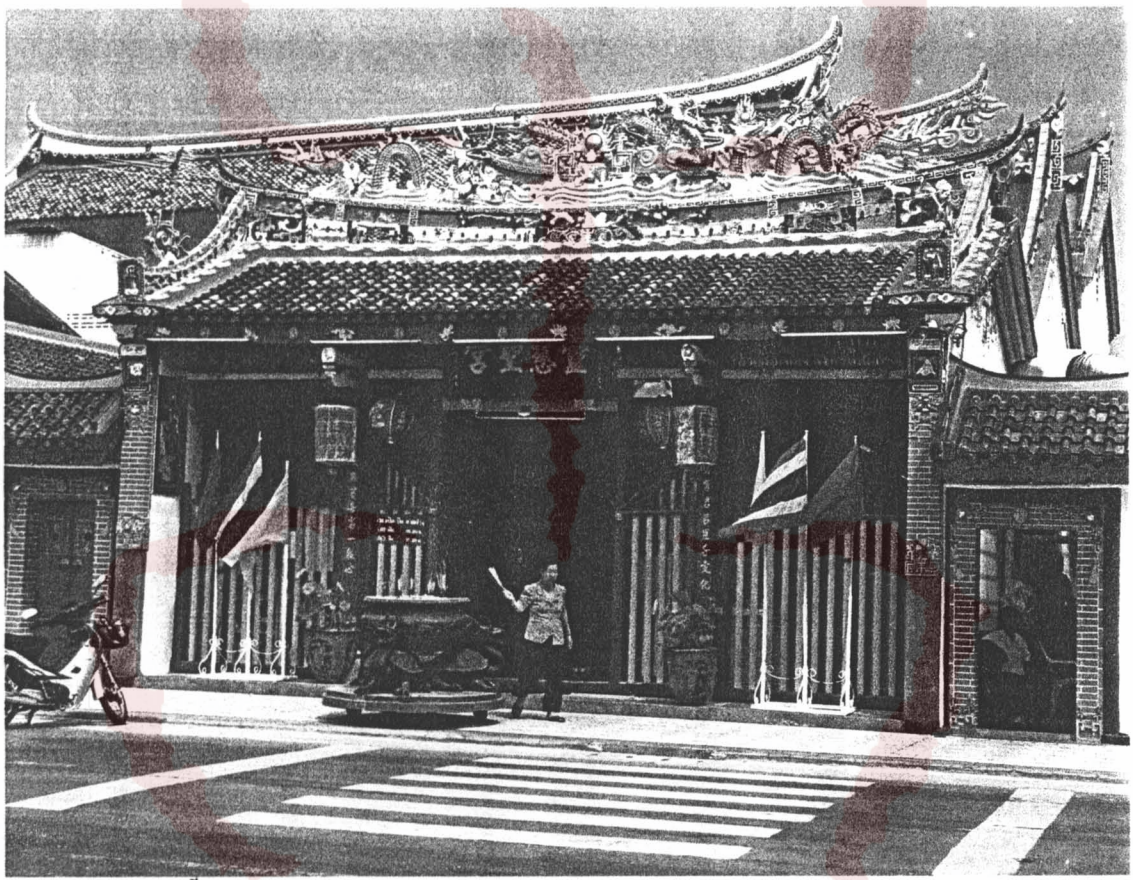
ชาวบ้านบางส่วนบริเวณนี้กล่าวว่า ในอดีตได้มีชาวจีนผู้ที่นับถือเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ได้ทำพิธีสักการะด้วยการตระเตรียมเครื่องที่จะนำไปถวายมีทั้ง หัวหมู เป็ด ไก่ พร้อมด้วยกระบวนแห่ มีทั้งการร้องรำ ตีกล้อง ไปที่บริเวณบาตูโตะกงแมะ ต้องเดินทางผ่านหมู่บ้านของมุสลิม ทำให้ชาวบ้านเดือนร้อน ชาวจีนจึงได้อัญเชิญวิญญาณเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมาฝังไว้บริเวณนี้ (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49) (นายแวอุมาร์ แวยูโซ๊ะ, สัมภาษณ์ 24 ธ.ค. 49)

ส่วนผู้ที่ติดตามในครั้งนั้น ก็ไม่คิดจะกลับเมืองจีน และนายท้ายเรือของหลิมกอเหนี่ยวชื่อจูก๋ง ผู้ใจเด็ด ได้ตั้งคำสัตย์ปฏิญาณไว้ว่า ตราบใดที่หลิมเต้าเคียนไม่ยอมตามตนกลับไปก็จะขออยู่เฝ้าเรือจนกว่าจะสิ้นชีวิต ภายหลังเรือจม จูก๋งก็ตายพร้อมกับเรือลำนั้นตามที่ได้ตั้งคำสัตย์ไว้ ปัจจุบันในศาลเจ้ายังมีแผ่นป้ายจารึกนามของจูก๋งไว้สักการบูชา ตามตำนานกล่าวว่า เรือสำเภาที่หลิมกอเหนี่ยวนำมามีอยู่ 9 ลำ เมื่อขาดการดูแลเรือได้จมทะเลหมด เหลือแต่เสากระโดงซึ่งทำด้วยต้นสน 9 ต้น เลยเรียกสถานที่ตรงนั้นว่า รูสมิแล หรือสน 9 ต้น บางตำนานก็ว่า เหตุที่มีชื่อเช่นนี้ เพราะผู้ที่ติดตามมากับหลิมกอเหนี่ยวในครั้งนั้นได้ล้มป่วยตายไป 9 คน ฝังศพไว้ที่นั่น โดยตัดต้นสนปักไว้ทำเป็นเครื่องหมาย

ต่อมาเล่ากันว่า หลิมกอเหนี่ยวได้สำแดงปรากฏการณ์อันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวเรือและประชาชนผู้สัญจรไปมาในแถบถิ่นนั้นเสมอจนเป็นที่เลื่องลือกันทั่วไป

สถาบันพัฒนาการเรียนการสอนแห่งชาติ

กิตติศัพท์อภินิหารของของหลิมกอเหนี่ยวเป็นเหตุให้ประชาชนผู้เลื่อมใสสละทุนทรัพย์สร้างศาลขึ้นที่หมู่บ้านกรือเซะ และสร้างรูปจำลองหลิมกอเหนี่ยวไว้เพื่อสักการะ โดยทำพิธีอัญเชิญวิญญาณของหลิมกอเหนี่ยวมาสิงสถิตในรูปจำลองนั้น พร้อมกันขนานนามว่า "เจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว" ปรากฏว่ามีผู้คนหลั่งไหลไปกราบไหว้กันมากมาย มีเรื่องเดือดร้อนก็ไปบนบานให้เจ้าแม่ช่วยเหลือ บ้างกราบไหว้ขอให้ทำมาค้าขายเจริญ เมื่อบนบานแล้วต่างก็บังเกิดผลตามความปรารถนาแทบทุกคน จึงทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยวยิ่งแผ่ไพศาลออกไปยังเมืองอื่น ๆ เจ้า ต่อมาได้มีการอัญเชิญเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวมาประดิษฐานไว้ ณ ศาลเจ้าแห่งใหม่ ตั้งอยู่ที่ถนนอาเนาะรู เรียกว่า ศาลเจ้าแล่งจู เกียง

(ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว) ในเดือน 3 ของทุกปี (กุมภาพันธ์-มีนาคม) จะมีพิธีเซ่นไหว้และแห่เจ้าแม่

(ภาพถ่ายเมื่อ 23 ม.ค. 50)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

หน้าพระลานและอนุสรณ์สถานยามาดา

หน้าพระลาน ตั้งอยู่หน้าพระราชวังตรงข้ามกับประตูใหญ่ใกล้มัสยิดกรือเซะ เป็นบริเวณลานกว้าง สำหรับจัดพิธีการสำคัญของเมือง ขณะเดียวกันก็เป็นสมรภูมิสงครามหลายครั้ง เมื่อมีการสู้รบกับกองทัพจากเมืองอื่น ๆ เช่น กรณีสงครามยามาดา เมื่อปี พ.ศ. 2173 "ยามาดา" หรือออกญาเสนาภิมุข* มีชื่อเต็มว่า "Yamada Nizaemonmojo Nagamasa" ต่อมาในปี พ.ศ. 2173 ได้นำกำลังมาปราบปรามเมืองปัตตานี แต่ได้รับบาดเจ็บกลับไปและเสียชีวิตที่นครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา เหตุการณ์ครั้งนั้นเกิดขึ้นหลังจากเมื่อออกญาเสนาภิมุข พระยานครศรีธรรมราชส่งบุตรชายและคณะลงไปเรียกส่วยภาษีที่เมืองปัตตานีและได้รับการต่อต้าน โดยเฉพาะชาวต่างชาติที่ไม่ชอบญี่ปุ่นที่เป็นคู่แข่งทางการค้าอยู่ก่อนแล้ว

ปี พ.ศ. 2173 ออกญาเสนาภิมุขได้นำกำลังทหารทางบกและทางเรือไปทำศึกกับปัตตานี ตรงกันสมัยราชินีอูงู เกิดการสู้รบกันบริเวณหน้าพระลาน ชาวเมืองปัตตานีนำกำลังออกมาต่อสู้อย่างเต็มความสามารถ การสู้รบยังไม่เสร็จสิ้นว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายชนะ ออกญาเสนาภิมุขซึ่งบัญชาการรบด้วยตนเองถูกอาวุธมีบาดแผลฉกรรจ์ที่ขา จึงต้องถอนกำลังกลับ การรบในครั้งมีมีนักวิชาการให้ความเห็นว่าบรรดาทหารนครศรีธรรมราชไม่ได้สู้รบอย่างเต็มใจ เนื่องจากไม่ชอบขุนนางญี่ปุ่นผู้นี้เป็นการส่วนตัวอยู่แล้ว รวมทั้งไม่ต้องการเป็นศัตรูกับปัตตานี ที่มีความเข้มแข็งทางการทหารอยู่ในเวลานั้น

หน้าพระลาน ติดถนนเอเชีย ด้านหลังพระลาน เป็นสำนักงานองค์การบริหารตำบลตันหยงลุโล๊ะ ด้านขวาพระลานจะติดกับมัสยิดกรือเซะ ด้านซ้ายพระลาน จะมีศาลาที่พัก บางวันจะมีตลาดนัดทั้งกลางวันและกลางคืน ภาพถ่ายเมื่อ 5 ม.ค.50)

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

* ออกญาเสนาภิมุข เป็นชาวญี่ปุ่น เดิมชื่อ ยามาดา นางามาซา มาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าทรงธรรมในฐานทหารรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน มีโอกาสทำความดีความชอบพิเศษหลายครั้งจนกระทั่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นออกญาเสนาภิมุข และได้รับการแต่งตั้งเป็นข้าหลวงใหญ่เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อปี พ.ศ. 2172 ปัจจุบันมีบริเวณที่แสดงร่องรอยว่าเคยเป็นจวนที่พักของออกญาเสนาภิมุขในจังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ที่บริเวณร้านอาหารแกงส้มในเมือง ถนนนางงาม ข้างศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช (www.pattanitoday.com)

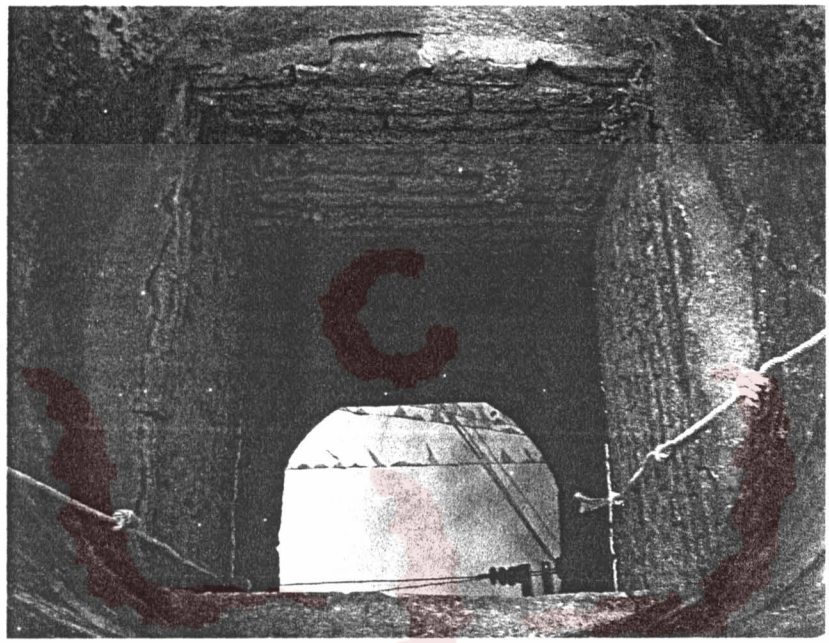
ดังนั้น สมรภูมิสงครามยามาดาที่ปัตตานีเกิดขึ้นบริเวณหน้าพระลานใกล้กับมัสยิดกรือเซะ เช่นเดียวกับสงครามที่เกิดขึ้นครั้งก่อน ๆ บริเวณหน้าพระลานจึงเป็นสถานที ที่คนรุ่นหลังควรจะได้รับรู้ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย – ญี่ปุ่น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางการค้าและการทูตระหว่างปัตตานีกับญี่ปุ่น ที่เคยมีมาเมื่อ 400 ปีที่แล้ว ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ควรอยู่ในความทรงจำ เช่นเดียวกับสถานที่สำคัญอื่น ๆ ของเมืองปัตตานี **(ครองชัย หัตถา. 2549 : 65)**

บ่อน้ำฮังตูวะฮ์

บ่อน้ำฮังตูวะฮ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านกรือเซะ ตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อยู่ห่างจากมัสยิดกรือเซะไปทางตะวันออกเฉียงใต้เป็นระยะทางประมาณ 100 เมตร ริมทางหลวงหมายเลข ที่ 42 ปัตตานี – นราธิวาส เรื่องราวเกี่ยวกับการขุดบ่อน้ำนี้ขึ้นมาอยู่ในช่วง ค.ศ. 1488 – 1511 ขณะนั้น สุลต่านมะหฺมูด ชาห์ เป็นกษัตริย์ปกครองมะลากา (สุลต่านองค์สุดท้ายก่อนที่มะละกาตกเป็นเมืองขึ้นของโปรตุเกส) และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับปัตตานี ด้วยเหตุที่เมืองทั้งสองในเวลานั้นเป็นเมืองท่าที่มีชื่อเสียงของเอเชียอาคเนย์

ครั้งหนึ่งสุลต่านมะหฺมูด ชาห์ ได้ส่งแม่ทัพมะลากาท่านหนึ่งนามว่า ฮัง ตูวะห์ (Hang Tuah) เดินทางไปยังอาณาจักรสยามเพื่อหาซื้อช้าง ระหว่างเดินทางเรือผ่านอ่าวปัตตานี ฮังตูวะห์ ได้แวะเข้าเยี่ยมเมืองหลวงปาตานี และได้บันทึกไว้ใน ฮิกายัต ฮังตูวะห์ (Hikayat Hang Tuah) ว่า “เมืองปาตานีมีมีกำแพงเมืองก่อสร้างไว้อย่างแข็งแรง ยากแก่การโจมตีให้แตกได้ ประตูเมืองมีหัวมังกรหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หางมังกรอยู่ทางทิศตะวันตก” การเยือนปาตานีของ ฮังตูวะห์ ชาวเมืองได้ร่วมกันขุดบ่อน้ำให้ฮังตูวะห์ และบ่อน้ำดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ซึ่งเรียกว่า “บ่อน้ำฮังตูวะห์” **(ลออแมน และอารีฟิน บินจิ. 2541:50)** ในอีกแง่มุมหนึ่งในการเยือนปัตตานีของ ฮังตูวะห์ เพราะเป็นความประสงค์ของสุลต่านมะละกาในเวลานั้นให้มาติดตามความเคลื่อนไหวของสยาม ที่มีอิทธิพลต่อหัวเมืองต่อหัวเมืองมลายูต่าง ๆ ในเวลานั้น ขณะที่ฮังตูวะฮ์พำนักอยู่ในเมืองปัตตานี จึงได้รับการดูแลความปลอดภัยเป็นพิเศษ แม้แต่บ่อน้ำก็ต้องขุดขึ้นเป็นการเฉพาะ เมื่อฮังตูวะเสร็จสิ้นภารกิจในเมืองปัตตานีและเดินทางกลับมะละกา บ่อน้ำดังกล่าวจึงถูกเรียกว่า “บ่อฮังตูวะฮ์” นอกจากชื่อบ่อฮังตูวะห์แล้วประตูใหญ่ของพระราชวังปัตตานีซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับบ่อฮังตูวะห์ถูกเรียกขานว่า “ประตูชัยฮังตูวะห์” นับแต่นั้นมา **(ครองชัย หัตถา. 2549:75)**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บ่อน้ำยังตูวะห์ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนล่างจะก่ออิฐเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยม เมื่อก่อนชาวบ้านจะมาเยี่ยมชมจำนวนมาก จากเหตุการณ์ครั้งหนึ่งได้มีชาวบ้านหมู่บ้านกรือเซะ ลุกขึ้นแต่เช้าเพื่อตักน้ำมาละหมาด ได้เห็นน้ำพรุพุ่งขึ้นมาจากบ่อ เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบ ทำให้บริเวณนี้เงียบไป (ภาพถ่ายเมื่อ 25 ธ.ค. 49)

ส่วนด้านบนบ่อน้ำ ได้บูรณะใหม่เป็นรูปทรงกลม

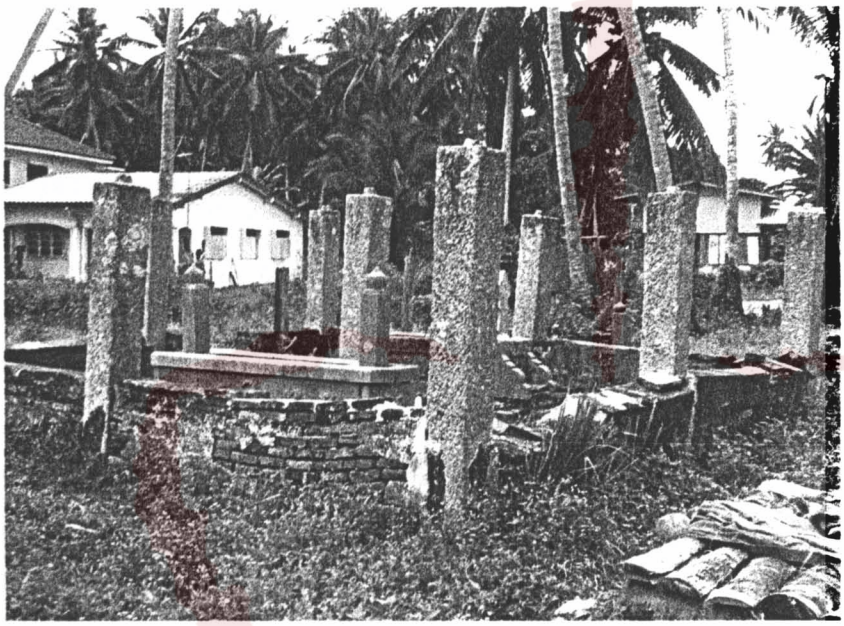
ตรงกับวันที่ 15 เดือน 11. 1387 (ภาพถ่ายเมื่อ 25 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สุสานเจ้าเมืองยะหริ่ง

สุสานเจ้าเมืองยะหริ่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านกรือเซะ ตำบลต้นหยงลุโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ห่างจากมัสยิดกรือเซะไปทางทิศใต้ประมาณ 200 เมตร สุสานพระยายะหริ่ง เป็นที่ฝังศพของเจ้าเมืองยะหริ่งคือ นิยูโซฟ หรือ โตะกียูโซฟ และเจ้าเมืองยะหริ่งอีก 2 ท่าน คือ นิเมาะ (บุตรของนิยูโซฟ) หรือ พระยาพิบูลเสนานุกิจเชษฐภักดี และนิโวะ (บุตรของนิเมาะ) หรือ พระยาพิพิธเสนามาตยาธิบดีศรีสุรสงคราม พระยายะหริ่งคนแรก คือ นิยูโซฟ เป็นชาวกรือเซะโดยกำเนิด และเป็นเชื้อสายของพระยาเมืองปัตตานี

สุสานของพระยายะหริ่งทั้ง 2 ท่านและวงศ์ตระกูลที่บ้านกรือเซะ ประดับประดาด้วยหินแกรนิดสลักลวดลายสวยงาม แต่เนื่องจากสภาพของสุสานถูกทิ้งรกร้างมานาน หลังคาคลุมสุสานผุพังไปตามกาลเวลา คงเหลือแต่เสาหินแกรนิตตั้งโดดเด่นอยู่จำนวน 9 ต้น

สภาพปัจจุบัน สุสานพระยายะหริ่งยังไม่มีการบูรณะ เหลือแต่เสาปูน 9 ต้น ที่ตั้งตระหง่านอยู่กลางแดด เพื่อบ่งบอกว่า สุสานแห่งนี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยมีหลังคาอย่างสวยงามบริเวณสุสานแห่งนี้
(ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

2.4 ประวัติศาสตร์ชุมชนตันหยงคาโต๊ะ

หมู่บ้านตันหยงคาโต๊ะ เป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะเป็นแหลมโค้งจากทางด้านทิศใต้ไปยังทิศเหนือ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของตัวเมืองปัตตานี ปัจจุบันที่ดินเป็นแหลมที่ยื่นยาวมีขนาดกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร และขนาดยาว 10 กิโลเมตร หมู่บ้านแห่งนี้อยู่แบบโดดเดี่ยวและลำบากในการติดต่อเพราะถูกแยกออกโดยแอ่งน้ำบูดี หรือแอ่งน้ำตันหยงบุโละ ที่มีความกว้างระหว่าง 5 – 6 กิโลเมตร มีแม่น้ำสายหนึ่งที่ชื่อว่าแม่น้ำยะหริ่ง มีปากน้ำอยู่ที่ตอนกลางของแอ่งน้ำซึ่งเป็นพื้นที่ระหว่างแผ่นดินใหญ่กับที่ดินแหลมดังกล่าว

ที่แผ่นดินใหญ่ ซึ่งอยู่ตรงกับที่ดินแหลมจากกัวลาบือเกาะห์ไปยังยะหริ่งหรือจากทางด้านทิศตะวันตกไปยังทิศตะวันออกมีบรรดาหมู่บ้านทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก ที่ได้มีการกล่าวถึงใน

หนังสือเล่นนี้ อย่างเช่นตัวเมืองปัตตานี, หมู่บ้านบานา (Bandar), กรือเซะ, ดันหยงลุโละ, สุไหงปาเระ, หมู่บ้านดี (กะดี) ยังมีบรรดาหมู่บ้านที่ไม่ได้มีการกล่าวถึง อย่างเช่น หมู่บ้านบางปู, บาไลดูวา, โต๊ะรายา ฮัจญี, เบอร์มิน และอื่น ๆ อีกสามารถกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์เก่าของปัตตานีตั้งแต่สมัยการปกครองราชวงค์แรกของปัตตานี จนกระทั่งถึงสมัยการตกอยู่ภายใต้อำนาจของสยามในปี ค.ศ. 1785 นั่นคือการสับเปลี่ยนไปมาในพื้นที่ระหว่าง 2 แม่น้ำที่ชื่อแม่น้ำยะหริ่งและแม่น้ำปัตตานีนี้เอง รวมทั้งพื้นที่รอบนอก เช่น ปูยุด, เจอรัม, กลัง, ตาแบะห์ และอื่น ๆ อีก

ตามตำนานที่เล่าสู่กันของผู้ฆ่าคนแก่ว่าที่ดินแหลมแห่งนี้เดิมนั้นเป็นเพียงเนินทรายที่เกิดขึ้นตามแนวหน้าชายหาดของรัฐปัตตานี แรกเริ่มไม่มีผู้คนอาศัยอยู่และไม่มีการตั้งชื่อ ในตอนต้นศตวรรษที่ 17 ที่ดินตลิ่งนี้เริ่มได้ชื่อจากเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของปัตตานี

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในสมัยราชินีบิรูปกครองรัฐปัตตานี (ค.ศ.1616 – 1624) องค์ราชินีบีรู คือ กษัตริย์ผู้เป็นสตรีองค์ที่สองที่ปกครองรัฐปัตตานี ภายหลังจากราชินีฮีเยา (ค.ศ.1584 – 1616) และกษัตริย์องค์ที่ 7 ในบรรดารายนามของกษัตริย์ปัตตานีนับตั้งแต่ราชวงศ์แรกของปัตตานี โดยเริ่มจากสุลต่านอิสมาแอล ชาห์ **(AHMAD FATHY AL-FATANI (2543:111)**

สถานที่สำคัญบริเวณชุมชน ตันหยงดาโต๊ะ

หลุมฝังศพหลิมโต๊ะเคี่ยม

หลิมโต๊ะเคี่ยม หรือบางตำนานว่า หลิมเต้าเคียน เป็นชาวจีนที่มีเข้ามามีบทบาทต่อประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี ไม่ว่าจะเป็นการหล่อปืนใหญ่ การสร้างมัสยิดกรือเซะ ตลอดจนถึงเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว

อิบรอฮีม ชุกรี (2525 : -30) หลิมโต๊ะเคียมเดิมเป็นชาวจีนชื่อ ลิ่มโกเคี่ยม ต่อมาเข้ารีตเป็นมุสลิมด้วยความสมัครใจ และมีนามใหม่ว่า “โต๊ะเคี่ยม” เข้ามาอาศัยอยู่กับเสนาบดี ผู้ใหญ่ของรายาปัตตานี ณ เมืองปัตตานี เนื่องจากอัธยาศัยอันดีงาม จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้เก็บเงินเข้าออกที่ท่าเรือปากอ่าวปัตตานี

ต่อมาน้องสาวของโต๊ะเคี่ยมชื่อ “ลิ่มโกเหนี่ยว” หรือ “หลิมกอเหนี่ยว” ได้เดินทางมาจากเมืองจีนถึงปัตตานีเพื่ออ้อนวอนให้พี่ชายเดินทางกลับเมืองจีน เมื่อทราบว่าพี่ชายเข้ารีตนับถือศาสนาอิสลามและไม่ยอมกลับบ้านเมือง นางยิ่งมีความเศร้าสลด จนตัดสินใจผูกคอตายที่ต้นมะม่วงหิมพานต์ ชาวจีนเมืองปัตตานีนำศพไปฝังตามประเพณีของตน และต่างประจักษ์ว่าลิ่มโกเหนี่ยวมีจิตใจเข้มแข็ง สู้พลีชีพอันบริสุทธิ์ จึงได้นำมะม่วงหิมพานต์ต้นนั้นมาแกะสลักเป็นรูปลิ่มโกเหนี่ยว เรียกรูปนั้นว่า “โตะกงแมะ” กราบไหว้บูชาเช่นรูปศักดิ์สิทธิ์มาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ถึงรัชสมัยของรายาบีรู มีกระแสข่าวเสมอว่า พระเจ้าแผ่นดินสยามกำลังเตรียมทัพใหญ่เพื่อยาตรามาโจมตีเมืองปัตตานี พระองค์จึงเห็นว่าควรจะหล่อปืนใหญ่ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ขณะนั้นเมืองปัตตานียังไม่มีที่หลอมเหล็ก จึงให้หล่อปืนใหญ่ด้วยทองเหลืองและปรากฏว่า โต๊ะเคี่ยมรับอาสาเป็นนายช่างหล่อปืนใหญ่ตามพระราชประสงค์ รายาบีรูทรงประกาศห้ามจำหน่ายหรือส่งทองเหลืองออก

นอกประเทศเป็นเวลา 3 ปี หากผู้ใดฝ่าฝืนให้รับโทษถึงขั้นประหารชีวิต เมื่อรวบรวมทองเหลืองได้มากพอแล้วทรงรับสั่งให้หล่อปืนใหญ่ตรงบริเวณตอนเหนือพระราชวังซึ่งอยู่ใกล้กับหมู่บ้านกรือเซะในปัจจุบัน

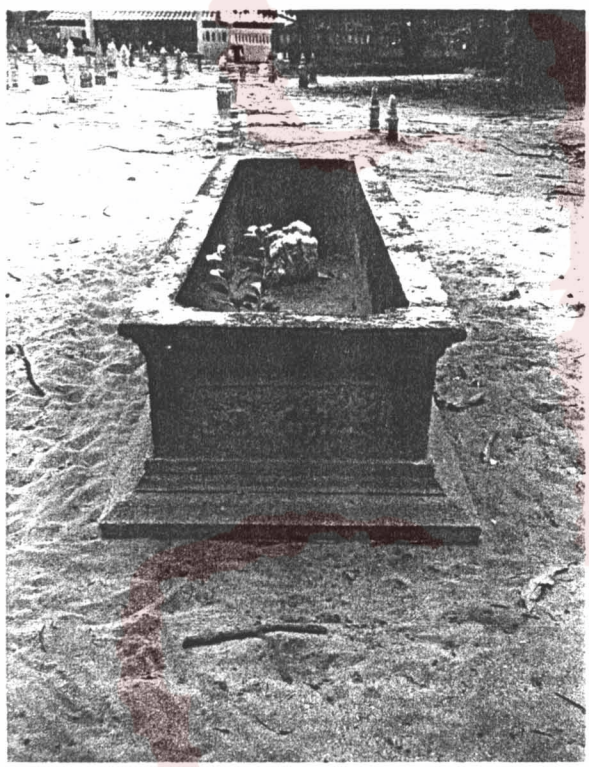

สถานที่แห่งนี้ใช้หล่อปืนใหญ่ ร่องรอยที่ได้บ่งบอกว่าใช้หล่อปืนใหญ่ เพราะบริเวณนี้ จะไม่มีหญ้าขึ้นเลย เนื่องจากความร้อนจากเตาที่ใช้ในหลอมทองหล่อปืนใหญ่ ทำให้สภาพดินแห้ง กระทั่งหญ้าไม่ขึ้น ปัจจุบันได้มีการทมดินในบริเวณนี้ ทำให้มีหญ้าขึ้น จึงไม่เหลือร่องรอยว่าเป็นสถานที่หล่อปืนใหญ่ (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

นายช่างโต๊ะเคี่ยมสามารถหล่อปืนใหญ่ได้ 3 กระบอก จำนวน 2 ใน 3 นั้นมีขนาดใหญ่ที่สุด คือ มีความยาว 3 วา 1 ศอก 1 คืบ 2.5 นิ้ว กระสุนวัดโดยรอบได้ 11 นิ้ว ส่วนกระบอกเล็กมีความยาว 5 ศอก 1 คืบ 1 นิ้ว กระสุนวัดโดยรอบได้ 3 นิ้ว รายาบีรูทรงตั้งชื่อปืนใหญ่ 2 กระบอกว่า ศรีนัคราและศรีปัตตานี ส่วนกระบอกเล็กทรงชื่อว่า มหาเลลา เป็นภาษามลายูหมายถึง ปืนที่ติดตั้งบนแกนหมุนยิงได้รอบ

พงศาวดารเมืองปัตตานี (ประชุมพงศาวดารภาค 3) กล่าวต่างออกไปว่า เมื่อหลิมโต๊ะเคี่ยมได้เทปืน 2 กระบอกเสร็จแล้ว ปืนกระบอกที่ 3 เทไม่ลง โต๊ะเคี่ยมจึงได้ตั้งการเซ่นไหว้บวงสรวงและบนบานขึ้นหลายอย่าง ก็ยังเทไม่ลง จนแค้นใจถึงกับกล่าวคำปฏิญาณว่าขอให้เทครั้งนี้ลงด้วยดีแล้วจะยอมเอาชีวิตตนเองเซ่นถวาย เผอิญเทลงได้เต็มบริบูรณ์พอดี เมืองหล่อเสร็จทั้ง 3 กระบอก ก็ทดลองยิง มีการบวงสรวงเซ่นไหว้ตามประเพณี ครั้งถึงจะจุดกระบอกที่ 3 โต๊ะเคี่ยมก็เข้าไปยืนตรงปากกระบอกปืนแล้วให้คนจุดปืน ดินปืนหอบพาโต๊ะเคี่ยมสูญหายไปในเวลานั้น **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (2542 : 8488)**

สุสานลิ้มโต๊ะเคียม ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ชาวบ้านตันหยงลุโละเรียกลิ้มโต๊ะเคี่ยมว่า โต๊ะอาโก๊ะหรือโต๊ะเคียน สุสานดังกล่าวอยู่ในชุมชนร่วมกับสุสานของมุสลิมคนอื่น ๆ เป็นเวลายาวนานกว่า 400 ปี สถานที่ฝังศพลิ้มโต๊ะเคี่ยม อยู่ริมอ่าวปัตตานีใกล้กับสุสานชาวจีน ชื่ออ่าวปัตตานี บริเวณดังกล่าวในจดหมายเหตุราชวงศ์เหม็ง เรียกว่า “อ่าวเต้าเฉียน” ตามชื่อของต้าวเฉียนหรือหลินต้าวเฉียน (ลิ้มโต๊ะเคี่ยม) วีรบุรุษชาวจีนจากมณฑลฮกเกี้ยน ที่มาพำนักอาศัยในเมืองปัตตานีและได้รับตำแหน่ง “ไห่เฉิง” ทำหน้าที่อยู่ที่ท่าเรือของเมืองปัตตานี ท่าเรือดังกล่าเรียกกันต่อมาว่า “ท่าเรือเต้าเคียน” **ครองชัย หัตถา (2549:61)**

หลุมฝังศพลิ้มโต๊ะเคียม องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้ามาบูรณะสุสานแห่งนี้ ได้ยกพื้นหลุมฝังศพของลิ้มโต๊ะเคียมให้สูงขึ้นกว่าเดิม (ภาพภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สุสานโต๊ะปันยัง

สุสานโต๊ะปันยัง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4 ตำบลตะโละกาโปร์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ห่างจากที่ว่าอำเภอยะหริ่งประมาณ 10 กิโลเมตร สุสานแห่งนี้ตั้งอยู่บนสันทราย บริเวณเกือบสุดปลายแหลมตาชี เป็นสุสานเก่าแก่ที่ชาวบ้านถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ให้ความนับถือมาจนปัจจุบัน และยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของสุสานแห่งนี้

ชุมชนบริเวณนี้มีความเชื่อว่า อดีตมีพ่อค้าชาวตรังกานู จะเป็นคนสัญชาติใดไม่ปรากฏ เดินทางมาที่นี้มีเสื่อผืนหมอนใบ มาตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่บ้านปาเระ ตำบลบาราโหม อำเภอเมืองปัตตานี แต่เพียงผู้เดียว แต่ด้วยความขยันหมั่นเพียรและเป็นคนมีวิชาความรู้ ทางด้านค้าขาย

จึงร่ำรวยถึงขั้นเป็นคหบดีคนหนึ่งในหมู่บ้าน จากความร่ำรวยนี่เองทำให้โจรปล้นแล้วฆ่าทิ้งศพลงในคลองปาเระ

สภาพปัจจุบันของคลองปาเระ ในตำนานได้กล่าวไว้ว่า ศพของโต๊ะปันยัง (คนยาว) ถูกฆ่าตาย ศพถูกนำมาทิ้งในคลองปาเระ หลายวันต่อมาศพได้ลอยไปลอยมาอยู่หลายวัน ชาวบ้านเลยนำไปฝังไว้ที่สุสานดาโต๊ะอำเภอยะหริ่ง จนเกิดเป็นตำนานความศรัทธาของชุมชนขึ้นมา จากเหตุการณ์หลาย ๆ อย่างที่เกิดขึ้น (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

หลายวันต่อมาศพลอยขึ้นมา ชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงเริ่มสืบถามหาญาติพี่น้องของผู้ตาย แต่ไม่ปรากฏว่ามีญาติพี่น้องแต่อย่างใด จึงได้นำศพไปทิ้งกลางทะเล (อ่าวบางปูในปัจจุบัน) ต่อมาอีก 2-3 วัน ศพก็ลอยทวนน้ำเข้าไปในคลองปาเระอีกเป็นอยู่เช่นนี้หลายครั้ง ชาวบ้านจึงได้ปรึกษากันว่าควรจะทำพิธีจัดการศพตามขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาอิสลาม จึงได้พร้อมกันนำศพดังกล่าวไปทำพิธีฝัง ณ สุสานบ้านดาโต๊ะปัจจุบัน

บ้านดาโต๊ะสมัยก่อน สภาพื้นที่เป็นที่ราบดินทรายล้วน เป็นแหลมยื่นไปในทะเล ไม่มีคนอยู่อาศัย ที่ดินรกร้างว่างเปล่า ชื่อหมู่บ้านยังไม่ปรากฏ เพิ่งจะมีชื่อบ้านหลังจากนำศพไปฝัง เหตุที่ชื่อ "บ้านดาโต๊ะ" เพราะศพของชายผู้นี้ได้แสดงอภินิหารให้ปรากฏจนเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน (ดาโต๊ะ ใช้เป็นคำเรียกผู้ที่เคารพบูชา) ดังมีเรื่องเล่าว่า ในการจัดพิธีศพค่อนข้างทุลักทุเล คือชาวบ้านได้สร้างหีบบรรจุศพและตัดผ้าขาวสำหรับห่อศพ โดยวัดความยาวของศพแล้ว แต่พอจะห่อศพเพื่อบรรจุหีบกลับไม่พอดี แก้ไขก็เกิดสั้นบ้าง ยาวบ้าง (จึงได้สร้อยว่า "ปันยัง" หรือ "ปาแย") ไม่สามารถที่จะทำพิธีฝังศพได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์แปลกประหลาดเช่นนี้ ชาวบ้านเกิดความสงสัยตกใจกลัวจึงได้บนบานขึ้นว่า หากมีความศักดิ์สิทธิ์จริง ขอให้จัดการพิธีฝังศพได้สำเร็จ ก็ปรากฏว่าจัดการศพได้สำเร็จดังคำบนบาน ทำให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาของชุมชน **(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. 2542:8166)**

ไม้ใช้วัดสุสาน

สภาพหลุมฝังศพโต๊ะปาแย (โต๊ะปันยัง) ได้มีการบูรณะใหม่ ได้สร้างศาลาขึ้นมา เพราะได้มีประชาชนจำนวนมากได้มาเยี่ยมชมหลุมฝังศพ (ปัจจุบันเหตุการณ์ความไม่สงบ ทำให้สถานที่แห่งนี้เงียบเหงาไปด้วย) และทดลองใช้ไม้วัดหลุมฝังศพ โดยชุมชนมีความเชื่อว่า ถ้าบุคคลใดใช้ไม้วัดหลุม 3 ครั้ง แต่ละครั้งยิ่งวัดยิ่งสั้น บุคคลนั้นจะมีอายุสั้น, บุคคลใดวัดเท่ากันทั้ง 3 ครั้ง บุคคลนั้นจะไม่ค่อยปกติ, บุคคลใดวัด 3 ครั้ง ยิ่งวัดยิ่งยาว ถือว่าเป็นคนปกติ มีอายุยืนยาว เพราะโดยทั่วไปแล้ว ชุมชนมีความเชื่อว่า หลุมฝังศพโต๊ะปาแยหรือปันยัง (คนยาว) คนปกติทั่วไปจะใช้ไม้วัดแล้วจะยิ่งยาว (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

ชาวบ้านบางกลุ่มมีความเชื่อว่า หลุมฝังศพโต๊ะปันยัง (ปาแย) น่าจะเป็นหลุมนี้มากกว่า ด้วยเหตุผลของชาวบ้านบางคนให้เหตุผลว่าโต๊ะปันยังเป็นบุคคลยาว และมีคนเดียว ไม่ใช่สองคน (รูปข้างบนจะเป็นหลุมฝังศพสองคน) ซึ่งทั้งสองภาพมีขนาดหลุมฝังศพยาวพอ ๆ กัน แต่แตกต่างกันที่ว่า โต๊ะปันยัง มีกี่คนกันแน่ ถ้ามี 2 คน รูปข้างบนน่าจะถูกต้อง ถ้ามี 1 คน รูปข้างล่างน่าจะถูกต้อง ถึงอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านที่เชื่อว่าโต๊ะปันยังมี 1 คน ได้สร้างหลังคามุ่งจากขึ้นเพื่อปกปิดหลุมฝังศพ ซึ่งเราสามารถสังเกตเห็นร่องรอย เศษไม้ยังเหลืออยู่ เพราะคนที่ดูแลหลุมฝังศพได้เสียชีวิตลงไป เลยไม่มีใครดูแลต่อ (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งชาติ

ภายในบริเวณสุสานดาโต๊ะปันยังมีอาคารก่ออิฐฉาบปูนหลังหนึ่ง สร้างขึ้นครอบหลุมฝังศพสองหลุมที่ฝังคู่กัน โดยมีหินตระกูลควอตซ์ และหินแกรนิต วางเป็นเครื่องหมายเหลือหลุมฝังศพปรากฏอยู่ทั้งสองด้าน คือ ด้านศรีษะและปลายเท้าของศพ ลักษณะพิเศษของหลุมศพคู่นี้ คือ มีความยาวมากกว่าปกติซึ่งเป็นที่มาของชื่อสุสาน "ดาโต๊ะปันยัง" คือขนาดของหลุมฝังศพยาวประมาณ 4 เมตร กว้างประมาณ 1.5 เมตร โดยรอบของหลุมจะก่อเป็นขอบสูงขึ้นมาทั้งสี่ด้าน สูงประมาณ 40 เซนติเมตร บริเวณกึ่งกลางจะมีแนวของขอบปูนเล็ก ๆ แบ่งระหว่างหลุมทั้งสอง

มัสยิดดาโต๊ะ

มัสยิดดาโต๊ะหรือมัสยิดดารุลนาอีม ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เดิมเรียกหมู่บ้านดังกล่าวว่า สะบารังเลาต์(Seberang Laut) ซึ่งหมายถึงหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมทะเลฝั่งตรงกันข้ามกับเมืองปัตตานี มัสยิดดาโต๊ะมีประวัติการก่อสร้างร่วมสมัยกับมัสยิดกรือเซะ กล่าวคือ ในสมัยสุลต่านมุซ๊อฟฟาร์ ชาห์ (พ.ศ.2073-2107) เป็นเจ้าเมืองปัตตานีทรงรับสั่งให้สร้างมัสยิดขึ้นที่ปลายแหลมตรงข้ามกับเมืองปัตตานีขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ตามคำแนะของ ซัยคุ ซอฟียุดดิน เพื่อให้พ่อค้าวาณิชชาวต่างประเทศที่เป็นมุสลิมได้ใช้เป็นที่ปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อมาติดต่อค้าขายที่เมืองปัตตานี **(ครองชัย หัตถา. 2549:94)**

มัสยิดดาโต๊ะห่างจากที่ว่าการอำเภอยะหริ่ง ประมาณ 10 กิโลเมตร ตัวอาคารมัสยิดก่ออิฐฉาบปูนขนาด 10 x 16 เมตร ชั้นเดียว ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร มีประตูหน้าต่างเป็นรูปโค้งมน เสาอาคารรูปทรงกลม หลังคามีโดมขนาดเล็กอยู่ตรงกลาง เป็นมัสยิดเก่าแก่ของเมืองปัตตานีที่สร้างด้วยอิฐและมีรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ต่อมามัสยิดเกิดชำรุดทรุดโทรมจนไม่สามารถที่จะทำการซ่อมแซมให้คงอยู่ในสภาพที่ใช้ประกอบพิธีศาสนกิจ ต่อไปได้อีก

ภาพมัสยิดดาโต๊ะในอดีต

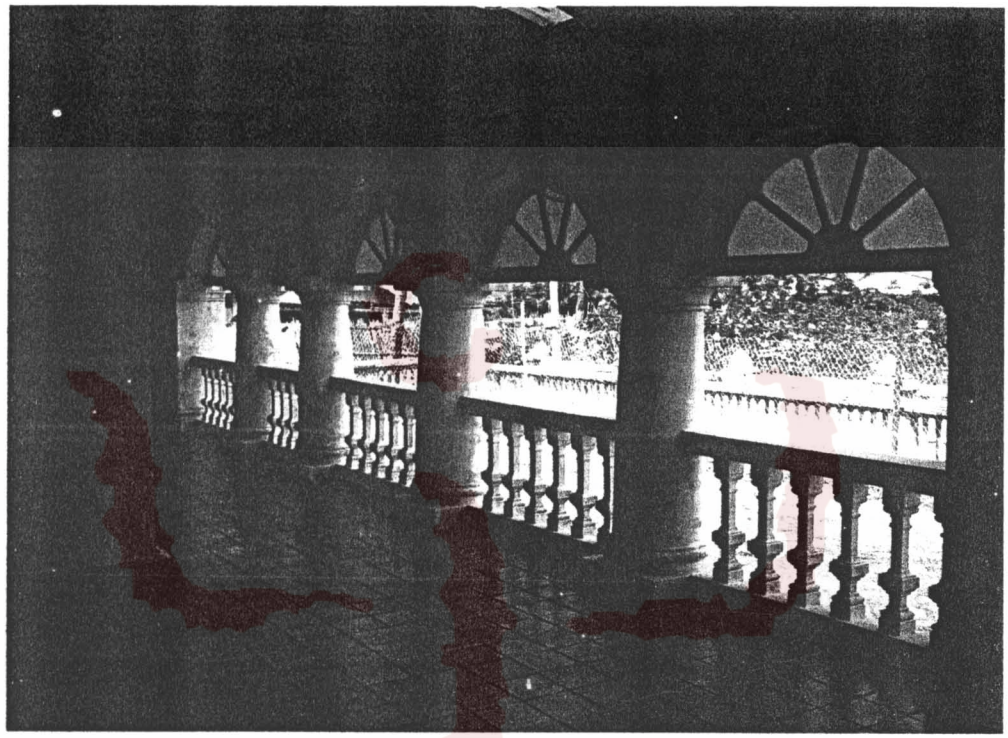
สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

ราษฎรชาวไทยมุสลิมจึงได้ไปสร้างมัสยิดชั่วคราวขึ้นใหม่ ปล่อยให้มัสยิดเดิมที่ชำรุดอยู่แล้วมีต้นไม้ขึ้นปกคลุม กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ได้มาสำรวจโบราณสถาน และได้พิจารณาเห็นว่ามัสยิดดาโต๊ะเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงาม จึงได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ.2478 ต่อมานายต่วนหะยี ฮามะ ราษฎรบ้านป่าหลวง หมู่ที่ 3 ตำบลยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ได้ไปตั้งปอเนาะโดยอาศัยสถานที่มัสยิดที่สร้างใหม่แบบชั่วคราวสอนหนังสือ ได้มีลูกศิษย์ไปเล่าเรียนกันมากมาย มัสยิดที่สร้างใหม่แบบชั่วคราวก็เกิดชำรุดทรุดโทรมและคับแคบ ไม่เพียงพอกับจำนวนคนที่เพิ่มมากขึ้น นายต่วนหะยี ฮามะ จึงประชุมปรึกษาหารือราษฎรในหมู่บ้าน จะทำการบูรณะมัสยิดดาโต๊ะที่เป็นตัวตึกหลังเก่าขึ้นใหม่ ราษฎรเห็นชอบด้วย แต่ติดขัดตรงที่มัสยิดแห่งนี้ กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเอาไว้ ประกอบกับทุนทรัพย์ที่ราษฎรเสียสละก็ไม่เพียงพอแก่การบูรณะซ่อมแซม นายต่วนหะยี ฮามะ จึงได้นำความเรื่องนี้ไปปรึกษาหารือกับพระยาพิพิธเสนามาตย์ (นิโวะ) อดีตผู้ว่าราชการเมืองยะหริ่ง เห็นชอบด้วยและรับเป็นผู้จัดการซ่อมแซม โดยจัดหานายช่างชาวจีนมาทำการซ่อมแซมแก้ไขดัดแปลงตัวตึกมัสยิดหลังเดิมให้มีสภาพที่แข็งแรง พยายามรักษาแบบตัวตึกเดิมเอาไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และขยายตัวอาคารด้านข้างให้กว้างขวางกว่าเดิมโดยใช้คอนกรีตเสริมเหล็ก และได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนามาตลอดจนกระทั่งปี พ.ศ.2539 กรมศิลปากรได้บูรณะอีกครั้งหนึ่ง มัสยิดดาโต๊ะจึงยังคงความสมบูรณ์มั่นคงแข็งแรงมาจนทุกวันนี้ **(AHMAD FATHY AL-FATANI 2543:129)**

ตัวอาคารมัสยิดดาโต๊ะ (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ แห่งชาติ

บริเวณภายในมัสยิดดาโต๊ะ (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

2.5 ประวัติศาสตร์ชุมชนบาราโหม

บาราโหม เป็นแหล่งชุมชนในพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งอยู่ใกล้เขตเมืองเก่าดังมีปรากฏในหนังสือ Hikayat Pattani ว่า ในต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ที่ตั้งของสุสานราชวงศ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของปัตตานี ซึ่งน่าจะเป็นบาราโหม กูโบร์บาราโหมนั้นแม้ว่าจะถูกสร้างขึ้นไม่นานนักแต่ก็เห็นได้ว่าอิฐที่นำมาก่อสร้างขึ้น มีอายุมาก จากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่า อิฐเหล่านี้นำมาจากฐานกำแพงเก่าในสมัยโบราณ ซึ่งเคยล้อมรอบหลุมฝังศพในสมัยนั้น

เสาหินประดับหลุมฝังศพ (แนแซ) แต่ละชุดจะถูกจัดให้อยู่ในแนวเหนือ – ใต้ ตามประเพณีของมุสลิมและศพจะหันไปหา กิบลัต (kiblat) ซึ่งเป็นทิศทางของมักกะฮ ประเทศซาอุดิอารเบียทางด้านตะวันตก ศรีษะชี้ไปทางเหนือ เท้าชี้ไปทางใต้ ปกติหลุมฝังศพของชาวมลายูหลุมหนึ่งมีเสาหิน 1 คู่ เสาแรกปักบนหลุมด้านศรีษะ ส่วนเสาที่สองปักบนหลุมเหนือบั้นเอว แต่บางแห่งก็ปักอยู่เหนือเท้า หลุมฝังศพที่พบนั้นไม่มีแบบหรือลักษณะที่แน่นอน เพราะบางครั้งจะพบเสาหินบางคู่อยู่ห่างกันถึง 2.63 เมตร ลักษณะเช่นนี้จะพบมากในประเทศมาเลเซียและอินโดนิเซีย หลุมฝังศพของบุคคลสำคัญมักมีการจารึกไว้ เช่น ผู้เข้าทรง (graeat shamans) ผู้เผยแพร่ศาสนาอิสลาม จะเรียกหลุมศพเหล่านี้ว่า กรามัต (kramat) มีความหมายว่า ศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์

หมู่บ้านบาราโหมมีศักยภาพพร้อมสรรพทั้งในแง่การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความพร้อมทั้งสถานที่ ชุมชน และบุคลากร “ชุมชนประวัติศาสตร์แหล่งนักปราชญ์คู่เมืองปัตตานี” คือฉายาที่รศ.ดร.ครองชัย หัตถา นักวิชาการผู้สนใจ

ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี ตั้งไว้ให้แก่ชุมชนบาราโหม เพื่อบ่งบอกว่าเมื่อ 500 ปีล่วงมา ผืนดินแถบนี้เป็นชุมชนปัตตานี เมื่อแรกย้ายจากเมืองโกตามหาลิมัย อำเภอยะรังในปัจจุบัน มายังชุมชนกรือเซะ - บานา ในเขตอำเภอเมืองปัตตานี อนุสรณ์สถานสำคัญที่บ้านปาเระ ตำบลบาราโหม อำเภอเมืองปัตตานี คือสุสานพญาอินทิรา หรือสุลต่านอิสมาแอ ชาห์ เจ้าเมืององค์แรกที่เข้ารับศาสนาอิสลาม ปัจจุบันสุสานแห่งนี้มีแนแซหรือหินเหนือหลุมฝังศพที่แกะสลักลวดลายงดงามเก่าแก่ที่สุดในปัตตานี สุสานรายาสตรี ชื่อ รายาฮีเยา บีรู และอูงู สุสานทั้งสองเรียกรวมกันว่าสุสานมัรโฮมหรือสุสานหลวง

ตัวอย่างมาตูแนแซ (สัญลักษณ์ที่อยู่บนหลุมฝังศพ)

บาตูแนแซพญาอินทิรา

บาตูแนแซพระชายา

บาตูแนแซ (สัญลักษณ์ผู้ชาย)

บาตูแนแซ (สัญญลักษณ์ผู้หญิง)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บาราโหมมีคลองปาเระไหลผ่านเชื่อมสู่อ่าวปัตตานี จึงเหมาะสมต่อการเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้าระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก นับเป็นท่าเรือคู่ค้ากับท่าเรือฮิราโดะของประเทศญี่ปุ่น สมัยราชินีฮีเยาการค้าพาณิชย์รุ่งเรืองจากการเป็นเมืองท่าจนทำให้ปัตตานีเป็นที่รู้จักทั่วโลก มีบริษัทจากอินเดีย ฮอลันดามาตั้งสถานีการค้า ในสมัยนี้เองที่การผลิตถ้วย ชามได้แพร่หลายมายังปัตตานีตามธรรมชาติของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จึงปรากฏซากเตาเผาและเศษเครื่องถ้วยกระจัดกระจายอยู่ในชุมชน ปัตตานีในอดีตรุ่งเรืองเช่นนี้ จึงไม่น่าแปลกใจเลยว่าเพราะเหตุใดชาวต่างประเทศ จึงรู้จักสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในนามเมืองปัตตานี มาช้านาน **(หนังสือพิมพ์โฟกัส ฉบับที่ 245 ประจำวันที่ 26 สิงหาคม 2545)**

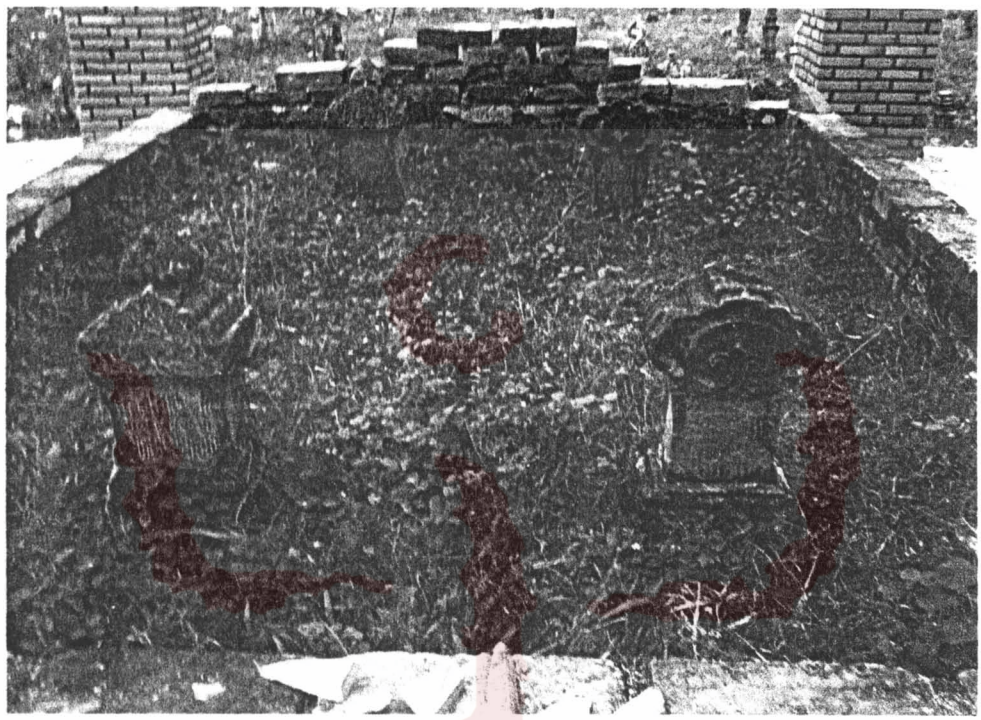
สถานที่สำคัญบริเวณชุมชนบราโหม

สุสานพญาอินทิรา

สุสานพญาอินทิรา เป็นสุสานหลวง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 2 บ้านปาเระ ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นสถานที่ฝังพระศพของเจ้าเมืองปัตตานีคนแรก ที่นับถือศาสนาอิสลาม พญาอินทิราเป็นบุตรของรายาศรีวังสาแห่งเมืองโกตามหาลิมัย (เมืองโบราณยะรัง) หลังจากได้สร้างเมืองปัตตานีแห่งใหม่ที่กรือเซะ-บานา พญาอินทิราได้เป็นเจ้าเมืองคนแรกมีพระนามว่า “สุลต่านอิสมาอีล ชาห์” ปกครองเมืองปัตตานีระหว่างปี พ.ศ.2043-2073 ได้ทรงสถาปนาเมืองปัตตานีเป็น “นครปัตตานีดารุลสลาม” ได้มีการสร้างมัสยิดประจำเมืองขึ้นเป็นแห่งแรกในรัชสมัยของพระองค์ คือ มัสยิดบินตูเกิรบัง หรือมัสยิดกรือเซะ ในปัจจุบัน **(ครองชัย หัตถา. 2549:53)**

สุลต่านอิสมาอีล ชาห์ เสียชีวิตในปี พ.ศ.2073 พระศพของพระองค์ถูกฝังไว้ที่สุสาน มัรโฮม บ้านปาเระ มีหินเหนือหลุมฝังศพสร้างด้วยหินทราย สลักลวดลายสวยงาม ประดับไว้คู่กับพระศพชายาของพระองค์ในบริเวณเดียวกัน สุสานพญาอินทิรามีความสำคัญในฐานะสุสานเจ้าเมืองมุสลิมคนแรกของเมืองปัตตานี ทางราชการได้ทำป้ายบอกสถานที่ ทำรั้วสุสานและปรับปรุงทางเข้า – ออก มีนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศมาเยี่ยมชนอยู่เสมอ การเดินทางใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 42 เมื่อถึงตำบลบาราโหมมีทางแยกเข้าไปประมาณ 500 เมตร ก็จะถึงบริเวณสุสาน นอกจากนี้ในบริเวณห่างออกไปอีกราว 500 เมตร เป็นที่ตั้งของสุสานราชินีฮีเยา, ราชินีบีรู, และราชินีอูงู เจ้าเมืองปัตตานีที่เป็นสตรีปกครองเมืองปัตตานีระหว่าง พ.ศ.2127-2159 พ.ศ.2159-2167 และพ.ศ.2167-2178 ตามลำดับ เป็นสมัยที่เมืองปัตตานีมีความเจริญรุ่งเรือง และมีชื่อเสียงด้านการค้ากับต่างประเทศเป็นอย่างมาก สุสานเจ้าเมืองปัตตานีทั้งหมดนี้เรียกรวมกันว่า “สุสานหลวง” หรือ “สุสานอัลมัรโฮม” แห่งเมืองปัตตานี

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุสานพญาอินทิราและพระชายา (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สุสานราชินี 4 องค์

ราชินีปัตตานี ๓ พระองค์แรกคือ ราชินีฮีเยา (Raja Hijau) ราชินีบีรู (Raja Biru) และราชินีอูรู (Raja Ungu) ทั้ง ๓ พระองค์เป็นพี่น้องกัน และสืบราชสมบัติต่อเนื่องกัน ส่วนราชินีพระองค์สุดท้ายเป็นราชธิดาของ ราชินีอูรู มีพระนามว่าราชินีกูนิง (Raja Kuning) เอกสารบางฉบับระบุว่าราชินีฮีเยา บีรู และอูรู เป็นราชธิดาของสุลต่านมันโซร์ ชาฮ์ แต่บางฉบับระบุว่าเป็นราชธิดาของสุลต่านบาฮาดูร์ ชาฮ์

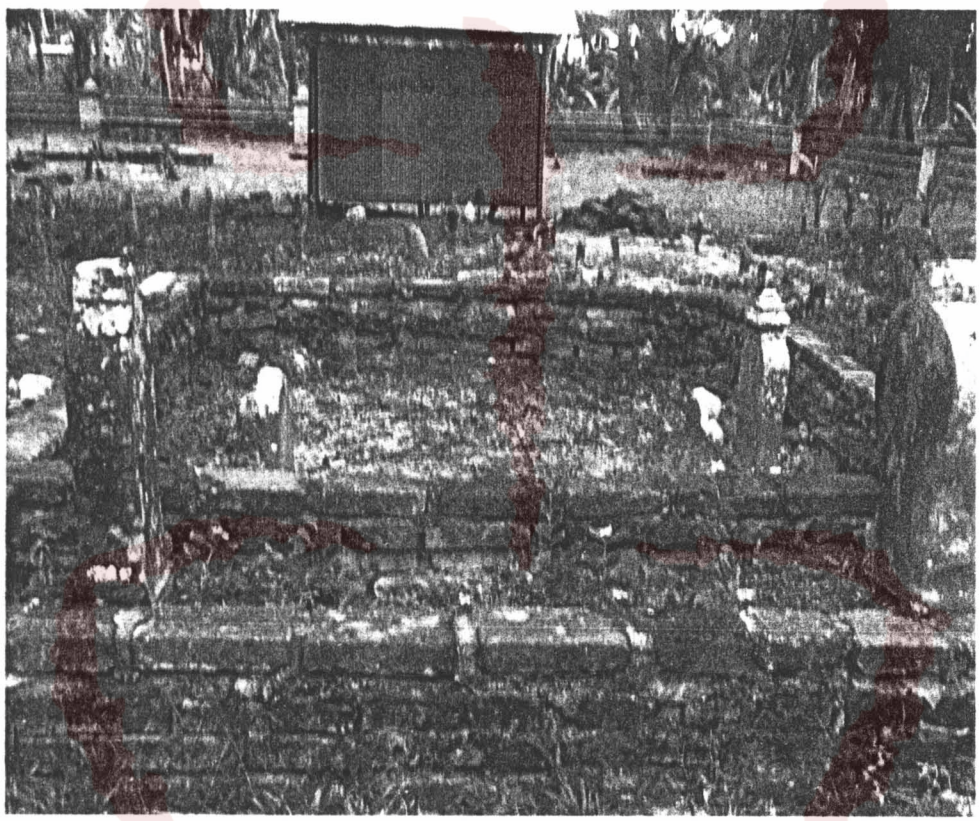

สุสานราชินีฮีเยา
(ภาพถ่ายเมื่อ 14 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ราชินีทั้ง ๔ พระองค์ทำให้ปัตตานีแข็งแกร่งและเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เป็นยุคที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศจนเป็นศูนย์กลางการค้าสำคัญในภูมิภาคนี้ ยุคนี้จึงทำให้ปัตตานีต้องทำสงครามกับสยามหลายครั้ง แต่กองทัพกรุงศรีอยุธยาก็ไม่สามารถปราบปัตตานีได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด

การที่ปัตตานีจำเป็นจะต้องป้องกันตัวเองจากการรุกรานของกองทัพสยามและพันธมิตร จึงมีการก่อสร้างพระราชวังอย่างเข้มแข็ง และสร้างอาวุธที่ทรงอานุภาพที่สุดในเวลานั้น คือปืนใหญ่ ซึ่งมีจำนวนมากพอที่จะยันกองทัพสยามไว้ได้ หลักฐานชิ้นสำคัญของปืนใหญ่อานุภาพสูงก็คือ ปืนพญาตานี เป็นปืนที่มีขนาดใหญ่ที่สุด ซึ่งตั้งแสดงอยู่หน้ากระทรวงกลาโหมในปัจจุบัน

สุสานราชินีทั้ง 4 พระองค์ ตั้งอยู่ที่ตำบลบาราโหม อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี
ห่างจากสุสานพญาอินทิราประมาณ 300 เมตร (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

2.6 วังเก่าสมัย 7 หัวเมือง ระหว่างปี พ.ศ. 2357 – 2445

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าเมืองสงขลาลงไปจัดการปกครองเมืองปัตตานี โดยแบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 เมืองได้แก่ เมืองปัตตานี ยะลา ยะหริ่ง หนองจิก สายบุรี ระแงะ และรามันห์ ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาสในปัจจุบันแต่ละเมืองจะมีเจ้าเมืองปกครอง วังต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นตามเมืองทั้ง 7 นี้ วังในสมัยนั้นเป็นทั้งที่อยู่อาศัยและที่ทำงานของเจ้าเมือง และเรียกกันต่อ ๆ มาว่า วัง 7 หัวเมือง

สำหรับวังเก่าในจังหวัดปัตตานี ซึ่งเคยใช้เป็นที่พำนักของเจ้าเมือง และต้อนรับแขกเมืองต่าง ๆ ในปัจจุบันได้กลายเป็นมรดกตกทอดถึงทายาท บางแห่งได้รับการดูแลอย่างดี ยังอยู่สภาพที่สมบูรณ์ แต่บางแห่งก็ทรุดโทรมไปและถูกทิ้งร้างไปตามกาลเวลา

1.วังจะบังติกอ

วังจะบังติกอ เป็นวังของเจ้าเมืองปัตตานี ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานี ตรงสามแยกบนเส้นทางถนนหน้าวัง ซึ่งเป็นถนนลาดยางเลียบแม่น้ำปัตตานี เป็นถนนเชื่อมระหว่างตัวเมือง ซึ่งตั้งต้นจากที่ตั้งของที่ทำการไปรษณีย์ เลียบแม่น้ำไปเชื่อมกับเส้นทางรถยนต์ระหว่างปัตตานีกับยะลา ซึ่งเป็นวังที่เก่าแก่ที่ได้ทำการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่ประทับของเจ้าเมืองปัตตานี ในขณะเดียวกันก็เป็นสถานที่ทำงานรับแขกเมืองและว่าราชการของเจ้าเมือง

วังจะบังติกอเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดความขัดแย้งในเมืองกลันตันถึงขั้นสู้รบกันระหว่างสุลต่านด่วนสนิ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองกลันตันอยู่ในขณะนั้นกับฝ่ายเชื้อพระวงศ์ ได้แก่ สุลต่านเดวาร์ (รายาเบอร์นัมบัง) รายามูดอร์ เต็งกูศรีอินทิรา และเต็งกูมูฮัมหมัด (เต็งกูบือซาร์) ขณะนั้นเมืองปัตตานีไม่มีเจ้าเมืองปกครอง พระบาทสมเด็จ ฯ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เต็งกูมูฮัมหมัด เดินทางมาเมืองปัตตานี ได้สร้างวังขึ้นครั้งแรกที่ชายทะเลอันเป็นหมู่บ้านตันหยงในปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า หมู่บ้านเต็งกูบือซาร์ซูเบอร์รัด ต่อมาเต็งกูมูฮัมหมัดเห็นว่าสถานที่นี้ไม่เหมาะสมในด้านภูมิศาสตร์ จึงย้ายไปสร้างวังใหม่ที่จะบังติกอ (จะบังติกอ แปลว่า สามแยก) ซึ่งเป็นเนินน้ำท่วมไม่ถึง แต่มีน้ำไหลผ่าน 3 ด้านไปออกปากอ่าวปัตตานีนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา **(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. 2542:7108)**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บริเวณวังจะบังติกอปัจจุบัน (ภาพถ่ายเมื่อ 26 ธ.ค. 49)

วังจะบังติกอสร้างขึ้นในสมัยตนกูมูฮัมหมัด (พ.ศ. 2388- 2399) เชื้อสายราชวงค์กลันตันซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองปัตตานี วังจะบังติกอตั้งอยู่ริมแม่น้ำปัตตานีตรงสามแยกตำบลจะบังติกอในเขตเทศลาลเมืองปัตตานี ตัววังหันหน้าไปทางทิศตะวันออก บนเนื้อที่ 7 ไร่ วังนี้สร้างโดยสถาปนิคชาวจีน ตัววังล้อมรอบด้วยกำแพงทึบก่ออิฐถือปูนรูปทรงของวังเป็นบ้านชั้นเดียวขนาดใหญ่ หลังคาทรงปั้นหยา หรือแบบลีมะ ตัวอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ยกพื้นสูง 1 เมตร สร้างด้วยไม้ ภายในอาคารมีห้องโถงขนาดใหญ่ ใช้เป็นที่ทำงานของเจ้าเมือง ส่วนด้านหลังของห้องโถงจะเป็นที่อยู่อาศัยของภรรยาและบริวาร

กำแพงวังจะบังติกอ (ภาพถ่ายเมื่อ 26 ธ.ค. 49)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

วังจะบังติกอได้ใช้เป็นศูนย์กลางการปกครองในท้องถิ่นและเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมืองปัตตานี ได้แก่ ตนกูปูเต๊ะ บุตรชายคนโตของตนกูมูฮัมหมัด เมื่อตนกูปูเต๊ะถึงแก่กรรมบุตรชายคนโต คือ ตนกูตีมุง ได้เป็นเจ้าเมืองต่อจนกระทั่งถึงสมัยตนกูอับดุลกอร์เดร์ เจ้าเมืองคนสุดท้าย เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดการปฏิรูปการปกครองทั่วประเทศ จึงได้ยุบเมืองต่าง ๆ ทั้ง 7 เมืองได้แก่ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง ยะลา รามันห์ สายบุรี ระแงะ และหนองจิก รวมเป็นมณฑลเรียกว่า มณฑลปัตตานี ต่อมาวังซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองก็เปลี่ยนสภาพไปกลายเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของบุตรหลานและบรรดาญาติ ๆ สืบต่อมาถึงปัจจุบัน

2. วังยะหริ่ง

เมืองยะหริ่ง เดิมเป็นส่วนหนึ่งของเมืองปัตตานี เมื่อมีการแบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ ปัตตานี ยะหริ่ง สายบุรี ระแงะ ยะลา และรามันห์ ส่งผลให้เมืองยะหริ่งมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของไทย โดยมีพระยาเมืองเป็นผู้ปกครองขึ้นตรงต่อเมืองสงขลา

สำหรับต้นตระกูลของเชื้อสายวังยะหริ่ง เริ่มจากนิยูโซะ (โต๊ะกียูโซะ) ซึ่งเป็นพระยายะหริ่งคนที่ 3 มีประวัติเล่าต่อกันมาว่า เมื่อเกิดกบฏที่เมืองปัตตานี นิยูโซะ มีอายุเพียง 6 ขวบ ได้เข้าไปวิ่งเล่นซุกซนตามประสาเด็กในค่ายของทหารไทย ที่มาตั้งเพื่อปราบกบฏ จึงรู้สึกติดอกติดใจ เมื่อสามารถปราบกบฏได้เรียบร้อย กองทัพหลวงของไทยได้เดินทางกลับกรุงเทพฯ นิยูโซะจึงแอบติดตามไป กว่าบรรดาทหารจะรู้ระยะทางนั้นไกลจากเมืองปัตตานีมากแล้ว (หนังสือเต็งกู กูดิน บินเต็งกูยูโก๊ะ ซึ่งแปลโดย ดร.อิสมาแอล ฮามัด ว่าในราวปี พ.ศ.1798 นิยูโซะยังเล็กอยู่ ถูกจับไปเป็นเชลยและพาตัวมายังกรุงเทพฯ ได้ถูกส่งตัวไปเรียนในวัดกับเด็กอื่น ๆ ท่านมีความเฉลียวฉลาดมาก จนได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าเด็กวัด) เมื่อถึงกรุงเทพฯ มีทหารไทยคนหนึ่งนำไปเลี้ยงดูแลและให้นับถือศาสนาพุทธ จนได้บวชเป็นสามเณร และบวชเป็นพระภิกษุอยู่หลายพรรษา สอบนักธรรมได้เป็นพระใบฎีกา เมื่อสึกจากพระจึงเข้ารับราชการในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จฯ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการสืบทราบว่านิยูโซะมีเชื้อสายของพระเมืองปัตตานี ขณะนั้นหัวเมืองปักษ์ใต้กำลังวุ่นวาย ทางส่วนกลางแต่งตั้งให้รับสัญญาบัตรเป็น “พระยายะหริ่ง” เมื่อมาปกครองเมืองยะหริ่ง ได้พยายามจัดระเบียบในการปกครองให้เป็นแบบไทย เช่น คดีถ้อยความที่ต้องตัดสินหรือปรับไหม โดยไม่ตัดสินตามคัมภีร์อัล- กุรอาน ให้ใช้ตามพระราชกำหนดกฎหมายไทย เป็นเหตุให้ทางปัตตานีและรามันห์เอาแบบอย่างและถือปฏิบัติกันสืบมา

นิยูโซะได้คำนึกถึงว่าโดยส่วนตัวนั้น มีบรรพบุรุษนับถือศาสนาอิสลาม เมื่อท่านได้มาปกครองเมืองยะหริ่ง ประชาชนในปกครองส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ถ้าท่านยังนับถือศาสนาพุทธจะทำให้เกิดความยุ่งยากในการปกครองดังที่เคยปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ประชาชนจึงให้การยอมรับ ก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในบ้านเมือง **(สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้.2542:7130)**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นิยูโซะ มีบุตรธิดารวม 7 คน ปัจจุบันกุโบอยู่ที่ตำบลตันหยงลูโละ บริเวณฝั่งตรงข้ามกับมัสยิดกรือเซะ

พระยายะหริ่งคนต่อมาคือ นิเมาะ เป็นบุตรคนที่ 2 ของนิยูโซะ ได้รับราชทินนามเป็นพระยาพิบูลเสนานุกิจเชษฐภักดี ต้นตระกูล "อับดุลบุตร" มีบุตรธิดารวม 14 คน

เมื่อพระยาพิบูลเสนานุกิจฯ ถึงแก่อสัญกรรม บุตรคนที่ 2 ชื่อ นิโวะ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระยายะหริ่งคนต่อมา มีราชทินนามว่า พระยาพิพิธเสนามาตยาธิบดีศรี สุรสงคราม

นิโวะ (พระยาพิพิธเสนามาตยาธิบดีศรีสุรสงคราม)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ที่มา : นายเบญจ อับดุลบุตร (สัมภาษณ์) , 7 มกราคม 2550.

กำแพงวังเก่าเมืองยะหริ่ง สภาพปัจจุบันเหลือเพียงแค่ในรูปภาพเท่านั้น ที่ได้ปรากฏเป็นหลักฐาน (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

วังนี้ได้สร้างขึ้นในสมัยของพระยาพิพิธเสนามาตยาธิบดีศรีสุรสงคราม ในปี พ.ศ. 2438 ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลยามู ในเขตสุขาภิบาลยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ลักษณะรูปทรงของวังเป็นอาคาร 2 ชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้ แบบเรือไทยมุสลิมผสมกับแบบบ้านแถบยุโรป ตัววังเป็นรูปตัวยู (U) ชั้นบนภายในอาคารจัดเป็นห้องโถงขนาดใหญ่ ด้านข้างของตัวอาคารทั้ง 2 ด้านเป็นห้องสำหรับพักผ่อนของเจ้าเมืองและบุตรธิดา ข้างละ 4 ห้อง ชั้นล่างเป็นลานโล่งแบบใต้ถุนบ้าน

ลักษณะเด่นของบ้านคือ บันไดโค้งแบบยุโรป ช่องแสงประดับด้วยกระจกสีเขียว แดง และน้ำเงิน ช่องระบายอากาศและหน้าจั่วทำด้วยไม้ ฉลุเป็นลวดลายพรรณพฤกษา ตามแบบศิลปะชวาและศิลปะแบบตะวันตก ทำให้ตัววังสง่างามมากในปัจจุบันวังยะหริ่งได้รับการดูแลจากเจ้าของวังเป็นอย่างดี โดยมีการบูรณะครั้งหลังสุดเมื่อปลายปี พ.ศ. 2541 ปัจจุบันมีสภาพสมบูรณ์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สภาพวังยะหริ่งในปัจจุบัน ผู้ได้รับมรดกคือ ตนกูอาซีซะห์(นางวัฒนาวิไล อับดุลบุตร) ซึ่งเป็นบุตรคนสุดท้องของพระพิพิธภักดี (ภาพถ่ายเมื่อ 24 ธ.ค. 49)

3. วังสายบุรี ตั้งอยู่เลขที่ 34 ถนนกลาพอ ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี วังนี้สร้างโดยสถาปนิกชาวชวาและช่างท้องถิ่น เมื่อปี พ.ศ. 2428 ในสมัยพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี เจ้าเมืองสายบุรี ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะรูปทรงของวังสายบุรีเป็นอาคารไม้ทั้งหลังมี 2 ชั้นหลังคาทรงปั้นหยา เป็นเรือนไทยมุสลิมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมของชวา ตัววังเป็นรูปตัวแอล จากระยะเวลาอันยาวนานทำให้ตัววังทรุดโทรมลง ไม่ได้มีการซ่อมแซมทำให้ขั้นบนไม่สามารถใช้เป็นที่อยู่อาศัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สภาพวังสายบุรี (ภาพถ่ายเมื่อ 20 ม.ค. 49)

ลักษณะเด่นของวังสายบุรี คือ พื้นไม้ทำด้วนไม้ตะเคียนปูพื้น เป็นเส้นทแยงมุมมีแกนกลางตีเน้นเป็นฟันปลา ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง สำหรับช่องระบายอากาศ นิยมฉลุไม้เป็นลวดลายพรรณพฤกษาตามแบบศิลปะชวา นอกจากนี้เชิงชายตกแต่งโดยใช้ทองเหลืองฉลุโปร่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษาตามแบบศิลปะชวา

ภายในวังสายบุรี (ภาพถ่ายเมื่อ 20 ม.ค. 49)

4. วังพิพิธภักดี ตั้งอยู่ตรงข้างกับวังสายบุรี สืบเนื่องจากพระพิพิธภักดีได้มาหลงรักหลานสาวพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี บุตรชายเจ้าเมืองยะหริ่งต่อมาได้แต่งงานกับหลานสาวพระยาสุริยสุนทรบวรภักดี จึงได้สร้างวังพิพิธภักดีเป็นเรือนหออยู่ใกล้ ๆ กับวังสายบุรีนั่นเอง วังพิพิธภัคดีเป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ช่างท้องถิ่นเป็นผู้สร้างโดยนำศิลปะแบบตะวันตกและศิลปะของท้องถิ่นมาผสมผสานกัน คือ มีหน้ามุขแบบตะวันตก ลูกกรงบันไดเป็นลายปูนปั้นรูปดอกไม้

กำแพงวังพิพิธภัณฑ์ภักดี (ภาพถ่ายเมื่อ 20 ม.ค. 50)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ลักษณะเก่นอีกประการหนึ่งคือ ผนังกั้นห้องภายในอาคารเป็นผนังโค้งอิทธิพลตะวันตก มีช่องลมเป็นลวดลายพรรณพฤกษาอิทธิพลศิลปะชวา

ภายในวังพิพิธภัณฑ์ภักดี (ภาพถ่ายเมื่อ 20 ม.ค. 50)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ปัจจุบัน วังพิพิธภักดียังคงมีสภาพสมบูรณ์ โดยได้มีการดูแลตกแต่งวังหลังนี้ให้คงอยู่ในสภาพเดิมวังพิพิธภักดีจึงเป็นวังอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดปัตตานี ที่คงความงดงามอย่างสมบูรณ์แบบในปัจจุบัน

บริเวณและสภาพวังพิพิธภัณฑ์ภักดี (ภาพถ่ายเมื่อ 20 ม.ค. 50)

5.วังหนองจิก

ก่อนปี พ.ศ.2357 เมืองหนองจิกมีฐานะเป็นเพียงแขวงหรืออำเภอขึ้นกับเมืองปัตตานี แต่หลังจากนั้นได้แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมืองคือ เมืองปัตตานี หนองจิก ยะหริ่ง รามันห์ ระแงะ สายบุรี และยะลา ในการแยกเมืองหนองจิกออกไปครั้งนั้น เมืองนี้มีอาณาเขตตามที่ปรากฏในพงศาวดารเมืองปัตตานีดังนี้

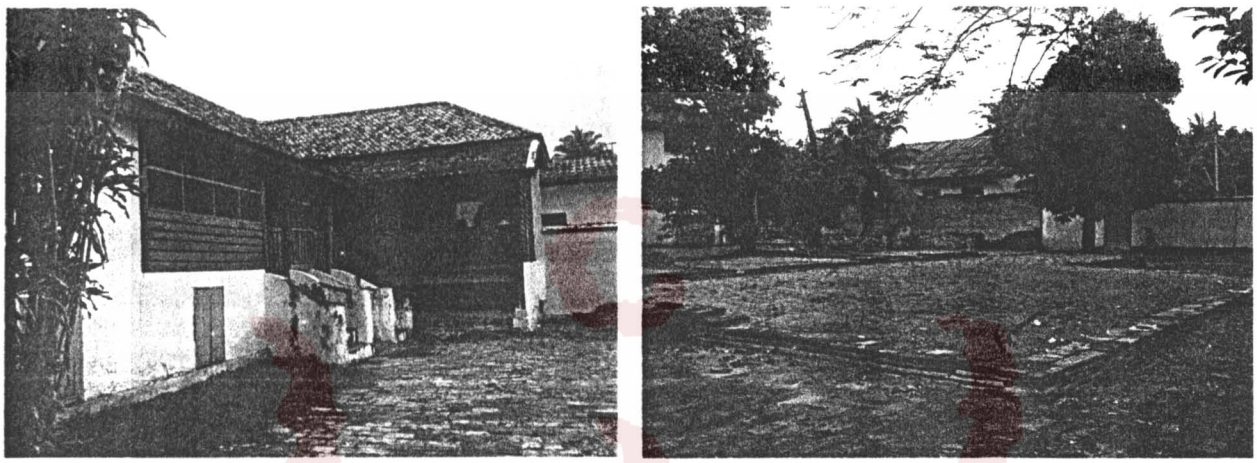
“เขตแดนเมืองหนองจิกรอบตัว ฝ่ายเหนือจดทะเล ฝ่ายตะวันออกหลักแดนคลองน้ำติดต่อกับเมืองปัตตานี ฝ่ายใต้ต่อแดนเมืองยะลาฝ่ายตะวันออก ตั้งแต่หาดลุโบบาโดยริมคลองใหญ่ท่าสาป (แม่น้ำปัตตานี) เรียงไปบ้านทุ่งยาวตลอดไปสายห้วยเรียกว่าคลองสามี ตั้งแต่คลองสามีมีต้นมะม่วงใหญ่และต้นไม้ใหญ่เรียงไปจดเขาใหญ่ ที่ยาวไปตะวันออกตะวันตก เรียกว่าเขาศาลาคีรี (สันกาลคีรี) ยาวตลอดไปหาดทรายแขวงเมืองเทพา ฝ่ายใต้เขาศาลาคีรีเป็นเขตเมืองยะลา ฝ่ายเหนือเป็นเมืองหนองจิก ฝ่ายตะวันตกริมทะเลตั้งแต่ปากบางราภาขึ้นไปตามคลองใหญ่สายห้วยโว่น้อยยังไปทางตะวันตกเขาเรียกว่าคลองบ้านภูมี ตลอดไปข้างปลายเรียกว่าคลองท่าศาลาขึ้นไปทางตะวันตกบ้านป่าบอน บ้านกะโผะ มีห้วยน้ำเรียกว่า คลองช้าง ฟากตะวันออกคลองช้างเขตแดนเมืองเทพา เรียงขึ้นไปเรียกว่า คลองหินกองที่บ้านบุหร่นคลองหินกองปักหลักเป็นแดนตั้งแต่ควนหินกองตลอดขึ้นไปถึงเขาน้อย บ้านห้วยบอนเป็น

แดน มีต้นไม้ใหญ่เรียงรายเป็นเขตไปจนถึงเขาศาลาคีรี สิ้นเขตเมืองหนองจิก"" (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. 2542:8302)

ประวัติศาสตร์เมืองหนอกจิกเดิมที่นั้นไม่ได้ตั้งอยู่ที่ตำบลตุยงในปัจจุบัน สาเหตุการย้ายที่ทำการเมืองหนองจิกมาอยู่ที่ตำบลตุยง เกิดมาจากเจ้าเมืองที่ชื่อนายบุญเมนชาวเมืองจะนะมาเป็นเจ้าเมืองหนองจิก ซึ่งนับได้ว่าเมืองหนองจิกเริ่มมีเจ้าเมืองเป็นคนพุทธครั้งแรก และเพื่อกระชับความสัมพันธ์กับรัฐบาลไทยให้แนบแน่นยิ่งขึ้น เจ้าเมืองหนองจิกคนใหม่ได้นำเอาธรรมเนียมประเพณีและการจัดรูปแบบการปกครององเมืองสงขลาไปใช้กับเมืองหนอกจิก แต่ต่อมานายบุญเมนประพฤติตนไม่เหมาะสมที่จะเป็นเจ้าเมืองจึงถูกถอดออกจากตำแหน่ง แล้วให้ตนกูปะสาจากเมืองกลันตันมาเป็นผู้รักษาราชการเมืองอยู่ 3 ปี ระหว่างปี พ.ศ.2385-2388 ในปี พ.ศ.2388 ตำแหน่งเจ้าเมืองปัตตานีว่างลง จึงย้ายตนกูปะสาไปเป็นเจ้าเมืองปัตตานี ทางฝ่ายเมืองหนอกจิกจึงโปรดเกล้าฯ ให้นายเกลี้ยงเป็นเจ้าเมือง นายเกลี้ยงได้ย้ายไปตั้งจวนเจ้าเมืองอยู่ที่ตำบลตุยง ซึ่งใกล้ ๆ กับที่ว่าการอำเภอหนองจิกปัจจุบัน

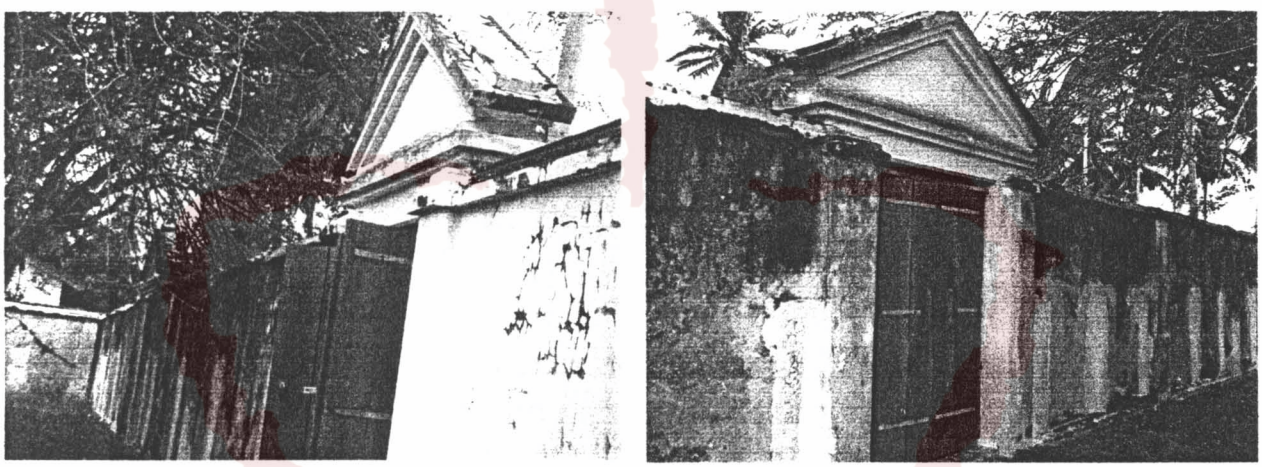
วังหนองจิกในปัจจุบันตั่งอยู่ที่บ้านตุยง ตำบลตุยง อำเภอหนองจิก เจ้าเมืองหนองจิกคนสุดท้ายคือ พระยาเพชราภิบาลนฤเบศร์วาปีเขตมุจลินท์นฤบดินทร์สวามิภักดิ์ (พ่วง ณ สงขลา) เป็นผู้อยู่อาศัยในวังนี้ ประวัติการก่อสร้างสันนิษฐานว่าอาจสร้างมาตั้งแต่เจ้าเมืองหนองจิกคนก่อน (ทัด ณ สงขลา) ก่อนปี พ.ศ.2437

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พื้นที่ภายในวังหนองจิก (ภาพถ่ายเมื่อ 18 พ.ค. 49)

ตัววังที่เหลืออยู่ประกอบด้วยอาคารบริวาร 2 หลัง เป็นอาคารชั้นเดียว แต่ยกพื้นสูงประมาณ 1 เมตร สำหรับอาคารที่เป็นตัววังนั้นถูกรื้อถอนไปในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา

กำแพงและประตูวังหนองจิก (ภาพถ่ายเมื่อ 18 พ.ค. 49)

วังหนองจิกล้อมรอบด้วยกำแพงวัง และซุ้มประตูแบบสถาปัตยกรรมจีน ภายในบริเวณวังมีบ่อน้ำ แผ่นอิฐปูพื้นขนาด 1x1 ฟุต สภาพยังสมบูรณ์ ส่วนอาคารบริวารที่เหลืออยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก กรมศิลปากรได้ทำการบูรณะในปีงบประมาณ 2543

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สรุปประวัติศาสตร์ชุมชนบริเวณกรือเซะ - บานา

ประวัติศาสตร์ชุมชนจังหวัดปัตตานี มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะบริเวณเมืองใหม่ที่กรือเซะ — บานา ซึ่งมีชุมชนที่สำคัญอยู่ 4 ชุมชน คือ ชุมชนกรือเซะ, ชุมชนตันหยงดาโต๊ะ, ชุมชนบาราโหม และชุมชนตันหยงลูโล๊ะ แต่ละชุมชนมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ สุสาน บ่อน้ำ เป็นต้น เป็นหลักฐานการศึกษา เพื่อจะได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความเชื่อบนพื้นฐานแต่ละศาสนา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ด้านการบริโภค อาชีพ นอกจากนั้นแล้วยังมีแหล่งโบราณคดีอีกมากมายไม่ว่าจะเป็นวัง เจดีย์ กำแพง เป็นต้น

ร่องรอยหลักฐานที่ได้ปรากฏภายในชุมชนแต่ละแหล่งนั้น ได้บ่งบอกประวัติศาสตร์เรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตได้ดี เหมาะสำหรับการสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์ชีวิต ด้วยการจัดองค์ความรู้ไว้เป็นชุด ๆ ฝึกผู้เชี่ยวชาญภายในท้องถิ่นแต่ละเรื่องไว้ค่อยเป็นมัคคุเทศก์ให้กับนักท่องเที่ยว หรือผู้ที่มีความสนใจทั่วไป แหล่งชุมชนเหล่านี้จะมีความสำคัญต่อระบบการเรียนรู้ ศึกษาและค้นคว้าของสถาบันต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุทีเหตุการณ์บ้านเมืองภายในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา มีความเคลื่อนไหวต่อการเรียกร้องสิทธิในการแยกเป็นรัฐอิสระ ด้วยการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาเป็นสัญลักษณ์ในการเรียกร้องความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา

การบูรณะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในส่วนนี้ หน่วยงานต่าง ๆ ไม่ได้ให้ความสนใจอย่างจริงจัง เป็นเหตุให้บางแหล่งได้รกร้าง ทรุดโทรม รอวันที่จะสูญสลายไปกับกาลเวลาในอนาคต แต่ถ้าเหตุการณ์บ้านเมืองสามจังหวัดชายแดนภาคใต้สงบนิ่ง แหล่งเรียนรู้บริเวณนี้จะกลายเป็นที่สนใจของผู้คนที่จะเข้ามาท่องเที่ยว ศึกษา และค้นคว้า ดังนั้นทุกหน่วยงานโดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต้องวางแผนในการบูรณาการ และจัดการองค์ความรู้ให้เป็นหมวดหมู่ เชื่อมต่อเหตุการณ์ระหว่างชุมชน เราจะได้พิพิธภัณฑ์ชีวิตที่ยิ่งใหญ่อีกแหล่งหนึ่ง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

3.1 เพลงกล่อมเด็ก

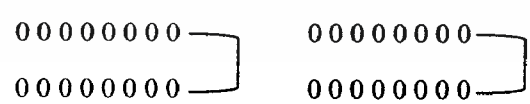
เพลงพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันออกไปในแต่ละภาค โดยเฉพาะใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมแบบมลายูเป็นส่วนใหญ่ มีวัฒนธรรมประเภทนี้ที่มีเอกลักษณ์ของตนเองเช่นเดียวกันภาคอื่น ๆ ของประเทศ เพลงพื้นบ้านในแถบนี้มีทั้งเพลงที่เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของชาวบ้านที่จะสะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่และทัศนคติของชาวพื้นเมืองในภูมิภาคนี้เป็นอย่างดี ในบรรดาเพลงพื้นบ้านนี้ เพลงกล่อมเด็กนับได้ว่าเป็นเพลงพื้นบ้านแบบหนึ่ง นอกจากจะเป็นเพลงที่ร้องใช้คำคล้องจองกันเพื่อให้ไพเราะรื่นหูเป็นการสร้างบรรยากาศให้เด็กได้นอนหลับแล้ว เนื้อเพลงบางเพลงก็มีสาระที่แสดงถึงทัศนคติความนึกคิดของชาวบ้านอีกด้วย

จุดประสงค์ของเพลงกล่อมเด็กก็คือใช้กล่อมให้เด็กหลับ ให้เด็กเกิดความเพลิดเพลิน และเพื่อให้ความอบอุ่นทางใจแก่เด็ก เด็กจะรู้สึกว่าตนมีแม่ มีผู้คอยดูแลเอาใจใส่ป้องกันภัยให้อยู่ตลอดเวลา เนื้อหาเพลงกล่อมเด็กส่วนใหญ่จะแสดงความรักที่แม่มีต่อลูก หรือเป็นเรื่องเล่าที่มีสาระ แม้บางครั้งเป็นเรื่องที่ไร้สาระ แต่ก็แฝงความนึกคิดของผู้ร้องได้ ท่วงทำนองของเพลงมีลีลาช้า ๆ และอ่อนโยน ซึ่งจะช่วยทำให้เด็กมีความสุขและหลับไปด้วยความสบาย **(มัลลิกา มัสอูดี. 2524 : 79)**

เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิม

เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้ คือ บทเพลงที่ชาวไทยมุสลิมภาคใต้ใช้ร้องกล่อมเด็ก ซึ่งมีทั้งเพลงกล่อมเด็กโดยตรง และเพลงพื้นเมืองต่าง ๆ เช่นเพลงจากลิเกฮูลู เพลงรองเง็ง บทกล่อมเด็กเหล่านี้จะมีฉันทลักษณ์แบบปันตุนและแบบชะอีร์ การกล่อมเด็กนั้นในภาษามลายูเรียกว่า “อูเละ” หรือ “โดโดย” (dodoi) อูเละ มีความหมายเหมือนกับ “โดโดย” ในภาษามลายูเขียนคำอูเละได้หลายอย่าง คือ ulit, olek, ulik และ “อูเละตีโด” **(สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. 2529:2538)** แต่บทเพลงกล่อมเด็ก ภาษามลายูถิ่นปัตตานีใช้คำว่า อูเละตีโดร์ หรือ ลามูอูเละตีโดร์ แปลว่า เพลงกล่อมนอน

บทเพลงส่วนใหญ่ของชาวไทยมุสลิมภาคใต้แต่งเป็นกลอนปันตุน (Pantun) หรือที่สำเนียงมลายูพื้นเมืองจะออกเสียงเป็น “ปาตง” บทหนึ่งมี 4 วรรค แต่ละวรรคจะมี 8 พยางค์เป็นอย่างน้อย อย่างสูงไม่เกิน 12 พยางค์ ลักษณะการสัมผัสบังคับให้พยางค์ท้ายวรรค สัมผัสกันทั้ง 4 วรรค คือ วรรคที่ 1 กับวรรคที่ 3 และวรรคที่ 2 กับวรรคที่ 4 ดังนี้

(ประพนธ์ เรืองณรงค์)

ชาวไทยมุสลิมภาคใต้บางคนจะร้องบทกล่อมเด็ก 2 สำเนียง คือ สำเนียงมลายูกลาง กับสำเนียงมลายูพื้นเมือง และบางครั้งก็เอาทั้งสำเนียงมลายูกลางปนกับสำเนียงมลายูพื้นเมืองในบทเพลงเดียวกันก็มี ตัวอย่างปันตุนสำเนียงมลายูกลาง

กาเลา อาดา ฌารุม ปาตะฮ์
ฌางัน ซิมปัน ดาลัม ปตี
กาเลา อาดา ซีลัป ดัน ซาละฮ์
ฌางัน ซิมปัน ดาลัม ฮาตี

ตัวอย่างปันตุนสำเนียงมลายูพื้นเมือง

กาลู อาดอ ฌารง ปาเตาะฮ์
ฌาแง ซีแป คาแล ปตี
กาลู อาดอ ซีละ แด ซาเลาะฮ์
ฌาแง ซีแป คาแล ฮาตี

คำแปล	ถ้าเข็มเกิดหัก	อย่าเก็บไว้ในหีบ
	ถ้าเกิดผิดพลาด	อย่าเก็บไว้ในใจ

ตัวอย่างฉันทลักษณ์แบบชะอีร์ หรือที่สำเนียงมลายูพื้นเมืองออกเสียงว่า "แซแอ" (นักวิชาการบางท่านเขียนว่า ชะแอร์) **มักจะเป็นบทยาว ๆ เนื้อหาส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับนิยาย นิทาน ประวัติศาสตร์ คำสั่งสอนฯลฯ ปกติจะมี 4 วรรคคล้ายปันตุน เพียงแต่ชะอีร์นั้นคำสุดท้ายของทุกวรรคจะสัมผัสด้วยสระเดียวกัน**

0 0 0 0 0 0 0 0
0 0 0 0 0 0 0 0
0 0 0 0 0 0 0 0
0 0 0 0 0 0 0 0

(สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. 2529:2538)

บทเพลงกล่อมเด็กของชาวปัตตานี แต่งเป็นกลอนชะแอร์ (Shair) (แซแอ) น่าจะได้มาจากการจดจำบทขับร้องของการเล่นดิเกฮูลูบ้าง นอกจากการสืบทอดปากต่อปากแบบมุขปาฐะ ระหว่างคนในครอบครัวหรือหมู่บ้าน บทเพลงกล่อมเด็กที่มีเนื้อหายืดยาวติดต่อกันถึง 34 บท แต่งเป็นกลอนชะแอร์ ใช้สำหรับกล่อมเด็กชาย สอบถามได้ความว่าเป็นบทเพลงที่แต่งขึ้นใช้ในครอบครัวผู้ดี ที่มีพี่เลี้ยงนางนมสำหรับขับกล่อม โดยเฉพาะบางบทก็ไปพ้องกับบทเพลงในหนังสืออื่น เช่น หนังสือมีอารังมลายู และหลายเพลงที่ใช้ภาษามลายูกลาง แสดงลักษณะการหลั่งไหลไปมาของวัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ **(ประพันธ์ เรืองณรงค์)**

ดังนั้น เนื้อหาเพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมส่วนมากแล้วจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมแต่ละท้องถิ่นที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้ร้อง ที่จะใช้ในการแต่บทเพลงกล่อมเด็กขึ้นมากล่อมลูก ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงสัตว์น้ำสภาพแวดล้อมภาคใต้ ประชาชนชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่จะมีอาชีพการประมงและนิยมการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ทะเล เพลงกล่อมเด็กจะออกมาในรูปแบบการแต่งบทเพลงเกี่ยวกับสัตว์น้ำมากกว่าสัตว์บก นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพืช เครื่องมือการทำมาหากิน ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น

ปราฮู กอและ บลายา บาเก๊าะ ซาระ มูวะ อีแก ลานง
มือยาโง ฆอและ ลูแบ ตือเก๊าะ ซือปอ ปูยุ มัส มะแซ กาลง

คำแปล

เรือกอและแล่นไปบางกอก บรรทุกปลาโคกจนเพียบ
ผมมวยระท้ายทอย เหมือนสร้อยคอในหม้อทอง

ตีโด ตีโด อาเด๊ะ ตีโด อาบัง เนาะ อูเปาะฮ์ ซูซู
ซูซู ลือเมาะ มานิฮ์ ซาแต ญอ มูดอ ตีโด ตีโด อาเด๊ะ ตีโด

คำแปล

น้องจงนอน พี่ชายจะให้นม
นมหวานจะน้ำกะทิอ่อน น้องจงนอน

นอกจากนี้ยังมีบทเพลงที่สะท้อนเหตุการณ์ในอดีตที่เกิดขึ้นในดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้สมัยก่อน คือ เหตุการณ์ที่ชนพื้นเมืองรบกับกองทัพไทยจากเมืองหลวงที่ยกมาปราบกบฏ และเหตุการณ์ที่พ่อค้าชาวจีนนำเรือสำเภาเข้ามาค้าขายในดินแดนแถบนี้ ซึ่งมีผู้นำมาร้องกล่อมลูกด้วย เช่น

ลือเบ็ง เบาะแต ซีแย ตีแก บาเตะ มาตี
ฌาแม มูโซะฮ์ ซีแย กามี ตะเดาะ ลาฆี

คำแปล

หอกจากไทย ใช้แทงแรดตาย
ตอนรบกับไทย เรายังไม่เกิด

อาเนาะ จีนอ ตูถง กือ วอแก มีนุง อาเฆาะ บือแล บือดีฉิ
ฌาแง ฮีนอ ดาแฆ ซืออออแฆ ตะเดาะ อาเฆาะห์ เนาะ กีเฉ็ง

คำแปล

ลูกจีนลงเรือสำเภา ยืนดื่มเหล้า
อย่าคูถูกคนต่างถิ่น ไม่มีหนทางได้ฝากตัว

สถาบันพัฒนาภูมิปัญญาการเรียนรู้แห่งชาติ

ส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรักความห่วงใยที่พ่อแม่มีต่อลูกนั้น ในบทเพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมภาคใต้จะมีกว่าเนื้อหาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นส่วนที่เหมาะสมกับเด็กโดยเฉพาะ เช่น

ซูซู ลือเมาะ มานิฮ์ ซาแต ญอ มูดอ
อาเด๊ะ ฌาแง มือนางิฮ์ อาเมาะ มาฮู เนาะ กรียอ

คำแปล

นมหวานมัน น้ำกะทิมะพร้าวอ่อน
น้องอย่าร้องไห้ แม่ต้องทำงาน
โนโน ตีเยาะ ตีเยาะ มาแก ปาตี
อาเนาะ ฌางัน ตีเยาะ อาเมาะ ฉี จาถึ ปาดี

คำแปล

นกกระจอกร้อง นกกระจอกกินข้าวเปลือก
ลูกอย่าร้องไห้ แม่จะไปหาข้าว
บูฤง ปูนา แอกอ ลือบะ มาตี สะและ แดแฮ กายู
สะยุ สุนา ตาเระ กือบะ เมาะ เนาะ อูเละ แมะ ตีโค บือราดู

คำแปล

นกเปล้าหางดก ตายนิ่งที่กิ่งไม้
เป้าปี่และสีซอ แม่จะกล่อมให้เจ้านอน

(สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้.2543:2539)

อนันต์ วัฒนานิกร ได้ให้ข้อควรคิดอีกอย่างหนึ่งในหนังสือ ลุ่มน้ำตานี เกี่ยวกับเพลงกล่อมเด็กปัตตานี คือ มีลักษณะคล้ายคลึงกับเพลงกล่อมเด็กของภาคใต้ ได้แก่เนื้อหาของเพลงในสองวรรคแรก เป็นข้อความที่มุ่งหมายเสนอแนะให้เกิดข้อคิด ปัญหาท้าทาย ไม่ประสงค์ที่จะบรรยายเป็นเรื่องราวดังเช่นบทร้องเรือของชาวสงขลาบทหนึ่งว่า

“..... นกยางหางรี
เกาะต้นดีปลี ชายรั้วจอมจา
ไม่ใครไปคลองหนัง สั่งให้ย่าเรามา
ย่านี้นักหนา ไม่จับหนคณนา...หลาน.

ข้อความในวรรคนกยางหางรีทั้งหมดเป็นถ้อยคำเสนอแนะให้ระลึกถึงย่า เพราะนกยางนั้นมาท่องเที่ยวอยู่เดียวดาย เหมือนตัวผู้ร้องเรือ ทำให้คิดถึงย่าซึ่งเคยอยู่ร่วมกัน แล้วมาทอดทิ้งไม่อยู่บ้าน จึงฝากสั่งให้ย่ากลับมาเลยเกิดความน้อยใจ จึงตัดพ้อต่อว่าย่า... กล่าวหาย่าไม่เอาใจใส่ดูแล...

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เปรียบเทียบกับบทกลอนเด็กปัตตานีต่อไปนี้

เจ๊ะบิเดาะกอลอปะตานิง โต๊ะปาเก ดิฮูยงดายง

ออแฆ มูดอเนาะแพฆอมีนิง อาเมะตูเกซาโกะดิปุฆง

แปลความ (ออกในรูปกลอนบันตุน) ว่า

เจ๊ะบิเดาะปากน้ำปัตตานี โต๊ะปาเกทำหน้าทีแจวเรือ

คนหนุ่มคิดเลี้ยงดูนารี อุปมามีกระบอกน้ำแขวนท้ายเรือ

ข้อความในสองวรรคแรก ผู้แต่งประสงค์เสนอแนะให้เห็นสภาพความแตกต่างกันระหว่างบุคคล คือ เจ๊ะบิเดาะ ผู้เปรียบเสมือนหญิงชาวกรุง กับโต๊ะปาเก อันหมายถึงนักศึกษาวิชาศาสนา ซึ่งต้องคร่ำเครียดต่อการเรียนอย่างหนักประดุจคนแจวเรือ

ส่วนข้อความในสองวรรคหลัง "คนหนุ่มคิดเลี้ยงดูนารี อุปมามีกระบอกน้ำแขวนท้ายเรือ" จะเห็นได้ว่าความไม่ติดต่อสัมพันธ์กับข้อความในสองวรรคแรก แต่กล่าวอุปมา อุปมัยเป็นแง่ให้คิดเปรียบเทียบให้ผู้ฟังตีความเอาเอง ซึ่งอาจเป็นการว่ากล่าวตักเตือนสั่งสอน ให้มีความสำนึกถึงภาระหน้าที่ของการเป็นผู้นำครอบครัว หรือมองอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการกล่าวกระแหนะกระแหน เสียดสีใครอีกสักคนก็ได้

ผู้เชี่ยวชาญภาษามลายูท่านหนึ่ง ให้ข้อคิดแก่ผู้เขียนตระหนักถึงความสำคัญอันเป็นองค์ประกอบการศึกษาเพลงกล่อมเด็กมลายู 3 ประการ ได้แก่ การแปลข้อความ พื้นความรู้ในภูมิหลังของท้องถิ่น และการตีความ

การตีความจากเนื้อหาของบทเพลง นอกจากอาศัยองค์ประกอบทั้งสามแล้ว ยังขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในการคิดล่วงรู้ ถึงเจตนาของผู้แต่งแต่ละบทซึ่งมีถ้อยคำโวหาร สองแง่สองมุมให้เกิดการคิดได้หลายแนว เช่น บทกล่อมเด็กของภาคใต้อีกบท

"... ฝนตกเหอ ตกลงมาสุมสุม

ไม้ไผ่กอหนุ่ม แตกพุ่มขึ้นมากลางกอ

ถ้าพี่ได้เป็นช้าง จะเข้าไปง้างเอาสักหน่อ

แตกพุ่มขึ้นมากลางกอ สองหน่อเรียงเรียง...กัน"

มีหลายคนตีความหมายหน่อไผ่ เป็นหญิงสาววัยรุ่น แต่ก็มีอีกไม่น้อย ที่มีมโนภาพหน่อไผ่ "สองหน่อเรียงเรียงกัน" เป็น....อย่างอื่น ลักษณะเช่นนี้เข้าใจว่า เป็นเจตนาของผู้แต่งเพลงบันตุน เพื่อให้ผู้ฟังมีความเพลิดเพลินในการแสดงความคิดตีความหมายของเนื้อเพลง

นอกจากนี้บทเพลงหลายบท ได้ถ่ายทอดเหตุการณ์เรื่องราวบุคคลสำคัญในอดีต ความรู้สึกนึกคิดประเพณี ความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมสมัยหนึ่งไว้ อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีท้องถิ่นอีกด้วย

ได้พยายามเว้นการใช้คำแปล คำต่อคำ จากเนื้อเพลงมาเป็นคำร้อยกรองทั้งในและนอกแบบฉันทลักษณ์ของกลอนบันตุนและกลอนไทย ทั้งนี้เพื่อคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์ในเนื้อหาเดิมของภาษามลายูถิ่น ทั้งนี้ด้วยเจตนาที่จะรักษาบทเพลงกล่อมเด็กของปัตตานี มลายูไว้ เช่นเดียวกับบทเพลงกล่อมเด็กของภาคอื่น

ในการรวบรวมบทเพลงคราวนี้ ได้แยกออกเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อเพลงที่กล่าวถึง คือ หมวดผลไม้ หมวดบ้านเรือน เครื่องใช้ หมวดสัตว์ต่าง ๆ หมวดปรากฏการณธรรมชาติ และหมวดบุคคล ดังนี้

หมวดพืชผลไม้

บูวะปาดี เตาะยาดี ปาดี เนาะยาดี บูงดี บูงอ ลาแล
บูวะ ลากี เตาะยาดี ลากี เนาะยาดี กาเซาะส์ สาแย
ปลูกข้าวข้าวไม่ออกรวง กลายเป็นพวงดอกหญ้าคา
ได้ชายหมายเป็นภรรดา กลับมาลวงเล่นเช่นชู้เชย
ปีแซกละบาฆะ มาเซาะ มงีเกาะย์ บูเต สลาเซาะ ดิดาแล จูเปาะ
บูแลกือละ ลาฆีตาเนาะ ลือเจาะย์ อาแบ กาเซาะส์ กมารี ยูเฆาะย์
กล้ายน้ำละว้าสุกติดเครือ เมล็ดแมงลักหลงเหลืออยู่ในลิตร
เดือนมืดดินแฉะเท้าติด หากพี่รักดวงจิตคงจะมา
ปีแซอามัม ปือกา ปือลายา มาเซาะ ซือบิยิส ดิอาตัส ปีตี
อูตัน มัส คาปะ ดิบายา อูตัน บูดี บาวะ มาตี
กล้วยทองเสบียงล่องแล่นเรือ สุกอยู่เหนือหีบงามยากจน
หนี้ทองคำชำระได้ไม่กังวล หนี้บุญคุณติดตนจนวันตาย
ซีเระ กูนิง จือรามัง ลือเต๊ะ มารี ซิปัน ดาลัม จือรานอ
ปูเตะ กูนิง มารีละ อาเคะ มารี ลือกัด อาบัง เนาะตายอ
พลูเหมืองใบโค้งงามตา นำมาประดับเชี่ยนหมาก
น้องขาว เหลือง ขวัญใจคนยาก เชิญมาใกล้พี่อยากไต่ถาม

หมวดบ้านเรือนและเครื่องใช้

รูเมาะ กือจิ ทิแยสะรีบู รูเมาะ บือซา อีซี ปาดี
กือจิ กือจิ ตูโร๊ะ อีบู บิลอ บือซา ตูโร๊ะ ลากี
บ้านเล็กเสาหนึ่งพันต้น บ้านใหญ่ข้าวล้นยุ้งฉาง
ยามเล็กตามแม่ไม่เว้นวาง โตขึ้นนางตามแต่สามี

สถาบันพัฒนาภาษาและการเรียนรู้แห่งชาติ

ดูโด้ะ บราฮู จีนอ
กานอ อุโด้ะ อดินอ อยาแงฮินอ
นั่งเรือสำเภาจีน
รูปชั่วตัวดำอย่าฝังใจ
อาญง ละโม้ะ ลาญู
ตะนุง กาเฮน บาขู
มนิเกาะฮ์ เจ๊ะแมะ เดวี
จิจิง บือเน้าะ ยารี
ไกวช้า ไกวเร็ว เร็วไกว
ทอเสื้อผ้าเหนื่อยยาก
วิวาห์เจ้าแม่ทวี
สวมแหวนเต็มนิ้วไม่ขาด

หมวดสัตว์ต่าง ๆ

บูรง ซิริเนะ บูลู บือซินา
ซากาลี ตีเละ บือราซอ เนาะกือนา
นกแก้วขนวับแวววโสภา
ดูดูเหมือนรู้จักนาง
อาเนาะ กูแม ตือรายะ รายะ
ฮาเนาะ ตือรือแบ ติยาดอ ซายะ
แมลงภู่บินวนเวียน
จะบินไม่มีปีกติดตาม
อาเนาะ บือโร้ะ ดิกายู รินดัง
อุโด๊ะ บุโร้ะดิมาตา ออรัง
ลูกลิงไต่ต้นกระไดลิง
ตาคนมองน้องไม่ซิ้ง
อิเต๊ะ ปุเต้ะ อีเต๊ะโต๊ะตันหยง
อาเด๊ะ ปุเต้ะ กีเละ บูยง
ปีเยาะ ปีเยาะ ปีแน กรือดอ
ปีชี แตเงาะ ออรัง ทูวอ

อางิน ลาญู ปรีกี สะลาลู
ระสี ตะนวน มานอ เนาะตาฮู
ลมปลายตีน พัดแล่นโลดไกล (ไป)
เนื้อคู่แล้วใครจะหนีพ้น
ซาระ บาแต นิเปาะฮ์
ฮาระ เนาะ มนิเกาะฮ์
ปากา กียา ลีมาปุโระ
ลือกะ อุแต บือกาโร้ะ กาโร้ะ
หนักใจ(เรือ) เพียบใบจาก
ทนลำบากหมายแต่งงาน
ระกรูดขัดสีแต่งผิวนงคราญ
หนี้สินเรี่ยราดทั่วเมือง

อาเนาะ กรากอ ดาแล ยือรามิง
อามอเนาะ ตือฆอ เตาะบือกนิง
นกพังกะมาอยู่ในกองฟาง
ฉันจะทักทายบ้างก็ไม่กล้า
ฮาเนาะ ตามะ ติยาดอ ตาลี
ฮาเนาะ อีฌะ ติยาดอ กากี
ปวดเศียรไม่มีเชือกล่าม
จะเกาะก็คร้านไม่มีขา
ตูรง มานี ดิคาลัม ปายอ
จันเต๊ะ ปุเต้ะ มาตา ซายอ
ลิงลงเล่นน้ำในบึง
น้องเป็นหนึ่งในดวงตาพี่
บูเวาะฮ์ ลอแน บูเวาะฮ์ ตะปอเยาะ
มีเตาะ ปีแน กะอามอ สะปีเยาะ
ฮางุส กาโป มือนาเมาะ ฆาแม
ซิกิ บือตูโต บาเยาะ บือแลแล

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

เป็ดขาวเป็ดเจ้าพ่อตันหยง ทุเรียนดง น้อยหน่า ลำไย
น้องขาว กะเดียด กระออมไปไหน ขอหมากให้พี่สักคำ
หมากจีบจุกอกครุฑา สีเสียดแกข้าแก้ปูนงามขำ
น่าเกลียดคนแก่เสแสร้างทำ นิดหน่อยพูดพร่ำเพลงยาว

ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

อาปอ แมเราะ ดิกากี ลาจิ อาเจ๊ะ ดือเร๊ะ ลือลาลู กูดอ
อาปอ แมเราะ ดิมือยาโง กะนิ บูงอ ซีเร๊ะ จะปากอ มูดอ
อะไรเด่นแดงแฝงขอบฟ้า เจ๊ะดือเร๊ะขี่ม้ามาเดินหน
อะไรพี่ติดอยู่ที่มวยผม ดอกจำปาน่าชมเป็นพุ่มพวง
บูแล จือเราะฮ์ แทแฮ โบลาเตะ ปาเตาะ สลิฆี ตีแก กูบา
ออแฆ ทูวอ นิกาเลาะ กาเตะ ปาเตาะ ฆีฆี แตแปะ ตาฮิมาลา
เดือนแจ้งแต่งแร้วไปคักสัตว์ หลาวตวัดหักหายติดกายกระบือ
คนชราร่าเริงเขาขึ้นชื่อ ฟันหักลือว่าใช้ขี้ไต้แทน
ตูเบะ กะปาตา ปาเซ กะดือบู ปาตา โดะแบซอ ตายอ ตะตือฆอ
แตเฮาะ บาตา คาแล กะลามู บาตา โดะแบซอ เมาะติโด กะดูวอ
ออกชายหาด ฝุ่นทราย สาคปลิวว่อน หาดเคยนอน ผ่อนพัก ไม่ทักถาม
มองดูหมอน ในมุ้ง คิดฟุ้งความ ยามหนุนแนบ แอบแม่ แต่เยาว์วัย
แตเงาะ ละงิ นาเปาะ เนาะ อุแย กาลู อุแย บาเซาะ กาเฮน
แตะเงาะ กะนิ นาเปาะ เนาะบูแย กาลูบูแย บูวะ ซาเฮน
มองฟ้ามีเค้าว่าฝนตก หากฝนตกผ้าคงเปียกได้
มองพี่สาวเหมือนว่าจะเป็นม่าย หากเป็นม่ายคงได้เป็นเพื่อนกัน
ตือแน ตือแน อาเฮ ดิลาโฮะ สัมปัน บุเละช์ บอเวาะ กะตันหยง
ฮาตี เตาะคะแน มุโละ เตาะสะโบะ บุดี ยังบาเฮาะ ระซอ เนาะยุนยง
น้ำทะเลราบเรียบคลื่นลม สัมปั้นล่องนำชมแหลมทราย
ใจไม่รักปากไม่แพร่งพราย บุญคุณขอเทิดไว้เหนือหัว

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

หมวดบุคคล

เจ๊ะบิเดาะกอลอปะตานิง
ออแฆ มุดอเนาะ แพฆอมินิง
เจ๊ะบิเดาะปากน้ำปัตตานี
คนหนุ่มคิดเลี้ยงดูนารี
ตาเระ ปาปัน ซูรง ปาปัน
ซูโระ มากัน ดิยอมากัน
ชักกระดานไปมา
ใช้ให้กินเขากินทุกเมื่อ
ซูซู ลือเมาะ มานิส
อาเดะ ยาแง มือนางิส
น้ำนมรสมันหวาน
น้องอย่ามัวออดอ้อน
อีซะ รอเกาะ เตอบากา จีนอ
มารีละ อาเดะ อาบังเนาะตายอ
สูบบุหรี่ยาเส้นชาวจีน
มาเถาะพี่ขอถามทรามวัย
ติโด อาเนาะ อาเนาะ ติโด
บาเปาะ เนาะ อุเละ ติโด
อาละ เนาะจือราจอ ปุเต๊ะ
บูกัน บูเดาะ เนาะตีงา กาเซะ
นอนเสียเถิดลูกนอน
นอนให้หลับพ่อจะขับกล่อมให้
จวบแสงเงินขึ้นสู่ฟ้า
ไม่ง่ายนักรักจะทิ้งไป

โต๊ะปาเก ดิฮูยง คายง
อาเมะ ตุเกซาโกะ ดิปุฆง
โต๊ะปาเกทำหน้าที่แจวเรือ
อุปมามีกระบอกน้ำแขวนท้ายเรือ
บูเวาะฮ์ กรายี ดาลัม บราฮู
ซูโระ มงายี เตาะตาฮู
ลูกหยีรอถ้าในอยู่ในเรือ
ใช้ให้เรียนเขาเบื่อหน่ายหนี
ซาแต ญอ มูดอ
เมาะ กีตอ ปรีฆี กรียอ
เปรียบปานกะทิมะพร้าวอ่อน
แม้รีบร้อนไปทำงาน
อาซะ กือลูวา บือยาดี บูงอ
จีจิง ดิยารี ซือยาปอ ปูญอ
พ่นควันผันปีนเป็นดอกไม้
แหวนของใครในนิ้วมือนาง
ติโด ลา ซอแฆ อาเนาะ
อุเละ ลา ลือเลาะฮ์
ออแฆ มือฆาลอ มือยอเดาะ บือติง
ซือบือตี ดาเราะฮ์ มือนิงา ดาฆิง
ขวัญอ่อนนอนเดียวดาย
กล่อมลูกไว้จนเหนื่อยอ่อน
ชาวนาขุดแต่งคันดิน
ดูจเลือดในเนื้อฤาจะพรากจากกัน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

มัลลิกา มัสอูดี ได้เขียนตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กไว้ในวารสารแลใต้ ที่ใช้ร้องกันในแถบ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจแบ่งเป็นประเภทได้ ดังนี้

1. เพลงที่แสดงความคิดความศรัทธาในศาสนา

เนื่องจากประชาชนจำนวนมากของแถบนี้นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่มีหลักศรัทธาว่ามีพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ (ขอความสรรเสริญจงมีแด่พระองค์) และมูฮำหมัด (ขอความสันติจงมีแด่ท่าน) เป็นศาสนทูตของพระองค์ มีเพลงกล่อมเด็กเพลงหนึ่งที่ร้องกันโดยทั่วไป และเป็นที่เข้าใจความหมายกันในบรรดาผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม คือ

1.1. ลา อิลา ฮาอิล ลอลลอฮ์
ไม่ มี พระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์
มูฮำมาดุร รอซู ลูลลอฮ์
มูฮำหมัดเป็นศาสนฑูตของอัลลอฮ์

เนื้อเพลงเพียงเท่านี้ แต่ร้องซ้ำหลาย ๆ เที่ยวด้วยท่วงทำนองช้า ๆ เนื้อร้องของเพลงนี้เอามาจากคำปฏิญาณของบรรดาศรัทธาชนมุสลิมที่จะต้องกล่าวคำนี้ ความหมายของคำปฏิญาณนี้คือ มุสลิมจะศรัทธาว่ามีพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ และมีมูฮำหมัดเป็นศาสนฑูต หมายความว่า เป็นผู้นำคำสั่งสอนของพระองค์มาสอนมวลมนุษย์

เพลงนี้สันนิษฐานว่าคงเป็นที่รู้จักกันตั้งแต่สมัยที่ศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแพร่ในภูมิภาคนี้ และคงเป็นเพลงที่ร้องกันโดยทั่วไปในบรรดาผู้ที่ศรัทธาในอิสลาม จากเนื้อเพลงนี้ แสดงให้เห็นว่าเขาได้นำความศรัทธาในศาสนามาสอนให้เด็กเล็ก ๆ ได้รับรู้ด้วย เป็นการปลูกฝังความศรัทธาในศาสนาแก่อนุชนตั้งแต่วัยเยาว์ แม้ว่าเด็กเล็ก ๆ จะยังไม่เข้าใจความหมายของเพลง แต่เขาจะจดจำเนื้อร้องได้ จะเห็นได้จากเด็กเล็กวัย 2-3 ขวบ จะร้องเพลงนี้ได้คล่องโดยการจดจำเนื้อร้องจากผู้ใหญ่ แม้ว่าจะไม่รู้ความหมายลึกซึ้งเท่าผู้ใหญ่ก็ตาม

1.2 เพลงอาเนาะ นาบี (ลูกนาบี)

อาเนาะ	**อาเนาะ**	**นาบี**	**อาดอ**	**ตูโย๊ะ**	**ออรัง**
ลูก	ลูก	นาบี	มี	เจ็ด	คน
ตีกอ	**รือรากี**	**อัมปัด**	**บือรัมปูวัน**		
สาม	ชาย	สี่	หญิง		
กอเซ็ง	**อับดุลเลาะ**	**อิบราฮิม**	**ฟาตีเมาะ**		
แยนะ	**มะกลือซง**	**ซีตี**	**รอกีเยาะ**		

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ความหมายของเพลงนี้คือ นาบี (ศาสดามูฮำหมัด) มีลูกทั้งหมด 7 คน เป็นผู้ชาย 3 คน และผู้หญิง 4 คน คือ กอเซ็ง อับดุลเลาะ อิบรอฮิม ฟาติเมาะ แยนะ มะกลือซง และซิตี รอกีเยาะ

เพลงนี้เป็นการเล่าถึงจำนวนบุตรของศาสดา และชื่อบุตรทั้ง 7 คน เป็นการนำเรื่องชีวประวัติของศาสดามาร้องเป็นเพลงกล่อมเด็ก

2. เพลงที่แสดงความอาทรของแม่ต่อลูก เช่น

อา...ตีโด	**ลาแวเว**	**กาเลา**	**มาตอ**		
อา...ตีโด	**ลาแวเว**	**กาเลา**	**มาตอ**	เนาะ	**ตีโด**
นอนซิ	นอนซิ	ถ้า	นัยน์ตา	จะ	นอน
กาเลา	**ยาแง**	**ตรึงะ**	**ยา...อาดอ**	**ยาแล**	**ยาโฮะฮ์**
ถ้า	อย่า	คิดถึง	มี	เดินทาง	ไกล
ไฮ	**อาเนาะ**	**กือ จีนอ**	**อาเลาะ**	**กาซู**	**กือปูเตะ**
ลูก		จีน	(มี)	รองเท้า	ขาว
กาเลา	**มีนุง**	**อาเราะ**	**อาแวเว...อา**		
ถ้า	ดื่ม	เหล้า	ลูกเอ๋ย		
ฮา ยาแง เนาะ	**มีนุง**	**กามี**	**ออแร**	**ซอแร**	**ลาแวเว**
อย่า จะ	ดื่มเหล้า	เรา	คน	(ตัว)คนเดียว	ลูกเอ๋ย
ตะเดาะ อาเราะ	**กามี อาดอ**	**เนาะ**	**กีเรง**	**ดีรี**	**ลาแวเว**
ไม่มี หนทาง	เรา มี	จะ	ฝาก	ตัว(ไว้)	ลูกเอ๋ย
ไฮ มีเยาะ	**กือมานิฮ์**	**อาแว**	**ตูเปาะฮ์**	**กือราโมะ**	
น้ำมัน	ของหวาน	ลูก (ทำ)	หก(บน)	เส้นผม	
กาเลา	**ฮาบิฮ์เดาะ**	**มาแก**	**มาแวเว**		
ถ้า	หมด	(ถูก)กิน	ลูกเอ๋ย		
อาเนาะ	**กาเยาะฮ์**	**ลากือกีลอ**			
ลูก	ช้าง	ที่ตกมัน			
ไฮ...มูโละ	**มานิฮ์**	**ลาแวเว**	**กาเลา**	**กือนิงกือลือโมะ**	
ปาก	หวาน	ลูกเอ๋ย	ถ้า	คิ้ว โก่ง	
กาเลา ซีตู	**ตือปะ ไฮกามี**	**ตียาดอ**	**กีลอ**	**อาแว**	
ถ้า ที่นั่น	ที่ เรา	ไม่มี	หลงใหล	ลูกเอ๋ย	

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ความหมาย นอนเถิดลูกเอ๋ย อย่าคิดถึงเรื่องในอนาคต อย่าคิดถึงเรื่องกินเหล้า อย่าคิดถึงอุปสรรคต่าง ๆ ที่จะเกิดแก่ตัว นอนเถิด นอนให้หลับ ในเวลานิทราเช่นนั้น จะไม่มีความหลง ความกังวลใดใดเลย

เพลงนี้เป็นการรำพันของแม่ที่กล่อมลูกให้นอนหลับโดยการตัดเรื่องกังวลใด ๆ ออกไปให้หมด เช่น กล่าวว่า อย่าคิดถึงหนทางไกลข้างหน้าที่เราจะต้องก้าวต่อไป อย่าคิดเปรียบเทียบกับคนอื่นในเรื่องการดื่มเหล้าซึ่งเป็นข้อห้ามทางศาสนา อย่าคิดถึงเรื่องที่จะเกิดขึ้น เช่น เขาเปรียบเทียบว่าช้างตกมันจะมากินน้ำมันและของหวานที่หกบนศรีษะเป็นต้น เพลงนี้เป็นการสอนให้ลูกตัดเรื่องต่าง ๆ รอบตัว อย่ากังวลใดใดเพื่อจะได้หลับอย่างเป็นสุข

3. เพลงที่เป็นการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว

เพลงกล่อมเด็กบางเพลงไม่ได้มีเนื้อร้องเฉพาะเรื่องของเด็ก แต่เป็นเรื่องของการเกี้ยวพาราสี ผู้ร้องนำมาร้องในทำนองช้าช้า เพื่อให้ลีลาอ่อนช้อยเหมาะกับเพลงกล่อมเด็ก เช่น

อาแบ แว....

พี่เอ๋ย...

อาแย	**บาลี**	**บูลู**	**ดีบาเละ**			
ไก่	บาหลี	ขน	ตั้ง			
อาแบ	**เนาะ**	**ยาแล**	**บีลอ**	**เนาะ**	**มาฆี**	
พี่	จะ	เดินทาง	เมื่อไร	จะ	มา	
ฆอยะ	**ลา**	**อาแบแว**				
บอก	เถิด	พี่เอ๋ย				
ฆอและ	**กอ**	**ฆอและ**	**บีลอ**	**อาแบ**	**เนาะ**	**มาฆี**
ดี		ดี	เมื่อไร	พี่	จะ	มา
ฆอยะ	**กะซะปาเตาะ**		**อาเดะ**	**เนาะ**	**ดีองา**	**ปาดอ**	**อาแบ**
บอก	สักคำ(เถิด)		น้อง	จะ	ฟัง	จาก	พี่
อาเดะเว						
น้องเอ๋ย						
อาแย	**บาลี**	**บูลู**	**ดีปาเละ**			
ไก่	บาหลี	ขน	ตั้ง			
อาแบ	**เนาะ**	**บาเละ**	**ลา**	**อาเดะเว...**		
พี่	จะ	กลับ	(ละ)	น้องเอ๋ย		

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กาลู	**อาแบ**	**ตะ**	**ซาปา**	**กือมาตี**
ถ้า	พี่	ไม่	ถึงแก่	ความตาย
อาแบ	**มาฆี**	**ปูเลาะ**	**ตะแป**	
พี่	(จะ)กลับมา	อีก	ปีหน้า	
กาลู	**อาแบ**	**เตาะ**	**มาตี**	
ถ้า	พี่	ไม่	ตาย	
อาแบ	**มาฆี**	**ปูเลาะ**		
พี่	(จะ)กลับมา	อีก		
อาแบ	**กาเซาะ**	**ซูโงะ**	**กออาเดาะ**	
พี่	รัก	จริง	ตัวน้อง	
อาแบ	**บาเละ**	**กออาแบ**	**เดาะ**	**มลูปอ**
พี่	กลับ(ไป)	แต่พี่	ไม่	ลืม
ปาดออาเดาะ				
ตัวน้อง				

เพลงนี้เป็นการรำพันของหนุ่มสาวที่จะจากกัน และให้คำมั่นสัญญาว่าจะรักกันและจะกลับมาพบกัน เนื้อหาของเพลงเป็นเรื่องของการถามไถ่ว่าเมื่อไรจะกลับมา และการให้สัญญาว่าจะกลับมาแน่ เพราะความรักที่มีต่อสาว แม้ว่าเนื้อหาของเพลงจะจัดอยู่ในเรื่องการเกี้ยวพาราสี แต่การร้องในลีลาอ่อนช้อย สามารถทำให้หลับได้อย่างมีความสุขเช่นกัน

4. เพลงที่แสดงคติของชาวบ้าน

เพลงบางเพลงซ่อนความนึกคิดของชาวบ้านไว้ในเนื้อหาของเพลงด้วย เช่น

อาแย	**อูแต**	**ตรือแบ**	**ดาแต**	**มาตี**	**เตาะ**	**ตาโก๊ะ**
ไก่	ป่า	บิน	มา	ตาย(ก็)	ไม่	กลัว
กรานอ	**ดีรี**	**อาเดาะ**	**บูแก**	**อาแบ**	**ปง**	**บูแก**
เพราะ	ตัว	น้อง(ก็)	ไม่ใช่	พี่	ก็	ไม่ใช่
มาตี	**เตาะ**	**ตาโก๊ะ**	**กรานา**	**บูดี**		
ตาย	ก็	ไม่กลัว	เพราะ	บุญคุณ		

ความหมายของเพลงนี้ คือ เกิดเป็นคนแล้วต้องไม่กลัวตายเปรียบเหมือนไก่ป่าที่บินในป่าย่อมไม่กลัวตาย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

จากเพลงนี้แสดงว่าชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นที่ทุรกันดารลำบาก ซึ่งเขาเปรียบเหมือนไก่ป่าที่อยู่ในป่า เขาจะไม่กลัวความทุกข์ยาก หรือแม้แต่ความตาย

จูโจ๊ะ	**จูโจ๊ะ**	**บาบีบ็รแว**	
จิ๊บ	จิ๊บ	หมีน้ำ	
กอเยาะ	**ลานะ**	**ยูวา**	**กูเละ**
ปอก	สับปะรด	ขาย	เปลือก
ซายอ	**เตาะ**	**ตาโกะ**	
ฉัน	ไม่	กลัว	
บลากี	**อาเนาะ**	**ออแม**	
มีผัว	ลูก	คนอื่น	
อูแต	**มะห์**	**บอเวาะ**	**บาเละ**
หนี้	ทองคำ	ได้	ใช้คืน
อูแต	**บูดี**	**บาเวาะ**	**มาตี**
หนี้	บุญคุณ	พา	คนตาย

ความหมายของเพลงนี้ แสดงถึงการเป็นหนี้สินซึ่งยังสามารถชดใช้กันได้ แต่การเป็นหนี้บุญคุณนั้นไม่สามารถจะชดใช้กันได้เลย ต้องติดตัวไปจนตาย แสดงถึงความคิดของชาวบ้านที่สำนึกถึงบุญคุณที่ผู้ทำให้นับเป็นความบริสุทธิ์ใจของชาวบ้าน **(มัลลิกา มัสอูดี. 2524 : 79-81)**

โอบ อภิบาลบำรุง ได้รวบรวมเพลงกล่อมเด็กในวังเมืองยะหริ่ง ไว้ในหนังสือ ลุ่มน้ำตานี ซึ่งเป็นบันตนจำนวน 34 บท ที่สะท้อนให้เห็นสิ่งดีงามเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม เช่น การอบรมปลูกฝังคุณธรรมให้สำนึกในบุญคุณของมารดาผู้ให้กำเนิด และความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม นับว่าบทเพลงดังกล่าวนี้มีคุณค่าเหลือที่จะประมาณมิได้

1. Bi' smillah ini di-mula dengan namn,
   Keadaan dzat-nya bersama dan sama;
   Di-dzahirkan sifat menyatakan **asma,** (asma)
   Kadim dan isbab sedia-lah lama.
2. Asal daripada Nabi Allah Adam,
   Asal-nya nur nur yang **Khatam;** (Kidam)
   Di-jadikan empat **anasir**-nya Adam,
   Di-pechah-nya itu sakalian-nya alam.

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

3. **Rahim**-lah bapa'-nu turun kapada ibu-mu,
Empat puloh hari **nutfah** nama-mu;
Delapan puloh hari **khilfah** nama-mu,
Sa-ratus dua puloh hari **nadzrah** nama-mu.

4. Di-kandongkan ibu-mu sembilan-lah bulan,
Lebeh dan kurang tiada di-tentukan.
Di-peranakhan ibu-mu beberapa kesakitan,
Bomoh dan **pawang** boleh di-pandangkan.

5. Tekah kau jatoh di-atas lantai rumah,
Di-sambut to' bidan lekas di-chapai-lah;
Di-tuam, di-bedong do-letak di-bok taftah,
Ibu-mu maseh berpantang badan-nya lemah.

6. Tungku di-hadapan api di-belakang
Susah-nya sangat melahir-mu awing;
Tidak-lah tidor malam dan **siang**,
Tujoh-nya hari telah di-tentukan.
(Tojoh-nya hari bahru lepas berdiang.)

7. Datang-lah to' bidan teraba-nya raba,
Di-sambut-nya budak lalu di-riba;
Di-chukor-nya rambut di-atas kepaia,
Chukor kepala telah-nya sqdah.
(Chukor kepala telah di-sudahkan-nya)

8. Di-gantongkan endol kain yang indah,
Salinkan Chinchin dia di-kubah;
Chemerlang chahaya-nya terlalu indah,
Saperti-nya malam yang yang cherah.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

9. Bapa'-mu panggil lebai dan haji,
Mari sakalian makan khenduri;
Di-hayunkan endol memegangkan tali,
Bersha ir-lah pula dengan beberapa puji.

10. Memohonkan rahmat kapada-nya Rabbi, (Robbi)
Di-panjangkan umor Allah memberi;
Di-murahkan allah kapada-nya rezki,
Sa-lama-nya hidup sampai ka-mati.

11. 'Amalkan oleh-mu' arif dan sopan,
Ibu bapa'-mu jangan engkau lawan;
Perkataan-nya di-ikutkan Tuhan,
Ibu-mu itu sangat-lah susahan.

12. Denangkan oleh-mu sakalian-nya anak,
Tetakala engkau lagi kanak-kanak;
Masa-nya sakit ibu-mu beranak,
Akan-nya engkau sakit-nya sangat.
(Di-sakitkan kau sangat-lah bukan jamak.)

13. Di-peranakkan ibu-mu sa-berapa kesakitan,
Beberapa-lah pantang minum dan makan;
Berjaga-lah ibu-mu malam dan siang,
Anak menangis segera bangkitan.

14. Hendak di-mandi ibu-mu mengatok,
Menjamah-nya ayer sangat sejok;
Di-jirus-nya ayer hingga **terkentut**, (terkeiok)
(Terkentut-lah di-jirus ayer dengan gelok,)
Terkinchit-lah pula bahu-nya busok. (terkichik)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

15. Demikian-lah itu susah ibu-nya,
Membelakan anak takut rosak-nya;
Sayang sangat akan anak-nya,
Lebeh daripada emas perak-nya

16. Kau' dah besar dapat tahu nipis tebal,
Budi pengerti tingkan-nya sapan kekal;
Menuntut I lmu serta di-'amal,
Dunia-nya ini akan di-tinggal.

17. Malam siang ber ibadat ta' di-lupakan,
Sembahyang lima waktu duat di-lakukan;
Demikian-lah puta puasa bulan Ramdzn,
Sabda-nya Nabi Allah di-surohkan.

18. Itu-lah' amal allah wajibkan,
Di-atas-nya hamba **lelaki perempuan**; (laki-laki)
Jikalau-nya kita tiada di-kerijakan,
Derhaka-lah kita kapada-nya Tuhan.

19. Baik-baik-lah baik kita ingatkan,
Di-suroh-Nya Allah kita derifakan;
Jangan-lah gula kita ingkarkan,
Kapada neraka kita di-masokkan.

20. Ini-lah pula hendak di-ketahui,
Rukan Islam sangat-lah terpuji;
Pertama kita perchaya kan **Allah,**
Pertama nya Allah kita memperchayi,
Ingat-lah kita sa-tiap hari.

21. Kedua perchayakan mala ikat ikat-nya
Di-jadikan Allah akan dia-nya;
Tiada-lah dapat detahui banyak-nya
Melainkan Allah empunya ketahui-nya.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

22. Dan ketiga wajih **(-lah kita)** perchaya,
Segala-nya Kitab kalam yang mulia;
Wajib mengetahui **dehgan-nya ijmal**, (dengan i jmal-nya)
Sa-ratu empat buah **bilaug yang kasar.** (bilanykasar-nya)

23. Sa-tengah-nya wajib kita ketahui-nya,
Empat buah Kitab dengan **tafsir**-nya;
Pertama-nya Taurat itu nama-nya
Di-turunkan Dia di-atas Nabi Musa.

24. Kedua-nya Zabur kalam yang wadud,
Di-turunkan Dia atas Nabi Daud;
Di-suroh-Nya menpajar barang yang tersebut,
Di-dalam-nya Kitab Allah sebut,

25. Ketiga-nya Injil kalam yang kuasa,
Di-turunkan Dia atas Nabi Isa;
Di-suroh menpajar kapada umat-nya
Lelaki perempuan segala manusia.

26. Keempat Kuran kalam yang keramat,
Di-turunkan Dia kapada-nya Muhammad;
Tersebut dalam-nya kasar dan lumat;
Tinggi dan rendah hingga kiamat.

27. Bachaan-nya itu bahasa 'Arab-nya,
Semua-nya Kitab terkandong dalam-nya;
Wajib-lah kita mendengar hokum-nya,
Serta di-' amal akan surah-nya.

28. Wajib-lah pula kita perchaya,
Segala Rusul Tuhan yang kaya;
Dan kelima wajib perchaya,
Hari kiamat di-bangkitkan Dia.

สถาบันพัฒนาเทคโนโลยีการเรียนรู้แห่งชาติ

29. Dan keenam wajib perchaya-lah,
Baik dan jahat daripada-nya Allah.
Baik di-jaga janpan tersalah,
Sabda-nya Nabi kita ikut-lah.

30. Ini sakalian khabarkan, (-nya)
Hendak-lah belajar hingga lanchar-nya,
Hendak-lah faham-**nya** barang di-kata,
Baharu-lah lepas **fardzu**-nya kita (perdu)

31. Wajib-lah kita mengajar isteri,
Lelaki perempuan anak sendiri;
Chuchu chichit pun bagitu di-ajari,
'Amal 'ibadat ta'at pada Ilahi.

32. Malam Tahaltha bulan pun terang,
Habis-lah sunyi sakalian-nya orang;
Ayan berkokak (-lah) **berderang-derang,**
Masa itu-lah sha'ir (ini) terkarang.

33. Tiada-lah daya dengan upaya,
Di-pinta's kapada sahabat yang mulia;
Tiada-lah kuasa melepaskan dia,
Di-surat-lah juga hian dan mulia.

34. Tiada-lah hamba pandai menyurat,
Ada yang panjang ada yang berkerat
Tangan pun sama keras lagi berat,
Sa-kadarkan boleh menghilangkan harap.
(Sa-kadarkan-lah menghidupkan semangat)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

อาจารย์ดลมนรรจน์ บากา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้แปลบทบันตนเป็นภาษาได้ ดังนี

ขอเริ่มด้วยพระนามองค์อัลลอฮฺ
กำเนิดคุณลักษณะนามพิสุทธิ์อย่างชัดแจ้ง
เริ่มตั้งแต่ศาสนทูตอาดัม
ได้แยกแตกเป็นสี่ส่วนกลายเป็นอาดัม
อสุจิจากบิดาลงสู่มารดา
ครั้ง 80 วันเจ้าได้ชื่อว่า **คอลีป๊ะ**
มารดาเจ้าอุ้มครรภ์ถึงเก้าเดือน
ได้คลอดเจ้าเจ็บปวดรวดร้าวยิ่ง
เมื่อเจ้าตกลงบนพื้น
ได้ประคบห่อและมัดร่างเจ้าแล้ววางไว้ในถาด
หินอยู่ด้านหน้าไฟอยู่ด้านหลัง
มิได้หลับนอนตลอดวันตลอดคืน
หมอตำแยไปไขว่คว้า
โกนผมบนศีรษะ
ก็แขวนแปลด้วยผ้าที่งดงาม
แสงแวววาวช่างสวยเสียนี่กระไร
บิดาเจ้าได้เชือดเชิญลือไปและหยี
จับเชือกไกวเปล
ขอความสุขสวัสดิ์จากผู้อภิบาล
ขอพระองค์จงประทานโชคลาภ
เจ้าจงปฏิบัติแต่ความดีอย่างลาดและมีมารยาทงาม
คำขอเหล่านั้นอัลลอฮฺได้ประทาน
จงรู้ไว้เถิดเหล่าลูก ๆ
มารดาเจ้าช่างเจ็บปวดร้าว
การคลอดเจ้าเจ็บปวดแสนสาหัส
ไหนจะต้องอดตาหลับขับตานอน
แม้จะง่วงนอนก็ต้องตื่นอาบน้ำเจ้า
ผู้ทรงมีอัตตาอันประเสริฐ
ผู้ทรงอมตะมีอยู่ดั่งเดิมและถาวรชั่วนิรันดร์
เดิมที่เป็นรัศมี รัศมีที่สิ้นสุด
และจักรวาลได้แยกแตกสลาย
ครั้นอายุได้ 40 วันได้ชื่อว่า **นุตป๊ะ**
120 วันได้ชื่อว่า **นาซเราะฮฺ**
เกินหรือขาดอาจไม่เป็นที่แน่นอน
หมอและเมฆเป็นพยานได้
หมอตำแยรีบเข้ารองรับด้วยความว่องไว
แล้วมารดาเจ้าต้องงดในสิ่งที่ต้องห้าม
แสนลำบากยากเข็ญในการคลอดเจ้า
เป็นเวลาถึงเจ็ดวันที่แน่นอน
รับเด็กแล้ววางบนตัก
ครั้นเสร็จจากการโกนผม
สวมแหวนให้เป็นสิริมงคล
ดุจดังราตรีที่สว่างไสวด้วยแสงจันทร์
มากินบุญทำคอนดุรีที่บ้าน
กล่าวกลอนสรรเสริญต่าง ๆ นานา
ขอให้อายุมั่นขวัญยืน
ตราบชั่วชีวิตนี้
อย่าได้ต่อกรกับบิดามารดา
มารดาเจ้าแสนลำบากยากลำเค็ญ
ขณะที่ท่านยังแบเบาะ
เมื่อคราวคลอดแก่เจ้า
ทั้งต้องงดสิ่งต้องห้ามทั้งการกินและการดื่ม
เมื่อบุตรร้องรีบตื่นขึ้นมา
ถูกต้องน้ำที่แสนเย็น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ต้องอาบเข้าถึงกับตด
ม เรคาเขาม่ความล่าบากดังกล่าว
ท่านรักบุตรมาก
โอ้ เด็กน้อยเมื่อเจ้าเติบใหญ่
จงศึกษาหาความรู้ปฏิบัติแต่ความดี
จงทำบุญทำความดีทั้งกลางวันและกลางคืน
และการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน
นั่นแหละคือการทำดีที่ต้องทำ
ถ้าละเว้นไม่ปฏิบัติ
เราควรคำนึงถึงการงานที่ดี
เราอย่าได้คัดค้าน
ที่นี้เราจะมาพิจารณา
ข้อแรกต้องเชื่อในอัลลอฮฺ
ข้อสองต้องเชื่อในมลาอิกัต
ไม่สามารถคาดคำนวณจำนวนได้
ข้อที่สามต้องมีความเชื่อ
สามารถทราบอย่างคร่าว ๆ
บางเล่มที่ต้องรู้
เล่มแรกชื่อ เตารัต
เล่มที่สอง ซาโบรฺ วจนะพระผู้อภิบาล
ได้ทรงใช้สอนตามที่ปรากฏ
เล่มที่สาม อินเยล วจนะที่เกรียงไกร
ได้ทรงใช้ให้สั่งสอนสาวกทั้งหลาย
เล่มที่สี่กุรอาน วจนะอันศักดิ์สิทธิ์
รายละเอียดปรากฏในนั้น
คำอ่านเป็นภาษาอาหรับ
เราจะต้องฟังกฎ
เราจะต้องมีความเชื่อ
และข้อที่ห้าต้องเชื่อว่า
และขี้ไหลทำให้เหม็นคลุ้ง
คุ้มครองป้องปักรักษ์บุตรให้พ้นภัย
ยิ่งกว่าเงินทอง
จงคิดดูดี ๆ อย่าได้ล่วงละเมิดท่าน
เจ้าต้องจากโลกนี้ไป
อย่าได้ทอดทิ้งการละหมาด
นั่นเป็นวจนะศาสดาและอัลลอฮ์ทรงใช้
ทั้งบ่าวชายและบ่าวหญิง
ก็เป็นการขัดและทรยศต่ออัลลอฮฺ
ปฏิบัติตามข้อใช้ของอัลลอฮฺ
มิฉะนั้นจะต้องเข้านรก
หลักศรัทธาที่น่าสรรเสริญ
เราต้องรำลึกนึกถึงอยู่ทุกเมื่อ
ซึ่งอัลลอฮฺเป็นผู้ทรงสร้าง
นอกจากอัลลอฮฺเท่านั้นที่ทรงรู้
ในคัมภีร์วจนะทั้งหลายของอัลลอฮฺ
นับได้ 104 เล่ม
มีอยู่ 4 พร้อมความหมาย
ได้ประทานแก่ มูซา
ได้ประทานแก่ บีดาวูด
ในคัมภีร์ตามที่พระเจ้าทรงกำหนด
ได้ประทานแก่ นบีอีซา
และมนุษยชาติทั้งชายหญิง
ได้ประทานแก่นบีมูฮำหมัด
ทุก ๆ ด้านจนถึงวันพิพากษา
ข้อความในคัมภีร์ก่อน ๆ ปรากฏในนั้น
และต้องปฏิบัติตามข้อใช้
ในศาสดาทั้งหลาย
ชีวิตจะฟื้นคืนมาได้ในวันพิพากษา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

และข้อที่หกต้องเชื่อว่า	ดีและร้ายมาจากองค์อัลลอฮฺ
ทางที่ดีควรป้องกันอย่าให้ผิดพลาด	ปฏิบัติตามวจนะท่านศาสดา
เหล่านี้ที่ข้อบอกกล่าว	ควรที่จะเล่าเรียนฝึกฝนจนชำนาญ
ต้องเข้าใจในเรื่องดังกล่าว	จึงจะพ้นภาระหน้าที่ของเรา
ทั้งจะต้องสอนสั่งภรรยา	และลูก ๆ ทั้งชายหญิง
คืนวันอังคารแสงจันทร์กระจ่าง	เงียบสงัดเสียงผู้คน
ไก่ขันดังเป็นระยะ ๆ	นั่นแหละเวลาที่ข้าเขียนกลอน
ไม่มีความสามรถจะเขียนต่อ	ขอให้เพื่อนที่น่าสรรเสริญจงอภัย
ข้าเขียนกลอนกานน์หาเป็นไม่	บางตอนยาวบางตอนสั้น
มือข้าหยาบกร้านเขียนหนังสือจึงหวัดไม่เรียบร้อย	จึงเขียนเท่าที่สามารถจะทำได้ให้สมหวัง

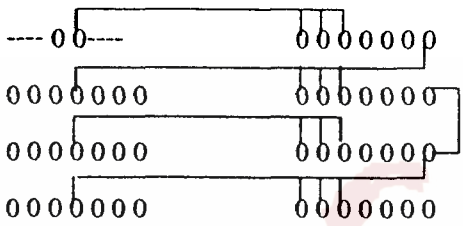
เพลงกล่อมเด็กไทยพุทธ

ส่วนเพลงกล่อมเด็กภาคใต้โดยทั่วไปถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคติชาวบ้าน และเป็นกระจกเงาสะท้อนให้เห็นบุคลิกและสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยครั้งอดีตได้อย่างดี ชาวไทยพุทธภาคใต้ มีชื่อเรียกเพลงกล่อมเด็กแตกต่างกันออกไปแต่ละท้องถิ่นว่า "เพลงร้องเรือ" บ้าง "เพลงน้องนอน" บ้าง "เพลงชาน้อง" บ้าง "เพลงช้าน้องบ้าง" และที่ปรากฏตามบทเพลงเก่า ๆ หลายบท เรียกว่า "เพลงเสภา" ก็มี ชื่อทั้งหมดนี้ล้วนหมายถึง เพลงกล่อมเด็กของไทยพุทธในภาคใต้ ซึ่งใช้เป็นบทขับกล่อมให้เด็กนอนหลับเร็วและหลับสนิททั้งสิ้น **(สารานุกรมไทยภาคใต้. 2542:5523)**

เพลงร้องเรือหรือเพลงช้าน้อง คำว่าเพลงร้องเรืออาจมีความหมายถึงเพลงที่หนุ่มสาวร้องแก้เกี้ยวกันในเรือ หรือหมายถึงเปลผ้าสำหรับเด็กนอน ซึ่งใช้เชือกผูกโยงคล้ายเรือ เมื่อเปลไกวก็คล้ายกับเรือแล่น ส่วนคำว่าช้าน้องอาจกร่อนมาจากคำว่า เห่ช้าให้น้องหรือลูกนอน **(ประพันธ์ เรืองณรงค์)**

เพลงกล่อมเด็กของไทยพุทธทั่วไปทุกสังคมของไทยพุทธ พบว่าทุกละแวกบ้านที่มีครัวเรือนตั้งแต่ 30 ครัวเรือนขึ้นไป ซึ่งเป็นครัวเรือนที่ตั้งครอบครัวมากกว่า 20 ปี จะมีเพลงกล่อมเด็กอยู่ประมาณ 120 – 500 บท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับอายุ ความสนใจ และความสามารถในการจำของผู้สืบทอดในท้องถิ่นนั้น ๆ

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ได้กล่าวถึงฉันทลักษณ์ เพลงกล่อมเด็กไทยพุทธภาคใต้ เป็นบทกลอนชาวบ้าน ส่วนมาก 1 บท จะมี 8 วรรค ในแต่ละวรรคมีคำประมาณ 4-7 คำ บางวรรคอาจน้อยหรือมากถึง 10 คำก็มี และบางบทอาจมีความยาวถึง 30 วรรค หรือมากกว่านั้น บทเพลงที่มี 8 วรรค ส่วนมากวรรคที่ 4 กับวรรคที่ 7 จะมีข้อความซ้ำกันหรือต่างกันเพียงเล็กน้อย และมีสัมผัสดังนี้

ตัวอย่าง

น้ำมากเหอ จมรากลอกอ
ยามเฒ่าแกอ้อร้อ ยอลูกสาวว่าดี
ลูกสาวคบชู้ นางแม่หารู้สักที
ยอลูกสาวว่าดี บัดสีชาวหลังสวน

การร้องเกริ่นและทำนองการขับร้องแตกต่างกันไปบ้างในแต่ละท้องถิ่น แต่ส่วนมากจะเกริ่นนำด้วยคำว่า “ฮาเอ้อ” ตามด้วยคำในวรรคแรกแล้วจบวรรคด้วยคำว่า “เหอ” เช่น

(1)ฮาเอ้อ... นอนวัน...เหอ ฝันว่าเลแห้ง
ฝูงปลาหมันตายเหมือนเขาแช่ง ฝูงแร้งมันลงเหมือนหว่านยา
ปลาอื่นตายเหม็ด เหลือแต่จันเม็ดกับโลมา
แร้งเหอหมันลงเหมือนหว่านยา เฉียวฉาบคาบพาไป
(2) ฮาเอ้อ...ไปเหนือ...เหอ ไปแลเรือเกยหาด
โปลกหลาตักบาตร น้ำแห้งเห็นทราย
กุ้งกั้งแมงดา บินมาพลอยตาย
น้ำแห้งเห็นทราย พลอยตายเพราะเรือใหญ่

คำขึ้นต้น คำขึ้นต้นบทเพลงกล่อมเด็กภาคใต้นิยมใช้ทั้งคำที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่ง่ายแต่การเข้าใจ คำที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ชื่อสัตว์และพืชที่มีมากในท้องถิ่น เช่น ต้นกล้วย ต้นพร้าว ต้นหมาก ต้นขนุน ต้นโตนด ไม้ไผ่ ต้นโกงกาง ต้นหญ้าคา ต้นแบก ส้มโอ ดอกมะลิ ไก่เถื่อนไก่ป่า นกเขา นกจอก นกแอ่น ช้างโขลง มูสัง (อีเห็น) ฯลฯ ที่เป็นกริยามักเกี่ยวกับเรื่องกิริยาอาการต่าง ๆ การทำงาน หรือการประกอบอาชีพ เช่น ตกเบ็ด ไถนา ทอหูก ปลูกเรือน ผูกปลา ขุดบ่อ ขึ้นเขาลงห้วย ปลูกมัน หรือคำที่เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ เช่น ฝนตก แดดออก เดือนขึ้น ฟ้าลั่น ลมพัด หวัน (ตะวัน) ขึ้นที่เป็นนามธรรมมักเป็นคำที่แสดงอารมณ์ความรู้สึก เช่น แค้นใจ เจ็บใจ รักกัน หนักอก คำที่เป็นอุปมาง่าย ๆ เช่น ปลูกรักม่วง(มะม่วง) คัน ไม้เลื้อย พร้าวทางเอน เรือใหญ่ ทองร้อยชั่ง ยอดสร้อย พ่อผมสอด มีกรรม ฯลฯ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำขึ้นต้นบทเพลงมักบอกสารัตถะหรือบอกบรรยากาศของบทเพลงนั้น ๆ ทำนองเดียวกับชื่อเรื่อง เช่น

(1) ดอกทอง...เหอ
ดอกทองเหม็นสาบ
เพื่อนเขาทั้งเพเขาผลัดผ้า
อาบน้ำในรอยตีนวัว

(2) งูสายพาน...เหอ
อ้ายเฒ่าหัวหงอก
แลเหอแลดู
อวดตัวอี้เลี้ยงเมียสาว

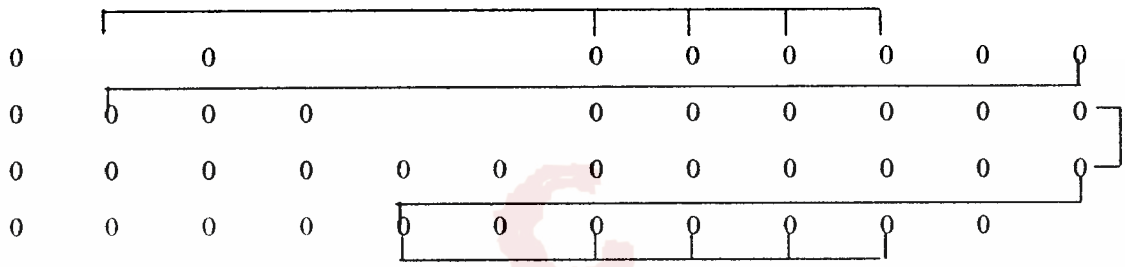
(3) หมากอ่อน...เหอ
ทิ้งเสียพ่อแม่
บุกน้ำมาเทียมนม
แล่นตามชายมา

แต่น้ำนองก็ไม่อาบ
อาบน้ำในรอยตีนวัว
ลูกดอกทองขี้ข้าผลัดผัว
ผลัดผ้าเป็นเงาผ้า
ยานขึ้นแม่ดอก
อวดตัวอี้เลี้ยงเมียสาว
อ้ายเฒ่าหัวงูหมันทำบ่าว
เฒ่าแล้วไม่คิดหงอก
หย่อนลายกระแหย้
แล่นตามชายมา
บุกตมมาเทียมกลางขา
หมากอ่อนหย่อยลายแหย้

อ. ประพันธ์ เรืองณรงค์ ได้กล่าวถึงรูปแบบเพลงร้องเรือภาคใต้ บทหนึ่งมีจำนวน 8 วรรค วรรคแรกมีจำนวน 2-4 คำ มักลงท้ายเรือด้วย "เหอ" คือ เอ๋ย นั้นเอง เช่น นกเอี้ยงเหอ ลมพัดเหอ ไปไหนเหอ ส่วนวรรคต่อไปจำกัดคำแน่นอนไม่ได้ แต่ส่วนใหญ่มีประมาณ 7-8 คำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อร้องและทำนองช้าหรือเร็วประการสำคัญ ที่น่าสังเกตคือวรรคที่ 4 กับวรรคที่ 7 ซ้ำคำและความซ้ำกัน ส่วนสัมผัสบังคับนั้นโปรดดูตัวอย่างดังนี้

เวเปลเหอ แม่สั่งให้เวช้าช้า
แม่โผกเปลผ้า เวโหยนช้าช้าให้น้องนอน
ก่อนน้องจะหลับ พาไปส่งนมพระมารดร
เวโหยนช้าช้าให้น้องนอน ป้อนเปียกอาบน้ำให้
(เว = ไกว, โผก = ผูก, โหยน = โยน, เปียก= ข้าวต้ม)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

(ประพนธ์ เรืองณรงค์. 2519:29)

พูดถึงความหมายของเนื้อร้องเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ แยกได้ 2 ประเด็นสำคัญคือ เนื้อร้องที่มีความหมายโดยตรงและมีความหมายโดยอ้อม เนื้อร้องที่มีความหมายโดยตรง คือ บทเพลงที่เกี่ยวกับเด็กโดยเฉพาะ ไม่มีสองแง่สองมุม หรือเปรียบเปรย ผู้ใหญ่ส่วนมากเนื้อร้องต้องการให้เด็กหลับง่าย อาจจะเป็นการเอาอกเอาใจ การสอน หรือการขู่ เช่น

ไก่ขันเหอ ขันมาละห้อย
งูเขียวตัวน้อย ห้อยหัวลงมา
เด็กนอนไม่หลับ กินตับดีหวา
ห้อยหัวลงมา หวันเย็นแล้วมาห้อย
(ดีหวา = ดีกว่า, หวัน= ตะวัน)

นอนหลับ...เหอ นอนหลับให้เต็มตา
เขาไล่ควายมา เจ้าพญาความแอ้
ตะวันเย็นย่ำ ความแอ้มันร่ำหาแม่
เจ้าพญาความแอ้ พลัดแม่เมื่อยามเย็น
(ความแอ้ = ควายลูกแหง)

ส่วนในเรื่องของเนื้อหาสาระในเพลงกล่อมเด็กที่มักขับร้องอยู่เป็นประจำของชาวไทยพุทธภาคใต้ จำแนกตามประเภทใหญ่ได้ 6 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. ขับกล่อมเพื่อช่วยให้เด็กหลับเร็วและหลับสนิท มุ่งให้เด็กเกิดความอบอุ่นทั้งทางกายและทางจิตใจโดยเฉพาะ เช่น

ขวัญอ่อนเหอ นอนให้เป็นสุข
แม่ไม่มาปลุก อย่าลุกรบกวน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ฟูกหมอนแม่ตั้ง รองหลังนิ่มนวล
อย่าลุกรบกวน ขวัญอ่อนเจ้านอนเปล

พบว่า บทเพลงที่ใช้กล่อมเด็กให้นอนโดยเฉพาะ โดยที่ผู้แต่งบทเพลงไม่มีเจตนาอื่นใดแอบแฝงนั้น ในแต่ละแห่งที่เก็บข้อมูลได้จะมีบทเพลงประเภทนี้เพียงไม่เกินร้อยละ 5 ของบทเพลงที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมด

2. มีเนื้อหาสาระเชิงให้ความรู้และความคิด เพื่อเป็นการอบรมสั่งสอนทางอ้อม แนะนำให้ปฏิบัติหรือครองตนในทางที่ถูกที่ควรตลอดจนให้รู้สภาพหรือเหตุการณ์ของบ้านเมืองและสังคมอันอาจจะเกิดจากความประทับใจหรือมีเจตนาจะสื่อสารโดยตรง และมีเจตนาต่อผู้ร่วมฟังมากกว่าจะมุ่งต่อทารกที่ขับกล่อม เช่น

(1) แต่งงานเหอ อยู่กันดีดี
อย่าตบอย่าตี อย่าโกรธอย่าขึ้ง
เอาใจกันไว้ ไม่ให้หายสูญ
มีลูกมีมูล ไม่สูญไม่สิ้นไปไหน
(2) ไปคอนเหอ ไปแลพระนอนและพระนั่ง
พระพิงเสาตั้ง หลังคามุงเบื้อง
เข้าไปในห้อง ไปแลพระทองแกทรงเครื่อง
หลังคามุงเบื้อง ทรงเครื่องดอกไม้ไหว
(3) ครือน้องเหอ ครือน้องกินหมาก
กินกันเต็มปาก จนยากไม่ลด
ฉันขอบอกให้ ไม่ใช่พูดปด
เราจะต้องงด หมดเปลืองเงินเปล่า
ทำนองเชื่อคำ ผู้นำของเรา
ชนต่างชาติเขา ดูหมิ่นนินทา
ผู้ใดกินหมาก มาจากคนป่า
จงเชื่อเถิดหนา เลิกกินหมากพลูเสีย

3. มีเจตนาจะให้ความบันเทิงใจ เพื่อให้เกิดอารมณ์ขันโดยตรง มักเป็นผลแก่ผู้ใหญ่ที่ได้ร่วมฟังมากกว่าที่เด็กซึ่งถูกขับกล่อมจะเข้าใจได้ เช่น

ชาวปรานเหอ มานั่งซื้อยอดลานที่หน้าท่า
ลมพัดเปิดผ้า อ้ายไหรร่าหร้าเหมือนรากไทร

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิจจาชาวปราน มานั่งซื้อยอคลานให้คนเห็นไข
อ้ายไหรราหร้าเหมือนรากไทร ไปแล้วอย่ามาเหลย

(ปราน หรือ ปราม เป็นชื่อแขวง ๆ หนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช หมายถึงชะอวดในปัจจุบัน)

4. มีเนื้อหาสาระที่จะปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน เช่น

(1) ยาฝิ่นเหอ อย่ากินมากนักเลยพ่อเนื้อทอง
ต้องจำต้องจอง ต้องเขอต้องคาเพราะยาฝิ่น
อยากกล้วยอยากอ้อย น้องสาวน้อยจะเซ้อให้กิน
ต้องเขอต้องคาเพราะยาฝิ่น นั่งไหนโหนอนนั่น

(2) โลกสาวเหอ โลกชาวเรินตีน
เดินไม่แลตีน เหยียบเอาโลกไกตาย
หนวยตาตั้งสองหนวย หวงอี้เหลียวแลชาย
เหยียบเอาโลกไกตาย แลชายไม่วางตา

5. มีเนื้อหาสาระเพื่อปกปักรักษาปทัสถานของสังคม คือให้อนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและจรรโลกศาสนา เช่น

(1) ขันหมากเหอ ลอยมาสามขัน
ขันหมากพระจันทร์ ไหนหัว ไหนท้าย
ไหนขันหมากขอ ไหนขันหมากไหว้
ไหนหัวไหนท้าย บอกให้น้องรู้ด้วย

เพลงบทนี้มุ่งให้อนุรักษ์ประเพณีการแต่งงาน ไม่ควรจัดประเพณีอย่างรวบรัดเกินไป จนถึงกับรวบเอาประเพณีการสู่ขอการหมั้นและการแต่งมารวมเป็นประเพณีเดียวกัน

(2) ต้นพร้าวเหอ ต้นพร้าวทางบิด
เก้าคิดสิบคิด ต้น (ชี้ต้น) เหออย่าคิดกับสีกา
สีกาพาวรของต้นไป ต้นได้สไบของสีกามา
ต้นเหออย่าคิดกับสีกา ทำให้วัดวาผง

6. มีเนื้อหาสาระเพื่อปกป้องสิทธิและหน้าที่อันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรม เช่น

(1) แม่ไก่เหอ แม่ไก่หางหลุ้น
ข้าหลวงออกมาวุ่น ชันชีจับเด็ก
จับสิ้นสาวสาว บาวบาวไว้ทำพวกหาดเล็ก

สถาบันพัฒนาภาษาและการเรียนรู้แห่งชาติ

ชันชีจับเด็ก จับสิ้นทั่วเมืองนี้
(2) โผกเปลเหอ โผกไว้ใต้ย่านอวด
ได้ผัวเป็นตำรวจ ไม่พักทำอ้ายไหร
ตีสร้อยให้น้องแขวน ตีแหวนให้น้องใส่
ไม่พักทำอ้ายไหร โผกแปลเวช้าน้อง

(สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้. 2542 : 5524)

อ. ประพันธ์ เรืองณรงค์ ได้เขียนถึงความหมายของเพลงกล่อมมีทั้งโดยอ้อมนั้นมีมากมาย เนื้อหาส่วนใหญ่นั้นได้จากการระบายความในใจของผู้ขับกล่อมที่มีความรัก โกรธ และเกลียดผู้ใดผู้หนึ่ง นอกจากนั้นยังมีบทพิเศษ เช่น พูดถึงวรรณคดีไทย และสภาพบ้านเมือง ทั้งด้านภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ ตลอดจนถึงขนบธรรมเนียมประเพณีของคนสมัยนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. พรรณนาความรักความห่วง เป็นที่น่าสังเกตว่า คำร้องประเภทนี้ผู้ร้องรู้จักสรรคำที่มีความละมุมละไม ทำนองเอาอกเอาใจผู้หญิงอย่างสูง บางบทมีโวหารที่ลุ่มลึกกินใจ เช่น

จุดจิตเหอ สุดคิดพี่แล้วแก้วกลอยใจ
ไม่มีธุระพี่ไม่ไป จะอยู่โลมกลอยใจให้หายรัก
ในอกพี่เหมือนหินถ่วง ในทรวงพี่เหมือนศรปัก
จะอยู่โลมกลอยใจให้หายรัก มีกรรมจำจักไป
ดอกเมละเหอ น้องคือนางดอกเมละ
บานเหมือนอี้เปละ ลอยอยู่ในเลขี้ผึ้ง
ฝนตกก็ไม่ต้อง ฟ้าร้องก็ไม่ถึง
ลอยอยู่ในเลขี้ผึ้ง สาวน้อยคำนึงใจ

(ดอกเมละ=ดอกมะลิ, อี้เปละ=จะปริ, เล=ทะเล)

2. ค่านิยมที่มีต่อบุคคลหรืออาชีพ ชาวใต้ส่วนใหญ่นิยมยกย่องมโนห์ราหรือโนรา ดังตัวอย่างพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่องจดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ. 128 ทรงกล่าวถึงพระรัษฎา นุประดิษฐ์เจ้าเมืองตรังสมัยนั้น กราบทูลเกี่ยวกับชาวตรังว่าธรรมเนียมผู้ชายจังหวัดนี้ไปขอลูกสาว ฝ่ายพ่อแม่ของผู้หญิงต้องถามก่อน 2 ข้อ คือ รำมโนห์ราเป็นหรือไม่ หรือขโมยควายเป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้ง2 อย่างจะไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะฝ่ายชายจะเลี้ยงดูลูกสาวของเขาไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายโรงมโนห์ราไปแสดงที่ไหนจะมีคนคอยต้อนรับยิ่งกว่าขุนนาง เหตุนี้เองเพลงกล่อมเด็กจึงมีบทร้องเกี่ยวข้องกับมโนห์รา เช่น

ต้นผักปลังเหอ ต้นผักปลัง
ลูกสาวใครยัง สั่งสอนเสียมั่งเถิดมารดา
ลูกสาวใครโจ้ ไม่เล่นโช้กับโนรา
สั่งสอนเสียมั่งเถิดมารดา โนราอี้พาไป
(ใครโจ้ =ใครก็ไม่รู้, โช้=ชู้, อี้=จะ)

อีกประการหนึ่ง พ่อแม่สมัยนั้นมักยกลูกสาวให้กับเสมียนหรือข้าราชการ เพราะเห็นว่าลูกสาวของตนมีหน้าที่ตาเป็นคุณนายนั่งชี้นิ้ว ถึงกับมีเพลงเหน็บแนมคุณนายไว้น่าฟังว่า

นกคุ่มเหอ หางลุ่มตีนเทียน
เทียมได้ผัวเหมียน นั่งเขียนแต่เล็บ
ผักปุ้งชายเลก็ไม่ต้อง ผักปุ้งชายคลองก็ไม่เก็บ
นั่งเขียนแต่เล็บ กินของกำนัลผัว
(เทียม=ตั้งแต่, เหมียน=เสมียน)

นอกจากพ่อแม่ฝ่ายหญิงนิยมลูกเขยเสมียนแล้ว บางคนยังชื่นชอบลูกเขยที่เป็นจีนเพราะช่วยให้ฐานะร่ำรวยโดยง่าย แถมยังดูถูกคนไทยเสียด้วย เช่น

ลูกสาวเหอ ลูกสาวชาวเรินตีน
เทียมได้ผัวจีน นอนสาดเจ็ดชั้น
ถ้าได้ผัวไทย ชั้นไหนชั้นนั้น
นอนสาดเจ็ดชั้น ลุกสาวชาวเรินตีน
(สาด=เสื่อ, เริน=บ้าน)

ด้วยการเห่อลูกเขยนี้ ทำให้พ่อตาและแม่ยายพลอยถูกเพื่อนบ้านเสียดสีด้วยเพลงที่ว่า

นอกจอกเหอ คาบดอกขี้เตรย
เทียมได้ลูกเขย เผยปากตูนอน
พริ้ม ๆ อี้หลับ เอามือไปทับลุกเขยก่อน
เผยปากตูนอน แต่ก่อนไม่เคยเห็น
(ปากตู=ประตู, พริ้ม ๆ =เคลิ้มจวนจะหลับ, นกจอก=นกกระจอก, ดอกขี้เตรย=ดอกหญ้าเจ้าชู้)

ถึงกระนั้นก็ตามยังมีพ่อแม่บางคนชอบหวงลูกสาว ไม่ยอมเออออง่าย ๆ ถึงกับมีเพลงกระแหนะกระแหนน่าฟังว่า

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เดือนขึ้นเหอ ขึ้นมาเป็นแสง
น้ำเต้าพอทรามแกง มารดาหวงไว้ไปไหน
หวงไว้นานนาน อ้ายโม่งกลางบ้านมันลักไป
หวงไว้ไปไหน น้ำเต้าพอทรามแกง
(น้ำเต้า=ฟักทอง)

3. คำสอนประเภทเปรียบเปรยที่เผ็ดร้อน คนภาคใต้เมื่อถึงคราวด่ากัน ก็ถึงพริกถึงขิง ใช้คำเจ็บแสบหรือหยาบคายไม่แพ้ภาคอื่น ๆ แต่เพลงกล่อมเด็กมีศิลปะการด่า หรือเปรียบเปรยที่น่าฟัง คือไม่ว่าตัวตรง (ที่ตัวตรงก็มีบางบท) บทด่าพวกสาว ๆ ว่า

เขเปลเหอ ใต้ต้นม่วงมัน
สาวสาวทุกวัน คันยิ่งกว่าบอน
ถ้าไม่หายลุก เอาดีปลีจุกสองสามก้อน
คันยิ่งกว่าบอน เหอเคย
(เข=ขี่, ม่วงมัน=มะม่วงมัน,ลุก=กระสันต์, ดีปลี=พริก, บอนเคย=บอนคัน)

บ้านนี้เหอ มีต้นผักฉีด
เท่านุ้ยเท่าหีด วอนพ่อวอนแม่จะเอาผัว
เดี๋ยวก่อนสาวเหอ ให้บ่าวเจ้าหลบจากแลวัว
วอนพ่อวอนแม่จะเอาผัว ดอกบัวไม่ทันบาน
(ผักฉีด=ผักกระเฉด, นุ้ยฉีด=เล็กๆ น้อยๆ, แลวัว=เลี้ยงวัว)

โลกสาวเหอ โลกสาชาวบ้านหัวนอน
ใช้ให้แกงบอน โก้เช้าโก้เที่ยง
ให้แกงปลาดุก ดอกทองมันจุกลงทิ้งเงี่ยง
ดอกทองหน้าเกลี้ยง หน้ามันอี้เลี้ยงผัว
(โลกสาว=ลูกสาว, หัวนอน=ทิศใต้,โก้=ตะโกน)

นอกจากด่าผู้หญิงแล้ว ยังหันมาเล่นงานผู้ชายอย่างไม่เบาอีก เช่น

ตัดหัวเหอ มึงอย่านุ่งเหน็บเพลาขาสั้น
ตัวหัวมึงแหละไอ้ปักลั่น มึงมาเกี้ยวลูกสาวบ้านนี้
ข้าขอถามสักคำ บ้านตัวไม่มีผู้หญิงแล้วหรือนี่
มึงมาเกี้ยวลูกสาวชาวบ้านนี้ โหมพี่เขารำพึง
(ตัดหัว=คำด่า, เหน็บเพลา= กางเกง(สนับเพลา, โหม=หมู่)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ต้นม่วงเหอ ต้นม่วงเตี้ย
ตัดหัวมึงแหละอ้ายบ้าเมีย มาเที่ยวคอยน้องทุกช่องรั้ว
เชิญเสียมั่งพ่อดำแดง ปากคนเขาแหลงไม่ใช่ชั่ว
มาเที่ยวคอยน้องทุกช่องรั้ว ตัดหัวบ้าเมียสาว
(แหล่ง=พูด)

4. บทตลก บทร้องเกี่ยวกับคติชาวบ้านไม่ว่าภาคใด จะต้องมีบทตลกแสดงถึงอารมณ์ขันของคนสมัยนั้น ซึ่งมีอิทธิพลต่อเพลงลูกทุ่งสมัยนี้ บทตลกส่วนใหญ่จะไม่พ้นเรื่องสัปดน แต่ไม่ใช่เป็นเรื่องลามก เช่น

ลูกสาวเหอ ลูกสาวชานเรินออก
หัวนมพึ่งออก บอกพ่อว่าเป็นฝี
พ่อแม่ไปหาหมอรักษา บอกว่าไอ้ยะเต็มที
บอกพ่อว่าเป็นฝี ลูกสาวชาวเรินออก
(เรินออก=เรือนทิศตะวันออก)

ลูกสาวเหอ ลูกสาวชาวบ้านตก
หัวนมเท่าครก อกเท่าเชอบาย
ถ้าได้กับพี่ ขี่เล่นต่างควาย
อกเท่าเชอบาย ขี่เล่นต่างควายถึก
(บ้านตก=บ้านทิศตะวันตก, เชอบาย=กระเชอขนาดใหญ่)

5. พรรณนาสภาพบ้านเมือง ชาวภาคใต้สมัยก่อนนิยมไปไหว้พระบรมธาตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ถือว่าได้บุญและไม่เสียที่เกิด เพลงกล่อมเด็กจึงกล่าวถึงจังหวัดนี้ เช่น

ไปคอนเหอ ไปแลพระนอนพระนั่ง
พระพิงเสาตั้ง หลังคามุงเบื้อง
เข้าไปในห้อง ไปแลพระทองเขาทรงเครื่อง
หลังคามุงเบื้อง ทรงเครื่องดอกไม้ไหว
(คอน=นครศรีธรรมราช)

จังหวัดสงขลา อยู่ทางฝั่งทะเลตะวันออก ชาวบ้านส่วนใหญ่เรียกจังหวัดนี้ว่า “บ่อยาง” ตามชื่อตำบล เช่น

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บ่อยางแก้วข้าเหอ แลไปแลมาน้ำตาตก
ถ้าพี่เป็นนก ให้พี่บินตกท้ายเรือใหญ่
ถ้าพี่เป็นลมร้าย น้องขวางเอาไว้ไม่ให้ไป
ให้พี่ไปตกท้ายเรือใหญ่ ซักใบไปเมืองจีน

6. บรรยายเกี่ยวกับวรรณคดี ชาวภาคใต้สมัยก่อนคงนิยมอ่านวรรณคดีไทย เพราะเห็นได้จากเพลงกล่อมเด็กซึ่งมีเนื้อร้องประเภทนี้จำนวนมาก เช่น

นางรดหนาเหอ ชั่งหาชั่งได้
พ่อแม่หาให้ มึงไม่ชอบใจ
ไปได้กับไอ้เงาะ มันพากันไป
มึงไม่ชอบใจ ไปไหว้หลวงยายเงาะ
(รดหนา=รจนา, หลวงยาย=แม่ยาย)

ไก่ขันเหอ ขันมาเจื้อยแจ้ว
มัทรียอดนางแก้ว ตื่นขึ้นจากนิทรา
ปลุกลูกรักทั้งสองศรี ทั้งชาลีและกัณหา
ตื่นขึ้นจากนิทรา แจ้งแล้วแม่ลาไป

จากบทเพลงกล่อมเด็กที่รวบรวมมา อาจารย์สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้วิเคราะห์บทเพลงที่ใช้กล่อมเด็กที่ได้แพร่หลายในระหว่างประมาณ พ.ศ.2450 – 2490 นั้น เดิมที่บทเพลงเหล่านั้นส่วนมากแต่งขึ้นด้วยมีเจตนาจะให้มีบทบาทหน้าที่อย่างอื่นด้วย เช่น ใช้ในการอบรมสั่งสอน ตัดพ้อต่อว่า กระทบกระเทียบเปรียบเปรย ระบายความรู้สึกและความคับข้องใจ ตลอดจนเป็นเครื่องบันเทิงใจของผู้ขับกล่อม โอกาสที่ขับกล่อมก็มิได้แคบอยู่แต่เฉพาะเห่กล่อมเด็กให้นอนเท่านั้น หากแต่ยังใช้เป็นบทเพลงปฏิพากย์ ร้องโต้ตอบแก้คารมกันท่ามกลางผู้ฟังจำนวนมาก ๆ อีกด้วย และมีการร้องโต้ตอบเป็นแบบปฏิภาณกลอนสดก็มี มีผู้แต่งบทให้ผู้เป็นแม่เพลงร้องแทนก็มี ด้วยเหตุนี้ บทเพลงกล่อมเด็กภาคใต้จึงมีหลากหลายทั้งสำนวน และเนื้อหาสาระ บทที่มีใจความลึกซึ้งเกินกว่าเด็กเล็กและคนทั่ว ๆ ไปจะเข้าใจได้ดีก็มีเป็นจำนวนมาก

บทเพลงจำนวนไม่น้อยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและมีการนำไปดัดแปลงถ้อคำ ชื่อ สถานที่และเหตุการณ์ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นใหม่ที่รับไป ที่รับเอาเฉพาะแนวความคิดไปดัดแปลงแต่งใหม่ ก็มีไม่น้อย

ประมาณหลังจากปี พ.ศ.2490 แล้ว ความนิยมในการร้องเพลงกล่อมเด็กค่อยเสื่อมคลายตามลำดับจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมการกล่อมเด็กกำลังจะสูญหายไป คงรู้และยังถือปฏิบัติกันอยู่บ้างเฉพาะในชนบทและในกลุ่มคนที่มีอายุมากเท่านั้น แต่บทเพลงจำนวนไม่น้อยได้มีการปริวรรตเป็นลายลักษณ์และ

บันทึกเสียงไว้ อย่างเช่นที่พิพิธภัณฑ์เสียงของสถาบันทักษิณคดีศึกษา เป็นอาทิ สรุปได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของเพลงกล่อมเด็กค่อยแคบและเสื่อมคลายลงตามความนิยมในการขับกล่อมนั้น คงเหลือเป็นร่องรอยของอดีตในรูปพิพิธภัณฑ์ทางคติชน ซึ่งยังท้าทายการศึกษาค้นคว้าและการฟื้นฟูสารประโยชน์ของนักวิชาการ

3.2 นิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมภาคใต้ ส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกับนิทานพื้นเมืองของชาวไทยพุทธ เช่น เรื่องเกี่ยวกับตำนานสถานที่ ความเชื่ออันเกิดจากธรรมชาติ ตลอดจนเรื่องที่เล่าสู่กันฟังเพื่อความบันเทิงโดยตรง

เรื่องเกี่ยวกับตำนานสถานที่ เช่น เรื่องตำนานมัสยิดหรือเซะ นอกจากนี้มีตำนานตำบลพิเทน อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ซึ่งท่านหมื่นดำรงพิเทนได้เล่าไว้ดังนี้

ตำนานตำบลพิเทน อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี

เมื่อครั้งอดีตกาล มีราชธิดาของพระราชาองค์หนึ่งเสด็จประพาสป่า พร้อมด้วยข้อราชบริพาร ระหว่างเสด็จประพาสป่านั้น พระธิดาทรงกระหายน้ำ แต่ปรากฏว่าน้ำที่นำไปนั้นหมดเกลี้ยง เลยต้องค้นหาแหล่งน้ำอยู่เป็นเวลานาน จนกระทั่งพี่เลี้ยงไปพบน้ำขังอยู่ในแอ่งรอยเท้าพระยาราชสีห์เป็นน้ำใส สะอาดน่าดื่ม พระพี่เลี้ยงจึงตักน้ำมาถวาย เมื่อพระธิดาทรงดื่มแล้วจึงชวนกันกลับพระราชวัง

กาลต่อมาปรากฏว่าพระธิดาทรงเจริญวัยตามลำดับ และทรงตั้งพระครรภ์ขึ้น ความทราบถึงพระบิดายิ่งทำให้มีความสงสัยและเสียพระทัยมาก พระราชาได้ตรัสเรียกโหรมาทำนาย เมื่อโหรได้ตรวจเลขผานาทีโดยละเอียดแล้ว ก็ไม่อาจทำนายได้ว่าพระธิดาทรงครรภ์ด้วยเหตุอันใดพระราชาจึงพิโรธพระธิดาและพระพี่เลี้ยง จึงขับไล่ทั้งคู่ไปอยู่ป่านอกเมือง

ต่อมาพระธิดาประสูติพระโอรส ทรงชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างมาก ทั้งพระมารดาและพระพี่เลี้ยงได้ทรงทนุถนอมเลี้ยงดู จนกระทั่งโอรสมีพระชันษาเติบใหญ่ตามลำดับ

บริเวณที่พระธิดาและพระกุมารพร้อมด้วยพระพี่เลี้ยงประทับอยู่นั้น ยังมีป่าอีกแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ ๆ ติดต่อกัน ณ ป่าใหญ่แห่งนั้นมีพระยาราชสีห์ตัวหนึ่งเป็นราชาแห่งสัตว์ทั้งหลาย คราวใดพระยาราชสีห์แผดเสียงคำรามได้ยินไปถึงพระราชวัง คราวนั้นชาวเมืองแก้วหูแตกถึงแก่ความตายครั้งละหลายคน ความทราบถึงพระราชา ซึ่งเป็นพระบิดาของราชธิดา พระองค์จึงบัญชาให้ทหารไปปราบพระยาราชสีห์ แต่ปรากฏว่าไม่สำเร็จ

พระราชาสั่งให้ทหารไปปราบพระยาราชสีห์อีกครั้ง ระหว่างที่ทหารค้นหาเจ้าป่าอยู่นั้นได้พบพระกุมารซึ่งกำลังเที่ยวประพาส เมื่อพระกุมารทราบเรื่องจึงตรัสกับทหารว่าไปฆ่าพระราชสีห์ไม่ตายดอกยกเว้นแต่พระองค์เอง ทหารได้ฟังเช่นนั้นจึงนำความกลับไปกราบทูลพระราชา พระองค์จึงรับสั่งให้ทหารนำตัวพระกุมารเข้าเฝ้า

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พระกุมารจึงทูลลาพระมารดาและพระพี่เลี้ยง แต่ได้รับคำทัดทาน พระกุมารไม่ยอมฟังและได้เสด็จเข้าเฝ้าพระราชา พร้อมกับได้ตกลงกันว่าถ้าพระกุมารทำงานครั้งนี้ได้สำเร็จจะได้ครองบ้านเมืองส่วนหนึ่ง พระราชาตรัสสั่งให้ทหารนำราบชนิดต่าง ๆ มาให้พระกุมารเลือก แต่พระกุมารไม่สนพระทัย จึงทูลพระราชาว่ายังมีดาบด้ามหนึ่งฝังอยู่ใต้เสาพระราชวัง เมื่อได้รับราชานุญาตแล้วจึงขุดพบดังกล่าวขึ้นมาเพื่อเป็นอาวุธพระกุมาร

เมื่อพระโอรสออกไปพบพระยาราชสีห์ เจ้าป่าได้พูดว่าถ้าตนตายให้ถลกหนังทำเชือกแต่หนังที่หัวนำไปรองนั่ง ณ ท้องพระโรง หนังเท้าทั้งสี่นำไปหุ้มเสาพระราชวัง ส่วนเนื้อนำไปฝังในพระราชวัง พระกุมารไม่ทราบว่าพระยาราชสีห์เป็นพ่อจึงได้ต่อสู้กันขึ้น และได้ฆ่าพระราชสีห์ได้สำเร็จ

พระราชาทรงพอพระทัยจึงแบ่งบ้านเมืองให้ส่วนหนึ่ง พระโอรสจึงจัดสร้างเมืองขึ้นใหม่ที่แม่น้ำร้อยยอด เมื่อสร้างเมืองเสร็จแล้วปรากฏมีต้นไม้ประหลาดต้นหนึ่งงอกขึ้นมา ชื่อต้นกก

ณ เมืองของพระกุมาร มีช้างเผือกคู่บ้านคู่เมืองเชือกหนึ่ง พระกุมารได้มอบหมายให้พี่น้องห้าคนดูแล พี่น้องทั้งห้า คือ นายยัง หรือโต๊ะหยัง ซึ่งเป็นที่เรียกกันว่า “พี่เฉร” ถัดมาคือ นายอ่อน หรือโต๊ะอ่อน นายแก้ว หรือโต๊ะแก้ว นายมอญ หรือโต๊ะหมอน และนางเลือดขาว ซึ่งเป็นน้องสุดท้อง

ช้างเผือกดังกล่าวนี้มีหนังพระยาราชสีห์ควั่นเป็นเชือกทำเป็นปลอกผูกล่าม อยู่มาวันหนึ่ง ช้างเชือกนี้ได้หายไปทางริมฝั่งทะเลตอนใต้ พระกุมารจึงรับสั่งให้พนักงานเลี้ยงทั้งห้าออกติดตามค้นหา ถ้าไม่ได้ช้างกลับคืนมาจะถูกสำเร็จโทษ

พี่น้องทั้งห้าพบรอยช้าง ณ หาดแห่งหนึ่ง และเรียกหาดตรงนั้นว่า “หาดนี้แหละ” หรือ “ปาตานี่หละ” หรือเรียกว่า “ปาตานี” และได้เดินตามรอยต่อไปอีก ไปพบรอยเป็นกุด ๆ ที่บ้านมะหุด ต่อมาเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านมะหุดหรือกุด” (ตำบลปะโด) และมีรอยผ่านไปทางบ้านน้ำใส (หมู่ 5 ตำบล ลุโบะยิโร) ปรากฏว่ารอยเท้าช้างที่ผ่านไปนั้นนานแล้ว จนกระทั่งน้ำใสมองเห็นรอยเท้าช้าง เลยเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านน้ำใส”

นายยัง หรือโต๊ะหยัง หรือพี่เฉรกับน้อง ๆ เห็นว่าช้างได้ผ่านพ้นไปนานแล้ว จึงย้อนกลับไปที่บ้านเมืองยอน (เมืองยอนปัจจุบัน) “ยอนหมากกินก่อน” ชาวบ้านเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “เมืองยอน” (ผู้เขียนเข้าใจว่าคงจะย้อนไปหารอยช้างทางเมืองยอนแล้วพักยอน หรือตะบันหมากกิน) เมื่อกินหมากเสร็จแล้ว จึงออกเดินทางต่อไปถึงบ้านนาดำ ปรากฏว่ารอยเท้าช้างเพิ่งผ่านที่นั่นไปหยก ๆ น้ำ ยังดำ ๆ ขุ่น ๆ และจับช้างเชือกนี้ได้นำไปผูกไว้ที่บ้านโฉลง (หมู่ 1 ตำบลน้ำดำ) ปรากฏว่าช้างตกมันอาละวาดไม่ยอมอยู่ และขาดหายต่อไปอีก และหายไปทางเขาช้างคลาน (หมู่ที่ 2 ตำบลพิเทน) ที่เขาช้างคลานมีอุโมงค์เข้าไปสุดทางของอุโมงค์เป็นสระน้ำเล็ก ๆ

เมื่อช้างได้ขาดหายไปอีก โต๊ะมอญหรือโต๊ะหมอน ได้บอกกับพี่ชายว่าไม่ติดตามต่อไปอีก จะขอตั้งหลักฐานที่นี้ (ตำบลน้ำดำ) ปรากฏว่าปัจจุบันมีที่ฝังศพของโต๊ะหมอน ส่วนนางเลือดขาวบอกว่า จะเลิกตามเช่นกัน แต่จะขอเที่ยวไปทางกลันตัน เมื่อเป็นดังนั้น พี่เณรหรือโต๊ะหยัง โต๊ะอ่อน และโต๊ะแก้ว ได้เดินทางติดตามช้างต่อไปโดยไปทางเขาช้างคลาน (ตำบลพิเทน) แต่ไม่พบ พี่เณรหรือโต๊ะหยังได้บอกกับน้องทั้งสองว่า ตนจะไม่ติดตามไปอีกแล้ว จะขอตั้งหลักฐานที่นี่ (หมู่ 2 ตำบลพิเทน) ปรากฏว่าโต๊ะหยัง ได้ซื้อหลักทรัพย์ตั้งหลักฐานต่อมาจนกระทั่งสิ้นชีวิต

ส่วนโต๊ะอ่อนและโต๊ะแก้ว ได้บอกว่าจะลองตามไปดูทางบ้านบือจะ หมู่ที่ 4 ตำบลพิเทน (ปรากฏว่ามีที่ฝังศพของโต๊ะอ่อนและโต๊ะแก้ว) ถ้าไม่พบอีกจะขอตั้งหลักฐานที่นั้น (หมู่ 4 ตำบลพิเทน) จึงได้แยกย้ายกันไป

ระหว่างที่มีชีวิตอยู่นั้น พี่เณรหรือโต๊ะหยัง ได้นำเชือกหนังพระยาราชสีห์ ระฆัง ตะขอ หอก และปี่มาไว้ที่บ้านพิเทน ปรากฏว่าได้สร้างโรงเก็บไว้ใกล้กับมัสยิดภูเขาน้อย (ปัจจุบัน) ห่างไปทางทิศเหนือประมาณ 20 วา และกูโบหรือที่ฝังศพของพี่เณร อยู่ห่างกับเชือกหนังพระยาราสีห์ประมาณ 60 วา กาลต่อมาปรากฏว่า ระฆัง ตะขอ หอก และปี่ ไปอยู่ที่ตำบลกะลูปี อำเภอสายบุรี (ผู้เขียนเข้าใจว่าคงมีญาติเอาไปเก็บไว้) ส่วนหนังพระยาราชสีห์อยู่ที่บ้านพิเทน (หมู่ที่ 2 ตำบลพิเทน) แต่เดี๋ยวนี้ได้หายไปแล้ว เชือกหนังพระยาราชสีห์เส้นนี้กับระฆังมีปรากฏการณ์พิเศษว่า ยามมีแสงแดดอ่อน ๆ เชือกหนังได้คลี่ยาวคล้ายงูเลื้อยออกผึ่งแดดและขดเข้าที่เก็บตามเดิม ส่วนระฆัง (ใบเล็ก) เมื่อผูกคอช้างเชือกอื่นแล้ว คอช้างจะทรุดต่ำลงเพราะทนความหนักของระฆังไม่ได้

ทุก ๆ ปี เมื่อถึงเดือน 6 แรม 1 ค่ำ ชาวบ้านพิเทนก็จะพร้อมกันทำบุญจุดธูปเทียนบูชาที่ฝังศพ “พี่เณร” หรือโต๊ะหยัง ส่วนโต๊ะอ่อนและโต๊ะแก้วทำบุญแรม 2 ค่ำ โต๊ะหมอน แรม 5 ค่ำ เดือนเดียวกัน ได้ทำบุญเช่นนี้ตลอดกระทั่งปัจจุบัน

ปรากฏว่าที่ตำบลพิเทนเป็นเวลานานมาแล้ว ได้มีวัดไทย 1 แห่งที่หมู่ 2 ตำบลพิเทน (ผู้เขียนเข้าใจว่าคงมีในสมัยพี่เณร หรือลูกหลานชั้นใกล้ชิด) ที่บริเวณวัดแห่งนั้นมีต้นอินทนิล 1 ต้น (ไทยมุสลิมเรียกต้นเน็นหรือเล็น) ขณะนี้บริเวณนั้นเป็นทุ่งนา มีเรื่องเล่าว่าวันหนึ่งชาวบ้านไถนาพบหม้อประหลาด 1 ใบ ด้วยความสงสัยเขาจึงใช้มีดพร้าเงื้อจะทุบหม้อใบนั้น ปรากฏว่าหมอประหลาดหมุนวนจมหายลงไปในดิน ประมาณ 8 – 9 ปี ต่อมา โต๊ะปาเก ได้พบหม้อ 1 ใบ ใกล้กับที่ฝังศพพี่เณร ในหม้อใบนั้นมีเบี้ยโบราณบรรจุอยู่เต็ม ครั้งแรกโต๊ะปาเกไม่กล้าหยิบเบี้ยเพราะกลัวบาป เมื่อมีความกล้าจึงเอื้อมมือหยิบ แต่หม้อใบนั้นได้หมุนวนหายไปในดินเช่นเดียวกัน

พี่เณรหรือโต๊ะหยัง ได้สิ้นชีพไปนานแล้ว ชาวบ้านได้เรียกชื่อ “พี่เณร” ติดปากต่อ ๆ กันมา เพราะถือว่าเป็นพี่ใหญ่และเป็นผู้ได้บวชเรียนแล้ว ต่อมาเรียกเพี้ยนไปเป็น “พิเทน” ซึ่งเป็นชื่อเรียก “ตำบลพิเทน”

ในปัจจุบันนี้ (ผู้เขียนเข้าใจว่าการที่เสียงเพี้ยนนั้นอาจจะเป็นสำเนียงไทยมุสลิม ชาวบ้านพิเทนหรือพี่เณร ปัจจุบันมีสำเนียงพูดภาษาไทยกลางประสมประสานไทยใต้ใช้ราชาศัพท์บางคำ น่าศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง

เรื่องที่เกี่ยวกับความเชื่อธรรมชาติ

เรื่องเกี่ยวกับภูเขายะมูตัน ซึ่งอยู่ในอำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส กับเกาะปูเลาะยะลาปี อยู่ฝั่งทะเลอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เมื่อถึงฤดูมรสุมจะมีเสียงโต้ตอบครวญครางเรียกหากัน ระหว่างขุนเขาและเกาะดังกล่าว มีนิทานเล่ากันว่า ลูกชายอกตัญญูทอดทิ้งพ่อแม่เล่นเรือไปกลางทะเล ในที่สุดโดนกระแสคลื่นพัดกระหน่ำเรืออัปปางจนเรือกลายเป็นเกาะปูเลาะยะลาปี แม่ซึ่งสาปแช่งลูกจนบังเกิดผลดังกล่าว ภายหลังแม่ก็กลายเป็นภูเขายะมูตัน เมื่อถึงหน้ามรสุมจะมีเสียงคลื่นจากทะเล เสียงกระแสลมจากภูเขาดังกระหึ่ม ชาวไทยมุสลิมบริเวณฝั่งทะเลปัตตานีและนราธิวาส ต่างเชื่อกันว่านั่นแหละคือเสียงแม่และลูกร้องโต้ตอบกัน (เรื่องนี้ อาจารย์สุนีย์ มะดากะกุล ส.ส. จังหวัดนราธิวาส เป็นผู้เล่า)

ความเชื่อก้อนหินใหญ่ตามชายทะเล ตัวอย่าง ก้อนหินใหญ่ มีลักษณะเป็นปากถ้ำคล้ายประตูปิด ที่ตำบลมะรวด อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ชาวบ้านเรียกโต๊ะบาตู มีเรื่องเล่าว่าเดิมประตูถ้ำเปิด ภายในถ้ำมีข้าวของเครื่องใช้ เช่น ถ้วยชาม โอ่ง ไห ฯลฯ เมื่อชาวบ้านมีงานทำบุญ หรืองานพิธีกรรมในหมู่บ้านก็จะมาขอยืมจากโต๊ะบาตู (โต๊ะ – ผู้ที่ชาวบ้านนับถือ ; บาตู – ก้อนหิน) ยืมกันไปยืมกันมาหลาย ๆ หน ปรากฏว่าเกิดสูญหายใช้คืนไม่ครบ ภายหลังโต๊ะบาตูคงไม่พอใจ เลยปิดประตูถ้ำจนปัจจุบัน ชาวบ้านยังเรียกหินใหญ่ดังกล่าวว่า โต๊ะบาตูจนทุกวันนี้

เรื่อง เปาะเน – เมาะเน

เปาะเน – เมาะเน เป็นนิทานตลกของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้ ปัจจุบันชาวบ้านบางคนยังจดจำเล่าให้ลูกหลานฟังกันเป็นที่สนุกสนาน บางตอนทีความคล้ายคลึงกับนิทานเรื่องศรีธนญชัย และบางตอนตลกสัปดนอย่างชาวบ้านผู้มีอารมณ์ขั้น พฤติกรรมของเปาะเน – เมาะเน ซึ่งจะนำมาเล่าต่อไปนี้ ได้ฟังจากนางแวแมะ แปเฮาะฮีเล อายุ 50 ปี อยู่บ้านเลขที่ 39 / 4 ถนนยะรัง หมู่ที่ 6 ตำบลบาเฮาะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี โดยมีอาจารย์อนันต์ โอกฤษ ช่วยเหลือในการสัมภาษณ์ ส่วนตอนสุดท้ายเป็นตอนที่ 6 ของเรื่องนี้ ขุนจรรยาวิธาน (นายยูโซะ มะโรหบุตร) เป็นผู้เล่า

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ข้าวเบา...สะพานหัก

เปาะเนกับเมาะเนปลูกบ้านหลังน้อยอยู่ริมนา ที่นานับเป็นสมบัติเพียงกระผีกลิ้นที่ช่วยให้มีข้าวกินยามว่างก็ออกไปสุ่มปลาหากุ้งในหนองน้ำ หรือไปหาหน่อไม้และยอดผักในป่าใกล้เชิงเขาเพื่อนำมาเป็นอาหารสำหรับเขาและลูกน้อยอีกหนึ่งคน

อีกไม่กี่เดือนข้างหน้า จะถึงฤดูทำนาอีกแล้ว เมาะเนจึงปรึกษาว่า

"นี่อาแบ ปีนี้เราจะทำนาให้ได้ข้าวมาก ๆ ปีที่แล้วเราขาดทุนเพราะน้ำท่วม"

"จะทำอย่างไรละ" เปาะเนถามพร้อมกับนั่งลงใกล้ภรรยา

"อาแบไปหาพันธุ์ข้าวเบามาซิ" เมาะเนออกความเห็น

เปาะเนว่า "พันธุ์ข้าวเบาฉันเพิ่งได้ยินมันได้ผลแน่หรือเมาะ"

เมาะเนพยักหน้า "อาแบไปขอปันจากเจ๊ะปอ เพราะเขามีมาก ถ้าได้วันนี้เราจะรีบลงมือจัดการวันพรุ่งนี้"

"เมาะไปเองไม่ได้หรือ" สามีพูดพลางหาวนอน

"อาแบไปเองเถอะ ฉันต้องเลี้ยงลูกกอเคร่ไม่สบายมาตั้งแต่เมื่อวาน วันนี้ก็เอาแต่ร้องไห้" ภรรยาพูดพลางมองดูลูกด้วยความห่วงใย

"ไปก็ไป" เปาะเนลุกขึ้นยืน "ประเดี๋ยวฉันจะกลับมากินข้าวเที่ยง" สามีพูดพลางลงบันไดมุ่งตรงไปที่บ้านเจ๊ะปอทันที

"ข้าวเบาเป็นอย่างไรกันหนอ" เปาะเนเดินไปพลางคิดไปพลาง "อ๋อ! นึกออกแล้ว ข้าวเบาคือ ข้าไม่หนักละซี"

เมื่อมาถึงบ้านเจ๊ะปอ พบเพื่อนบ้านกำลังฝัดข้าวอยู่พอดี เปาะเนเห็นข้าวเปลือกเม็ดลีบปลิวว่อนไปตามลม จึงเข้าใจว่าข้าวเบาแน่ มิฉะนั้นแล้วมันคงไม่ฟุ้งกระจาย

"ฉันขอข้าวที่ปลิวหน่อยได้ไหม" เปาะเนบอกเพื่อนบ้าน

"เอาซิเปาะเน" เจ๊ะปอตอบยิ้ม ๆ "เอาไปเท่าไร ฉันไม่หวงหรอก"

"ขอบใจมาก" เปาะเนจัดการเอาข้าวเปลือกใส่กระบุงได้ตามต้องการและรีบกลับบ้าน

เปาะเนรู้สึกหิวข้าว เขาจึงเปลี่ยนทางเดินกลับบ้านมาเป็นทางลัด แต่ต้องข้ามห้วยซึ่งมีความกว้างประมาณเกือบสองเมตร เขาเหลือบเห็นกิ่งไม้เล็ก ๆ พาดขวางเสมือนสะพาน

"มันคงไม่หักแน่" เปาะเนยืนพิจารณา "หักได้อย่างไรกัน แน่ะดูซี มดเดินข้ามไปมาเป็นร้อยเป็นพันยังไม่หักเลย เราเพียงผู้เดียว แถมมีข้าวเบาซะด้วย คงเดินข้ามได้อย่างสบาย" ว่าแล้วเปาะเนก็ย่างเท้าลงบนสะพานกิ่งไม้

อนิจจา เพียงก้าวเดียวเท่านั้น กิ่งไม้นั้นก็หักทันที เปาะเนเซถลาพลาดตกลงไปในห้วยกระบุงหล่นล่วงจากมือลอยไปตามกระแสน้ำ

"ข้าวเบานี้ช่างวิเศษจริง" เปาะเนว่ายน้ำพลางคว้ากระบุงข้าวเปลือก

เมื่อขึ้นฝั่งตรงกันข้ามแล้วก็บ่มพึมพำ "นี่ถ้าเป็นพันธุ์ข้าวหนักก็คงจมน้ำไปเรียบร้อยแล้ว" ว่าแล้วก็เดินตรงแน่วไปที่บ้านอย่างเบิกบานใจ

สถาบันพัฒนาภูมิปัญญาการเรียนรู้แห่งชาติ

มาเถอะ...เปาะจะช่วย

"นี่หรือข้าวเบา" เมาะเนหัวเราะก้าก "นี่มันข้าวเปลือกเม็ดลีบ เอามาปลูกได้อย่างไรกันนะอาแบ"

"ก็ฉันเห็นมันเบาหวิวเลย" สามีว่าพลางโปรยข้าวเปลือกให้ดูเป็นตัวอย่าง

ภรรยาลุกขึ้นขยับนุ่งผ้าปาเต๊ะให้กระชับ "ดูลูกให้ดีนะ ฉันจะไปเอาข้าวเบามาให้อาแบดู" ว่าแล้วนางรีบก้าวเท้าลงจากบันไดบ้าน

เมื่อเมาะเนคล้อยหลังไปเพียงอึดใจ ลูกชายซึ่งนอนอยู่ที่เบาะก็ส่งเสียงร้องเปาะเนกินข้าวเสร็จแล้วก็อุ้มลูกวางบนตักพร้อมกับร้องเพลงเห่กล่อม แต่เด็กน้อยก็ยิ่งบรรเลงเพลงร้องกระชั้นถี่ยิ่งขึ้น

สายตาเปาะเนเหลือบเห็นกลางกระหม่อมลูกเต้นตุ้บ ๆ จึงพูดว่า "ที่ลูกร้องก็เพราะลูกเป็นฝีกลางกระบาลนี่เอง เมาะเลี้ยงลูกไม่เอาไหนเลย ดูซิลูกเป็นฝีก็ไม่รู้เรื่อง มาเถอะ – เปาะ จะช่วย"

ด้วยความสงสาร เปาะเนคว้าเข็มอันเบ้อเริ่มเจาะไชกลางกระหม่อมลูกจนมันสมองและเลือดทะลักแม้ทารกจะดิ้นและร้องจนสุดเสียง เปาะเนก็ยังบีบของเหลวจากแผลและล้างจนสะอาด

"หนองออกหมดแล้วคงหายแน่ เห็นไหมละ นอนเงียบเชียว เมาะกลับมาคงดีใจแน่" เปาะเนพูดพลางห่มผ้าให้ลูก

ครู่หนึ่งภรรยากลับมาถึงบ้าน "นี่ไงอาแบ ดูซิข้าวเบา" เมาะเนเลื่อนกระบุงให้สามีดู ทันใดคิ้วองนางขมวดเข้าหากัน "เอ๊ะ! นั่นรอยเลือดอะไรกันนะ!"

"ก็ลูกเป็นฝี เมาะไม่รู้หรือ" สามีบอกทันที

"เป็นฝีที่ไหน" เมาะเนยิ่งพิศวง

"บนหัวเด็ก" เปาะเนหัวเราะลั่นที่เห็นภรรยาตกใจ

เมาะเนตรงไปที่ลูก และยกทารกขึ้นมาดู พร้อมกับอุทานและร้องไห้โฮ "อัลเลาะห์! กอเดร์ตายเสียแล้ว!"

เปาะเนเมื่อรู้ว่าลูกไม่มีวันฟื้นเลยเสียใจและร้องไห้ด้วย

เมื่ออาบน้ำศพและเอาผ้าขาวห่อตามธรรมเนียมแล้ว ผู้เป็นพ่อจึงเอาเสื่อม้วนศพและแบกไปที่กูโบ (สุสาน) ระหว่างทางเขาทำศพทารกลื่นไหลลงจากม้วนเสื่อโดยไม่รู้ตัว ครั้งถึงกูโบแล้วเปาะเนรีบขุดหลุมและเอาม้วนเสื่อฝังจนเรียบร้อย

ขากลับเปาะเนก็พบศพลูกชายที่ตกอยู่กลางทาง เขาใช้เสียมขุดดินแตะไปแตะมาแต่ยังจำลูกไม่ได้ แถมคิดว่าจะโศกไปใย แม้แต่ลูกคนอื่นก็ตายเหมือนกัน เมื่อกลับมาถึงบ้านก็เล่าเรื่องพบศพให้ภรรยาทราบ

"ศพเด็กอื่นแน่นะ" เมาะเนสงสัย

ฝ่ายภรรยายังแคลงใจเลยชวนกันไปดู

สถาบันพัฒนาการเรียนการสอนแห่งชาติ

"อัลเลาะห์! ศพลูกเรานี่เอง รีบเอาไปฝังเถอะอาแบ" เมาะเนสั่งเปาะเนไม่พูดอะไรแม้คำเดียว เขารีบนำศพไปฝังที่กูโบทันที

โต๊ะลือบา

เมื่อลูกชายตายครบเจ็ดวัน ก็มีการทำบุญตามธรรมเนียม เปาะเนและเมาะเนหุงข้าวเปียก (บูโบ) เสร็จแล้วฝ่ายภรรยาจึงให้สามีไปเชิญโต๊ะลือบาผู้รอบรู้ทางศาสนาอิสลามมาทำพิธีที่บ้าน

"โต๊ะลือบาคนไหนกัน ฉันไม่รู้จัก" เปาะเนถาม

"คนมีเคราขาว ๆ ยาว ๆ" ภรรยาบอก

"โต๊ะลือบาคนไหนหนอ" เปาะเนเดินพลางบ่นไปพลาง สักครู่พบแพะหนวดขาวตัวหนึ่ง จึงเข้าไปเชื้อเชิญอย่างนอบน้อม "ท่านครับ ขอเชิญไปทานข้าวเปียกที่บ้านผมเถอะครับ"

ฝ่ายแพะนึกว่าคนจะมาจับไปขายเลยร้อง "แบะ ๆ แบะ ๆ"

เปาะเนเข้าใจว่าแพะคงต่อว่าข้าวเปียกที่หุงเลี้ยงนั้นเปียกแฉะ เพราะได้ยินเสียงเป็นแฉะ ๆ

"ไม่แฉะเลยครับ เมาะหุงข้าวเก่งมาก แต่ละเม็ดนุ่มน่าทานเชียว" ว่าแล้วเขาก็พาแพะมาที่บ้าน

"นี่มันแพะไม่ใช่โต๊ะลือบาหรือจ๊ะ" เมาะเนพูดยิ้ม ๆ "ปล่อยมันไปเถอะ โต๊ะลือบาท่านสวมหมวกสีขาวหาไม่ยากหรอก อาแบรีบไปเชิญใหม่อีกครั้ง"

"โต๊ะลือบาสวมหมวกสีขาว" เปาะเนเดินบ่นพึมพัม

เดินไปได้สักครู่หนึ่ง เขาก็พบนกกระจอกหัวขาวฝูงหนึ่งเกาะอยู่ที่กิ่งต้นยามูหรือต้นฝรั่ง

เปาะเนร้องเชิญทันที "โต๊ะลือบาครับ ขอเชิญไปทานข้าวเปียกที่บ้านผมเถอะครับ"

นกกระจอกตกใจ ต่างส่งเสียงร้องและบินดัง "พรูๆ" เปาะเนได้ยินเสียงเป็น "อาบู ๆ อาบู ๆ" ซึ่งแปลว่าขี้เถ้า เลยตอบนกกระจอกว่า

"ข้าวเปียกไม่ใส่ขี้เถ้าหรอกครับ ท่านอย่าตกใจหรือน้อยใจไปเลย"

เมื่อกลับถึงบ้านเปาะเนรายงานว่า "เชิญแล้วท่านไม่มา แถมเล่นตัวเสียด้วย"

เมาะเนทราบว่าสามีตนยังไม่รู้จักโต๊ะลือบาที่แท้จริง จะให้ไปเชิญอีกครั้งเกรงเสียเวลา เลยตัดบทว่า "ฉันไปเชิญเอง อาแบเฝ้าบ้านให้ดี สักครู่ฉันจะกลับมา"

ระหว่างที่ภรรยายังไม่กลับ เปาะเนรู้สึกหิวเป็นกำลังคว้าข้าวเปียกกินจนหมดหม้อ ขณะที่เปาะเนรู้สึกปวดท้องก็เหลือบเห็นเมาะเนแลโต๊ะลือบาเดินผ่านรั้วบ้านเข้ามา

"ตายแล้ว ข้าวเปียกไม่เหลือเลย" เปาะเนบ่นพึมพัม ท้องใส่กำลังอาละวาด เขาพยายามสะกดกลั้นความเจ็บปวด

ในที่สุดแก้ปัญหาด้วยการไต่เสาบ้านขึ้นไปยอง ๆ บนขื่อ พร้อมกับเอาผ้าขาวม้ามาอุดก้นไว้แน่น และไม่เฉลียวใจว่าชายผ้าที่อุดนั้นห้อยลงมาข้างล่าง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

“เปาะเนหายไปไหนหนอ” ภรรยาสงสัย เดินผ่านประตูไปมาอยู่หลายเที่ยวหลังจากเรียกหาสามีอยู่ครู่หนึ่งแล้วก็สังเกตเห็นชายผ้าที่ห้อยอยู่

“เอ๊ะ! นี่ผ้าอะไรห้อยลงมาพิลึกจริง” เมาะเนไม่ได้มองขึ้นไปบนเขื่อพูดพลางดึงผ้าขาวม้าทันที

เมื่อผ้าหลุดจากก้น สิ่งที่เปาะเนกลั้นไว้พรั่งพรูลงมาจนผู้อยู่ข้างล่างเป็นลม!

ผลกระปูด

เมาะเนมีความโกรธสามีเป็นกำลัง นอกจากจะเล่นสกปรกแล้วยังต้องอับอายขายหน้าโต๊ะลือบาอย่างยิ่ง ในที่สุดก็ขับไล่เปาะเนให้ออกจากบ้านไปนั่งซึมกระทืออยู่กลางนา

ขณะที่เปาะเนนั่งจับเจ่าอยู่นั้น เขาเหลือบเห็นรูปูตามขอบคันนา แต่ละรูพอเหมาะกับมือของเขาที่จะล้วง พลางคาดว่าคงจะได้ปลาที่แอบซ่อนอยู่ในรูปูเป็นแน่

“เมื่อได้ปลามาก ๆ บางทีเมาะคงหายเคืองบ้าง” เปาะเนพูดพลางถลกโสร่งโก้งโค้งพร้อมกับใช้มือล้วงเข้าไปในรูปู

ขณะนั้นเสือลายพาดกลอนตัวหนึ่ง เดินเลียบมาทางชายป่าละเมาะ ครั้นเห็นเปาะเนหันหนังโก้งโค้งเข้าใจว่าเป็นต้นไม้ประหลาด จึงค่อยย่องเข้ามาดูอย่างช้า ๆ

“โอ! ต้นไม้มีลูกซะด้วย” เสือพูดพลางใช้ตีนข้างหนึ่งสะกิดก้นเปาะเนเบา ๆ

เปาะเนสะดุ้งโหยง พอเหลือบเห็นเจ้าป่าผู้ไม่ได้รับเชิญกำลังจ้องมองก้นเข้าอย่างพินิจพิจารณา เปาะเนพยายามสะกดความตกใจและแสร้งทำทีว่าไม่เห็นมัน แต่ด้วยความกลัวที่เขาพยายามอดกลั้นอยู่นั้นทำให้เปาะเนผายลมออกมาดังปู๊ดใหญ่

“อ๋อ! ผลกระปูดนี่เอง” เสือถึงบางอ้อ “เอาไว้ให้มันสุกแล้วค่อยมาเก็บกิน” ว่าแล้วมันก็เดินผละไป

“เออ โล่งอกไปที” เปาะเนคว้าปลาสองตัวแล้วเดินทางกลับบ้านมาขอโทษภรรยา

“อาเบ ไปเอาปลามาจากไหน เนื้อเยอะดีและมันอร่อยด้วย” เมาะเนพูดพลางกินปลาตัวที่สอง

“ทีคันนาโน้น” เปาะเนชี้ออกไปนอกบ้าน “ในรูปมีปลาตัวเบ้อเร่อเชียว ฉันจับไม่ได้เมาะจับปลาเก่งลองไปจับดูซี แต่ตอนนี้ฉันเพลียเหลือเกิน ขอเอนหลังเสียหน่อย”

“ไม่เป็นไรหรอก เย็น ๆ ฉันไปคนเดียวก็ได้ แต่อย่าลืมหุงข้าวไว้ด้วยนะ”

พอแดดร่มลมตก เมาะเนผู้ติดใจเนื้อปลาก็เดินออกจากบ้านตรงมาที่เปาะเนชี้แนะ นางกลัวผ้าถุงเปื้อนโคลน จึงถลกขึ้นมาเหนือเข่าแล้วโก้งโค้งล้วงปลาในรูปูทันที

ทันใดนั้นเจ้าลาดพากกลอนตัวเดิมก็หวนกลับมา เพราะมันวิตกว่าผลกระปูดคู่นั้นอาจมีใครปลิดเอาไปก่อนก็เป็นได้ อย่ากระนั้นเลยไปเอามาบ่มไว้ในถ้ำอาตมาดีกว่า

มันมาหยุดยืนอยู่หลังเมาะเนอย่างเงียบกริบ และอุทานอยู่ในใจว่า “จริง ๆ เสียด้วยซี มันถูกปลิดไปเสียแล้ว เราเพิ่มไปตะกี้นี้เอง”

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ว่าแล้วมันใช้ตีนข้างหนึ่งสะกิดตะโพกเมาะเนเบา ๆ พอเหลือมาเห็นพยัคฆ์ร้าย นางตกใจจนปัสสาวะไหลอย่างไม่รู้ตัว

"แน่ะ! ดูซิไอ้มือดีคงเอาไปหยก ๆ น้ำยังหยดอยู่เลย" ว่าแล้วเสือร้ายเดินจากไปอย่างแสนเสียดาย

เมาะเนเห็นเสือไปแน่แล้ว นางเลยวิ่งตื๋อกลับบ้านทันที

"บ้าจริง ๆ อาแบหลอกไปให้เสือกินฉัน ออกไปให้พ้นบ้านเดี๋ยวนี้" นางชี้หน้าสามีด้วยความโกรธเป็นกำลัง

"อัลเลาะห์ เรื่องอะไรที่ฉันจะต้องทำเช่นนี้" เปาะเนพูดเสียงอ่อย ๆ พลางเดินลงจากบันไดบ้านอย่างเชื่องช้า และคิดว่าถ้าขืนประจันหน้ากันยามหน้าสิ่วหน้าขวานเช่นนี้ เขาคงเจ็บตัวยิ่งกว่าโดนเสือเล่นงาน

ชายในกระสอบถั่ว

เปาะเนถูกภรรยาไล่ออกจากบ้านเป็นครั้งที่สอง ก็ไปนอนอยู่ใต้โคนต้นมะขามใกล้ชายนาอีกด้านหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นที่ปลูกถั่วลิสง และต้นถั่วกำลังรอถอนขึ้นจากดินเพื่อนำไปขายที่ตลาด

เขานั่งมองถั่วเพลิน ๆ อยู่นั้น พลันสายตาเหลือบเห็นภรรยากำลังเดินคุ่ม ๆ มาที่แปลงถั่ว ด้วยสัญชาตญาณหลบภัย เขาจึงวิ่งเข้าหาที่กำบัง คือ หลังต้นมะขามต้นใหญ่ต้นนั้นทันที เมื่อเมาะเนมาถึงที่ปลูกถั่ว นางก็วางกระสอบไว้ตรงโคนต้นมะขาม เสร็จแล้วมือถอนต้นถั่วอย่างรีบเร่ง

เมื่อเห็นภรรยาหันหลังให้ เปาะเนได้โอกาสจึงค่อยย่องลงไปนอนคุดคู้ในกระสอบถั่วเพื่อให้เมาะเนนำเขากลับบ้าอีกครั้ง

สักครู่ใหญ่เมาะเนถอนถั่วเรียบร้อยแล้ว จึงนำถั่วทั้งหมดยัดลงในกระสอบใบใหญ่นั้นนางไม่ได้สังเกตว่าสามีแอบอยู่ภายใน เมื่อบรรจุถั่วเรียบร้อยแล้ว จึงผูกกระสอบไว้หนาแน่นใช้ศีรษะทูนกระสอบ ตรงไปที่ตลาดหมายจะขายถั่วให้เกลี้ยง

"วันนี้ถั่วหนักมาก คงได้หลายกิโลเชียว" เมาะเนเดินพลางบ่นไปพลาง เปาะเนซึ่งอยู่ในกระสอบถั่วนอนยิ้มอยู่ในใจ แม้ว่าตอนนี้เขาแสนอึดอัด แถมมดเจ้ากรรมรุมล้อมกัดจนเจ็บแสบไปทั่วสรรพางค์กาย เขาคงนอนนิ่งด้วยความทรหดทดทน

เมาะเนเดินผ่านต้นชมพู่ซึ่งกำลังออกผลสุกแดงไปทั้งต้น นางก็รำพันว่า "นี่ถ้ามากับอาแบ คงได้กินชมพู่อร่อยเพราะเขาขึ้นต้นไม้เก่งเหมือนลิง"

ฝ่ายเปาะเนได้ยินนางพูดถึงตนเช่นนั้น ก็มีความดีใจเป็นกำลังจึงร้องออกไปว่า "ฉันอยู่ที่นี่แล้วจ๊ะหยุดเถอะ จะเอาชมพู่หวาน ๆ มาให้เมาะกิน"

ภรรยาทราบว่าสามีแอบอยู่ในกระสอบถั่ว เลยโยนกระสอบลงจากศีรษะทันที พร้อมกับเปิดปากกระสอบด้วยความโมโห ยิ่งเห็นเปาะเนโผล่ออกมาทำหน้าทะเล้น เหมือนกับเอาน้ำมันมาลาดเข้าไปในกองเพลิงฉะนั้น

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

"ไปให้พ้นเดี๋ยวนี้ ฉันไม่อยากเห็นหน้าเลย" เมาะเนชี้หน้าสามีด้วยตัวสั่นเทา

"อ้าว! เมื่อกี้พูดถึงฉันอยู่นี่" สามีคราง

"บอกว่าให้ไปยังไม่ได้ยินรึ!" เมาะเนสำทับ

"ไปก็ไป" ชายในกระสอบถั่วพูดพลางเดินจากไปอย่างไร้จุดหมาย

ผู้มาจากสวรรค์

เปาะเนเดินทางมาถึงทุ่งหญ้าแห่งหนึ่ง บริเวณนั้นมีฝูงนกจำนวนมาก มาจิกกินตัวแมลงที่อยู่ตามพื้นดิน เปาะเนนึกสนุกอยากบินได้เหมือนนก และต้องการจะเหาะไปยังสถานที่แปลก ๆ โดยไม่ต้องเดินให้เหน็ดเหนื่อย

ช่างโชคดีเหลือเกิน เขาเหลือบเห็นกับดักนกอันใหญ่ของนายพรานป่า ซึ่งอยู่ในละแวกนั้นปล่อยทิ้งไว้ ปรากฏว่ามีนกจำนวนมากขังรวมกันอยู่ เปาะเนใช้เชือกมัดขานกทั้งหมดไว้แล้วนำผูกกับสะเอวของเขา นกเหล่านั้นต่างบินถลาพาเปาะเนขึ้นสู่นภากาศทันที สักครู่นนกอ่อนกำลังลง ทำให้เปาะเนตกลงในวังของเจ้าผู้ครองเมืองแห่งหนึ่ง

เจ้าผู้ครองเมืองและเสนามาตย์ล้วนเข้าใจว่าเปาะเนเป็นเทพบุตร เหาะลงมาจากสวรรค์ จึงได้รับกายย่อย่องว่าเป็นผู้ลงมาช่วยให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ในที่สุดเปาะเนได้แต่งงานกับพระธิดาผู้เลอโฉม และมีความสุขอยู่ในวังอย่างที่เขาไม่เคยคิดว่าวิถีชีวิตจะเป็นไปได้ถึงเพียงนี้ อย่างไรก็ตามเปาะเนก็ไม่ทิ้งนิสัยเดิม คือวันหนึ่งฝนตกลงมาปรอย ๆ เขานอนบ่นว่า "ฝนตกเย็น ๆ อย่างนี้ ถ้าอยู่บ้านกับเมาะเน คงได้กินหัวมันเผาอร่อยไปเลย"

พระธิดาได้ยินคำพูดเช่นนั้น จึงรู้ว่าเปาะเนไม่ใช่ผู้มาจากสวรรค์ ที่แท้เป็นชาวดินธรรมนี้เอง

เมื่อเรื่องนี้ล่วงรู้ไปถึงผู้ครองนครเป็นผลให้เปาะเนถูกเนรเทศออกจากเมืองทันที

นิทานเรื่องสั้นของชาวไทยมุสลิมภาคใต้

กระจงกับหอย

วันหนึ่งกระจงเกิดครื้มอกครื้มใจขึ้นมา จึงไปชวนหอยวิ่งแข่งขันกัน หอยได้ฟังกระจง เลยคิดว่าตนถูกเยาะเย้ยจึงตอบด้วยความเจ็บใจว่า "ตกลง" เมื่อพูดจากันมั่นเหมาะแล้ว หอยก็บอกพรรคพวกตนให้รู้กันโดยตลอด และได้ร่วมในการแข่งขันครั้งนี้ด้วย เพื่อเป็นการรักษาศักดิ์ศรีของพวกหอยด้วยกัน แต่หอยเป็นพวกที่มีมันสมองเจ้าเล่ห์ จึงเสนอกระจงว่า ในฐานะที่กระจงเป็นผู้มาท้าทาย ขอให้โอกาสเป็นของตนบ้างที่จะเสนอระยะทางแข่งขัน

กระจงได้ฟังดังนั้น ก็ตกลงให้หอยเป็นผู้กำหนดระยะทางแข่งขัน เมื่อหอยกำหนดเรียบร้อยแล้ว จึงบอกให้พรรคพวกของตนให้ไปอยู่ตามรายทางจนถึงเส้นชัย โดยให้สัญญาณกัน คือให้หอยทุกตัวพูดว่า "หอยมาแล้ว" และตัวสุดท้ายพูดว่า "ไชโย"

เมื่อถึงวันแข่งขัน สัตว์ทั้ง 2 ก็ออกวิ่ง กระจงมีความซื่อตรงไม่คิดว่าหอยจะโกงจึงออกวิ่งเต็มกำลัง ไม่สังเกตคู่แข่งขันเลย แต่หอยไม่ได้วิ่ง เพียงให้พรรคพวกตามรายทางตะโกนต่อ ๆ กันว่า "หอยมาแล้ว" จนตัวสุดท้ายออกไปตะโกนอยู่ที่เส้นชัยว่า "ไชโย"

กระจงวิ่งมาถึงเส้นชัย ก็สังเกตเห็นว่าหอยที่ตะโกนอยู่นั้นไม่ใช่ตัวที่แข่งขันกับตน ด้วยความโกรธที่ถูกคดโกง จึงเข้าจับหอยน้อยจนลำตัวหอยเป็นเกลียว และสาปแช่งว่า "ตั้งแต่บัดนี้ขอให้หอยทุกตัวเป็นเกลียวตลอดไป"

(เล่าโดย นายหะยีวามะ ยามา อำเภอเบตง จังหวัดยะลา)

ซารีฟยอดปฏิภาณ

มีชายหนุ่ม 4 คนเป็นเพื่อนกัน โดยมีชื่อตามลำดับดังนี้ คือ ซารีฟ เจะมะ หะแซ และมามุ วันหนึ่งหลังจากกินอาหารเย็นแล้ว ต่างคนต่างมานั่งสนทนากันด้วยความสนุกสนาน

ซารีฟถามขึ้นว่า "ในโลกนี้ใครคิดว่าอะไรอร่อยและสนุกที่สุด"

เจะมะตอบทันทีว่า "นอนหลับ ฉันว่าสบายที่สุด"

"แต่ฉันว่ากินอย่างเดียวอร่อยและสนุกที่สุด" หะแซตอบ

มามุคนสุดท้ายให้ความเห็นต่างออกไป "ฉันว่าแต่งงานดีที่สุด"

ขณะที่ซารีฟกับเพื่อนพูดอย่างนั้น ปรากฏว่ามีทหารยามผู้หนึ่งได้ยินเข้า ก็รู้สึกสนุกจึงนำไปเล่าถวายให้สุลต่านทรงทราบ

สุลต่านจึงให้ชายหนุ่มทั้ง 4 เข้าเฝ้า แล้วปล่อยเจะมะ หะแซ และมามุออกจากราชวัง เพราะเห็นว่าคำตอบของชายทั้งสามมีส่วนถูกต้อง แต่เหลือคำตอบของซารีฟคนเดียวที่สุลต่านไม่ทรงเชื่อ เพราะได้คำตอบว่า "การโกหกนั้นอร่อยและสนุกที่สุด"

แต่ซารีฟก็คงยืนกรานเช่นนั้น เป็นผลให้สุลต่านทรงคิดต่อไปว่าการโกหกย่อมเป็นภัยต่อบ้านเมือง เพราะฉะนั้นการจะให้บุคคลอย่างซารีฟมีชีวิตอยู่ก็ย่อมเป็นอันตรายแก่ผู้อื่น พระองค์จึงรับสั่งให้นำซารีฟไปประหารชีวิต

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ซารีฟทูลสุลต่านว่า "ก่อนข้าพเจ้าจะตาย ไม่ขออะไรมากมายหรอก ขอแต่เพียงพบท่านนาบีเท่านั้น"

"เจ้าจะมีพิธีการอย่างไรบ้าง" สุลต่านถามอย่างสงสัย

ซารีฟตอบ "ข้าพเจ้าขอฝ้าสีดำมากั้นเป็นห้อง 8 ชั้น และให้ทหารยืนล้อมทุกด้าน"

เมื่อชายหนุ่มได้รับอนุญาต เขาก็ลงมือปฏิบัติตามคำกราบทูล เสร็จแล้วก็เข้าไปอยู่ตรงชั้นที่ 8 คือชั้นในสุด จากนั้นเขาก็อกมาตะโกนว่า "ข้าพเจ้าพบท่านนาบีแล้ว ใครต้องการพบก็เชิญเถิด"

สุลต่านทรงอยากรู้อยากเห็นบ้างจึงสมัคร "ข้าขอเข้าไปดูก่อน"

"แต่ถ้าพระองค์หรือใครก็ตามถ้าไม่เห็นท่านนาบีก็ต้องสัญญาว่าผู้นั้นเป็นลูกชู้" ซารีฟพูดจาขึงขัง

เมื่อสุลต่านตกลง จึงเข้าไปห้องชั้นในสุด แต่ก็ไม่พบเห็นสิ่งใดก็รู้ว่าถูกซารีฟโกหก แต่เมื่อออกมาก็เกรงว่าคนอื่นเขาจะดูแคลนว่าพระองค์เป็นลูกชู้ จึงตรัสว่าได้เห็นท่านนาบี

ซารีฟจึงพุดัง ๆ ว่า "ท่านทั้งหลายก็ทราบแล้วว่าการโกหกนั้นมีโทษถึงตาย ดังนั้นสุลต่านและข้าพเจ้าก็ถูกประหารชีวิตอย่างแน่นอน"

ด้วยเหตุนี้เองสุลต่านจึงยอมแพ้ความฉลาดของซารีฟ แล้วตั้งเขาเป็นที่ปรึกษาประจำพระองค์สืบมาตั้งแต่บัดนั้น

สัตว์สามเกลอ

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว มีกระต่าย เสือแลไก่ ต่างเป็นเพื่อนรักใคร่กัน วันหนึ่งสัตว์ทั้งสามคิดจะทำสวนร่วมกัน

ไก่พูดว่า "วันนี้ให้กระต่ายกับเสือไปถางป่า ส่วนฉันจะอยู่บ้านทำอาหารอร่อย ๆ ไว้ให้กิน"

กระต่ายกับเสือออกจากบ้านไปแล้ว ฝ่ายไก่คิดว่าจะทำอาหารอะไรดีหนอ เลยคิดได้ว่าทำขนมหวานสังขยาดีกว่า ว่าแล้วจึงไปเอาไข่มาทำขนมสังขยาได้ 1 หม้อใหญ่

พอตกเย็นเสือและกระต่ายกลับมาจึงได้กินขนมอันหวานอร่อยของแม่ไก่จนหมดหม้อใหญ่ใบนั้น

รุ่งขึ้นไก่กับกระต่ายออกไปทำสวน ถึงเวรเสือทำอาหารบ้าง เสือยืนคิดอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดคิดว่าจะทำแกงเนื้อ จึงไปจับวัวได้ตัวหนึ่งแล้ว จึงคาบขาวัวกลับมาทำแกงเนื้อไว้คอยท่าเพื่อน ๆ

พอตกเย็นเพื่อน ๆ ก็กลับมากินแกงเนื้อฝีมือพ่อครัวเสือซึ่งมีรสชาติเยี่ยมเป็นผลให้สัตว์ทุกตัวอิ่มแปล้

รุ่งขึ้นไก่กับเสือไปทำสวน กระต่ายทำหน้าที่พ่อครัว กระต่ายมีนิสัยเจ้าเล่ห์แกล้งเพื่อนอยู่เสมอ วันนี้มันได้โอกาสอีกแล้วจึงถ่ายมูลของมันลงเต็มหม้อแกง

เมื่อถึงเวลาเย็นเพื่อน ๆ กลับมาอย่างหิวโหย กระต่ายแกล้งทำไม่สบายบอกให้เพื่อทั้งสองกินอาหารในหม้อใบนั้น

"อร่อยมั้ย" กระต่ายแกล้งถาม

"อร่อยดี" เสือและไก่ตอบไม่เต็มคำนัก

กระต่ายพูดขึ้นเบา ๆ ว่า "เสือกับไก่กินขี้ตู"

"อะไรนะที่เธอว่า" เพื่อทั้งสองฟังกระต่ายพูดไม่ถนัด

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กระต่ายตะโกน “ไก่กับเสือกินขี้ตู ไก่กับเสือกินขี้ตู”

เสือและไก่โกรธเป็นกำลังจึงไล่กระต่ายออกจากบ้านทันที กระต่ายหนีไปพบมูลควายกองหนึ่งอยู่กลางทาง จึงนึกอุบายได้ พอดีเสือตามมาทันหมายจะฆ่ากระต่ายให้สมแค้น

“จะฆ่าฉันได้อย่างไร ฉันกำลังเฝ้าขนมของเจ้าเมืองอยู่” กระต่ายพูดพลางชี้ไปที่กองมูลควาย เสือกับไก่นึกตะกละจึงพูดขอกินขนม

“กินก็ได้แต่ต้องให้ฉันหนีไปให้ไกล ๆก่อน” กระต่ายว่า

เสือจึงปล่อยให้กระต่ายไป แล้วเสือลงมือกินมูลควาย ในที่สุดก็รู้ว่าโดนหลอกอีกแล้ว เป็นผลให้มันโกรธเป็นกำลัง มันจึงไล่กระต่ายมาทันที่ต้นไม้แห่งหนึ่ง ซึ่งแผ่กิ่งก้านสาขาร่มรื่น

กระต่ายพูดว่าแกจะฆ่าฉันไม่ได้หรอกเพื่อน เพราะฉันกำลังทำหน้าที่เป็นคนตีฆ้องของราชา” มันพูดพลางให้ไปที่รังต่อซึ่งแขวนอยู่ที่ต้นไม้

เสืออยากตีฆ้องบ้าง กระต่ายก็อนุญาตแต่มันขอร้องให้มันวิ่งหนีไปไกล ๆ และขอให้เสือตีฆ้องแรง ๆ จะได้ยินกังวานไปทั่ว ผลที่สุดเสือก็ถูกกระต่ายหลอกให้ตีรังต่อ จนต่อไล่ต่อยเสืออุตลุด ทำให้เสือโกรธกระต่ายยิ่งขึ้น

กระต่ายจึงหนีไปเจอกอไผ่ ซึ่งมีลำต้นเสียดสีดังออดแอด ๆ ด้วยแรงลมกระต่ายเห็นเสือตามมาทันจึงพูดด้วยกลอุบายว่าตนกำลังเป่าปี่ของราชา ไม่เชื่อเพื่อนจงฟังเถิด พอดีขณะนั้นมีแรงลมพัดกอไผ่เสียดสีกันดังออดแอด ๆ เสือจึงหลงเชื่อว่าเป็นเสียงปี่อันไพเราะ จึงขอเป่าปี่อย่างกระต่ายบ้าง

“ได้ซี แต่เพื่อนต้องแลบลิ้นยาว ๆ และสอดลิ้นเข้าไปในช่องไม้ไผ่นะ เสียงปี่จะได้ดังเพราะน่าฟัง”

จากนั้นกระต่ายก็หนีไปเช่นเคย ฝ่ายเสือก็ตั้งหน้าตั้งตาแลลิ้นให้ยาว ทำตามที่กระต่ายสั่งไว้ทุกประการ เป็นผลให้ลิ้นเสือโดนลมพัดไม้ไผ่บีบจนลิ้นขาด เสือโกรธจัดจึงไล่กระต่ายไปอย่างสุดกำลัง ไปทันกันที่บ่อร้างแห่งหนึ่ง

กระต่ายกระโดดลงไปในบ่อ และอุบายให้เสือกระโดดตามโดยหลอกเสือว่ากลัวฟ้าจะถล่ม เสือเชื่อจึงกระโดดลงไปในบ่อทันที กระต่ายหลอกเสือต่อไปว่า จงหลับให้สบายเถิดเพื่อนจะไม่ได้ยินเสียงฟ้าถล่ม เสือจึงเชื่อก็หลับตานอน ขณะมันเคลิ้ม ๆ จะหลับนั้น กระต่ายใช้มือดีดของลับเสือเป็นผลให้เสือโกรธมาก จึงพูดขู่ว่าถ้าดีดอีกมันจะจับเหวี่ยงกระต่ายให้กระเด็น

ขณะมันจะเคลิ้มหลับเป็นครั้งที่สอง กระต่ายก็ดีดอีกลายต่อหลายครั้ง เป็นผลให้เสือโกรธจัด จับกระต่ายเหวี่ยงขึ้นขอบบ่อ กระต่ายจึงหนีพ้นจากเสือได้อีกครั้งหนึ่ง

กระต่ายวิ่งหนีเสือมาที่บ้านหลังหนึ่ง ซึ่งกำลังประกอบพิธีตแต่งงาน กระต่ายพูดหลอกให้ชาวบ้านในงานนั้นไปดูเสือในบ่อ อยู่ข้างหลังมันแอบเข้าไปในครัวกินอาหารจนหมดเกลี้ยง ในที่สุดกระต่ายปวด

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ท้องที่จะถ่าย แต่กลัวคนกลับมาเห็นเข้ามันจึงเอาผ้าขี้ริ้วอุดกันแล้วคว้าหมอนใบหนึ่งแล้วกระโดดขึ้นไปนอนบนขื่อบ้าน

ฝ่ายชาวบ้านกลับมาเห็นอาหารในครัวหมดเกลี้ยงก็คิดว่ากระต่ายเป็นผู้จัดการแน่นอน ชาวบ้านพากันโมโหเงยหน้าขึ้นมองเห็นผ้าขี้ริ้วห้อยลงมาจากก้นกระต่าย จึงดึงเต็มแรงเป็นผลให้ของเสียที่ระต่ายอั้นไว้ร่วงพรูลงมาบนหัวชาวบ้าน ยิ่งทำให้ชาวบ้านโกรธเป็นทวีคูณ พอกระต่ายโยนหมอนลงมา ต่างเข้าใจว่าเป็นกระต่ายจึงกระโดดเข้าไปกระทืบกันชุนมุน เป็นผลให้กระต่ายตัวจริงแอบหนีไปอย่างสะดวกสบาย

กระต่ายวิ่งไปในนาพบหอยโข่งเป็นจำนวนมากกำลังเคลื่อนตัวอย่างช้า ๆ หอยโข่งเห็นกระต่ายเจ้าเล่ห์มากเกินไป จึงอยากสั่งสอนเลยร้องท้ากระต่ายวิ่งแข่งกันตน กระต่ายตกลงทันที ต่างนัดวันเวลาและสนามแข่งกันอย่างเรียบร้อย จากนั้นหอยโข่งก็ไปประชุมพรรคพวก แบ่งกลุ่มกันเป็นระยะตลอดทางแข่งขันเพื่อหลอกล่อกระต่ายแสนกล

พอถึงวันประชันฝีเท้า ทั้งกระต่ายและหอยโข่งก็เริ่มออกวิ่งพร้อมกันแต่หอยโข่งก็ร้องปืนแล้วให้สัญญาแก่หอยตัวอื่น ๆ เป็นช่วง ๆ ไป โดยต่างตัวไม่จำเป็นต้องวิ่งเลย

กระต่ายวิ่งเต็มเหยียดเพราะคิดว่าหอยโข่งกวดมาทัน โดยฟังเสียงปืนของหอยเป็นประการสำคัญ เมื่อมาถึงหลักชัยปรากฏว่าหอยโข่งตัวสุดท้ายร้องปืนก่อนที่กระต่ายจะถึงปลายทาง

เมื่อกระต่ายรู้ว่าตนเสียทีแก่หอยโข่งตัวน้อย เลยเสียใจและตรอมใจตายในที่สุด

ผู้พิพากษากวาง

มีชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อฮาเซ็ม ได้ยืมเงินของผู้เฒ่าคนหนึ่ง ชื่อเปาะอาลี โดยสัญญาว่าจะจ่ายคืนอีก 2 เดือน พอครบกำหนด 2 เดือน เปาะอาลีก็ไปทวงเงินคืน แต่ฮาเซ็มกลับตอบอย่างตลบตะแลงว่า เราจะสัญญาว่าจะจ่ายเงินคืนเมื่อครบ 2 เดือนแล้ว แต่ฉันเห็นควงเดือนในท้องฟ้ามีเพียงควงเดียวเท่านั้น

เปาะอาลีได้ฟังดังนั้นก็รู้ทันทีว่า ฮาเซ็มกำลังคิดโกงตนแน่แล้ว จึงไปหาผู้พิพากษากวางซึ่งเป็นผู้ฉลาดที่สุดในตำบลนั้น เมื่อกวางทราบเรื่องต่าง ๆ ดีแล้ว ก็นัดให้คู่ความทั้งสองไปพบตนในวันรุ่งขึ้น

เมื่อฮาเซ็มและเปาะอาลีไปพบกวางแล้ว กวางก็ชวนชายทั้งคู่ไปที่หนองน้ำแห่งหนึ่ง แล้วก็ถามเกี่ยวกับเรื่องราวที่ทั้งคู่กำลังเป็นความอยู่ ซึ่งฮาเซ็มก็ยืนกรานตอบอย่างเจ้าเล่ห์เหมือนเดิมว่า ตราบใดที่ควงเดือนยังไม่ครบสองควง ตนก็ไม่ยอมจ่ายเงินคืน

กวางรู้เท่าทันเล่ห์กลของฮาเซ็ม จึงชี้ให้ชายหนุ่มมองไปที่หนองน้ำทันที

"ฮาเซ็มเจ้าเห็นอะไรบ้างไหม" กวางถาม

ฮาเซ็มมองไปที่ผิวน้ำแล้ว ทำให้ใจหายวาบ เพราะภาพที่ปรากฏคือควงเดือนอีกควงหนึ่งปรากฏอยู่ในหนองน้ำที่เงียบสงบนั่นเอง

กวางพูดต่อไปว่า "ฮาเซ็มเอ๋ย อะไรที่เจ้ามองเห็นในหนองน้ำนั้น"

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

"ควงเดือน" ฮาเซ็มตอบเสียงอ่อย ๆ

"แล้วอยู่บนท้องฟ้านั้นเล่า" กวางถามต่อ

"ควงเดือนเช่นกัน" หนุ่มเจ้าเล่ห์ตอบ

"แล้วรวมกันเป็นเท่าไร" ผู้พิพากษาสรุป

"สองเดือน" จำเลยยอมจำนน

ฮาเซ็ม ยอมรับผิดพร้อมกับจ่ายเงินคืนให้แก่เจ้าหนี้ด้วยความอับอาย

(เล่าโดย นายปะจู อาแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี)

แวกะจิกับเสือ

กาลครั้งหนึ่งมีชายตัดหวายชื่อแวกะจิ วันหนึ่งขณะตัดหวายอยู่นั้นเขาได้กลิ่นสาบเสือ เมื่อเหลียวมาก็เห็นเสือโคร่งตัวใหญ่กำลังแยกเขี้ยวคำรามอย่างน่าสะพึงกลัว

แวกะจิกลับได้สติ จึงพูดว่า "หยุดก่อนพ่อมหาจำเริญ"

"ข้าหิวเนื้อแก จะหยุดทำไม" เสือแผดเสียงคำราม

ชายตัดหวายฝืนหัวเราะ "เสือจะสู้กับคนได้แน่หรือ แต่สู้กันตอนนี้ "ไม่ยุติธรรมหรอก

"ทำไมละ" สัตว์ร้ายเริ่มสงสัย

แวกะจิอธิบาย "ก็เราถอดเขี้ยวเล็บไว้ที่บ้านหมดแล้ว ส่วนเสือก็มีเขี้ยวเล็บเป็นอาวุธประจำตัวครบครัน จึงไม่น่าจะเอาเปรียบกันเลย

เสือพยักหน้า "เอาเถอะมนุษย์น้อย ข้าจะให้แกไปเอาเขี้ยวเล็บมาจากบ้าน เอ แต่เกรงว่าจะไม่กลับมานะซี"

ชายตัดหวายตอบทันทีว่า "เราเป็นมนุษย์ผู้ยิ่งใหญ่จะหนีผู้น้อยอย่างเสือได้ละหรือ กลัวว่าเสือจะหนีเรามากกว่ากระมัง"

"ให้มันแน่สักรายเถอะ" เสือคำราม

แวกะจิสั่นศีรษะ "เราไม่เชื่อสัตว์หน้าขนหรอก ถ้าเรามัดแกไว้เพื่อยื่นยันว่าไม่หนีจริงจะเอาไหมละ"

"รำคาญเหลือเกิน แต่เอาเถอะเพื่อแสดงว่าข้าก็ชาติเสือผู้ยิ่งใหญ่ ถ้ากลัวว่าข้าจะหนีก็เชิญมัดข้าไว้เถอะ"

พรานตัดหวายจึงใช้หวายผูกเสือทันที เขาผูกมันอย่างแน่นหนา เสร็จแล้วเสือก็ถามว่า "ผูกมัดข้าเรียบร้อยแล้ว ทำไมไม่รีบกลับไปเอาอาวุธมาต่อสู้กัน

"กลับให้โง่ละซี" แวกะจิหัวเราะลั่น

"ถ้าอย่างนั้นแก่ก็เป็นคนหลอกลวง"

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

"ใช่แล้วอ้ายเสือหน้าโง่ มนุษย์ที่ไหนมีเขี้ยวเล็บอย่างแก แต่นี่แหละคืออาวุธของข้าละ" แวกะจิพูดพลางกระชากมีดตัดหวายออกมาทันทีพร้อมกับจ้วงแทงเสือโคร่งถึงแก่ความตาย

(เล่าโดย นางแวมูเนาะห์ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี)

ความหวังของเศรษฐี

คืนวันหนึ่งฝนกำลังตกพรำ ๆ มีชายหนุ่มเกียจคร้านชื่อสะบีอี เดินกลับจากไปสนุกสนานกับเพื่อน ๆ ที่ในเมือง ขณะเดินผ่านบ้านเศรษฐีชื่ออับดุลนาแซ เขาก็ค่อย ๆ เดินช้า ๆ เพราะอยากเห็นห้าฟาตีเมาะ ลูกสาวคนสวยวัยสิบแปดของเศรษฐี

เขาเคยฝันว่าถ้าเขามีเงินมาก ๆ คงมีโอกาสไปสู่ขอลูกสาวเศรษฐีผู้นี้บ้าง

ขณะที่สะบีอียืนอยู่ข้างบ้าน เขาก็ได้ยินเสียงเศรษฐีพูดกับภรรยาว่า

"ฟาตีเมาะลูกเราอายุมากแล้ว ควรส่งให้ไปเรียนที่ปอเนาะกับโต๊ะครูอย่างน้อยได้รู้เรื่องศาสนาและรู้วิชาการต่าง ๆ ทันสมัยบ้าง" เศรษฐีอับดุลนาแซพูดค่อนข้างดัง ทำให้ผู้แอบฟังได้ยินถนัด

เสียงภรรยาค้านว่า "ไม่ต้องไปเรียนให้เสียเวลา ก็เรามีเงินทองใช้กินตลอดชาติก็ไม่หมด จะไปห่วงเรื่องวิชาการอะไรกันนักหนา เรื่องศาสนาก็รู้จักทำละหมาดวันละ 5 ครั้งก็เพียงพอแล้ว ลูกเราก็มีอายุสมควรก็ควรให้มีครอบครัวจะดีกว่ากระมัง"

พอได้ยินประโยคหลัง ทำให้สะบีอีตื่นเต้นยิ่งขึ้น เขาเอกใบหูแนบฝาบ้านเพื่อฟังอย่างจดจ่อ

เสียงผู้เป็นพ่อให้ความเห็น "ลูกเขยของเราต้องเป็นคนขยันเหมือนฉัน เห็นมือฉันไหมแข็งกระด้างเพราะเคยจับมีดจับพร้า ถือจอบถือเสียมขุดดินถางหญ้ามาก่อน สู้อดทนทำงานมาด้วยความยากลำบาก ถ้ามีลูกเขยเป็นอย่างนี้ฉันจะยินดีอย่างยิ่ง"

สะบีอีทราบเช่นนั้นก็มีความกระหยิ่มใจที่เขาล่วงรู้ความต้องการของเศรษฐี

รุ่งขึ้นเป็นวันศุกร์ ชายหนุ่มผู้เกียจคร้านก็ใช้ยางประดู่ทามือจนผิวเนื้อสากกระด้าง แล้วไปรอเศรษฐีที่หน้ามัสยิด เพราะวันนี้เศรษฐีและชาวบ้านจะมาทำพิธีละหมาด

หลังจากทำพิธีละหมาดตอนบ่ายแล้ว ชาวบ้านทุกคนต่างแสดงความเคารพลาจากกันด้วยการจับมือ สะบีอีรอคอยโอกาสนี้อยู่แล้ว เขาจึงตรงเข้าไปจับมือกับเศรษฐีทันที

อับดุลนาแซดีใจเมื่อได้สัมผัสมือกับหนุ่มแปลกหน้า เพราะเห็นมือเขาสากกระด้างอย่างที่หวังไว้จะได้ลูกเขยที่มีลักษณะเช่นนี้ จึงถามทันทีว่า "เออพ่อหนุ่มอยู่ที่ไหนไม่เคยพบเห็นกันเลย"

"ผมอยู่ที่ตำบลรูสะมิแล วันนี้มีธุระเลยแวะมาที่นี่" ชายหนุ่มตอบอย่างนอบน้อม

"ไปเที่ยวที่บ้านลุงซี อยู่ไม่ไกลหรอก" เษรษฐีชัดชวนหวังให้ชายหนุ่มได้มาพบกับลูกสาวของตน"

"ผมขอขอบคุณมากครับ" สะบีอีเดินตามหลังอับดุลนาแซอย่างดีอกดีใจ

สถาบันพัฒนาครูภาคใต้ สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

เมื่อมาถึงบ้านเศรษฐีแล้ว ปรากฏว่าสะบีอีได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี หลังจากกินข้าวแล้ว และพักผ่อนอยู่ครู่หนึ่ง ชายหนุ่มก็เริ่มดำเนินการตามแผน คือ เขาเริ่มต้นทำงานด้วยการถางหญ้า ทำความสะอาดบริเวณบ้านเศรษฐี ทำให้เจ้าของบ้านพึงพอใจอย่างยิ่ง

ไม่ช้าไม่นาน สะบีอีก็ได้แต่งงานกับลูกสาวเศรษฐี อยู่กินกันไม่ถึงหนึ่งปี ปรากฏว่าชายผู้เกียจคร้านก็ขโมยทรัพย์สิน รีบหนีออกจากบ้านเศรษฐีไปโดยลำพัง และไม่ได้กลับมาเลยตั้งแต่บัดนั้น

(เล่าโดย นายอูเซ็ง แวหามะ อำเภอยี่รอ จังหวัดนราธิวาส)

เจ้าพริกขี้หนู

นายยูโซะกับนางมิเนาะห์ สองสามีภรรยา ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ชายทุ่งแห่งหนึ่ง ทั้งคู่อยู่กันกันเป็นเวลานาน ก็ไม่มีลูกแม้แต่คนเดียว อยู่มาวันหนึ่งนางมิเนาะห์กินข้าวกับปลาช่อนแห้งจิ้มกับน้ำบูดู บังเอิญกินพริกขี้หนูเข้าไปเม็ดหนึ่งด้วย หลังจากนั้นสามวันต่อมา นางก็มีท้อง จนกระทั่งถึงกำหนดก็คลอดลูกชายมีความสูงเท่าพริกขี้หนู พ่อแม่จึงตั้งชื่อว่า “เจ้าพริกขี้หนู”

เจ้าพริกขี้หนูกินข้าววันละเม็ดแล้วอิ่มตลอดวัน แต่ละวันเด็กชายประหลาดผู้นี้รู้สึกเบื่อหน่ายที่นั่งเฉย ๆ โดยไม่ได้ช่วยเหลืองานพ่อแม่เลย เพราะท่านทั้งสองเป็นผู้มีพระคุณอย่างใหญ่หลวงที่กำเนิดให้เป็นรูปเป็นร่าง ถึงแม้จะผิดปรกติกว่าผู้อื่นก็ตามที เขาจึงอาสาพ่อแม่ออกไปเลี้ยงควายที่ทุ่งนา

ขณะเด็กน้อยนั่งบังแดดอยู่ตามก้อนหินเพื่อเลี้ยงควายอยู่นั้น ปรากฏว่าวันหนึ่งมีผู้รายมาขโมยควายไปหมดทุกตัว เจ้าพริกขี้หนูไม่ตกใจแม้แต่น้อย จึงออกเดินทางติดตามควายทันที ระหว่างทางก็พบเพื่อน ๆ ซึ่งเป็นสัตว์ คือ ปลาดุก นกคุ่ม และเสือโคร่ง ต่างยินดีช่วยจับผู้ร้ายขโมยควาย

ในที่สุดเจ้าพริกขี้หนูติดตามควายมาถึงซ่องโจรซึ่งอยู่ใกล้เชิงเขา ควายยังผูกอยู่ใต้ถุนบ้าน

เมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว เจ้าพริกขี้หนูก็กระโดดเข้าตาขโมย ทำให้ขโมยแสบตาและตกใจตื่น แล้วรีบเดินไปที่โอ่งน้ำเพื่อเอาน้ำล้างตา ในที่สุดลูกปลาดุกที่รออยู่แล้วแทงเข้าที่มือทันที ขโมยจึงเดินไปที่ครัว เพื่อหยิบเอาไม้ขีดมาจุดไฟ นกคุ่มจึงกระพือปีกทำให้ผงดินปลิวเข้าตา จนไม่สามารถมองเห็นสิ่งใดได้ถนัด

เจ้าขโมยรู้ตัวทันทีว่าตนถูกปองร้ายแน่แล้ว จึงรีบลงบันไดเพื่อจะหนีไปให้พ้นบ้านหลังนี้ แต่เนื่องจากตายังปิดอยู่ จึงไม่สามารถมองเห็นเสือที่หมอบรออยู่ใต้ถุนบ้าน เสือโคร่งจึงได้จังหวะรีบตะปบขโมยและลากไปกินเป็นอาหารอันโอชะ

เจ้าพริกขี้หนูจึงสามารถนำควายของตนกลับไปบ้านได้อย่างไม่น่าเชื่อ

(เล่าโดย นางแวมูเนาะห์ แวสาเหาะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

3.3 ปริศนาคำทาย (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2527:203)

ปริศนาคำทายของชาวไทยมุสลิมภาคใต้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับปริศนาคำทายของชาวพุทธ ปริศนาคำทายที่นำมาเสนอนี้ รวบรวมจากปากคำของชาวบ้านอำเภอมายอ อำเภอปานาเระ และอำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส และอำเภอรามัน จังหวัดยะลา แยกประเภทคำตอบได้ดังนี้

ประเภทสิ่งของเครื่องใช้

1. อาปอโอโละ มาแกโกะบือโระ ตูเบะโกะ บลาแก
อะไรเอ่ย กินทางท้อง ออกทางหลัง
ยาวาป กือแตกายู
ตอบ กบไสไม้

2. อาปอโอโละ นาแอะโกะ ฮูมี ตูรงโกะ ฮูยง
อะไรเอ่ย ขึ้นตามโคน ลงตามปลาย
ยาวาป ซเสราไมะ
ตอบ หวีผม

3. อาปอโอโละ มาแกสือกาลี กือแญ สาปา มาโปะห์
อะไรเอ่ย กินครั้งเดียว อิ่มจนตาย
ยาวาป บาตา
ตอบ หมอน

4. อาปอโอโละ ตาแงโดะ ดีมูโละ ปูโงงโดะ ดีปาลอ
อะไรเอ่ย มืออยู่ที่ปาก ก้นอยู่ที่หัว
ยาวาป บาโก
ตอบ กระเชอ

5. อาปอโอโละ มาโปะห์ ตะบูซุก
อะไรเอ่ย ตายแล้วไม่เหม็น
ยาวาป แย
ตอบ นาฬิกา

6. อาปอโอโละ มาแกโกะ มูโละ ตูเบะโกะ มูโละ
อะไรเอ่ย กินทางปาก ออกทางปาก
ยาวาป บอตอ
ตอบ ขวด

สถาบันพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้แห่งชาติ

7. อาปอโอโละ บือแม แอกอ มาโซะมูโละ
อะไรเอ่ย จับหางเข้าปาก
ยาวาป ซูดู
ตอบ ช้อน
8. อาปอโอโละ ออแร บือลี ตะเละปากา ออแรปากา ตะคือนอบือลี
อะไรเอ่ย คนซื้อไม่ได้ใช้ คนใช้ไม่ได้ซื้อ
ยาวาป โลง ออแรมาตี
ตอบ โลง คนตาย
9. อาปอโอโละ ฮาญิง กูรุฮ์ ยูโระ ปาฆาร์
อะไรเอ่ย หมาผอมรอดรั้ว
ยาวาป ยารง
ตอบ เข็ม
10. อาปอโอโละ บูงอซือกุตง บือนุห์รูเมาะ
อะไรเอ่ย ดอกไม้ช่อเดียวแต่บานเต็มบ้าน
ยาวาป บือลิตอ
ตอบ ตะเกียง

ประเภทพืช

1. อาปอโอโละ ลือยอโดะดาแล บาโกโดะ ลูวา
อะไรเอ่ย สาแหรกอยู่ข้างใน กระแชอยู่ข้างนอก
ยาวาป จือสามี
ตอบ มะขาม
2. อาปอโอโละ บูงอ โดะดีสูยง บูเวาะโกะบาแต
อะไรเอ่ย ดอกอยู่ปลาย ผลอยู่ตามต้น
ยาวาป ยาฆง
ตอบ ข้าวโพด
3. อาปอโอโละ แซเลาะ สกาลี แซเลาะบูลู นาเปาะบูเต แซเลาะ บูเต นาเปาะปูโล
อะไรเอ่ย เปลือยที่เดียวเห็นขน เปลือยขนเห็นเม็ด เปลือยเม็ดเห็นไส้
ยาวาป ยาฆง
ตอบ ข้าวโพด

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

4. อาปอโอะโละ ตือเก้าะฮ์ ฮาโละ ปากา อาเอ็ง ทูวอเตอลาแย

อะไรเอ่ย ตอนเล็ก ๆ นุ่งผ้า พอแก่แก้ผ้า

ยาวาป รือบง

ตอบ หน่อไม้

5. อาปอคอโละ รีโบะปงเด้าะ อาจิงปงเด้าะ สูแยปงเด้าะ ตาบี อาเอ บือนุห์กอแล

อะไรเอ่ย พายุไม่มี ลมไม่มี ฝนไม่ตก แต่มีน้ำเต็มอ่าง

ยาวาป บุเวาะห์ ญูอร์

ตอบ ผลมะพร้าว

6. อาปอโอโละ มาแกบาเซาะห์ จาบุกือริง

อะไรเอ่ย กินแล้วเปียก ถอดแล้วแห้ง

ยาวาป มาแกต๊อบู

ตอบ กินอ้อย

7. อาปอโอโละ จะแมเฆาะ มีกือคา จะฮียาโดะรูเมาะฮ์

อะไรเอ่ย สีแดงไปตลาด สีเขียวอยู่บ้าน

ยาวาป ลาดอ

ตอบ พริกชี้ฟ้า

8. อาปอโอโละ บูเดาะฮ์ บูเดาะฮ์ ปากา กาเฮ็ง ทูวอทูวอ ตือลาแย

อะไรเอ่ย เด็ก ๆนุ่งผ้า พอแก่ ๆ แล้วเปลือย

ยาวาป เตอรง

ตอบ มะเขือ

ประเภทสัตว์

1. อาปอโอโละ ตีแยดูวอปูตง อาตะดูวอกาแว โดะจือลุห์ อาเนาะ บือราเนาะ

อะไรเอ่ย เสา 2 ต้น จาก 2 ตับ อยู่ได้ทั้งครอบครัว

ยาวาป อาแย

ตอบ ไก่

2. อาปอโอโละ บีลอดียอโดะ ญาเตาะ ลูตุตีงฮ์ปาคอ ตูโบะห์

อะไรเอ่ย พอนั่งแล้ว หัวเข่าสูงกว่าลำตัว

ยาวาป บือลาแล

ตอบ ตั๊กแตน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

3. อาปอโอโละ	มาโปะห์ บูซุ	ปาแงห์ บาฐูตะเดาะ
อะไรเอ่ย	ตายแล้วเหม็น	ปิ้งแล้วกลิ่นไม่มี
ยาวาป	อีแก	
ตอบ	ปลา	

ประเภทอวัยวะ

1. อาปอโอโละ	โดะดีแย ดีแย คอดือกะ	คอลือเงาะ คอยาโฮะห์
อะไรเอ่ย	อยู่เฉย ๆ มองเห็นใกล้	เงยหน้ามองยิ่งไกล
ยาวาป	กิอนิง	
ตอบ	คิ้ว	
2. อาปอโอโละ	ออแรวะปาฆา กีตอแตเงาะ นาเปาะ ปาฆาเฮาะ กีตอ แตแงะ ตะนาเปาะ	
อะไรเอ่ย	คนอื่นทำรั้ว เรามองเห็น รั้งของตัวเองมองไม่เห็น	
ยาวาป	มีมี	
ตอบ	ฟัน	
3. อาปอโอโละ	คอปาเล็ง คอญาโฮะห์	
อะไรเอ่ย	พอยิ่งหัน ดูยิ่งไกล	
ยาวาป	ตือลีงอ	
ตอบ	หู	

ประเภทปรากฏการณ์ธรรมชาติ

1. อาปอโอเละ	บูงอ ซือกือบง กูเตะตะฮาบิห์
อะไรเอ่ย	ดอกไม้ทั้งสวนเก็บไม่หมด
ยาวาป	บีแต
ตอบ	ดาว
2. อาปอโอโละ	ปาแปจูงะ มูแซตูยุง
อะไรเอ่ย	ไม้กระดานแค้ง มูสัง (อีเห็น) กระโดด
ยาวาป	แบเราะ
ตอบ	อุจจาระ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

3. อาปอโอโละ กีตอ มาแกคียอ กีตอฮีโดะ คียอมาแกกีตอ กีตอมาตี
อะไรเอ่ย ถ้าเรากินเขาเราอยู่ได้ แต่ถ้าเขากินเรา เราตาย
ยาวาป อาเอ
ตอบ น้ำ
4. อาปอโอโละ ฮาญิง แมเราะ ยีละฮาญิง บูเต๊ะ ญาคี ฮาญิงอีแต
อะไรเอ่ย หมาสีแดง เลียหมาสีขาว เป็นหมาสีดา
ยาวาป อาปี ยีละปูโยะ
ตอบ ไฟเลียหม้อ
5. อาปอโอโละ ตาฮิอาปอ อาคอสราตอ ดูนียอ
อะไรเอ่ย ขี้อะไรที่มีอยู่ทั่วโลก
ยาวาป ไฟเลียหม้อ

ประเภทเบ็ดเตล็ด

1. อาปอโอโละ มานี อาเอ ปูเต๊ะ นาแงะห์ มารี กือลอมอดึงแง ปาเซ
อะไรเอ่ย อาบน้ำสีขาว ขึ้นมาคลุกกับทราย
ยาวาป ตือปง บูเวาะห์มูลง
ตอบ ขนมต้มขาว (ปักษ์ใต้เรียกขนมโค)
2. อาปอโอโละ โบะเบอเดาะบูเตะ ตูยุง อาเอ มานิง ปามีปามี แมเราะยาลอ
อะไรเอ่ย ทาแป้งสีขาว กระโดดอาบน้ำตอนเช้า ๆ ขึ้นมาสีแดง
ยาวาป ร๊อแน บีแซ
ตอบ กล้วยทอด หรือกล้วยแขก
3. อาปอโอโละ บาแร รือเนาะห์ ปาคอกีตอ เนาะมาแก กือนอฆาเฮะ
อะไรเอ่ย สิ่งที่ต่ำกว่าเรา เวาลาจะกินต้องสอย
ยาวาป กาโป
ตอบ ปูน (ใช้กินกับหมาก)
4. อาปอโอโละ กีตอบือลี ออแร บุวีลือเบะห์กีตอ มูเฆะห์ กาลูบูวีตะ จูโกะ กีตอมูเฆาะห์
อะไรเอ่ย เราซื้อเขาแถมให้เราโกรธ
ยาวาป นาเงะกือแรตอ
ตอบ ขึ้นรถโดยสาร

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 4

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

พัฒนาการสถาบันวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

การพัฒนาการของการก่อตั้งหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ แบ่งเป็นสองช่วงหลักคือ พัฒนาการช่วงแรกนับตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยในส่วนศูนย์ที่ปัตตานี โดยมีหน่วยงานด้านวัฒนธรรม คือ ในยุคจัดตั้งศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ และช่วงหลังคือระยะโครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษาจนปัจจุบัน

พัฒนาการช่วงแรก : ภายใต้ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้

นโยบายของคณะผู้ดำเนินการจัดตั้งมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2510 การพัฒนาการเริ่มแรกของหน่วยงานด้านวัฒนธรรมเกิดขึ้นร่วมกับ การขยายงานเพื่อตั้งคณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยใช้ตึกเดียวกันเป็นสถานที่ทำการ ต่อมาใน พ.ศ. 2522 เป็นปีงบประมาณแรกที่มหาวิทยาลัยได้เริ่มแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการกำหนดให้ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ เป็นหน่วยงานสังกัดสำนักงานอธิการบดี เพื่อให้การบริหารงานคล่องตัวมากขึ้น

การที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้จัดตั้งศูนย์การศึกษาภาคใต้ เนื่องจากมีนโยบายหลักพบว่า มีการประกาศนโยบายครอบคลุมภารกิจหลัก 4 ประการ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัย คือ งานด้านการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2522.39 และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532 : 1)

การก่อตั้งศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ดังกล่าวจึงเกิดขึ้นภายใต้ภารกิจของมหาวิทยาลัยประการที่ 4 คือ เพื่อให้เกิดงานด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการดำเนินงานในยุคแรกพบว่ามีการทำงานโดยผู้ที่มีประสบการณ์ และผู้ที่สนใจด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเริ่มจากมีกลุ่มผู้สนใจเก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่พบท้องถิ่น เพื่อการศึกษา แต่ปัญหาในช่วงแรกคือ ขาดการประชาสัมพันธ์ หรือการสร้างทีมงานอย่างจริงจัง การสะสมหลักฐานประเภทโบราณวัตถุ ในยุคแรก ได้มาจากการสร้างตึกคณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งได้มีการขุดดินมาจากตำบลกรือเซะ เพื่อนำมาถม และได้มีการเลือกเศษโบราณวัตถุที่ปะปนมากับดิน นำมาจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

การก่อตั้งศูนย์การศึกษาภาคใต้ ภายหลังการสร้างอาคารของศูนย์

ในปี 2526 อาคารของศูนย์ได้สร้างเสร็จและได้เปิดอาคารศูนย์อย่างเป็นทางการโดยใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 18 ล้านบาท มีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกผสมผสานกับตะวันออก ซึ่งทางมหาวิทยาลัยได้กราบบังคมทูลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรงทำพิธีเปิดอาคารศูนย์ฯ โดยมีนโยบายเริ่มแรกได้สานต่อการรวบรวมโบราณวัตถุจัดแสดง เพื่อจัดตั้งพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา และมีจุดประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ฯ คือเพื่อภารกิจการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากลักษณะทางวัฒนธรรมภาคใต้ตอนล่าง ที่มีลักษณะเด่นของการอยู่ร่วมกัน อย่างผสมผสานกลมกลืนของประชาชนที่เป็นชาวไทยพุทธ และมุสลิม อีกทั้งปัตตานีเคยเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน และเคยมีความสำคัญในอดีตมาก่อน ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรเป็นแหล่งเรียนรู้ และทำความเข้าใจชุมชนท้องถิ่นโดยให้เหตุผลว่าเพื่อความเจริญของท้องถิ่นและความสงบสุข และใช้เป็นสื่อกลางของการทำความเข้าใจวัฒนธรรมอันหลากหลายของชุมชน และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในภาคใต้อีกด้วย

ในช่วงแรก ภายในอาคารได้มีการจัดห้องเพื่อแสดงโบราณวัตถุ ห้องรวบรวมผลิตโสตทัศนูปกรณ์ และมีโรงละครขนาดเล็ก จุคนได้ประมาณ 200 คน เพื่อใช้เป็นที่ประชุมสัมมนา และการแบ่งสายงานบริหารของหน่วยงานในระยะนี้เป็นไปตามโครงสร้างต่อไปนี้

การดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์นั้นเคยมีการเสนอให้มีการจัดแสดงวัฒนธรรมโดยเน้นเอกภาพของวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มคนในภาคใต้ทั้งหมด โดยจุดเด่นของภาคใต้ตอนล่างคือการเน้นการศึกษาด้านวัฒนธรรมมุสลิม โดยมีวัตถุประสงค์ คือ ต้องเป็นแหล่งข้อมูลด้านวัฒนธรรมทั้งหมดของภาคใต้ทั้งรูปแบบของข้อมูล เอกสาร และศิลปวัตถุที่จัดแสดง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ในช่วงแรกของการดำเนินการในการบริหารงานประสบปัญหาในด้านกำลังคน และด้านงบประมาณ รวมทั้งขาดการบูรณาการในแง่การประสานความร่วมมือระหว่างอาจารย์ในแต่ละภาควิชา ดังนั้นการดำเนินงานในช่วงแรกจึงเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ โดยขึ้นกับความสนใจของแต่ละบุคคล

ในด้านการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมยุคแรกช่วง ปี 2523 มหาวิทยาลัยมีแผนงานการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คือ ต้องการให้เยาวชนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น เข้าใจลักษณะวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน รวมทั้งด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสังคมของภาคใต้ โดยกิจกรรมที่เข้าข่ายการสนับสนุนภารกิจดังกล่าวเป็นไปในแนวของกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการร่วมกับองค์กรเอกชนภายนอก เช่น การเปิดสอนการรำมโนราห์แก่นักศึกษา การประกวดเรือกอและ เป็นต้น **(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2523 : 39)** ต่อมาในปี 2525 มหาวิทยาลัยมีนโยบายด้านวัฒนธรรมที่ใช้กลยุทธ์ใหม่โดยจะเห็นได้ว่าในแผนมีการกล่าวถึงการศึกษาที่สอดแทรกในหลักสูตรวิชา การเน้นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการนำไปปฏิบัติ เช่น นโยบายหลักสามประการ คือ การจัดให้มีการสอนและศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ให้นักศึกษาได้มีโอกาสศึกษาและวิจัยค้นคว้า ด้านวัฒนธรรมมากขึ้น สำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตรนักศึกษา การจัดแสดงต่างๆ โดยนักศึกษา คณาจารย์ ประชาชนในท้องถิ่น และประการสุดท้าย จัดให้มีองค์กรประสานงานการศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ในรูปของหน่วยวิชาการ หรือบริการ อาทิ พิพิธภัณฑ์ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ จัดทำโครงการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ ภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ หรือโครงการอื่นในลักษณะเดียวกันเพื่อเป็นแหล่งวิทยากรทางด้านศิลปวัฒนธรรมภูมิภาค เพื่อเผยแพร่สู่ประชาชน **(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2525 : 10)**

ภายใต้แผนงานดังกล่าวได้เริ่มมีการดำเนินการ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ โดยโครงการของศูนย์ฯ ช่วงแรกมีการศึกษาในขั้นสำรวจ สถานภาพ เศรษฐกิจ สังคม และด้านการเมืองของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังจะเห็นได้จากลักษณะของผลงานที่จัดทำมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างข้อมูลวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม เช่น การผลิตตำราเรื่อง สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ และเรื่องลุ่มน้ำตานี ส่วนด้านกิจกรรมทางวิชาการมีการจัดนิทรรศการทางวัฒนธรรม ช่วงเดือนมกราคม 2525 ด้านการบริการแก่ประชาชน เริ่มมีการจัดกิจกรรมร่วมกับจังหวัด การเปิดพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

ด้านการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ มีการรวบรวมหัตถกรรมพื้นบ้าน ในปี 2526 พบว่ามีประมาณ 163 ชิ้น และในปีนี้ได้มีการขยายงานรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องในรายงานประจำปี พบว่า ระบุเอกสาร 550 เรื่อง ผลงานเป็นไปในแนวทางการบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพที่สำคัญ ประเพณี การเล่นประวัติศาสตร์เมือง สารคดีวัฒนธรรมเกี่ยวกับปัตตานี (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2526 : 41)

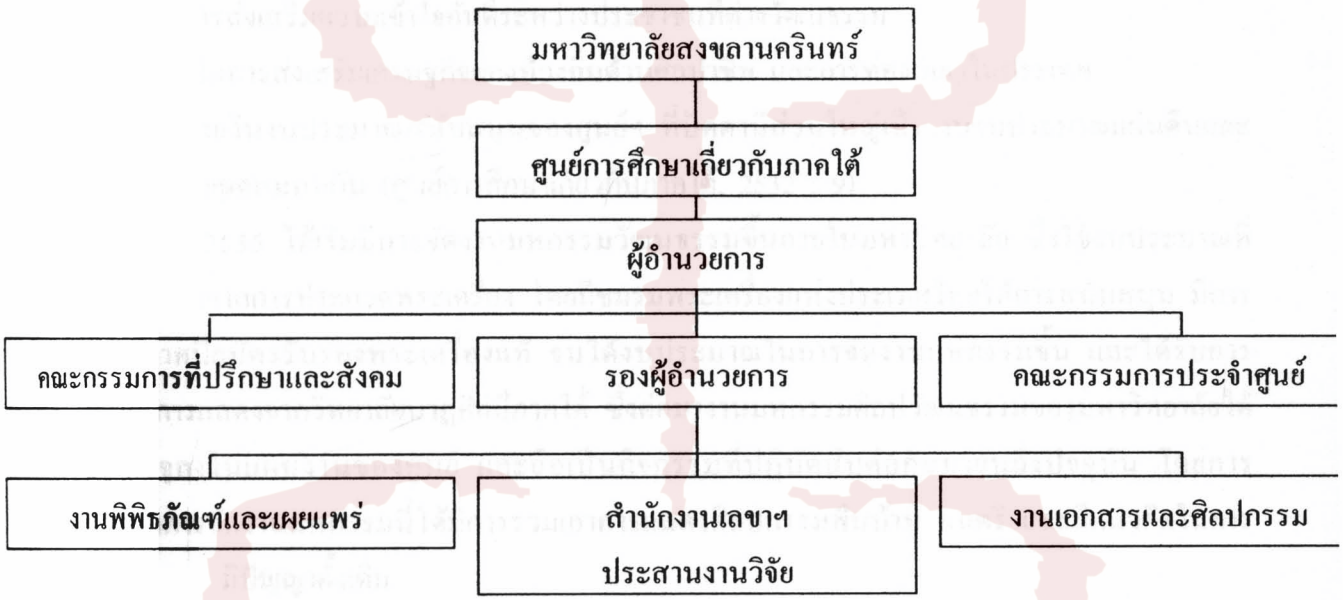
การดำเนินงานดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งในปี 2529-2530 มหาวิทยาลัยได้รับงบประมาณสนับสนุนในการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์ "พระเทพญาณโมลี" จากเอกชน โดยมีพระเทพญาณ ซึ่ง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เป็นเจ้าอาวาสวัดตานีโสมสรบริจาคเงินจำนวนสองล้านบาท และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดหาทุนสมทบรวมเป็นเงินทั้งหมดสี่ล้านบาท และ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นประธานในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์ "พระเทพญาณโมลี" ในปี 2530 (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ศูนย์การศึกษาภาคใต้, 2532 : 2)

โครงสร้างการบริหารงานของศูนย์ที่ปัตตานี

โครงสร้างการบริหารงานของศูนย์การศึกษาภาคใต้ ในวิทยาเขตปัตตานี

(ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532 : 6)

โครงสร้างการบริหารหลักคือ ผู้อำนวยการศูนย์และรองผู้อำนวยการศูนย์ ในช่วงนี้ศูนย์ฯ มีอัตราข้าราชการประจำ จำนวน 7 อัตรา คือ อัตราพิมพ์ดี โสตทัศนูปกรณ์ ธุรการ วิชาการ งานวัฒนธรรม เอกสาร งานบริหาร และเจ้าหน้าที่ธุรการดูแลงานฝ่ายพิพิธภัณฑ์ (ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532 : 5) ลักษณะในการดำเนินงานของหน่วยงานจะมีจะไม่จำกัดเฉพาะกรณีศึกษาประเพณีและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่รวมไปถึงการรวบรวมเอกสารทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา และในการดำเนินงานได้ให้ความสำคัญ 4 ด้านด้วยกัน คือ ด้านภาษาวรรณคดี ด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ด้านดนตรีและการแสดง ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยมีวัตถุประสงค์หลัก (ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532 : 4) ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูลทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ ข้อมูลทางสังคมจังหวัดภาคใต้

2. เพื่อให้ความรู้แก่เยาชนทั่วไปให้เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
3. เป็นแหล่งค้นคว้า ศึกษาและวิจัยทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์โบราณคดี ภาษา ศาสนา ประเพณี ฯลฯ ของภาคใต้
4. ศึกษาวิจัยทางสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภาษา ศาสนา ประเพณี ฯลฯ ของภาคใต้
5. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้ให้เป็นที่รู้จักทั้งในและต่างประเทศ
6. การส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนที่ต่างวัฒนธรรม
7. เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของท้องถิ่นด้านศิลปาชีพ และการท่องเที่ยวในประเทศ

สำหรับเงินงบประมาณสนับสนุนของศูนย์ฯ ที่ปัตตานีส่วนใหญ่เป็นเงินงบประมาณแผ่นดินและเงินรายได้วิทยาเขตสมทบกัน (ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้, 2532 : 9)

ในปี 2535 ได้เริ่มมีการจัดงานมหกรรมวัฒนธรรมขึ้นภายในมหาวิทยาลัย ซึ่งใช้งบประมาณที่จัดหาขึ้นมาเองจากการประกวดพระเครื่อง โดยมีชมรมพระเครื่องแห่งประเทศไทยให้การสนับสนุน มีการออกประกาศนียบัตรรับรองพระเครื่องแท้ จนได้งบประมาณในการจัดงานมหกรรมขึ้น และได้รับการสนับสนุนการแสดงจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ภาคใต้ ซึ่งต่อมางานมหกรรมศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยได้นำมาบรรจุลงในแผนงานของศูนย์ และถือเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยการดำเนินงานการจัดงานมหกรรมนี้ได้มีการรวมเอาการแสดงศิลปกรรมพื้นบ้าน ดนตรี และมีแนวคิดในการฟื้นฟู สืบทอดภูมิปัญญาดั้งเดิม

พัฒนาการในช่วงการก่อตั้งเป็นสถาบันวัฒนธรรมศึกษา

จากแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) ได้ให้ความสำคัญกับภารกิจประการที่ 4 คือ ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยต้องการให้เห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน และให้ความสำคัญเทียบเท่ากับภารกิจที่ 3 คือ การสอน การวิจัย การบริการสังคม จึงเป็นผลให้เกิดการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการสนับสนุนเกียรติคุณของบุคคลด้านวัฒนธรรม และจัดสร้างหอศิลป์ หรือหออัตชีวประวัติ (แผนพัฒนาอุดมศึกษาฉบับที่ 7, 2535 : 11) ภายใต้แผนนี้ในส่วนของทบวงมหาวิทยาลัยได้เห็นชอบในการบรรจุการจัดตั้งสถาบันศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และได้รวมหน่วยงานศูนย์การศึกษาภาคใต้กับโครงการจัดตั้งศูนย์สำหรับศิลปะและวัฒนธรรมที่หาดใหญ่ให้เป็นเนื้องานเดียวกัน (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2543 : 6) จุดประสงค์ของงานด้านนี้ตามแผนเป็นการทำนุบำรุงถ่ายทอดคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและมีการประสานนโยบายให้ครอบคลุมภารกิจด้าน

วัฒนธรรมทุกๆ ด้าน ดังนั้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็น สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม แต่ได้มีการนำชื่อของสถาบันมาพิจารณาอีกในวันที่ 7 ตุลาคม 2538 และมีมติเห็นควรให้ใช้ชื่อว่า **สถาบันวัฒนธรรมศึกษา** เพราะศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และชื่อนี้สื่อชัดเจนถึงภารกิจการดำเนินงานของหน่วยงาน จึงใช้ชื่อดังกล่าว และมหาวิทยาลัยได้เสนอขอจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษาให้เป็นหน่วยงานเทียบเท่าคณะในปี 2542 โดยให้สถาบันวัฒนธรรมศึกษามีหน่วยงานหลักตั้งอยู่ที่วิทยาเขตปัตตานี และมีหน่วยงานย่อยเพื่อดำเนินงานในทุกวิทยาเขต (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2543 : 7)

แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยมีกระแสการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ มีการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยและภาษาไทย จนเป็นเอกลักษณ์ทางวิชาการได้ (สำนักงานปลัดทบวง มหาวิทยาลัย, ทบวงมหาวิทยาลัย 2539 : 20-27)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้จัดตั้งสถาบันกัลยาณิวัฒนาเพื่อการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมสัมพันธ์ ในวโรกาสที่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงได้รับพระราชทานพระราชอิศริยศักดิ์เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายใน โดยมีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาด้านภาษาวัฒนธรรมสัมพันธ์ และจัดทำศูนย์ข้อมูลเพื่อให้บริการ

ต่อมารัฐบาลมีนโยบายยุบรวมหน่วยงานที่มีลักษณะเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงได้รวมสถาบันกัลยาณิวัฒนาเพื่อการศึกษาภาษาและวัฒนธรรมสัมพันธ์ เข้ากับ สถาบันวัฒนธรรมศึกษา และคณะผู้ดำเนินงานได้จัดทำหนังสือไปยังราชสำนัก เพื่อเสนอชื่อใหม่เป็น **สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา** (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษาฯ : 7)

พัฒนาการในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549)

ในช่วงเวลานี้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้มีการจัดการประชุมจัดทำแม่บทระยะเวลา 15 ปี (พ.ศ. 2545-2559) ในส่วนของวิทยาเขตปัตตานีการจัดทำแผนได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาเชิงรุก มหาวิทยาลัยจะมีส่วนเสริมสร้างสภาพสังคมที่พึงประสงค์ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ดังนั้นในส่วนภารกิจประการที่สี่เป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีสาระสำคัญภายใต้แผนดังกล่าวคือ มหาวิทยาลัยจะทำหน้าที่ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในการสร้างองค์ความรู้และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชน และสังคมท้องถิ่นภาคใต้ สามารถที่จะประยุกต์ใช้เป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน และเกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนาจึงเป็นหน่วยงานหลักของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุง

ศิลปวัฒนธรรม ภายใต้เนื้อหาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาติอย่างเป็นระบบ พันธกิจที่สำคัญ คือ สถาบันต้องดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้และคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ชุมชน และสังคมท้องถิ่นภาคใต้ มีการประสานงานกับคณะวิทยาลัยและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยเพื่อส่งเสริม สืบสวน ความรู้และกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมควบคู่กับการเรียนการสอนตามปกติ มีการสร้างเครือข่าย และเชื่อมโยงกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนภายนอก ตลอดจนการสนับสนุนให้มีการจัดสัมมนาผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องทางด้านวัฒนธรรมในการสร้างหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา ในมิติของภูมิปัญญาไทยระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นระบบ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, เอกสารประกอบการประชุมจัดทำแผนแม่บทระยะ 15 ปี, 2545 : 18)

มาตรการที่กำหนดแบ่งเป็น 4 ประเภท (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, เอกสารประกอบการประชุมจัดทำแผนแม่บทระยะ 15 ปี, 2545 : 19) ได้แก่

ประการที่ 1 การเน้นความหลากหลายของวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมไทยพุทธ มุสลิม จีน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันในด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหาร ฯลฯ

ประการที่ 2 การสนับสนุนในการสร้างสำนึกท้องถิ่น ทั้งจุดอ่อนของการพัฒนาด้านวัฒนธรรม คือ ท้องถิ่นขาดอำนาจการคิดและตัดสินใจ ดังนั้นต้องสนับสนุนชุมชน เพราะชุมชนย่อมรู้ความต้องการของตนเองมากที่สุด อันจะทำให้วัฒนธรรมของชุมชนมีความเข้มแข็ง

ประการที่ 3 ต้องมีการประสานวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยเหตุที่ว่าลักษณะเด่นของวัฒนธรรมจะไม่อยู่โดดเดี่ยวแต่จะมีการผสมผสานกัน ควรสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม

ประการที่ 4 การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม เพราะในปัจจุบันมีหลายหน่วยงานในภาคใต้ที่ดำเนินงานเนื้องานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ดังนั้นจึงควรมีการประสานความร่วมมือสานประโยชน์ในการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น

เป้าหมายของแผนดำเนินการสำหรับภารกิจด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ครอบคลุม 4 เป้าหมาย (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, เอกสารประกอบการประชุมจัดทำแผนแม่บทระยะ 15 ปี, 2545 : 20-21) ดังนี้

ประการที่ 1 ด้านความมั่นคงของชาติ เนื่องจากพื้นที่ในภาคใต้ตอนล่างอยู่ในสภาพแวดล้อมของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธ มุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน ในแง่ของความสัมพันธ์ในวัฒนธรรมของกลุ่มที่แตกต่างกันทั้งสามกลุ่ม สามารถศึกษาได้ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง ความขัดแย้ง

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

และเสถียรภาพในภูมิภาคนี้ การศึกษาด้านวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ความร่วมมือและการรวมตัวไปสู่พลังดำเนินการ ตลอดจนทำให้มีเอกลักษณ์ของภูมิภาคเกิดขึ้น

ประการที่ 2 เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพราะการที่มีหน่วยงานที่ดำเนินการด้านวัฒนธรรมหลายแห่งในภาคใต้จึงควรมีการประสานความร่วมมือสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการประสานประโยชน์ เน้นการศึกษาวิจัยทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นโดยศึกษาให้เข้าถึงชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย และนำองค์ความรู้ไปใช้ในการพัฒนา

ประการที่ 3 คือความสำคัญในการผสานศิลปวัฒนธรรมกับวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษาวิจัย และวางระบบการจัดการแบบสหวิทยาการเพื่อส่งเสริมการปรับใช้หรือพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า ให้มีความเหมาะสมกับสังคมปัจจุบันเพื่อนำไปใช้เป็นปัจจัยในการพัฒนาท้องถิ่นแบบยั่งยืน

ประการที่ 4 คือ ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ประการนี้มหาวิทยาลัยจะใช้มิติของวัฒนธรรมนำการพัฒนาทางวิชาการให้เกิดความสมดุลอย่างยั่งยืนในทุกสาขาวิชาการ โดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาภูมิความรู้ความสามารถให้เกิดความสมดุลอย่างถูกสัดส่วนให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและมหาวิทยาลัยควรเป็นผู้นำสังคมส่วนนี้

ในส่วนเป้าหมายรวมของแผนฯ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดเป้าหมายโดยรวมสำหรับการดำเนินงานหลัก(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, เอกสารประกอบการประชุมจัดทำแผนแม่บทระยะ 15 ปี, 2545 : 20-21) คือ

- ด้านการรวมสถาบันด้านวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยให้อยู่ในเนื้องานของหน่วยงานสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา ในแผนฯ 8 เพื่อปรับเข้าสู่แผนฯ 9

- ด้านการวิจัยวัฒนธรรม จะสนับสนุนการสร้างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาคใต้ตอนล่างในกรอบวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปริวรรตหนังสือจากหนังสือยุคเอกสารโบราณ 3 สายวัฒนธรรม (ไทยจีน ไทยพุทธ ไทยมุสลิม) แหล่งเอกสารด้านวัฒนธรรม ผลิตสื่อทางวัฒนธรรม

- ด้านงานอนุรักษ์วัฒนธรรม จะมีการพัฒนาบริหารการพิพิธภัณฑ์ ในรูปของการจัดแสดงโบราณด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตชายไทยภาคใต้ตอนล่าง ทำศูนย์ข้อมูลด้านวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายด้านวัฒนธรรม โครงสร้างพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งเฉลิมพระเกียรติ

- ด้านงานฟื้นฟูสืบสาน และถ่ายทอดด้านวัฒนธรรม จัดให้มีโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาพื้นบ้านศูนย์เกี่ยวกับการละเล่นและบันเทิง ศูนย์ศึกษาเกี่ยวกับสิ่งเคาระและศรัทธา ศูนย์วิชาการ นกเขาชวาเสียง

- ด้านการส่งเสริมและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม จัดให้มีโครงการวัฒนธรรมสัญจร โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม งานมหกรรมศิลปวัฒนธรรม

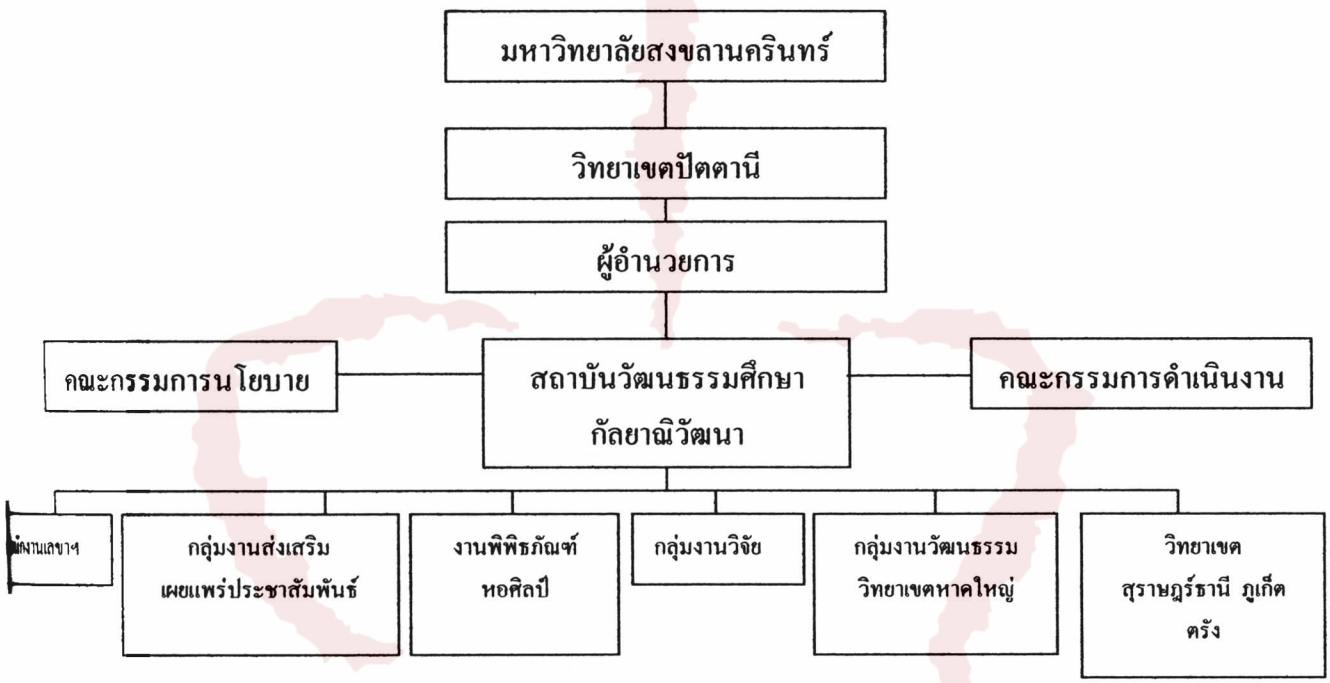
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

- ด้านการพัฒนาวัฒนธรรม มีการจัดพัฒนาโดยการฝึกอบรม ประชุมสัมมนาการสร้างหลักสูตรด้านวัฒนธรรมในระดับอุดมศึกษา

- ด้านงานเชิดชูเกียรติผู้ทรงคุณวุฒิภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรม

การจัดโครงสร้างการบริหารงาน และการแบ่งส่วนราชการของสถาบันฯ

การจัดโครงสร้างการบริหารงานของสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีการแบ่งส่วนคณะกรรมการบริหาร 2 ระดับ คือ มีคณะกรรมการนโยบายของสถาบันฯ และคณะกรรมการดำเนินการฯ องค์ประกอบหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายนโยบายและคณะกรรมการดำเนินการจะเป็นไปตามข้อบังคับของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ว่าด้วยการจัดระบบการบริหารของสถาบันฯ ซึ่งกำหนดโดยสภามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มีโครงสร้างตามแผนภูมิต่อไปนี้

(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา, 2543 : 10-11)

โครงสร้างดังกล่าวของสถาบันฯ มีการแบ่งส่วนราชการ ตามที่ดำเนินการมามี 5 ฝ่ายหลัก (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา, 2543 : 14-15) ได้แก่

1. สำนักงานเลขานุการ ในส่วนสำนักงานเลขานุการจะเป็นหน่วยงานกลางในการประสานหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถาบันเพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจต่างๆ เป็นไป

ตามวัตถุประสงค์ และภายในสำนักงานเอกก็แบ่งเป็น 3 สายงาน คือ งานบริหาร และธุรการจะดูแลการประสานระหว่างหน่วยงานภายใน ภายนอก การจัดเก็บเอกสารงานประชุม ดูแลด้านบุคคล อาคารสถานที่ยานพาหนะ งานคลังและพัสดุ มีหน้าที่ดูแลด้านการเงิน งานบัญชี งบประมาณ การจัดซื้อจัดหาพัสดุ การบำรุงรักษา และงานฝ่ายนโยบายและแผน มีหน้าที่รับผิดชอบงานข้อมูลของสถาบัน งานศึกษาและงานวิเคราะห์เพื่อการพัฒนาการสถาบัน งานงบประมาณรวมทั้งการจัดทำแผนพัฒนาสถาบัน

2. กลุ่มงานส่งเสริมเผยแพร่และประชาสัมพันธ์มีภาระงานด้านการผลิตสื่อฝึกอบรมศิลปพื้นบ้านวัฒนธรรมสัมพันธ์ ประชาสัมพันธ์ และวิเทศสัมพันธ์

3. กลุ่มงานพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ภาคใต้ มีหน้าที่ด้านทะเบียนและคลังวัตถุ อนุรักษ์และสงวนรักษา วิชาการบริการทางการศึกษา จัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์ คือ พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา ซึ่งในส่วนนี้เดิมตั้งในอาคารศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ เริ่มแรกมีบุคลากรกลุ่มหนึ่งของคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ได้รวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เกี่ยวกับท้องถิ่นภาคใต้โดยเฉพาะ พื้นที่ภาคใต้ตอนล่างเพื่อนำมาจัดแสดง ต่อมาได้มีการนำมาจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ โดยมีลักษณะการจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่คือ ประเภทหมวดเครื่องใช้พื้นบ้าน เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน หมวดการละเล่น การแสดงพื้นบ้าน หมวดศิลปะวัตถุ หลักฐานทางโบราณคดี เครื่องมือหิน ภาชนะดินเผา หมวดเงินตรา ทั้งในและต่างประเทศสมัยโบราณ นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมสื่อข้อมูลในลักษณะเอกสารภาพถ่าย สไลด์ วิดีโอ ฟิล์มภาพยนต์

4. กลุ่มงานศึกษาวิจัย มีหน้าที่ด้านบริการข้อมูล เอกสารวิจัย ประสานงานวิจัย ในส่วนนี้เดิมมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการศึกษาดูแล และรองผู้อำนวยการฝ่ายนี้ร่วมดำเนินงาน ลักษณะของสายงานนี้เป็นการสร้าง และสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภาคใต้ตอนล่างในกรอบวัฒนธรรมและภูมิปัญญพื้นบ้านด้วยการสร้างสรรค์ค์ความรู้ทางศิลปะและวัฒนธรรมโดยทำหน้าที่สนับสนุนการวิจัยของอาจารย์ บุคลากรและนักศึกษาของมหาวิทยาลัยให้ทำวิจัยเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรม การส่งเสริมให้มีการตีพิมพ์ผลงานการศึกษาวิจัยในวารสาร การจัดบรรยายพิเศษและการสัมมนาทางวิชาการ

5. กลุ่มงานวัฒนธรรมศึกษาวิทยาเขตหาดใหญ่ กลุ่มงานนี้ดำเนินการในวิทยาเขตหาดใหญ่มีภาระงานด้านบริหารทั่วไป การศึกษาวิจัยบริการวิชาการการเผยแพร่ ตลอดจนงานวิเทศสัมพันธ์ในทางปฏิบัติการดำเนินงานในส่วนวิทยาเขตหาดใหญ่ขึ้นกับหน่วยงาน ชื่อ โครงการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ซึ่งดังได้กล่าวไว้แล้วว่าดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2532 ลักษณะการดำเนินการแม้จะอยู่ในโครงสร้างของสถาบันฯ ที่วิทยาเขตปัตตานี แต่มีอิสระในการดำเนินงาน การจัดกิจกรรมการขออนุมัติงบประมาณขึ้นกับรองวิทยาเขตหาดใหญ่ และอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ที่หาดใหญ่ เพื่อความคล่องตัวในการบริหารจัดการ

พิพิธภัณฑ์ในความดูแลของสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา

4.1 พิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี

พิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2529 โดยได้รับความเมตตาจากพระเทพญาณโมลี เจ้าอาวาสวัดตานีนรสโมสร อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี อดีตเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี ได้บริจาคเงินสองล้านบาท และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์จัดหาทุนสมบทอีกจำนวนหนึ่ง อีกสองล้านบาท จึงได้นำไปสร้างอาคารแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2531 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีขณะนั้น ได้ให้เกียรติมาประกอบพิธีเปิดอาคาร

พิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลี มีการแยกหมวดหมู่ศิลปวัตถุ คือ โบราณวัตถุและเครื่องใช้ของพระเทพญาณโมลี ได้แก่ ศิลปโบราณ พระพุทธรูปปางต่างๆ รูปพระโพธิสัตว์ในศาสนาพุทธลัทธิมหายาน เทวรูป พระวิษณุ พระนารายณ์ พระพิฆเนศวร ภาพถ่ายหัวเมืองโบราณ เหรียญตราประเทศต่างๆ เช่น จีน อินเดีย และประเทศในยุโรป ตลอดจนโบราณวัตถุประเภทอาวุธ ดาบ กริช รวมทั้งเครื่องถ้วยชาม และในส่วนห้องแสดงโบราณวัตถุของตระกูลวัฒนายากร ประกอบด้วยเครื่องมือหินก่อนประวัติศาสตร์ เครื่องปั้นดินเผายุคบ้านเชียง เครื่องประดับสำริดปืนใหญ่

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ผังแสดงการจัดแสดงนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ลำดับการจัดแสดงนิทรรศการถาวรในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

1. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
3. อาคารนิทรรศการถาวร
4. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
5-6. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
7-8. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
9. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
10-11. อาคารนิทรรศการถาวร
12. อาคารนิทรรศการถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

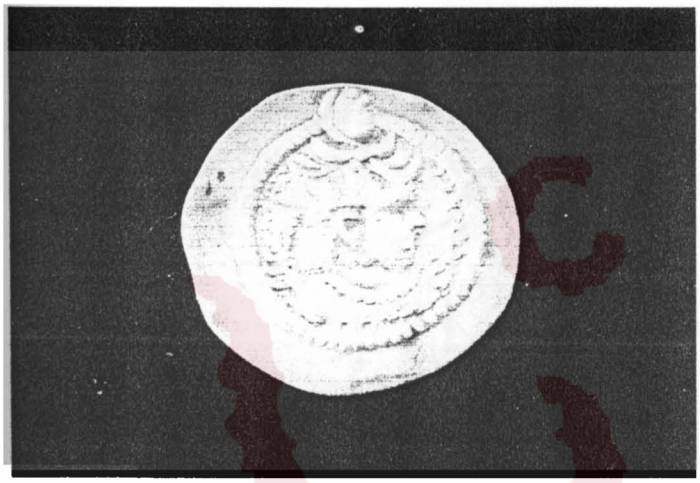
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ตัวอย่างโบราณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธพระภัณฑ์พระเทพญาณโมลี

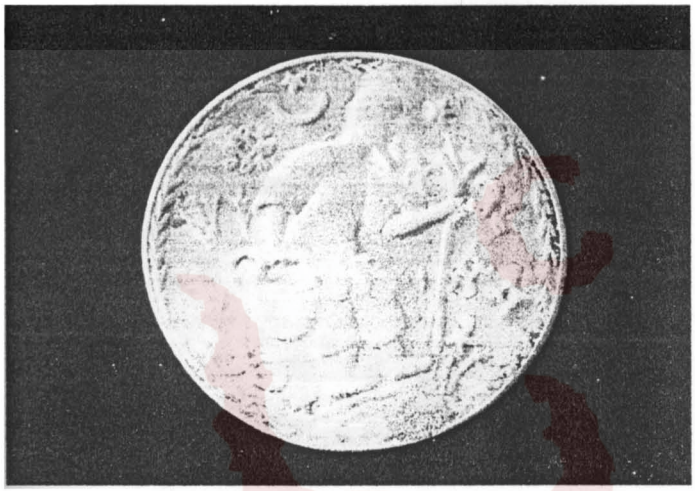
ชื่อเรียก	เหรียญทองคำ
ขนาด	เส้นผ่าศูนย์กลาง 1 ซม.
ชนิด	โลหะทองคำ
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 12
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้ พบที่วัดสุขาวดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	เหรียญทองคำ พบที่วัดสุขาวดี อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี เหรียญชนิดนี้ชาวปัตตานีเรียกว่า “หมะมะดินนะ” แปลว่าทองแห่งเมืองมะดินะ(ประเทศซาอุดิอาระเบียปัจจุบัน) บนเหรียญสลักภาพนูน เป็นสัตว์สี่เท้า อีกด้านหนึ่งเป็นภาษาอาหรับเขียนว่า “มาลิค” ผลิตในสมัยคอลิฟะ โอมิยะห์ อัลมาลิค ประมาณปี พ.ศ.1228-1248

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**เหรียญเงินเปอร์เซีย**
ขนาด	**เส้นผ่าศูนย์กลาง 2.7 ซม.**
ชนิด	**โลหะเงิน**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 7-10**
ประวัติ	**นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้ พบที่ ตำบลวัด อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี**
สภาพ	**สมบูรณ์**
สาระสำคัญ	**เหรียญเงินเปอร์เซีย มีลักษณะเป็นเหรียญเงินรูปวงกลมบาง ๆ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.7 เซนติเมตร มีรูปกษัตริย์ในราชวงศ์ซัสแซนิค (Sassanian) อยู่ด้านหนึ่งสังเกตจากมงกุฎที่ทรงสวมเข้าใจว่าเป็นกษัตริย์องค์ที่มีนามว่า เปรอสที่ 1 (Peroz I) อีกด้านหนึ่งเป็นรูปคน 2 คน ยืนขนาบข้างกระถางเพลิงที่กำลังลุกโชนอยู่นั้น น่าจะอยู่ในลักษณะของการบูชาพระอัคคีเทพ สัญลักษณ์แห่งความดี ความสว่าง แทนเทพเจ้าออร์มุสด์ (Ormuzd) ส่วนบนของเหรียญมีรูปดวงดาวและดวงจันทร์เสี้ยวผู้นำไปสู่ความสง่าความสงบและความสันติแก่มวลมนุษย์ เหรียญดังกล่าวน่าจะมีอายุราว 1,700 ปี**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

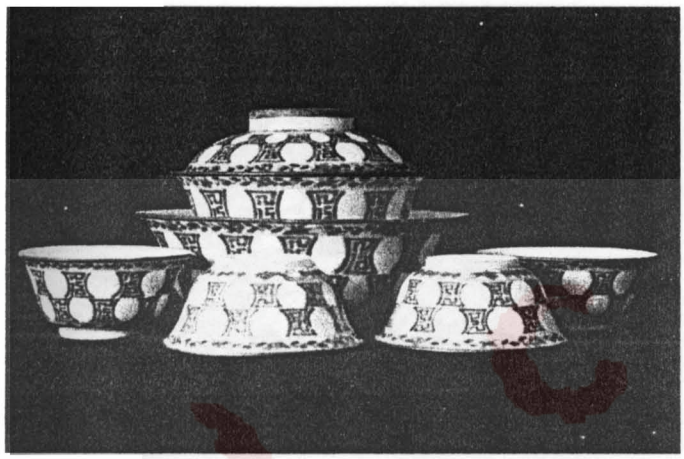
ชื่อเรียก	เหรียญชวา
ขนาด	เส้นผ่าศูนย์กลาง 5 ซม.หนา 2 มม.
ชนิด	โลหะทองเหลือง
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 24-25
ประวัติ	พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อปี พ.ศ.2531
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ชาวภาคใต้นิยมเรียกกันว่า “เบี้ยวา” หรือ “เหรียญหิ้วถุ้ง” ใช้กันแพร่หลายในภาคใต้สมัยรัชกาลที่ 3 -5 เหตุที่เรียกว่า เหรียญหิ้วถุ้งเนื่องจากภาพสลักในเหรียญเป็นรูปคนหิ้วถังน้ำซึ่งคนในภาคใต้เรียก ถังน้ำ ว่า “ถุ้ง” นั่นเอง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**โถเคลือบเซลาดอน**
ขนาด	**ส.พร้อมฝา 22 ซม. ปก.19 ซม. ส.14 ซม.**
ชนิด	**เครื่องปั้นดินเผาเคลือบเนื้อแกร่ง**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 18-19 ศิลปะจีน สมัยราชวงศ์ซุ้ง**
สภาพ	**สมบูรณ์**
สาระสำคัญ	**โถเคลือบเซลาดอน สีเขียวไข่กา แตกลายงา ที่ฝาเป็นหูจับรูปสิงห์ ขอบฝาและขอบปากโถขลิบด้วยโลหะสีทอง**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**ชุดเครื่องชา อักษร จปร.**
ชนิด	**เครื่องปั้นดินเผาเคลือบเนื้อกระเบื้อง**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 25 ศิลปะไทย-จีน**
ประวัติ	**พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531**
สภาพ	**สมบูรณ์**
สาระสำคัญ	**ชุดเครื่องชา อักษรพระนาม จปร. ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการสั่งผลิตเครื่องถ้วยลายครามแบบหนึ่งเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นชุดชามีลายประดิษฐ์คล้ายตัวอักษรจีน แต่รูปลักษณ์ที่แท้จริงเป็นรูปพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร.ผลิตขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2411-2453 เป็นเครื่องลายครามที่ทรงพระราชทานแก่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพระภิกษุผู้มีสมณศักดิ์ในภาคใต้** **เขียนสีครามใต้เคลือบประกอบด้วยชามทรงบัว และถ้วยน้ำชาเป็นชุดน้ำชาที่รัชกาลที่ 5 ทรงสั่งทำมาจากเมือง จิ่งเต๋อเจิ้น ในประเทศจีน และจัดเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญและมีชื่อเสียงมากที่สุดของจีนในช่วงพุทธศตวรรษที่19-24 เครื่องถ้วยลายครามมีทั้งชนิดเนื้อดิน เนื้อแกร่ง แต่ที่พบส่วนใหญ่เป็นเนื้อกระเบื้อง เหตุที่เรียกกันว่า เครื่องถ้วยลายครามเนื่องมาจากสีที่ใช้เป็นส่วนใหญ่เป็นสีน้ำเงิน และสีน้ำเงินที่ได้มาจากโคบอล์ท (CO-BALT) ซึ่งเป็นแร่ที่ถลุงได้ภายในประเทศจีน** **เครื่องถ้วยลายครามของจีนได้รับความนิยมสูงสุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่5 ซึ่งในสมัยนี้นิยมเล่นเครื่องลายครามกันมาก และมีการประกวดกันหลายครั้ง**

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**ชุดลายน้ำทอง**
ชนิด	**เครื่องปั้นดินเผาเคลือบเนื้อกระเบื้อง**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 24 ศิลปะไทย-จีน**
ประวัติ	**พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531**
สภาพ	**สมบูรณ์**
สาระสำคัญ	**ชุดลายน้ำทอง เขียนลายบนเคลือบลายดอกไม้ เน้นเขียนลายด้วยสีทอง นิยมมากในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	เครื่องถ้วยเบญจรงค์ลายเทพพนมหน้าจีน
ขนาด	ปก.12.5 ซม. ส.5.7ซม. ส.พร้อมฝา 8.3 ซม.
ชนิด	เครื่องปั้นดินเผาเคลือบเนื้อดิน
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 22-24 ศิลปะไทย-จีน
ประวัติ	พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	เครื่องถ้วยเบญจรงค์ เป็นเครื่องปั้นดินเคลือบที่เขียนลายโดยวิธีลงยา(enamel) ด้วยสีต่างๆซึ่งเบญจรงค์แปลว่าห้าสี แต่การลงสีมักใช้สีตั้งแต่สามสี ถึงแปดสี เครื่องถ้วยเบญจรงค์ได้รับความนิยมมากในสมัยอยุธยา ลวดลายที่นิยมในยุคนั้น ได้แก่ ลายเทพพนม นรสิงห์ มีลายกระหนกเป็นเปลวประกอบ นอกจากนี้ยังมีลายเทพพนมจีน กล่าวคือเทพพนมมีหน้าตาคล้ายคนจีน ส่วนลวดลายที่นิยมกันในสมัยรัตนโกสินทร์ คือ ลายราชสีห์ ครุฑ สิงค์ นรสิงค์ กินรี หนุมาน ประกอบลายกนกเปลว และก้านขด เครื่องถ้วยเบญจรงค์ได้รับความนิยมในหมู่เจ้านายและขุนนางในสมัยอยุธยาเรื่อยมาถึงสมัยรัตน โกสินทร์ เครื่องถ้วยเบญจรงค์ ถือเป็นเครื่องถ้วยไทย -จีน เนื่องจากผลิตเป็นภาชนะต่างๆโดยไม่ลงสีจากเตาเผาในจีน แล้วนำมาเขียนลายและลงสีในไทย จากนั้นนำกลับไปเผาในจีนอีกครั้งแล้วจึงนำกลับเข้ามาใช้ในไทย โดยส่วนใหญ่จะเป็นการสั่งทำจากราชสำนัก และขุนนางของไทย แม้ตัวภาชนะจะผลิตขึ้นในจีนแต่ลวดลายและสีสันเกิดจากความต้องการและความคิดสร้างสรรค์ของคนไทย สะท้อนเอกลักษณ์ความเป็นไทย จัดเป็นเครื่องถ้วยชั้นสูงที่มีคุณค่ายิ่ง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

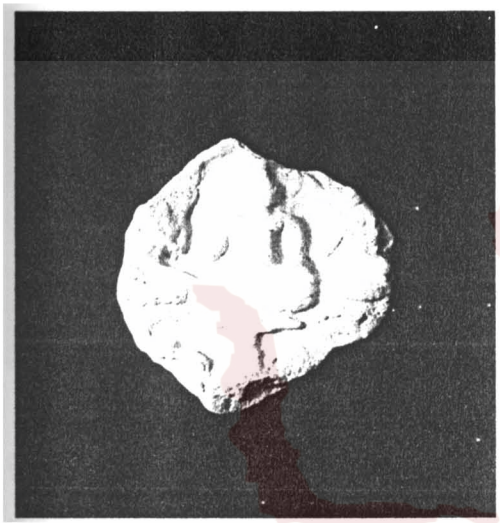
ชื่อเรียก	**พระพิมพ์**
ขนาด	**ฐานกว้าง 4.2 ซม. ส.7.5ซม. หนา 1.7 ซม.**
ชนิด	**ดินดิบสีน้ำตาล**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 12-13 ศิลปะศรีวิชัย**
ประวัติ	**พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531**
สภาพ	**ไม่สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**เป็นภาพนูนต่ำรูปพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ ด้านบนมีสาวก 3 องค์ ด้านข้างแกะสลักเป็นรูปคล้ายเจดีย์ จำลองขนาดเล็ก** **พระพิมพ์ลักษณะนี้ปรากฏแพร่หลายมากที่สุดในคาบสมุทรมลายู แสดงถึงคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ตอนที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานธรรมแก่พระโพธิสัตว์บนยอดเขาคิชฌกูฏ ซึ่งลักษณะการวางภาพของพระพิมพ์ รูปแบบนี้ คล้ายคลึงกับการแสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่สลักไว้ด้านหน้าของถ้ำกาลี และที่ถ้ำกัณเหริ ประเทศอินเดีย**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**พระพิมพ์**
ขนาด	**ฐานกว้าง 5 ซม. ส.7ซม. หนา 1.5 ซม.**
ชนิด	**ดินดิบสีขาว**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 12-13 ศิลปะศรีวิชัย**
ประวัติ	**พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531**
สภาพ	**ไม่สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิ ปางสมาธิ ด้านข้างสลักเป็นรูปเจดีย์ พ ร ะ พิ ม พ์ ลักษณะนี้ปรากฏแพร่หลายมากที่สุดในคาบสมุทรมลายู แสดงถึงคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ตอนที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานธรรมแก่พระโพธิสัตว์บนยอดเขาคิชฌกูฏ ซึ่งลักษณะการวางภาพของพระพิมพ์ รูปแบบนี้ คล้ายคลึงกับการแสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่สลักไว้ด้านหน้าของถ้ำกาลี และที่ถ้ำกัณเหริ ประเทศอินเดีย**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

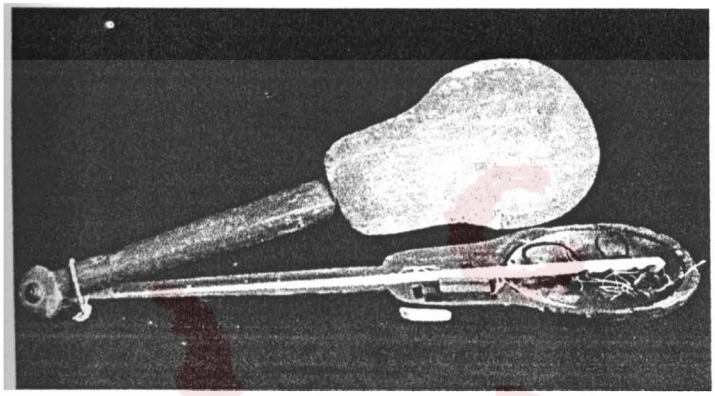
ชื่อเรียก	**พระพิมพ์**
ขนาด	**ฐานกว้าง 3.5 ซม. ส.4 ซม. หนา 0.8 ซม.**
ชนิด	**ดินดิบสีขาว**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 12-13 ศิลปะศรีวิชัย**
ประวัติ	**พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อ วันที่ 9 เมษายน ปี พ.ศ.2531**
สภาพ	**ไม่สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**พระพุทธรูปประทับนั่งบนใบบัว ด้านข้างมีสาวก ซ้าย ขวา พระพิมพ์ลักษณะนี้ปรากฏแพร่หลายมากที่สุดในคาบสมุทรมลายู แสดงถึงคติพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ดังปรากฏในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ตอนที่ว่าด้วยพระพุทธเจ้าได้ทรงประทานธรรมแก่พระโพธิสัตว์บนยอดเขาคิชฌกูฏ ซึ่งลักษณะการวางภาพของพระพิมพ์รูปแบบนี้ คล้ายคลึงกับการแสดงภาพพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่สลักไว้ด้านหน้าของถ้ำกาลี และที่ถ้ำกัณเหริ ประเทศอินเดีย**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

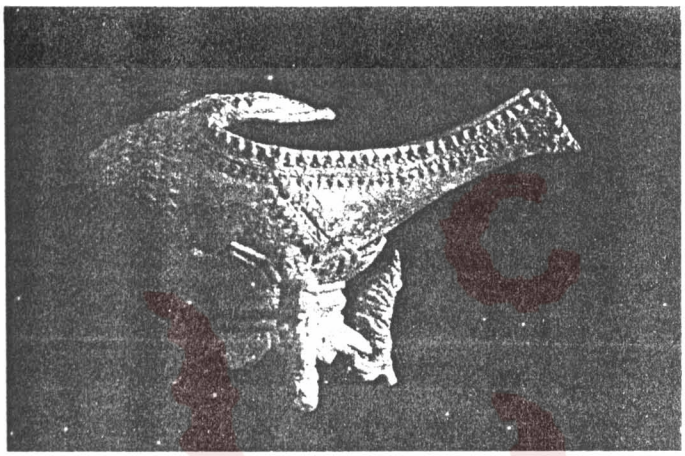
ชื่อเรียก	หอยสังข์
ชนิด	หอยสังข์หุ้มโลหะเงิน
ประวัติ	พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อวันที่ 27 กันยายน พ.ศ. 2532
อายุ	-
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	เป็นหอยสังข์บุด้วยโลหะเงินสลักลายพรรณพฤกษา มีหินสีแดงประดับ หนึ่งเม็ด

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**ตาชั่งจีน**
ชนิด	**กล่องเก็บเป็นไม้ ลูกตุ้มเป็นโลหะทองเหลือง**
ประวัติ	**นายมานิตย์ - นางมุทิตา กาญจนภูมิ มอบให้เมื่อ วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2533**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 25-26**
สภาพ	**ชำรุด เชือกคล้องตุ้มโลหะขาด**
สาระสำคัญ	**เป็นเครื่องชั่งทองคำที่เคยใช้ในอดีต**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก สังข์มงคลสำริดพร้อมพานรอง

ชนิด โลหะสำริด

ประวัติ พระเทพญาณโมลี มอบให้เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2536

อายุ -

สภาพ มีสนิมเขียวเกาะ

สาระสำคัญ สังข์มงคลสำริดพร้อมพานรอง แกะสลักเป็นลายนูน พานรองทำเป็นรูปทรงบัวหงาย มีสาม ขาทำเป็นรูปพญานาค ใช้สำหรับรดน้ำในงานมงคล

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

4.2 พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา

พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา มีห้องในการจัดแสดงเป็นหมวดหมู่กว้างๆ คือ หมวดเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เครื่องมือการประมง เครื่องแต่งกาย เครื่องมือไถนา เครื่องประกอบอาหาร หมวดการละเล่นการแสดงพื้นบ้าน จัดรวบรวมภาพและวัตถุของจริงในการจัดแสดง หมวดวัตถุ หลักฐานทางโบราณคดี หมวดเงินตราทั้งในและต่างประเทศจากการสำรวจ จำนวนศิลปโบราณวัตถุและอุปกรณ์เครื่องใช้ที่รวบรวมมีจำนวน 1,497 ชิ้น ที่มาของการจัดรวบรวม งานพิพิธภัณฑ์นี้มีมาตั้งแต่แรก โดยอาศัยความร่วมมือจากผู้สนใจและคณาจารย์บางท่านของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้เก็บรวบรวมไว้โดยรวบรวมจากพื้นที่จังหวัดปัตตานีเป็นหลัก เช่น เศษเครื่องถ้วยโบราณในยุคแรกที่เริ่มตั้งอาคารของศูนย์ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ศูนย์การศึกาภาคใต้, 2532:7)

4.3 พิพิธภัณฑ์เรือนอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พิพิธภัณฑ์เรือนอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค หรือ พิพิธภัณฑ์กลางแจ้งเฉลิมพระเกียรติ เป็นบ้านเรือนไม้สะท้อนการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและตะวันตก ซึ่งมีที่มาจากว่าที่รต.ปราโมทย์ และอาจารย์จีรพรพิชญ์ เชาวน์วาณิชย์ ได้มอบอาคารหลังนี้ผ่านนายสมยศ ฉันทวานิช ให้แก่

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อเดือนสิงหาคม 2538 โดยใช้งบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัยจำนวนแปดแสนบาทเพื่อการซ่อมแซม โดยคาดการณ์ครั้งนั้นว่าจะใช้เป็นสถานที่ดำเนินการของโครงการจัดตั้ง “สถาบันกัลยาณิวัฒนาเพื่อการศึกษาภาษาและวัฒนธรรม” ซึ่งสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเสด็จประกอบพิธีเปิดในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2538 ต่อมาได้รวมงานของสถาบันดังกล่าวเข้าเป็นเนื้องานเดียวกับสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา **(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, โครงการจัดตั้งสถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา, 2543:8)**

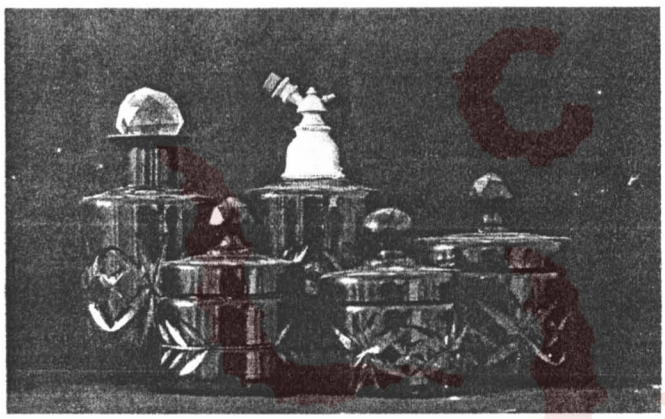
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ผังแสดงการจัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ภาพที่ 3 ผังแสดงการจัดแสดงพระพุทธรูปสำคัญในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

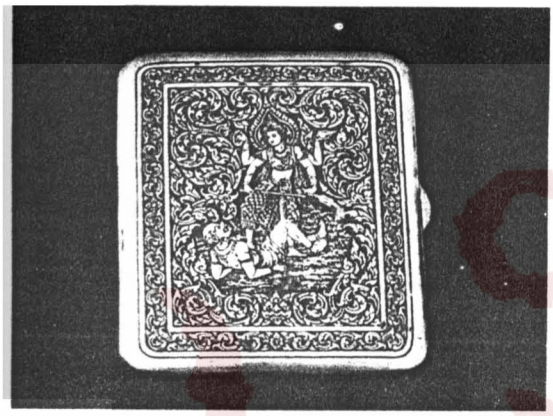
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ตัวอย่างศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่จัดแสดงในเรือนอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค

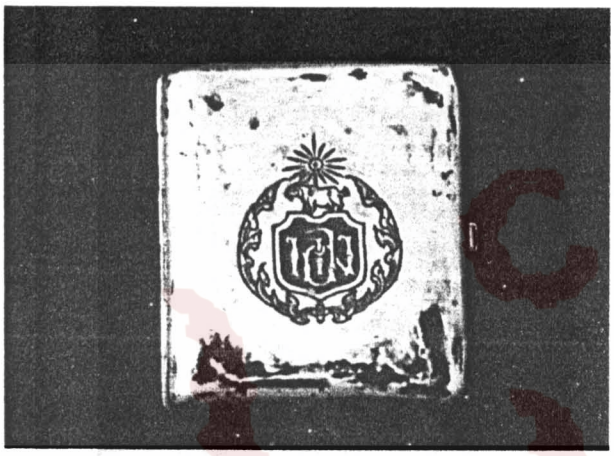
ชื่อเรียก	**ชุดแก้วเจียระไนเครื่องหอม**
ชนิด	**แก้วเจียระไน และโลหะ**
ประวัติ	**สมบัติของคุณหญิงสิน ภรรยาของอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 26**
สภาพ	สมบรูณ์
สาระสำคัญ	**ชุดแก้วเจียระไนเครื่องหอม สีแดงมะเหมี่ยว มี 5 ชิ้น**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**ตลับใส่บุหรี่**
ชนิด	**โลหะ เงิน**
ประวัติ	**สมบัติของอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 26**
สภาพ	**สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**ตลับใส่บุหรี่ลวดลายตอนกำเนิดรามเกียรติ์ ด้านหลังสลัก**
	“คณะธรรมการสงขลามอบให้พระยาพิบูลพิทยาพรรคเป็นที่ระลึก”

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	**ตลับใส่บุหรี่**
ชนิด	**โลหะเงิน**
ประวัติ	**สมบัติของอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค**
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 26**
สภาพ	**สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**ด้านหน้าสลักคำว่า “ทอง” คือชื่อเดิมของอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ชุดเชี่ยนหมาก
ชนิด	โลหะทองเหลือง
ประวัติ	สมบัติของอำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 26
สภาพ	สมบรูณ์
สาระสำคัญ	ชุดเชี่ยนหมากทองเหลือง มี ทั้งหมด 10 ชิ้น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	พระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย พร้อมสาวกซ้าย สาวกขวา
ชนิด	ไม้ ประดับกระจก
ประวัติ	พระเทพญาณโมลีมอบให้ เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2531
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 24-25
สภาพ	สมบรูณ์
สาระสำคัญ	เป็นพระพุทธรูปศิลปะสกุลช่างภาคใต้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ชุดอ่างล้างหน้า พร้อมเหยือกและตลับสบู่
ชนิด	กระเบื้อง
ประวัติ	-
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 24-25
สภาพ	ชำรุด วัตถุทั้ง 3 ชิ้นรอยร้าว และแตก
สาระสำคัญ	เป็นชุดอ่างล้างหน้า พร้อมเหยือกและตลับสบู่ ลายลูกสนสีเขียว นิยมใช้ในหมู่ผู้มีฐานะดี มักวางไว้ในห้องนอน บริเวณใกล้เคียงกับโต๊ะเครื่องแป้ง ไว้สำหรับล้างหน้า

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

4.4 หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้

การดำเนินการสร้างหอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นแผนงานหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาด้านงานทำนุบำรุงศิลปะวัฒนธรรม เพื่อความสมบูรณ์แบบสำหรับจัดแสดงข้อมูลเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประกอบกับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบาลในสมัยนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาภูมิภาคมีอาคารหอศิลป์เพื่อจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ในการสร้างหอศิลป์ภาคใต้ได้แบ่งเป็นสองส่วน คือ

ส่วนที่หนึ่ง เป็นอาคารหอศิลป์ภาคใต้เป็นที่จัดแสดงศิลปะท้องถิ่น ศิลปะร่วมสมัย แสดงผลงานด้านศิลปะของศิลปินในภูมิภาคในสาขาศิลปะประยุกต์ ศิลปศึกษา วิจิตรศิลป์ และเป็นที่แลกเปลี่ยนกับศิลปินจากภูมิภาคอื่นของประเทศไทย ประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติ ภายในมีห้องอเนกประสงค์ ห้องประชุม บรรยาย ห้องนิทรรศการหมุนเวียน ห้องนิทรรศการแสดงประจำ ห้องเก็บผลงาน ห้องสมุด ห้องปฏิบัติการศิลปะ สำนักงานบริหาร (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, รายละเอียดการจัดสร้างอาคารหอศิลป์)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

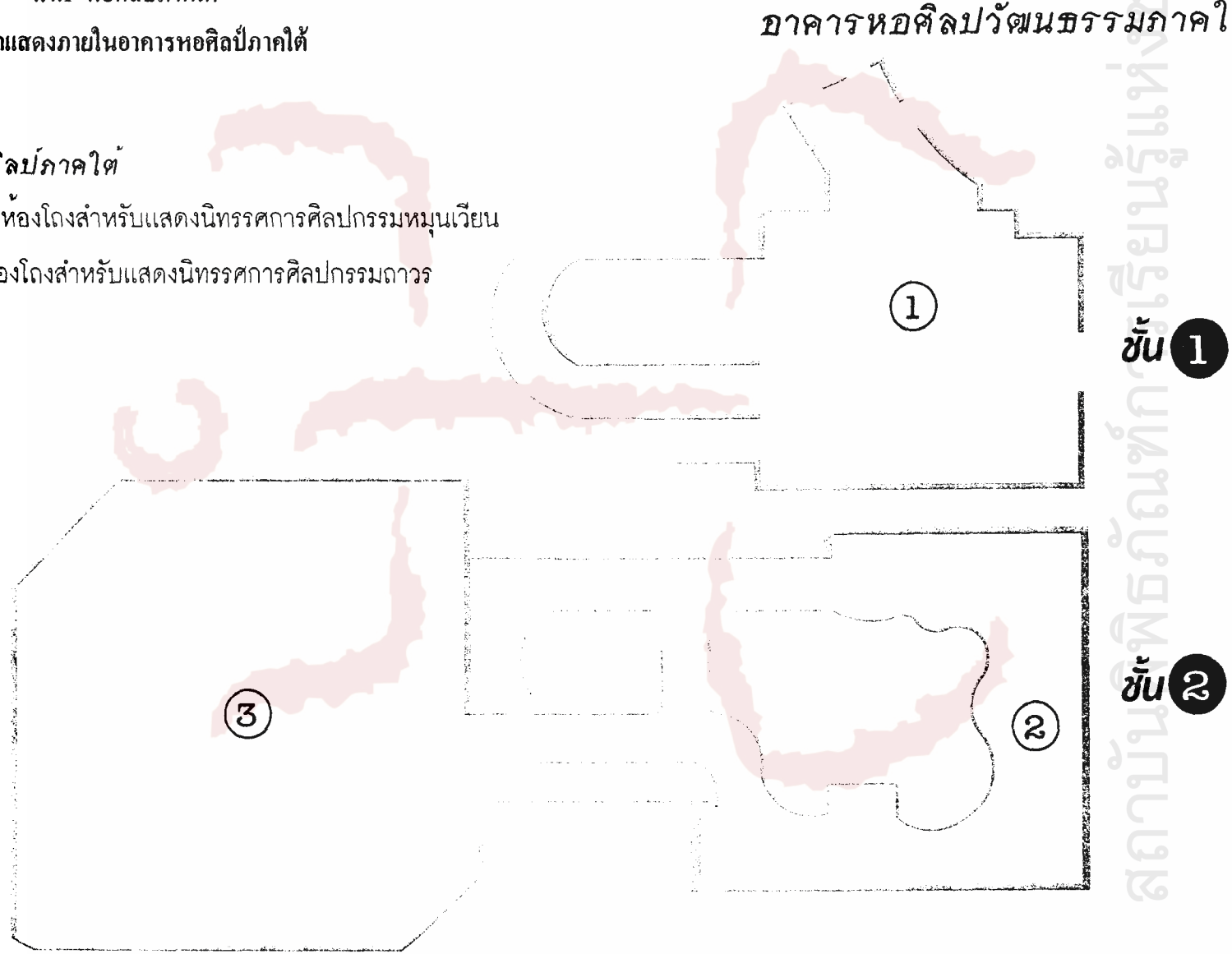
4.4.1 หอศิลป์ภาคใต้

รูปแบบการจัดแสดงภายในอาคารหอศิลป์ภาคใต้

หอศิลป์ภาคใต้

1-2.ห้องโถงสำหรับแสดงนิทรรศการศิลปกรรมหมุนเวียน

3.ห้องโถงสำหรับแสดงนิทรรศการศิลปกรรมถาวร

นิทรรศการหมุนเวียนในหอศิลป์ภาคใต้

ปี 2547

เดือนกุมภาพันธ์	นิทรรศการ จิตรกรรมร่วมสมัย "โลกลึกลับแห่งอาณาจักรเปรู โดย Pedro caballero จากประเทศ เปรู
เดือนมีนาคม	นิทรรศการภาพพิมพ์ร่วมสมัย "Aboriginal Art of Australia" จากประเทศออสเตรเลีย
เดือนมิถุนายน and	นิทรรศการ ภาพพิมพ์และวาดเส้นนานาชาติของไทย (The International Print Drawing Exhibition)
เดือนกรกฎาคม และ	นิทรรศการชุด "มองสยาผ่านสายตาสองนักเดินทางอย่าง เอ็นริเก้ สตังโก้ วร้ัส โจเซฟ โกเรสสกี้ จากสาธารณรัฐเชก
เดือนสิงหาคม	นิทรรศการ "ข้าวยำ – น้ำบูดู" โดยศิลปินกลุ่มรูสะมิแล
เดือนกันยายน	นิทรรศการชุด "ดอกไม้บานที่กรือเซะ"

ปี 2548

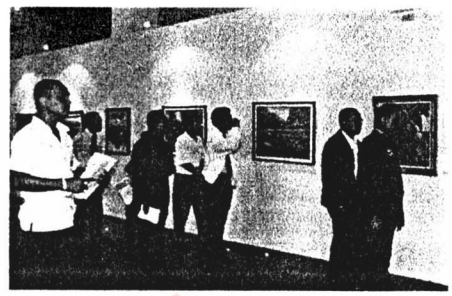
เดือนกุมภาพันธ์	นิทรรศการศิลปกรรมรวมสมัยชุด "งานศิลป์ถิ่นศรีตรัง" ผลงานของธรรมนูญ เรืองสวัสดิ์ และสมศักดิ์ รักษ์สุวรรณ
เดือนมิถุนายน	นิทรรศการศิลปกรรม ศิลปะสัญจร โตชิบาชุด "นำสิ่งที่ดีสู่ชีวิต"
เดือนสิงหาคม	นิทรรศการศิลปกรรมชุด "วิถีชีวิตชาวใต้"
เดือนพฤศจิกายน	นิทรรศการศิลปกรรมชุด "6 มุมมองของคนตรัง"

ปี 2549

เดือนมีนาคม	นิทรรศการจิตรกรรมของ อาจารย์ปรีชา เถาทอง
เดือนเมษายน	นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัยเทิดพระเกียรติฯ ผลงานของศิลปิน ธน เลาหกัยกุล และไมตรี หอมทอง
เดือนสิงหาคม	นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย "ครูศิลป์ภาคใต้"

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย "ครูศิลป์ภาคใต้"

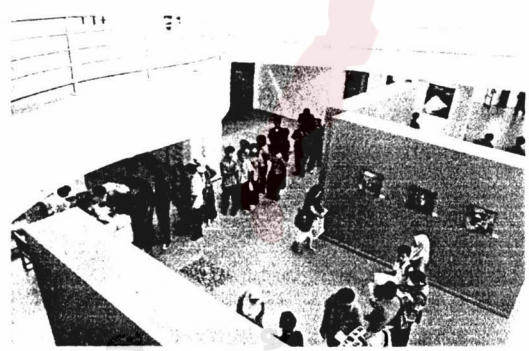

สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้จัดนิทรรศการศิลปกรรมร่วมสมัย ชุด "ครูศิลป์ภาคใต้" ขึ้น เพื่อเป็นแหล่งการศึกษาทางด้านศิลปะสำหรับนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจ โดยจัดแสดงผลงานนิทรรศแบบหมุนเวียน ณ หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมปอง ทองผ่อง เป็นประธานในพิธีเปิด เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2549 ทั้งนี้นิทรรศการดังกล่าวเป็นการรวบรวมผลงานศิลปะที่หลากหลาย โดยศิลปินชั้นครูของภาคใต้จากจังหวัดภูเก็ต นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา ปัตตานี และนราธิวาส รวมทั้งหมด 74 ท่าน และศิลปินทุกท่านที่แสดงผลงานได้ร่วมบริจาคผลงานท่านละ 1 ชิ้น เพื่อติดตั้งเป็นนิทรรศการถาวร ณ หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้งานด้านศิลปะ

นิทรรศการผลงานจิตกรรมของ อ.ปรีชา เถาทอง และนิทรรศการศิลปกรรม "นำสิ่งที่ดีสู่ชีวิต" ครั้งที่ 17

ผลงานจิตกรรมของ อ.ปรีชา เถาทอง เป็นส่วนหนึ่งของ ผลงานที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นตลอดระยะเวลา 35 ปี (พ.ศ. 2513 -2548) นับตั้งแต่ผลงานในยุคเริ่มต้นที่ค้นพบทฤษฎีแสงเงาและนำมาสร้างสรรค์ผลงานจนเป็นบุคลิกภาพเฉพาะตัว และพัฒนาไปสู่ความสำเร็จสูงสุดเมื่อนำความรู้และรูปแบบของศิลปะไทยและสถาปัตยกรรมไทยมาผสมผสานกับทฤษฎีแสงเงา เช่น จิตรกรรมชุดพิเศษ คือ ชุด "จากแสงเงาสู่ป่าหิมพานต์ ตามพระราชเสาวนีย์" ผลงานจิตรกรรมชุด "รูปทรงแสงบนเนื้อที่เงา" ผลงานชุด "จังหวะแสงบนผนัง" "รูปทรง-สัญลักษณ์-ไทย" "รูปทรง-พื้นผิว-ไทย" "Thai Form" "Thai Image" และผลงานชุดปัจจุบัน "สามเหลี่ยมวัฒนธรรม"

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ซึ่งนิทรรศการชุดนี้ จะจัดแสดงในต้นเดือน มีนาคม – พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ณ หอศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ และได้มีนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ร่วมชมนิทรรศการ

ดังกล่าวมากมาย และยังมีกิจกรรมโครงการประกวดภาพวาดเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี พุทธศักราช 2549 ภายใต้หัวข้อ "60ปี ในหลวงของปวงชนชาวไทย" ซึ่งมีนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา ร่วมส่งผลงานเข้าประกวดนี้เป็นจำนวนมาก

นิทรรศการจิตกรรมสีน้ำ ชุด ผลิบาน (Bloom) โดย สมโภชน์ สิงห์ทอง

จิตกรรมสีน้ำเป็นผลงานศิลปะชั้นสูงที่ มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือความโปร่งใส ความชุ่มฉ่ำของน้ำ จะต้องใช้ความพยายาม ประสบการณ์ในการเขียนจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ นอกเหนือจาก จนเกิดความชำนาญสามารนำเทคนิคการเขียนมาสร้างงานที่มีเอกลักษณ์ เป็นของตัวเองได้

อาจาร์ยสมโภช สิงทอง หนึ่งในสมาชิกกลุ่ม six point เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงที่หลงใหลในเรื่องของสีน้ำ เป็นทั้งศิลปินและครูผู้สอนที่มีลูกศิษย์มากมายทั้งในและต่างประเทศ ทั้งเด็กจนถึงผู้ใหญ่ มีความชำนาญทางการงานจิตกรรม นอกจากสีน้ำ สีน้ำมัน สีชอล์ก สีอคริลิก

ในการแสดงแสดงนิทรรศการจิตกรรมสีน้ำ ชุด ผลิบาน (Bloom) เป็นการนำเสนองานที่หลากหลายในแนว อิมเพรสชั่นนิสม์ โดยถ่ายทอดความประทับใจในสิ่งที่ได้เคยพบเห็นผ่านสื่อสีน้ำมัน มีบุคลิกที่โดดเด่นแตกต่างกันออกไป

ผลงานศิลปะของไมตรี หอมทอง

การแสดงงานศิลปะในหอศิลปวัฒนธรรมที่ผ่านมา โดยมากแล้วจะเป็นผลงานจิตรกรรมที่หลากหลาย ผู้คนส่วนใหญ่มักได้สัมผัสกับงานศิลปะที่มีแนวทางในการสร้างสรรค์แตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะเหมือนจริง (Realistic) ที่ผู้ชมสามารถรับรู้ถึงเรื่องราวในภาพได้เป็นอย่างดี

แม้แต่งานแบบนามธรรม (Abstract) ที่ไม่มีรูปทรง หรือสัญลักษณ์แสดงความหมายให้เข้าใจก็ยังสามารถที่จะชื่นชมความสวยงามของภาพได้ เป็นความงามทางทัศนะธาตุที่สามารถรับรู้ได้ทันที อาจมีคำถามในใจบ้างว่าสิ่งที่เห็นในภาพมันคืออะไร คงเป็นคำถามที่เกิดขึ้นเสมอเมื่อดูงานศิลปะ

ไมตรี หอมทอง เป็นศิลปินอีกท่านหนึ่งที่ถ่ายทอดงานศิลปะของตนเองในรูปแบบนามธรรม รวมทั้งผลงานจิตรกรรมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีการใช้วัสดุที่เรียบง่ายในการสร้างสรรค์ผลงาน ใช้หลักการจัดองค์ประกอบที่สวยงามมีการจัดวางวัสดุต่างๆ เข้ากับฝาผนัง เพดาน พื้น ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้นๆ (Installation) และเมื่อจัดวางสิ่งของต่างๆ แล้ว เกิดเป็นบริเวณ

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กว้าง ทำให้ผู้ชมงาน เกิดความประทับใจได้ทันที นอกจากนั้นยังมีการใช้แสงและเสียง ให้เป็นส่วนหนึ่งของผลงาน นั่นคือความงามที่ตาสามารถมองเห็นได้ แต่ลึกลงไปกว่านั้น คือแรงบันดาลใจของศิลปินต่อการทำงาน ยังเป็นการสะท้อนเรื่องราวของชีวิตที่เกิดขึ้นในสังคม ถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ

เมื่อชมงานศิลปะของ ไมตรี หอมทอง แล้วมีความคิดที่แตกต่างออกไปจากความคิดของตัวศิลปินก็ไม่ใช่เรื่องแปลกเพราะผลงานทุกชิ้นนั้นไม่มีชื่อ (Untitle) ไม่มีการชี้นำทางความคิด แต่เป็นการเปิดกว้างทางความคิดของผู้เข้าชมงาน ให้สามารถคิดได้อย่างอิสระ

.....

ส่วนที่สองเป็นอาคารหอวัฒนธรรมภาคใต้ จัดสร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่จัดแสดงข้อมูลและเผยแพร่ความรู้เรื่องราวของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในลักษณะการจัดแสดงนิทรรศการถาวรในรูปแบบพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษานอกห้องเรียน เป็นแหล่งปฏิบัติการของนักศึกษาสาขามนุษยวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี พัฒนาสังคม เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่วัฒนธรรม ศิลปกรรม หัตถกรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างแนวคิดในเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมภายในอาคารหอวัฒนธรรม มีการจัดแสดงนิทรรศการ คือ ศิลปการแสดงการละเล่นพื้นบ้าน โดยมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒธรรม โดยงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรทั้งสิ้นในปี พ.ศ.2544-2545 รวมเป็นจำนวนหกสิบล้านบาท

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

4.4.2 หอสมุดกลางและแหล่งเรียนรู้ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

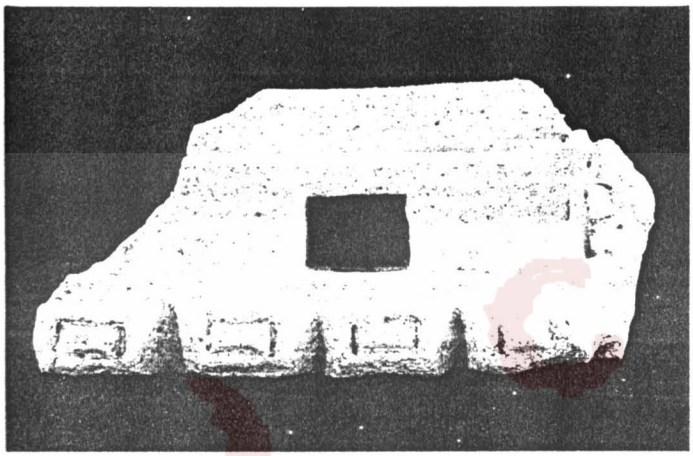
สถาบันพัฒนศักยภาพการเรียนรู้แห่งชาติ

ตัวอย่างศิลปวัตถุและโบราณวัตถุภายในหอวัฒนธรรมภาคใต้

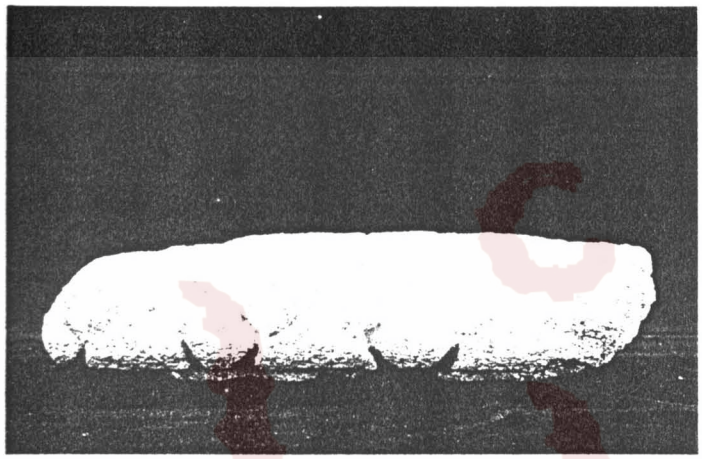
ชื่อเรียก	ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว ลายดอกไม้
ชนิด	ดินเผาผสมเม็ดกรวด
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว ทำด้วยดินเผาอุณหภูมิต่ำ ผสมเม็ดกรวดและทรายหยาบ ลักษณะเป็นวงโค้งภายในวงโค้งมีลายดอกไม้ ปลายวงโค้งเป็นลายก้านขด หน้าตัดด้านล่างมีรูสำหรับใส่เดือยหรือสลักให้ติดกับตัวอาคารอย่างมั่นคง ซุ้มเรือนแก้วนี้เหมือนกับรูปจำหลักศิลาที่นาคารชุนกอนดาในประเทศอินเดีย อันเป็นแบบศิลปะอมราวดี และศิลปะคุปตะ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว ลายเลขาคณิต
ชนิด	ดินเผาผสมเม็ดกรวด
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว เป็นชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ทำด้วยดินเผาอุณหภูมิต่ำ ผสมเม็ดกรวดและทรายหยาบ มีรูสำหรับใส่เดือยหรือสลักให้ติดกับตัวอาคารอย่างมั่นคง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว ลายบัวคว่ำบัวหงาย

ชนิด ดินเผาผสมเม็ดกรวด

ประวัติ นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526
พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

อายุ ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12

สภาพ ไม่สมบูรณ์

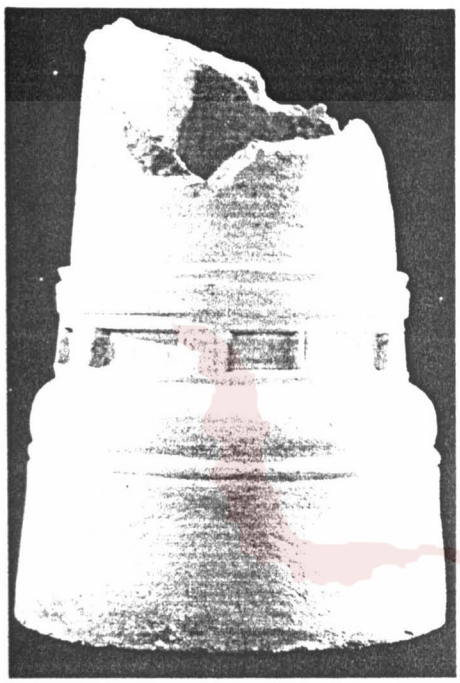
สาระสำคัญ ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว เป็นชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ทำด้วยดินเผาอุณหภูมิต่ำ ผสมเม็ดกรวดและทรายหยาบ หน้าตัดด้านล่างมีรูสำหรับใส่เดือยหรือสลักให้ติดกับตัวอาคารอย่างมั่นคง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

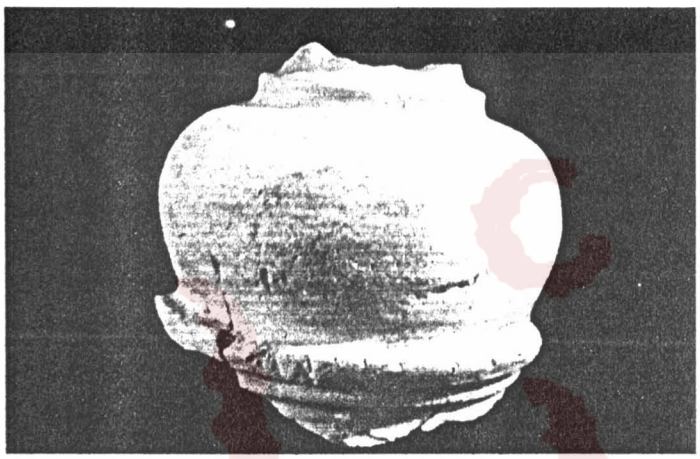
ชื่อเรียก	**ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว ลายกลีบบัว**
ชนิด	**ดินเผาผสมเม็ดกรวด**
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ชิ้นส่วนกุฑุหรือซุ้มเรือนแก้ว เป็นชิ้นส่วนประกอบสถาปัตยกรรม ทำด้วยดินเผาอุณหภูมิต่ำ ผสมเม็ดกรวดและทรายหยาบ หน้าตัดด้านล่างมีรูสำหรับใส่เดือยหรือสลักให้ติดกับตัวอาคารอย่างมั่นคง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

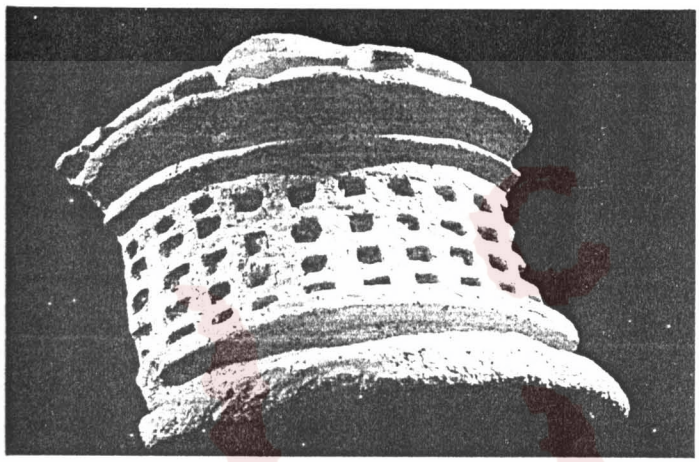
ชื่อเรียก	ชิ้นส่วนสถูปหรือเจดีย์จำลองดินเผา
ชนิด	ดินเผา
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ทำจากดินเผาเนื้อละเอียดสีออกครีม ฐานกลมอย่างองค์ระฆัง แกะลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสประดับแถวเดียวรายรอบองค์สถูป ซึ่งมีรูปแบบเดียวกับสถูปแบบศิลปะคุปตะที่กุสินาราและที่สารนารถ ในประเทศอินเดีย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

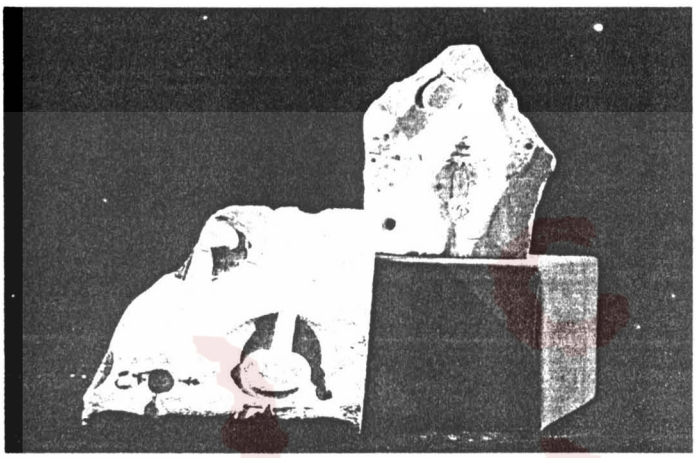
ชื่อเรียก	ชิ้นส่วนสถูปหรือเจดีย์จำลองดินเผา
ชนิด	ดินเผา
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ทำจากดินเผาเนื้อละเอียดสีออกน้ำตาลแดง ทรงกลม ส่วนบน และส่วนล่างชำรุดสูญหาย สถูปเหล่านี้มีรูปแบบเดียวกับสถูปแบบศิลปะคุปตะที่กุสินาราและที่สารนารถ ในประเทศอินเดีย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ชิ้นส่วนสถูปหรือเจดีย์จำลองดินเผา
ชนิด	ดินเผา
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	ไม่สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ทำจากดินเผาเนื้อละเอียดสีออกน้ำตาล มีฐานกลมแกะลายเป็นตารางหมากรุก สถูปเหล่านี้มีรูปแบบเดียวกับสถูปแบบศิลปะคุปตะที่กุสินาราและที่สารนารถ ในประเทศอินเดีย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก แม่พิมพ์ต่างหูและแหวน

ชนิด หินชนวน

ประวัติ นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526
พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี

อายุ ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12

สภาพ ไม่สมบูรณ์

สาระสำคัญ เป็นแม่พิมพ์ที่ต้องใช้คู่ประกบ(Bivale Mold) และต้องใช้สำหรับหลอมโลหะเพราะมีร่องสำหรับเทโลหะเหลวลงไป พบด้วยกัน 2 ชิ้น ชิ้นแรกใช้สำหรับพิมพ์ต่างหู (Earing Mold) ทำจากหินชนวน แม่พิมพ์นี้สามารถผลิตต่างหูได้ 3 แบบ ได้แก่แบบโค้งงอเป็นวงกลมเกือบจรดกัน ต่างหูแบบนี้จะต้องคล้องกับห่วงอีกอันจึงจะห้อยหูได้ แบบต่อมาคล้ายกับแบบแรกแต่ขอบปลายทั้งสองข้างไม่มีลวดลาย อีกแบบเป็นต่างหูกลมปลายแหลมคล้ายหยดน้ำมีตะขอสำหรับใส่ห่วงอยู่ด้านบน

ส่วนแม่พิมพ์แหวนทำจากหินชนวนสีแดง ภายในแม่พิมพ์มีร่องรูปไข่ และร่องคล้ายกลีบมะเฟือง ด้านบนเป็นห่วงตะขอ ส่วนล่างเป็นรูปวงขดรูปปลีกล้วย

แม่พิมพ์ทั้งสองชิ้นนี้เป็นประจักษ์พยานถึงการติดต่อระหว่างชุมชนโบราณยะรังกับชุมชนห่างไกลถึงภาคกลางของประเทศไทยและเมืองออกแก้ว ในประเทศเวียดนามอีกด้วย เพราะแม่พิมพ์ลักษณะเดียวกันนี้ได้ถูกค้นพบในชุมชนโบราณต่างๆ เช่น เมืองนครปฐมโบราณ จังหวัดนครปฐม เมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ธรรมจักรศิลาทราย
ชนิด	หินทราย
ประวัติ	นายอนันต์ วัฒนานิกร มอบให้เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2526 พบที่เมืองโบราณยะรัง บ้านประแว อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี
อายุ	ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ธรรมจักรศิลาทราย สลักจากหินทราย ขนาดสูง 35 เซนติเมตร กว้าง 26 เซนติเมตร มีลักษณะทั่วไปคล้ายคลึงกับธรรมจักรที่พบที่เมืองโบราณบ้านคูเมือง จังหวัดสิงห์บุรี และเมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเมืองสมัยทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษ 11-12 ธรรมจักรนี้เป็นเสมือนตัวแทนของพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	(ไทย)หม้อหู หม้อปากกว้าง หม้อตานี (มลายู)ปูโยะ ปูโยะตลีงอ
ขนาด	ปก.29.5 ซม. ส.16.5 ซม. ส.พร้อมฝา 26 ซม.
ชนิด	ทองเหลือง
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ใช้เป็นหม้อสำหรับหุงข้าว หรือใช้เป็นหม้อแกงประเภทต่างๆ ที่ไม่ใช่ประเภทแกงส้ม (เพราะว่ากรดในส้มจะทำให้โลหะทองเหลืองละลายออกมาทำให้รสชาติของแกงเปลี่ยนไปมีรสขมและมีธาตุโลหะหนักเจือปนออกมาในน้ำแกง) หม้อชนิดนี้มีหลายขนาด ขนาดเล็กที่สุดจะมีความจุประมาณหกถึงแปดลิตรเป็นหม้อทองเหลืองที่คนในภาคใต้ในอดีตนิยมใช้และพบมากกว่าเครื่องทองเหลืองประเภทอื่นๆ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

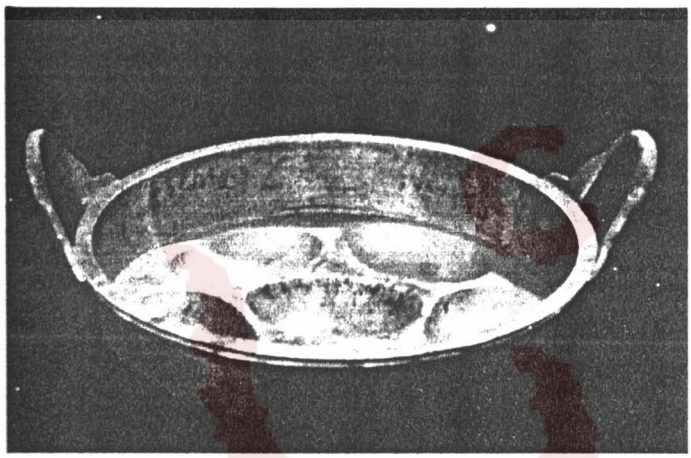
ชื่อเรียก	**(ไทย)หม้อคอ หม้อคอออม**
	(มลายู)มูยง มูยงตือมาฆอ ปูโยะมูยง ปูโยะจือแก๊ะ
ขนาด	ปก.12 ซม. ส.12 ซม. ส.พร้อมฝา 15.5 ซม.
ชนิด	ทองเหลือง
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	**ใช้เป็นหม้อสำหรับหุงข้าว หม้อน้ำมนต์ หม้อน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีหลายขนาด จัดเป็นหม้อทองเหลืองรุ่นเก่าแก่ที่มีใช้กันมาก่อนหม้อทองเหลืองชนิดปากกว้าง หม้อชนิดนี้น่าจะได้รับรูปแบบมาจากหม้อดินเผาโบราณที่มีใช้กันทั่วไปในท้องถิ่นเป็นที่น่าสังเกตว่าหม้อทองเหลืองลักษณะนี้มีใช้กันอยู่ในอินเดียและในเขมรด้วย**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

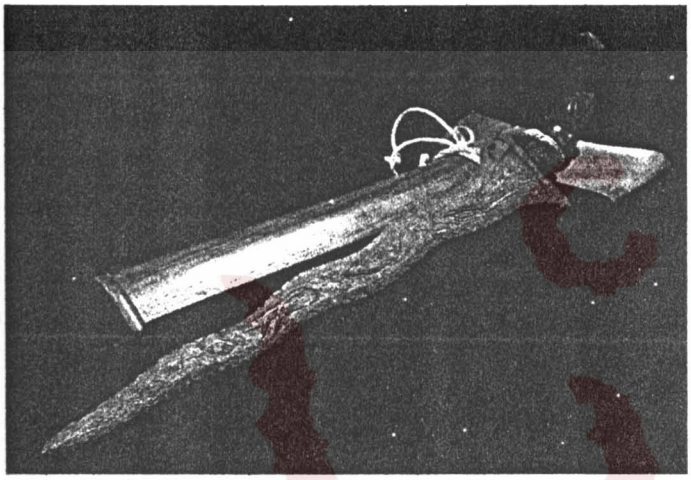
ชื่อเรียก	(ไทย) ลุ่ม ตะลุ่ม โถลูกจัน
	(มลายู)ดูแล จือปู จือปูตือมาฆอ
ขนาด	ปก.24 ซม. ส.5 ซม. ส.พร้อมฝา 9.5 ซม.
ชนิด	ทองเหลือง
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	เป็นภาชนะมีฝาปิดสำหรับใช้ใส่ของเช่นของมีค่าชิ้นเล็กๆ จำพวกเครื่องทอง หรือใช้ใส่อาหารได้แก่อาหารแห้ง จำพวกขนมหวานและของขบเคี้ยวต่างๆ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	(ไทย)แม่พิมพ์ขนมไข่เป็ด กระทะขนมไข่เป็ด
	(มลายู)เปียนนา
ขนาด	ปก.20 ซม. ส.5.5 ซม.สูงพร้อมหู 9.5 ซม.
ชนิด	ทองเหลือง
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ใช้ทำขนมหรืออบขนมไข่(ขนมไข่คือขนมเค้กชนิดหนึ่ง ขนมแต่ละลูกจะมีขนาดและรูปทรงคล้ายฟองไข่เป็ดคนในท้องถิ่นจึงเรียกว่าขนมไข่เป็ด)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก กริชคด

ขนาด ยาว43 ซม. ยาวพร้อมฝัก 43.5 ซม. ปีกฝักกว้าง 16 ซม.

ชนิด โลหะ และ ไม้

อายุ พุทธศตวรรษที่ 25-26

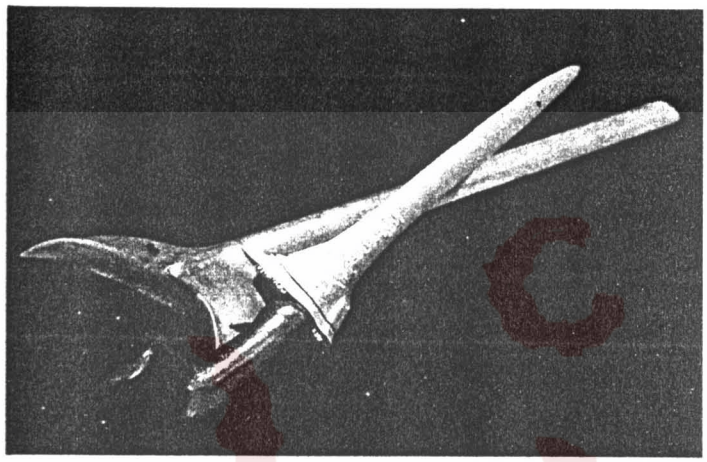
สภาพ สมบูรณ์

สาระสำคัญ ด้ามกริชและฝักทำด้วยไม้ ส่วนตัวกริชทำด้วยโลหะลักษณะเป็นกริชคดคือกริชที่มีตัวกริชคดไปคดมา คล้ายเปลวไฟ บ้างอธิบายว่าเลียนแบบมาจากเปลวไฟอันแสดงถึงอำนาจการทำลายศัตรู บางคนอธิบายว่าเพราะเลียนแบบอาการเลื้อยของงู ศักยภาพที่แท้จริงของกริชคด คือทำลายล้างเนื่องจากลักษณะคดเวลาแทงจะทำให้บาดแผลเปิดกว้าง ผู้ชำนาญการใช้กริชยืนยันว่าเมื่อเข้าที่คับขันกริชใบปรือจะมีความคล่องตัวกว่ากริชคด และกริชน่าจะพัฒนารูปแบบมาจากกริชแบบตรง

กริชเป็นอาวุธประจำตัวที่เคยนิยมใช้กันมากในกลุ่มชนชาวชวา มาเลย์และภาคใต้ของไทย นอกจากเป็นอาวุธแล้ว กริชยังเป็นเครื่องบ่งถึงฐานะ ทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ยศถาบรรดาศักดิ์ และเป็นเครื่องรางของขลังของผู้เป็นเจ้าของด้วย กริชในภาคใต้นั้นนับตั้งแต่นครศรีธรรมราชลงไปนิยมกันอย่างแพร่หลายทั้งชาวพุทธและมุสลิม การพกกริชของผู้คนหายเมื่อทางการประกาศให้ถือว่ากริช เป็นอาวุธที่ห้ามพกในชุมชน

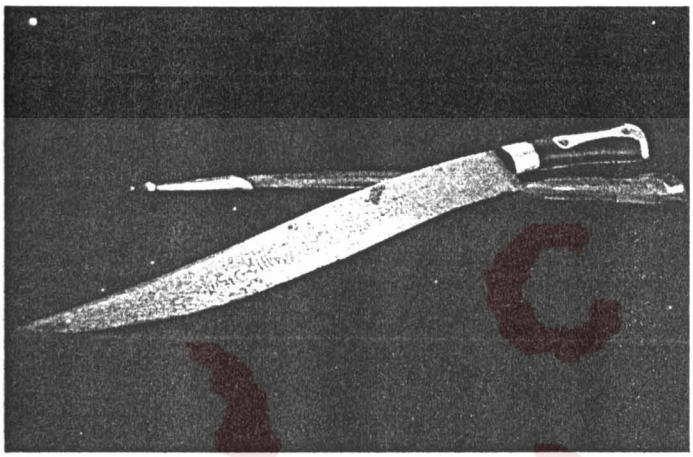
ชาวภาคใต้เชื่อว่าการเลือกกริชคดเป็นอาวุธประจำตัว ต้องเลือกให้เหมาะกับเป้าหมายที่จะใช้ เพราะจำนวนคดบ่งความพิเศษต่างกัน เด่นทางอำนาจก็มี เด่นทางบุญวาสนาก็มี เด่นทางเสน่ห์ก็มี ส่วนใหญ่นิยมทำจำนวนคดเป็นเลขคี่

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

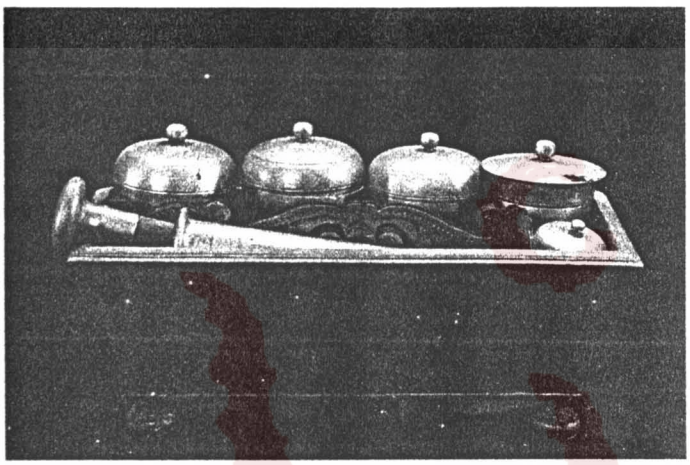
ชื่อเรียก	กริชใบปรือ
ขนาด	ยาว36 ซม. ยาวพร้อมฝัก 39.5 ซม. ปีกฝักกว้าง 13 ซม.
ชนิด	โลหะ และ ไม้
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	ด้ามกริชและฝักทำด้วยไม้ ส่วนตัวกริชทำด้วยโลหะและมีการฝังตัวอักขระอาหรับเป็นโลหะสีทองไว้ลักษณะเป็นกริชแบบใบปรือกริชใบปรือ คือกริชที่มีตัวกริชเป็นรูปยาวตรง ส่วนปลายค่อยๆเรียวและบางลง รูปร่างคล้ายปรือ (ปรือ เป็นพืชน้ำชนิดหนึ่งคล้ายว่านน้ำ) กริชประเภทนี้มี 2 คม คล้ายหอก กริชใบปรือบางเล่มทำตัวกริชเป็นร่องลึกยาวขนานไปกับคมกริช บางเล่มอาจมี2-4 ร่องขนานกัน ในแง่รูปแบบชวนให้เชื่อว่าเพื่อให้มีลักษณะคล้ายใบปรือยิ่งขึ้น แต่ผู้ชำนาญการใช้กริชอธิบายว่า ร่องเหล่านี้ช่วยให้สวมเข้าฝักและชักออกสะดวก เมื่อแทงหรือชักคืนก็ง่าย ทั้งช่วยให้ปลายกริชเที่ยงตรงยิ่งขึ้น กริชใบปรือที่มีความยาวมากเป็นพิเศษบางท้องถิ่นเรียกว่า “นางเท้าแขน”

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

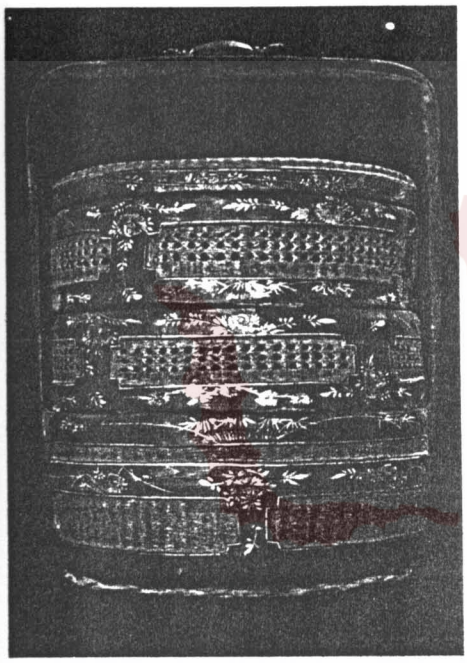
ชื่อเรียก	มีดเหน็บ
ขนาด	ยาว32.5 ซม. ยาวพร้อมฝัก 38.5 ซม. ปีกฝักกว้าง 6.5 ซม.
ชนิด	โลหะ และ ไม้
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 25-26
สภาพ	สมบูรณ์
สาระสำคัญ	เป็นมีดเหน็บมีด้ามจับทำด้วยไม้ประดับโลหะ ตัวมีดทำด้วยโลหะมีคมด้านเดียวสลักอักขระอาหรับ ความว่า “แท้จริงเรามาจากพระองค์อัลเลาะห์ และแท้จริงเราต้องกลับไปสู่พระองค์” มีดเหน็บดังในภาพเป็นมีดเหน็บที่สะท้อนอิทธิพลของอาวุธแบบตะวันออกกลางที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของประเทศไทย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

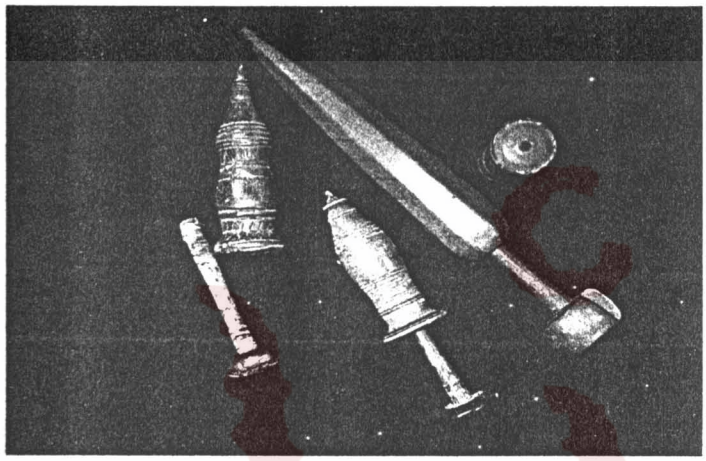
ชื่อเรียก	**ชุดเชี่ยนหมาก**
ชนิด	**โลหะทองเหลือง**
ประวัติ	-
อายุ	**พุทธศตวรรษที่ 26**
สภาพ	**สมบรูณ์**
สาระสำคัญ	**ชุดเชี่ยนหมากทองเหลือง มี ทั้งหมด 8 ชิ้น ชุดเชี่ยนหมากแบบนี้เรียกว่า เชี่ยนราง ภาษามลายู เรียกว่า จรานอซีเระ**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก	ปิ่นโต
ชนิด	ไม้ไผ่สาน
ประวัติ	-
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 26
สภาพ	สมบรูณ์
สาระสำคัญ	เป็นปิ่นโตมงคลใช้ในงานแต่งงานของชาวจีน สำหรับใส่อาหารประกอบขบวนในงานแต่งงานของชาวจีน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ชื่อเรียก ไฟตบ

ชนิด เขาควาย

ประวัติ -

อายุ พุทธศตวรรษที่ 26

สภาพ สมบรูณ์

สาระสำคัญ ภาคใต้เรียก “ไฟตบ” หรือ “เหล็กไฟตบ” ส่วนทางภาคกลางเรียกว่า “ตะบันไฟ”วัสดุที่นำมาทำตัวไฟตบ คือไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้รัง เขาสัตว์หรืองาช้างตัน (คือเขาสัตว์หรืองาช้างที่ไม่มีรูช่องกลวง)เขาสัตว์ที่นิยมคือเขาควาย ไฟตบส่วนมากมีขนาดเล็ก ยาวเพียง 5 -10 เซนติเมตร พกพาสะดวก นิยมทำทรงโกศ และทรงข้าวบิณฑ์ ไฟตบจะมี สองส่วน คือตัวผู้ กับตัวเมีย ตัวผู้จะมีลักษณะเป็นไม้เสียบใช้สำหรับตบ ตรงปลายก้านตัวผู้ ถูกคว้านเป็นรูลึกประมาณ ครึ่งเซนติเมตรเพื่อบรรจุเชื้อเพลิงและปลายก้านด้านนอกจะเซาะร่องเล็กโดยรอบแล้วใช้เส้นด้ายพันรอบๆ ก้านและผูกจนแน่น เรียกส่วนนี้ว่า “ซุย” ส่วนตัวเมียเป็นเป็นเต้ารับมีลักษณะคล้ายโกศ

วิธีการใช้ไฟตบ จะนำเชื้อเพลิงหรือต้นกำเนิดไฟอันได้แก่ สำลี นุ่น หรือ ขุยจากต้นเต่าร้าง มาพันรอบปลายด้ามซุยให้แน่น จ่อด้ามซุย(ตัวผู้) ตรงช่อง ไฟตบตัวเมียแล้วตบเข้าจากนั้นรีบดึงออกมาโดยเร็ว เพื่อให้เกิดความร้อน จากแรงเสียดสี ทำให้เกิดประกายไฟติดที่เชื้อเพลิงที่พันอยู่ตรงปลายด้ามซุย ต้องรีบนำไปจุดต่อกับฉนวนไฟเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

สถาบันพัฒนาภูมิปัญญาการเรียนรู้แห่งชีวิต

ชื่อเรียก	ตะเกียงชวาลา
ชนิด	โลหะทองเหลือง
ประวัติ	-
อายุ	พุทธศตวรรษที่ 26
สภาพ	สมบรูณ์
สาระสำคัญ	ตะเกียงชวาลา หรือที่ภาษามลายู เรียก ปลีตอตาลง เป็นตะเกียงที่ใช้จุดเพื่อให้แสงสว่าง และใช้ประกอบพิธีกรรมบางอย่างตามคติความเชื่อในท้องถิ่นโดยใช้น้ำมันมะพร้าวเป็นเชื้อเพลิง (พิชัย แก้วขาว,2547: 17)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นิทรรศการหมุนเวียนภายในหอวัฒน์

ปัตตานี มหานครแห่งการค้า-เมืองท่านานาชาติ

ภาพ "การเข้ามาของชาวดัตช์" (ที่มาของภาพ ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช ตีพิมพ์ลงวารสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 25 ฉบับที่ 9 เดือนกรกฎาคม 2547)

เมืองปัตตานีสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่ในพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นามเมืองแห่งนี้เป็นที่โจษขานของนักเดินเรือทั่วคาบสมุทร จากบันทึกของนักเดินทางนานาชาติที่เรียกชื่อเมืองนี้แตกต่างกันไปตามสำเนียงภาษา เช่น Patani Pattani Petani Patane Fatani Fuodoni และTani เป็นต้น

เมืองปัตตานี ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งทะเล ผืนแผ่นดินเป็นแหลมยาวและมีอ่าวกว้างใหญ่เหมาะสำหรับเป็นท่าเรือกำบังคลื่นลมได้เป็นอย่างดี อันเป็นบริเวณบ้านกรือเซะ-บานา ปัจจุบันนั้นเอง ตามตำนานเล่าว่าราชาศรีวังษาเจ้าเมืองโกตามาลิมัย ตั้งเมืองปะตานีขึ้นริมฝั่งทะเลแล้วปรากฏมีพลเมืองเพิ่มขึ้นตามลำดับ สมัยนั้นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองปัตตานีและราษฎรยังคงนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ต่อมาเมื่อโอรสของราชาศรีวังษาขึ้นครองราชสมบัติโดยมีพระนามว่าราชาอินทิรา (พ.ศ. 2043 - 2073) กาลต่อมาราชาอินทิราทรงเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและเปลี่ยนพระนามใหม่เป็นสุลต่านมูฮัมหมัดชาร์หรือสุลต่านอิสมาเอลชาร์ ข้าราชบริพารและประชาชนต่างทยอยกันเข้านับถือศาสนาอิสลามและเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ แต่มีราษฎรบางส่วนที่ยังคงนับถือพุทธศาสนาอยู่ แม้จะลดจำนวนลงก็ตาม เมื่อจำนวนศาสนิกชนชาวมุสลิมมีมากขึ้นและเพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจสมบูรณ์ จึงได้มีการสร้างมัสยิดขึ้นพร้อมกัน 2 แห่งคือ มัสยิดกรือเซะ และมัสยิดคาโต๊ะต่อจากนั้นก็มีการสร้างมัสยิดขึ้นอีกหลายแห่ง

ปัตตานีมหานครแห่งการค้าและเมืองท่านานาชาติ

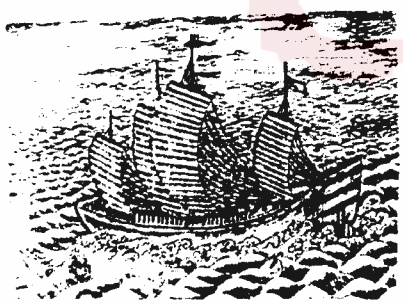

ด้วยทำเลที่ตั้งของเมืองปัตตานี (กรือเซะ) ในขณะนั้นมีสภาพภูมิประเทศเอื้อต่อการเป็นเมืองท่าค้าขายเพราะมีแผ่นดินยื่นเป็นแหลมออกไปในทะเลเกิดเป็นอ่าวขนาดใหญ่ใช้เป็นที่หลบพักกำบังลมสำหรับเรือสินค้าได้ดีในฤดูมรสุม อีกทั้งยังมี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แม่น้ำเชื่อมระหว่างปากอ่าวกับดินแดนตอนใน เพื่อขนถ่ายสินค้า รวมถึงเสาะแสวงหาทรัพยากรของป่าอันอุดมสมบูรณ์อีกมากมายจากดินแดนตอนในซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อค้าต่างชาติต้องการอีกทั้งยังเป็นจุดแวะพักและแลกเปลี่ยนสินค้า กล่าวคือ เป็นจุดพักเรือเพื่อแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าระหว่างพ่อค้าจากฝั่งตะวันตก เช่น อินเดีย อาหรับ เปอร์เซียกับพ่อค้าจากฝั่งตะวันออก เช่น จีน ญี่ปุ่น และชนพื้นเมืองบนแผ่นดินและตามหมู่เกาะใกล้เคียง สินค้าที่สำคัญของเมืองปัตตานียุคนั้น ได้แก่ ทองคำ ข้าว เกลือ ครั่ง หวาย มะพร้าว กระวาน ไม้กฤษณา ไม้ฝาง เครื่องเทศ ปลาแห้ง เนื้อสัตว์ตากแห้ง หนังสัตว์ เขาสัตว์ งาช้าง นอแรด และของป่าอื่นๆ นอกจากนี้ปัตตานียังเป็นจุดรับส่งสินค้าของนานาชาติ เช่น เครื่องถ้วยชาม อาวุธ ดินปืน ดีบุก และผ้าไหม

ความรุ่งเรืองในฐานะเมืองท่าค้าขายนานาชาติเป็นที่กล่าวขานไปทั่ว และเมื่อชาวตะวันตกได้เริ่มเข้ามาเสาะหาทรัพยากร พร้อมไปกับการทำการค้าในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บรรดาพ่อค้าชาวตะวันตกก็เดินทางเข้ามายังเมืองปัตตานี ตามคำเล่าลือของพ่อค้าชาติอื่นๆ ชาวตะวันตกชาติแรกที่เข้ามาทำการค้ากับเมืองปัตตานี คือชาวโปรตุเกส โดยโปรตุเกสเข้ามาขอตั้งสถานีการค้า เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2059 หลังจากนั้นชาวฮอลันดา สเปน และอังกฤษ ก็ทยอยกันเข้ามาตั้งสถานีการค้าที่เมืองปัตตานี ความมั่งคั่งละมั่นคงแข็งแรงมีเสถียรภาพและสามารถพัฒนาการค้าเมืองท่าทางทะเลที่รุดหน้านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการดำเนินนโยบายการค้าแบบเสรีของเจ้าเมืองปัตตานี และยุครุ่งเรืองทางการค้าของเมืองปัตตานี คือสมัยรายาฮิเยาทรงเป็นรายาพระองค์แรกที่เป็นอิสตรีปกครองเมืองปัตตานีระหว่างปี พ.ศ.2127-2159 พระองค์มีนโยบายเปิดให้ชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายอย่างเสรีไม่ผูกขาดการค้ากับชาติหนึ่งชาติใด เป็นเหตุจูงใจให้ต่างชาติมุ่งเข้ามาทำการค้าด้วย

สายสัมพันธ์ปัตตานี สยาม สู่รัตนโกสินทร์

เมืองปัตตานีเป็นหัวเมืองฝ่ายใต้ มีฐานะเป็นเมืองประเทศราชของราชอาณาจักรสยามอยุธยาตั้งแต่สมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) แต่ด้วยเหตุที่เมืองปัตตานีมีความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจและบริบูรณ์พร้อมในเรื่องทรัทยากรและพืชพรรณธัญญาหาร จึงไม่มีความจำเป็นต้องพึ่งอยุธยา และด้วยความห่างไกลยากแก่การดูแล จึงทำให้เมืองปัตตานีเป็นเมืองอิสระและหลายครั้งที่ไม่ยอมอยู่ภายใต้อาณัติของอยุธยา จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปีพ.ศ. 2310 นับแต่นั้นมาเมืองต่างๆ รวมทั้งเมืองปัตตานีตั้งตนเป็นอิสระเรื่อยมา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุง รัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2352) ทรงโปรดฯให้สมเด็จกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ยกทับหลวงลงมาปราบปรามพม่าที่มาตีหัวเมืองทางแหลมมลายูจนเรียบร้อย โปรดให้เชิญกระแสรับสั่งไปยังเมืองปัตตานี และเมืองมลายูอื่นๆ ให้มายอมขึ้นกับสยาม แต่สุลต่านมูฮัมหมัดพระยาปัตตานีในขณะนั้นไม่ยินยอม กรมพระราชวังบวรฯ จึงมีรับสั่งให้พระยากลาโหมยกทัพมาตีเมืองปัตตานีได้ในปีพ.ศ. 2329 และนำเอาปืนใหญ่ 2 กระบอกขึ้น

เรือแต่กระบอกหนึ่งตกจมหายไปในทะเลบริเวณปากอ่าวปัตตานี ส่วนอีกกระบอกนั้นมีชื่อว่าปืนพญาตานีถูกนำขึ้นไปยังกรุงเทพมหานคร และตั้งอยู่หน้ากระทรวงกลาโหมมาจนทุกวันนี้

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ.2352-2367)เกิดความไม่สงบบ่อยครั้ง ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาอภัยสงคราม และพระยาสงขลาผู้กำกับดูแลหัวเมืองมลายูแบ่งเมืองตานี (ปัตตานี)เป็น 7 หัวเมือง ได้แก่ เมืองปัตตานี เมืองยะหริ่ง เมืองสาย เมืองหนองจิก เมืองระแงะ เมืองรามันห์ และ เมืองยะลา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้ยกเลิกการปกครองบ้านเมืองแบบจตุสดมภ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2435 เป็นต้นมา จัดการปกครองแบบ 12 กระทรวง โดยให้จัดการปกครองเป็นระบบเทศาภิบาล ในภาคใต้ทรงโปรดฯให้จัดแบ่งเป็น 4 มณฑล ได้แก่

1. มณฑลภูเก็ต
2. มณฑลชุมพร
3. มณฑลนครศรีธรรมราช
4. มณฑลไทรบุรี

มณฑลนครศรีธรรมราชประกอบด้วยเมือง 10 เมือง โดยรวมเอาบริเวณ 7 หัวเมือง เข้าไว้ด้วย คือ เมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ตานี ยะหริ่ง สายบุรี หนองจิก ยะลา ระแงะ และรามันห์ มีผู้ว่าราชการเมืองดูแล อยู่ในการปกครองของข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลปี พ.ศ.2449 ทรงโปรดให้แยกหัวเมืองทั้ง 7 ออกจากมณฑลนครศรีธรรมราช มาตั้งเป็นมณฑลปัตตานี พร้อมทั้งเปลี่ยนฐานะเมืองเป็นอำเภอ และจังหวัดได้แก่

จังหวัดปัตตานี รวมเมืองหนองจิกและเมืองยะหริ่ง

จังหวัดสายบุรี รวมเมืองระแงะ

จังหวัดยะลา รวมเมืองรามันห์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ.2475 รัฐบาลต้องตัดทอนรายจ่ายให้น้อยลงเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการคลังของประเทศ จึงยุบเลิกมณฑลปัตตานีคงสภาพเป็นจังหวัด ยุบจังหวัดสายบุรีเป็นอำเภอตะลุบัน และแบ่งพื้นที่บางส่วนของสายบุรี คือระแงะและบาเจาะ ไปขึ้นกับจังหวัดนราธิวาส

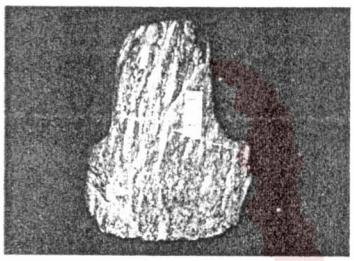
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาจังหวัดปัตตานีมีการปกครอง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด พระยารัตนภักดี (แจ้ง สุวรรณจินดา) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีคนแรก ภายใต้การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยกระทรวงมหาดไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 จัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัด และอำเภอ หลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2499 และ พ.ศ. 2505 และใช้บริหารราชการแผ่นดินมาจนทุกวันนี้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ไม่ว่าอดีตจะเป็นมาอย่างไรประวัติศาสตร์ ความทรงจำ หรือประวัติศาสตร์ บาดแผลสมานได้ด้วยรัก และอภัย เพื่อนำมาซึ่งความสงบ - สันติ

.....

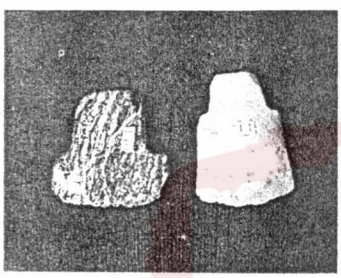
ย้อนรอยอดีตปัตตานี

จากก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 19

สมัยก่อนประวัติศาสตร์

จากหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันพบว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์พวกแรกๆ เดินทางร่อนเร่หากินอยู่ในพื้นที่บริเวณภาคใต้ตอนล่าง ได้แก่ พวกเซมัง (Semang) และพวกซาไก (Sakai หรือ Sanoi) โดยในระยะแรก คงจะอยู่ตามแนวเชิงทิวเขาสันกาลาคีรี บริเวณต้นน้ำของแม่น้ำปัตตานี หรือท้องที่จังหวัดยะลาในปัจจุบัน

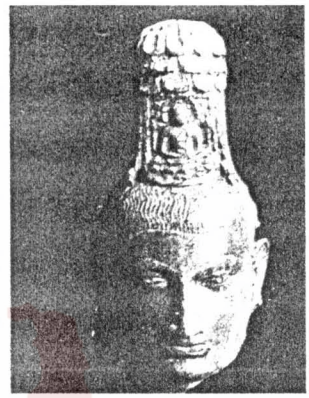

การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีในสมัยก่อน - ประวัติศาสตร์ คือ เครื่องมือหินประเภทขวานหินขัดเป็นจำนวน มากบริเวณจังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ขวานหินขัดเป็น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ที่มี อายุตั้งแต่ 6,000-3,000 ปีมาแล้ว หลักฐานดังกล่าวแสดงให้ เห็นว่าอย่างน้อยเมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้วได้มีมนุษย์เข้ามา ใช้พื้นที่ในการอยู่อาศัยในบริเวณภาคใต้ตอนล่าง โดยในชั้นแรก คงจะอาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำของแม่น้ำปัตตานีและบริเวณภูเขาหินปูน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณจังหวัดยะลาในปัจจุบัน ต่อมาเมื่อมีการ รวมกลุ่มกันมากขึ้น จึงค่อยๆขยายตัวลงมาสู่ที่ราบลุ่มตอนปลาย แม่น้ำบริเวณจังหวัดปัตตานี

การเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเช่นนี้ ทำให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกได้มากขึ้นและเมื่อรับเอาวัฒนธรรมอินเดีย และจีนเข้ามาในชุมชน ทำให้พัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สมัยประวัติศาสตร์จนถึงก่อนพุทธศตวรรษที่19

หลังจากมีการขยายตัวลงมาสู่บริเวณที่ราบลุ่มของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์แล้ว ได้เกิดการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่มชน และตั้งถิ่นฐานริมลำน้ำปัตตานีบริเวณท่าสาบ จังหวัดยะลาจนพัฒนา สืบเนื่องเข้าสู่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์และต่อเนื่องมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกันกับกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งที่เคลื่อนตัว ต่อไปอยู่บริเวณใกล้ปากน้ำยิ่งขึ้น และตั้งถิ่นฐานขึ้นอย่างถาวรจน ขยายเป็นชุมชนใหญ่ คือ บริเวณกลุ่มชุมชนโบราณยะรัง จังหวัด ปัตตานี

สาเหตุที่กลุ่มชนบริเวณเมืองโบราณยะรังสามารถพัฒนากลายเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองที่เจริญได้นั้น เนื่องจากบริเวณปลายลำน้ำปัตตานีเป็นแหล่งที่มีพื้นที่ในการเพาะปลูกกว้างใหญ่เหมาะสมในการทำเกษตรกรรม อีกทั้งพื้นที่อยู่ในเขตปลายลำน้ำ ปัตตานีนี่เองที่ออกสู่ทะเลฝั่งอ่าวไทย ทำให้สามารถติดต่อค้าขาย กับต่างประเทศและชุมชนใกล้เคียงได้ จากการสำรวจทางโบราณคดีประกอบกับการใช้ภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าพื้นที่ของชุมชนโบราณยะรังประกอบด้วยสิ่งก่อ สร้างที่เป็นเมืองโบราณหรือชุมชนคูน้ำคันดิน สระน้ำโบราณ ฯลฯ ครอบคลุมพื้นที่600ไร่ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆดังนี้

1. กลุ่มบ้านประแว ภายในประกอบด้วยเมืองที่มีคูน้ำ กำแพงดินและป้อมสี่มุมเมือง และมีเนินซากสิ่งก่อสร้างอีก 2 แห่ง

2. กลุ่มบ้านจาและ ภายในประกอบด้วยคูน้ำรูปวงรีล้อมรอบ พุทธสถานอิฐ 5 แห่ง เนินซากสิ่งก่อสร้างอิฐกระจายอยู่ทางด้าน ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของคูน้ำรูปวงรี จำนวน 6 แห่ง แนวคันดินเมืองด้านทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออก และด้านทิศใต้

3. กลุ่มบ้านวัด ภายในประกอบด้วย ซากเนินสิ่งก่อสร้างอิฐ ภายในเมืองโบราณบ้านวัด จำนวน 4 แห่งมีคูน้ำที่เป็นตัวกำหนดเขต เมือง สระน้ำโบราณภายในเมือง 3 แห่ง ซากเนินสิ่งก่อสร้างอิฐ รวมกันอยู่เป็นกลุ่มทางทิศตะวันตกของเมืองโบราณบ้านวัด จำนวน 13 แห่ง สระน้ำโบราณขนาดใหญ่ 2 แห่ง และซากเนินสิ่งก่อสร้าง อิฐที่อยู่โดดๆ กระจายอยู่ทางทิศเหนือ ทิศตะวันตกและทิศใต้ ของเมืองโบราณบ้านวัดจำนวน 11 แห่ง

วัฒนธรรมการนับถือศาสนาในบริเวณภาคใต้ตอนล่างก่อนพุทธ ศตวรรษที่ 19

ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณปลายลำน้ำปัตตานีที่ออกสู่ทะเลฝั่งอ่าวไทย สามารถติดต่อค้าขายกับต่างประเทศได้ ทำให้ชุมชน ดังกล่าวรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศที่เจริญกว่าเข้ามาในวิถีชีวิต โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งเห็นได้อย่างเด่นชัดในเรื่องของ การนับถือศาสนา หลักฐานทางโบราณคดีบ่งบอกให้เราทราบว่า ในช่วงสมัยประวัติศาสตร์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-13 บริเวณภาคใต้ตอนล่างก็เหมือนกับภาคใต้ บริเวณ อื่นๆในช่วงเวลาเดียวกัน ที่ยอมรับ นับถือศาสนา พุทธและ ศาสนาพราหมณ์

ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-15 บริเวณภาคใต้ตอนล่างกลายเป็น ส่วนหนึ่งของอาณาจักรศรีวิชัยที่ส่งเสริมศาสนาพุทธนิกาย มหายาน ลัทธิตันตระวัชรยาน เรา จึงพบว่าในบริเวณนี้ มีการค้นพบพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นในศาสนา พุทธ ตันตระเป็นจำนวน มาก โดยเฉพาะในเขต จังหวัดยะลาตามถ้ำต่างๆ รวมถึงประติมากรรมพระโพธิสัตว์ ด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากศาสนาพุทธมหายานแล้วเรายังพบว่าประชาชนบาง กลุ่ม เลือกที่จะนับถือศาสนาพุทธ ลัทธิ ลังกาวงศ์ซึ่งมีแนวคิด และวิถีปฏิบัติ แตกต่าง จากศาสนาพุทธ มหายานอยู่ด้วย โดยพบหลักฐานคือสถูปจำลอง จากวัดพระพุทธ จังหวัด นราธิวาส กำหนดอายุ ใด้ราวพุทธ ศตวรรษที่ 16-19

นครแห่งการค้า เมืองท่าที่ยิ่งใหญ่

ชุมชนโบราณบริเวณปลายลำน้ำปัตตานี ที่ออกสู่อ่าวไทย โดยเฉพาะบริเวณชุมชนโบราณยะรัง ได้พัฒนาตนเองเข้าสู่การเป็นเมืองท่า เนื่องจากการมีสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม กล่าวคือ ตั้งอยู่บนเส้นทางข้ามคาบสมุทรที่พ่อค้าชาวต่างชาติจากฝั่งตะวันตกที่ไม่ต้องการอ้อมแหลมมลายูสามารถขนถ่ายสินค้าและลงเรือ บริเวณอ่าวปัตตานี เพื่อเดินทางไปฝั่งตะวันออกได้ จากหลักฐาน ทางโบราณคดีที่ได้จากการขุดค้น เป็นต้นว่า เครื่องถ้วยแบบตะวันออกกลาง, เครื่องถ้วยจีน, ลูกปัดแก้ว, เหรียญเงินเปอร์เซีย และเหรียญทองจากอาหรับ แสดงให้เห็นว่าเมืองท่าแห่งนี้มีการติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศทางฝั่งตะวันออกกลาง อินเดีย อาหรับ เปอร์เซียและจีน อย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 มาแล้ว และได้ดำเนินกิจกรรม ทางการค้าต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 1,000 ปี จนแม่น้ำปัตตานีได้ เปลี่ยนเส้นทางการเดินประจวบกับการทับถม ของพื้นดินทำให้แผ่นดินงอกเพิ่มมากขึ้นมีผลทำให้เมืองท่าไกลออกไปจากบริเวณปากน้ำมาก จึงไม่เหมาะสมกับการเป็นเมืองท่าอีก ต่อไป ผู้คนจึงค่อยๆ อพยพเคลื่อนย้ายไปยังบริเวณที่ใกล้ชายฝั่ง และปามแม่น้ำมากขึ้นตั้งแต่ประมาณช่วงพุทธศตวรรษที่18 ซึ่ง บริเวณแห่งใหม่ที่ว่าคือ บริเวณกรือเซะในอำเภอเมืองปัตตานี ปัจจุบัน บริเวณดังกล่าว กลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าแห่งใหม่ และเจริญรุ่งเรืองแทนที่ ชุมชนโบราณยะรัง ซึ่งค่อยๆหมดความ สำคัญ และร้างไปในที่สุด

นามแห่งปริศนา ลังกาสุกะ

จากการศึกษาที่ผ่านมานักวิชาการหลายท่านพยายามที่จะ เชื่อมโยงชุมชนโบราณยะรังกับนามเมืองโบราณที่ปรากฏในเอก -สารโบราณของต่างชาติเป็นต้นว่า “หลังยาซู” ในเอกสารจีน พุทธศตวรรษที่ 7 และ11-12, “หลังยาซีเจีย” ในพุทธศตวรรษที่16-18 , “อิลังคาโศกัมหรือลังคาโศกะ “ จากศิลาจารึก ตันจาวูร์ อินเดียใต้ในพุทธศตวรรษที่16, ” เล็งกะสุกะ” จากจดหมายเหตุของ ชวาในพุทธศตวรรษที่ 20 ,”ลังคะศุกา”ในเอกสารพ่อค้าอาหรับ ในพุทธศตวรรษที่ 21และ “ลังกะสุกะ”ในเอกสารมลายูคือฮิกยัตมะโรงมหาวงศ์ ในพุทธศตวรรษที่ 24

อย่างไรก็ตามจากหลักฐานโบราณคดีในปัจจุบัน ยังไม่พบ หลักฐาน ที่เก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 6 เลย หลักฐานที่เก่าที่สุดมีอายุ ไม่เกินไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 12 เราจึงไม่สามารถยืนยันได้ว่า นามเมืองโบราณ “หลังยาซู” ที่ปรากฏในเอกสารจีน ก่อนหน้า พุทธศตวรรษที่ 12 คือ ชุมชนโบราณยะรังใช่

หรือไม่ เพราะ หลักฐานที่มีอยู่ในขณะนี้ ไม่สนับสนุนแนวความคิดดังกล่าว แต่ หลังจากพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา มีความเป็นไป ได้ว่า อาจมาอยู่ที่ชุมชนโบราณยะรังเพราะในส่วนทางภาคใต้ในขณะนี้ ยังไม่พบที่ใดที่จะมีหลักฐานมากมายเท่าที่นี่เลย

เมืองที่ตั้งขึ้นในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 12 ที่ถูกอ้างถึง ในเอกสารโบราณ น่าจะอยู่ในบริเวณที่กระจายไปในส่วนใดส่วนหนึ่ง ของบริเวณภาคใต้ตอนล่างและ ทางเหนือของประเทศ มาเลเซีย โดยเฉพาะลุ่มแม่น้ำสุไหงมาส ในบูจังวัลเลย์ รัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย อาจจะเป็นได้ว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-11 นครโบราณแห่งนี้ ครอบคลุมทั้ง ฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตก โดยทางตะวันออก อยู่ในแถบ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ส่วนทางทิศตะวันตกอยู่ ในแถบรัฐเคดาห์ ดังกล่าว จนกระทั่งตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา เมืองได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐศรีวิชัย และอาจแยกเป็นเมืองน้อยใหญ่ มีศูนย์กลางชุมชนอยู่หลายที่ เป็นต้นว่าที่ยะรังในปัตตานี ที่ท่าสาบ ยะลา และที่ สุไหง - มาส ในรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย จนกระทั่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ที่มีการย้ายศูนย์กลางชุมชนใหม่ คือ ชุมชนเมืองโบราณกรือเซะ ซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองสืบมา ส่วนนามเมือง ลังกะสุกะ ก็ค่อยๆ ถูกลบเลือนและหายไปจากความ ทรงจำของผู้คนในที่สุด

.....

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

สังคมไทยเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีวิถีชีวิตที่เป็นพลังทางภูมิปัญญา ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมสะสม สืบทอดให้แก่กันมาและเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน ว่าความหลากหลายของวัฒนธรรมนั้นเป็นเครื่องมือที่มีค่าต่อกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรม ในอันที่จะสร้างสำนึกและความเข้มแข็งของคนกลุ่มต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย และในปัจจุบันภาครัฐได้หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาจากแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนมากขึ้น พร้อมกันนั้นแหล่งเรียนรู้ ประเภทหนึ่งที่ได้รับความสนใจและกลายเป็นกระแสความคิดแนวใหม่ ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยจิตสำนึกของชุมชนเอง นั่นคือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น นอกจากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จะให้ความรู้แก่คนในชุมชนแล้ว ยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการศึกษาที่ไม่สิ้นสุดของผู้ใฝ่รู้จากต่างกลุ่มต่างสังคมอีกด้วย

กล่าวถึงพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยนั้น ริเริ่มมีขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้จัดตั้ง **พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์** ขึ้น และหลังจากนั้นไม่นาน พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯให้เปิด **หอคองคอเดีย** ในพระบรมมหาราชวังให้เป็น **มิวเซียม**ที่มีความหมายในภาษาไทยว่า**พิพิธภัณฑ์**นั่นเอง โดยการย้ายศิลปโบราณวัตถุและสิ่งของต่างๆจากพระที่นั่งประพาส **พิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงและเปิดให้ประชาชนเข้าชมอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2417** หรือเมื่อประมาณ 130 ปีก่อนและในวันที่ 19 กันยายนของทุกปีจึงกลายเป็นวันสำคัญอีกวันหนึ่งของชาติ ในฐานะ **วันพิพิธภัณฑ์ไทย**

จากการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงเห็นคุณค่าของการสะสมศึกษาและแบ่งปันความรู้ ด้วยการจัดตั้งพิพิภัณฑ์ขึ้นเป็นแห่งแรกแล้ว พิพิธภัณฑสถานประเภทต่างๆได้ทยอยจัดตั้งขึ้นตามมา ไม่ได้จำกัดวงเฉพาะพิพิธภัณฑ์ด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ในความดูแลของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมเท่านั้น พิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นในหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา วัด และเอกชน อีกมากมายเหล่านี้เกิดจากความงอกงามของสรรพวิชาความรู้ ความคิด และความสนใจของคนในชาติ จวบจนปัจจุบันความหลากหลายของประเภทพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย ขณะนี้สามารถจำแนกออกได้เกือบจะทุกศาสตร์ที่มีในโลก ตามหลักปรัชญาของการพิพิธภัณฑสถานในระดับสากลที่ให้พิพิธภัณฑ์นั้น เป็นสถาบันแห่งการศึกษาหาความรู้ในทุกๆ ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม มานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา ประวัติศาสตร์ ศิลปะโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์เฉพาะเรื่องที่มีอยู่มากมายตามสถาบันต่างๆเช่น ทางการแพทย์ การเมือง การเงินการธนาคาร และการทหาร เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของความเป็นพิพิธภัณฑ์นอกเหนือจากการเป็นสถานที่เพื่อการอนุรักษ์ รวบรวมสมบัติอันล้ำค่าของชาติ ที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของชาติ มนุษย์และเผ่าพันธ์แล้วยังเป็นแหล่งของวิทยาการต่างๆ ในโลกที่จะเป็นบ่อของเกิดแนวทางของความคิดสร้างสรรค์เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

หากย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 50 ปีก่อนความเคลื่อนไหวในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดจากความคิดของผู้นำชุมชนที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชน ผู้ที่มีบทบาททางด้านนี้ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุสงฆ์ และด้วยแรงศรัทธาจากชาวบ้าน ที่มักนำโบราณวัตถุที่ขุดพบโดยบังเอิญจากการ ไถกลบพื้นที่ ขุดบ่อ ปรับแปรที่ดินเพื่อการเกษตรกรรม มามอบให้ทางวัดจัดเก็บดูแล เมื่อมีปริมาณมากเข้าก็แปรสภาพจากสถานที่เก็บของเก่าเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่เกิดจากสำนึกในคุณค่าของโบราณวัตถุและสิ่งของต่างๆ ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน

เพราะฉะนั้นเรื่องราวของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จึงมีกำเนิดจากวัดเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวจากจิตสำนึกของมนุษย์นั้นเอง จากนั้นความต้องการในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ เริ่มมีมากขึ้น ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงได้แก่ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จัดตั้งขึ้นโดยชาวบ้านวัดม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ร่วมกับมหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อรวบรวมและจัดแสดงโบราณวัตถุศิลปวัตถุ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ ต่างๆ ที่พระสงฆ์วัดม่วง ได้รวบรวมไว้ในอาคารพิพิธภัณฑ์ที่สร้างใหม่ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑ์เมื่อวันศุกร์ ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ได้ให้บริการความรู้เรื่องมอญแก่ผู้สนใจ ตลอดจนนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ การให้ความรู้จะเน้นให้เห็นภาพรวมทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งยังคงคำรงอยู่ในชุมชนหมู่บ้าน

กล่าวถึง ลักษณะเด่นของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กันบ้าง จริงๆ แล้ว พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นสถานที่เก็บรวบรวมและสงวนรักษาสิ่งของต่างๆเพื่อการศึกษาและให้ความเพลิดเพลิน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑ์ทั่วไป ได้แก่

1. ท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม จัดทำ และดำเนินการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่แท้จริงจะต้องเกิดจากความต้องการหรือเกิดจากการริเริ่มของชาวบ้าน บางแห่งอาจมีหน่วยงานภายนอกมาร่วมช่วยเหลือบ้างแต่ชาวบ้านจะทำหน้าที่ในการจัดการ ดูแลรักษา และดำเนินการเอง

2. เนื้อหาที่นำเสนอ เป็นเรื่องราวของชุมชน ในด้านต่างๆอันได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนความสัมพันธ์ภายในชุมชนหรือทางถิ่นเป็นสำคัญ อาจมีการกล่าวถึงชุมชนอื่นก็เฉพาะในส่วนที่ท้องถิ่นมีการติดต่อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองสังคมและวัฒนธรรมกับสังคมภายนอกเท่านั้น

3. มีความหลากหลาย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละที่จะมีลักษณะพิเศษเฉพาะ อันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจ ถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ช่วยลดทอนการหลงตัวเอง และการดูถูกเหยียดหยาม อันนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันของสังคม

4. เน้นความเรียบง่ายแต่มีความหมายต่อชุมชนสิ่งของที่จัดแสดงมีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่าอาจเป็นศิลปวัตถุทางศาสนาที่ทางวัดเก็บรวบรวมไว้ หรือศิลปหัตถกรรมประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

ส่วน**ประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น** สรุปความจากเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงได้ดังนี้

ประการที่ 1 **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น** เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษานอกระบบที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่น ในขณะที่การศึกษาในระบบ หรือการศึกษาของรัฐศึกษาสิ่งที่อยู่ห่างไกลชีวิตประจำวัน การดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงช่วยให้เกิดความสมดุลทางการศึกษาอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

ประการที่ 2 กระตุ้นให้เกิดสติปัญญาจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอด และสั่งสมกันมาตลอดจนความรู้ที่เกี่ยวกับชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ที่คนในท้องถิ่นควรจะเรียนรู้ เพื่อรู้จักปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นหรือสังคม

ประการที่ 3 เปิดโอกาสให้เรียนรู้และทำความเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเคารพในความแตกต่างภายในสังคม

ประการที่ 4 ปลุกจิตสำนึกท้องถิ่นความรักในมาตุภูมิ และปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง รู้ว่าตัวเองมีรากเหง้าเป็นมาอย่างไร ตลอดจนเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของตน

ประการที่ 5 ก่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของ วัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยทำให้เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัน คือสิ่งที่จะต้องสงวนรักษา และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์

ประการที่ 6 เกิดความร่วมมือและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน อันนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง มีศักยภาพที่จะดูแลตนเอง ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลและรักษา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ดีงามของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายหรือแตกสลาย อันเป็นความหมายของการอนุรักษ์และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประการที่ 7 เป็นรากฐานของการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวถือเป็นเพียงผลพลอยได้ที่เกิดจากพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้ อันเป็นการช่วยลดภาระการย้ายถิ่นของชุมชน

จากกระแสความสนใจในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีมากขึ้น นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีต่อวงการการศึกษาและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญต่อไปคือการส่งเสริมให้คนไทยและเยาวชนไทย หันมารู้จักการใช้ประโยชน์จากพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมากขึ้น นั่นน่าจะเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดและเป็นผลลัพธ์ที่คนในวงการพิพิธภัณฑ์มุ่งหวังอยากให้เป็น

.....

วิวัฒนาการของธนบัตรไทย

มนุษย์รู้จักนำวัตถุสิ่งของที่มีอยู่มาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่ตนต้องการจากอีกฝ่ายหนึ่ง มาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล เช่น การเอาข้าวสารมาแลกกับเกลือ เอาหม้อไหมาแลกกับเนื้อสัตว์หรือธัญพืช แต่สิ่งเหล่านี้กำหนดค่าได้ยากบางครั้งการแลกเปลี่ยนไม่เป็นที่พอใจของทั้ง 2 ฝ่าย มนุษย์จึงคิดค้นหาวิธีการต่างๆ เพื่อให้การแลกเปลี่ยนสิ่งของเป็นที่พึงพอใจระหว่างผู้รับและผู้แลก จึงเกิดสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าขึ้นสื่อกลางที่ว่านี้มีหลายประเภททั้งที่เป็นวัตถุจากธรรมชาติ เช่น เปลือกหอยที่เรียกว่า เบี้ยหอย เป็นเงินตราที่มีการใช้กันทั่วไป ทั้งในทวีปเอเชียและแอฟริกาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเองก็ใช้กันมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย วัตถุอีกประเภทที่ได้รับความนิยมมากคือโลหะไม่ว่าจะเป็นทองคำ เงิน ทองแดงดีบุกหรือโลหะผสมชนิดอื่นๆ จะถูกนำมาตีให้เป็นทรงกลมแบน และพิมพ์ตราสัญลักษณ์เฉพาะกลุ่มและระบุค่าราคาไว้เรียกว่าเหรียญกษาปณ์ วัตถุอีกประเภทที่ได้รับความนิยมในระยะหลังคือกล่าวหลังจากการใช้เหรียญกษาปณ์เริ่มมีปัญหา จึงนำเงินกระดาษ หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า ธนบัตร มาใช้

วิวัฒนาการของเงินกระดาษ มีผลสืบเนื่องมาจากความต้องการใช้เหรียญกษาปณ์ที่มีมากขึ้นทำให้ปริมาณการใช้มีโลหะมากขึ้นจนขาดแคลนวัตถุดิบ ปริมาณเหรียญกษาปณ์ในท้องตลาดมีไม่พอกับความต้องการที่ ขยายตัวตลอดเวลา รวมไปถึงความปลอดภัยในการจัดเก็บ และการขนย้ายถุงเหรียญกษาปณ์ที่มีน้ำหนักมาก เพื่อใช้ในการชำระค่าสินค้าเมื่อเกิดปัญหา จากสภาพการณ์ดังกล่าวทำให้กลุ่มพ่อค้าต้องคิดหาวิธีแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ยกตัวอย่างชนชาติจีนที่แก้ปัญหาโดยการนำเอากระดาษมาประทับตราสัญลักษณ์ของพระจักรพรรดิ์หรือตราประจำเมืองและพิมพ์ค่าราคาไว้ เรียกว่าใบรับฝากเงินและนำไปชำระหนี้โดยเก็บเหรียญกษาปณ์(เหรียญอีแปะ)ไว้เพื่อโอนให้แก่กันภายหลัง การใช้ใบรับฝากเงินดังกล่าวถือว่าปลอดภัย สะดวกและง่ายต่อการใช้งาน โดยไม่ต้องเสียเวลานับจำนวนเหรียญและขนย้ายเหรียญจำนวนมากและน้ำหนักมากไปยังที่ต่างๆ ทำให้ใบรับฝากเงินเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง จากนั้นรัฐบาลจีนจึงจัดพิมพ์ใบรับฝากเงินดังกล่าวในปริมาณที่เพิ่มขึ้น และพัฒนาเป็นธนบัตรอย่างใน

ปัจจุบัน ธนบัตรจีนรุ่นแรกๆ เมื่อราว 500 ปีก่อนผลิตขึ้นเพื่อใช้แทนเหรียญอีแปะโโยผลิตธนบัตรขนาด 22.8x33 ซม. 1 ใบมีราคาเท่ากับเหรียญอีแปะ 1,000 อันซึ่งมีน้ำหนักรวม 3.5 กิโลกรัม (นวรัตน์ เลขะกุล 2547 : 53)

สำหรับวิวัฒนาการของธนบัตรไทยนั้น มีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยพระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เงินกระดาษขึ้นใช้แทนเงินพดด้วงและเรียกเงินกระดาษในครั้งนั้นว่า "หมาย" หมายดังกล่าวพิมพ์ขึ้นในโรงพิมพ์ของพระองค์เองในปี พ.ศ. 2396 เนื่องจากมีเงินพดด้วงปลอมในท้องตลาดมากขึ้น หมายดังกล่าวประทับตราประจำแผ่นดินและตราประจำรัชกาลไว้ด้วย หมายทำด้วยกระดาษปอนด์สีขาวมีอยู่ด้วยกัน 3 ชนิด ชนิดแรกมีขนาดกว้าง 10 ซม. ยาว 14 ซม. ราคาหกตำลึงมีข้อความว่า "ใช้หกตำลึงให้แก่ผู้เอาหมายนี้มาให้เก็บหมายนี้ไว้ทรัพย์จักไม่สูญเลย" ชนิดที่ 2 มีขนาดกว้าง 5 ซม. ยาว 8.7 ซม. มี 6 ราคา ได้แก่ หนึ่งบาท สามสลึง สองสลึง สลึงเฟื้อง หนึ่งสลึง และหนึ่งเฟื้อง มีข้อความว่า "เงิน +๑ ใช้หมายนี้แทนเถิดเข้าพระคลังจักใช้เงินเท่านั้น ให้แก่ผู้เอาหมายนี้ มาส่งในเวลาแตเที่ยงไปจนบ่ายสามโมงทุกวัน ณ โรงทหารพระบรมมหาราชวังฯ" หมายชนิดที่ 3 ขนาดกว้าง 6.2 ซม. ยาว 8.7 ซม. มีสองชนิดราคา ได้แก่ ราคา 80 บาท และราคา 20 บาท มีข้อความว่า "หมายสำคัญนี้ให้ใช้แทน 320 ซีก ฤา 640 เสี้ยว ฤา 1,280 อัฐ ฟา 2,560 โสฬส คือ เป็นเงินยี่สิบบาท ฤา ห้าตำลึง ฤา 12 เหรียญนก (เหรียญนกที่ว่านี้คือ เหรียญเม็กซิกันที่ชาวโปรตุเกสและฮอลันดานำเข้ามาใช้ค้าขายกับผู้คนในเอเชียขณะนั้น แต่สำหรับคนสยามในภาคกลางยังไม่ค่อยยอมรับรัฐบาลสยาม จึงต้องพิมพ์ข้อความไว้ เพื่อยืนยันค่าของเหรียญนกดังกล่าวว่าสามารถใช้แลกเปลี่ยนกับหมายได้) ฤาเหรียญรูเบียได้ให้ไปเปลี่ยนที่พระคลังจะได้จงเชื่อเถิด" (ประยุทธ สิทธิพันธ์, ม.ป.ป)

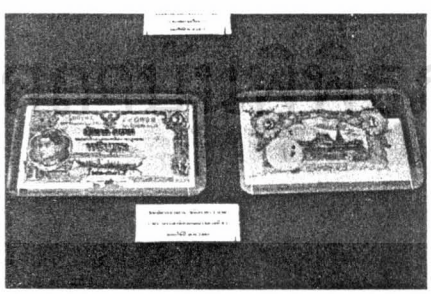
จุดมุ่งหมายในการผลิต หมาย ในสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากจะผลิตเพื่อทดแทนเงินพดด้วงปลอมแล้ว ยังใช้เพื่อความสะดวกในการชำระหนี้จำนวนมาก แต่หมายก็ยังไม่ได้รับความนิยมจากประชาชนเท่าใดนัก ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เป็นช่วงที่วัตถุดิบที่ใช้ผลิตเงินตราคือ ดีบุกและทองแดงหายากและมีราคาสูง พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำ "อัฐกระดาษ" แทนเงินเหรียญ (วิญญู บุญยงค์ ,2536:41) ในเวลาเดียวกันการค้าของประเทศก็ขยายตัวเป็นลำดับ จนความต้องการใช้เงินตราในการแลกเปลี่ยนทวีสูงขึ้น รัฐบาลจึงอนุญาตให้ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศนำบัตรธนาคารที่เรียกว่าแบงค์โน๊ตออกมาใช้ ซึ่งสามารถชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2432 แต่ความนิยมก็ยังคงอยู่ในวงจำกัด จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจัดทำเงินกระดาษขึ้นใช้ และเรียกว่า ธนบัตร ส่วนที่คนไทยในปัจจุบันเรียกธนบัตรว่า แบงค์ กันจนติดปาก ก็เนื่องมาจากความเคยชินที่เรียกบัตรธนาคารหรือ bank note กันมาตั้งแต่แรก

ธนบัตรของไทยแบบแรก สั่งพิมพ์จากประเทศอังกฤษ และนำออกมาใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2445 เป็นธนบัตรหน้าเดียว จึงถูกเรียกเป็นชื่อเฉพาะว่าธนบัตรหน้าเดียว มีทั้งหมด 5

ชนิดราคา คือ ราคา 5 บาท ราคา 10 บาท ราคา 20 บาท ราคา 100 บาท และราคา 1,000 บาท มีสัญลักษณ์ตราอาร์มแผ่นดินอยู่ด้านบนตอนกลางของธนบัตร มูลค่าราคาระบุไว้ 4 ภาษา คือ ภาษาไทย จีน มลายูและอังกฤษ ตอนกลางของธนบัตรมีข้อความระบุว่า "รัฐบาลสยามสัญญาจะจ่ายเงินให้แก่ผู้นำธนบัตรนี้มาขึ้นเป็นเงินตราสยาม "รัฐบาลได้ว่าจ้างบริษัทโทมัส เดอ ลารู จากประเทศอังกฤษเป็นผู้จัดพิมพ์รวม 8,000,000 ฉบับ เรียกว่า ธนบัตร แบบ 1 ต่อมาในปี พ.ศ. 2461 รัฐบาลสั่งพิมพ์ธนบัตรราคา 1 บาทขึ้นมาอีก (วิญญู บุญยงค์,2536:45) สาเหตุที่ไม่พิมพ์ธนบัตรราคา 1 บาท ตั้งแต่แรกเพราะขณะนั้นมีเหรียญราคา 1 บาท หมุนเวียนใช้อยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ต่อมาปี พ.ศ. 2459 ราคาวัตถุดิบในการที่ใช้ทำเหรียญมีราคาสูงกว่ามูลค่าของราคาที่ตราไว้บนเหรียญ เหตุที่ทำให้วัตถุดิบมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นในทวีปยุโรป ธนบัตรราคา 1 บาท ที่ผลิตขึ้นใช้แตกต่างจากธนบัตรชุดแรกคือ นำรูปพระครุฑพ่าห์พิมพ์ลงแทนตราอาร์มแผ่นดินเพื่อป้องกันการปลอมแปลง จึงใช้ลายน้ำประทับไว้ในเนื้อกระดาษด้วย พระครุฑพ่าห์ที่ว่านี้คือ พระราชลัญจกรประจำแผ่นดินสยามรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัติวงค์ทรงเขียนขึ้นใหม่ เพื่อใช้เป็นตราประทับกำกับพระปรมาภิไธยแทนตราอาร์มที่ใช้อยู่เดิม ธนบัตรชุดแรกที่ผลิตในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้คนทั่วไปเรียกธนบัตรหน้าเดียว เพราะการพิมพ์ธนบัตรในครั้งนั้นพิมพ์ตราสัญญลักษณ์และราคาไว้เพียงด้านเดียวส่วนอีกด้านเป็นหน้ากระดาษเปล่า

นวรัตน์ เลขะกุล อธิบายความเกี่ยวกับธนบัตรรุ่นต่อมาๆ มาในหนังสือ เบี้ย บาท กษาปณ์ แบงค์ มีความว่า ธนบัตร แบบ 2 รุ่นที่ 1 เรียกกันว่า ธนบัตรแบบไถนา พิมพ์สองหน้า โดยภาพด้านหลังที่ว่างอยู่เดิมพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ใช้รูปพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ จึงเรียกธนบัตรแบบ 2 รุ่น 2 ซึ่งออกใช้เมื่อปี พ.ศ. 2468 หากหยิบธนบัตรราคาใดก็ได้ในปัจจุบันขึ้นมาดูจะพบว่ามีข้อความที่พิมพ์ว่า "ธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย" ข้อความดังกล่าวมีใช้ครั้งแรกในธนบัตรแบบ 2 รุ่น 2 ซึ่งออกใช้เมื่อปี พ.ศ. 2482

ธนบัตรแบบ 3 รุ่น 11 (ขนาด 7.5x13.5 ซม.) เป็นธนบัตรรุ่นที่มีพระบรมสาทิสลักษณ์เป็นครั้งแรก โดยในปี พ.ศ. 2477 รัฐบาลได้จัดพิมพ์ธนบัตรแบบ 3 ซึ่งมีพระบรมสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงพิมพ์ไว้ด้านซ้ายของธนบัตรเป็นครั้งแรกในระบบการเงินของสยามและเมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติ จึงเปลี่ยนมาเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลรัชกาลที่ 8 ธนบัตรแบบแรกๆ ที่กล่าวถึงไปแล้วนั้น จะพิมพ์หน้าธนบัตรว่า รัฐบาลสยาม จนกระทั่งปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้เปลี่ยนจากรัฐบาลสยามเป็นรัฐบาลไทย และใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ที่ผ่านมาธนบัตรจะพิมพ์โดยบริษัทในประเทศอังกฤษแต่ระหว่างปี พ.ศ. 2484-2488 เป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศไทยไม่สามารถสั่งพิมพ์ธนบัตรจากประเทศอังกฤษได้ จึงพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เอง เป็นธนบัตรแบบ 4 เรียกว่า ธนบัตร

กรมแผนที่ "รัถบาลไทย" พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมแผนที่ กองทัพบก โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง โรงพิมพ์กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือและโรงพิมพ์เอกชนบางแห่ง โดยที่ธนบัตรแบบ 4 ที่พิมพ์ขึ้นที่กรมแผนที่จะตีพิมพ์คำว่า "กรมแผนที่" ไว้ที่ริมขอบล่างด้านหน้าของธนบัตร จึงเรียกกันว่าธนบัตรแบบ 4 กรมแผนที่ และใช้อักษรสะกด ร้-ถ-บ-า-ล-ไ-ท-ย และเลขอารบิคที่หมวดหมายเลขด้านขวา

ธนบัตรแบบ 5 เป็นธนบัตรที่สั่งพิมพ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่นกัน แต่สั่งพิมพ์จากประเทศ ญี่ปุ่น ธนบัตรแบบ 5 ได้ย้ายพระบรมสาทิสลักษณ์ของรัชกาลที่ 8 มาไว้ด้านขวาและเปลี่ยนอักษรหมวดและเลขหมายด้านขวาเป็นภาษาอังกฤษและเลขอารบิค จากนั้นรูปแบบของธนบัตรไทยก็มีการปรับแต่งเรื่องมาแต่ก็ยังคงรูปลักษณ์เดิมไว้ เช่น มีตราครุฑเป็นสัญลักษณ์ พระบรมสาทิสลักษณ์อยู่ด้านขวาและพิมพ์คำว่าธนบัตรเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย เป็นต้น และในปี พ.ศ. 2504 รัฐบาลไทยก็มีมติให้ธนาคารแห่งประเทศไทย จัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นเองแทนการส่งพิมพ์จากต่างประเทศ

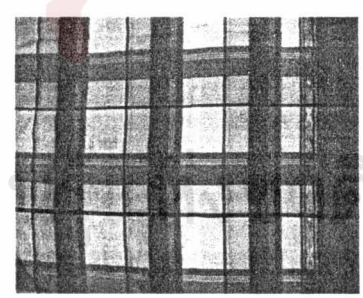
พัฒนาการของธนบัตรไทย จากเงินกระดาษที่เรียกว่า หมาย ในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นอัฐกระดาษ และเปลี่ยนเป็นธนบัตรรัฐบาลสยาม ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นธนบัตรรัฐบาลไทยในสมัยรัชกาลที่ 8 คุณค่าของการศึกษาแม้เพียงเรื่องธนบัตร ซึ่งเป็นสิ่งใกล้ตัวหยิบใช้อยู่ทุกวัน หากเก็บมาเล่าบอกถึงที่มาที่ไป นอกจากมูลค่าที่มีอยู่แล้วยังมีคุณค่าต่อการศึกษา และเพิ่มพูนความรู้ด้านเกร็ดประวัติศาสตร์เศรษฐกิจได้อีกด้วย

.....

ผ้าจวนตานี

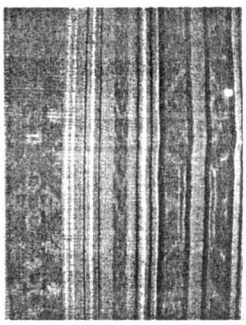
ผ้าปัตตานี

ปัตตานีเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญและมีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายูมาก่อน เป็นที่รู้จักของนักเดินเรือที่เป็นพ่อค้าต่างชาติ เช่น จีน อินเดีย อาหรับ ชวา สินค้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของเมืองท่าปัตตานี คือ ไหม และผลิตภัณฑ์ไหมจาก จีน อินเดีย เนื่องจากเป็นดินแดนที่ติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ ทำให้ได้รับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายและเทคโนโลยีการทอผ้าชั้นสูงมาประกอบกับการทอผ้าที่ชาวพื้นเมืองมีความชำนาญอยู่แล้ว ชาวปัตตานีมีความ สามารถในการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายได้หลายรูปแบบซึ่งผ้าที่ผลิตได้ก็จะมีกรรมวิธีการผลิตแตกต่างกัน

ผ้าลีมา

เอกลักษณ์ที่สำคัญของผ้าลีมา คือ ผ้าลีมาเป็นผ้าผืนกว้างประมาณ 80-85 เซนติเมตร ยาวประมาณ 210-220 เซนติเมตร หรือเป็นผ้าโสร่ง คำว่า ลีมา หมายถึงจำนวน 5 ดังนั้นผ้าลีมาแต่ละผืนมี 5

สี หรือบางผืนมีลวดลายแตกต่างกันถึง 5 ลาย ผ้าลีมามีเอกลักษณ์คือ ลวดลายที่เกิดขึ้นบนผืนผ้าลีมาส่วนมากเป็นลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ หัวผ้าหรือเชิงผ้าจะเป็นสีแดง ส่วนตัวผ้าจะเป็นสีที่ตัดกันกับสีแดง เช่น สีเขียว, น้ำเงิน และดำ ระหว่างตัวผ้าและหัวผ้าจะถูกคั่นด้วย ล่องจวน ในความยาวทั้งหมดของผ้าทั้งผืน ผ้าลีมาจะใช้ผ้าต่อเนื่องกัน แม้ลวดลายและสีสันจะแตกต่างกันโดยไม่ได้นำผ้ามาเย็บต่อกันภายหลัง สามารถแบ่งผ้าลีมาออกได้เป็น

1. ผ้าลีมาปูแก๊ะ เป็นผ้าลีมาแบบลายมัดหมี่ทั้งผืน ทำเป็นลายก้านแย่ง นอกจากนั้นยังมีผ้าลีมาแบบตัวผ้าเป็นผ้าพื้น ส่วนหัวผ้าเป็นลายมัดหมี่

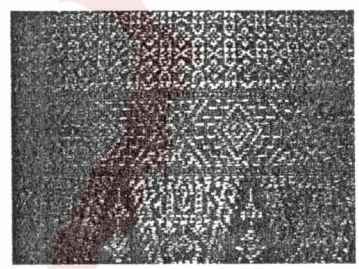
2. ผ้าลีมาปะไลกั๊ต เป็นผ้าลีมาแบบตัวผ้าเป็นลายตาหมากรุก หัวผ้าเป็นลายมัดหมี่ และแบบตาหมากรุกทั้งผืน มัดหมี่เฉพาะล่องจวนก็มี

3. ผ้าลีมาบินดัง เป็นผ้าลีมาแบบที่ใช้กรรมวิธีการจกช่วยทำให้เกิดลวดลายบนตัวผ้า ส่วนหัวผ้ายังคงเป็นลายมัดหมี่ มักทำเป็นลายดวงดาว

4. ผ้าลีมาจวน เป็นผ้าลีมาที่ใช้ล่องจวนต่อกันทั้งผืน ส่วนหัวผ้ายังคงเป็นลายมัดหมี่

ผ้าลีมาถือเป็นผ้าชั้นสูงในแต่ละครอบครัวจะมีอยู่เพียงไม่กี่ผืนเท่านั้น จะนำผ้าออกมาใช้ก็ต่อเมื่อมีงานสำคัญ ๆ เมื่อใช้แล้วก็จะเก็บไว้เป็นอย่างดี

ผ้าซอแก๊ะ

ผ้าซอแก๊ะ เป็นผ้าที่มีลักษณะพิเศษ คือขั้นตอนในการทอผ้าซอแก๊ะช่างทอ จะใช้กรรมวิธีการจกหรือการขิด ทำให้เกิดเป็นลวดลาย โดยใช้ดิ้นเงินหรือดิ้นทอง ผ้าซอแก๊ะถือเป็นผ้าชั้นสูงในระดับเจ้าเมืองหรือคนมีฐานะเท่านั้นที่จะมีใช้ และจะใช้ในโอกาสที่สำคัญ เช่น การต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

ในอดีตนั้นผ้าซอแก๊ะ คือ ผ้าทอยกทุกประเภท ปัจจุบันความหมายได้เปลี่ยนไปเป็นผ้าที่ทอด้วยดิ้นเงินและดิ้นทองเท่านั้น ส่วนมากในผ้าซอแก๊ะหนึ่งผืนจะมีการใช้ทั้งการทอ

การยกจก การขิดส่วนมากที่พบจะเป็นผ้าซอแก๊ะที่เกิดจากการจก คือ การทำให้ดอกนูนเฉพาะส่วนที่เป็นดอกเท่านั้นส่วนการขิดจะพบมากในส่วนที่ใช้สำหรับขิดคั่นล่องจวน นอกจากนี้เราอาจพบว่ามีการใช้ดิ้นเงินหรือดิ้นทองสอดแทรกอยู่ในผ้าลีมาด้วยเช่นกัน ประเภทของผ้าซอแก๊ะ แบ่งตามลักษณะการใช้

1. ผ้าโสร่งเป็นผ้านุ่งใช้ได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผ้าแบบนี้มีลักษณะเด่นคือ ตัวผ้าจะใช้กรรมวิธีการจกเป็นดอก ๆ ไป ส่วนที่เป็นผ้าปาเต๊ะจะใช้การขิด ลวดลายที่ใช้ส่วนมากเป็นลายดอกไม้ เช่นดอกกุหลาบ ดอกชบา ส่วนที่ใช้การขิดจะทำเป็นลายเครือเถาว์

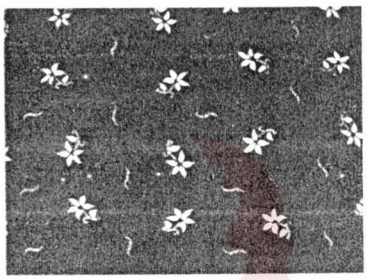
2. ผ้าสะลีแนหรือผ้าปิดทับกางเกงขายาว

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

3. เป็นผ้ากระโจมอก ผ้าคลุมศรีษะ ผ้าคลุมไหล่สำหรับผู้หญิง

4. ผ้าอื่น เช่น ผ้าคาดสะเอว ผ้าปลอกหมอน ผ้ารองพาน

ผ้าบราติง

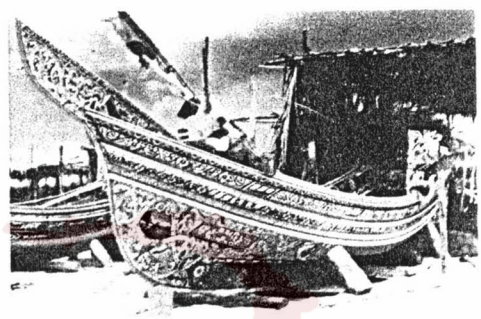

เป็นผ้าปัตตานีอีกแบบหนึ่งที่มีความสวยงาม ใช้เทคนิคมัดย้อมในการผลิต ในอดีตการทำผ้าบราติงพบมากบริเวณบ้านจะบังติกอ แต่ได้เลิกผลิตไปในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ผ้าบราติงใช้ผ้าแพรที่นำเข้าจากจีน วัสดุสำคัญที่ใช้ในการมัดย้อม คือ เชือกกล้วยตานี ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าส่วนมากเป็นลายใบไม้ ดอกไม้ ดวงดาว พระอาทิตย์ ผ้าบราติงใช้เป็นผ้าคลุมศรีษะสำหรับผู้หญิง

.....

เรือกอและ

ประวัติและวิวัฒนาการของเรือกอและ

เรือกอและน่าจะเกิดขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย พร้อมๆ กับการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม และการเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐาน ในภาคใต้ตอนล่างของชาวมุสลิมเลียบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่นครศรีธรรมราชลงไป จนถึงแหลมมลายู และเนื่องจากชาวมุสลิมในภาคใต้ มีความชำนาญพิเศษในการออกทะเลดังนั้นกลุ่มชนนี้จึงยึดอาชีพการประมง และรู้จักประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือในการออกทะเลเพื่อทำการประมง นั่นคือการคิดสร้างเรือที่มีขนาดไม่ใหญ่โตนัก แต่สามารถต่อสู้กับแรงลมกลางทะเลได้ดี สะดวก และคล่องตัวในการออกทะเล และเข็นขึ้นเก็บบนชายหาดเมื่อกลับเข้าสู่ฝั่ง

เรือกอและปรากฏเรื่องราวตามบันทึกของพระยาอนุมานราชธน สันนิษฐานว่า เรือกอและ มีใช้กันอย่างแพร่หลายแล้วในสมัยสุโขทัย จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การเมืองของเมืองปัตตานีที่มีความเกี่ยวพันกับความเป็นไปของเรือกอและพอสรุปได้ว่าหัวเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรมลายู มีภาระในการร่วมกันป้องกันภัยจากข้าศึก สงคราม ยามอาณาจักรอยุธยา ถูกรุกราน เรือกอและในนามของ “เรือหย่าหยับ”ของชนพื้นเมืองปัตตานี เป็นที่ยอมรับว่ามีความสามารถเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติการทางทะเล มีส่วนในการทำศึกสงคราม โดยทำหน้าที่หลัก ในการเป็นเรือลาดตะเวน ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของเรือ มีความคล่องตัวและรวดเร็ว เรือกอและจึงมี **“บทบาทในฐานะเรือประมงในยามบ้านเมืองสงบ และเป็นเรือลาดตะเวนที่มีประสิทธิภาพในยามศึกสงคราม ”**

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ช่างต่อเรือกอและส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมที่อาศัยในเขตอำเภอ ยะหริ่ง อำเภอ ปะนาเระ และ อำเภอ สายบุรี สามารแบ่งสกุลช่างได้เป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่ม 3 A กลุ่ม 3 B (บ้านบูดี) ตำบลแหลมโพธิ์ อำเภอ ยะหริ่ง กลุ่ม 3 K (บ้านบน) ตำบลปะเสยะวอ อำเภอ สายบุรี และกลุ่มอิสระ สำหรับไม้ที่จะใช้ต่อเรือกอและ จะใช้ไม้เนื้อแข็งประเภท ไม้ตะเคียน (ไม้จืองา) ทุกชนิดไม้สยา และไม้หลุมพอ โดยนำมาจากภูเขาแถบอำเภอ รือเสาะ อำเภอ บาเจาะ และ อำเภอ ยี่งอ ในเขต จังหวัดนราธิวาส ไม้เหล่านี้เป็นไม้ที่มียางในเนื้อไม้ เมื่อแปรรูปแล้วต้องผึ่งแดดให้เนื้อไม้แห้งสนิทเพื่อป้องกันการหดตัว

จิตรกรรมบนเรือกอและ

ลวดลายจิตรกรรมที่ตกแต่ง บนเรือกอและ เป็นวัฒนธรรมสัมพันธ์ระหว่างศิลปไทย ศิลปจีน ศิลปอิสลาม ศิลปชวา และศิลปะลวดลายส่วนใหญ่ เป็นลวดลายพันธุ์ไม้แบบ เถาเลื้อย และลายหน้ากระดาน ภาพจิตรกรรมส่วนใหญ่เป็นภาพสัตว์ ในจิตนาการ จากประเพณีท้องถิ่น ศาสนา วรรณคดี และศิลปะการแสดง นอกจากนี้ยังมีภาพสัตว์หิมพานต์ สัตว์ในจิตนาการของจีน ภาพสัตว์น้ำ และทิวทัศน์ อาจแบ่งประเภทของจิตรกรรมตามจินตนาการของช่างได้ดังนี้

จิตรกรรมประเภทสัตว์น้ำ นิยมวาดโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสวยงามและอาจเพื่อแสดงให้เห็นว่าเรือกอและลำนั้นทำการประมงเพื่อจับสัตว์น้ำประเภทนั้น ที่ปรากฏบนเรือกอและ ได้แก่ ปู ปลา กุ้ง หมึก

ภาพสัตว์ในจินตนาการ จากประเพณี เช่น ประเพณีการแห่นก ซึ่งเป็นนกในตำนานได้แก่ นกกาเฆาะซูรอ เชื่อกันว่าเป็นนกการเวกหรือนกสวรรค์ที่บินเทียมเมฆ มีหงอนสูงแตกออกเป็น 4 แฉกและมีงายื่นออกมาจากปากด้วย หรือวาดเป็นหัวนกบุหรงซึ่งมีหัวเป็นนกตัวเป็นราชสีห์ นกชนิดนี้ตามตำนานเล่าว่ามีฤทธิ์มากและสามารถดำน้ำได้ มีเขี้ยวงาน่าเกรงขาม

ภาพสัตว์ในจินตนาการ จากศาสนา ในศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิม ถือว่า นกอัลโบรัก เป็นนกแห่งสวรรค์ ลักษณะของนกชนิดนี้ เป็นนกที่มีหน้าตาคล้ายเทพธิดา คลุมศีรษะด้วยผ้าแพรแบบชาวอาหรับ มีปีกคล้ายนกยูง ตัวเป็นม้า มีสีเทา หางเหมือนหางนกยูง

ภาพสัตว์ในจินตนาการ จากวรรณคดี อาทิ นางเงือก หนุมาน เมขลาล่อแก้ว

ภาพสัตว์ในจินตนาการ จากศิลปะการแสดงต่าง ๆ เช่น ตัววายังเซียม

ภาพสัตว์หิมพานต์ของไทย เช่น สิงห์ นาค คชสีห์ มังกรสกุณี

ภาพสัตว์ในจิตนาการของจีน ได้แก่ภาพมังกร กิเลน นกยูง นกกระเรียน และที่พบเห็นกันมากคือลายไทย อาทิ ลายกนกบัวคว่ำบัวหงาย และกระจังต่างๆ

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรือกอและกอและ หมายถึง เรือประมงซึ่งเดิมใช้ใบในการขับเคลื่อน มีรูปพรรณสัญฐานเพรียวและไม่ต้านลมแต่เป็นเรือที่อยู่ในอาการ โคลงเคลง เมื่อลงน้ำเพราะมีลักษณะ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ของนายคือลาแม สะยีบูโซะ อยู่บ้านเลขที่ 53 ถนนหน้าวัง ใกล้กับวังจะบัง-ติกอและผลิตเพียงแค่แม่พิมพ์ขนมไข่ตามที่มีผู้สั่งทำแต่ในอดีตผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองปัตตานีมีมากมาย สามารถแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. เครื่องครัว ได้แก่ หม้อ กระทะ กระบอกอัดเส้นขนมจีน กาน้ำ แม่พิมพ์ขนมไข่
2. เครื่องเชี่ยน ได้แก่ เชี่ยนหมาก เต้าปูน ตะบันหรือยน ฯลฯ
3. เครื่องให้แสงสว่าง เช่น ตะเกียงจุดด้วยน้ำมันมะพร้าว
4. เครื่องประดับตกแต่งอาวุธ เช่น ดอเก๊าะ กริช ปลอกหอก ฝักดาบ โกร่งไกปืน ฯลฯ
5. เครื่องใช้อื่นๆ เช่น ขอช้าง ปลอกเขาวัว หลักวัว

กรรมวิธีการทำเป็นแบบดั้งเดิม คือจากการปั้นหุ่นต้นแบบทีละชิ้น แล้วนำไปพอกด้วยขี้ผึ้ง หรือพาราฟิน และพอกทับด้วยดินเหนียว นำไปเผาไฟให้ขี้ผึ้งละลายออกมา เททองเหลืองที่หลอมใส่ลงไปในแม่พิมพ์ดังกล่าวจนเต็ม จากนั้นทุบแม่พิมพ์ออกแล้วนำชิ้นงานทองเหลืองมาขัดแต่งให้สวยงาม

การผลิต

เครื่องทองเหลืองเป็นโลหะผสม ระหว่างทองแดง กับสังกะสี เครื่องใช้ทองเหลืองนิยมใช้มาตั้งแต่อดีตด้วย -การผลิตเครื่องใช้ทองเหลืองจำเป็นต้องอาศัยเวลา ความอดทน ความชำนาญและความรู้เฉพาะทาง ประกอบกับความประณีตในงานหัตถศิลป์ตกแต่งลวดลายอย่างงดงาม

ขั้นตอนการผลิต

ก. เตรียมแม่พิมพ์ แม่พิมพ์ หรือเบ้าหล่อ เป็นอุปกรณ์สำคัญที่ใช้เป็นรูปแบบภาชนะ ในการทำแม่พิมพ์ ใช้ขี้ผึ้งปั้น หรือพิมพ์เป็นรูปทรง หรือส่วนประกอบของภาชนะที่ต้องการก่อน แล้วจึงนำดินผสมทรายละเอียด ทรายหยาบ และแกลบพอกทับลงบนขี้ผึ้ง จากนั้นนำไปผึ่งให้แห้ง และนำไปเผาไฟ ความร้อนจะทำให้ดินแข็ง และทำให้ขี้ผึ้งละลาย

เทขี้ผึ้งออก จะเหลือส่วนที่เป็นช่องว่างตามรูปภาชนะที่ปั้น โดยขี้ผึ้ง ซึ่งก็คือแม่พิมพ์ที่สมบูรณ์นั่นเอง

ข. เตรียมทองเหลือง วัสดุทองเหลืองที่จะใช้ทำเป็นเนื้อภาชนะ อาจจะเป็นแผ่นหรือแท่งทองเหลืองที่ซื้อมาจากในตลาด หรืออาจจะเป็นเศษโลหะเหลือใช้ที่มีเนื้อเป็นทองเหลือง เช่น ก๊อกน้ำ เป็นต้น นำวัสดุทองเหลืองดังกล่าวใส่ลงในเบ้าหลอมดินเผา แล้วนำไปเผาจนหลอมละลายกลายเป็นของเหลว เตรียมนำไปพิมพ์ในแม่พิมพ์ต่อไป

ขั้นผลิต

นำทองเหลืองที่หลอมเหลวแล้วเทลงในแม่พิมพ์ ทิ้งไว้จนทองเหลืองแข็งตัวดีแล้ว ทุบแม่พิมพ์ทิ้ง จะได้ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ทองเหลืองตามแบบที่ต้องการ

สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี

ขั้นตกแต่ง

เครื่องใช้ทองเหลืองที่ได้ในช่วงแรกนั้น จะมีผิวไม่เรียบ ไม่สวยงาม ต้องนำมาขัดแต่งด้วยตะไบเหล็กหรือเครื่องขัดโลหะจึงจะเป็นเครื่องใช้ทองเหลืองที่สมบูรณ์

ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองปัตตานีแบบต่าง ๆ ยกเว้นแม่พิมพ์ขนมไข่ ปัจจุบันเลิกผลิตไปแล้วเนื่องจากวัตถุดิบหายาก ขาดช่างที่จะสานต่อและมีผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองจากแหล่งอื่นที่ผลิตได้มากและรวดเร็วกว่าออกมาตีตลาด เครื่องทองเหลืองปัตตานีจึงกลายเป็นเครื่องประดับตามบ้านเรือนที่เจ้าของเก็บรักษาไว้ เป็นการบ่งบอกถึงอดีตอันรุ่งเรืองของเมืองปัตตานี แหล่งผลิตเครื่องทองเหลืองที่สำคัญบนแหลมมลายู

.....

เรือนไทยมุสลิม

จากการวิจัยพบว่า การตั้งถิ่นฐานชุมชนชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีทั้ง 3 รูปแบบ คือ แบบขนาน แบบกระจุก และแบบผสมผสานระหว่างแบบขนานและแบบกระจุก หมู่บ้านแบบขนานพบมากตามเส้นทางสัญจร และแนวฝั่งทะเล ส่วนแบบกระจุกพบมากในชุมชนเมืองซึ่งมีทั้งถนนและทางน้ำ ชุมชนมุสลิมจะประกอบด้วยมัสยิด โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) สุสาน ตลาด ที่ทำงานของหน่วยราชการและบริเวณที่อยู่อาศัย ในการออกแบบเรือนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของผู้ที่อยู่อาศัยรูปแบบของหลังคาซึ่งเป็นลักษณะเดิมของเรือนมี 3 รูปแบบ คือ

- แบบจั่ว ซึ่งได้รับอิทธิพบจากเรือนไทยภาคกลาง
- แบบปั้นหยา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคม
- แบบบลานอ หรือจั่วมนิลา ซึ่งได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมของชาวฮอลันดา เนื่องจากชาวพื้นเมืองเรียกชาวฮอลันดาว่า “บลานอ”

เรือนโดยทั่วไปจะยกพื้นสูง มีเสาตั้งอยู่บนฐานเสาหรือตอม่อ ซึ่งหล่อด้วยซีเมนต์หรือหินศิลาแลง ใต้ถุนสูงใช้เป็นคอกสัตว์ และวางแคร่พักผ่อนหรือประกอบอาชีพเสริมขนาดของแม่เรือนจะขึ้นกับจำนวนเสาเรือนเล็กมี 6 เสา ส่วนเรือนใหญ่จะมี 12 เสา

เรือนไทยมุสลิมจะติดตั้งบันไดไว้หน้าเรือนและหลังเรือนติดกับครัว ขั้นบันไดจะต้องเป็นเลขคี่ 3,5,9 บันไดคู่ถือว่าเป็นบันไดผี ไม่นิยมกัน พื้นเรือนจะนิยมสร้างลดหลั่นเพื่อแยกกิจกรรมออกจากกัน เรือนไทยมุสลิมจะมีพื้นของแม่เรือน ยกสูงสุดและลดหลั่นลงมาทางด้านเฉลียงและมุขหน้า และลดระดับไปทางครัว และบริเวณซักล้างที่ติดกับบันไดหลัง ฝาผนังอาจทำด้วยไม้กระดาน สังกะสี หรือไม้ไผ่สานขัดแตะ ตามฐานะเศรษฐกิจของเจ้าของเรือน ฝาเรือนอาจจะมีการเข้าไม้แบบฝาประกบ และมีช่องลม

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ประดับด้วยไม้แกะสลัก เรือนไทยมุสลิมจะมีจั่วเป็นเลขคี่ การตกแต่งเรือนไทยมุสลิมมีการตกแต่งลวดลายด้วยไม้ หรือสังกะสีแกะสลัก ชาวบ้านก็ใช้ปูนปั้นประดับยอดจั่ว เส้นหลังคาเชิงชาย หรือช่องลมเหนือประตูและหน้าต่าง ลวดลายที่ใช้จะเป็นลวดลายเครือเถา ลายเรขาคณิต หรืออักษรประดิษฐ์เป็นพระนามของผู้นำศาสนาเป็นภาษาอาหรับ

โดยปกติเรือนไทยมุสลิมจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออก แต่ปัจจุบันนี้ไม่สามารถหันเรือนไปทางทิศตะวันออกได้ เพราะต้องหันหน้าสู่ถนน หรือเส้นทางสัญจร ข้อปฏิบัติที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คือ ในตัวเรือนจะต้องกำหนดพื้นที่บริเวณหนึ่งเป็นที่ทำละหมาด ซึ่งต้องปฏิบัติเป็นประจำ

ลักษณะดังกล่าว เป็นลักษณะทั่วไปของเรือนไทยมุสลิม แต่ยังมีลักษณะเฉพาะซึ่งอำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพ เช่น ชาวนาต้องมีเรือนข้าวสำหรับเก็บข้าวเปลือก ชาวประมงต้องมีที่ตากปลา ชาวสวนยางจะต้องมีโรงทำยางแผ่น อยู่ในบริเวณรอบตัวเรือน เรือนคหบดีจะมีรูปแบบและประดับตกแต่งงดงาม หากเป็นอาคารที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนาจะตกแต่งงดงามยิ่ง

.....

ศัสตราวุธ

ศัสตราในแง่กฎหมายมีความหมายว่า เครื่องมือที่ใช้ประหารกัน แต่ความหมายโดยทั่วไปแล้ว ศัสตรา หมายถึง ของมีคมใช้สำหรับฟันแทงประเภทมีคมข้างเดียวหรือมีคม 2 ข้างก็ได้

ศัสตราในภาคใต้มีหลายประเภท ซึ่งมีชื่อเรียกรูปร่างและประเภทการใช้งานที่แตกต่างกัน ศัสตราวุธประเภทต่าง ๆ ได้แก่

มีดคลก หรือที่เรียกว่า ค้ายคล็อก เป็นมีดเหน็บชนิดหนึ่งคล้ายมีดหมอมีขนาดใหญ่และมีฝักที่ทำด้วยไม้ ตัวมีดมีสันหนา ปลายใหญ่แล้วเรียวไปทางด้าม ด้ามจะคดงอ นิยมทำด้วยไม้หรือเขาสัตว์ มีปลอกโลหะ ฝักทำด้วยไม้แผ่น 2 ซีกเซาะรอยและฝังเดือยประกบกัน ซีกหนึ่งแกะสลักเป็นรูปคล้ายหูช้างนูนยื่นออกมา มีดคลกขนาดใหญ่ มีดคลกเป็นเสมือนอาวุธโบราณที่ตัวตลกตัวสำคัญของหนังตะลุงจะเหน็บมีดคลกเป็นอาวุธประจำตัว ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของอ้ายเท่งที่คงสืบทอดคตินี้มาจนถึงปัจจุบัน

มีดแค้ง หรือ อ้ายแค้ง เป็นมีดยาว ตัวมีดคล้ายพร้ากรายแต่สันแอ่นเชิดกว่าเล็กน้อยส่วนที่ติดกับด้ามหนาเล็กและงอนไปข้างหน้าพองามค่อยแผ่กว้างและบางไปหาปลายโดยลำดับ ส่วนปลายสุดกว้างกว่าพร้ากรายเล็กน้อย ปลายตัดเป็นเส้นโค้งเว้าเข้ามาคล้ายรูป นกกางปีก ผู้ชายในชนบทบางท้องถิ่นนิยมถือมีดอ้ายแค้งเป็นอาวุธประจำตัว ซึ่งบางโอกาสนำมาใช้งานถางหรือฟันได้ด้วย บางเล่ม

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ปืนไฟ ในความหมายโบราณ หมายถึง อาวุธปืนที่ใช้ยิงด้วยกระสุนดินดำทั้งหลายโดยใช้วิธียิงประทับบ่า และยิงมือเดียว เป็นปืนประเภทที่ใช้วิธีประจุกระสุนและดินดำเข้าทางปากลำกล้อง ปืนไฟเหล่านี้ได้แก่ ปืนจุด ปืนคาบชุด ปืนคาบศิลา และปืนแก๊ป คำว่าปืนในยุคแรก เป็นอาวุธที่ใช้ของประเภทธนูหรือศร ซึ่งมักจะอาบหัวของลูกธนูด้วยยาพิษ ต่อมาเมื่อมีการนำเอาอาวุธปืนที่ใช้ยิงด้วยกระสุนดินดำเข้ามาใช้ในประเทศสยาม ปืนแบบนี้ต้องใช้ไฟเป็นตัวทำให้ดินปืนลุกไหม้ เมื่อปืนลั่นจะมีเสียงกึกก้อง และมีเปลวไฟพ่นออกมาจากกระบอกปืน จึงเรียกปืนชนิดใหม่นี้ว่า "ปืนไฟ"

ในประเทศไทยพบหลักฐานจากเอกสารโบราณทำให้ทราบว่าคนไทยรู้จักใช้ปืนไฟกันมาก่อนที่ฝรั่งชาวยุโรปจะเข้ามาเป็นเวลาถึง 150 ปีเศษ ซึ่งในยุคแรกคงจะเป็นปืนด้อยคุณภาพ ใช้งานยุ่งยาก ขาดความคล่องตัว ดังนั้นเมื่อชาวยุโรปนำปืนไฟที่มีคุณภาพดีกว่าเข้าจึงทำให้ในระยะเวลาต่อมาจึงนำเข้าปืนจากยุโรปเสียเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตามปืนไฟเป็นสินค้าที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวด และเป็นสินค้าที่ผูกขาดโดยรัฐ การซื้อหาไม่สามารถทำได้โดยตรงแต่ต้องแจ้งให้ส่วนกลางที่เป็นศูนย์กลางการปกครองในแต่ละยุคอนุญาตเสียก่อน แต่ยังคงมีปืนไฟบางส่วนเล็ดลอดออกไปอยู่ในการครอบครองของราษฎรทั่วไปได้อีกจำนวนไม่น้อย

การใช้ปืนไฟในภาคใต้มีใช้กันมาช้านานอย่างกว้างขวางเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ตั้งแต่สมัยที่ชาวยุโรปได้เข้ามาตั้งสถานีการค้าทางทะเลตามหัวเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ ปืนแต่ละประเภทที่กล่าวถึงในเบื้องต้น เมื่อเข้ามาครั้งแรกจะเป็นอาวุธปืนสำหรับที่ใช้ในราชการทั้งสิ้น ต่อมาเมื่อปืนแบบแรกล้าสมัยมีปืนใหม่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าปืนแบบเก่าจึงถูกปลดสภาพทางราชการอนุญาติให้ราษฎรทั่วไปครอบครองได้ ซึ่งมีการซื้อขายเปลี่ยนมือจากตัวเมืองไปสู่ราษฎรในชนบทมากขึ้น ปัจจุบันจึงมีปืนไฟใช้กันอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นราษฎรที่ยากจนในถิ่นทุรกันดารมีทั้งที่ครอบครองโดยถูกต้องตามกฎหมายและผิดกฎหมาย

.....

กริช

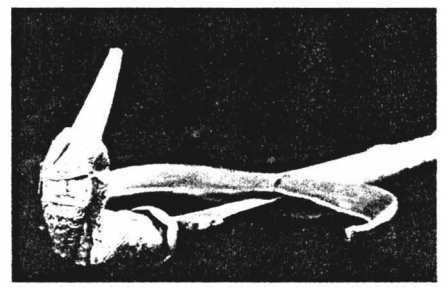
กริชเป็นอาวุธประจำตัวที่เคยนิยมใช้กันมากในกลุ่มชนชาวชวา มาเลย์และผู้คนทางภาคใต้ของไทย นอกจากเป็นอาวุธแล้ว กริชยังเป็นเครื่องบ่งถึงฐานะ ทางสังคม ฐานะทางเศรษฐกิจ ยศถาบรรดาศักดิ์ และเป็นเครื่องลางของขลังของผู้เป็นเจ้าของด้วย ในอดีตกริชในภาคใต้นั้นผู้คนนับตั้งแต่นครศรีธรรมราช ลงไปนิยมกันอย่างแพร่หลายทั้งชาวพุทธและมุสลิม การพกกริชของผู้คนหายเมื่อทางการประกาศให้ถือว่ากริช เป็นอาวุธที่ห้ามพกพาในที่ชุมชน

แม้ยังไม่ปรากฏแน่ชัดว่าต้นกำเนิดของกริชที่แท้จริงเป็นอย่างไร แต่ข้อสันนิษฐานของผู้รู้สังเกตจากโดยรวมน่าจะเป็นอาวุธของชนชาวชวา จากหลักฐานการพบรูปกริชครั้งแรกที่ผนังโบสถ์ Suku ของชวาซึ่งเป็นรูปเทพเจ้าชื่อภีมะ อันเป็นเทพนักรบของชวา กำลังใช้มือเปล่าจับเหล็กร้อนๆที่เป็นรูปใบกริชโดยใช้เข่ารองต่างทั่ง รูปแกะสลักนี้มีอายุราว600ปี นอกจากนี้ยังมีตำนานที่เกี่ยวเนื่องกับกริชอีกเช่น กษัตริย์ฮินดู ชื่อ สกุตรัม(Hindu King Sakutram) เมื่อประสูติมาก็มีกริชวางอยู่ข้างพระวรกาย ชื่อว่ากริช

ปโสปติ (Keris pasopati) และต่อมาตำนานดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบกริช ปโสปติ ขึ้นและมีชื่อเสียงที่สุดในบรรดากริชแบบเก่า คำว่าปโสปติเป็นพระนามหนึ่งของพระศิวะ ที่ด้ามของกริชชนิดนี้จะแกะสลักเป็นรูปตัวหนังชวาตัวหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นครึ่งเทพครึ่งมนุษย์อันเป็นสัญลักษณ์ของเทพฮินดู เมื่ออาณาจักรมัชปาหิตรุ่งโรจน์ กริชได้กลายเป็นอาวุธที่มีใช้กันอย่างแพร่หลาย ทั้งในเกาะชวาและคาบสมุทรมลายู

ต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามรุ่งเรืองแทนที่ศาสนาฮินดูในดินแดนชวา เป็นเหตุให้ความนิยมเรื่องกริชกับเทพฮินดูลดความสำคัญลง แบบของกริชที่เคยประดิษฐ์ขึ้นตามความเชื่อเกี่ยวกับเทพฮินดูค่อยๆ ถูกเปลี่ยนเป็นคติที่ไม่ขัดหรือเพื่อให้สอดคล้องกับคติอิสลาม ในช่วง 200-400 ปีที่ผ่านมา คตินิยมการใช้กริชในคาบสมุทรมลายู และบริเวณใกล้เคียงมีอย่างกว้างขวาง รูปแบบของกริชได้พัฒนาตามกลุ่มวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นจนมีลักษณะเด่นเฉพาะตน ได้มีการจำแนกกลุ่มของกริชไว้โดยอาศัยรูปแบบของด้ามเป็นหลักได้ 8 กลุ่มคือ

1. กริชแบบกลุ่มบาหลี และมดุรา
2. กริชแบบชวา
3. กริชแบบคาบสมุทรตอนเหนือ
4. กริชแบบบูกิส
5. กริชแบบสุมาตรา
6. กริชแบบปัตตานี
7. แบบซุนดาหรือซุนดัง
8. กริชแบบสกุลช่างสงขลา

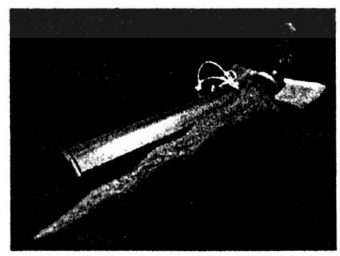

รูปแบบของตัวกริชหรือใบกริช มี 2ลักษณะ คือ

1.1 กริชใบปรือ คือกริชที่มีตัวกริชเป็นรูปยาวตรง ส่วนปลายค่อยๆเรียวและบางลง รูปร่างคล้ายปรือ (ปรือ เป็นพืชน้ำชนิดหนึ่งคล้ายว่านน้ำ) กริชประเภทนี้มี 2 คม คล้ายหอก กริชใบปรือเล่มทำตัวกริชเป็นร่องลึกยาวขนานไปกับคมกริช บางเล่มอาจมี2-4 ร่องขนานกัน ในแง่รูปแบบชวนให้เชื่อว่าเพื่อให้มีลักษณะคล้ายใบปรือยิ่งขึ้น แต่ผู้ชำนาญการใช้กริชอธิบายว่า ร่องเหล่านี้ช่วยให้สวมเข้าฝักและชักออกสะดวก เมื่อแทงหรือชักคืนก็ง่าย ทั้งช่วยให้ปลายกริชเที่ยงตรงยิ่งขึ้น กริชใบปรือที่มีความยาวมากเป็นพิเศษบางท้องถิ่นเรียกว่า “นางเท้าแขน”

1.2 กริชคด คือกริชที่มีตัวกริชคดไปคดมา คล้ายเปลวไฟ บ้างอธิบายว่าเลียนแบบมาจากเปลวไฟอันแสดงถึงอำนาจการทำลายศัตรู บางคนอธิบายว่าเพราะเลียนแบบอาการเลื้อยของงู ศักยภาพที่แท้จริงของกริชคด คือทำลายล้างเนื่องจากลักษณะคดเวลาแทงจะทำให้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

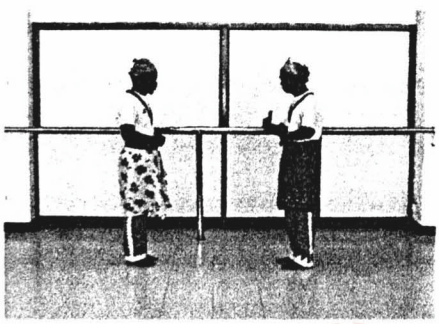
บาดแผลเปิดกว้าง ผู้ชำนาญการใช้กริชยืนยันว่า เมื่อเข้าที่คับขันกริชใบปรือจะมีความคล่องตัวกว่ากริชคด และกริชน่าจะพัฒนารูปแบบมาจากกริชแบบตรง ชาวภาคใต้เชื่อว่าการเลือกกริชคดเป็นอาวุธประจำตัว ต้องเลือกให้เหมาะกับเป้าหมายที่จะใช้ เพราะจำนวนคดบ่งความพิเศษต่างกัน เด่นทางอำนาจก็มี เด่นทางบุญวาสนาก็มี เด่นทางเสน่ห์ก็มี ส่วนใหญ่นิยมทำจำนวนคดเป็นเลขคี่

กริชปัตตานี มีลักษณะเด่นคือ ด้ามเป็นรูปหัวนกพังกะ หรือนกกระเต็น กริชปัตตานีมีความงดงามเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นผลงานที่เกิดจากพลังความคิดสร้างสรรค์ของช่างท้องถิ่น ผ่านประสบการณ์ รสนิยม ทักษะ ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อในลัทธิศาสนา กลายเป็นผลงานในเชิงสร้างสรรค์อย่างลงตัว

.....

สิละ : ศิลปะการต่อสู้ป้องกันของชาวไทยมุสลิม

สิละ หรือ ซีละ เป็นศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวอย่างหนึ่งของชาวไทยมุสลิม ทำนองเดียวกับคาราเต้ ยูโด กังฟู หรือมวยไทย ชาวไทยมุสลิมภาคใต้เรียกการต่อสู้แบบสิละอีกอย่างหนึ่งว่า “ดีกา” หรือ “บือดีกา” เป็นการต่อสู้ด้วยมือเปล่า เน้นให้เห็นลีลาการเคลื่อนไหวอย่างสง่างาม ส่วนประวัติความเป็นมาของสิละยังไม่เป็นที่สรุปชัดเจน

ก่อนการต่อสู้ ทั้งคู่จะทำความเคารพกัน เรียกว่า “สาลามัต” คือต่างสัมผัสมือแล้วมาแตะที่หน้าผากหลังจากนั้นจึงเริ่มวาดลวดลายร่ายรำ โดยมีเสียงดนตรีโหมบรรเลงจังหวะประกอบการร่ายรำ หากฝ่ายใดทำให้คู่ต่อสู้ล้มลงหรืออาศัยการตัดสินจากผู้ดูรอบสนาม ว่าเป็นเสียงปรบมือ ให้ฝ่ายใดดังกว่าฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายชนะ

กติกาข้อห้ามที่นักสิละต้องเว้น ได้แก่ห้ามเอานิ้วมือแทงตาคู่ต่อสู้ เพราะต่างไม่สวมนวมและๆไม่กำมือแน่นอย่างชกมวยไทยหรือมวยสากล ถัดมาคือ ห้ามบีบคอ ห้าต่อยแบบมวยไทย เช่น ใช้ศอกและเข่า สิละของไทยมุสลิมภาคใต้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ (ประพนธ์ เรืองณรงค์,2542 : 8035)

1. สิละยาโต๊ะ คือสิละที่อาศัยศิลปะการต่อสู้ เมื่อฝ่ายหนึ่งรุก อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับ ถ้ารับไม่ได้อีกฝ่ายหนึ่งก็จะแพ้ไปเลย เรียกว่าสิละยาโต๊ะ(ตก) ส่วนมากใช้ในการแข่งขันประชันฝีมือ

2. สิละตารี (รำ) สิละที่ต่อกรด้วยความชำนิชำนาญ ในจังหวะลีลา การร่ายรำ ส่วนมากใช้แสดงเฉพาะหน้าเจ้าเมือง หรือเจ้านายชั้นสูง

3. สิละกายอ (กริช) คือสิละที่ใช้กริชประกอบการร่ายรำ ไม่ใช่การต่อสู้จริงๆ แต่อวดลีลากระบวนท่าทางต่อสู้ส่วนมากมักแสดงในเวลากลางคืน

ปัจจุบัน ชาวไทยมุสลิมภาคใต้นิยมการต่อสู้แบบสิละลดน้อยลงตามลำดับ เช่นเดียวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ สืบเนื่องจากมีสื่อความบันเทิงในรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่ ปัจจุบันสิละเป็นการแสดงที่หาดูได้ยากมีคณะแสดงน้อยลง จะได้รับชมกันอีกทีก็ต้องรอให้ถึงงานประเพณีประจำปี การแสดงสิละจะได้รับเกียรติให้ขึ้นไปแสดงบนเวทีกลางของงานนั้นๆหรือในหมู่ชาวไทยมุสลิมที่อยู่ในชนบท จะรับชมเมื่อในหมู่บ้านมีงาน เช่นงานเข้าสุหนัต งานวันอารีรายอ เป็นต้น

.....

ธรรมจักร

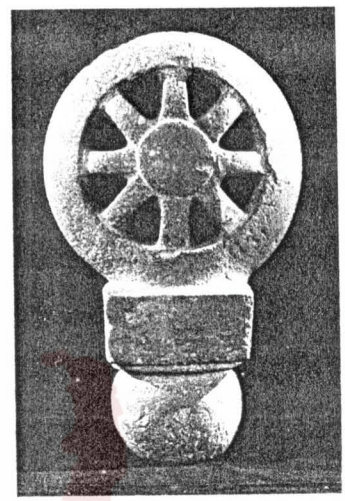
ธรรมจักรเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่เก่าแก่ที่สุดของพุทธศาสนา รวมถึงเป็นสิ่งที่ได้รับการบูชามานานที่สุดเช่นเดียวกัน จักร ซึ่งมีลักษณะเป็นวงล้อหรือวงกลมของดวงอาทิตย์ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในคติความเชื่อทางศาสนามาตั้งแต่สมัยโบราณในตะวันออกกลาง โดยถูกใช้แทนพระผู้เป็นเจ้าอันสูงสุด และเมื่อศาสนาพุทธนำมาเป็นเครื่องหมายของการประกาศพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในตอนแสดงปฐมเทศนาแด่เหล่า ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน (ป่ากวาง) ว่าเป็นดั่งผู้หมุนวงล้อแห่งธรรมให้เคลื่อนที่ไป จึงเรียกจักรหรือวงล้อนี้ว่า ธรรมจักร และเรียกพระสูตรที่พระพุทธองค์เทศน์ในคราวปฐมเทศนาว่า ธรรมจักรกัปปวัตนสูตร

ธรรมจักร ถูกนำเสนอในงานศิลปะหลายรูปแบบด้วยกัน ตั้งแต่ในยุคที่ยังไม่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้า แต่ใช้สัญลักษณ์แทนเรื่องราวต่างๆ (ราวพุทธศตวรรษที่ 3) เป็นต้นว่า ดอกบัวแทนปางประสูติ ต้นโพธิและบัลลังค์แทนปางตรัสรู้ ส่วนธรรมจักรและกวางหมอบแทนปางปฐมเทศนา ภาพการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ปรากฏเป็นหลักฐานอย่างชัดเจนบนภาพสลักนูนต่ำที่รั้วสถูปแห่งสาญจีและที่ภารหุต

สัญลักษณ์รูปธรรมจักรยังคงมีการทำสืบต่อมาภายหลัง แม้เมื่อมีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้าแล้วก็ตาม หลักฐานทางศิลปกรรมในสมัยคันธาราฐ (พุทธศตวรรษที่ 6-7) พบว่ามีการสร้างพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาทรงแสดงธรรมเหนือบัลลังค์ ที่ฐานของบัลลังค์แสดงสัญลักษณ์ธรรมจักรและกวาง หมอบ พร้อมด้วยผู้แวดล้อมคือ เหล่าปัญจวัคคีย์กำลังฟังธรรมของพระพุทธองค์ ในศิลปะคุปตะยังคงปรากฏการทำธรรมจักรสืบต่อมาให้เห็น โดยจะปรากฏภาพของธรรมจักร กวาง หมอบ และเหล่าปัญจวัคคีย์รวมอยู่ด้วยเสมอ

ในประเทศไทยพบว่ามีการสร้างธรรมจักรอันเป็นสัญลักษณ์ของการปฐมเทศนาและการประกาศพุทธศาสนาไปยังดินแดนต่างๆ ร่วมกันกับสัญลักษณ์อื่นๆ ในศาสนาพุทธ คือ การสร้างสถูปไว้บูชา และรอยพระพุทธบาท เป็นต้น ธรรมจักรที่พบบริเวณชุมชนโบราณ โดยเฉพาะบริเวณภาคกลางของประเทศ เป็นต้นว่า เมืองโบราณนครปฐม จังหวัดนครปฐม เมืองโบราณอู่ทอง เมืองโบราณ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กำแพงเพชรและลพบุรี โบราณวัตถุมักมีขนาดใหญ่ มีการแกะสลัก ฉลุเป็นลวดลายแตกต่างกัน กำซี่ในวงธรรมจักรมีตั้งแต่ 8 ซี่ไปจนถึง 36 ซี่ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายทางธรรมทั้งสิ้น

ธรรมจักรที่พบส่วนใหญ่กำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 อันเป็นช่วงที่นักวิชาการกำหนดว่าเป็นสมัยทวารวดี ศิลปกรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏในช่วงสมัยนี้แสดงถึงการรับอิทธิพล ศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ แต่ก็มีอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบปาละร่วมอยู่ด้วยเช่นกัน

คติการบูชาและความนิยมในการสร้างธรรมจักรของชาวทวารวดีน่าจะนำมาจากแนวคิดและคติความเชื่อของนิกายหาสังฆิกะ ซึ่งเป็นต้นแบบของนิกายมหายานในสมัยต่อมา กล่าวคือ หลังจากพระพุทธเจ้า เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วประมาณ 100 ปี ได้เกิดการสังคายนา ครั้งที่ 2 ขึ้น และเกิดการแตกแยกในหมู่คณะสงฆ์ เกี่ยวกับเรื่องการแก้ไขพระวินัยบัญญัติ 10 ประการ การแตกแยกของหมู่สงฆ์ในครั้งนี้นำไปสู่การแยกนิกายมหาสังฆิกะ ขึ้นเป็นนิกายใหม่ และภายในช่วงเวลา 200 ปี หลังจากนั้น ก็เกิดนิกายต่างๆ แตกแยกออกเป็น 18-20 นิกาย โดยมีเมืองอมราวดี บนลุ่มแม่น้ำกฤษณา- โคทาวรีเป็นศูนย์รวมนิกายต่างๆ เหล่านั้น นิกายต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่มีคติและแนวความคิดเกี่ยวกับการสร้างพุทธศาสนาสถานและพุทธศาสนาวัตถุแตกต่างกัน เป็นต้นว่า นิกายอปรมหาวินะเสลิยะ นิยม สร้างมหาเจดีย์ ไม่บูชาพระพุทธ

นิกายอปรมหาวินะเสลิยะ นิยมสร้างมหาเจดีย์ ไม่บูชาพระพุทธรูป นิกายมหาสกะ ไม่นิยมสร้างแม้แต่เจติยสถาน และนิกายพหุศรุติยะเน้นสร้างแต่เจติยสถานไม่บูชาพระพุทธรูป ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาจากบริเวณลุ่มแม่น้ำกฤษณา – โคทาวรีแผ่เข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 5-9 พุทธศาสนานิกายต่างๆ ที่แยกออกมาจากนิกายเถรวาทและนิกายมหาสังฆิกะ จึงนำแนวคิดและคติความเชื่อในนิกายของตนเข้ามาปลูกฝังให้ชาวพื้นเมืองทวารวดี จึงปรากฏหลักฐานการสร้างพุทธศานสถานและพุทธศาสนวัตถุ ตามแนวคิดและคติความเชื่อของแต่ละนิกายให้เห็น คือ ธรรมจักร พระพุทธรูป สถูปเจดีย์ เป็นต้น

สำหรับธรรมจักรที่พบในเมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี มีความแตกต่าง จากธรรมจักรที่พบในภาคกลางอย่างเห็นได้ชัด ทั้งเรื่องลวดลายที่ปรากฏ กล่าวคือ ธรรมจักรที่ภาคกลางมักมีขนาดใหญ่เกินกว่า 70 เซนติเมตร ขึ้นไป และมักสลักแบบกำซี่ทึบส่วน ธรรมจักรจากปัตตานีมีความสูงเพียง 35 เซนติเมตร สลักจากหินเขียว กำซี่ 8 ซี่ แบบโปร่ง ส่วนฐานมีลักษณะกลม ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนว่าทำขึ้นเพื่อใช้เสียบต่อกับโคนเสาตรงกลางมีลักษณะเป็นดุมล้อ ซึ่งปรากฏแค่ด้านเดียว และไม่มีการสลักเป็นลวดลายใดๆ เช่นเดียวกับส่วนอื่นๆ ที่ไม่ปรากฏการแกะสลักลวดลายเลย อาจกล่าวได้ว่าธรรมจักรจากปัตตานีนี้มีลักษณะและรูปแบบที่เรียบง่ายที่สุดเท่าที่เคยพบมาในประเทศไทย

ได้ว่าธรรมจักรจากปัตตานีนี้มีลักษณะและรูปแบบที่เรียบง่ายที่สุดเท่าที่เคยพบมาในประเทศไทย จากลักษณะและรูปแบบของธรรมจักรที่ปรากฏทำให้กำหนดอายุได้ว่ามีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 12

ดังที่กล่าวมาแล้วว่ากำซี่ในธรรมจักรส่วนใหญ่มักจะมีความ หมายทางหลักธรรมทั้งสิ้น เป็นต้นว่า 16 ซี่ หมายถึง โสฬสธรรม หรือ อาการ 16 ของอริยสัจสี่ สำหรับธรรมจักรจากปัตตานีนี้มีกำซี่ 8 ซี่ อันน่าจะหมายถึงอริยมรรค 8 อันเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ซึ่งหมายถึงทางสายกลาง 8 ประการ ที่ควรประพฤติปฏิบัติ ได้แก่

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ
2. สัมมากัปปะ คือ ดำริชอบ
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ คือ การงานชอบ
5. สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชอบ
6. สัมมาวายามะ คือ ความเพียรชอบ
7. สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ
8. สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 5

รูปแบบการดำเนินชีวิตในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

อาหารการกิน

การรับประทานอาหารหรือการบริโภค เป็นวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่งของชาวปัตตานี เนื่องจากในจังหวัดปัตตานีมีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ คือ มากกว่าร้อยละ 80 เมธา วาดีเจริญ (2540 : 86-88) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการรับประทานอาหารของชาวมุสลิม สรุปได้พอสังเขปดังนี้

1. เลือกบริโภคอาหารที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย
2. บริโภคอาหารพอประมาณ ไม่สรุ่ยสุร่าย ไม่รับประทานอาหารในลักษณะทิ้งขว้างโอ้อวด ควรบริโภคพอประมาณ คือ แบ่งเป็น 3 ส่วน อาหาร 1 ส่วน น้ำ 1 ส่วน และอากาศ 1 ส่วน
3. นอกจากอาหารที่เป็นประโยชน์ ซึ่งอนุญาตโดยทั่วไปเรียกว่า "ฮาลาล" แล้วองค์อัลลออ (ซ.บ.) ทรงแนะนำให้มุสลิมบริโภค สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เช่น น้ำนม น้ำผึ้ง ผลไม้ อาหารทะเล เป็นต้น
4. มีความสำรวมในการบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม ไม่ยืนหรือเดินขณะรับประทานอาหาร
5. อาหารที่ไม่อนุญาตให้มุสลิมบริโภค คือ
   5.1 หมู โดยสาเหตุที่ว่า หมูเป็นสัตว์สี่เท้าที่สกปรก กินอาหารไม่เลือก และเป็นสัตว์ที่มีเชื้อโรคภายในมาก เป็นเชื้อโรคที่ฆ่าให้ตายยากมาก ตัวอย่างเช่น ในโรคธรรมดา ได้แก่ ท้องผูก ท้องร่วง โรคกระดูกอ่อน ฯลฯ โรคติดต่อได้แก่ อหิวาตกโรค กาฬโรค ฯลฯ อย่างไรก็ตามถ้ามุสลิมอยู่ในสภาวะคับขัน เมื่อสุดวิสัยอันจะเป็นผลต่อชีวิตหรือสุขภาพแล้ว ก็สามารถบริโภคได้
   5.2 อาหารที่เป็นของมึนเมาทุกชนิด ได้แก่ เหล้า เบียร์ น้ำผลไม้ และอาหารเจือบรั่นดี หรือสุราต่าง ๆ

อาหารพื้นเมืองของชาวปัตตานีมีหลายชนิด และมีจำนวนไม่น้อยที่ได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านหรือกลุ่มชนที่เข้ามาอาศัยอยู่ เช่น ชาวอินเดีย ชาวอาหรับ และชาวจีน โดยทั่วไปเป็นอาหารที่มีส่วนประกอบของกะทิเป็นส่วนมาก เพราะเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกมะพร้าวมาก นิยมใช้ไขมันหรือน้ำมันจากพืช อาหารประเภทแกงที่ทำมาจากเนื้อสัตว์จะเคี่ยวให้เปื่อย ส่วนข้าวนิยมรับประทานข้าวสวยกับข้าวส่วนมากจะมีน้ำน้อยและข้น เพื่อสะดวกในการใช้มือหยิบรับประทาน เนื่องจากชาวมุสลิมในปัตตานีนิยมรับประทานข้าวด้วยมือแบบคนมาเลเซีย และเนื้อหาต่อไปนี้จะขอรวบรวมอาหารที่ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นอาหารที่มีรสชาติอร่อย จัดเป็นอาหารจานพิเศษของชาวปัตตานี เช่น แกงไข่นาซิคาแฆ แกงมัสมั่นเนื้อ เป็นต้น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

แกงไข่

เป็นอาหารพื้นเมืองของชาวมุสลิม นิยมทำรับประทานในงานเลี้ยง งานแต่งงาน ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานเข้าพิธีสุนัต วันฮารีรายอ เป็นต้น

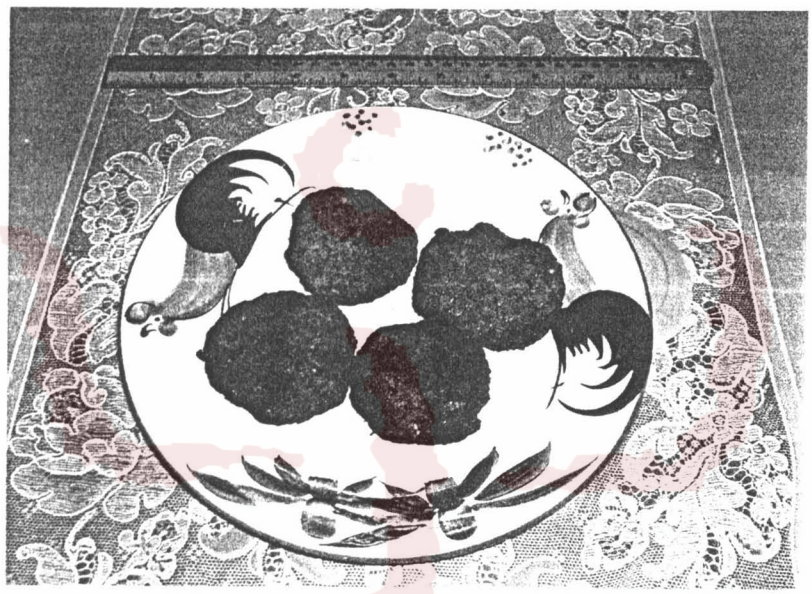
เครื่องปรุง

- ไข่ไก่
- มะพร้าวขูด
- พริกแห้ง
- พริกไทย
- กระเทียม
- เกลือ
- ผลกระหรี่
- กะปี

ขั้นตอนการปรุง

1. ต้มไข่ไก่ และปอกเปลือกไว้ พร้อมกับคั้นน้ำกะทิ
2. เตรียมเครื่องแกง โดยนำพริกแห้ง เกลือ กระเทียม พริกไทย มาตำให้เข้ากัน ผสมกะปี
3. ผัดเครื่องแกงกับกะทิจนแตกมัน ใส่ไข่ เคี่ยวจนสุก แล้วใส่หางกะทิมาก ๆ จนสุก

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ซอเฉาะปลาทู

เครื่องปรุง

- ปลาทู - เกลือ - น้ำตาล
- พริกไทย

ขั้นตอนการปรุง

1. เอาไส้ ก้างและหัวปลาออกให้หมด ล้างให้สะอาด แล้วพักไว้
2. นำปลาอีกส่วนหนึ่งมาต้ม แกะเนื้อมาตำให้ละเอียด ผสมกับน้ำตาล พริกไทย เกลือ แล้วนำไปยัดในตัวปลาที่เตรียมไว้
3. นำไปทอดพอกรอบ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ซอเฉาะพริกหยวก

นิยมทำคราวละมาก ๆ เช่น ทำสำหรับรับประทานในงานเลี้ยงงานแต่งงานหรือ นำไปขาย หรือเป็นการรับประทานเป็นของว่าง ทำเป็นอาหารสำหรับฝากญาติ

เครื่องปรุง

- พริกหยวก	- ปลาทูสด	- มะพร้าวขูด
- ตะไคร้	- หัวหอมแดง	- กระเทียม
- ไข่ไก่ หรือไข่เป็ด	- เกลือ	- น้ำตาล

ขั้นตอนการปรุง

1. พริกหยวกล้างสะอาด กรีดเป็นทางยาว เอาเมล็ดและไส้ออก
2. ปลาทูสดล้างสะอาดแล่เอาแต่เนื้อปลา (ปลาดิบ)
3. มะพร้าวขูด
4. ตะไคร้หั่นและตำให้ละเอียด
5. หัวหอมและกระเทียมตำพอละเอียด
6. ตำมะพร้าวรวมกับเนื้อให้ละเอียด วิธีตำคือ ตำมะพร้าวก่อนแล้วเติมเนื้อปลาลงไป ตำรวมกันที่ละน้อย
7. นำส่วนผสมในข้อ 6 ผสมกับไข่ ตะไคร้ หัวหอม กะเทียม เติมเกลือ น้ำตาล ออกรสหวาน ๆ แล้วนำไปใส่ในพริกหยวก
8. นำพริกหยวกยัดไส้แล้ว ไปนึ่ง หรือต้มกับน้ำกะทิจนสุก แล้วนำมารับประทานได้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ซุปเครื่องในวัว

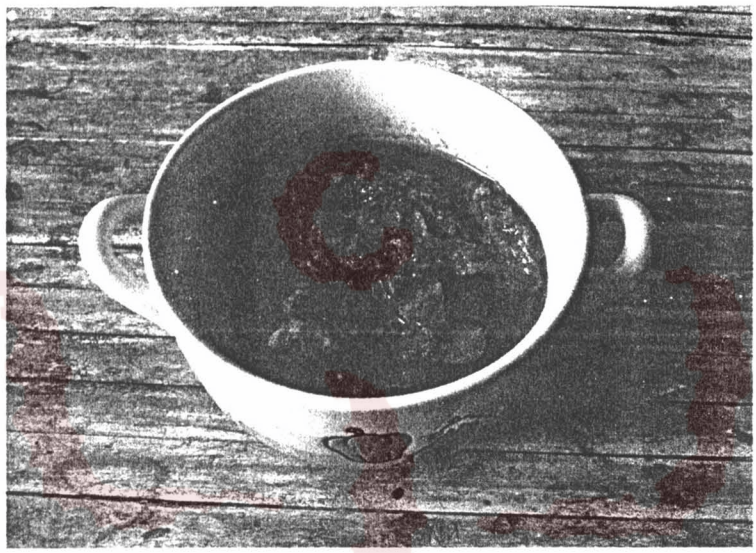
เครื่องปรุง

- เครื่องในวัว
- ตะไคร้
- มะนาว
- พริกขี้หนู
- มะเขือเทศ
- ขิง
- เกลือ

ขั้นตอนการปรุง

1. นำเครื่องใน มาหั่นขนาดพอคำ นำไปลวก
2. ต้มน้ำซุปให้เดือด เติมตะไคร้ พริกขี้หนู มะนาว ขิง ใส่เนื้อลงไป
3. ต้มจนเปื่อย โรยผักชี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

มัสมั่นเนื้อ

เป็นอาหารพื้นเมืองปัตตานีชั้นยอดและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คือ เป็นเกียรติแก่เจ้าของบ้านในการรับรองแขกที่นับถือ หรือ อาคันตุกะผู้มาเยือน นิยมรับประทานกับข้าวสวยร้อน ๆ

เครื่องปรุง

- เนื้อ
- มะพร้าว
- พริกไทย
- กระเทียม
- เกลือ
- พริกแห้ง
- เครื่องเทศ
- กะปิ

ขั้นตอนการปรุง

1. เตรียมเครื่องแกงโดย นำพริกแห้ง เกลือ กระเทียม พริกไทย มาตำให้เข้ากัน ผสมกะปิและเครื่องเทศ
2. ผัดเครื่องแกงกับกะทิจนแตกมัน ใส่เนื้อ เคี่ยวจนสุก แล้วใส่หางกะทิ จนสุก

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นาซิดาแฆ

เป็นอาหารพื้นเมืองจังหวัดปัตตานีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ นิยมทำเลี้ยงรับรองแขกในวันฮารีรายออิลดีลฟีตรีและอิลดีลอัฎฮา

เครื่องปรุง

- ข้าวเจ้า - ข้าวเหนียว - มะพร้าว
- หัวหอมแดง - เครื่องเทศ (ฮาลือบอ)

ขั้นตอนการปรุง

1. นำข้าวเจ้า 3 ส่วน ผสมกับข้าวเหนียว 1 ส่วน คลุกเคล้าให้เข้ากัน ล้างให้สะอาดแล้วแช่น้ำไว้ 6-8 ชั่วโมง นำไปนึ่งจนสุก
2. นำข้าวมาผัดกับหางกะทิ ใส่ฮาลือบอ แล้วนำไปนึ่งอีกครั้ง
3. นำข้าวที่ได้มาผัดกับหัวกะทิ โดยคลุกเคล้าจนได้ที่ก็จะได้นาซิดาแฆที่หอมมันน่ารับประทาน

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเรียนรู้แห่งชาติ

รอเยาะ

เป็นอาหารว่างชนิดหนึ่ง มีคุณค่าทางอาหาร ลักษณะเช่นเดียวกับสลัด

เครื่องปรุง

- เส้นหมี่	- ไข่ไก่	- แตงกวาหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ
- เต้าหู้	- กุ้ง	- ถั่วงอก
- ผักบุ้ง	- ถั่วลิสง	- น้ำตาล
- เกลือ	- น้ำส้มสายชู	- พริกแห้ง

ขั้นตอนการปรุง

1. นำเส้นหมี่มาลวก
2. เตรียมไข่ต้ม และผักต่าง ๆ (แตงกวา ถั่วงอก ผักบุ้ง)
3. เตรียมกุ้ง เต้าหู้ มาชุบแป้งแล้วทอด
4. เตรียมน้ำจิ้ม โดยนำพริกแห้ง คั่วถั่วบดละเอียด น้ำส้มสายชู เกลือ น้ำตาล ผสมกัน เคี่ยวให้สุก
5. นำทั้ง 4 ส่วนมารวมกันในจานหรือชาม โดยใส่เส้นหมี่ลวก ผักบุ้งแตงกวา ถั่วงอก กุ้งชุบแป้งทอด เต้าหู้ทอดและไข่ต้ม ตามด้วยการราดด้วยน้ำแกงสะเตะลงไป ปรุงรสเผ็ด เปรี้ยว ตามต้องการ

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

คุณค่าทางอาหารในลักษณะของปริมาณสารอาหารต่อน้ำหนักอาหาร 100 กรัม ของอาหารพื้นเมืองชนิดต่าง ๆ ในจังหวัดปัตตานี มีดังนี้

ตารางแสดงปริมาณสารอาหาร ต่อน้ำหนักอาหาร 100 กรัม (wet basis)

ชื่ออาหาร	โปรตีน (g)	ไขมัน (g)	คาร์โบไฮเดรต (g)	เถ้า (g)	ความชื้น (g)	ใยอาหาร (g)	พลังงาน (Cal)
แกงไข่	10.00	10.28	5.82	2.58	71.32	0	155.80
ซอเลาะปลาทู	17.91	17.02	9.21	3.41	52.45	0	261.66
ซอเลาะพริกหยวก	8.74	8.11	14.92	2.35	65.88	1.36	162.19
ซุปเครื่องในวัว	5.44	1.43	4.82	0.64	87.67	2.17	45.23
มัสมั่นเนื้อ	12.43	15.68	2.79	2.65	66.45	0	202.00
นาซิดาแฆ	3.73	2.58	43.80	1.33	48.56	0.03	213.22
รอเยาะ	0.80	3.79	29.78	1.22	64.41	1.06	152.19

ที่มา : ลักษณา สมสุข (2539 : 12)

ภาษา

ภาษาถิ่นปัตตานี

ภาษาถิ่นปัตตานีเป็นภาษาที่ใช้พูดกันในเขตจังหวัดปัตตานี ประกอบด้วย 12 อำเภอ คือ อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอหนองจิก อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอยะรัง อำเภอมายอ อำเภอปะนาเระ อำเภอยะหริ่ง อำเภอสายบุรี อำเภอกะพ้อ อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอไม้แก่น และอำเภอแม่ลาน

พูนศรี ศรีขวัญ (2531 : 364) ได้วิจัยเรื่อง ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบันของจังหวัดปัตตานี ได้แบ่งเขตการศึกษาออกเป็น 4 เขต ดังนี้

เขตที่ 1 (ปน.1) ได้แก่ เขตพื้นที่อำเภอเมืองปัตตานี

เขตที่ 2 (ปน.2) ได้แก่ เขตพื้นที่ด้านตะวันตกของจังหวัด คือ อำเภอหนองจิก และอำเภอโคกโพธิ์

เขตที่ 3 (ปน.3) ได้แก่ เขตพื้นที่ตอนกลางของจังหวัด คือ อำเภอยะหริ่ง อำเภอยะรัง อำเภอมายอ อำเภอแม่ลาน และอำเภอทุ่งยางแดง

เขตที่ 4 (ปน.4) ได้แก่ เขตพื้นที่ทางตะวันออกของจังหวัด คือ อำเภอสายบุรี อำเภอปะนาเระ อำเภอกะพ้อ และอำเภอไม้แก่น

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว สรุปได้ดังนี้

1. ระบบเสียง

1.1 ระบบเสียงวรรณยุกต์

1.1.1 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียง คือ

/1/ มี 2 เสียงย่อย คือ

กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น - ตก

กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น

/2/ กลางค่อนข้างสูง - ระดับ - ตกตอนท้าย

/3/ มี 2 เสียงย่อย คือ

กลาง - ขึ้น - ตก

กลาง - ขึ้น

/4/ กลาง - ระดับ - ตกตอนท้าย

/5/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ - ตกตอนท้าย

/6/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ

/7/ กลางค่อนข้างต่ำ - เลื่อนลง

1.1.2 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 2 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียง คือ

/1/ มี 2 เสียงย่อย คือ

กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น

กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น - ตก

/2/ กลางค่อนข้างสูง - ระดับ

/3/ มี 2 เสียงย่อย คือ

กลาง-ขึ้น-ตก

กลาง-ขึ้น

/4/ กลาง - ระดับ - ตกตอนท้าย

/5/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ - ตกตอนท้าย

/6/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ

/7/ กลางค่อนข้างต่ำ - ตก

1.1.3 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน.3 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียง คือ

/1/ กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

/2/ กลางค่อนข้างสูง - เลื่อนลง

/3/ กลาง - ขึ้น

/4/ กลาง - ระดับ

/5/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ - ตกตอนท้าย

/6/ กลางค่อนข้างต่ำ - ระดับ

/7/ กลางค่อนข้างต่ำ - เลื่อนลง

1.1.4 หน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 มีหน่วยเสียงวรรณยุกต์ 7 หน่วยเสียง คือ

/1/ กลางค่อนข้างสูง - ขึ้น

/2/ สูง - ระดับ

/3/ กลางค่อนข้างสูง - ตก

/4/ กลาง - ขึ้น

/5/ กลาง - ระดับ

/6/ กลางค่อนข้างต่ำ - ตก - ขึ้น

/7/ กลางค่อนข้างต่ำ - ตก

1.2 พยัญชนะ

1.2.1 พยัญชนะเดี่ยว

1.2.1.1 หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 และ ปน. 3 มี 22 หน่วยเสียง คือ /p, ph, b, t, th, d, k, kh, ?, c, ch, s, h, m, n, ñ, ŋ, l, r, w, ?j, j/

1.2.1.2 หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 2 มี 21 หน่วยเสียง คือ /p, ph, b, t, th, d, k, kh, ?, c, ch, s, h, m, n, ñ, l, r, w, ?j, j/

1.2.1.3 หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 มี 23 หน่วยเสียง คือ /p, ph, b, t, th, d, k, kh, ?, c, ch, f, s, h, m, n, ñ, ŋ, l, r, w, ?j, j/

หน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานีทั้ง 4 เขต สามารถปรากฏในตำแหน่งพยัญชนะต้นได้ทุกหน่วยเสียงและมีเพียง 9 หน่วยเสียงเท่านั้นที่เป็นพยัญชนะท้ายได้ คือ /p, -t, -k, -?, m, -n, - ŋ, -w, -j /

เมื่อเปรียบเทียบหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวระหว่างภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต พบว่า ภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 มีจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวมากกว่า เขต ปน. 1 และ ปน. 3 1 หน่วยเสียง คือ /f/ และมากกว่าเขต ปน. 2 2 หน่วยเสียง คือ /f, ŋ / เขต ปน. 1 และ ปน. 3 มีจำนวนพยัญชนะเดี่ยวมากกว่า เขต ปน. 2 1 หน่วยเสียง คือ /n/ ซึ่งในเขต ปน. 1 ปน. 2 และ ปน. 3 จะออกเสียง /f/ เป็น พยัญชนะประสม [khw] และ เขต ปน. 2 จะออกสียง / ŋ / เป็น /h /

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เมื่อเปรียบเทียบหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานีกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ พบว่าภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต มีจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวดังนี้

1. เขต ปน. 1 และ ปน. 3 มีจำนวนเสียงพยัญชนะมากกว่าภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 1 หน่วยเสียง ไม่มีหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวที่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 1 หน่วยเสียง คือ /f/ ซึ่งเขตนี้จะออกเสียงพยัญชนะนี้ เป็นพยัญชนะประสม [khw] แต่มีหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวที่ไม่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 หน่วย คือ / ɲ, ʔj/

2. เขต ปน. 2 มีจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะเท่ากันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ไม่มีหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวที่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 หน่วยเสียง คือ /f, ŋ / ซึ่งเขตนี้จะออกเสียงพยัญชนะ /f/ เป็นพยัญชนะประสม [khw] แต่มีหน่วยเสียงพยัญชนะ / ŋ / เป็น /h/ แต่มีหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวที่ไม่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 หน่วยเสียง ตรงกันกับ เขต ปน. 1 และปน. 3

3. เขต ปน. 4 มีจำนวนหน่วยเสียงพยัญชนะมากกว่าภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 หน่วยเสียง และมีหน่วยเสียงพยัญชนะเดี่ยวที่ไม่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 หน่วยเสียง ตรงกันกับเขต ปน.1 ปน. 2 และปน. 3

1.2.2 พยัญชนะประสม

1.2.2.1 พยัญชนะประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 และ ปน. 2 มี 12 แบบ คือ [pl, pr, phl, phr, kl, kr, kw, khl, khr, khw, ml, mr]

1.2.2.2 พยัญชนะประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 3 มี 13 แบบ คือ [pl, pr, phl, phr, str, kl, kr, kw, khl, khr, khw, ml, mr]

1.2.2.3 พยัญชนะประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 มี 14 แบบ คือ [pl, pr, phl, phr, bl, tr, kl, kr, kw, khl, khr, kh, ml, mr]

เมื่อเปรียบเทียบพยัญชนะประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต พบว่าภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 มีจำนวนพยัญชนะประสมมากกว่า เขต ปน. 1 และ ปน. 2 2 แบบ คือ [bl, tr] และมากกว่าเขต ปน. 3 1 แบบ คือ [bl] ซึ่งในเขต ปน. 1 และ ปน. 2 ใช้ [kr] แทน [tk] และเขต ปน. 3 ใช้ [str] แทน [tr]

เมื่อเปรียบเทียบพยัญชนะประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานีกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ พบว่าภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต มีจำนวนพยัญชนะประสมดังนี้

1. เขต ปน. 1 และ ปน. 2 มีจำนวนพยัญชนะประสมมากกว่าภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 1 แบบ ไม่มีพยัญชนะประสมที่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 1 แบบ คือ [tr] แต่มีพยัญชนะประสมที่ไม่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 แบบ คือ [ml, mr]

2. เขต ปน. 3 มีจำนวนพยัญชนะประสมมากกว่าภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 2 แบบ ไม่มีพยัญชนะประสมที่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 1 แบบ ตรงกันกับเขต ปน. 1 และ ปน. 2 แต่มีพยัญชนะประสมที่ไม่มีในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 3 แบบ คือ [str, ml, mr]

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

3. เขต ปน. 4 มีจำนวนพยัญชนะประสมมากกว่าภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ 3 แบบ คือ [bl, ml, mr]

1.2.3 พยัญชนะท้าย

พยัญชนะเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ที่สามารถปรากฏในตำแหน่ง พยัญชนะท้ายได้ มี 9 หน่วยเสียง คือ /-p, -t, -k, -?, -m, -n, - ŋ, -w, -j/ ซึ่งตรงกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ

1.2.4 เปรียบเทียบการเลือกใช้เสียงหรือหน่วยเสียงพยัญชนะที่แตกต่างกันในคำบางคำในภาษาไทยถิ่นปัตตานีกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ซึ่งอาจนำมาเปรียบเทียบกัน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงการเลือกใช้เสียงหรือหน่วยเสียงพยัญชนะที่แตกต่างกันในภาษาไทยถิ่นปัตตานี และภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ

หน่วยเสียงที่ใช้ต่างกัน	ตัวอย่างคำ				
	ปน. 1	ปน. 2	ปน. 3	ปน. 4	กท.
พยัญชนะต้นเดี่ยว					
P - f	แปบ	แปบ	แปบ	แปบ	แฟบ
Ph - f	เผือก	เผือก	เผือก	เผือก	เฝือก
K - kw	เกียน	เกียน	เกียน	เกียน	เกวียน
Kh - khr	ใค	ใค	ใค	ใค	ใคร
? - j	อีม	อีม	อีม	อีม	ยีม
H - ? - h	ฮูก	ฮูก	ฮูก	อูก	นก-(ฮูก)
L - kr	เหลาะ	เหลาะ	เหลาะ	กะ-เหลาะ	เกราะ
พยัญชนะประสม					
Khw - f	ไคว	ไคว	ไคว	ไฟ	ไฟ
Mr - r	ไหมร	ไหมร	ไหมร	กำ-ไร	กำ-ไร
พยัญชนะท้าย					
_p - _t	แขวบ	แขวบ	แขวบ	แฟบ	แฝด
_? - _k	โลก	โลก	โลก	โลก	ลูก

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

1.3.1 สระเดี่ยว

หน่วยเสียงสระเดี่ยวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต มี 18 หน่วยเสียงตรงกัน เป็นหน่วยเสียงสระสั้น 9 หน่วยเสียง คือ / I, e, ɛ, a, i, ɨ, u, o, ?, / และ หน่วยเสียงสระยาว 9 หน่วยเสียง คือ /I:, e:, ɛ:, a:, i:, ɨ:, u:, o:, ɔ:/

1.3.2 สระประสม

หน่วยเสียงสระประสมในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต มี 3 หน่วยเสียง ตรงกัน คือ / ia, ɯa, ua / ซึ่งเป็นหน่วยเสียงสระประสมเสียงยาว และในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ไม่มีหน่วยเสียงสระประสมเสียงสั้น ซึ่งแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ

1.3.3 หน่วยเสียงสระที่ปรากฏหน้า / -ʔ /

หน่วยเสียงสระที่ปรากฏหน้า / -ʔ / ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ปรากฏเฉพาะหน่วยเสียงสระยาวเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ซึ่งในกรณีนี้หน่วยเสียงสระสั้นเท่านั้นที่จะปรากฏหน้า / -ʔ / ได้

1.3.4 เปรียบเทียบการเลือกใช้หน่วยเสียงสระ ที่แตกต่างกันในคำบางคำในภาษาไทยถิ่นปัตตานี และภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ดังตัวอย่างในตารางต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบการเลือกใช้หน่วยเสียงสระ ที่แตกต่างกันในคำบางคำในภาษาไทยถิ่นปัตตานี และภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ

หน่วยเสียงที่ใช้ต่างกัน	ตัวอย่างคำ				
	ปน. 1	ปน. 2	ปน. 3	ปน. 4	กท.
สระเดี่ยว					
i - e	หมิน	หมิน	หมิน	หมิน	เหม็น
ɔ: - a	แควก	แควก	แควก	แควก	ควัก
o:-u:	โผก	โผก	โผก	โผก	ผูก

2. ระบบไวยากรณ์

2.1 โครงสร้างของคำ

ผลการวิเคราะห์โครงสร้างของคำภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบัน จังหวัดปัตตานี พบว่าส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ มีเพียงบางลักษณะเท่านั้นที่แตกต่างออกไป คือ

2.1.1 คำสองพยางค์ที่พยางค์แรกเป็นเสียง อะ /a/ บางคำในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ และภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน 4 จะเป็นคำพยางค์เดียวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 ปน. 2 และ ปน. 3 ดังตัวอย่างเช่น

กท.	ปน.4	ปน.1,3	ปน. 2
กระโถน	กระโถน	โถน	โถน
ฉลาก	ช้าหลากหลาก	หลาก	

สถาบันพัฒนาวิจัยการเรียนรู้แห่งชาติ

2.2.2 คำสองพยางค์ที่พยางค์แรกไม่เป็นเสียง อะ /a/ บางคำในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ จะเป็นคำสองพยางค์ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 4 และเป็น คำพยางค์เดียวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 ปน. 2 และ ปน. 3 ดังตัวอย่างเช่น

กท.	ปน.4	ปน.1, 3	ปน. 2
ข้าวโพด	ตะคง	คง	คง
ขาวตอก	กะตอก	ตอก	ตอก

2.2.3 คำสองพยางค์ที่พยางค์แรกเป็นเสียงอะ /a/ บางคำในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ จะเป็นคำพยางค์เดียวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ดังตัวอย่างเช่น

กท.	ปน.1,3	ปน. 2	ปน. 4
ตลาด	หลาด	หลาด	หลาด
สบาย	บาย	บาย	บาย

2.2.4 คำสองพยางค์ที่เป็นคำประสมหรือคำซ้อน ในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ บางคำจะเป็นคำพยางค์เดียวในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กท.	ปน.1, 3	ปน. 2	ปน. 4
นัดหมาย	นัด	นัด	นัด
ซักถาม	ถาม	ถาม	ถาม

2.2.5 คำสามพยางค์ในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ จะเป็นคำสองพยางค์ในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กท.	ปน.1, 3	ปน. 2	ปน. 4
ดินประสิว	ดินสิว	ดินสิว	ดินปืน
นาฬิกา	นากา	นากา	นากา

2.2 การสร้างคำ

การสร้างคำขึ้นในภาษาไทยถิ่นปัตตานี มีทั้งที่เหมือนและแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ คือ มีทั้งการซ้ำคำ การซ้อนคำ และการประสมคำดังนี้

2.2.1 การซ้ำคำ

การซ้ำคำที่มีลักษณะเด่นในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต คือ การซ้ำคำลักษณะนาม ซึ่งเมื่อเข้ากันแล้วจะทำให้มีความหมายได้ 2 อย่าง คือ มีความหมายว่า "แต่ละ" และมีความหมายเฉพาะลงไปว่า "แต่ละ...โต" หรือ "แต่ละ...เล็ก" ก็ได้ ตัวอย่างเช่น

ปน. 1-3 มีดหนี้แหล้มแหล้ม

ปน. 4 มีดหนี้แหล้มแหล้ม

หมายถึง "มีดแต่ละเล่มใหญ่" หรือ "มีดแต่ละเล่มเล็ก"

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

2.2.2 การซ้อนคำ

การซ้อนคำมีลักษณะที่เหมือนกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงทพฯ แต่การใช้คำจะแตกต่างออกไป ตัวอย่างเช่น

กท.	คับแคบ
ปน. 1-3	คัดแคบ
ปน. 4	คัดแคบ

2.2.3 การประสมคำ

การประสมคำในภาษาไทยถิ่นปัตตานี มีทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ลักษณะแตกต่างที่น่าสนใจมีดังนี้ คือ

2.2.3.1 คำประสมที่เรียงลำดับคำตรงกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
ถ้วยใบใหญ่	แม่ถ้วย	แม่ถ้วย
ปลาตัวเล็ก	โลกปลา	โลกปลา
ดันนา	หัวนา	หัวนา
พูดปด	ขี้ห็อก	ขี้แท็ด
เข็มขัด	สายเอ	สายเอว
เป็นสาว	เต็มสาว	เต็มสาว

2.2.4 หมวดคำ

คำในภาษาไทยถิ่นปัตตานี สามารถจำแนกออกเป็นหมวดต่าง ๆ ได้ ครบทั้ง 26 หมวด เช่นเดียวกับภาษาไทยกรุงเทพฯ แต่มีลักษณะการใช้คำแตกต่างออกไปบ้าง เช่น

2.2.4.1 หมวดคำนาม ตัวอย่างเช่น

	กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
คำลำดับเครือญาติ	ตา	พ่อถ้าว	พ่อแก่
	ยาย	แม่ถ้าว	แม่แก่
คำนำหน้านาม	อ้าย	ไอ	ไอ
	อี	อี	แอ้

2.2.4.2 คำสรรพนาม ตัวอย่างเช่น

	กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
บุรุษที่ 1	ฉัน	ฉาน	ฉาน
	กู	กู	กู
บุรุษที่ 2	มึง	หมึง	หมึง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

	เจ้า	สู	สู
บุรุษที่ 3	ท่าน	ท่าน	ท่าน
	มัน	หมัน	หมัน

2.2.4.3 คำลักษณนาม

	กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
ไม้ขีด 2	ก้าน	ดอก	ดอก
ดินสอ 3	แท่น	แหล้ม	แหล้ม

2.2.4.4 คำบอกกำหนด

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
นี้	หนี้	หนี้
โน้น	หนู้	หนู้

2.2.4.5 คำลงท้าย

	กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
คำลงท้ายที่ใช้กับประโยคคำถาม	ไหม	หม้าย	หมี
	ทำไม	ไช่	เยียใด
คำลงท้ายที่ใช้ในประโยคอื่น ๆ	นะ	หนะ	เนาะ
	น่า	ต้า	ต้า

2.2.4.6 คำกริยาวิเศษณ์ ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
อีก	ล่าว	ล่าวแหละ
กระมัง	สาว่า,มึง	กู้ว่าฮื้อ

2.2.4.7 คำช่วยหน้ากริยา

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
มัว	หวาง	หวง
จวน	แค่	แค่

2.2.4.8 คำบอกเวลา ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
ปัจจุบัน	แหละนี้	แหละนี้
ครู่	สักเดียว	สักก้าเดียว

2.2.4.9 คำบุพบท

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
ใกล้	แค่	แค่

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

จาก แต่ จี้

2.2.5 เรียงลำดับคำ

การเรียงลำดับคำในภาษาไทยถิ่นปัตตานี ทั้ง 4 เขต ส่วนใหญ่มีลักษณะตรงกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ มีเฉพาะบางส่วนที่แตกต่างกัน คือ

2.2.5.1 การเรียงคำขยายต่างกัน ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
หลวงพ่อ	พ่อหลวง	พ่อหลวง
เลือดออก	ออกเลือด	ออกเลือด

2.2.5.2 การเรียงลำดับคำสับที่ของคำจำนวนนับบางจำนวน เมื่อปรากฏในประโยค ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1-3	ปน. 4
หนึ่งร้อย	ร้อยหนึ่ง	ร้อยหนึ่ง
หนึ่งพัน	พันหนึ่ง	พันหนึ่ง

2.3 ความหมายของคำบางคำที่น่าสนใจ

คำในภาษาไทยถิ่นในจังหวัดปัตตานีที่ใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มีความหมายตรงกันกับคำในภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แต่มีคำที่มีลักษณะน่าสนใจ 3 ประการ คือ

2.3.1 คำที่มีรูปเหมือนกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แต่ความหมายต่างกัน ตัวอย่างเช่น

	ปน. 1,3	ปน. 2	ปน. 4	ความหมายที่ใช้ต่างจากภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ
กบ	ก๊อบ	ก็อบ	ก็อบ	ไส (ไม้)
เจาะ	จ้อ-ะ	จ้อ-ะ	จ้อ-ะ	จิก, กัด
ไช	ไช	ไช	ไช	ใช้เหล็กในที่ก้นจี้

2.3.2 คำที่มีรูปต่างกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แต่ความหมายเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1,3	ปน. 2	ปน. 4
กะปี	เคย	เคย	เคย
กระต่าย	แหล็กขูด	แหล็กขูด	แหล็กขูด
กะละมังโคม	โคม	โคม	

มีคำอีกประเภทหนึ่งในภาษาไทยถิ่นปัตตานี เขต ปน. 1 ปน. 2 และ ปน. 3 ที่มีรูปและความหมายเหมือนกันกับภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แต่ในเขต ปน. 4 จะมีรูปแตกต่างออกไป ตัวอย่างเช่น

กท.	ปน. 1,3	ปน. 2	ปน. 4
พ่อตา	พ่อตา	พ่อตา	โต๊ะตา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ตาย	ตาย	ตาย	คอย
ถั่วงอก	ถั่วงอก	ถั่วงอก	หนอถั่ว

ภาษามลายูถิ่นปัตตานี

สุภา วัชรสุขุม (2534 : 23) ได้วิจัยเรื่องคำยืมภาษามลายูท้องถิ่นปัตตานีในภาษาไทยถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ให้ความหมายของภาษามลายูท้องถิ่นปัตตานีว่า หมายถึง ภาษามลายูที่ประชาชนใช้พูดกันในบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นภาษามลายูท้องถิ่นที่นิยมพูดกันมากที่สุดในทางภาคใต้ของประเทศไทย และเป็นภาษาย่อยของภาษามลายูมาตรฐาน ซึ่งเป็นภาษาราชการและภาษาแห่งชาติของประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย และบรูไน

ตระกูลภาษามลายู

ภาษามลายู เป็นตระกูลภาษามลาโยโพลิเซียน (Malayo-Polynesian) ซึ่งเป็นภาษาตระกูลใหญ่ตระกูลหนึ่ง ใช้พูดในเนื้อที่กว้างขวางกระจัดกระจายตามส่วนต่าง ๆ ของโลก ภาษาตระกูลนี้แบ่งออกเป็น 2 สาขา คือ

1. สาขาตะวันตก หรืออินโดนีเซียน (Western or Indonesian) ใช้พูดในเกาะสุมาตรา สหพันธรัฐมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว เลยไปจนถึงเกาะกวม ภาษามลายูใน 4 จังหวัดภาคใต้นับว่าอยู่ในสาขานี้ด้วย

2. สาขาตะวันออก (Eastern) แยกออกเป็น ไมโครนิเซียม (Micronesian) โพลินิเซียน (Polynesian) และเมลาลิเซียน (Melaesian) ใช้พูดในหมู่เกาะมหาสมุทรแปซิฟิค เช่น ภาษาฮาวายเอียน (Hawaian) ภาษาตาฮิเตียน (Tahitian) ภาษาเมารี (Maori) ภาษาฟีเจียน (Fijian) และภาษาย่อยอื่น ๆ (ประพนธ์ เรืองณรงค์, 2527 : 211-213)

ภาษามลายูถิ่นปัตตานีที่ชาวไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้พูดจาระหว่างกันนั้นจัดเป็นภาษามลายูถิ่นในแหลมมลายูแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มซึ่งแผ่ขยายจากปัตตานี และกลุ่มซึ่งแผ่ขยายจากรัฐยะโฮร์ ภาษามลายูถิ่นปัตตานีมีความคล้ายคลึงกับภาษามลายูถิ่นกลันตันมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านเสียง คำและโครงสร้างของประโยค ชาวกลันตันกับชาวมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้เกือบทั้งหมด

สำเนียงต่าง ๆ ของภาษามลายูถิ่นปัตตานี

หนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดปัตตานี (2542 : 79-80) กล่าวไว้ว่า ภาษามลายูถิ่นที่ใช้พูดกันในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ใช่ว่าจะเหมือนกันทุกประการ โดยไม่มีข้อผิดเพี้ยน แต่ข้อแตกต่างดังกล่าวนับว่าน้อยมาก โดยทั่วไปจึงถือว่าภาษามลายูถิ่นที่ใช้พูดกันในจังหวัดยะลา และนราธิวาส เป็นภาษามลายูถิ่นปัตตานี ภาษามลายูถิ่นปัตตานีแบ่งได้เป็น 2 สำเนียงหลัก ได้แก่ สำเนียง "อูลู" หรือคาถะ และสำเนียง "อีเล" คำว่า "อูลู" หมายถึงต้นน้ำ นอกจากนี้

สถาบันพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้แห่งชาติ

ยังถูกนำไปใช้ในการบอกทิศ ซึ่งหมายถึงทิศใต้ คำว่า "อีเล" หมายถึงปลายนำ และยังนำไปใช้ในการบอกทิศทางซึ่งหมายถึงทิศเหนือ ส่วนคำ "คาฤะ" หมายถึงภาคพื้นดิน ดังนั้น โดยความหมายคำสำเนียงอูลูหรือสำเนียงคาฤะ หมายถึงสำเนียงภาษามลายูถิ่นปัตตานีที่ใช้พูดกันบริเวณต้นน้ำ ซึ่งหมายถึงเขตเชิงเขา หรือในส่วนที่อยู่ลึกเข้าไปทางต้นน้ำ ส่วนสำเนียงอีเล หมายถึงสำเนียงภาษามลายูถิ่นปัตตานีที่ใช้พูดกันในพื้นที่บริเวณปลายน้ำและริมทะเล สามารถพิจารณาว่าภาษามลายูถิ่นปัตตานีนั้นเป็นสำเนียงอูลู หรืออีเล ดังนี้

1. ความเป็นธนิตหรือการพ่นลมเสียงพยัญชนะ

เสียงพยัญชนะที่เป็นธนิตมีใช้ในสำเนียงอูลูมากกว่าสำเนียงอีเลสำเนียงอีเลมีการใช้พยัญชนะธนิตในคำยืมไม่มากนัก ส่วนสำเนียง เสียงพยัญชนะธนิตยังเกิดในคำมลายูแท้ ๆ ได้ด้วย โดยเกิดจากการย่อคำ (มักจะเป็นคำสองพยางค์) ซึ่งพยัญชนะต้นของพยางค์ที่สองเป็นเสียง / h/ โดยการทำเสียงพยัญชนะให้เป็นธนิต และตัดเสียงสระของพยางค์แรกออกไป เช่น

ภาษามลายูมาตรฐาน	อีเล	อูลู	ความหมาย
Pohon (โปฮน) pohoŋ	(ปงฮง) p'oŋ	(พง)	ต้นไม้
Pahat (ปาฮัต) paha?	(ปาฮะ) p'a?	(พะ)	สิ่ว

2. เสียงพยัญชนะต้น [h] ฮ หรือ [?] อ

เมื่อเปรียบเทียบกับภาษามลายูมาตรฐาน สำเนียงอีเลมีแนวโน้มที่จะแทนเสียงพยัญชนะต้น ฮ ด้วย ɛ ในขณะที่สำเนียงอูลูยังใช้เสียง ฮ เช่น

ภาษามลายูมาตรฐาน	อีเล	อูลู	ความหมาย
Hidung (ฮีดง)	?idoŋ (อีดง)	Hidoŋ (ฮีดง)	จมูก
Ayam (อายัม)	?ay ɛ (อาแย)	Hay ɛ (อาแย)	ไก่

3. เสียงสระประสม

เสียงสระประสม ao และ ae ในสำเนียงอีเลจะเป็น o และ e ในสำเนียงอูลู เช่น

ภาษามลายูมาตรฐาน	อีเล	อูลู	ความหมาย
Pauh (ปา-ฮุฮ)	Paoh (ปา-โอะฮ)	Poh (โปะฮ)	มะม่วง
Kain (กา-อิน)	Kaeŋ (กา-เอ็ง)	Keŋ (เอ็ง)	ผ้า

4. เสียงสระประสม –ai **ท้ายพยางค์เปิดในภาษามลายูมาตรฐานจะกลายเป็น** –ai **ในสำเนียงอีเล และเป็น** ∂ɛ **ในสำเนียงอูลู เช่น**

ภาษามลายูมาตรฐาน	อีเล	อูลู	ความหมาย
pɔtai (เปอไต)	pita (ปือตา)	pitɛ (ปือตา)	สะตอ
Suŋai (ซูไง)	Suŋa (ซูงา)	Suŋ ɛ (ซูแง)	แม่น้ำ

ภาษามลายูถิ่นปัตตานี เป็นภาษาที่ใช้พูดคุยสนทนาในชีวิตประจำวัน และใช้กันอย่างแพร่หลาย ในระหว่างชาวไทยมุสลิมด้วยกัน แม้แต่ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจหรือพนักงาน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บริษัท ต่างก็จะใช้ภาษามลายูถิ่นปัตตานี ในการพูดคุยกับชาวไทยมุสลิมด้วยกัน ในปัจจุบันข้าราชการที่ปฏิบัติงานอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่วนหนึ่งพูดภาษามลายูถิ่นได้ดี มีการจัดฝึกอบรมการใช้ภาษามลายูโดยหน่วยงานต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง

อาชีพและการทำมาหากิน

การทำมาหากินของชาวจังหวัดปัตตานี ส่วนใหญ่ประชากรมีอาชีพทางด้านการเกษตรและการประมง โดยแบ่งกลุ่มอาชีพตามความเหมาะสมของลักษณะภูมิประเทศและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น พื้นที่ที่ไม่ติดทะเล ก็จะทำการเกษตรและประมงน้ำจืด ดังเช่น อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอยะรัง อำเภอแม่ลาน อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอกะพ้อ อำเภอมายอ เป็นต้น ส่วนอำเภอที่อยู่ติดทะเลก็จะทำการประมง เช่น อำเภอเมืองปัตตานี อำเภอยะหริ่ง อำเภอสายบุรี อำเภอปะนาเระ อำเภอหนองจิก และนอกจากนี้ปัตตานียังมีอาชีพพิเศษที่จังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ไม่มี คือ อาชีพ การทำนาเกลือ จะทำอาชีพนี้กันที่อำเภอเมืองปัตตานี

การประมง

จังหวัดปัตตานีมีความยาวชายฝั่งทั้งหมด 116.40 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่อำเภอชายทะเล 6 อำเภอ ประกอบด้วยอำเภอหนองจิก อำเภอเมือง อำเภอยะหริ่ง อำเภอปะนาเระ อำเภอสายบุรี และอำเภอไม้แก่น ศักยภาพด้านการประมงที่สำคัญของจังหวัดปัตตานี แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ การประมงทะเล การเพาะเลี้ยงหอยแครงในอ่าวปัตตานี การเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชัง และการประมงน้ำจืด

ท่าเทียบเรือประมง
จังหวัดปัตตานี

สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งชาติ

1. **การประมงทะเล**

จังหวัดปัตตานีมีท่าเทียบเรือ ซึ่งเรือประมงทะเลขนาดใหญ่ สามารถเข้าเทียบท่าได้ นอกจากนี้ยังอยู่ใกล้แหล่งทำการประมงในอ่าวไทยและแหล่งทำการประมงระหว่างประเทศเรือประมงขนาดใหญ่และเล็ก จึงหมุนเวียนเข้ามาเทียบท่าจังหวัดปัตตานีเพื่อขนถ่ายสินค้าจำนวนมาก ผลผลิตจาก

การประมงทะเลในปี 2548 เฉพาะที่ขึ้นที่ท่าเทียบเรือประมงจังหวัดปัตตานี มีปริมาณ 124,021.87 ตัน คิดเป็นมูลค่า 3,326,732,584 บาท ประกอบด้วยชนิดสัตว์น้ำที่สำคัญ เรียงลำดับตามมูลค่าคือ ปลาเลย 49,472.83 ตัน มูลค่า 2,137,197,781 บาท ปลาทู 12,528.04 ตัน มูลค่า 526,117,142 บาท ปลาทูแขก 27,859.10 ตัน มูลค่า 356,421,631 บาท หมึก 3,180.32 ตัน มูลค่า 165,801,608 บาท ปลาเป็ด 30,846.42 ตัน มูลค่า 123,279,512 บาท ปู 76.62 ตันมูลค่า 10,342,950 บาท กุ้ง 46.35 ตัน มูลค่า 6,831,600 บาท และ กั้ง 12.19 ตัน มูลค่า 740,360 บาท สัตว์น้ำที่จับได้จะใช้ประโยชน์ภายในจังหวัดส่วนหนึ่ง โดยนำไปใช้บริโภคสดและเป็นวัตถุดิบในโรงงานแปรรูปอาหาร จากสัตว์น้ำและการแปรรูปในระดับพื้นบ้าน อีกส่วนหนึ่งจะส่งออกนอกจังหวัดปัตตานี ทั้งจังหวัด ใกล้เคียงในภาคใต้และภาคอื่นๆ ของประเทศเพื่อใช้บริโภคสดและเป็นวัตถุดิบในโรงงานเช่นเดียวกัน การประมงทะเลประกอบด้วยกลุ่มชาวประมง 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1) กลุ่มชาวประมงพาณิชย์ ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอสายบุรี เครื่องมือประมงที่ใช้มากในการทำการประมง คืออวนล้อมจับ จำนวน 225 ลำ รองลงมาเป็นอวนลาก 133 ลำ ลอบ 116 ลำ อวนครอบปลากะตัก 89 ลำ อวนรุน 40 ลำ อวนไดน์หมึก 33 ลำ และเรือเฝ้าสำหรับเป็นเรือบริวารในการทำการประมง 146 ลำ

2) กลุ่มชาวประมงทะเลพื้นบ้าน กระจายครัวเรือนอยู่ตามชายฝั่งทะเล ในอำเภอชายทะเลทั้ง 6 อำเภอ เครื่องมือประมงที่ใช้มากที่สุดในการทำการประมงพื้นบ้าน คืออวนลอย จำนวน 2,106 ลำ รองลงมาเป็นอวนลากขนาดเล็กชายฝั่ง 327 ลำ ลอบ 116 ลำ เบ็ด 172 ลำ และแหในการทำประมงตาม ริมชายฝั่ง (สำนักงานจังหวัดปัตตานี , 2549 :30)

2. การเลี้ยงหอยแครงในอ่าวปัตตานี

อ่าวปัตตานี ตั้งอยู่ตอนล่างของอ่าวไทย บริเวณละติจูด 6 องศา 53 ลิปดาถึง 6 องศา 57 ลิปดาเหนือและลองติจูด 101 อาศาลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ผิวน้ำ 74 ตารางกิโลเมตร หรือ 46,250 ไร่ โดยเป็นพื้นที่ภายในอ่าว 54 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่ปากอ่าว 20 ตารางกิโลเมตร อ่าวปัตตานีเป็นอ่าวกึ่งปิด เนื่องจากมีแหลมโพธิ์ หรือแหลมตาชีก่อตัวเป็นแนวสนทราย ยื่นออกไปทะเล ในแนวเกือบขนานกับชายฝั่งโอบล้อมคล้ายตะขอ จึงเรียกว่าสันดอนจะงอยทรายรูปตะขอ อ่าวปัตตานีเป็นอ่าวน้ำตื้นมีความลึกของน้ำเฉลี่ยเพียง 1.2 เมตร ความยาวของปากอ่าว 12 กิโลเมตร อ่าวปัตตานีได้รับน้ำจืด ตะกอนและแร่ธาตุจากแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำปัตตานีและน้ำยะหริ่ง นอกจากนี้ยังได้รับน้ำจืดจากคลองเล็ก ๆ อีกหลายสาย ได้แก่ คลองปาเระ คลองโต๊ะโสม คลองสุไหงปาแน คลองปาปีรี เป็นต้น สภาพอ่าวปัตตานีจึงเป็นอ่าวที่มีลักษณะเป็นกับดักตะกอนและธาตุอาหารต่าง ๆ อ่าวปัตตานีมีความสมบูรณ์ทางชีวภาพสูง เขตนิเวศอ่าวปัตตานีจึงเป็นแหล่งหอยแครง หอยแมลงภู่ และหอยนางรม ปัจจุบันมีการเพาะเลี้ยงกันมาในเขตบริเวณบ้านแหลมนก (ครองชัย หัตถา, 2546 : 16)

นายโสบ แหล่หมัน อายุ 57 ปี เป็นชาวบ้านที่มีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนท่าศาลา นครศรีธรรมราช แต่ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่อาศัยที่บ้านเลขที่ 1 หมู่ 9 บ้านแหลงนก ตำบลบานา อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2528 โดยเล่าว่าขณะที่อยู่ที่ท่าศาลามีอาชีพประมง คือตามลักษณะนิสัยของชาวเลคือจะท่องเที่ยวและหาที่ที่อุดมสมบูรณ์เพื่อทำการประมงอยู่เรื่อย ๆ ก่อนที่จะมาอยู่ที่แหลมนกเคยย้ายครอบครัวไปอยู่ที่บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา หลังจากนั้นที่ทำกินตรงนั้นแย่งชิงกันมากจึงได้เปลี่ยนที่ทำกินโดยได้เสาะแสวงหาไปเรื่อย ๆ ทั้งภาคใต้ ไปทำงานรับจ้างตามท่าเรือประมง จนมาถึงอ่าวปัตตานีซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ผนวกกับมีผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นี่ส่วนใหญ่เป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งสอดคล้องกับตนที่นับถือศาสนาอิสลาม จึงได้คิดตั้งหลักแหล่งที่นี้ครั้งแรกได้มาเช่าบ้านอยู่ในชุมชนแหลมนกก่อนเช่าเดือนละประมาณ 100-200 บาท โดยมารับซื้อปลาหมึกจากสะพานปลาท่าเรือปัตตานี แล้วนำมาทำแห้ง ซึ่งการทำปลาหมึกแห้งนี้จะจ้างคนที่อยู่ในชุมชนมาทำ การทำปลาหมึกแห้งได้กำไรดีมาก ทำได้ประมาณหนึ่งปีรายได้ดี ขณะนั้นทำอยู่คนเดียว จึงได้คิดตั้งหลักแหล่งที่นี้จึงไปนำครองครัวที่อยู่ที่น้ำเค็มมาอยู่ด้วย แล้วเริ่มขยายกิจการ เมื่อภรรยาสามารถดูแลเรื่องการทำปลาหมึกแห้งได้ ตนเองก็เริ่มออกทะเลริมฝั่งเพราะในอ่าวปัตตานีมีทรัพยากรสมบูรณ์มากสมัยมาอยู่ใหม่ ๆ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์มาก อาหารไม่ต้องซื้อหาได้จากในอ่าวปัตตานี จะกินอะไรออกไปในทะเลก็ได้แล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2535 มองเห็นความเหมาะสมและความอุดมสมบูรณ์ของอ่าวปัตตานี พื้นดินเป็นดินโคลน ชานเลนมีพันธุ์หอยแครงเป็นจำนวนมาก และหอยแครงเป็นอาหารทะเลที่นิยมบริโภคกันอย่างแพร่หลาย สามารถประกอบอาหารได้หลายชนิด อีกทั้งเป็นสัตว์น้ำที่มีคุณค่าสูงทั้งทางเศรษฐกิจและโภชนาการ โดยเริ่มจัดทำแปลงเลี้ยงหอยแครงจากเดิมทดลองเลี้ยงแบบพื้นบ้านเก็บพันธุ์จากริมฝั่งในพื้นที่แปลงมาเลี้ยง เลี้ยงในรุ่นแรกได้กำไรดีมากได้ขยายแปลงออกไป และแนะนำให้เพื่อนบ้านเลี้ยงกัน เพราะการเลี้ยงแครงไม่ต้องใช้เงินทุนมาก ลงทุนเพราะหาซื้อไม้ไผ่มาทำคอกกั้นหอยแครงเท่านั้น แล้วอยู่ริมฝั่งด้วยไม่ต้องเสี่ยงภัย ทำให้ชาวประมงในชุมชนแหลมนกหันมาหาอาชีพเสริมเลี้ยงหอยแครงกันในอ่าวปัตตานีใกล้ ๆ กับชุมชน จนปัจจุบันนี้จากการสำรวจมีผู้เพาะเลี้ยงหอยแครงประมาณ 50 กว่าราย และในอ่าวปัตตานีมี 282 ราย นับว่านายโสบ แหลหมันเป็นผู้ที่ได้นำภูมิปัญญาจากถิ่นเดิมมาขยายผลกับต่างถิ่นได้จาการเห็นความเหมาะสมของทรัพยากรในพื้นที่เป็นสำคัญ

3. ปลากระพงขาวในกระชัง

อ่าวบางปูปากคลองยะหริ่งเป็นบริเวณที่มีน้ำตื้น ปากคลองยะหริ่งประกอบด้วยคลอง 3 สาย คือ คลองกอและ คลองตาเงาะ และคลองบางปู ปากอ่าวบริเวณนี้มีน้ำตื้นมาก เฉลี่ยประมาณ 50 เซนติเมตร สภาพพื้นที่เป็นดินโคลนละเอียดความเค็มของน้ำผันแปร และมีสาหร่ายผมนางเส้นเล็ก และพบหญ้าทะเลและมีความหลากหลายทางด้านชีวภาพ มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่หลายชนิด (ครองชัย หัตถา ,2546 : 16) มีความสมบูรณ์เหมาะสมแก่การทำการประมงเลี้ยงปลาชายฝั่ง ชาวบ้านหมู่บ้านบางปูในอดีตส่วนใหญ่มีอาชีพทำการประมงพื้นบ้าน ซึ่งการประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของท้องถิ่น เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2528 ชาวบ้านหันมาประกอบอาชีพประมงชายฝั่งและ

ทำการประมงเลี้ยงปลาชายฝั่งควบคู่กันไปด้วย โดยเลี้ยงปลากระพงขาว ซึ่งเป็นปลาน้ำกร่อยขนาดใหญ่ มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า Lates calcarifer (bloch) ชื่อสามัญเรียก Giant Perch หรือ Sea Bass สามารถอาศัยอยู่ได้ทั้งน้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม เติบโตอยู่ในแหล่งน้ำจืดนั้นเมื่อมีความสมบูรณ์เพศต้องอพยพถิ่นฐานไปสู่ปากแม่น้ำและสืบพันธุ์วางไข่ในทะเลต่อไป โดยธรรมชาติปลากระพงขาวเป็นปลาที่ปราดเปรียวว่องไว ว่ายน้ำรวดเร็ว สามารถกระโดดพ้นน้ำในระยะสั้นได้สูงขณะตกใจหรือไล่เหยื่อ แต่ตามปกติมักจะอืดอาดเชื่องช้า มีนิสัยชอบซุกซ่อนอยู่ตามซุ้ม กล่ำและเคล้าคลอหลักปักโป๊ะหรือก้อนหินใต้น้ำ ชาวประมงที่รู้นิสัยของปลาชนิดนี้ดี จะใช้เครื่องมืออวนล้อม แห และตกเบ็ดในบริเวณดังกล่าว ปลากระพงขาวจะเริ่มออกากินในขณะที่กระแสน้ำอ่อน ปลาขนาดใหญ่มักไม่รวมฝูก นอกจากในฤดูผสมพันธุ์วางไข่จึงจะรวมเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เนื่องจากเป็นปลาที่เลี้ยงง่าย โตเร็ว เนื้อมีรสชาติดี มีราคาดีพอสมควร หาพันธุ์ปลาได้ง่าย มีทุกขนาด และสามารถหาได้ในบริเวณไม่จำกัด สามารถเลี้ยงได้แพร่หลายทั้งในแหล่งน้ำจืด น้ำกร่อย หรือน้ำเค็มโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณปากแม่น้ำที่มีความเค็มแปรเปลี่ยนได้ง่าย

วิธีการเลี้ยงปลา แมะนะ หะยีสาแม เล่าถึงวิธีการเตรียมพันธุ์ปลาว่า ปลากระพงขาวที่จะปล่อยเลี้ยงในกระชังต้องมีความยาว 10 เซนติเมตร (4 นิ้ว) ขึ้นไป จึงจะเลี้ยงได้ผลดี มีอัตรารอดตายมากกว่า 90 % จะหาซื้อได้จากชาวบ้านที่เลี้ยงปลูกปลากระพงขายในอำเภอ ในราคาตัวละ 7-10 บาท หรือซื้อลูกปลาขนาด 1 นิ้ว ราคาตัวละ 2-2.50 บาท มาอนุบาลให้เป็นปลาขนาด 4 นิ้วเองได้ ก็จะเป็นการลดต้นทุนการผลิตได้มาก (แต่จะมีความเสี่ยงมาก เพราะบางครั้งจะมีปัญหาเรื่องอุณภูมิของน้ำจะทำให้ปลาตาย) การจัดปลาลงเลี่ยงในกระชังนั้น จะต้องคัดปลาที่มีขนาดใกล้เคียงกันอยู่ในกระชังเดียวกัน เพราะถ้าปล่อยปลาขนาดต่างกันมาก ปลาใหญ่จะแย่งกินอาหารได้มากกว่าและปลาขนาดเล็กจะไม่กล้าเข้าไปแย่งอาหารทำให้ปลาเจริญเติบโตแตกต่างกันมาก สำหรับอัตราการปล่อยลงเลี้ยงนั้น จากการที่เคยทดลองเลี้ยง 2-3 รุ่น สามารถปล่อยปลากระพงขาวขนาด 4 นิ้วขึ้นไปลงเลี้ยงได้ในอัตราปล่อยตั้งแต่ 100-300 ตัวต่อตารางเมตร แต่จะต้องขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและทำเลของที่ตั้งกระชัง ถ้าสภาพทำเลและแหล่งน้ำดีก็ปล่อยได้มากขึ้น ระดับน้ำมีความลึกมาก น้ำใสสะอาดมีการไหลถ่ายเทได้มีปริมาณออกซิเจนสูง ก็สามารถปล่อยปลาเลี้ยงได้ในอัตราสูงถึง 300 ตัวต่อตารางเมตร

สำหรับรูปแบบของกระชังเลี้ยงปลานั้น ผู้เลี้ยงปลากระพงบอกว่า ชาวบ้านในชุมชนบางปูนี้จะมีรูปแบบการเลี้ยงแบบกระชังประจำที่ ตัวกระชังจะผูกยึดติดกับเสาหลักซึ่งปักไว้กับพื้นดินอย่างแข็งแรง การเลือกใช้วัสดุ ชนิด ขนาด และความแข็งแรง ขึ้งอยู่กับสภาพภูมิประเทศและภัยธรรมชาติที่มักจะเกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ว่าจำเป็นต้องใช้ความแข็งแรงมากน้อยเพียงใด

4. การประมงน้ำจืด

จังหวัดปัตตานีนอกจากจะมีเศรษฐกิจที่สำคัญจากประมงทะเลและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งแล้ว การประมงน้ำจืดก็มีความสำคัญกับเกษตรกรไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน โดยเฉพาะกับเกษตรกร ที่ไม่ได้อยู่ในบริเวณชายฝั่งทะเล เนื่องจากจังหวัดปัตตานีมีแหล่งน้ำจืดซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ

ลำคลอง หนอง บึง และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อใช้ในการเกษตรที่สามารถสร้างผลผลิตปลาน้ำจืดให้กับเกษตรกร ในการจับสัตว์น้ำมาใช้บริโภคในครัวเรือน และหากเหลือจากการบริโภคก็สามารถจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัวอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้การเลี้ยงปลาน้ำจืด ก็สามารถสร้างงานให้กับเกษตรกรได้จำนวนมาก ทั้งการเลี้ยงเพื่อยังชีพใช้สำหรับบริโภคใน ครัวเรือน และการเลี้ยงเพื่อจำหน่าย ดังนั้นอาชีพการประมงจึ่งเป็นอาชีพที่สำคัญสำหรับชาวจังหวัดปัตตานีซึ่งการประกอบอาชีพประมงของจังหวัดปัตตานีมีลักษณะของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ ดังที่นายดลรอหมาน เจ๊ะดูหมาน ชาวประมงน้ำจืดที่ตำบลบานาเล่าให้ฟัง ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1) การเลือกใช้พาหนะในการเดินทางไปประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นเรือ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้เรือที่ใช้เครื่องยนต์แบบหางยาวขนาดเล็ก ซึ่งประหยัดน้ำมัน และมีความคล่องตัวในการใช้งาน เหมาะแก่การใช้ประกอบเครื่องมือประมงจับสัตว์น้ำบริเวณในอ่าวปัตตานี เครื่องยนต์จะมีขนาดกำลัง 6-9 แรงม้า เพราะออกไปจับสัตว์น้ำไม่ไกลส่วนใหญ่จะทำการประมงบริเวณรอบ ๆ อ่าวปัตตานีและบริเวณใกล้เคียง

2) วิธีการทำจับ ได้แก่ การวางอวนลอยกุ้ง การทำอวนล้อมปลากระบอก เบ็ดราว ปลาดุกทะเล ยอหอยหวาน

สวนสมรม : การเกษตรแบบผสมผสาน

ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาอยู่ในบริเวณเทือกเขา สันกาลาคีรี มีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางด้านชีวภาพ การทำการเกษตรแบบผสมผสานแนวใหม่จึงมีความเหมาะสมและเอื้อให้มาก ดังเช่นสวนของนายยูโสบ สาหมัด เป็นสวนที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาวบรรจุไว้ในแผนให้เป็นสวนแปลงไร่นาสวนผสมตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลทรายขาว ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านยูโสบ สาหมัด ประมาณครึ่งกิโลเมตร บ้านเลขที่ 59 หมู่ที่ 6 ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เจ้าของสวนนายยูโสบ สาหมัด มีที่ดินทำสวนยาง 42 ไร่ ทำสวนและทำไร่นาผสม 15 ไร่ เดิมพื้นที่นี้เป็นที่นาและพื้นสวนสมรมในพื้นที่จะมีพืชหลาย ๆ ชนิดร่วมกัน ต่อมาเมื่อมีการนิยมในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวก็หันไปปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยในพื้นที่จะปลูกทุเรียนพันธุ์เกือบทั้งหมด แต่ได้เว้นเงาะพื้นบ้านที่มีอยู่ในสวนเดิมไว้ 7 ต้น เมื่อปลูกเชิงเดี่ยวก็ทำให้ประสบปัญหาต้นทุเรียนเป็นโรค เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2530 หันไปหาพันธุ์เงาะโรงเรียนมาทาบกิ่งเงาะพื้นบ้านที่มีอยู่เดิมใน เมื่อครบ 1 ปี ติดผลทั้ง 7 ต้น ทำให้มีรายได้ถึง 10,000 กว่าบาท จึงทำให้หันมาทำการเกษตรแบบผสมผสานหรือสวนสมรมในอดีตอีกโดยใช้พื้นที่ 15 ไร่ ดำเนินการคือทำนา 2 ไร่ พื้นที่ทำนาที่จะปลูกพืชหมุนเวียนคือเมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จจะปลูกถั่วลิสง หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วก็จะหว่านกล้าในพื้นที่ครึ่งไร่ และที่เหลือก็จะเตรียมพื้นที่ทำนาก่อน เมื่อนำกล้าที่ได้ไปปลูกในแปลงนาแล้วก็จะใช้พื้นที่ที่หว่านกล้านั้น ปลูกข้างต่อไป ส่วนพื้นที่ที่เหลือจะปลูกพืชหลาย ๆ ชนิด เช่นปลูกทุเรียน เงาะ ลองกอง มังคุด เป็นพื้นหลักในสวน ส่วนพืชอื่น ๆ เช่น มะม่วง กล้วย ฮ้อย มะกรูด ชมพู่มะเหมี่ยว มะขาม มะพร้าว

การปลูกเงาะ ทุเรียน มังคุด จะมีภูมิปัญญาที่เด่น คือสามารถทำให้ได้ผลในช่วงที่ผิดฤดูกาล คือ จะมีวิธีในการดูแลและบำรุงรักษาแตกต่างไปจากสวนอื่น คือเมื่อถึงช่วงหน้าแล้ง (คือหลังเดือนมกราคม จนถึงเดือนพฤษภาคม) จะให้น้ำมากที่สุดเพื่อให้ต้นสมบูรณ์ ในช่วงนั้นจะเอาน้ำจากสระที่ขุดไว้ในสวนมาให้ หลักจากเดือนพฤษภาคมก็ให้หยุดให้น้ำจนใบร่วงจึงจะให้น้ำอีกครั้ง เมื่อให้น้ำครั้งนี้ต้นจะออกดอกและติดลูก หลังจากนั้นจะได้ผลไม้ที่ผิดฤดูซึ่งทำให้ได้ราคาดีกว่าสวนอื่น ๆ มาก

ปัจจุบันนี้ได้ให้บริการแก่ชุมชนโคนเป็นแปลงไร่นาสวนผสมต้นแบบของอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งจะมีผู้มาเรียนรู้แบบการจัดการสวน และเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเกษตรอีกด้วย

การทำนาเกลือ

อาชีพการทำนาเกลือ เป็นอาชีพที่พิเศษออกมาจากอาชีพอื่น ๆ ในภูมิภาคนี้ ซึ่งในภาคใต้การทำอาชีพนาเกลือเป็นอาชีพที่มีเฉพาะในจังหวัดปัตตานีเท่านั้น เนื่องจากอ่าวปัตตานีมีแหลมตาชีก่อตัวเป็นแนวสันทราย ยื่นออกไปในทะเลเป็นแนวยาวขนานกับชายฝั่งล้อมรอบพื้นที่ตอนในของอ่าวเป็นลักษณะของสันคอนจะงอยทราย ส่วนปลายของแหลมโค้งงอเข้าหาฝั่งคล้ายตะขอ อ่าวปัตตานีเป็นอ่าวน้ำตื้นมีความลึกของน้ำเพียง 1.2 เมตร ได้รับน้ำจืด ตะกอนและแร่ธาตุจากแม่น้ำสายหลักคือแม่น้ำปัตตานีและแม่น้ำยะหริ่ง มีระบบอุทกวิทยาแบบผสมผสานระหว่างน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ความเค็มของน้ำในอ่าวปัตตานีผันแปรตามฤดูกาลและสถานที่โดยมีความเค็มเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 17-32 ppt (ครองชัย หัตถาฒ 246) นายเจ๊ะอูเซ็ง มะประสิทธิ์ อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ที่ 3 ตำบลตันหยงลูโละ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี ทำนาเกลือมาตั้งแต่อายุ 18 ปี ได้กล่าวถึงความเหมาะสมของพื้นที่สรุปได้ว่า พื้นที่ริมทะเลคือพื้นที่ริมทะเลมีคลื่นลมสงบเพราะมีแหลมยื่นออกมากำบังคลื่นลมไว้ ทำให้บริเวณชายฝั่งไม่มีทรายถูกพัดมาทับถม แต่เป็นชายหาดกึ่งดินเลน เหมาะสำหรับการทำนาเกลือ

นายเจ๊ะอูเซ็ง มะประสิทธิ์ มีอาชีพทำนาเกลือ

นายเจ๊ะอูเซ็ง มะประสิทธิ์ ได้เล่าต่อว่า วิธีการทำนาเกลือ มีขั้นตอนในการทำตามภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาแต่โบราณ แรกเริ่มของการทำคือการเลือกพื้นที่ในกรณีที่แปลงที่จะทำนั้นไม่เคยทำนาเกลือมาก่อน แต่ส่วนใหญ่ที่ทำกันปัจจุบันคือ แปลงที่ทำกันมาตลอด ส่วนแปลงที่ยังไม่เคยทำมีการเลือกพื้นที่ที่ไม่ไกลจากแหล่งน้ำเค็ม คือคลองส่งน้ำและทะเล เนื้อดินเป็นดินเหนียวหรือดินร่วนเหนียว ซึ่งจะเก็บกักน้ำได้ดี ไม่รั่วซึมเมื่อขังน้ำ และเป็นที่ราบ มีระดับความสูงใกล้เคียงกับระดับน้ำทะเล เป็นการช่วยให้ดินชั้นล่างอิ่มตัวด้วยน้ำเค็มอยู่เสมอ เมื่อเลือกพื้นที่แล้วก็ปรับพื้นที่ที่จะเตรียมรองรับน้ำจากทะเล ว่ามีรูพรุนหรือมีรูปูหรือไม่ หากมีก็ใช้จอบเสียมเกลี่ยดินปรับพื้นนาให้เรียบและแน่นไม่ให้มีรอยรั่วซึมน้ำไหลลงใต้ดินได้เร็ว ทดสอบว่าพื้นนาแน่นแล้วยังมีวิธีการทดสอบคือจะขังน้ำทิ้งไว้ 2-3 วัน หากไม่มีน้ำรั่วซึมก็จะเลือกพื้นที่บริเวณนั้นทำนาเกลือ แต่หากรั่วซึมและไม่มีพื้นที่อื่นแล้วก็ปรับพื้นที่จนไม่มีการรั่วซึม เมื่อได้พื้นที่แล้วก็จะยกคันนา การยกคันนานี้จะต้องใช้แรงงานหนัก คนที่มีพื้นที่มากจะขอแรงจากเพื่อนบ้านผัดกันช่วยกันยกคันนาเพื่อแบ่งพื้นที่แปลง ๆ คันนายกหรือทำขึ้นสูงไม่เกิน 1 ฟุต กว้าง 50 เซนติเมตร พอให้คนเดินบนคันนาได้และสามารถขังน้ำทะเลได้ แปลงนาจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ 40X10 เมตร หลังจากนั้นก็จะปรับพื้นที่ให้เรียบอีกครั้ง แล้วสูบน้ำเข้าในแปลงพอให้ดินนุ่ม เหนียวแล้วใช้คราด คราดให้ร่วมเท่ากันทั้งแปลง แล้วใช้ท่อนมะพร้าวหรือท่อนหรือหมากบด โดยใช้วัวหรือคนช่วยกันลากเพื่อปรับพื้นที่ให้เรียบและแน่น ทิ้งไว้ 1 สัปดาห์ เมื่อน้ำในแปลงเริ่มจะแห้งก็ชักน้ำเข้านา การชักน้ำเข้านานี้ต้องดูด้วยว่าน้ำทะเลขึ้นหรือลง จะชักน้ำเข้านาตอนที่น้ำทะเลขึ้นชักตอนที่น้ำทะเลน้ำไม่ได้ การชักน้ำเข้าแปลงนานั้นจะชักเข้าแปลงที่อยู่ห่างก่อน และพักน้ำไว้นานเป็นสัปดาห์ เพื่อทำให้ดินเค็ม ยิ่งพักไว้นานน้ำก็ยิ่งเค็ม จากนั้นก็จะชักน้ำเข้าแปลงอื่น ๆ ต่อไป จะตัดคันนาเป็นช่องเล็ก ๆ ให้น้ำไหลเข้าได้ทุกแปลง จะปล่อยน้ำเข้าไปในแปลงประมาณ 1 ใน 3 ของปริมาณที่แปลงจะจุน้ำได้ มีวิธีวัดโดยการจุ่มมือลงไปในน้ำ ถ้าน้ำลึกประมาณ 1 นิ้วถือว่าใช้ได้ ซึ่งปริมาณน้ำในแปลงจะมีผลต่อลักษณะของเกลือ ถ้าปริมาณน้ำในแปลงหมีมากจะได้เกลือเม็ดใหญ่หนามีรสขม ไม่เหมาะสำหรับนำไปบริโภค แต่ถ้าปริมาณน้ำในแปลงมรน้อยจะได้เกลือเม็ดเล็กขาวสะอาดเป็นเกลือมีคุณภาพนำไปบริโภคได้ เมื่อชักน้ำในแปลงหมดทุกแปลงแล้วทิ้วไว้ 10 วัน เมื่อน้ำระเหยไปกับแสงแดดจนเหลืออยู่เพียงเม็ดน้อยและเกลือตกผลึกแล้ว ก็จะใช้เครื่องมือคล้ายคราดกวาดเกลือมารวมเป็นกอง ๆ แล้วตักเกลือใส่หาบหรือปัจจุบันนี้ใส่กระสอบ พร้อมขาย การทำนาเกลือของจังหวัดปัตตานีส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่างเดือน กุมภาพันธุ์ – กรกฎาคม ของทุกปี ส่วนเรื่องของผลผลิตขึ้นอยู่กับปีไหนที่ฝนตกน้อยจะทำนาได้นานและมีผลผลิตดีกว่าปีที่มีฝนตกมาก

ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม

ศาสนา

คำว่า ศาสนา ในอภิธานสันสกฤต - ไทย และพจนานุกรม บาลี-ไทย ให้นิยามไว้ว่า คำสั่งสอน ซึ่งมีความหมายว่า คำสั่งสอนของศาสดาผู้ประกาศศาสนา เพื่อแนะนำทางแก่ผู้ปรารถนา

ความสุขจะได้ปฏิบัติตามหลักที่ได้ชี้แจงไว้

ในภาษาอังกฤษ คำว่า Religion หมายถึง ความศรัทธา ซึ่งผูกพันความรู้สึกของมนุษย์ให้รู้ว่ามีอำนาจสูงสุดอยู่เหนือตน อันเป็นทางนำให้มีพิธีปฏิบัติสืบเนื่องจากการศรัทธานั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน ให้นิยาม คำว่า ศาสนา ว่าลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้นอันเป็นไปในฝ่ายปรมัตถ์ประการหนึ่ง แสดงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ

ในภาษาอาหรับที่แปลว่าศาสนานั้นมาจากคำว่า ดีน หมายถึง คำสั่งสอน ที่มีการศรัทธา (อัล-อีมาน) และการปฏิบัติต่างๆ (อัช-ชะรีอะฮ) อันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ต่อพระผู้เป็นเจ้า เพื่อความผ่องแผ้วแห่งจิตใจของตนเองอันเป็นปรมัตถ์ฝ่ายหนึ่ง และหน้าที่ของมนุษย์ต่อมนุษย์ เพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิของมนุษย์และสวัสดิภาพของสังคมอันเป็นศีลธรรมฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมนูญที่ผู้เป็นเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้แก่มนุษย์ฝ่ายบรรดานบี (ศาสนาหรือผู้เทศนา) ตามยุคสมัย (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติฯ, 2545 : 100)

อิสลาม

อิสลาม มาจากศัพท์ สะละมะ หมายถึง เข้าไปในสันติ อัสละมะ หมายถึง เขายอมนอบน้อมตัว เพราะฉะนั้นอิสลามจึงมีความหมายว่า 1) สันติ 2) การยอมมอบตัวโดยนอบน้อม 3) การปฏิบัติตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า โดยนัยนี้การแสวงสันติกับมนุษย์ก็มิได้หมายถึงการไม่กระทำสิ่งใดบาดหมางหรือให้ร้ายต่อผู้นั้น แต่หมายถึงการทำดีต่อผู้นั้นด้วย

ที่มาของอิสลาม

หลักการทั้งหลายของอิสลามนั้นสืบหลักฐานมาจาก

1. อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ถูกจารึกในสมัยที่ผู้เทศนามีชีวิตอยู่
2. สุนนะฮและหะดีษ คือจริยวัตรและวจนะของผู้เทศนา อันได้แก่แบบอย่างที่ท่านนบี มุฮัมมัด ศ็อลฯ ปฏิบัติในระหว่างชีวิตของท่าน และสุนนะฮหรือแบบอย่างอันนั้นมาถึงเราได้โดยหะดีษ คือคำบอกเล่าของบรรดาสาวกที่รายงานว่าในเรื่องหนึ่งเรื่องใดนั้น ท่านนบี มุฮัมมัด ศ็อลฯ ได้ปฏิบัติหรือได้ให้แบบอย่างไว้ประการใดบ้าง

หลักการนี้แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ หลักศรัทธา 6 และหลักปฏิบัติ 5 ดังนี้

1. หลักศรัทธา

ในหลักศรัทธา เราเรียกตามภาษาอาหรับว่า อีมาน = การเชื่อถือโดยเลื่อมใส พร้อมที่จะปฏิบัติตามหลักนั้นๆ ผู้ที่อีมานเรียกกว่า มุอมิน คำนี้ต่างกับมุสลิมในข้อที่ว่า มุสลิม คือผู้ปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าอื่นใดควรแก่การเคารพภักดีนอกจากอัลลอฮ และมุฮัมมัดเป็นรสูลของพระองค์ ซึ่งเป็นการแสดงโดยวาจา แต่ไม่พร้อมด้วยองค์ 3 คือ กาย วาจา และใจ ผู้ที่เป็นมุสลิมที่แท้จริงโดย

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

กาย วาจา และใจ เท่านั้นที่ได้ชื่อว่าเป็นมุอมิน ในข้อนี้มีปรากฏใน อัล-กุรอาน โดยหลักศรัทธา ได้แบ่งออกเป็น 6 ประการ ได้แก่

1) ศรัทธาในพระอัลลอฮฺ (ซบ.) มุสลิมเชื่อว่ามีพระเจ้าองค์เดียวเป็นผู้สร้างสรรพสิ่ง ไม่มีรูปร่างที่ตาธรรมดาจะมองเห็นได้ ทรงมีสภาวะเป็นนิจนิรันดร์ ทรงรู้ทุกสิ่งสามารถทำทุกสิ่ง และทรงพระเมตตาหาที่สุดมิได้ พระองค์จะพิพากษามนุษย์ในวันสุดท้ายตามความดีความชั่วที่แต่ละคนได้ทำไว้ มุสลิมจะสักการบูชาสิ่งอื่นใดนอกจากพระอัลลอฮฺมิได้

ข้อห้ามในการ ชิร์กต่างๆ นั้น สรุปได้ดังนี้

1. มุสลิมจะต้องไม่เคารพภักดี เชื่อฟังปฏิบัติตามผู้ใด นอกจากอัลลอฮฺ สุบหานะฮูวะตะอาลา เช่น ห้ามอย่างเด็ดขาด ไม่ให้ไปกราบไหว้บูชา ขอความช่วยเหลือ หรือยึดมั่นสมาธิ ในก้อนหิน ต้นไม้ รูปปั้น เพราะสิ่งเหล่านี้บางอย่าง เช่น รูปปั้นนั้นมนุษย์เป็นผู้ทำมันขึ้น แต่เรากลับหลงใหลไปไหว้บูชา

2. มุสลิมจะบูชาธรรมชาติไม่ได้ เช่น การบูชาธรรมชาติ ราหู จันทรคราส ตีม้องเป่าปี่ บวงสรวงขอพร จึงเป็นที่ห้ามเด็ดขาดในศาสนาอิสลาม

3. มุสลิมจะไม่ตั้งผู้ใด ให้มีอำนาจหรือเป็นหุ้นส่วนของอัลลอฮฺ

4. มุสลิมจะเชื่อถือโชคลางใดๆ ไม่ได้ ไม่ถือในเครื่องยันต์ ไม่มีอุซีมัต ไม่ถือมนต์คาถา

5. มุสลิมจะต้องไม่ปฏิบัติตามอารมณ์ต่ำ ไม่ทำอะไรลับหูลับตา งมงายต่อเหตุผล

2) ศรัทธาในบรรดามลาอีกะฮ์ (เทวทูต) มลาอีกะฮ์ คือ ผู้รับใช้พระเจ้ามีจำนวนมาก มีหน้าที่ต่างๆ กัน เป็นวิญญาณที่โดยปกติจะมองไม่เห็น มุสลิมต้องเชื่อว่ามลาอีกะฮ์มีจริง บางครั้งมลาอีกะฮ์ก็ทำหน้าที่เหมือนทูต เช่น ญิบรออีลซึ่งทำหน้าที่นำโองการครั้งแรกมาให้แก่ท่านศาสดามูฮัมมัด (ซล.)

3) ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ พระเจ้าของศาสนาอิสลามนั้น เป็นพระเจ้าองค์เดียวกันกับศาสนายูดายและคริสต์ ก่อนหน้านี้พระเจ้าได้ประทานคัมภีร์แก่มนุษย์ผ่านศาสดาต่างๆมาแล้ว 104 คัมภีร์ รวมทั้งคัมภีร์ของศาสนายูดายและศาสนาคริสต์ด้วย มุสลิมต้องศรัทธาคัมภีร์ทั้งหมดนี้ แต่ให้ถือว่า อัล-กุรอาน เป็นคัมภีร์อันสุดท้ายและสมบูรณ์ที่สุดที่พระเจ้าประทานให้แก่มนุษยชาติ

4) ศรัทธาในศาสนทูต ศาสนทูตหรือรอซูล คือ มนุษย์ธรรมดาที่พระเจ้าทรงเลือกขึ้นมาเพื่อนำคำสอนของพระองค์มาประกาศแก่มนุษย์มุสลิม เชื่อว่าท่านนบีมูฮัมมัดเป็นศาสดาองค์สุดท้าย ที่พระเจ้าให้นำคำสอนที่สมบูรณ์ที่สุดมาประกาศสั่งสอนแก่มวลมนุษย์

5) ศรัทธาในวันพิพากษา มุสลิมเชื่อว่าโลกเรานี้จะต้องถึงวันๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นกาลอวสานของสิ่งทั้งหลาย ทุกชีวิตที่ตายไปแล้วจะบังเกิดขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง เพื่อรับการพิพากษาตามความดีความชั่วที่ตนได้กระทำไว้

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

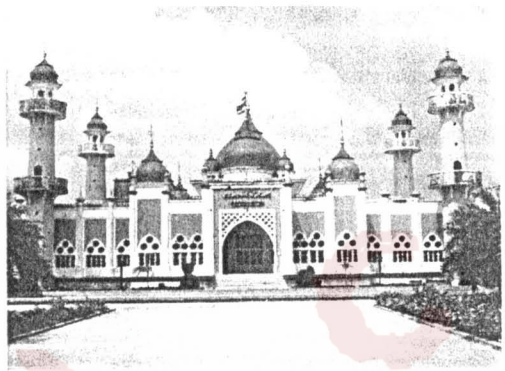
6) ศรัทธาในกฎสภาวะของพระเจ้า มุสลิมเชื่อว่าพระเจ้าได้ลิขิตกฎไว้แก่โลกและมนุษย์แล้ว ทุกคนเป็นอิสระว่าจะเลือกทำอย่าไร เช่น ถ้าอยากได้รับการยกย่องสรรเสริญได้รับเกียรติ ก็ต้องประพฤติตนเป็นมุสลิมที่ดี ต้องให้ความช่วยเหลือผู้อื่น หรือถ้ามีใครประพฤติตนเป็นขโมย ก็ต้องเชื่อมั่นว่าในไม่ช้าผู้นั้นก็ต้องถูกจับตัวไปลงโทษ ถึงแม้ว่าการทำผิดบางอย่างไม่มีใครรู้เห็นกฎหมายเอาผิดไม่ได้แต่การกระทำนั้นหาได้รอดพ้นจากการรับรู้ของพระเจ้าไม่และในที่สุดเขาก็จะได้รับการลงโทษตามความผิดนั้น ในทางตรงข้าม เมื่อเลือกทำดีที่สุดแล้วก็ต้องศรัทธาในพระเจ้าว่า พระองค์จะรับรู้และให้ความเป็นธรรมแก่ตน

2. หลักปฏิบัติ

ในศาสนาอิสลามเราไม่มีวัดสำหรับจำศีล ไม่มีการบวช ไม่มีการเข้า-ออกพรรษา ไม่มีการเป็นพระหรือใช้ชีวิตห่างจากความเป็นไปของโลก ไปจำพรต จำศีลในป่าในดง แต่ให้ถือว่ามุสลิม ใช้ชีวิตเพื่อบำบัดความอยากได้ทั้งมวล Annihilation of Passions โดยไม่ติดต่อกับความเป็นไปของโลกนั้น ไม่ถูกกับหลักการของอิสลาม เพราะอิสลามต้องการให้มนุษย์ สร้างสัมพันธ์ มนุษย์ให้เราสังสรรค์ในสภาพเดียวกันให้เรารู้จักคับทุกข์จากกองทุกข์เอง โดยมีหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐาน 5

1) การปฏิญาณตนเป็นมุสลิม คำปฏิญาณของผู้นับถือศาสนาอิสลาม จะมีขึ้นเป็นครั้งแรกสำหรับผู้ประสงค์จะเข้ารับศาสนาอิสลาม (มุอัลลัฟ) การปฏิญาณตนเป็นมุสลิมนั้น จะต้องกระทำโดยบุคคลผู้มีสติ ไม่ทำไปด้วยความมึนเมาครองสติไม่ได้ ไม่ละเมอหรือถูกสะกดจิต บุคคลดังกล่าวต้องมีสติสัมปชัญญะโดยสมบูรณ์ มีความยินดีที่จะเข้ารับศาสนาโดยบริสุทธิ์ใจ หรือมีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาอย่างมั่นคงมิใช่ถูกข่มขู่หรือบีบบังคับ เรียกว่าพร้อมด้วยจิตใจ มุสลิมต้องกล่าวคำปฏิญาณว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ และแท้จริงมูฮัมมันเป็นศาสนทูต (รอซูล) ของอัลลอฮฺ" การปฏิญาณต้องทำเสมอเมื่อนมัสการพระเจ้า

2) การละหมาด หรือ การนมาซ โดย การนมาซ เรียกในภาษาอาหรับว่า อัศ-เศาะลาด คำ นมาซ เป็นภาษาเปอร์เซีย คล้ายๆ ชำบะยัง ซึ่งถือเป็นการนมัสการ หรือการแสดงความภักดีต่อพระเจ้าทั้งร่างกายและจิตใจ มุสลิมทุกคนไม่ว่าจะอยู่ที่ใดก็ตามต้องปฏิบัติละหมาดวันละ 5 เวลา คือ เวลาย่ำรุ่ง กลางวัน เย็น พลบค่ำ และกลางคืน ก่อนปฏิบัติละหมาดต้องรวมจิตใจให้บริสุทธิ์ ชำระล้างร่างกายให้สะอาดด้วยน้ำ การละหมาดจะทำที่ใดก็ได้แต่ต้องเป็นที่ๆ สะอาด และไม่เป็นที่ต้องห้ามตามหลักการของศาสนาอิสลาม การละหมาดจะกระทำคนเดียวก็ได้ หรือทำรวมกันหลายๆ คนก็จะเป็นการดี ในวันศุกร์มุสลิมโดยเฉพาะผู้ชายจะต้องไปละหมาดร่วมกันที่มัสยิด ซึ่งเป็นศาสนสถานของมุสลิม ในการละหมาดมุสลิมทั่วโลกจะต้องหันหน้าไปทางเมืองเมกกะ (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติฯ, 2545 :102 - 122)

มัสยิดกลางจังหวัดปัตตานี เป็นสถานที่ปฏิบัติการนมาซของชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานี

3) การถือศีลอด การถือศีลอด หมายถึง การละเว้นจากการบริโภคอาหาร เครื่องดื่ม การร่วมสังวาส ตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนกระทั่งถึงเวลาพระอาทิตย์ตกดิน มุสลิมต้องถือศีลอดปีละ 1 เดือน คือ ในเดือนรอมฎอน ตามปฏิทินอิสลาม ผู้ที่ได้รับการผ่อนผัน ไม่ต้องถือศีลอด ได้แก่ คนชรา หญิงมีครรภ์ หญิงแม่ลูกอ่อน คนที่ต้องทำงานหนัก คนเดินทางไกล ผู้หญิงขณะมีรอบเดือน หรือหลังคลอด คนป่วย ก็ให้ถือศีลอดชดเชยตามจำนวนวันที่หยุด ก่อนที่จะถึงเดือนถือศีลอดของปีถัดไป การถือศีลอดถือเป็นการฝึกฝนร่างกายและจิตใจให้มีความอดทน ให้รู้ว่าความหิวโหยนั้นจริงๆ เป็นอย่างไร จะได้เห็นใจผู้ยากไร้ เป็นการควบคุมตนเองให้พ้นจากอำนาจฝ่ายต่ำ ทำให้จิตใจบริสุทธิ์

4) การบริจาคชะกาต ชะกาต หมายถึง การบริจาคทาน โดยมุสลิมทุกคนต้องสำรวจทรัพย์สินหมุนเวียนของตนในทุกรายปี และจะต้องจ่ายเป็นศาสนพลีในอัตราร้อยละ 2.5 ต่อปี ของเงินที่เหลือสะสมไว้ เป็นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ และในอิสลามถือว่าการทานนั้นถือรวมการให้ทรัพย์สมบัติ สติปัญญา กำลังกายด้วย เพื่อความดีงามและประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือแก่ส่วนรวมด้วย เพราะสิ่งซึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้ทรงประทานแก่มนุษย์นั้นมิใช่เฉพาะทรัพย์สมบัติที่เขาครอบครองเท่านั้น หากรวมทั้งกำลัง ปัญญา ฯลฯ อีกด้วย

5) การประกอบพิธีหัจญ์ มุสลิมทุกคนไม่ว่าชายหรือหญิงต้องเดินทางไปบำเพ็ญฮัจญ์ ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดิอาระเบีย อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต ทั้งนี้หากมีความสามารถ ทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ พิธีฮัจญ์ ไม่ได้บังคับให้มุสลิมต้องกระทำโดย

1. การฮัจญ์เริ่มขึ้นในต้นเดือน ซุลหิจญ์ อันเป็นเดือนที่ 12 ของอิสลามตามปฏิทินทางจันทรคติ

2. ในระหว่างการทำฮัจญ์ มุสลิมทุกชาติทุกภาษาจะมาร่วมชุมนุมกันที่เมกกะ

3. ผู้มาทำฮัจญ์จะครองผ้าสีขาว เรียกว่า อิหฺรอม ทำให้ดูอยู่ในสภาพเดียวกันหมดทั้งของราชา ยาจก เศรษฐีหรือเข็ญใจ

4. ทุกๆ ปี มุสลิมจากแหล่งต่างๆ ของโลกจะมาชุมนุมกันที่เมกกะปีหนึ่งไม่ต่ำกว่าห้าแสนคน นอกจากเพื่อประกอบพิธีฮัจญ์แล้ว ยังได้ทำความรู้จักกัน แลกเปลี่ยนความเข้าใจกัน

5. ผู้ที่ไปประกอบพิธีฮัจญ์มา ไม่มีศักดิ์เป็นพระอย่างที่บางคนเข้าใจ และไม่ใช่นักบวช

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

จะเห็นได้ว่า การฮัจญ์มิใช่แต่สมัครสมานบรรดามุสลิมให้เป็นพี่น้องกันอย่างผิวเผินเท่านั้น แต่รวมจิตใจให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พุทธศาสนา

หลักธรรมที่สำคัญทางพุทธศาสนา ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก 45 เล่ม เป็นหลักธรรมจำนวน 84,000 ธรรมขันธ์ (หัวข้อ) พระไตรปิฎกดังกล่าว เป็นคัมภีร์บันทึกคำสอนของพระพุทธเจ้าสาวกในพระพุทธศาสนาได้นำมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ รวม 3 ปิฎก คือ

1. พระสุตตันตปิฎก รวบรวมคำเทศนาที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนคนระดับต่างๆ ไว้ด้วยกัน รวมถึงคำสอนของสาวกคนสำคัญอื่นๆ

2. พระวินัยปิฎก รวบรวมศีล 227 ข้อของภิกษุ 311 ข้อของภิกษุณี ตลอดถึงพิธีกรรมที่สำคัญทางพุทธศาสนา

3. พระอภิธรรมปิฎก รวบรวมหลักธรรมขั้นสูงของสูงพุทธศาสนา โดยนำเนื้อหาจากพระสุตตันตปิฎกมาเรียบเรียงใหม่ เป็นหลักวิชาการที่สามารถอ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น

หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนใช้เป็นหลักยึดที่เป็นแก่นสาระที่สำคัญ คือ หลักอริยสัจ 4 สอนให้เข้าใจถึงธรรมชาติของปัญหา ที่มาของการเกิดทุกข์และการดับทุกข์ และหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในชีวิต

หลักอริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่

1) ทุกข์ ได้แก่ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ ความคับแค้นใจไม่ได้ดังปราถนา พุทธศาสนาสอนให้คนเข้าใจ แยกแยะสิ่งต่างๆ ที่เป็นความทุกข์และธรรมชาติของความทุกข์ เช่น การเกิด แก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากและความไม่สมหวัง ฯลฯ

2) สมุทัย (เหตุแห่งทุกข์) เหตุแห่งทุกข์เป็นที่มาของปัญหาที่ทำให้เกิดทุกข์ ทุกข์ทั้งหลายย่อมมาจากเหตุ เหตุบางอย่างอยู่นอกวิสัยการควบคุมของมนุษย์ แต่เหตุบางอย่างอยู่ที่ตัวมนุษย์เอง เช่น ความอยากได้ หรือกิเลสตัณหานั่นเอง

3) นิโรธ (ความดับทุกข์) ได้แก่ การสละกิเลส การเลี่ยงเหตุแห่งทุกข์ทั้งหลาย ตลอดจนการหมดกิเลสโดยสิ้นเชิง คือ นิพพาน อันเป็นสิ่งสูงสุดแห่งชีวิต ตามหลักพุทธศาสนา

4) มรรค (ทางดับทุกข์) ได้แก่ แนวปฏิบัติสู่ความดับทุกข์ ประกอบด้วยอริยมรรค 8 คือ เห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจมั่นชอบ

สำหรับหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักการสร้างความสำเร็จในชีวิต มีแนวปฏิบัติ 4 ประการ คือ

1) ฉันทะ ความพอเพียงและพอใจในสิ่งนั้น

2) วิริยะ ความพากเพียรพยายาม แม้ว่าจะลำบากแค่ไหน เมื่อตั้งเป้าหมายไว้แล้วก็ทำต่อไปให้สำเร็จ

3) จิตตะ ความมีจิตใจจดจ่อในสิ่งที่กำลังทำอยู่

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

4) วิมังสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองให้ใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ เพื่อให้เป็นการกระทำที่ดีที่สุด (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ฯ, 2545 : 114-123)

ภูมิปัญญาในชุมชน

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานีมีปัจจัยหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นเหตุให้มีการบ่มเพาะกระทั่งได้เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานีที่เป็นปัจจุบัน รากเหง้าของภูมิปัญญาพื้นบ้านมักเกี่ยวเนื่องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มนุษย์สามารถจัดได้ หรือภาวะที่เกิดจากการกระทำของคนรุ่นก่อนนำมาปรับให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานหรือปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มละยารักษาโรค แล้วภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้ก็จะแตกหน่อเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นเครื่องประเทืองอารมณ์จรรโลงจิตใจ ดังเช่นตัวอย่างภูมิปัญญาพื้นบ้านต่อไปนี้

ว่าววงเดือน

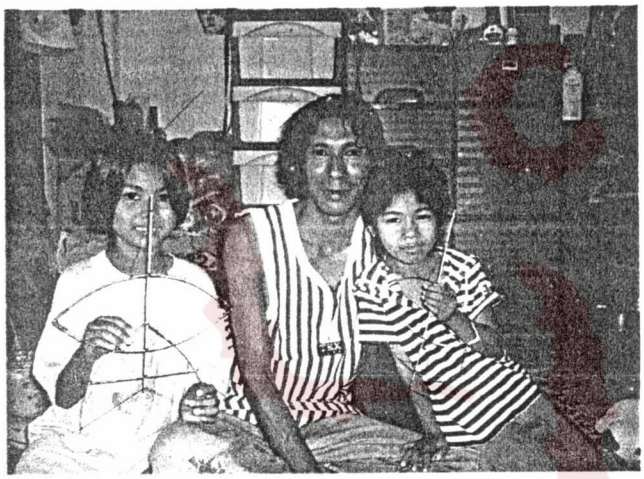
ว่าว เป็นกีฬาพื้นเมืองอย่างหนึ่งที่นิยมเล่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่ นายอุมาร์ กาซอ เป็นช่างผู้มีความรู้และมีภูมิปัญญาในการทำว่าววงเดือนลายกอและและลายปาเต๊ะ หรือลวดลายต่าง ๆ ของมลายู นับถือศาสนาอิสลาม เกิดวันที่ 30 มิถุนายน 2506 อายุ 41 ปี อยู่บ้านเลขที่ 27/2 ถนนสฤกต์ ซอย 1 ตำบลสะบารัง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี มีบิดาชื่อ สะแม มารดาตีเมาะ กาซอ มีพี่น้อง 6 คน ชาย 4 คน หญิง 2 คน สถานภาพสมรส ภรรยาชื่อ ปาซียะ สามาแอ มีบุตร 3 คน ชาย 1 คน หญิง 2 คน การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเทศบาล 2

นายอุมาร์ กาซอได้เล่าถึงกรรมวิธีในการประดิษฐ์ว่าวว่ามีดังนี้

วัสดุที่ใช้ ได้แก่ ไม้ไผ่ เชือก กระดาษสีและกระดาษโปสเตอร์ สีน้ำ กรรไกร มีด กาว พู่กัน

วิธีทำ การทำว่าวโดยทั่วไปนิยมใช้ไม่ไผ่สีสุกทำโครงของว่าว เพราะไม้ไผ่ชนิดนี้มีความเหนียวและทนทานเหมาะแก่การทำโครงว่าวมาก การเหลาไม้ไผ่เพื่อทำโครงของว่าวใช้ “มีดตอก” เหลาให้ได้ส่วนตามที่ต้องการ เช่น โครงหลักคือกระดูกสันหลังของว่าวต้องเหลาให้พอเหมาะกับขนาดของว่าว เพราะจะมีผลต่อการขึ้นของว่าว สำหรับส่วนที่เป็นปีก ขาและแอก ต้องจัดให้ส่วนที่เป็นปล้องของไม้ไผ่อยู่ที่จุดกึ่งกลางและเหลาให้ส่วนนี้โตและแข็งแรงที่สุดแล้วค่อยเรียวเล็กและอ่อนไปทางปลาย โดยทำให้โครงส่วนปลายปีกอ่อนกว่าโคนซึ่งจะทำให้ว่าวติดลมดีและส่ายขึ้นสูง ในการผูกโครงของว่าวนิยมใช้ด้ายผูกด้วยเงื่อนผูกแน่น และถ้าต้องการให้แน่นยิ่งขึ้นก็ใช้ยางไม้เช่น ยางประคู่ ยางสน เป็นต้น ทาที่เชือก ซึ่งผูกเสร็จแล้วอีกครั้งหนึ่ง เมื่อผูกเป็นรูปต่าง ๆ แล้วก็ใช้เชือกขึงตรึงตัวว่าวให้เป็นตาข่าย เพื่อทำให้เกิดความทนทานแข็งแรงยิ่งขึ้น เมื่อได้โครงว่าวตามต้องการแล้วก็ใช้กระดาษหุ้มโครงให้เป็นว่าวตามต้องการซึ่งโดยทั่วไปนิยมหุ้มจากด้านหัวไปหาด้านหาง กระดาษที่ใช้หุ้มต้องใช้กระดาษที่มีน้ำหนักและเหนียว จึงมักนิยมใช้กระดาษฟางอย่างดีที่มีสีขาว แต่ในระยะหลักนิยมใช้กระดาษแก้วสีต่าง ๆ ตกแต่งให้สวยงาม ติดกระดาษด้วยกาว เมื่อติดกระดาษหุ้มหมดแล้ว อาจจะตกแต่งให้สวยงามด้วยการตัดกระดาษเป็นรูปต่าง ๆ หรือสวดลายที่ชอบ เช่น ดวงดาว ดอกไม้ หรือรูปสัตว์ มาปิดทับเชือกซึ่งตรึงตัว

ว่าวอยู่ให้เกิดความสวยงามและมั่นคงแข็งแรงตามต้องการ จากนั้นจะใช้กระดาษตัดเป็นพู่ เพื่อพันกับว่าวให้สวยงามเพิ่มขึ้นอีก และขั้นตอนสุดท้ายทำสายคะนุง หรือคันชุง หรือพานทรง โดยให้ว่าวมีความสมดุลเมื่อต้านกับลม

นายอุมาร์ กาซอกับผลงานว่าววงคือน

นายอุมาร์ เล่าให้ฟังต่อว่า ตนได้รับการถ่ายทอดการทำว่าวจากคุณพ่อ เนื่องจากตอนวัยเด็กได้เห็นคุณพ่อซึ่งเป็นช่างทำว่าวขายในหมู่บ้าน ในสมัยนั้นปัตตานีจะมีชาวจีนเข้ามาอาศัยอยู่มาก ในช่วงฤดูลมว่าว ชาวจีนจะสั่งทำว่าวให้ลูกหลาน ช่วงวันเด็กจะเป็นลูกมือให้คุณพ่อ ช่วยหยิบจับสิ่งต่างๆ จนมีความรู้สึกว่าวคือส่วนหนึ่งในชีวิต จนเมื่อถึงวัยหนุ่มคุณพ่อได้เสียชีวิต เริ่มหันมาหัดทำว่าว พยายามเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับว่าวและเรื่องลวดลายภาพเขียนจากที่ต่าง ๆ มาทดลองเขียนเป็นลวดลายจนเกิดทักษะและมีความชำนาญมากขึ้นสามารถทำว่าวและใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นและที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาพัฒนางานให้เด่นขึ้น และได้พัฒนาจากว่าวที่เคยที่พื้นที่อยู่บนท้องฟ้าเปลี่ยนมาเป็นอยู่บนเพดาน และฝาผนังในห้องใดห้องหนึ่งของบ้าน นอกจากนั้นได้พยายามถ่ายทอดความรู้นี้ให้กับเยาชนในสถานที่ต่าง ๆ เช่น โครงการเทศบาลเมืองปัตตานี และในงานมหกรรมศิลปวัฒนธรรมครั้งที่ 12 ณ ลานสาธิตและจำหน่ายสินค้าภูมิปัญญาพื้นบ้าน สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จนกลายเป็นที่สนใจของคนทั่งไปและทำให้มีตลาดจำหน่ายได้มากขึ้นพร้อมทั้งมีเครือข่ายในการเป็นวิทยากรสาธิตให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ในจังหวัดปัตตานี เพื่อให้เยาสชนรุ่นหลังได้สืบสานวัฒนธรรมการเล่นว่าวและการทำว่าวต่อไป

นายอุมาร์เล่าต่อว่า ตนมีความภาคภูมิใจที่ได้ทำอาชีพนี้ เพราะตนได้รับรางวัลจากการประกวดว่าวนานาชาติ ณ แหลมสมิหลา จังหวัดสงขลา ชนะเลิศประเภทสวยงามและรองชนะเลิศประเภทความคิดสร้างสรรค์ และนอกจากนั้นตนยังรับเกียรติบัตรจากเทศบาลเมืองปัตตานีพร้อมทั้งได้รับเกียรติให้เป็นวิทยากรอบรมเยาวชนในเขตเทศบาลเมืองปัตตานีในการสาธิตการทำว่าวและการออกแบบ

ลวดลายบนว่าว สาธิตการทำว่าวประดับบนฝาผนัง ปัจจุบันตนได้ทำว่าวส่งไปจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ นิวซีแลนด์ เป็นต้น

นาดา : ภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านการประมงน้ำจืดในลุ่มน้ำปัตตานี

นาดา เป็นเครื่องมือดักสัตว์น้ำที่มีขนาดใหญ่ดักปลาของชาวบ้านลุ่มน้ำปัตตานี มีรูปร่างคล้ายแจกันปล่องแล้วเว้าคอดขึ้นไปเป็นทางยาวปากผายกว้างเป็นแนวเดียวกับฐาน นายอารง สะแลแม อยู่บ้านเลขที่ 87/2 หมู่ที่ 4 ตำบลบางตาวา อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เล่าว่าปัจจุบันนี้คนทำนาดาในลุ่มน้ำปัตตานีนี้มีเหลือทำอยู่ไม่กี่คนแล้ว คนที่ทำได้มักเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการดักปลามานานแล้ว ได้จักสานนาดาเพื่อขายให้แก่ผู้คนในหมู่บ้านและคนภายนอกที่มีอาชีพประมงน้ำจืดจนกลายเป็นรายได้ โดยได้ใช้เวลาแต่ละวันหมดไปกันการจักสานนาดา ซึ่งมีไม้ไผ่เลี้ยงหรือไม้ไผ่บ้านที่ปลูกเป็นแนวรั้วปะปนไปกับพื้นอื่น ๆ นาดาเป็นเครื่องมือดักสัตว์น้ำที่มีขนาดใหญ่ จึงต้องใช้ไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่ความยาวเท่าขนาดลำต้นที่ตัดมากะขนาดให้พอดีเหลาให้พอดีกับการสานปืนเส้นยืน และเส้นขวางประมาณ 0.5 เซนติเมตร ประมาณ 50 เส้น สำหรับเป็นเส้นยืน และขนาดเท่ากันแต่สั้นกว่าสำหรับใช้เป็นเส้นขวาง หลังจากนั้นจัดวางให้เป็นโครงใช้ไม้ไผ่ดักสานคล้ายรูปแจกันปล่องแล้วเว้าคอขึ้นไปเป็นทางยาวแล้วถักสานให้ปากผายกว้างเป็นขนาดเดียวกับฐานส่วนก้น จากพื้นล่างถัดขึ้นมากะประมาณพื้นที่ ความสูง 1 ใน 4 ทำเป็น “งา” หรือ ภาษามลายูเรียกว่า “ฆาเด็ง” เป็นกับดักให้ปลาว่ายเข้าได้แต่ออกไม่ได้ ฆาเด็งจะมีลักษณะเป็นงานเหลาเส้นไผ่แล้วสานบังคับแบบสลับฟันปลาซ้อนกันถึงสองชั้น ขอบของฆาเด็งถูกขนาบขาไม้สองข้างที่เสียบยึดไว้กับลายสานโดยปล่อยด้านปลายให้โผล่ออกมา เพื่อประโยชน์ในการจิกดินเมื่อถึงขั้นตอนการใช้งานจริง พื้นล่างจะไม่สานทึบแต่ให้เป็นลายห่างรูปตารางสี่เหลี่ยมเพื่อให้น้ำไหลออกง่าย เวลายกนาดาออกจากจุดที่ดักปลา ส่วนด้านบนของนาดาทำฝาปิดถักรัดด้วยเชือกไนล่อนกันปลากระโจนในยามค่ำคืน

นาดา เครื่องมือดักสัตว์น้ำของชาวบ้านลุ่มน้ำปัตตานี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ตลอดใบของนาดา มีการสานอย่างแน่นหนาทั้งภายนอกและภายใน เนื่องจากสัตว์น้ำที่เป็นเป้าหมายของชาวประมงน้ำจืดพื้นบ้านคือปลากด ปลาดุก ปลาช่อน ซึ่งเป็นปลาที่มีความแข็งแรงและมีกำลังแรงกระโจนมาก เพราะฉะนั้นการทำนาดาผู้ทำต้องมีความอดทนไม่ใช่เพียงทำให้เสร็จแต่ไม่

คำนึงถึงความแข็งแรงทนทานก็จะเท่ากับทำร้ายตัวเองและด้วยวิถีของความเป็นมุสลิมงานทุกอย่างต้องทำด้วยความตั้งใจ เพราะนอกจากจะเป็นบาปตามแนวความเชื่อแล้วในความเป็นจริงอีกไม่นานก็จะไม่มีลูกค้าแวะเวียนมาสั่งทำ ซึ่งนั่นหมายถึงการถดถอยของรายได้และแนวโน้มในอาชีพด้วย

การใช้นาคาดักปลานั้น จะต้องนำนาคาแต่ละลูกวางลงริมน้ำไม่ไกลจากตลิ่งนัก เพื่อป้องกันกระแสน้ำพัดพา แล้วใช้หลักไม้อีก 5 ท่อน ตอกประกบลงไปชิดนาคาโดยรอบเพื่อให้ฐานล่างของนาคาถูกตรึงอยู่กับที่ไปตลอดคืนจนถึงรุ่งสาง ส่วนที่ใกล้บริเวณนาคาก็ปล่อยให้หญ้าหรือพันธุ์ไม้น้ำขึ้นรกเพื่อจูงใจให้สัตว์น้ำหลากหลายแวะเวียนมาใกล้นาคา

นาคาลูกหนึ่งใช้เวลาทำประมาณ 10-12 วัน หรือเต็มที่ไม่กินครึ่งเดือนขนาดความสูงมีตั้งแต่ 3 ศอกไปจถึง 8 ศอก ขายได้ในราคาลูกละ 1,200 – 2,000 บาท ราคาของนาคามีอัตราค่าฝีมือไม่ธรรมดาเมื่อเทียบกับงานจักสานประเภทอื่น หากมองอย่างนี้ทุกคนก็คิดว่าราคานาคาสูงเกินไป แต่เมื่อนำมาพิจารณาแล้วจะรู้ว่านาคามีรายละเอียดที่ผู้ทำต้องรอบคอบอยู่หลายอย่างทั้งการจัดวางตำแหน่งของท่อนไม้ไผ่ที่เหลามาใช้ และการสอดเส้นขวางของนาคาจากก้นถึงปากไม่ได้มีพื้นที่เหมือนกันมีทั้งตอกเว้าโปนขยาย และสอบผายตามศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

ภูมิปัญญาพื้นบ้านบูดูสายบุรี

บูดูเป็นอาหารคาว ของชาวภาคใต้ เป็นอาหารที่เป็นเครื่องเคียงในมื้ออาหารเช่นเดียวกันที่ต้องมีน้ำพริกเป็นเครื่องเคียงในมื้ออาหาร แหล่งผลิตบูดูที่ขึ้นอยู่ที่อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

จรินทร์ ปราดเปรื่อง ผู้ผลิตน้ำบูดูสายบุรีระดับสามดาวของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อยู่บ้านเลขที่ 270 /1 หมู่ที่ 2 ตำบลปะเสยะวอ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ได้อธิบายถึงวิธีการหมักน้ำบูดูของสายบุรีไว้ว่า

กรรมวิธีในการหมักบูดู เริ่มจากนำปลาทะเลมาล้างทำความสะอาดแล้วนำไปคลุกเคล้ากับเกลือเม็ด แล้วนำไปบรรจุไห โอ่ง ปิดให้มิดชิดให้ดีควรผนึกด้วยปูนขาว วางไว้ที่โล่งให้ถูกแดดหมักไว้ประมาณ 1 ปี กระทั่งเนื้อปลาเปื่อยและหลุดออกจากก้าง แล้วนำไปกรองด้วยกระชอนหรือผ้าขาวบาง ๆ เพื่อแยกก้างออกทิ้ง นำเอาน้ำที่มีเนื้อปลาละลายปนอยู่ไปบรรจุขวดจะได้น้ำบูดูอย่างเด็มเพื่อใช้ปรุงเป็นอาหารต่อได้ต่อไป

เมื่อได้บูดูแล้วสามารถนำไปปรุงอาหารได้ 2 แบบ คือ แบบบูดูเด็ม แบบบูดูเด็มรับประทานกับผัดสดหรือผัดลวดก็ได้ รับประทานกับข้าวสวยร้อน ๆ อร่อยถูกใจ วิธีการปรุงน้ำบูดูเด็มเริ่มด้วยต้นน้ำบูดูให้ดือด ยกลงให้เย็นแล้วใส่เครื่องปรุง ประกอบด้วย มะนาว น้ำตาล กุ้งแห้งหรือปลาป่น หอมแดงซอยละเอียด พริกขี้หนูซอย และใบมะกรูดหั่นละเอียด ชิมให้ได้รสชาติเด็ม เปรี้ยว หวาน ตามชอบ

บูดูหวาน เป็นการนำบูดูเด็มไปผสมกับน้ำตาลปี๊บและน้ำใส่เครื่องปรุงใบมะกรูด ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียมทุบพอแตก แล้วนำไปเคี่ยวรวมกัน เรียกว่า น้ำบูดูข้าวยำหรือน้ำเคยข้าวยำ

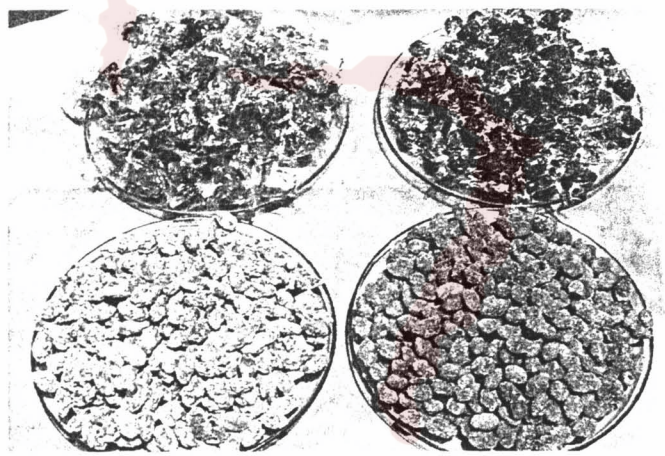
ลูกหยีปรุงรส

ต้นหยีเป็นไม้ยืนต้นที่ขึ้นในพื้นที่แถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต้นหยีให้ผลออกมาประมาณเดือนพฤษภาคม – เดือนกันยายน ผลมีลักษณะออกมาเป็นช่อ ในช่อก็จะมีผลลูกเล็กๆเปลือกสีดำหรือเทาอมดำ รูปร่างเรียว พอแกะปลือกออกเนื้อข้างในมีสีแดงนุ่มหุ้มเมล็ดสีดำไว้ข้างใน

ลูกหยีที่ขึ้นชื่อของปัตตานีอยู่ที่อำเภอยะรัง เป็นแหล่งที่ผลิตและส่งลูกหยีออกตลาดมากที่สุด ลูกหยีแปรรูปมีหลายชนิด ได้แก่ ลูกหยีฉาบ ลูกหยีทรงเครื่อง ลูกหยีกวนทั้งแบบมีเมล็ดและไม่มีเมล็ด ลูกหยีวีระวงศ์ เป็นเครื่องหมายการค้าที่เรียกได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอยะรังไปแล้วนางสมพร ประชานนท์ อายุ 46 ปี (เกิดเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2501) บ้านเลขที่ 74 หมู่ที่ 3 ตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตานี เป็นบุตรของนายฮกไฮ มีพี่น้องสองคน ได้นำขึ้นทะเบียนสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การทำลูกหยีแปรรูปมีหลายแบบซึ่งมีส่วนประกอบและกรรมวิธีในการผลิตไม่แตกต่างกันมากนัก และส่วนประกอบต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเหมือนกันหรือต่างกันเพียงปริมาณที่ใส่ลงไปจะมากน้อยเท่านั้น

ลูกหยีฉาบแก้ว เป็นลูกหยีที่ตากแดดมาแล้ว 1 วัน นำมาแกะเปลือกออกแล้วนำลูกหยีไปฉาบในเครื่องปรุงที่กำลังเดือด ซึ่งประกอบด้วย น้ำตาล เกลือ แบะแซ ใส่น้ำเล็กน้อย และพริกป่น คนให้เข้ากัน กระทั่งลูกหยีแห้ง (ลักษณะเหมือนการทำกล้วยฉาบ) ลูกหยีฉาบแก้วมี 2 แบบ คือแบบมีเมล็ดและไม่มีเมล็ด

ต้นหยีไม้ยืนต้นที่ขึ้นในพื้นที่แถบสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และ ผลิตภัณฑ์ลูกหยีแปรรูปมีหลายชนิด

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ลูกหยีฉาบทรงเครื่อง นำลูกหยีที่ตากแดดมาแล้ว 1 วัน นำมาแกะเปลือกออกแล้วนำลูกหยีไปฉาบในเครื่องปรุงที่กำลังเดือด ซึ่งประกอบด้วย น้ำตาล เกลือ แบะแซ ใส่น้ำเล็กน้อย และพริกป่น ฉาบลูกหยีโดยคนให้เข้ากับเครื่องปรุงจากนั้นนำลูกหยีฉาบให้คลุกน้ำตาลอีกครั้ง ลูกหยีฉาบทรงเครื่องก็มี 2 แบบเช่นกัน คือ แบบมีเมล็ดและไม่มีเมล็ด

ลูกหยีกวน นำลูกหยีที่ตากแดดให้แห้งถึง 2 ครั้ง คือตากแดดครั้งแรกแกะเปลือกออก แล้วนำไปตากแดดซ้ำอีกครั้ง แล้วนำไปกวน ลูกหยีกวนที่ไม่มีเมล็ดก็ให้แกะเมล็ดออกก่อนนำไปกวน เครื่องปรุงที่ใช้ในการทำลูกหยีกวน ได้แก่ น้ำ น้ำตาล เกลือ แบะแซ และพริกป่น เคี่ยวเครื่องปรุงให้เหนียวแล้วนำลูกหยีที่เตรียมไว้ใส่ลงไปกวนให้เข้ากันกับเครื่องปรุง ลูกหยีกวนมี 2 แบบ คือ แบบมีเมล็ด และไม่มีเมล็ด นอกจากนี้ยังมีลูกหยีคลุกรสจัดแบบมีเมล็ดและไม่มีเมล็ดอีกด้วย

ผลิตภัณฑ์ลูกหยีปรุงรสทุกแบบ ส่วนใหญ่นำไปบรรจุเป็นห่อเล็ก ๆ คล้ายลูกอมแล้วแล้วใส่ในบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม สามารถนำไปเป็นของฝากของที่ระลึกได้เป็นอย่างดี

การทำลูกหยีปรุงรสนี้เป็นภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อนที่เห็นทรัพยากรในท้องถิ่นที่มีมากจึงได้นำมาแปรรูปให้สามารถเก็บกินได้นานและส่งจำหน่ายได้

แบบแผนทางประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีเป็นเรื่องของการสั่งสม สืบทอด และปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจนคนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าเป็นเรื่องดีงาม เป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต เป็นธรรมเนียมที่ต้องประพฤติปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งการกระทำนั้นเกิดจากความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งนั้น

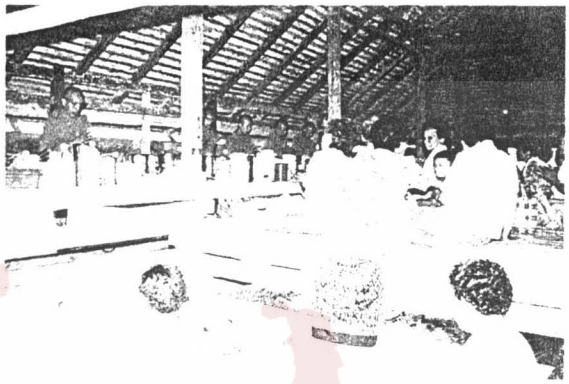
จังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่มีประเพณีวัฒนธรรมที่หลากหลาย อันเนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ในในจังหวัดปัตตานี มีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่น ๆ ต่อไปนี้ขอกล่าวประเพณีที่น่าสนใจดังนี้

พิธีลาซัง

พิธีลาซัง (ปูยอมือแน) เป็นพิธีฉลองนาหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว **“ลาซัง”** เป็นภาษาท้องถิ่นภาคใต้ คือ ลาต้นข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้ว พิธีนี้มักจะทำให้เดือน 5 หรือ เดือน 6 หลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วทุกๆ ปี ชาวนาแถบอำเภอปะนะเระ อำเภอมายอ และอำเภอโคกโพธิ์ ถือปฏิบัติแต่โบราณกาล

เมื่อเสร็จการเก็บเกี่ยวข้าวเรียบร้อยผู้อาวุโสแก่ประจำหมู่บ้านจะกำหนดวันและสถานที่ทำพิธีซึ่งมักจะถือย่านกลางหมู่บ้าน ณ กลางทุ่งนาแห่งใดแห่งหนึ่ง และแจ้งกำหนดวันทำการและสถานที่ให้ทราบทั่วกัน เมื่อถึงกำหนดวันทำการทุกๆ คน จะเก็บซังข้าวในนาของตนทุกแปลง นำไปรวมกันมัดเข้าเป็นรูปคนสมมติเป็นชายคนหนึ่ง หญิงคนหนึ่งชายชื่อชมพูก หญิงชื่อสุนทรี ซึ่งมีมตินับถือว่าเป็นผีเสื้อผู้คลบันดาลประสิทธิ์ประสาทความอุดมสมบูรณ์ของข้าวกล้าพืชผล และกำจัดศัตรูพืชทั้งมวล (ผีเสื้อเพี้ยนมาจาก “ผีเชื้อ“-เชื้อสายหมายถึงบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ทวด คนไทยในแคว้นลาวเหนือเรียก **“แถน”** หมายถึงเทวดา) จัดอาหารคาวหวานมี ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า ข้าวต้ม (ข้าวต้มลูกโยนห่อด้วยใบกะพ้อ) ขนม โดยมากคือขนมต้มข้าว ไก่ต้มและไข่ต้ม ก่อนทำพิธีบวงสรวง จัดแบ่งอาหารที่นำออกมาเป็น 2 ส่วน นำไปถวายวัดที่ใกล้เคียงส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเอาไว้บวงสรวง เสร็จแล้วใช้เลี้ยงดูซึ่งกันและกัน

ประเพณีลาซัง หรือ ปูยอมือแน เป็นพิธีฉลองนาหลังจากการเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว

การบวงสรวงจัดตั้งร้านกลางแจ้งไม่มีหลังคา (ศาลเพียงตา) นำเอาเครื่องบวงสรวงมีอาหารต่างๆ ดังกล่าว ดอกไม้ ธูปเทียน ดอกมะพร้าว (จั่นมะพร้าว) มะพร้าวอ่อนปอกเปลือก และเฉาะเปลือกเปิดออก นำขึ้นไปตั้งบนร้าน นำรูปนายชุมพุกและนางสุนทรี มาตั้งหน้าร้านผู้เฒ่าในตำบลทำหน้าที่เป็นผู้กล่าวบวงสรวง และกระทำพิธีแต่งงานให้แก่รูปจำลองทั้ง 2 โดยกล่าวทำขวัญแต่งงานโดยตลอด เสร็จแล้วผู้ที่มาชุมนุมร่วมเลี้ยงอาหารซึ่งกันและกันเป็นอันเสร็จพิธี โดยมากนิยมทำกันวันเดียวเริ่มตั้งแต่ตอนเช้าเสร็จพิธีรวมเที่ยงวันบางแห่งกระทำกันสามวัน วันต้นทำพิธีดังกล่าว วันที่ 2 วันที่ 3 มีมหรสพแสดงกลางทุ่งนาซึ่งโดยมากใช้หนังตลุงสมโภชในตอนกลางคืน

วันชิงเปรต หรืองานเดือนสิบ หรืองานสารทไทย

เป็นงานประเพณีของชาวพุทธในจังหวัดปัตตานี ที่ทำกันในเดือน 10 ของจันทรคติทุกปี ปีละ 2 ครั้ง แต่ถ้าปีใดมีเดือน 8 สองครั้ง จะมีงาน 3 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งจะเรียกวันแตกต่างกันไป เช่น ถ้าจัดครั้งแรกเรียกวันรับเปรตวันส่งเปรต เป็นประเพณีทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วที่เรียกว่า **“บุพเปตพลี”**

ประเพณีทำบุญเดือนสิบเกิดจากความเชื่อว่า บรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้วบางพวกก็ไปสู่ที่ชอบ บางพวกไปสู่ที่ชั่วได้รับทุกข์ทรมานต่าง ๆ นานา และได้รับความอดอยากอย่างแสนสาหัส ผู้มีบาปกรรมต้องไปทนทุกข์ทรมานเป็นเปรตอยู่ในอบายภูมิ พญายมบาลผู้ทำหน้าที่ลงทัณฑ์ในยมโลก จะได้ปลดปล่อยเปรตเหล่านี้ให้มาเยือนโลก เยี่ยมลูกหลาน พร้อมทั้งรับส่วนกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ โดยกำหนดทำปีละ 2 ครั้ง คือวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบ เป็นวันรับตายายหรือรับเปรต ครั้งที่ 2 ในวันแรม 15 ค่ำ เดือนสิบ เป็นวันส่งตายายหรือส่งเปรต

ก่อนวันทำบุญชาวบ้านจะเตรียมอาหารและขนมเดือนสิบ ซึ่งเป็นขนมที่ทำขึ้นในการทำบุญเดือนสิบโดยเฉพาะ สำหรับชาวปัตตานีอาจจะแตกต่างจากจังหวัดอื่นบ้าง แต่ที่สำคัญซึ่งขาดไม่ได้ คือ ขนมเจาะหู กับข้าวต้มห่อด้วยใบกะพ้อเป็นหลัก นอกนั้นจะใช้ขนมอื่นก็ได้ เช่น ขนมลา ขนมเทียน เมื่อถึงวันงานชาวบ้านก็จะเตรียมสำรับกับข้าว ขนม ข้าวต้ม ผลไม้ ไปถวายพระ แต่ที่เป็นพิเศษ คือ ข้าวของ

สำหรับเปรต นิยมนำอาหารมาห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูปสามเหลี่ยมเหมือนกับห่อข้าวต้ม บางห่ออาจมีเหรียญหรือธนบัตร เสร็จแล้วร้อยเป็นพวง

การมาทำบุญที่วัด นอกจากการเลี้ยงพระซึ่งเป็นภารกิจปกติแล้ว ทุกคนจะนำอาหารมารับประทานร่วมกัน และเป็นพิเศษคือนำขนม ข้าวต้ม มาแจกผู้สูงอายุที่นับถือ การตั้งอาหารให้เปรต นิยมตั้งบนร้านเปรตที่ทำไว้สูง มีเสาเดียวผู้นำอาหารไปวางปีนขึ้นทางบันได เมื่อจะชิงเปรตก็เอาบันไดที่พาดออก ผู้ที่จะปีนร้านเปรตก็จะแต่งตัวเป็นเปรต ซึ่งต้องใช้ความพยายามมาก เพราะเสาตัวเดียวทาด้วยน้ำมันหรือของเหลวที่ลื่นเป็นที่สนุกสนาน เชื่อว่าถ้าได้นำเปลือกหรือใบกะพ้อที่แกะเอาอาหารที่ห่อออกหมดแล้วไปแขวนที่ต้นไม้ผลจะทำให้ออกดอกผลดก บางแห่งนอกจากจะตั้งร้านเปรตในวัดแล้วยังทำนอกวัดด้วยเพื่อให้เปรตบางจำพวกที่บาปหนาที่ไม่สามารถเข้าวัดได้มีโอกาสได้รับส่วนบุญอันนี้

ประเพณีวันชิงเปรต เป็นประเพณีของชาวพุทธในจังหวัดปัตตานี
ที่ทำกันในเดือน 10 ของจันทรคติทุกปี

ประเพณีลากพระ หรือชักพระ

มีหลายจังหวัดที่จัดประเพณีนี้เป็นประจำทุกปีในวันออกพรรษา สำหรับจังหวัดปัตตานีมีงานชักพระที่จัดเป็นงานเทศกาลประจำปี มีการลากพระมาชุมนุมกัน คืองานชักพระ อำเภอโคกโพธิ์ และงานชักพระ อำเภอปะนาเระ

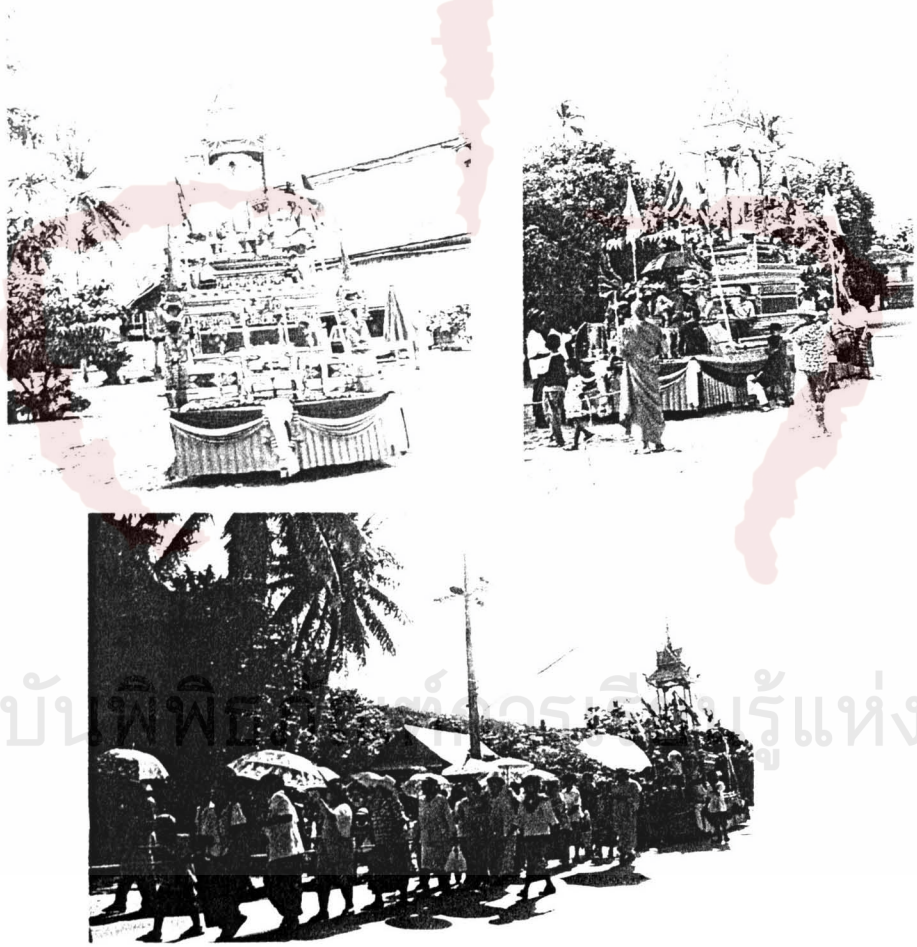
ประเพณีลากพระหรือชักพระตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ทางภาคกลางมีประเพณีตักบาตรเทโว หรือคำเดิมว่า "เทโวโรหณะ" ซึ่งมีที่มาของประเพณีและวิธีการทำพิธีคล้ายกับประเพณีลากพระของชาวใต้ และมีเหตุผลในการจัดงานนี้ คือ เมื่อครั้งที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จแสดงธรรมเทศนาโปรดพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หรือดุสิตเทพพิภพนั้น พระองค์ได้เสด็จกลับมายังมนุษยโลกทางบันไดแก้วถึงที่ประตูเมืองสังกัสสะในตอนเช้าตรู่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ตรงกับวันออกพรรษา พุทธบริษัทต่างยินดีจึงอัญเชิญพระพุทธองค์ขึ้นประทับบนบุษบกที่ได้จัดเตรียมไว้ แล้วแห่แหนกลับไปยังที่ประทับ

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แห่งชาติ

กล่าวสำหรับจังหวัดปัตตานีแล้ว มีประเพณีลากพระเดือน 5 ที่วัดคอกควาย อำเภอปะนาเระ เป็นการลากพระบนบก ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 ของทุกปี ปฏิบัติสืบต่อกันมานับร้อยปี มีวัตถุประสงค์เพื่อความสนุกสนานภายหลังจากวันว่างที่เป็นประเพณีวันสรงน้ำพระ และทำบุญกระดูกปู่ย่าตายาย ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5

สำหรับการเตรียมการทางวัดจะจัดเตรียมเรือพระ ซึ่งมีทั้งลากในน้ำ ถ้ามีลำน้ำ ถ้าไม่มีน้ำก็ลากเรือบก มีแท่นประดิษฐานพระพุทธรูปบนเรือพระ มีหลังคาทำเป็นบุษบกหรือชาวบ้านเรียก พนม ตกแต่งสวยงาม ส่วนชาวบ้านเตรียมอาหารที่สำคัญ คือ ข้าวต้มห่อด้วยใบกะพ้อ

เมื่อถึงวันงานจะเริ่มต้นที่วัดชาวบ้านนำข้าวต้มมัดมาบรรทุกในเรือพระ เมื่อพระฉันเสร็จสรรพแล้วก็ช่วยกันลากเรือพระออกจากวัดไปสู่ที่หมาย ประมาณว่าให้ไปถึงที่หมายก่อนเวลาพระฉันเพล พอตกบ่ายลากเรือพระกลับวัด ขากลับนี้ก็จะเป็นช่วงสนุกสนานที่ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยมาเล่นสนุกกันตลอดเวลาของการชักพระจะมีการตีกลอง ฆ้อง ประโคมตลอดเวลา ส่วนรูปแบบการจัดก็แตกต่างกันไป เช่น บางวัดมีงานมหรสพแสดงที่วัด บางแห่งนำเรือพระไปค้างคืนมีการแสดงเป็นงานเทศกาล บางแห่งลากพระไปกลับก็จบกัน เป็นต้น

งานชักพระ ซึ่งจัดเป็นงานเทศกาลประจำปี ของอำเภอโคกโพธิ์ และ
อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ประเพณีแห่นก

แห่นก เป็นประเพณีพื้นเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ซึ่งได้กระทำสืบเนื่องกันมาเป็นเวลานาน จัดขึ้นเป็นครั้งคราวตามโอกาสเพื่อความสนุกรื่นเริง เป็นประเพณีที่แสดงออกเกี่ยวกับความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในศิลปะ และอาจจัดขึ้นในโอกาสเพื่อเป็นการแสดงคารวะ แสดงความจงรักภักดีแก่ผู้ใหญ่ที่ควรเคารพนับถือ หรือในโอกาสต้อนรับแขกเมือง บางทีอาจจะจัดขึ้นเพื่อความรื่นเริงในพิธีการเข้าสุหนัต หรือที่เรียกว่า "มาโซะยาวี" หรือจัดขึ้นเพื่อการประกวดเป็นครั้งคราว

จากตำนานบอกเล่ากล่าวถึงความเป็นมาของประเพณีแห่นกว่าเริ่มที่ยาวอ(ชวา) กล่าวคือ มีเจ้าผู้ครองนครแห่งยาวอพระองค์หนึ่ง มีพระโอรสและพระธิดาหลายพระองค์ พระธิดาองค์สุดท้องทรงเป็นที่รักใคร่ของพระบิดาเป็นอย่างยิ่ง จึงได้รับการเอาอกเอาใจทั้งจากพระบิดาและข้าราชบริพาร ต่างพยายามแสวงหาสิ่งของและการละเล่นมาบำเรอ ในจำนวนสิ่งเหล่านี้มีการจัดทำนกและจัดตกแต่งอย่างสวยงาม แล้วมีขบวนแห่แหนไปรอบ ๆ ลานพระที่นั่ง เป็นที่พอพระทัยของพระธิดาเป็นอย่างยิ่ง จึงโปรดฯ ให้มีการจัดแห่นกถวายทุก 7 วัน

อีกตำนานหนึ่งว่า ชาวประมงได้นำเหตุมหัศจรรย์ที่ได้พบเห็นมาจากท้องทะเลขณะที่ตระเวนจับปลามาเล่าว่า พวกเขาได้เห็นพญานกตัวหนึ่งสวยงามอย่างมหัศจรรย์ ผุดขึ้นมาจากท้องทะเลแล้วบินทะยานขึ้นสู่อากาศแล้วหายลับไปสู่ท้องฟ้า พระยาเมืองจึงซักถามถึงรูปร่างลักษณะของนกประหลาดตัวนั้น ต่างคนต่างก็รายงานแตกต่างกันตามสายตาของแต่ละคน พระยาเมืองตื่นเต้นและยินดีมาก ลูกชายคนสุดท้องก็รบเร้าจะใคร่ได้ชม พระยาเมืองจึงป่าวประกาศรับสมัครช่างผู้มีฝีมือหลายคนให้ประดิษฐ์รูปนกตามคำบอกเล่าของชาวประมงซึ่งได้เห็นรูปที่แตกต่างกันนั้น ช่างทั้งหลายประดิษฐ์รูปนกขึ้นรวม 4 ลักษณะ คือ

1. นกกาเฆาะซูรอ หรือนกกากะสุระ นกชนิดนี้ตามการสันนิษฐานน่าจะเป็น "นกการเวก" เป็นนกสวรรค์ที่สวยงามและบินสูงเทียมเมฆ การประดิษฐ์มักจะตกแต่งให้มีหงอนสูงแตกออกเป็นสี่แฉก นกชนิดนี้ชาวพื้นเมืองเรียกว่า "นกทูนพลู" เพราะบนหัวมีลักษณะคล้ายบายศรีพลูที่ประดับในถาดเวลาเข้าขบวนแห่ ทำเป็นกนกลวดลายสวยงามมาก มักนำไม้ทั้งท่อนมาแกะสลักตานก แล้วประดับด้วยลูกแก้วสี ทำให้กลอกกลิ้งได้ มีงาขึ้นออกมาจากปากคล้ายงาช้างเล็ก ๆ พอสมกับขนาดของนก

2. นกกรุดาหรือนกครุฑ มีลักษณะคล้ายกับครุฑที่เห็นโดยทั่วไป

3. นกบือเฆาะมาศหรือนกยูงทอง มีลักษณะคล้ายกับนกกาเฆาะซูรอมาก การประดิษฐ์ตกแต่งรูปนกพญายูงทองนั้น ต้องทำกันอย่างประณีตถี่ถ้วน และใช้เวลามาก

4. นกบุหรงซีงอหรือนกสิงห์ มีรูปร่างคล้ายราชสีห์ ตามคตินกนี้มีหัวเป็นนกแต่ตัวเป็นราชสีห์ ตามนิทานเล่ากันว่ามีฤทธิ์มาก ทั้งเหาะเหินเดินอากาศ และดำน้ำได้ ปากมีเขี้ยวงาน่าเกรงขาม

ในการประดิษฐ์นกนิยมใช้ไม้เนื้อเหนียว เช่น ไม้ตะเคียน ไม้กายีร นำมาแกะเป็นหัวนก เนื้อไม้เหล่านี้ไม่แข็งไม่เปราะจนเกินไป สะดวกในการแกะของช่าง ทั้งยังทนทานใช้การได้นานปี สำหรับตัว

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นกจะใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นโครง ติดคานหาม แล้วนำกระดาษมาติดรองพื้น ต่อจากนั้นก็ตัดกระดาษสีเป็นขน ประดับส่วนต่าง ๆ สีที่นิยมได้แก่ สีเขียว สีทอง (เกรียบ) สีนอกนั้นจะนำมาใช้ประดับตกแต่งเพื่อให้สีตัดกันแลดูเด่นขึ้น

การจัดขบวนแห่นก

ในการจัดรูปขบวนแห่นก ตามธรรมเนียมโบราณมีการจัดรูปขบวนดังนี้

1. คนตรีนำหน้าขบวนนก ประกอบด้วย คนเป่าปี่ชวา 1 คน กลองแขก 1 คู่ ใช้คนตี 2 คน ฆ้องใหญ่ 1 ใบ ใช้คนหามและคนตีฆ้องรวม 2 คน คนตรีนี้จะบรรเลงนำหน้าขบวนนกไปจนถึงจุดหมาย

2. ขบวนบุหงาสิเระ (บายศรี) จัดเป็นขบวนที่สวยงาม ผู้ทูนพานบายศรีต้องเป็นสตรีแต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสีสันตามประเพณีท้องถิ่น

3. ขบวนผู้ดูแลนก ทำนองเดียวกับจัตุลังคบาท ทหารประจำเท้าช้างของแม่ทัพสมัยโบราณ ใช้คน 2 คน แต่งกายแบบนักรบ มือถือกริชเดินนำหน้านก คัดเลือกจากผู้ชำนาญการร่ายรำสิละ รำกริช รำหอก อันเป็นศิลปะการต่อสู้อย่างหนึ่งของชาวมุสลิมเมื่อขบวนแห่ไปถึงจุดหมายหรืออาคันตุกะพักอยู่ ผู้ดูแลนกก็จะใช้ศิลปะการร่ายรำสิละ รำกริช รำหอกให้แขกชมอีกด้วย ครุฑในวรรณคดี นักหัสดีลึงค์ในนิยายปรัมปรา กำลังลอยเลื่อนลงมายืนบนคานหาม จำนวนคนหามมากน้อยแล้วแต่ขนาดและน้ำหนักของนก นกขนาดใหญ่อาจใช้คนหามถึง 16 คน แต่ละคนแต่งเครื่องแบบพลทหาร ถือหอกเป็นอาวุธ

4. ขบวนพลกริช ขบวนพลหอก ผู้คนในขบวนแต่งกายอย่างนักรบสมัยโบราณ ถือหอก กริช เดินตามหลังขบวนนก ดุจเหล่าทหารหาญเคลื่อนเข้าสู่สมรภูมิอันมีพระราชาเป็นผู้นำจำนวนทหารกริช ทหารหอก มีมากเท่าไรก็จะทำให้ขบวนแห่นกดูน่าเกรงขามมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

ประเพณีขบวนแห่นก

สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาซูรอ

ประเพณีอาซูรอ เป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส อาซูรอ เป็นภาษาอาหรับ หมายถึงวันที่ ๑๐ ของเดือนมูฮรอม ซึ่งเป็นเดือนแรกของปฏิทินอิสลาม ชาวไทยมุสลิมนิยมกวนขนมอาซูรอ กันในเดือนนี้ จึงเรียก ขนมอาซูรอ

ประวัติความเป็นมาของการกวนขนมอาซูรอ สืบเนื่องจากได้เกิดน้ำท่วมใหญ่ในสมัยนบีนูฮ (ศ็อลฯ) ทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไร่นาของประชาชน และสาวกของ นบีนูฮ (ศ็อลฯ) และคนทั่วไปอดอาหาร นบีนูฮ (ศ็อลฯ) จึงประกาศให้ผู้ที่มีสิ่งของเหลือพอจะรับประทานได้ ให้เอามากองรวมกัน และให้เอาของเหล่านั้นมากวนเข้าด้วยกัน เมื่อปรุงเสร็จแล้วจึงนำมาแจกจ่ายให้ทุกคนรับประทานกัน และการคิดปรุงอาหารชนิดใหม่ขึ้นมาจึงทำให้มุสลิมที่ศรัทธาต่ออัลเลาะห์(ซุบฮาฯ) ทุกคนรอดพ้นจากความอดอยากหิวโหย ท่านนบีนูฮ (ศ็อลฯ) และครอบครัวรวมทั้งสหายของท่านระลึกถึงพระคุณของอัลเลาะห์ (ซุบฮาฯ) จึงได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับขั้นตอนและพิธีการในการปฏิบัติของประเพณีอาซูรอมีดังต่อไปนี้

เมื่อถึงวันที่ 10 เดือนมุหัรร้อม ชาวไทยมุสลิมจะจัดพิธีอาซูรอ โดยจะจัดทำขึ้นในแต่ละบ้านของตนเองก็ได้ หรือจะจัดร่วมกันที่มัสยิดก็ได้ เมื่อบ้านใดจะทำอาซูรอก็จะประกาศ หรือบอกกล่าวให้คนในชุมชนทราบให้มาช่วยกันทำ คือแต่ละบ้านจะช่วยนำข้าวของ ได้แก่ มะพร้าว ข้าวสาร น้ำตาลทราย ถั่วเขียว เผือก มัน และอื่น ๆ

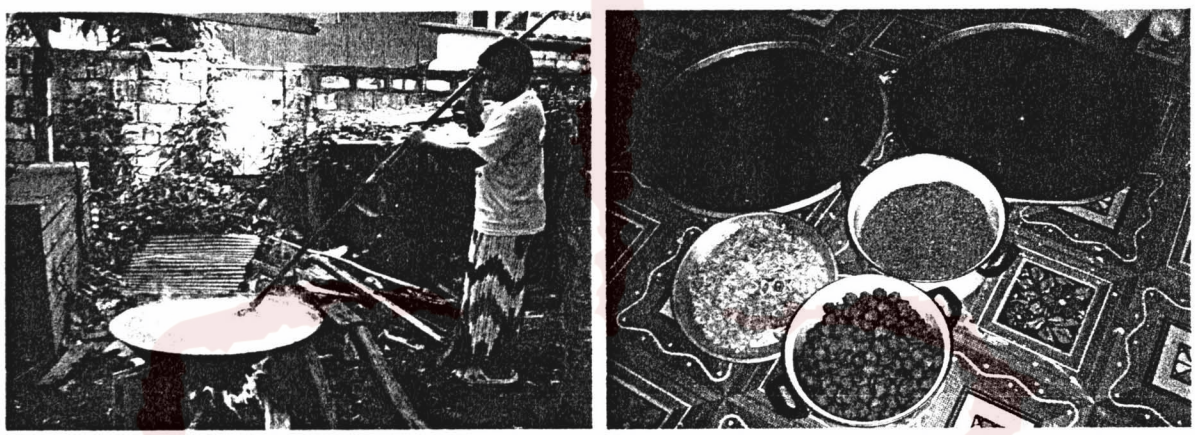
การกวนข้าวอาซูรอ เริ่มด้วยการที่นำอาหารดิบ เช่น เผือกมัน ฟักทอง มะละกอ กล้วย ข้าวสาร ถั่ว เป็นต้น มารวมเข้าด้วยกัน แล้วปอกหั่น ตัด ให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย จากนั้นนำเครื่องปรุง เช่น ข่า ตะไคร้ หอม กระเทียม ผักชี ยี่หร่า เกลือ น้ำตาล กะทิ มาเป็นเครื่องผสมโดยหั่นตัดให้เป็น ชิ้นเล็กๆ เช่นเดียวกัน สำหรับกะทิ จะคั้นเฉพาะน้ำมาผสม

การเตรียมส่วนประกอบในการทำข้าวอาซูรอ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้แห่งชาติ

วิธีกวน นำกะทะใบใหญ่ ตั้งไฟ มีไม้พายสำหรับคนขนมอาซูรอ หลังจากตั้งกะทะ บนเตา คั้นน้ำกะทิใส่ลงไป ตำหรือบดเครื่องแกงหยาบ ๆ ใส่ลงในน้ำกะทิ เมื่อกะทิเดือดใส่อาหารดิบต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วคนด้วยไม้พาย จนกระทั่งทุกอย่างเปื่อยยุ่ย กวนต่อไปจนเป็นเนื้อเดียวกัน เมื่อแห้งได้ที่แล้วตักใส่ถาดโรยหน้าด้วยไข่เจียวหั่นบาง ๆ หรืออาจโรยหน้ากุ้ง เนื้อสมัน ปลาสมัน ผักชี หอมหั่นฝอย แล้วแต่รสนิยมของท้องถิ่น แล้วตัดเป็นชิ้นๆ แล้วนำขนมไปแจกจ่ายให้ทุกคนในชุมชน ตลอดจนเพื่อนบ้านต่างศาสนาก็จะได้รับประทานขนมนั้นด้วย การทำขนมอาซูรอแต่ละครั้งจะช่วยกันกวนหลาย ๆ กระทะ เช่น 10-20 กระทะ กรณีจัดทำที่มัสยิดประชาชนในหมู่บ้านจะบริจาคข้าวของมาร่วมและช่วยกันทำอาซูรอ บางคนไม่มีข้างของก็จะสละแรงกายของตนเองมาช่วยกัน ปัจจุบันนี้พิธีกวนอาซูรอถือเป็นประเพณีประจำปี ที่มีทั้งหน่วยงานภาครัฐและประชาชนในจังหวัดปัตตานีร่วมมือกันจัด ดังจะเห็นได้จาก งาน "วันอาซูรอสัมพันธ์ปัตตานี" ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2549 ที่สนามกีฬากลางจังหวัดปัตตานี

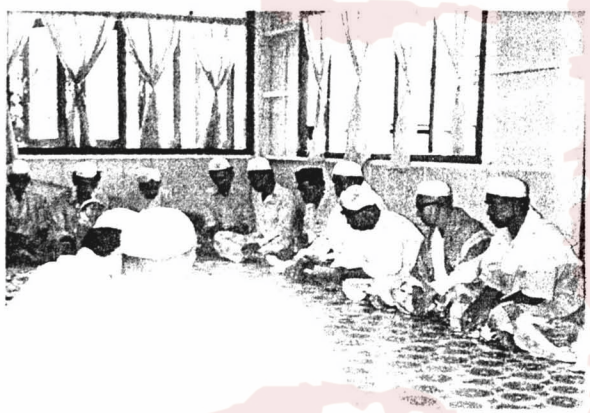
นายมะนุกำลังกวนข้าวอาซูรอ และข้าวอาซูรอที่กวนเสร็จแล้ว

ประเพณีเมาลิด

วันเมาลิด ชาวไทยมุสลิม เรียกเป็นภาษาท้องถิ่นว่า "วันเมาะโละ" หรือ "วันเหมาะโละ" คือการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองในวันคล้ายวันประสูติของท่านนบีมุฮำมัด (ศ็อลฯ) ซึ่งตรงกับวันขึ้น 12 ค่ำ เดือนรอบีอุ้ลเอาวัล (เดือนที่ 3 ของปฏิทินอิสลาม) ชาวไทยมุสลิมมักนิยมจัดงานวันเมาลิดตั้งแต่วันที่ 12 จนถึงสิ้นเดือนรอบีอุ้ลเอาวัล เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดี ภารกิจที่ท่านศาสดานบีมุฮำมัด (ศ็อลฯ) ได้ทำการเผยแพร่ศาสนาอิสลามด้วยความยากลำบาก เพื่อให้เกิดความศรัทธาและยอมรับการปฏิบัติของท่านศาสดานบีมุฮำมัด (ศ็อลฯ) อันจะก่อให้เกิดความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามหลักของศาสนา

ในการจัดงานวันเมาลิดนั้น ก่อนอื่นเจ้าภาพจะกำหนดวันที่เห็นว่ามีความเหมาะสม ซึ่งสามารถกำหนดได้ตั้งแต่วันที่ 12 ของเดือนรอบีอุ้ลเอาวัลเป็นต้นไปจนถึงสิ้นเดือน มีการเชิญแขกในพิธี

ล่วงหน้า แขกที่สำคัญได้แก่ อิหม่าม คอเต็บ บิหลั่น โต๊ะครู โต๊ะฮัจยี และเพื่อนบ้าน เมื่อถึงวันเวลาที่กำหนด เจ้าภาพก็จะเชิญแขกไปรวมกันในสถานที่จัดงาน ก่อนจะมีการเลี้ยงอาหาร เจ้าภาพจะนำ *บันซันญี* หรือบทสวดเพื่อสดุดีท่านนบีมุฮำมัด(ศ็อลฯ) ซึ่งเป็นหนังสือที่เขียนเป็นภาษาอาหรับกล่าวถึงประวัติและภารกิจของท่าน นำมาวางไว้บนหมอน ต่อจากนั้นก็จะมีการเชิญอิหม่าม โต๊ะครู หรือผู้ที่ได้รับเชิญที่มีเสียงไพเราะผลัดกันอ่านบันซันญีเป็นทำนองเสนาะไปจนจบ และปิดท้ายด้วยการอ่านดูอาอ์ (ขอพรให้แก่พระศาสดามุฮำมัดและญาติของท่าน) เป็นการเสร็จพิธีกรรมทางศาสนา จากนั้นเจ้าภาพก็จะยกสำรับอาหารและขนมออกมาเพื่อเลี้ยงแขก พร้อมทั้งมอบของที่ระลึกให้แก่ผู้ที่ได้รับเชิญ ของที่ระลึกที่มอบให้จะเป็นแก้วน้ำ สบู่ ไข่ต้มซึ่งอาจจะมีเงินรวมอยู่ด้วย และห่อด้วยกระดาษแก้วอย่างสวยงามพร้อมกลิ่นหอมจากใบเตยที่บรรจุในของที่ระลึก

วันเมาลิด เป็นการจัดงานเพื่อเฉลิมฉลองในวันคล้ายวันประสูติของท่านนบีมุฮำมัด (ศ็อลฯ) ซึ่งตรงกับวันขึ้น 12 ค่ำ เดือนรอบีอุ้ลเอาวัล (เดือนที่ 3 ของปฏิทินอิสลาม)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ในปัจจุบันทางราชการได้เห็นความสำคัญของประเพณีวันเมาลิด จึงได้สนับสนุนให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการอิสลามประจำประเทศไทย จัดงานนี้ขึ้นมาเพื่อชาวไทยมุสลิมจะได้มีโอกาสฉลองร่วมกันทั้งประเทศ พร้อมทั้งจัดกิจกรรม การละเล่นต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม เช่น ประกวดการอัญเชิญพระคัมภีร์อัลกุรอาน บรรยายธรรม ประกวดเพลงนซีด (เพลงสรรเสริญ

คุณธรรม) การอ่านชีวประวัติของท่านศาสดา นิทรรศการศาสนาอิสลาม การเปิดร้านขายอาหาร ประกวดดอกไม้ ขนม เป็นต้น

ประเพณีการถือศีลอด

ประเพณีการถือศีลอดของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีและมุสลิมอื่นทั่วโลกนั้น เป็นการปฏิบัติตามหลักศรัทธา 1 ใน 5 ข้อของรูก่นอิสลาม ตามศาสนบัญญัติเป็นสิ่งที่มุสลิมทั้งมวลต้องปฏิบัติเป็นการแสดงถึงการนอบน้อมและภักดีต่อองค์อัลลอฮ (ซ.บ.) การถือศีลอดนั้นชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานีเรียกเป็นภาษาไทยถิ่นว่า "เดือนบวช" การศีลอดเริ่มต้นจากวันที่ 1 หรือ 2 เดือนที่ 9 (รอมฎอน) แต่ไม่เป็นกำหนดแน่นอนตายตัว เพราะมุสลิมจะถือเอาการขึ้นต้นเดือนทางจันทรคติ โดยการมองดวงจันทร์ด้วยตาเปล่าเป็นหลัก เมื่อเห็นดวงจันทร์ทางทิศตะวันตกก็ให้ถือว่าเริ่มต้นเดือนใหม่ เมื่อเริ่มเดือนรอมฎอนชาวไทยมุสลิมจะเริ่มถือศีลอด

สำหรับขั้นตอนและพิธีการในการปฏิบัติของประเพณีการถือศีลอดมีดังต่อไปนี้

เมื่อเห็นดวงจันทร์และถึงกำหนดที่จะต้องถือศีลอดแล้ว ชาวไทยมุสลิม ต้องปฏิบัติดังนี้

1. นิยะฮ (เป็นภาษาอาหรับ บางท้องถิ่นออกเสียงว่า "เหนียด" มีความหมายว่าการตั้งเจตนา) ดังนี้ "ฉัน (ข้าพเจ้า) จะถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเพื่ออัลลอฮ (ซ.บ.) การตั้งเจตอย่างนี้เพื่อทำให้การถือศีลอดมีความสมบูรณ์

2. อดอาหาร รวมทั้งเครื่องดื่มและงดการสพทุกชนิด ตั้งแต่ แสงอรุณขึ้นจนกระทั่งพระอาทิตย์ตกดิน เป็นเวลา 29-30 วัน (ทั้งนี้ถือตามผลของการดูดวงจันทร์ในวันที่ 29 ของเดือนเป็นหลัก)

3. ละศีลอดเมื่อถึงเวลา (ดวงอาทิตย์ตกดิน)

4. ขณะถือศีลอดนั้นทั้งกลางวันและกลางคืนให้ทำการละหมาดตามปกติ 5 เวลา

5. อ่านคัมภีร์อัล-กรุอานบ่อย ๆ

6. ทั้งกลางวันและกลางคืนให้ละหมาดปกติวันละ 5 เวลา ส่วนในเดือนรอมฎอนนั้นให้ละหมาดพิเศษ หลังจากละหมาดปกติในเวลา

7. จะลุกขึ้นกินข้าวอีกครั้งหนึ่งเรียกว่า "ซาโหร์" ประมาณตี 3-4 ในตอนกลางคืน

การเข้าสุหนัต

การเข้าสุหนัต หรือ มาโซะยาวี เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของอิสลามที่มุสลิมทุกคนถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด คำว่า มาโซะยาวี เป็นภาษามลายูถิ่น หมายถึง การขริบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ มาโซะยาวี ในอดีตนิยมทำเมื่อเด็กอายุได้ 20 ปี แต่ปัจจุบันนิยมทำเมื่อเด็กอายุระหว่าง 6-15 ปี บางประเทศ เช่น ซาอุดิอาระเบีย นิยมทำมาโซะยาวีหลังคลอดไม่กี่วัน วัตถุประสงค์ของการทำมาโซะยาวี เพื่อความสะดวกในการทำความสะอาดอวัยวะเพศอันจะมีผลต่อการปฏิบัติศาสนกิจ คือการทำละหมาดในข้อที่ว่าต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อนการละหมาด นอกจากนั้นเพื่อป้องกันการเกิดโรคที่จะส่งผล

ถึงเพศสัมพันธ์ การขริบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศ เป็นสิ่งที่ท่านศาสดาต้องปฏิบัติ และให้ปฏิบัติในสังคมของชาวไทยมุสลิม จึงนิยมเรียกการขริบนี้ว่า **"คอตั่น"** ส่วนภาษามลายูใช้ศัพท์ว่า **"มาโซะยาวี"**

ประเพณีแห่เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว

ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปีจะมีงานสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวโดยจังหวัดปัตตานีจะให้ความสำคัญกับงานนี้เป็นพิเศษ งานสมโภชนี้จะมีความยิ่งใหญ่มโหฬารมีประชาชนจากต่างจังหวัดของไทยและจากประเทศเพื่อนบ้านเดินทางหลั่งไหลมาชมงานนมัสการเจ้าแม่กันอย่างเนืองแน่น ปกติจะมีการจัดงานประมาณ 7 วัน 7 คืน นับตั้งแต่วันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 บรรดาร้านค้ามาเปิดขายของคล้ายๆ กับงานประจำปีทั่วๆ ไปมหรสพ 2 อย่างที่จะขาดเสียมิได้ คือ งิ้ว และมโนห์รา งิ้วและมโนราห์จะจัดให้แสดงบนโรงถาวรหน้าศาลเจ้าเจ้า เพราะถือว่าเจ้าแม่ชอบดูศิลปะการแสดงทั้ง 2 อย่างนี้มาก นอกจากนี้ยังมีการเชิดสิงโต หนังกลางแปลงจอยักษ์ และอื่นๆ อีกมากมาย

คืนวันขึ้น 14 ค่ำ บริเวณงานจะยิ่งคึกคักเป็นพิเศษ เพราะผู้คนจะหลั่งไหลมาอย่างเต็มที่ ทางมูลนิธิเทพปูชนียสถานจะจัดการแสดงต่างๆ ที่เร้าใจผู้คนมากยิ่งขึ้น เช่น จัดแห่มังกร นครสวรรค์ และจุดพลุตระการตา ภายในศาลเจ้าผู้คนจะเบียดเสียดยัดเยียดเข้าสักการะเจ้าแม่เด็กๆ วัยรุ่น ผู้ใหญ่ วัยฉกรรจ์ตระเตรียมจองคานหามกันคึกคัก เพื่อร่วมพิธีอันสำคัญยิ่งของงานที่จะเริ่มต้นเช้าตรู่ไปจนถึงเที่ยงวันรุ่งขึ้น นั่นคือ การแห่พระรอบเมือง และการหามและลุยไฟ

ตอนเช้าตรู่ของวันขึ้น 15 ค่ำ ท่ามกลางเสียงกลอง และเสียงประทัดประดังจนแสบแก้วหู ขบวนคานหามเริ่มทยอยออกจากศาลเจ้า โดยธรรมเนียมปฏิบัติ พระหมอจะเป็นคานหามนำ ตามด้วยคานหามเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว เป็นอันดับ 2 แล้วจึงต่อด้วยคานหามพระองค์อื่นๆ ตามความเหมาะสม

คานหามแต่ละคานจะมีผู้หาม 4-6 คน คอยสำรองไว้ 4-6 คน แต่ละคนได้รับผ้ายันต์สีแดงของเจ้าแม่ผูกข้อมือไว้เป็นที่สังเกต นอกจากขบวนหามพระ ยังมีขบวนแห่สิงโต ขบวนแห่ป้าย ขบวนหาบกระเช้าดอกไม้ และขบวนกระจับปี่สีซอ เป็นแถวยาวเหยียดไปตามถนน ประชาชนทั้ง 2 ฟากถนนที่เลื่อมใสศรัทธา จะจัดโต๊ะบูชา จุดธูปกราบไหว้ คานหามพระจะแยกย้ายกันไปตามบ้านต่างๆ ให้คนได้สักการะทั่วถึง บางคานหามจะลงว่ายข้ามแม่น้ำปัตตานี จวบจนเวลาใกล้เที่ยงทุกคานหามจะกลับถึงศาลเจ้าเพื่อรอกระทำพิธีกรรมหามพระลุยไฟ อันเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดยอดของงาน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ประเพณีแห่เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวและการลุยไฟ จังหวัดปัตตานี

กองไฟถูกก่อด้วยถ่านไฟรอไว้กลางลานดินหน้าศาลเจ้า ขนาดประมาณ 3x8 เมตร กองพูนสูงเทียมหัวเข่า มีพนักงานคอยกระพือพัดให้ไฟลุกแดงจนได้ที่ เมื่อได้เวลา น้ำมนต์จากโอ่งมังกรใบใหญ่ถูกนำมาราดรดผู้หามคานหามจนชุ่มโชก เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจแล้วคานหามก็ถูกหามฝ่าไปในกองไฟด้วยเท้าที่เปล่าเปลือย คานหามละ 3 เที่ยว จนครบทุกคานหาม

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 6 บุคคลสำคัญของท้องถิ่น

ปัตตานีมีบุคคลสำคัญในยุคสมัยต่าง ๆ ต่อเนื่องมาเป็นจำนวนมาก ทั้งในด้านการปกครอง ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และด้านศิลปวัฒนธรรม หลังจาก พ.ศ. 2000 เป็นต้นมา โดยกล่าวรวมเป็น 3 กลุ่ม คือ บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรม และศิลปินพื้นบ้าน

6.1 บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์

บุคคลในประวัติศาสตร์ที่มีส่วนทำให้เมืองปัตตานีเจริญรุ่งเรือง นับตั้งแต่สร้างเมืองปัตตานีในราว พ.ศ. 2000 เป็นต้นมา มีดังนี้

ราชาศรีวังสา ปกครองเมืองปัตตานีราวปี พ.ศ. 2000 – 2043 เดิมเป็นเจ้าเมืองอยู่ที่เมือง “กอตามะลิฆัย” หรือลังกาสุกะ มีความเห็นว่า “ลำน้ำและคูคลองต่าง ๆ ที่เคยใช้ติดต่อกับเมืองโกตามหลิฆัยหลายสายได้ตื้นเขิน ตัวเมืองดั้งเดิมตั้งอยู่ห่างจากฝั่งทะเลมากเกินไป ทำให้บริเวณชายทะเลซึ่งเดิมมีเพียงชาวประมงอาศัยอยู่ก็กลายเป็นท่าเรือที่แออัดไปด้วยผู้คน (bustling port) นอกจากนั้นประชาชนทั่วไปก็เข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น ๆ ขณะที่โกตามหลิฆัยเริ่มเงียบเหงา ผู้คนเริ่มอพยพออกไปอยู่นอกเมือง ในที่สุดพลเมืองก็มีน้อยลงเป็นลำดับ” **(ครองชัย หัตถา. 2549:5)**

ริมฝั่งทะเลที่มีชายชราชาวมลายูชื่อ “ตานี” มีอาชีพเป็นชาวประมง คนทั่วไปเรียกว่า “ปะตานี” มีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น พื้นที่สูงน้ำไม่ท่วมในฤดูฝน ชายทะเลเป็นแหลมยาวมีอ่าวกว้างใหญ่เหมาะสำหรับเป็นท่าเรือกำบังคลื่นลมได้อย่างดี มีลำคลองเล็ก ๆ เป็นเส้นทางคมนาคมให้เรือเล็กแล่นออกทะเลได้สะดวก อาทิ “คลองกรือเซะ” ดังนั้น ราชาศรีวังสา และวงศานุวงศ์พร้อมพสกนิกรที่ลังกาสุกะจึงได้ย้ายมาอยู่ที่หมู่บ้านดังกล่าว สร้างพระราชวังใกล้หมู่บ้านปะตานี ประตูวังหันออกไปยังฝั่งคลองปะเระ เพื่อให้สะดวกในการนำเรือเข้าออก ด้านทิศเหนือของวังมีคลองปาปารี ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า สุไหงแปแปรี

เมื่อราชาศรีวังสาสร้างวังเรียบร้อยแล้วจึงให้ขุดคลองอีก โดยให้ล้อมรอบพระราชวังเพื่อเป็นป้อมปราการป้องกันศัตรูที่จะรุกล้ำเข้ามาในพระราชวัง คลองนี้ได้ขุดจากคลองกรือเซะไปทางด้านหลังเมือง และมาบรรจบกับคลองปาปารี (คลองสุไหงแปแปรี) ซึ่งยังปรากฏให้เห็นที่หมู่บ้ากรือเซะในปัจจุบัน โดยราชาศรีวังสาได้ตั้งชื่อเมืองแห่งใหม่นี้ว่า “ปะตานี” ต่อมาเรียกเป็น “ปาตานี” เมืองปัตตานีเป็นที่รู้จักของผู้คนทีเดินทางเข้ามาค้าขายทั่วโลกทั้งตะวันออกและตะวันตก และมีชื่อเสียงด้านการค้ามากในเวลาต่อมา

ราชาอินทิรา หรือ สุลต่านอิสมาแอล ชาห์ ซิลลุลลอลฮฺ เป็นโอรสของราชาศรีวังสา ปกครองเมืองปัตตานีต่อจากบิดา ในช่วง พ.ศ. 2043 – 2073 ก่อนหน้านี้ผู้ครองเมืองลังกาสุกะและเมืองปัตตานียังคงนับถือ พุทธศาสนา ต่อมาเมื่อมีชาวเมืองปาไซที่เกาะสุมาตราหลายคนที่นับถือศาสนาอิสลามได้ถูกพวกฮินดูยกทัพเข้าตีเมือง จึงได้อพยพมาอยู่ที่เมืองปัตตานี บริเวณนั้นจึงได้ชื่อว่า หมู่บ้านปาไส “เป็นหมู่บ้านชาวมุสลิมที่อพยพจากเมืองปาไสในเกาะสุมาตรามาอยู่รวมกัน และให้ชื่อว่าบ้านปาไส แต่คำว่า ปาเส และปาไส (ปาลัส) นี้เขียนด้วยอักษรยาวีเป็นอย่างเดียวกัน”

(ขุนศิลป์กิจจ์พิสัณห์:2525:45) มีชาวมุสลิมที่หมู่บ้านปาไสคนหนึ่งชื่อว่า "แซะห์ ซาอิด" เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหลายอย่าง อาทิ ความรู้ด้านกฎหมายอิสลามและความรู้ทางการรักษาโรคต่าง ๆ เป็นบุคคลที่ชาวปัตตานียอมรับนับถือในความสามารถ

อยู่มาวันหนึ่ง ราชาอินทิรา ได้ประชวรเป็นโรคผิวหนัง ไม่มีแพทย์คนใดในเมืองปัตตานีสามารถรักษาให้หายได้ แม้แต่แพทย์จากต่างประเทศที่เก่งกาจก็รักษาไม่หาย "แซะห์ ซาอิด" ชาวเมืองปาไซ ขออาสาถวายการรักษาโดยมีข้อแม้ว่า ราชาอินทิรา จะต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม ราชาอินทิรา ทรงยินยอมเพราะอยากหายจากโรคที่เป็นอยู่ แต่เมื่อหายประชวรแล้ว กลับมิได้ปฏิบัติตามสัญญาที่ให้ไว้กับแซะห์ ซาอิด ในที่สุดก็กลับประชวรด้วยโรคเดิมอีก เป็นอย่างนี้ถึง 3 ครั้ง โดยในครั้งที่ 3 ราชาอินทิรา ได้ทรงยินยอมปฏิบัติตามคำสัญญา จึงหายประชวรอย่างเด็ดขาด ด้วยเหตุนี้ ราชาอินทิรา จึงได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามแทนศาสนาพุทธตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นมา ราชาอินทิราเป็นเจ้าเมืองปัตตานีคนแรกที่นับถือศาสนาอิสลาม ได้พระนามใหม่ว่า "อิสมาแอลชาห์" (การใช้คำว่า สุลต่าน นำหน้าตามแบบอาหรับ และการใช้ "ชาห์" ลงท้ายตามแบบเปอร์เซีย) เปลี่ยนตำแหน่งข้าราชการใหม่หมด อาทิ เปลี่ยนตำแหน่งประธานมุขมนตรี เป็นดาโต๊ะ เป็นต้น

"สุลต่านอิสมาแอลชาห์" ได้ปกครองเมืองปัตตานีให้เจริญห้าวหน้า จนเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลก มีชาวสยาม จีน ชวา อินเดีย อาหรับ โปรตุเกส ฯลฯ เข้ามาค้าขายที่เมืองปัตตานี โดยในครั้งแรก "สุลต่านอิสมาแอลชาห์" ได้ส่งคณะทูตจากเมืองปัตตานีไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองมะละกา และกรุงศรีอยุธยา ราชธานีของสยามในเวลานั้น

สุลต่านอิสมาแอลชาห์ มีโอรส 2 องค์ และธิดา 1 องค์ คือ

1. รายามุซ็อฟฟาร์ (ออกเสียงแบบอาหรับว่า มุฎอฟฟาร์)
2. ซีตีอาอีชะห์
3. รายามันโซร์

สุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์ (มุฎอฟฟาร์ชาห์) เป็นโอรสของสุลต่านอิสมาแอลชาห์ ได้ปกครองเมืองปัตตานีต่อจากพระบิดาในช่วง พ.ศ. 2073 –2107 (ค.ศ. 1530 –1564) หลังจากขึ้นครองเมืองปัตตานีได้ระยะหนึ่ง สุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์ได้เสด็จเยือนกรุงศรีอยุธยา 2 ครั้ง เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรี โดยรายามันโซร์ พระอนุชาดูแลเมืองปัตตานีแทนกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น คือ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งครองราชย์ช่วง พ.ศ. 2082 –2112

โดยการเสด็จเยือนกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้น สุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ ได้พักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาประมาณ 2 เดือน ก่อนจะเดินทางกลับ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ์ พระราชทานเชลยชาวพม่า จำนวน 60 คน และเชลยชาวล้านช้าง จำนวน 100 คน เป็นกำนัลเดินทางกลับปัตตานี สุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ ได้นำเชลยศึกดังกล่าวลงเรือนำกลับไปปัตตานีและไปไว้ที่บ้านกะดี (บ้านดี ต.บาราโหม ปัตตานี) ทรงให้เลี้ยงช้างของพระองค์สองเชือก เชือกหนึ่งชื่ออาซิง (Asing) และอีกเชือกหนึ่งชื่ออิกร็อบ(Igrab) ส่วนเชลยชาวล้านช้าง พระองค์ให้ไปอยู่ทำนาที่ทุ่งปาเระ ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับพระราชวังกรือเซะ **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ. 2541:58)**

สุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์ ได้เดินทางไปกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งใน พ.ศ. 2107 และครั้งหลังได้สิ้นพระชนม์ที่นั่น พระศพถูกฝังไว้ที่ใกล้ปากน้ำเจ้าพระยา

โดยการเดินทางไปอยุธยาในครั้งที่สองของสุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ นี้ อยู่ในช่วง ค.ศ. 1563 คือช่วงนั้น ราชามายนองของพม่าได้นำทหารจำนวนหนึ่งไปโจมตีกรุงศรีอยุธยา ทางกรุงศรีอยุธยาได้ร้องขอรัฐพันธมิตรให้ไปช่วยรบกับพม่า สุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ จึงได้นำกำลังทหารปัตตานีไปช่วยอยุธยา โดยมีขบวนเรือจำนวน 200 ลำ กำลังทหารจำนวน 1,600 คน เป็นทหารหญิงจำนวน 100 คน เมื่อพระองค์ยกทัพไปถึงปากน้ำเจ้าพระยา ปรากฏว่า กองทัพพม่าได้ล่าถอยออกไปแล้ว สุลต่านจึงได้นำกองทัพเข้าไปพักรบอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ในระหว่างที่พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาปรากฏว่ากองทัพปัตตานีกับอยุธยา เกิดความขัดแย้งจึงเกิดการสู้รบกันขึ้น สุลต่านได้ถูกพระแสงปืนที่แขนขวาได้รับบาดเจ็บสาหัส ก่อนที่พระองค์จะสั่งให้กองทัพปัตตานีถอยกลับนั้น พระองค์ให้พระอนุชาคือ ราชามันโซร์ นำกำลังทหารประมาณ 1,500 คน เดินทางกลับปัตตานีล่วงหน้าไปก่อน คงทิ้งไว้เพียง 40 คนดูแลอาการบาดเจ็บของสุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ หลังจากนั้นข่าวคราวสุลต่านฯ ก็ขาดหายไป แต่มีหลักฐานเชื่อว่าพระองค์สิ้นพระชนม์ ศพของพระองค์ถูกฝังไว้ที่บริเวณปากน้ำเจ้าพระยา ซึ่งได้ชื่อว่า Marhum ke Siam ในปี ค.ศ. 1564 **(ลออแมนและอารีฟีน บินจิ. 2642:60)**

บางตำนานได้กล่าวถึงการเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาของสุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ ในครั้งที่สองเนื่องด้วยพระองค์ได้ทรงทราบว่า พม่ายกกองทัพมาตีเมืองสยาม ด้วยไม่พอพระทัยที่ชาวสยามแสดงความอวดดีแก่พระองค์ในการเดินทางไปกรุงศรีอยุธยาในครั้งแรก เมื่อทรงปรึกษากับพระอนุชาและข้าราชการผู้ใหญ่แล้ว จึงตกลงยกทัพเมืองปัตตานี เข้าตีกรุงศรีอยุธยา การยกทัพครั้งนี้รายามันโซร์และเสนาบดีพร้อมด้วยแม่ทัพสำคัญร่วมอาสาไปด้วย จึงเกิดการสู้รบกับระหว่างกองทหารปัตตานีกับอยุธยา เป็นผลให้ทหารเมืองปัตตานีต้องล่าถอยออกมาลงเรือกลับเมืองของตน แต่เมื่อขบวนเรือออกไปถึงปากอ่าวแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏว่าสุลต่านมุฎอฟฟาร์ ได้สิ้นพระชนม์ที่นั้น และได้ฝังพระศพตรงปากอ่าวเมืองสยามนั่นเอง **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:19)**

สุลต่านมันโซร์ชาห์ เป็นพระอนุชาของสุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์ ได้ปกครองเมืองปัตตานีเป็นเวลา 9 ปี จึงสิ้นพระชนม์ สุลต่านมันโซร์ชาห์มีโอรส 2 องค์ เกิดจากพระสนม ชื่อ รายาบะห์โดร์ และรายาบีมา ต่างประสูติจากพระสนมก็ไม่มีสิทธิ์ครองราชย์ **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:19)** แต่ในหนังสือเรื่อง "ลังกาสุกะ ปาตานี ดารุลสลาม" ที่ อ. ลออแมน และอารีฟีน บินจิ ระบุว่า สุลต่านมันโซร์ชาห์ มีโอรส 2 องค์ มีธิดา 4 องค์

ธิดาองค์ที่ 1 มีนามว่า "รายาฮิเยา"

ธิดาองค์ที่ 2 มีนามว่า "รายาบีรู"

ธิดาองค์ที่ 3 มีนามว่า "รายาอูงู"

ธิดาองค์ที่ 4 สิ้นพระชนม์ตั้งแต่พระชนม์ 5 พรรษา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ธิดาทั้ง 4 องค์ ประสูติจากราชินีมัสกือราจัง ส่วนโอรส 2 องค์ที่ชื่อ ราชาบีมา ประสูติจากพระสนม แต่โอรสองค์เล็กประสูติจากพระมเหสีมีพระนามว่า "ราชาบาฮาดูร" **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ.2541:63)**

สุลต่านมันโซร์ชาห์สิ้นประชนม์ในปี พ.ศ. 2115 สุลต่านมันโซร์ชาห์ทรงรับสั่งว่า จงตั้งรายาปาเตะสยามราชนัดดาเป็นสุลต่านสืบแทนพระองค์ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี จึงทำพิธีราชาภิเษกรายาปาเตะสยามขึ้นครองเมืองปัตตานี ทรงพระนามว่าสุลต่านปาเตะสยาม ซึ่งขณะนั้นพระองค์มีพระชนมายุเพียง 9 พรรษา **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:19)** หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในส่วนนี้ได้สอดคล้องกับหนังสือ "ลังกาสุกะ ปาตานี ดารุลสลาม" ได้ระบุไว้ว่า สุลต่านมันโซร์ ปกครองอาณาจักรปาตานี ดารุลสลาม เป็นเวลา 8 ปีเศษ พระองค์ล้มป่วยลง ก่อนที่พระองค์จะสิ้นพระชนม์ พระองค์ได้รับสั่งว่า "เมื่อใดที่ดอกไม้นี้ร่วงหล่น สุลต่านปาติกสยาม หลานของข้าฯ จะต้องได้ขึ้นครองราชย์บัลลังก์" จากนั้นไม่นานพระองค์ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อปี ค.ศ. 1572 **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ. 2541:65)**

สุลต่านปาเตะสยาม (ปาติก สยาม) เป็นโอรสของสุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์ เหตุที่ได้พระนามว่า "สุลต่านปาเตะสยาม" ก็เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่พระบิดา คือสุลต่านมุซ็อฟฟาร์ชาห์สิ้นพระชนม์ที่เมืองสยาม ซึ่งในขณะที่สุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ เดินทางไปกรุงศรีอยุธยา มเหสียังตั้งครรภ์อยู่ ครั้นสุลต่านมุฎฟฟาร์ ถึงแก่อสัญกรรม มเหสีก็ได้คลอดราชาปาติก ซึ่งมเหสีก็ได้ตั้งพระนานมว่า "ปาติก สยาม" **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ.2541:66)** ดังนั้น ปาติก สยาม ครั้นได้ขึ้นครองเมืองปัตตานีต่อจากพระปิตุลา คือ ต่อจากสุลต่านมันโซร์ชาห์ แต่เนื่องจากสุลต่านปาติก สยามมีพระชันษาเพียง 9 พรรษาเท่านั้น จึงต้องให้ซีตีอาอีซะห์ผู้เป็นพระปิตุจฉา เป็นผู้สำเร็จราชการแทน

ในระหว่างที่ สุลต่านปาติก สยาม ขึ้นครองราชย์นั้น ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ในปัตตานีมีความขัดแย้งและบางคนไม่พอใจที่สุลต่านปาติกซึ่งมีอายุยังน้อย วันหนึ่ง ศรี อัมรัต (Seri Amarat) ขุนนางผู้ซึ่งไม่พอใจ สุลต่านน้อย ได้ถือโอกาสเข้าใกล้ชิดกับ ราชามัมบัง ซึ่งเป็นโอรสที่เกิดจากนางสนมของสุลต่านมุฎอฟฟาร์ ชาห์ ได้พูดยุยงให้ราชามัมบังยึดอำนาจจาก สุลต่านปาติก สยาม **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ.2541:66)**

เหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์ สุลต่านปาติก สยาม ได้กล่าวถึงไว้ในหนังสือหลายเล่มด้วยกัน ซึ่งมีความแตกต่างกันบ้างในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในหนังสือตำนานเมืองปัตตานี ได้บันทึกไว้ว่า "ฝ่ายรายามัมบังพระเชษฐามีความอิจฉาริษยาพระอนุชาที่ได้ตำแหน่งสุลต่าน จึงหาโอกาสยุยงบรรดาสหายสนิท เพื่อช่วงชิงราชบัลลังก์ และแล้ววันหนึ่งยามอาทิตย์เริ่มอุทัย สุลต่านปาติกสยามประทับนั่งอยู่ในราชวังพระองค์เดียวเพียงลำพัง รายามัมบังได้โอกาสหวังใช้พระแสงกริชอันแหลมคมลอบสังหารสุลต่านทางด้านหลัง ช่วงนั้นเองรายาอิซะห์ ผู้สำเร็จราชการแทนทรงเห็นเหตุการณ์อันร้ายแรงทรงวิ่งเข้าไปสวดกอดสุลต่าน เพื่อป้องกันไม่ให้รายามัมบังทำร้ายราชนัดดา แต่พระโทสจริตอันเหลือที่จะระงับได้ รายามัมบังจึงใช้พระแสงกริชข้วงแทงพระญาติทั้งสองพระองค์ซึ่งกอดรัดกันความตระหนกพระทัย จนกระทั่งสุลต่านและพระมาตุจฉาค่อยล้มลง และสิ้นพระชนม์ในที่สุด" **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:20)** ส่วนในหนังสือลังกาสุกะ ปาตานีดารุสสลาม ได้บันทึกเหตุการณ์ลอบปลงพระชนม์ไว้ว่า "เช้าวันหนึ่ง อันเป็นเวลา

ละหมาดซูโปฮฺ ราชามัมบัง ถือโอกาสเข้าไปในวังหลวงด้านในบรรทมของสุลต่านปาติก สยาม เมื่อนางอาอีชะห์ ได้เห็นราชาบัมบัง รุกล้ำเข้าไปในห้องบรรทมอย่างผิดวิสัย ด้วยสัญชาตญาณว่า หลานจะเป็นอันตราย จึงได้เข้าไปโอบกอดสุลต่านปาติก สยาม เพื่อป้องกันหลายชายตนเองที่ได้ชุบเลี้ยงไว้ตั้งแต่เล็กแต่น้อย ราชามัมบังเห็นดังนั้นจึงให้พระนาง อาอีชะห์ ปล่อยสุลต่านปาติก สยาม และมอบให้ตนเสีย มิฉะนั้นจะฆ่าให้ตายเสียทั้งสองคน พระนางอาอีชะห์ จึงพูดว่า "ฆ่าฉันเสียก่อนเถอะ หากเจ้าต้องการบัลลังก์ของน้องชาย" ทันใดนั้นราชาบัมบัง จึงใช้หอกแทงน้าสาวและน้องชายจนสิ้นชีพทั้งสองพระองค์ **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ.2541:67)**

บางเล่มเขียนว่า สุลต่านปาติกสยาม ได้ครองราชในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1572 – 1570 หรือ ในช่วง พ.ศ. 2115 – 2116 เพียง 1 ปีเท่านั้น ภายหลังทั้ง 2 พระองค์สิ้นพระชนม์ เพราะถูก "รายามัมบัง" (พระเชษฐาของรายาปาติกสยามที่ประสูติจากพระสนม) ลอบสังหาร รายามัมบังเองก็ถูกปลงพระชนม์ในเวลาต่อมาเช่นกัน

สุลต่านบะห์โคร์ชาห์ (บางเล่มเขียนเป็น สุลต่านบาฮาดูร ชาห์) เป็นโอรสของสุลต่านมันโซร์ชาห์ได้ครองเมืองปัตตานี ในขณะที่มีพระชนม์เพียง 10 ชันษา ในช่วง พ.ศ. 2116 – 2127 เป็นเวลา 9 ปี ก็ถูก "ราชาบีมา" ลอบสังหารด้วยกริช เพราะต้องการแย่งราชบัลลังก์ แต่ราชาบีมาก็ถูกบริวารของสุลต่านบะห์โคร์ชาห์สังหารเช่นเดียวกัน ซึ่งเหตุการณ์ในการลอบปลงประชนม์ในครั้งนี้ ได้บันทึกไว้ว่า "ศรี อามาร์ ซึ่งเป็นขุนนางอีกคนหนึ่งซึ่งไม่พอใจที่มีสุลต่านอายุน้อยจึงคิดจะก่อกบฏขึ้นอีก โดยได้หาโอกาสเข้ายุยงส่งเสริมให้ ราชาบีมา พระเชษฐาของสุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ ซึ่งเกิดจากนางสนมของสุลต่าน มันโซร์ ชาห์ ก่อกบฏแย่งชิงอำนาจ ในช่วงแรกราชาบีมา ปฏิเสธแผนการดังกล่าวของ ศรี อามาร์ แต่เมื่อบ่ายวันหนึ่งในขณะที่สุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ กำลังทรงช้างที่ชื่อ "ศรี นครี" ซึ่งมี วันญาฮารุลลอฮฺ และอลอง อิน พระพี่เลี้ยงติดตามดูแล เมื่อถึงบริเวณประตูวัง ราชาบีมา เห็นเข้าก็อยากจะขี่ช้างติดตามเสด็จไปด้วย วัน ญาฮารุลลอฮฺ เห็นดังนั้น จึงได้เชื้อเชิญ ราชาบีมา เสด็จขี่ช้างที่ชื่อ เข็มเงิน เมื่อได้ขี่ช้างเทียบกับช้างของสุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ ทันใดนั้น สุลต่านบาฮาดูร จึงใช้บาทาถีบไหล่ของวันญาฮารุลลอฮฺและสั่งให้ราชาบีมาลงจากช้างเชือกนั้นโดยไม่ยินยอมให้ ราชาบิมาขี่ช้างเข็มเงิน ทำให้ราชาบีมาโกรธแค้นไว้ในใจ จากเหตุการณ์นี้ได้เป็นโอกาสของศรี อามาร์ ยุยุงให้ราชาบีมาหาหนทางแก้แค้นสุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ แผนลับได้ถูกเตรียมการไว้ก่อนแล้ว ดังนั้นในวันศุกร์หลังจากเสียงกลองตอนเช้าตรู่ อันเป็นเวลาละหมาดซูโบฮฺ ประตูวังถูกเปิดออกตามปกติ ในเวลานั้น ศรี อามาร์ ก็ได้นำราชาบีมา ทรงช้างเข้าสู่พระราชวังด้านในทันที ขณะนั้น สุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ ตื่นนอนก็ไปยืนอยู่ที่ประตูวัง ราชาบีมา ก็ไม่รอช้าเข้าไปใช้กริชแทงหน้าอกสุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ ล้มลงแล้วก็สิ้นพระชนม์ตรงหน้าประตูนั้น และราชาบีมาก็ถูก ศรี อามาร์ ปลงพระชนม์เช่นเดียวกัน" **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ.2541:69)**

ส่วนในตำนานเมืองปัตตานี ได้บันทึกเหตุการณ์ในช่วงนี้ไว้ว่า "หลังจากสุลต่านบะห์โคร์ ชาห์ (สุลต่านบาฮาดูร) ขึ้นครองราชย์เมืองปัตตานีไม่นานนักก็มีความคลางแคลงพระทัยกันระหว่างพระองค์กับพระเชษฐาคือ รายาบีมา กาลเวลาผ่านเลยเพียงใด ก็ยิ่งมีเสียงกระซิบแห่งความขุ่นเคืองกันและกันเพียงนั้น จนกระทั่งอุบัติโศกนาฏกรรม

เกิดขึ้นอีกครั้ง นั้นคือวันหนึ่งรายาบีมาได้ลอบเข้าสู่พระราชวังและใช้พระแสงกริชข้วงแทงสุลต่านทางด้านหลังพระองค์ เป็นผลให้สุลต่านสิ้นพระทัย **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:20)**

สุลต่านบะห์โดร์ ชาห์ ไม่มีโอรสแม้แต่พระองค์เดียว มีเพียงพระธิดา 3 พระองค์ คือ รายาฮีเยา รายาบีรู และรายาอูงู จากการปรึกษาหารือกันระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดี จึงมีการแต่งตั้งรายาฮีเยาขึ้นครองเมืองปัตตานี นับเป็นปฐมกาลที่เมืองปัตตานีปกครองโดยพระราชินี

รายาฮิเยา ได้ครองเมืองปัตตานีในช่วง พ.ศ. 2127 – 2159 เป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ปัตตานีที่เป็นผู้หญิง โดยการที่มีผู้หญิงเป็นผู้ปกครองเมืองนี้ เป็นประเพณีถือตามแบบอย่างชาวมลายูโบราณ คือเลือกผู้หญิงในวงศ์ตระกูลเจ้าเมืองที่มีอายุมาก พ้นเขตที่จะมีบุตรได้ให้เป็นนางพระยาปกครองเมือง **(เดชา สุดสวาท. 2536:87)** ซึ่งในสมัยที่รายาฮิเยาปกครองเมืองปัตตานีด้วยพระปรีชาสามารถ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก บ้านเมืองสงบสุข การค้าเจริญรุ่งเรือง พระนามของราชินีฮิเยาลือเลื่องขจรขจายไปทั่วโลก กษัตริย์จากทวีปยุโรปและกษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ ได้ส่งคณะทูตมาเชื่อมสัมพันธไมตรีเมืองปัตตานี โดยรายาฮิเยาก็ได้ส่งราชทูตไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อเป็นการตอบแทนสัมพันธ์ไมตรี รวมทั้งเมืองสยาม และเมืองญี่ปุ่น ทำให้ชาวญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาค้าขายที่เมืองปัตตานีเป็นครั้งแรก เรือสินค้าญี่ปุ่นได้เดินทางมาสู่เมืองปัตตานีอย่างไม่ขาดสาย รวมทั้งเรือสินค้าจากเมืองสยามก็เดินทางเข้ามาสู่เมืองปัตตานีที่เมืองสาย (สายบุรี ในปัจจุบัน) การค้าดำเนินไปอย่างต่อเนื่องด้วยดี

การเจริญความสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศเป็นที่เลื่องลือมากสำรับปัตตานีในยุคนี้ โดยเฉพาะญี่ปุ่นที่เริ่มเข้ามาเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับเมืองปัตตานีในยุคของรายาฮิเยา ตามบันทึกในหนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นได้กล่าวว่าในปี ค.ศ.1592 ขบวนเรือจากญี่ปุ่นได้นำพระราชสาส์น และสินค้านานาชนิดมุ่งสู่เมืองปัตตานี ทั้งนี้เพื่อเข้าเฝ้ารายาปัตตานีเป็นทางการ และขอราชานุญาตเปิดการค้าขายในเมืองนี้ด้วย รายาฮิเยาทรงต้อนรับเป็นอย่างดี นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาการค้าระหว่างปัตตานีและญี่ปุ่นก็เจริญรุ่งเรืองตามลำดับ ศูนย์การค้าของญี่ปุ่นขณะนั้นอยู่ที่เมืองฮีราโดะ ตั้งอยู่ใกล้ ๆ เมืองนางาซากิทุกวันนี้ จากเมืองดังกล่าวปรากฏว่าเรือสินค้าญี่ปุ่นได้เดินทางมาสู่ปัตตานีและแล่นไปมาอย่างไม่ขาดสาย **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:21)**

ส่วนความสัมพันธ์กับประเทศสยามนั้นก็เพิ่มความกระชับแน่นแฟ้น ชาวสยามกับชาวปัตตานีก็ได้ทำการค้าด้วยกัน ขณะเดียวกันรายาปัตตานีและพระเจ้าแผ่นดินสยาม (ตรงกันสมัยสมเด็จพระนเรศวร พ.ศ. 2132-2148) ต่างส่งคณะราชทูตกระชับสัมพันธไมตรีซึ่งกันและกัน กษัตริย์สยามเรียกพระนามราชินีฮิเยาว่า “พระนางเจ้าหญิง” โดยชาวเมืองปัตตานีก็ได้เรียกตาม แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็น “รายาจากเย็ง” หรือ “นาซาแย” หรือ “นังจาแย”

รายาฮิเยา ทรงสนพระทัยปัญหาความเป็นอยู่ของพสกนิกร โดยการให้ขุดคลองจากกรือเซะ มุ่งไปทางทิศใต้จนถึงแม่น้ำปัตตานีที่เตอร์มางัน (อยู่ในตำบลเมาะมาวี ต่อเขตกับปรีกี อำเภอยะรัง) เพื่อให้น้ำไหลมาตามคลองแห่ง

ใหม่ คือ คลองกะดี ผ่านคลองกรือเซะ แล้วไหลออกทะเลตรงกัวลารอ (กัวลารอ อยู่ในตำบลตันหยงลุโละ อำเภอเมืองปัตตานีปัจจุบัน) ช่วยให้น้ำที่ไหลออกทางคลองกรือเซะเป็นน้ำจืด สามารถใช้น้ำเพื่อการเกษตรได้มากขึ้น

เมืองปัตตานีในสมัยรายาฮิเยามีชื่อเสียงไปทั้งโลกตะวันตกและโลกตะวันออก ท่าเรือเมืองปัตตานีคับคั่งไปด้วยเรือสินค้านานาชาติ แม้แต่ฝรั่งชาติฮอลันดาก็ได้เข้ามาค้าขายในเมืองปัตตานีเป็นครั้งแรก ได้ปรากฏหลักฐานที่ได้บันทึกไว้ในเอกสารชาวฮอลันดาในปี พ.ศ. 2165 กล่าวถึง การปกครองของเจ้าหญิงรายาฮีเยาไว้ว่า "ปัตตานีเป็นอาณาจักรโบราณ แต่อยู่ในอำนาจของสยามเสมอมา ในเวลานี้มีผู้หญิงปกครองถึงแม้จะเป็นเมืองที่มีผู้หญิงปกครอง การปกครองก็นับว่าดีพอสมควร **(เดชา สุดสวาท. 2536:88)** ในสมัยนี้ เมืองปัตตานีขณะนั้นอุดมสมบูรณ์มาก และยังเป็นศูนย์การค้าที่ยิ่งใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางแห่งการสืบทอดวัฒนธรรมมลายู ต่อมาในพ.ศ. 2148 ชาวสเปนได้เดินทางเข้ามาค้าขายที่เมืองปัตตานี และอีก 5 ปีต่อมา ในพ.ศ. 2143 ชาวอังกฤษได้เข้ามาค้าขายที่เมืองปัตตานีด้วย

รายาฮิเยาได้รับพระสมญานามว่า "มาร์โฮม เกอร์ตามางัน" อันเป็นนามที่ชาวเมืองปัตตานีเรียกนาง เมื่อครั้งเสด็จทอดพระเนตรการขุดคลองที่หมู่บ้านเตอร์มางัน

รายาฮิเยาสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 2159 พระชนมายุได้ 63 พรรษา พระองค์ไม่มีพระสวามี แต่เป็นผู้ปกครองเมืองปัตตานีที่พสกนิกรรักมาก และยังเป็นผู้ที่คนต่างชาติทั่วโลกรู้จักและยอมรับในความสามารถ

รายาบีรู เป็นพระขนิษฐภคินี องค์ที่ 2 ของรายาฮีเยา ครองเมืองปัตตานีในช่วง พ.ศ. 2159 – 2167 ขณะขึ้นครองราชย์ รายาบีรู มีพระชนมายุ 50 พรรษาแล้ว เมื่อขึ้นครองราชย์ได้ประมาณ 3 ปี ทรงเห็นว่าคลองที่ขุดจากหมู่บ้านเตอร์มางันไปถึงกรือเซะ มีกระแสน้ำไหลแรงเซาะริมฝั่งที่ติดต่อกับพระราชวังทำให้เสียหาย ที่สำคัญคือ น้ำในคลองกรือเซะกลายเป็นคลองน้ำจืด ตามพระประสงค์ของรายาฮีเยา แต่มีผลเสียคือ ทำให้ที่ดินบริเวณนาเกลือตรงชายทะเลไม่สามารถทำเป็นนาเกลือ คือผลิตเกลือไม่ได้ รายาบีรู จึงมีรับสั่งให้สร้างเขื่อนกั้นน้ำที่ไหลมาจากด้านเหนือที่ไหลเข้าสู่คลองกรือเซะ เขื่อนนี้สร้างด้วยหิน จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า บ้านทำนบหิน หรือบ้านตาเนาะบาตู อยู่ในอำเภอเมืองปัตตานี

เกี่ยวกับการหล่อปืนใหญ่ 3 กระบอก ในพงศาวดารเมืองปัตตานี (เลขที่ 38 ประวัติส่งมาจากกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2455) บอกว่าสร้างในสมัยที่เจ้าเมืองเป็นผู้หญิงเรียกว่า นางพระยาตานี ตำบลที่หล่อ คือ ริมบ้านกะเสะ (กรือเซะ) นายช่างที่หล่อปืนชื่อ เดี่ยม แซ่หลิม เป็นชาวฮกเกี้ยน ได้ภรรยาเป็นชาวมลายูจึงนับถือศาสนาอิสลามตามภรรยา สาเหตุที่มีการหล่อปืนใหญ่ขึ้นมานั้น ในเอกสารประกอบการสัมมนาการศึกษาชุมชนเมืองปัตตานี ได้บันทึกไว้ว่า "ความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับกรุงศรีอยุธยาตรงกับสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2173-2198) รายาบีรูได้แข็งเมืองโดยไม่ได้ยอมส่งเครื่องบรรณาการไปถวาย เพราะรายาบีรูทรงรังเกียจพระเจ้าปราสาททองที่ขึ้นครองราชย์ โดยชิงราชบัลลังก์จากพระเจ้าอาทิตยวงศ์" **(เดชา สุดสวาท. 2536:89)** เพื่อเตรียมความพร้อมในการป้องกันเมืองปัตตานีจากข้าศึก และทรงมองเห็นภัยอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นจากกระแสข่าวว่าพระเจ้า

แผ่นดินสยามกำลังตระเตรียมทัพใหญ่เพื่อยาตราทัพมาโจมตีเมืองปัตตานี รายาบีรูจึงได้บ่รึกษาหารือกับเสนาบดีผู้ใหญ่ เพื่อหาทางเตรียมอาวุธให้ครบครับ ในสุดพระองค์ทรงเห็นว่าสมควรที่จะหล่อปืนใหญ่ 3 กระบอก โดยรายาบีรูทรงตั้งชื่อปืนใหญ่ 2 กระบอกว่า ศรีนครา และศรีปัตตานี ส่วนกระบอกเล็กทรงตั้งชื่อว่า มหาเลลา ปืนใหญ่ทั้ง 3 กระบอกนี้วางไว้บนรถลากและใช้เป็นอาวุธสงครามครั้งแรกในการทำสงครามป้องกันเมืองปัตตานีสมัยนั้น(**ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:31**)

รายาอูงู เป็นพระขนิษฐภคินีองค์สุดท้องของ รายาฮิเยา ได้อภิเษกสมรสกับสุลต่านอับดุลฆอฟุรแห่งรัฐปาหัง และนางได้ไปอยู่ที่ปาหังกับพระสวามีนานถึง 28 ปี ได้เดินทางกลับมาอยู่ที่เมืองปัตตานี เมื่อพระสวามีสิ้นพระชนม์ โดยได้นำพระธิดาชื่อ รายากูนิง กลับมาตามคำบัญชาของรายาบีรูพระขนิษฐา ได้ปกครองเมืองปัตตานีในช่วง พ.ศ. 2167 – 2178

ในสมัยของรายาอูงู เมืองปัตตานีได้ทำศึกสงครามกับเมืองสยาม เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาได้เกิดจากเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองหลังจากพระเจ้าอินทรราช (พระเจ้าทรงธรรม) ได้เสด็จสวรรคตแล้ว พระโอรสคือพระเจ้าเชษฐาได้ขึ้นครองราชย์เพียง 2 ปี พระเจ้าอาทิยวงศ์ ก็ได้ครองราชย์ต่อจากนั้นในปี ค.ศ. 1603 ต่อมาพระเจ้าศรีวรวงศ์ก็ได้ยึดอำนาจการปกครอง และตั้งตนเป็นกษัตริย์ มีพระนามว่า “พระเจ้าปราสาททอง” ราชินีอูงู ไม่ทรงยอมรับพระเจ้าปราสาททองที่ขึ้นครองราชย์โดยไม่ชอบด้วยกฎมณเฑียรบาล จึงได้ตัดความสัมพันธ์กับกรุงศรีอยุธยา และงดการส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองอันเป็นเครื่องแสดงความสัมพันธ์นับตั้งแต่บัดนั้น (**ลออแมนและอาริฟีน บินจิ. 2541:97**) เป็นเหตุให้พระเจ้าปราสาททองได้ยาทัพลงมาปราบเมืองปัตตานีถึง 2 ครั้ง คือในปี พ.ศ. 2175 – 2177 ล้อมเมืองปัตตานีอยู่นาน 1 เดือนแต่ไม่อาจชนะได้เนื่องมาจากขาดเสบียงจึงถอยกลับ (**เดชา สุดสวาท. 2536:89**) ต่อมาภายหลังได้มีการเจรจาเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกันใหม่ โดยทางเมืองปัตตานียินยอมส่งเครื่องราชบรรณาการแก่สยามเหมือนเดิม การเจรจาสัมพันธไมตรีระหว่างปัตตานีกับสยามได้รับความร่วมมือจากสุลต่านเคดะห์ ได้ส่งผู้แทนซึ่งเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาไปเจรจาปรองดอง รายาอูงูสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2178 ประชาชนจึงได้ขนามนามว่า “มัรฮุม ปาหัง” ด้วยเหตุที่รายาอูงู เคยเป็นราชินีของสุลต่านปาหังมาก่อน

รายากูนิง เป็นพระธิดาของรายาอูงูกับสุลต่านอับดุลฆอฟุร แห่งรัฐปาหัง ซึ่งต่อมารายากูนิงได้เป็นชายาของ “ยังดีเปอร์ตุวันมูดอร์” โอรสเจ้าเมืองยะโฮร์ โดยยังดีเปอร์ตุวันมูดอร์ได้มาอยู่กับราชีนีกูนิงที่เมืองปัตตานีด้วย รายากูนิงปกครองเมืองปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. 2178 พระองค์ได้รับการสถาปนาเป็นราชีนีปกครองอาณาจักรอิสลามปาตานีองค์ที่ 9 ในราชวงศ์ศรีวังสา และเป็นราชินีองค์ที่4

รายากูนิงทรงโปรดการกสิกรรมและพาณิชกรรม นางมีรายได้จากการขายพืชผลในอุทยานจนไม่ต้องใช้เงินของแผ่นดินเลย รายากูนิงเป็นเจ้าเมืององค์แรกที่ทำการค้าขายกับชาวต่างประเทศด้วยตนเอง ทรงจัดเรือสินค้าพร้อมกัปตันที่สนิท ให้นำสินค้าจากเมืองปัตตานีไปขายตามหัวเมืองต่าง ๆ “รายได้ส่วนใหญ่ของพระองค์ได้มาจากการ

ปลูกไม้ดอกออกจำหน่ายเป็นรายได้ของพระองค์เอง ทางด้านการค้าพระองค์ได้เป็นที่รู้จักของพ่อค้าทั้งในและต่างประเทศ พระองค์ได้จัดตั้งบริษัทเดินเรือทะเลเรียกว่า "บริษัทราชนาวีแห่งปาตานี" (Syarikat Perkapalan di Raja Patani) เพื่อใช้ในการติดต่อเดินเรือทำการค้าระหว่างประเทศสินค้าต่าง ๆ ที่จะนำออกต่างประเทศ จะผ่านบริษัทแห่งนี้ มีนักเดินเรือที่มีชื่อเสียงของราชินีกูนิงที่รู้จักชื่อว่า "นาคูดา สันดัง" หรือ "ราชวานิช" (Saudagar Raja)" **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ. 2541:98)**

รายากูนิง ได้รับเกียรติจากเมืองสยามเช่นเดียวกันกับรายาฮิเยา ด้วยการขนานนามว่า "พระนางเจ้าหญิง" หรือ "นางเจ้าหญิง" ราชีนีกูนิงได้สานต่อสัมพันธไตตรีกับเมืองสยามอย่างแน่นแฟ้น สิ่งที่ชาวเมืองปัตตานีชื่นชมรายากูนิงอย่างมากคือ นางได้ยกทรัพย์สินที่นางหามาได้จากการค้าขาย และส่วนที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดของนางให้เป็นของรัฐ รายากูนิงได้เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา เพื่อประสานรอยร้าวในศึกสงครามที่เกิดขึ้นในสมัยรายาอูงู

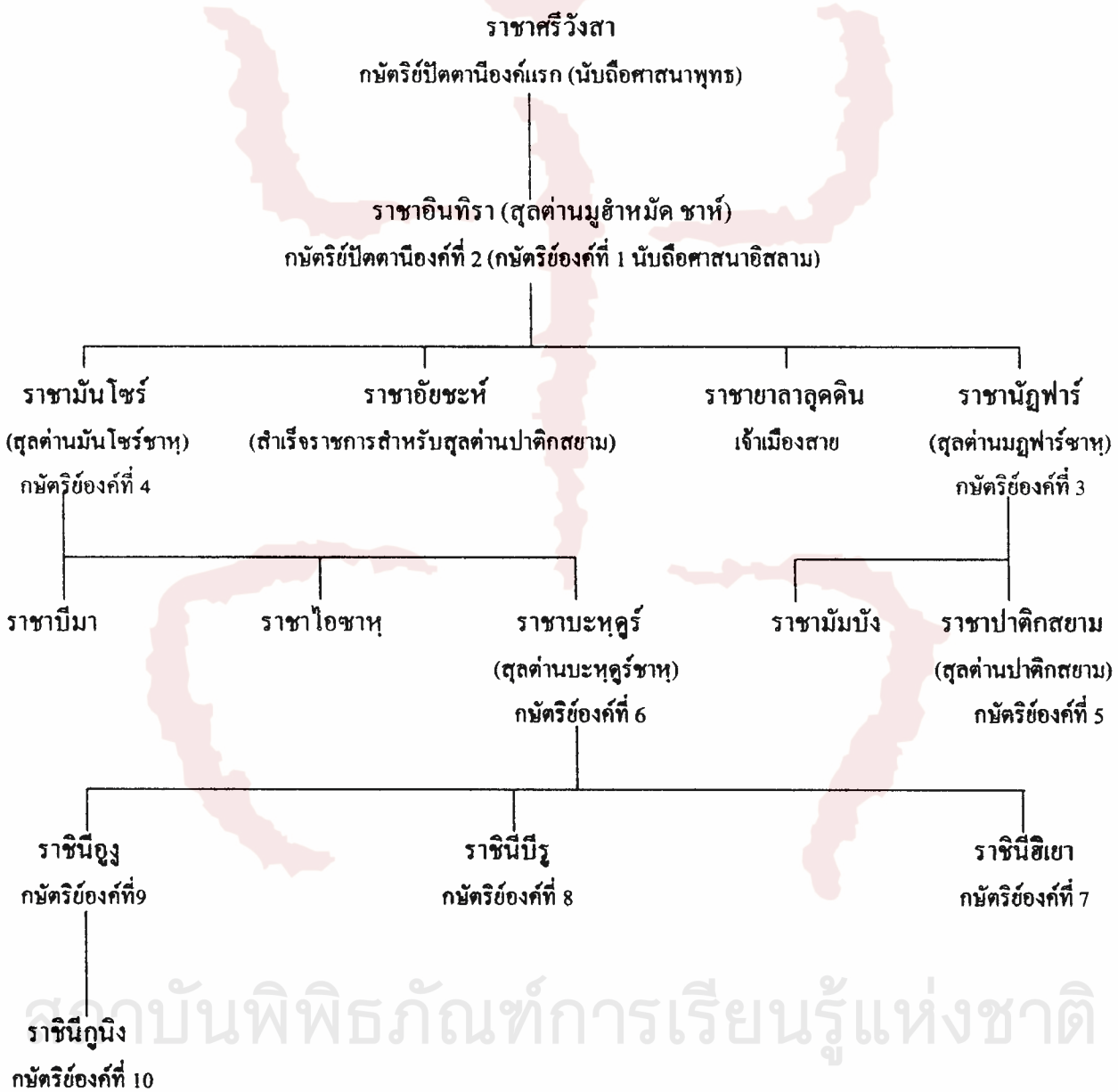
แต่ทว่าชีวิตสมรสของรายากูนิงในช่วงหลังกลับมีปัญหา เพราะพระสวามีไปติดพันหลงใหล "นางดังสิรัต" นักร้องเสียงทองของราชสำนัก ในสมัยนั้นปัตตานีได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งการสืบทอดวัฒนธรรมมลายู "ในสมัยราชินีฮีเยา พระองค์ทำให้คนรู้จักการเล่นมะโย่ง ในสมัยราชินีอูงู พระองค์ทำให้คนรู้จักกับการรำอาซิก ซึ่งเป็นการแสดงของบรรดาบุตรธิดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่และนักแสดงภายในตำหนักพระราชวัง การแสดงร่ายรำอาซิกนี้ได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ในบรรดานักขับร้องเหล่านั้น มีนางดังสิรัต ซึ่งถือว่าเป็นนักร้องที่มีเสียงประดุจเสียงไผ่ปรินดู (Buloh Perindu) ต้องลม หรือประดุจเสียงผึ้งตอมดอกไม้ (Kumbang menyeri bunga) **(ลออแมนและอาริฟีน บินจิ. 2541:100)** ดังนั้น นางดังสิรัต จึงเป็นที่พอใจแก่ พระสวามีของพระราชีนีกูนิงเป็นอย่างยิ่ง ภายหลังมีปัญหาต้องเลิกร้างกัน ยังดีเปอร์ตูวันมูดอร์ พระสวามีและข้าราชบริพารของพระสวามีต้องเสด็จกลับเมืองยะโฮร์ รายากูนิงจึงปกครองเมืองปัตตานีเองตามลำพัง โดยบ้านเมืองอยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดพระชนม์ชีพของนาง รายากูนิงสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 1229 (ค.ศ. 1686) ชาวเมืองปัตตานีขนานพระนามว่า "มัรโฮม บือซาร์" เนื่องจากรายากูนิงไม่มีรัชทายาท จึงทำให้ราชวงศ์ศรีวังสาที่ครองเมืองปัตตานีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2000 สิ้นสุดลงในสมัยของรายากูนิง

หลังจากนั้นเจ้าเมืองปัตตานีปกครองโดยราชวงศ์อื่น ก็เปลี่ยนแปลงเรื่อยมาหลายราชวงศ์ แต่ไม่มีเจ้าเมืองคนใดมีผลงานโดดเด่นเท่ากับสมัยราชวงศ์ศรีวังสา การค้าขายกับต่างประเทศก็เสื่อมลง ชาวยุโรปเดินทางออกจากเมืองปัตตานีหมด คงเหลือแต่พ่อค้าชาวจีน ญี่ปุ่น อินเดียและอาหรับเท่านั้น โดยในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มักจะต้องทำศึกสงครามกับสยามอยู่เนือง ๆ จนในที่สุดสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งตรงกับรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใน พ.ศ. 2329 กองทัพสยามได้เข้าตีเมืองปัตตานีอีกครั้งและสามารถยึดเมืองได้ หลังจากนั้นการแต่งตั้งเจ้าเมืองจึงอยู่ในอำนาจของสยามโดยมีเมืองสงขลาเป็นผู้กำกับดูแลเมืองปัตตานี **(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.2542:204)**

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปว่า รายากูนิงเป็นเจ้าหญิงลำดับที่ 9 เป็นองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์รายาศรีวังสาที่ปกครองเมืองปัตตานี โดยการเริ่มนับกษัตริย์องค์แรกที่ได้เข้ารับศาสนาอิสลาม คือ ราชาอินทิรา (สุลต่านมูฮัมหมัด ชาห์) แต่ถ้านับราชาศรีวังสา เป็นกษัตริย์องค์แรก รายากูนิงเป็นเจ้าหญิงลำดับที่ 10

ลำดับวงศ์ตระกูลกษัตริย์ปัตตานี

แหล่งข้อมูล ฮิบรอฮีม ชุกรี (2525). ตำนานเมืองปัตตานี. หน้า 36

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เมื่อรายากูนิงสิ้นพระชนม์ก็ไม่มีรัชทายาทสืบราชวงศ์ศรีวังษาครองเมืองปัตตานีต่อไปได้ ทำให้ พระบรมวงศานุวงศ์และเสนาบดีผู้ใหญ่ได้ปรึกษาหารือเพื่อสรรหาผู้ที่เหมาะสมขึ้นครองราชย์ แต่ความเจริญรุ่งเรืองกลับเสื่อมถอยลงเลื่อยๆ ไม่เหมือนกับสมัยที่ราชวงศ์ศรีวังษาปกครอง บวกกับเมืองสยามยังมีความพยายามที่จะโจมตีเมืองปัตตานีบ่อยครั้ง ผลสุดท้ายเมืองปัตตานีก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม จึงได้มีการวางกฎหมายการปกครองขึ้นมาใช้ใหม่ และแต่งตั้งชาวปัตตานีเป็นผู้ครองเมืองภายใต้การดูแลของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ทุก ๆ ปีจะต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นเครื่องบรรณาการ แต่การปกครองเมืองปัตตานีในสมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของสยามก็มีปัญหาความขัดแย้งเรื่อยมา โดยเฉพาะความขัดแย้งระหว่างผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นคนพื้นที่ กับผู้บริหารที่ถูกตั้งขึ้นมาปกครองเมืองปัตตานีจากสยาม ทำให้ผู้ปกครองเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงมาสู่ยุคที่มีการแต่งตั้งผู้ปกครองที่มีตำแหน่งคล้ายกับว่า ผู้ว่าราชการเมือง

พระยาตานี (ขวัญซ้าย) เป็นบุตรของนายเค่ง ชาวจีนแผ่นดินใหญ่ที่เดินทางโดยเรือสำเภามาที่เมืองสงขลา ได้แต่งงานกับหญิงชาวเมืองสงขลา มีบุตร 2 คน คือ นายขวัญซ้าย กับนายพ่าย) ต่อมานายเค่งได้ช่วยราชการ ในสมัยรัชกาลที่ 1 โดยการเสนอของพระยาสงขลา (บุญฮุ้ย) ซึ่งรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็นพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ทรงแต่งตั้งนายเค่ง ให้เป็นพระมหานุภาพปราบสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองจะนะ และนายเค่งได้ถวายนายขวัญซ้าย บุตรชายคนโตให้เป็นมหาดเล็กของรัชกาลที่ 1 ที่กรุงเทพมหานคร ต่อมาพระยาสงขลาได้กราบบังคมทูลขอตัวนายขวัญซ้ายมหาดเล็กมารับราชการในตำแหน่งปลัดเมืองจะนะ คอยช่วยเหลือพระมหานุภาพปราบสงคราม ผู้เป็นบิดาที่ชราภาพแล้ว โดยนายขวัญซ้ายได้ให้ นายพ่าย น้องชาย ช่วยกันฝึกอบรมชาวเมืองจะนะทั้งไทยและจีน ให้มีความรู้ความชำนาญในการใช้อาวุธป้องกันตัว

ใน พ.ศ. 2351 เกิดความไม่สงบที่เมืองปัตตานี โดยระตูปะกาลันมีปัญหาขัดแย้งกับข้าราชการที่เรียกว่า "ลักษมณาคายัน" (ลักษมณา เป็นตำแหน่งขุนนางไทยสมัยก่อน) ซึ่งมีหน้าที่ควบคุมดูแลบริหารบ้านเมืองปัตตานีสมัยนั้น จนถึงขั้นเกิดการต่อสู้กันทางราชการจึงได้ให้นายขวัญซ้าย ปลัดเมืองจะนะไประงับการพิพาทดังกล่าว จนเหตุการณ์สงบ ด้วยเหตุนี้รัชกาลที่ 1 จึงมีพระราชดำริให้แยกเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง และโปรดเกล้าฯ ให้นายขวัญซ้ายเป็นเจ้าเมืองปัตตานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2351 เรียกผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี ขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา นับเป็นเกียรติประวัติที่นายขวัญซ้ายคนไทยเชื้อสายจีน ได้รับตำแหน่งเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี

ผลงานที่พระยาตานี (ขวัญซ้าย) ได้สร้างไว้ที่เมืองปัตตานี ในช่วงที่เป็นผู้ว่าราชการเมืองนั้นมีมากมาย อาทิ การสำรวจภูมิประเทศเพื่อปักปันเขตแดนเมืองทั้ง 7 คือ เมืองปัตตานี เมืองยะหริ่ง เมืองหนองจิก เมืองรามันห์ เมืองระแงะ เมืองสาย และเมืองยะลา ซึ่งต้องใช้เวลานานถึง 6 เดือนกว่าจะสำเร็จตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 1 นอกจากนี้พระยาตานียังได้ปรับปรุงกิจการท่าเรือให้กลับกลายเป็นศูนย์การค้าแร่ดีบุก เกลือ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ทำให้พ่อค้าเรือสำเภาชาวจีน และอีกหลายชาติเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ามากขึ้น ช่วยทำให้เศรษฐกิจของเมืองปัตตานีฟื้นฟูอย่างรวดเร็ว ส่วนผลงานด้านการปกครอง พระยาตานีได้ยึดนโยบายเสริมสร้างความสัมพันธ์กับบุคคล

ต่าง ๆ เพื่อขจัดความหวาดระแวงที่มีต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกที่เป็นมิตรเกิดน้ำหนึ่งใจเดียวในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อพัฒนาบ้านเมือง จนเมืองปัตตานีเจริญก้าวหน้าและเกิดสันติสุข พระยาตานีได้ปกครองเมืองปัตตานีนานประมาณ 7 ปีเศษ และได้ถึงแก่อนิจกรรมใน พ.ศ. 2358

พระยาตานี (นายพ่าย) เป็นน้องพระยาตานี (ขวัญช้าย) ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีต่อจากพี่ชาย ซึ่งในสมัยนี้ "โต๊ะสาเหย็ด หรือ ไซยิด" ที่ได้หนีไปเมื่อครั้งปะทะกับพระยาตานี (ขวัญช้าย) ได้มาก่อความวุ่นวายที่เมืองปัตตานีร่วมกับพรรคพวกอีก โดยพระยาอภัยสงครามกับพระยาเมืองสงขลา (เถี้ยนจง) ได้ยกทัพมาช่วยพระยาตานี (นายพ่าย) ปราบพวกก่อการวุ่นวาย จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ "นายพ่ายเห็นว่าชาวเมืองยังมีความโกรธแค้นกับชาวสยาม มีความระแวงใจว่าชาวเมืองลุกขึ้นมาก่อปัญหาขึ้นมาอีก จึงได้ส่งสาส์นแจ้งให้เจ้าเมืองสงขลาทราบเพื่อนำไปกราบทูลพระเจ้าแผ่นดินสยาม" **(ฮิบรอฮิม ชุกรี. 2525:43)** ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ประชุมหารือระหว่างองคมนตรีในการแก้ปัญหาความวุ่นวายที่เกิดขึ้น จึงได้แบ่งเมืองปัตตานีออกเป็น 7 หัวเมือง และเลือกสรรบุคคลในท้องถิ่นมาปกครองหัวเมืองทั้ง 7 เพื่อจิตวิทยาการปกครอง ดังนี้

1. ให้ต่วนสุหลง เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี อยู่ที่กรือเซะ
2. ให้นายพ่าย (อดีตผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี) เป็นผู้ว่าราชการเมืองยะหริ่ง
3. ให้ต่วนหนิ (สนิ) เป็นผู้ว่าราชการเมืองหนองจิก
4. ให้ต่วนมาโซร์ เป็นผู้ว่าราชการเมืองรามันห์ อยู่ที่โกตาบารู
5. ให้ต่วนหนิเด๊ะ เป็นผู้ว่าราชการเมืองระแงะ
6. ให้ต่วนหนิดะ เป็นผู้ว่าราชการเมืองสาย (สายบุรี) อยู่ที่ยี่งอ
7. ให้ต่วนยาลอ (ยาลา) เป็นผู้ว่าราชการเมืองยะลา

โดยให้มีบรรดาศักดิ์ ดังนี้

- ผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช
- ผู้ว่าราชการเมืองยะหริ่ง มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิพิธเสนามาตยาธิปดีศรีสุรสงคราม
- ผู้ว่าราชการเมืองรามันห์ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยารัตนภักดีศรีราชบดินทร์สุนทรทิวังษา
- ผู้ว่าราชการเมืองสาย มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุริยสุนทรบวรภักดีศรีมหารายาปัตตมอับดุลวิบูลย์ชอบเขตประเทศมลายูวิเศษวังษา
- ผู้ว่าราชการเมืองระแงะ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาตะปะงันภักดีศรีสุวรรณประเทศวิเศษวังษา ต่อมาเปลี่ยนเป็นพระยาภูผาภักดีสุวรรณประเทศวิเศษวังษา
- ผู้ว่าราชการเมืองยะลา มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาณรงค์ฤทธิ์ศรีประเทศวิเศษวังษา
- ผู้ว่าราชการเมืองหนองจิก มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาเพชราภิบาลนฤเบศร์วาปีมุจลินท์นฤบดินทรสวามิภักดิ์ **(คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ.2542:207)**

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ให้นายพ่าย (พระยาพิพิธเสนามาตยาธิปดีศรีสุรสงคราม) เป็นเจ้าเมืองยะหริ่ง และยังดูแลหัวเมืองทั้ง 7 โดยยกฐานะให้ผู้ปกครองแต่ละเมืองเป็นเจ้าเมือง โดยตำแหน่ง ให้ขึ้นตรงต่อเมืองสงขลา แต่ปรากฏว่าก็ยังคงมีเหตุการณ์ไม่สงบอยู่เนือง ๆ จึงได้ทรงเปลี่ยนนโยบายแต่งตั้งทายาทของผู้ว่าราชการเมืองทั้ง 7 ปกครองเมืองแทน ผู้ว่าราชการเมืองที่เสียชีวิตให้เป็นตำแหน่งสืบสกุล สืบต่อมาอีกหลายรุ่น จนมาถึงรุ่นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี 5 คนสุดท้าย ดังต่อไปนี้

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (สุลต่านมูฮัมหมัด หรือ ตนกูมูฮัมหมัด) มี นามเดิมว่า ตนกูบือซาร์ หรือ ตนกูปะสา เป็นบุตรของเจ้าเมืองกลันตัน (ราชามูดา) ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี ใน พ.ศ. 2388 พระยาวิชิตภักดีฯ ตนกูมูฮัมหมัด ได้สร้างวังที่ชายทะเล ชาวบ้านเรียกว่าตนกูบือซาร์ ซูเบอร์รัต (หมู่บ้านตันหยงลุโละในปัจจุบัน) ต่อมาเห็นว่าไม่เหมาะสมในด้านภูมิศาสตร์ จึงได้ย้ายมาสร้างวังใหม่ที่ "จะบังติกอ" ซึ่งเป็นที่พำนักของผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีอยู่นานตราบจนผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีคนสุดท้าย คือ พระยาวิชิตภักดีฯ ตนกูอับดุลกอรเดร กามารุดดน

พระยาวิชิตภักดีฯ สุลต่านมูฮัมหมัด มีบุตรและธิดา 6 คน ดังนี้

1. ตนกูปูเตะ (ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีคนที่ 2)
2. ตนกูบูลัด (เรียกอีกอย่างว่า ตนกูฮาญีตูวอร์)
3. ตนกูสูเซ็น (เรียกอีกอย่างว่า ตนกูนิมันดาร์ฮัน)
4. ตนกูบอสู หรือ ตนกูสุไลมานซาฟุดดีน (ต่อมาได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี คนที่ 4)
5. ตนกูตัมบัล ต่อมาได้อภิเษกสมรสกับรายารามันห์ (ผู้ว่าราชการเมืองรามันห์)
6. ตนกูลาโบะฮ์ ได้อภิเษกสมรสกับตนกูจิ โอรสตนกูบังโมร์

คนทั่วไปจะนิยมเรียกว่า "พระยาตานี" มากกว่าจะเรียกว่าพระยาวิชิตภักดีฯ โดยพระยาวิชิตภักดีฯ สุลต่านมูฮัมหมัดนับเป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีราชวงศ์กลันตัน ที่ปกครองเมืองปัตตานีให้ร่มเย็นเป็นสุข จนถึงแก่อนิจกรรม เมื่อ พ.ศ. 2399 ศพถูกฝังไว้ที่สุสานตันหยงดาโต๊ะ คนทั่วไปจึงมักเรียกว่า "อัลมาร์โฮมตันหยง"

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูปูเตะ) มีนามเดิมว่า ตนกูปูเตะ เป็นบุตรคนโตของพระยาวิชิตภักดีฯ สุรต่านมูฮัมหมัด ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีต่อจากบิดาในปี พ.ศ. 2399 ในยุคนี้มีนักธุรกิจต่างชาติเข้ามาค้าขายในเมืองปัตตานี โดยเฉพาะชาวจีน ได้เดินทางเข้ามาค้าขายและมาอยู่ที่เมืองปัตตานีมากกว่าชนชาติอื่น ๆ ชุมชนที่ชาวจีนมาอาศัยอยู่เรียกว่า "หมู่บ้านชาวจีน" หรือ "ตลาดจีน" ชาติอื่น ๆ ที่ทยอยเข้ามาอยู่ด้วย ในสมัยนี้เมืองปัตตานี จึงมีผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น นับเป็นความสามารถของพระยาวิชิตภักดีฯ ตนกูปูเตะ ที่ปกครองเมืองปัตตานีให้เจริญก้าวหน้า อยู่เย็นเป็นสุขนานถึง 26 ปี ท่านมีบุตร ธิดา 7 คน ดังนี้

1. ตนกูบือซาร์ หรือ ตนกูตีมุง (ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีคนที่ 3)

2. ตนกูอามังร์ (ได้เป็นชายาของรายาบันดะรอ รัฐกลันตัน)

3. ตนกูอัมปี (ได้เป็นชายาของตนกูมูฮัมหมัด รัฐกลันตัน)

4. ตนกูตือเงาะ (ได้เป็นชายาของผู้ว่าราชการเมืองยะลา)

5. ตนกูปี (ได้เป็นชายาของตนกูมูฮัมหมัด โอรสรายาเบอร์รัส)

6. ตนกูปัตตานี (ได้เป็นชายาของตนกูบือร์ซาร์ รัฐกลันตัน)

7. ตนกูมูอัมหมัด (ช่วงที่ตนกูสุไลมาน ชาฟุดดีน เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี ได้เป็นอุปราช)

บุตรและธิดาทั้ง 7 คนของพระยาวิชิตภักดีฯ ตนกูปูเตะ เกิดจากตนกูรายา ซึ่งเป็นธิดาของสุลต่านกลันตัน และเกิดจาก ตนกูโวะ ซึ่งเป็นธิดาของตนกูตือเงาะ (ตนกูตือเงาะ มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิทักษ์ ฯ ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี)

พระยาวิชิตภักดีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูปูเตะ) ได้เดินทางไปรักษาตัวและถึงแก่อนิจกรรมที่เมืองกลันตัน เมื่อ พ.ศ. 2424 โดยได้อีกนามหนึ่งว่า "อัลมาร์ โฮมกลันตัน" หมายถึงผู้เสียชีวิตที่กลันตัน

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูบือซาร์) มีนามเดิมว่า ตนกูบือซาร์ หรือตนกูตีมุง เป็นบุตรของพระยาวิชิตภักดีฯ (ตนกูปูเตะ) เหตุการณ์บ้านเมืองก็ยังคงสงบสุขเช่นเดียวกับสมัยของพระบิดา มีบุตรธิดาหลายคนและมีภรรยาหลายคน หลวงวิชิตภักดีฯ (ตนกูบือซาร์) ได้ถึงแก่อนิจกรรม ใน พ.ศ. 2433 ศพถูกฝังที่สุสานโต๊ะอาเยาะ

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูสุไลมานชาฟุดดีน หรือ ตนกูบอสู) เป็นบุตรของพระยาวิชิตภักดีฯ สุลต่านมูฮัมหมัด เป็นน้องของพระยาวิชิตภักดีฯ ตนกูปูเตะ ในสมัยของพระยาวิชิตภักดีฯ (ตนกูสุไลมานชาฟุดดีน) ได้พัฒนาเมืองปัตตานีมากมายหลายด้านที่เป็นประโยชน์ต่อชาวเมืองปัตตานี ได้แก่ การขุดคลองปรับคลองปัตตานีที่คดเคี้ยวเป็นแนวตรงจากหมู่บ้านปรีก็มายังหมู่บ้านอาเนาะบูลูด (ชาวบ้านเรียกว่า อาเนาะบูโละ) ยาว 7 กิโลเมตร เรียกว่า คลองสุไหงบารู หรือ คลองใหม่ อยู่ในอำเภอยะรัง และได้สร้างมัสยิดทำด้วยปูนที่จะบังติกอ ซึ่งยังคงปรากฏมาจนถึงปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ยังได้สร้างวังใหม่ทางด้านตะวันออกของวังเก่าที่จะบังติกอ และได้อยู่ที่วังแห่งใหม่นี้จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูสุไลมานชาฟุดดีน) มีบุตร ธิดา 4 คนดังนี้

1. ตนกูสุหลง

2. ตนกูบือซาร์ด่วนกัมบัล

3. ตนกูอับดุลกอเดร์ กามารุดดีน (ได้เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีคนที่ 5 และเป็นคนสุดท้ายของราชวงศ์กลันตันที่เป็นผู้ว่าราชการเมืองปัตตานี)

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

4. ตนกูมูฮัมหมัดซอและ

พระยาวชตภกดฯ (ตนกูสุไลมานชาฟุดดีน) ได้ถึงแก่อนิจกรรม ใน พ.ศ. 2442 ศพถูกฝังที่สุสานโต๊ะอาเยาะ ในเขตเมืองเก่าจะบังติกอนั่นเอง

พระยาวิชิตภักดีศรีสุรวังษารัตนาเขตประเทศราช (ตนกูอับดุลกอเดร์ กามารุดดีน) มีนามเดิมว่า ตนกูอับดุลกอเดร์ กามารุดดีน เป็นบุตรของพระยาวิชิตภักดีฯ (ตนกูสุไลมานชาฟุดดีน) ปกครองเมืองปัตตานีที่จะบังติกอ ระหว่างปี พ.ศ. 2442 – 2445 หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก 7 หัวเมือง ให้มารวมเป็นเมืองเดียว ยกเลิกอำนาจเจ้าเมืองทั้ง 7 ตั้งเป็นมณฑลปัตตานี โดยมีพระยาศักดิ์เสนี (หนา บุนนาค) เป็นสมุหเทศาภิบาล คนแรกของมณฑลปัตตานี เมื่อ พ.ศ. 2449

ตนกูอับดุลกอร์เดร์ กามารุดดีน ผู้ว่าราชการเมืองปัตตานีคนสุดท้าย ได้อพยพครอบครัวไปอยู่ที่รัฐกลันตันจนวาระสุดท้าย โดยได้ถึงแก่อนิจกรรมที่กลันตันเมื่อ พ.ศ. 2476

6.2 บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรม

จะเริ่มต้นเหตุการณ์ตั้งแต่พระยาศักดิ์เสนี (หนา บุนนาค) ได้มาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลคนแรกของมณฑลปัตตานี เมื่อ พ.ศ. 2449 บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรมอาจเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดปัตตานี โดยสร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดปัตตานี หรือ เป็นบุคคลจากที่อื่นแล้วมาอยู่จังหวัดปัตตานี สร้างคุณประโยชน์แก่จังหวัดปัตตานี จนเป็นที่ยกย่องสรรเสริญเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลัง และบุคคลของท้องถิ่นต่าง ๆ ในจังหวัดปัตตานีที่อนุรักษ์ เสริมสร้าง สืบทอด เผยแพร่วัฒนธรรมอันดีงาม ที่เป็นเอกลักษณ์ของปัตตานีให้แพร่หลาย สร้างชื่อเสียงแก่จังหวัดปัตตานี รวมทั้งบุคคลที่มีบทบาทสำคัญทางการเมือง การปกครองอันมีส่วนทำให้จังหวัดปัตตานีเจริญก้าวหน้า ประชาชนชาวจังหวัดปัตตานีได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุขซึ่งมีอยู่มากมายหลายคน เช่น

พระยาเดชานุชิตสยามมิศร์ภักดี เดิมชื่อ หนา บุนนาค เมื่อครั้งดำรงศักดิ์เป็น พระยาศักดิ์เสนี ได้รับโปรดเกล้าฯ จากรัชกาลที่ 5 ให้ดำรงตำแหน่งเป็น **สมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตานี** ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2449 ปกครองเมืองปัตตานี เมืองยะลา เมืองระแงะ และเมืองสาย ขึ้นตรงต่อผู้สำเร็จราชการภาคใต้

พระยาเดชานุชิตสยามมิศร์ภักดี (หนา บุนนาค) เป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลปัตตายีนานถึง 17 ปี ได้สร้างความเจริญให้แก่ปัตตานีมากมาย จนมีอนุสรณ์ให้ระลึกถึงท่านจากชื่อสถานที่หลายแห่ง อาทิ สะพานเดชานุชิต สนามกีฬาศักดิ์เสนี (โรงเรียนเบญจมราชูทิศ) โรงเรียนเดชะปัตตนยานุกูล (โดยเอาชื่อเดชา + ปัตตานี + อนุกูล)

เดิมปัตตานีมีโรงเรียนประจำมณฑลปัตตานี เป็นโรงเรียนชายหญิงเรียนรวมกัน (สมัยนั้นนักเรียนหญิงยังเรียนกันไม่มาก) พระยาเดชานุชิตฯ ได้เป็นผู้นำในการบูรณะต่อเติมอาคารเรียน และพัฒนาโรงเรียนประจำมณฑลปัตตานีให้พร้อมในทุกๆ ด้าน โดยพ่อค้า คหบดี ข้าราชการ และประชาชนชาวปัตตานีให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่ง

พระยาเดชานุชิตฯ ได้จูงใจว่า เพื่ออุทิศส่วนกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยะมหาราช รัชกาลที่ 5 ทุกอย่างจึงได้เสร็จสมบูรณ์ ใน พ.ศ. 2457 โดยมีนายโต๊ะ เป็นครูใหญ่คนแรก และพระยาเดชานุชิตฯ ได้มีหนังสือถึงเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น เพื่อขอพระราชทานนามโรงเรียน รัชกาลที่ 6 จึงได้พระราชทานนามโรงเรียนว่า **"เบญจมราชูทิศ"** และได้ทำพิธีเปิดโรงเรียนเบญจมราชูทิศอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2457

ในขณะเดียวกันภรรยาของพระยาเดชานุชิตฯ ที่คนทั่วไปนิยมเรียกว่า "คุณหญิงแหม่ม" เพราะเป็นชาวเยอรมัน มีความเห็นว่าควรจะแยกนักเรียนหญิงมาเรียนต่างหาก จึงได้ยกบ้านพักที่ใช้สำหรับให้ข้าราชการต่างเมืองต่างมณฑลมาพัก ซึ่งอยู่ใกล้ๆ จวน (ที่พัก) ของสมุหเทศาภิบาลมณฑลฯ ให้เป็นสถานที่เรียนสำหรับสตรีเรียกว่า โรงเรียนสตรีมณฑลปัตตานี เปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 โดยคุณหญิงเดชานุชิตฯ หรือคุณหญิงแหม่ม ได้ให้ "คุณใหญ่" ซึ่งเป็นบุตรีที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนแวนต์ กรุงเทพมหานคร มาเป็นครู

ในสมัยนั้นขุนพิบูลพิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา) เป็นธรรมการมณฑลปัตตานี พระยาเดชานุชิตฯ และคุณหญิงแหม่ม ได้ชักชวนพ่อค้า คหบดี ข้าราชการ และประชาชนชาวปัตตานีร่วมกันบริจาคเงิน สิ่งของ สมทบสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม และพยายามจูงใจให้สตรีปัตตานีมาเรียนหนังสือมากขึ้น โรงเรียนสตรีมณฑลปัตตานีได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2456 จนถึง พ.ศ. 2465 โรงเรียนสตรีมณฑลปัตตานีก็มีอาคารเรียนอุปกรณ์การเรียนที่ค่อนข้างพร้อมบริบูรณ์ พระยาเดชานุชิตฯ และภรรยาได้ทำหนังสือขอให้กระทรวงศึกษาธิการสมัยเจ้าพระยา**ธรรมศักดิ์**มนตรีเป็นเสนาบดีกระทรวงฯ ช่วยตั้งชื่อโรงเรียนสตรีปัตตานีให้ โดยทางกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตั้งชื่อว่า **"โรงเรียนสตรีปัตตานีเดชะปัตตนยานุกูล"** เพื่อเป็นเกียรติและเป็นอนุสรณ์แก่พระยาเดชานุชิตฯ และภรรยาที่เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนและอุปการะโรงเรียนตลอดมา

ต่อมาได้ตัดคำว่า "สตรี" ออก และเปลี่ยนให้เป็นโรงเรียนสหศึกษา เรียกชื่อใหม่ว่า โรงเรียนเดชะปัตตนยานุกูล มีนักเรียนทั้งหญิงและชาย เช่นเดียวกับโรงเรียนเบญจมราชูทิศที่มิได้แยกเป็นโรงเรียนชายและโรงเรียนหญิง

อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค (ทอง คุปตาสา) เป็นธรรมการมณฑลปัตตานี และท่านยังได้รับการยกย่องจากชาวปัตตานีว่า เป็น**บิดาแห่งการศึกษาของชาวปัตตานี** โดยเป็นผู้ริเริ่มให้มีตำราเรียนเขียนไทยขึ้นเป็นครั้งแรกสำหรับใช้ในมณฑลปัตตานี อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค มีนามเดิมว่า ทอง นามสกุล คุปตาสา ได้รับพระราชทานนามสกุลในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เกิดเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2426 ที่อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี บิดามีนามว่า นายบุญธรรม มารดามีนามเดิมว่า นางสุ่น

นายทอง คุปตาสา เริ่มการศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนประจำอำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ภายหลังได้มาศึกษาต่อระดับสูงที่กรุงเทพฯ โดยอาศัยอยู่ที่วัดราชบพิธฯ สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ด้วยคะแนนสูงเป็นเยี่ยม ได้เป็นครูประกาศนียบัตรครูประถมพิเศษและประกาศนียบัตรครูมัธยม นับเป็นนักเรียนฝึกหัดครูรุ่นแรกในสมัย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ต่อมาได้มารับราชการที่จังหวัดปัตตานี ใน พ.ศ. 2451 ได้เป็นธรรมการมณฑลปัตตานี และกำกับการนครศรีธรรมราชอีกมณฑลหนึ่งด้วย

งานสำคัญที่ปัตตานีของท่าน คือ จัดการศึกษาในมณฑลปัตตานีในสมัยนั้น โดยพยายามจูงใจให้เด็กไทยมุสลิมมาเรียนภาษาไทย แล้วให้ผู้ที่เรียนเหล่านั้นกลับไปสอนเด็กไทยมุสลิมรุ่นหลังอีกต่อหนึ่ง โดยพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ลูกหลานอดีตเจ้าเมืองปัตตานี อาทิ ขุนศิริอับดุลบุตร น้องของพระยายะหริ่ง (ตนกูยูโซะ) รวมทั้งผู้นำทางศาสนาคนอื่นๆ เรียนหนังสือไทยแล้วกลับไปสอนผู้อื่นต่อไป

นายทอง คุปตาสา ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์มาตามลำดับจนเป็นพระยา ชื่อว่า อำมาตย์โทพระยาพิบูลพิทยาพรรค ผลงานเขียนที่เป็นแบบเรียนและเป็นหนังสืออันเป็นผลงานเด่น มีจำนวนถึง 3 เล่ม คือ **แบบเรียนเร็วไทย - มลายู** เป็นแบบสอนอ่าน ใช้ตัวอักษรไทยโดยมีคำภาษามลายูปนอยู่ด้วย **หนังสือเรื่องการตั้งโรงเรียนศีลธรรมในวัด** เป็นหนังสือที่ท่านได้ทำร่วมกับเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (เซ่ง) วัตถุประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ให้อ่านเพื่อปราบใจคนทำผิด เป็นการช่วยด้านการปกครองอีกทางหนึ่ง เพราะที่ผ่านมาการปกครองของไทยมุ่งแต่การปราบกาย คือ เมื่อทำผิดก็ให้ติดคุกหรือตัดสินประหาร หนังสือเล่มนี้ช่วยเป็นการสอนศีลธรรมในวัดให้คนกลัวบาปกรรมมากกว่ากลัวกฎหมาย และอีกเล่มหนึ่ง คือ **หนังสือเรื่องเล่าความเตือนเพื่อน** เป็นหนังสือสอนคติทางโลกและทางธรรม

นอกจากนั้นท่านยังเป็นผู้ริเริ่มให้มีการเล่นสักวาซ่อนเงื่อน กับเจ้าคุณอุดมพงษ์เพ็ญสวัสดิ์ สมุหเทศาภิบาล โดยจัดให้มีการพบปะในกลุ่มของข้าราชการเดือนละ 1 ครั้ง และให้ทุกคนต่างนำอาหารมากันคนละ 1 อย่าง ร่วมรับประทานหลังการเล่นสักวาแล้ว

อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค เป็นบุคคลแรกที่ร่วมมือกับสมุหเทศาภิบาล ปรับปรุงและขยายกิจการลูกเสือให้แพร่หลาย จนได้รับคำประกาศเกียรติคุณและคำชมเชยจากเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ในหนังสือวิทยาจารย์ว่า "ปัตตานีเป็นมณฑลตัวอย่าง คือดีทั้งการศึกษา การลูกเสือ รวมทั้งอนุสภากาชาดด้วย"

ชีวิตครอบครัวของอำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค มีบุตรธิดากับคุณหญิงสินด้วยกัน 6 คน คือ

1. ชุมพล คุปตาสา
2. เล็ก คุปตาสา
3. พร้อม ชำนาญกิจ
4. ทองคำ วิเศษสุวรรณภูมิ
5. สุวรรณา คุปตาสา
6. แสงทอง ผ่องแก้ว

อำมาตย์โท พระยาพิบูลพิทยาพรรค ได้อำลาชีวิตราชการรับเงินบำนาญ ในช่วงที่ทางราชการได้ยุบเลิกมณฑล โดยท่านได้ใช้ชีวิตบั้นปลายทำงานส่วนตัวและให้คำปรึกษาเรื่องต่างๆ แก่ชาวปัตตานี จนถึงวาระสุดท้ายที่ปัตตานี ท่านได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันเสาร์ที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2509 รวมอายุได้ 83 ปี แม้ทุกวันนี้ชาวปัตตานีก็ยังรำลึกถึงพระยาพิบูลพิทยาพรรค บิดาแห่งการศึกษาของชาวปัตตานีอยู่เสมอ

หลวงสำเร็จกิจกรจางวางเมืองปัตตานี นามเดิม นายปุ่ย แซ่ตัน เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลเจี๋ยะย้ายครอบครัวจากเมืองจีนมาอยู่ที่สงขลาเมื่อสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งกองทัพไทรบุรี เข้ามาตีเมืองสงขลา นายปุ่ย แซ่ตันได้ตอบแทนบุญคุณแผ่นดินด้วยการชวนสมัครพรรคพวกอาสาร่วมกับเจ้าเมือง

สงขลารบกับพวกไทรบุรี จนกองทัพไทรบุรีถอยหนีกลับไป ด้วยความดีความชอบครั้งนี้ เจ้าเมืองสงขลาจึงทูลถวายรายงานต่อรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาฯโปรดเกล้า แต่งตั้งนายปุ่น แซ่ตันเป็นหลวงสำเร็จกิจกรจางวางปัตตานี เป็นต้นตระกูลตันธนวัฒน์ และคณานุรักษ์ในเวลาต่อมา

หลวงสำเร็จกิจกรจางวางเมืองปัตตานี มีภรรยา 4 คน ภรรยาคนแรกเป็นคนจีน ไม่มีบุตรธิดา เมื่อหลวงสำเร็จฯ ถึงแก่กรรมแล้ว ภรรยาคนแรกได้เดินทางกลับเมืองจีน

ภรรยาคนที่ 2 ของหลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ชื่อ นางเจียงซุ่น แซ่โก้ย เป็นชาวเมืองสงขลา มีบุตรธิดา คือ

1. นางเม่งจู (เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า แม่นายบ้านล่าง สมรสกับนายจุ้ยแซ โกวิทยา มีตำแหน่งเป็นนายบ้านล่าง)
2. นายจูเม้ง ตันธนวัฒน์ (หลวงสุนทรสิทธิโลหะ)
3. นายจู่ล่าย ตันธนวัฒน์ (พระจีนคณานุรักษ์)
4. นางจู่เลี่ยง (เป็นหญิง) ไม่มีบุตร
5. นางเพ็กเลี่ยน สมรสแล้วไปอยู่ที่สิงคโปร์

ภรรยาคนที่ 3 ของหลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ชื่อนางวุ่น แซ่ลิ่ม มีบุตรธิดา คือ

1. นางจูเส้ง ตันธนวัฒน์
2. นายจูฮวด ตันธนวัฒน์ ไม่มีบุตรและธิดา
3. นางจูกี สมรสกับนายไซฮก ต่อมาเปลี่ยนเป็นเล่าตระกูล
4. นางกี่จู หรือ จูซุน สมรสกับนายเองโฮ่ กาญจนบุษย์

ภรรยาคนที่ 4 ของหลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ชื่อนางเกียด แซ่กอ มีบุตรธิดา คือ

1. นายจูอิ้น ตันธนวัฒน์ (หลวงวิชิตศุลกากร)
2. ธิดาไม่ทราบชื่อ ถึงแก่กรรมตั้งแต่เด็ก

หลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ได้ขอสัมปทานเหมืองแร่ดีบุกในเมืองยะลาหลายแปลง หลายตำบล เช่น เหมืองถ้ำทะลุ เมืองบู้ลัน เหมืองมายอบน เหมืองฮ่วนหน่าสั้ว (นาเระ) เหมืองปีนเยาะ เหมืองมุโม เหมืองดีโปะ เหมืองใหม่ เหมืองแบหอ เหมืองหาดทราย และเหมืองปลีกย่อยอีกหลายแปลง เหมืองเหล่านี้ได้ทำมาจนถึงสมัยของพระจีนคณานุรักษ์ ซึ่งสมัยของพระจีนคณานุรักษ์ได้เลือกสัมปทานไว้เพียง 4 แปลง คือ เหมืองถ้ำทะลุ เหมืองบู้ลัน เหมืองมายอบน เหมืองฮ่วนหนาสั้ว (นาเระ) นอกนั้นได้สละสิทธิ์หมด

กิจการเหมืองแร่ของหลวงสำเร็จกิจกรจางวางเจริญก้าวหน้า จนมีฐานะมั่นคงเป็นปึกแผ่น จึงได้เอื้อเฟื้อเพื่อนบ้านทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม โดยเฉพาะด้านที่เป็นสาธารณประโยชน์ จนเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไป รวมทั้งเจ้าเมืองปัตตานี ในสมัยนั้นก็รักใคร่ไว้วางใจ

หลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ใกล้แม่น้ำปัตตานีบริเวณที่เรียกว่า หัวตลาด หรือ ตลาดจัน (ปัจจุบัน คือ บริเวณบ้านเรือนริมแม่น้ำปัตตานีที่ถนนปัตตานีภิรมย์ และถนนอาเนาะรู) หลวงสำเร็จกิจกรจางวาง ได้

ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ 73 ปี ศพบรรจุที่ฮวงซุ้ย หมู่บ้านปะกาฮะรัง ต่อมาภรรยาชื่อ นางเจียงซุ่น แซ่โก้ย ถึงแก่กรรมก็ได้ทำฮวงซุ้ยที่ตำบลสะบารัง ใกล้โรงพยาบาลปัตตานี ตรงบริเวณที่ติดกับสโมสรจังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นที่ดินที่พระจีนคณานุรักษ์ บุตรชายได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บุตรหลานของหลวงสำเร็จกิจกรจางวางหลายคน ได้มีส่วนในการพัฒนาจังหวัดปัตตานี ให้เจริญก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน ให้แก่ปัตตานีสืบต่อมากระทั่งปัจจุบัน

พระจีนคณานุรักษ์ นามเดิมว่า **กู่ฉ่าย แซ่ตัน** เป็นบุตรคนที่ 3 ของหลวงสำเร็จกิจกรจางวาง กับนางเจียงซุ่น หรือซ่วนเหนี่ยว แซ่โก้ย เกิดที่ตำบลอาเนาะรู ถนนปัตตานีภิรมย์ (สมัยนั้นยังไม่มีชื่อถนน) ซึ่งอยู่ริมน้ำเมืองปัตตานี เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 12 ปีมะแม พ.ศ. 2390 เริ่มสนองคุณแผ่นดินจากตำแหน่ง **กัปตันจีนเมืองตานี**ต่อจากบิดา ได้ประกอบคุณงามความดีความชอบมากมายจนได้รับพระราชทานสัญญาบัตรจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2431 ให้เป็น **หลวงจีนคณานุรักษ์** หัวหน้าจีนเมืองตานี และต่อมาในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ตั้งเป็น **พระจีนคณานุรักษ์ กรมการพิเศษเมืองปัตตานี**

พระจีนคณานุรักษ์ ได้มีส่วนก่อสร้างและบูรณะวัดวาอารามมากมาย เช่น วัดราษฎร์บูรณะ (**วัดช้างให้**), วัดตานีนรสโมสร (**วัดบางน้ำจืด หรือวัดกลาง**), วัดมุจลินทวาปีวิหาร (**วัดตุยง**), เป็นต้น และยังเป็นผู้อัญเชิญ**เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว**จากบ้านกรือเซะมาประดิษฐานยัง**ศาลเจ้าเล่งจูเกียง** อีกด้วย

เดิมตระกูลนี้ได้รับนามสกุลพระราชทานว่า **"ตันธนวัฒน์"** แต่เพื่อให้ถูกต้องตามสมัยรัฐนิยมตามคำแนะนำของ หลวงสุนาวินวิวัฒน์ ข้าหลวงจังหวัดปัตตานีในสมัยนั้น นายอนันต์ คณานุรักษ์ จึงได้ขอจดทะเบียนตั้งนามสกุลใหม่ ว่า **"คณานุรักษ์"** ตามราชทินนามของคุณพระจีนคณานุรักษ์ ในสมัยที่ตนเป็นเทศมนตรีเมืองปัตตานี เมื่อวันที่ **27 กันยายน พ.ศ. 2483**

ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 19 เดือน 11 ปีมะแม ตรงกับวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2462 รวมอายุ 73 ปี

พระจีนคณานุรักษ์ มีภรรยา 4 คน และบุตรของภรรยาแต่ละคน ดังนี้

1. นางเบ้งซ่วน แซ่จุ่ง (นาคพันธ์) มีบุตรด้วยกัน 3 คน คือ
   - 1.1 นายบั่นฮก (ขุนจำเริญภักดี)
   - 1.2 นายบั่นลก (ขุนพจน์สารบาญ)
   - 1.3 นายบั่นซิ่ว (ขุนพิทักษ์ราชา)
2. นางยาง (เป็นน้องสาวของคุณหญิงระนอง ณ สงขลา) มีธิดา 2 คน คือ
   - 2.1 นางกุ้ยฮวย
   - 2.2 นางกุ้ยกี
3. นางขี่เหนี่ยว แซ่ลิ่ม มีธิดา 1 คน คือ
   - 3.1 นางฉุ้นเลี้ยง (ถึงแก่กรรม)
4. นางอ้อม ไม่มีบุตรธิดา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นายอนันต์ คณานุรักษ์ เป็นบุตรของขุนจำเริญภักดี และนางอิ่ม คณานุรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2439 ณ บ้านเลขที่ 29 ถนนอาเนาะรู ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี นายอนันต์มีพี่น้องร่วมบิดามารดาอีก 2 คน คือ นางเป็กเซี่ย กุลโชติ และนายเสถียร คณานุรักษ์ แต่มีพี่น้องต่างมารดาอีกหลายคน เนื่องจากบิดาคือขุนจำเริญภักดี มีภรรยาถึง 13 คน เมื่อเยาว์วัยนายอนันต์ได้อาศัยอยู่กับยายที่บ้านปากพ่อ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และเริ่มเข้าโรงเรียนครั้งแรกเมื่ออายุ 7 ขวบ ที่โรงเรียนวัดตานีนรสโมสร จนจบชั้นประถมปีที่ 4 จึงได้ขึ้นไปทำงานที่เหมืองแร่ที่ตำบลถ้ำทะลุ อำเภอบันนังสะตา จังหวัดยะลา อาชีพหลักของคนในตระกูลนี้ คือการทำเหมืองแร่ เมื่อนายอนันต์ อายุได้ 20 ปี ได้สมรสกับ นางสาวเสริมสุข วัฒนายากร (น้องสาวขุนธำรงพันธ์ภักดี) มีบุตรธิดารวมทั้งสิ้น 8 คน

ประสบการณ์การทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวมของนายอนันต์ที่มีต่อจังหวัดปัตตานี คือเป็นเสือป่า เป็นกรรมการสโมสรข้าราชการ เป็นกรรมการสมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี เป็นกรรมการในการเรี่ยไรเงินสงเคราะห์ประชาชนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 เคยร่วมมือกับหลวงสุนาวินวิวัฒน์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งข้าหลวงจังหวัดปัตตานีช่วยกันต่อต้านการยกพลขึ้นบกของทหารญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เป็นหัวหน้าหาเงินช่วยราชการทหารในการเรียกร้องเอาดินแดนคืนจากประเทศฝรั่งเศส เป็นรองผู้อำนวยการการป้องกันภัยทางอากาศ และได้สร้างกุฏิไว้ที่วัดปากพ่อ 1 หลัง สร้างศาลาพักร้อนที่วนอุทยานทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ 1 หลัง ได้ยกที่ดินที่ติดถนนนาเกลือจำนวน 10 ไร่ ให้ทางราชการสร้างโรงเรียน โดยให้ชื่อว่า "โรงเรียนเมืองปัตตานี"

นายอนันต์ คณานุรักษ์ เข้าสู่วงการเมืองระดับท้องถิ่นของปัตตานี เมื่อครั้งรัฐบาลได้จัดให้มีเทศบาลขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเทศมนตรีสมัยแรกของปัตตานี ชื่อเสียงของนายอนันต์ที่คนทั่วประเทศรู้จัก นอกจากการเป็นผู้นำระดับท้องถิ่นของเทศบาลแล้ว ยังได้สร้างพระเครื่องหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ โดยได้ร่วมมือกับพระครูวิสัยโสภณ (อาจารย์ทิม) สร้างพระเครื่องหลวงปู่ทวดรุ่นแรก เมื่อวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2497 เพื่อหารายได้มาสมทบทุนสร้างพระอุโบสถและบูรณะวัดตลอดจนสร้างโรงเรียนวัดช้างให้

นายอนันต์ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เมื่อพ.ศ. 2508 และได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2512

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พระครูวิสัยโสภณ หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันดีในนามของอาจารย์ทิมนั้น เดิมชื่อนายทิม พรหมประดู่ เกิดเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2455 ณ บ้านนาประดู่ ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นบุตรของนายอินทองกับนางนุ่ม พรหมประดู่ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม 6 คนเมื่อท่านอายุได้ 9 ขวบ บิดามารดาได้ฝากให้อยู่กับพระครูภัทรกรณ์โกวิท ซึ่งขณะนั้นยังเป็น พระแดง ธมฺมโชโต เจ้าอาวาสวัดนาประดู่ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน เพื่อจะได้เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดนาประดู่ ต่อมาเมื่ออายุได้ 18 ปี ท่านได้บวชเป็นสามเณร

จากนั้นก็สึกออกมาช่วยพ่อแม่ทำนาจนอายุได้ 20 ปี จึงบวชเป็นพระภิกษุที่วัดนาประดู่ โดยจำพรรษาที่วัดนาประดู่ 2 พรรษา แล้วจึงย้ายไปอยู่ที่วัดมุจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรม และต่อมาก็ได้ย้ายกลับมาเป็นครูสอนพระปริยัติธรรมที่วัดนาประดู่ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2484 ได้ย้ายไปเป็นเจ้าอาวาสที่วัดราษฎร์บูรณะ (วัดช้างให้) ซึ่งในตอนแรกยังคงไปๆ มาๆ ระหว่างวัดช้างให้กับวัดนาประดู่ เพราะท่านยังคงเป็นครูสอนนักธรรมอยู่ที่วัดนาประดู่ด้วย

ช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่จังหวัดปัตตานี รถไฟสายใต้จากหาดใหญ่ไปสุไหงโก-ลก ต้องขนทหารและสัมภาระผ่านหน้าวัดช้างให้วันละหลายๆ เที่ยว และหลายๆ ขบวน ทำให้ประชาชนขวัญเสียหวาดกลัวภัยสงคราม พระครูวิสัยโสภณ หรืออาจารย์ทิม ต้องรับภาระหนัก คือต้องจัดหาอาหารและที่พักแก่ผู้ที่เดินทางผ่านวัดไม่เว้นแต่ละวัน นับเป็นผู้ทรงคุณธรรมที่มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มาตั้งแต่ต้น เมื่อครั้งที่ท่านไปอยู่ที่วัดช้างให้ใหม่ๆ นั้น วัดช้างให้อยู่ในสภาพที่ถูกทิ้งร้างทรุดโทรม ท่านได้ริเริ่มตกแต่งสถูปที่บรรจุอัฐิหลวงปู่ทวดให้เป็นที่น่าเคารพบูชา ท่านได้ดำริที่จะสร้างพระอุโบสถ โดยท่านได้ร่วมกับนายอนันต์ คณานุรักษ์ จัดสร้างพระเครื่องหลวงปู่ทวด โดยทำพิธีปลุกเสกมีพระครูวิสัยโสภณ หรืออาจารย์ทิมเป็นประธานในพิธีและนั่งปรก ได้เงินจากผู้มีจิตศรัทธาที่มาเช่าพระเครื่องหลวงปู่ทวดได้นำเงินมาสร้างพระอุโบสถ และปรับปรุงบริเวณวัดช้างให้

พระครูวิสัยโสภณได้เริ่มอาพาธด้วยโรคมะเร็งที่หลอดอาหารตั้งแต่ พ.ศ. 2510 และได้มรณภาพเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2512 แม้ว่าพระครูวิสัยโสภณแห่งวัดช้างให้ได้มรณภาพไปนานแล้ว แต่สิ่งที่ท่านสร้างไว้อาทิเช่นพระอุโบสถ วิหารสำหรับประดิษฐานหลวงปู่ทวด เพื่อให้พุทธศาสนิกชนมาเคารพสักการะ สถูปที่บรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่ทวดที่ติดกับทางรถไฟสายใต้ กุฏิสำหรับเป็นที่อาศัยของพระเณร กุฏิเจ้าอาวาสวัดช้างให้ ศาลาการเปรียญตลอดถึงวัตถุต่างๆ ที่มีอยู่ในวัดช้างให้ โรงเรียนวัดช้างให้หลังคาทรงเรือนไทยเป็นตึก ๒ ชั้น ติดกับทางรถไฟหน้าวัด พระเจดีย์องค์ใหญ่ที่ตั้งเด่นตระหง่านอยู่กลางวัดช้างให้ ฯลฯ ล้วนสำเร็จด้วยความมุมานะของท่านพระครูวิสัยโสภณ

นายดิเรก คณานุรักษ์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานีติดต่อกัน 5 สมัย นับว่ายาวนานที่สุด เกิดเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2452 ณ บ้านเลขที่ 70 ถนนปัตตานีภิรมย์ จังหวัดปัตตานี เป็นบุตรคนที่ 5 ของขุนพิทักษ์รายา กับนางเซ่งจิ้ม (ธิดาหลวงพัฒน์ฯ สงขลา)

นายดิเรก เป็นหลานของพระจีนคณานุรักษ์ ได้เริ่มการศึกษาครั้งแรกที่ปีนัง ประเทศมาเลเซีย เป็นเวลา 7 ปี โดยเริ่มเรียนที่โรงเรียนคอนแวนต์ก่อน แล้วมาเรียนต่อที่โรงเรียนเซนต์ ซาเวียร์ จากนั้นจึงได้ศึกษาต่อที่ประเทศสิงคโปร์อีก 2 ปี รวมเวลาที่ศึกษาอยู่ที่ต่างประเทศนานถึง 9 ปี จนมีความรู้แตกฉานในภาษาอังกฤษ จีน และภาษามลายู ต่อมาจึงได้มาศึกษาภาษาไทยต่อที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี

นายดิเรกช่วยบิดาทำเหมืองแร่ดีบุกที่เหมืองมายอบน ตำบลถ้ำทะลุ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา และรับมรดกการทำเหมืองแร่จากบิดา

นายดิเรกสมรสกับนางสาวดวงเดือน วัฒนายากร น้องสาวของขุนธำรงพันธุ์ภักดี มีบุตรธิดา ๕ คน ดังนี้

1. นายกุศล คณานุรักษ์ 2. พ.ญ.สุคนธ์ มุ่งการดี 3. นายพินิจ คณานุรักษ์
4. นางสุวรรณา วัฒนายากร 5. นายสามารถ คณานุรักษ์

นายดิเรกเข้าสู่วงการเมืองระดับท้องถิ่นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ โดยเป็นเทศมนตรีในสมัยที่นายอนันต์ คณานุรักษ์ ซึ่งเป็นบุตรของลุงเป็นนายกเทศมนตรี จากนั้นก็ได้รับเลือกตั้งเป็นนายกเทศมนตรีติดต่อกัน 5 สมัย (สมัยละ 5ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2492 - 2515) นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2511 ยังได้รับเชิญเป็นสมาชิกสมัชชาใหญ่พรรคสหประชาไทย โดยเป็นประธานกรรมการพรรค สาขาจังหวัดปัตตานีด้วย

ในสมัยที่เป็นนายกเทศมนตรีได้ริเริ่มกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อเมืองปัตตานีหลายประการ อาทิ ได้ขยายเมืองปัตตานีให้กว้างขวาง โดยการสร้างศูนย์การค้าเมืองใหม่ขึ้นที่บริเวณเรือนจำเดิม ปัจจุบัน คือ บริเวณโรงภาพยนตร์ปัตตานีรามา และศูนย์การค้าถนนพิพิธ เป็นการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองปัตตานี ส่วนด้านการศาสนาและการศึกษาท่านก็มีส่วนเป็นกำลังสำคัญเสมอ เช่น ได้มีส่วนในการเสนอรัฐบาลให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ขึ้นที่จังหวัดปัตตานี โดยได้ติดต่อให้นางซุ่ยสิ้ม ปริชญากรผู้เป็นพี่สาวคนโต ร่วมบริจาคที่ดินเพื่อสร้างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่จังหวัดปัตตานีเป็นผลสำเร็จ

นายดิเรก คณานุรักษ์ ได้ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ ผลงานที่ท่านได้ทำไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้น ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ขุนธำรงพันธุ์ภักดี (ธำรง วัฒนายากร) เดิมชื่อ ซุ่นจ่าย วัฒนายากร เกิดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๑ ที่บ้านเลขที่ ๒๕/๑ ถนนอาเนาะรู ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานีเป็นบุตรคนโตของนายจุ้นฮวด กับนางเป้า (นางเป้า เป็นบุตรีของหลวงสุนทรสิทธิโลหะ ซึ่งเป็นพี่ชายแท้ๆ ของพระจีนคณานุรักษ์) สมรสกับนางสาวสร้อยทอง คณานุรักษ์ บุตรีคนที่ 2 ของขุนพิทักษ์รายา เป็นผู้ที่ตั้งมั่นในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาจนตลอดอายุขัย และได้ทำประโยชน์อย่างกว้างขวางทั้งด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล และการสาธารณูปโภค สาธารณกุศลอีกมากมาย ทั้งแก่จังหวัดปัตตานี และจังหวัดใกล้เคียง ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ให้เป็น **"ขุนธำรงพันธุ์ภักดี กรมการพิเศษจังหวัดปัตตานี"** เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473

ขุนธำรงพันธุ์ภักดี (ธำรง วัฒนายากร) เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของจังหวัดปัตตานี ได้ทำประโยชน์อย่างกว้างขวาง ทั้งด้านการศึกษา การสาธารณูปโภค การศาสนา มีพี่ชายร่วมบิดามารดาของพระจีนคณานุรักษ์) มีพี่น้องร่วมบิดามารดาอีก 6 คน ดังนี้

1. ขุนธำรงพันธุ์ภักดี 2. นางเสริมสุข คณานุรักษ์ 3. นายซุ่นลิ่ม วัฒนายากร
4. นางสาวซุ่นหนอก (ถึงแก่กรรมตั้งแต่เด็ก) 5. นางอวยพร (คณานุรักษ์) สูยะโพธิ์
6. นางดวงเดือน คณานุรักษ์ 7. นางเปรมจิตร จงรักษ์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ขุนธำรงพันธุ์ภักดี ถือกำเนิดมาในตระกูลคหบดีที่พรั่งพร้อมอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพย์สินเงินทองและญาติมิตรสหาย มีอุปนิสัยซื่อตรง เฉลียวฉลาด มีความกตัญญูต่อบุพการี ได้รับการศึกษาขั้นต้นจากโรงเรียนวัดตานีนรสโมสร หรือวัดบางน้ำจืด โดยศึกษาที่ศาลาวัดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกลที่ 5 มีพระบรมราชโองการให้พระจีนคณานุรักษ์เป็นผู้สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาและใช้เป็นโรงเรียนสำหรับกุลบุตรกุลธิดาในเมืองปัตตานี ซึ่งมีข้อความจารึกไว้ในแผ่นศิลาจารึกที่ฝาผนังพระอุโบสถของวัดตานีนรสโมสรจนกระทั่งทุกวันนี้

ต่อมา เมื่อนายทอง คุปตาสา (ซึ่งต่อมาได้เป็นพระยาพิบูลพิทยาพรรค) มาจัดการศึกษาแผนใหม่ขึ้นที่มณฑลปัตตานี ขุนธำรงพันธุ์ภักดีได้ศึกษาต่อที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ นอกจากนี้ก็ยังศึกษาภาษาจีนจนอ่านออกเขียนได้คล่องแคล่ว และภายหลังได้ไปศึกษาต่อที่เกาะปีนัง ในประเทศมลายู (มาเลเซีย) ด้วยเหตุนี้ขุนธำรงพันธุ์ภักดีจึงมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาอังกฤษ

ขุนธำรงพันธุ์ภักดี ได้ช่วยงานของบิดามารดาด้วยดีมาตลอดตั้งแต่เยาว์วัย ทั้งยังช่วยดูแลส่งเสริมน้องๆ ทั้งชายและหญิง ท่านได้สมรสกับนางสาวสร้อยทอง คณานุรักษ์ บุตรีคนที่ 2 ของขุนพิทักษ์รายา ซึ่งขณะนั้นขุนธำรงพันธุ์ภักดีและนางสาวสร้อยทองต่างก็มีอายุเท่ากัน คือ มีอายุ 17 ปี และทั้งสองยังเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันอีกด้วย ขุนธำรงพันธุ์ภักดีและนางสร้อยทอง มีบุตรธิดาด้วยกันทั้งหมด 10 คน ดังนี้

1. นายสารัตถ์ วัฒนายากร
2. นายภิญโญ วัฒนายากร
๓. นายจำเริญ วัฒนายากร
4. นายมงคล วัฒนายากร
5. นายสมพร วัฒนายากร
6. นางโสภาพันธุ์ สุวรรณจินดา
7. ฯพณฯ นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี
๘. นายวิโรจน์ วัฒนายากร
9. พล.ต.ต.นายแพทย์วิบูลย์ วัฒนายากร
10. พ.ต.อ.วิวัฒน์ วัฒนายากร

ขุนธำรงพันธุ์ภักดีได้บวชเป็นพระภิกษุสงฆ์เมื่อมีอายุครบ 21 ปี ในพ.ศ. 2462 ที่วัดตานีนรสโมสร ซึ่งเป็นวัดที่ท่านได้รับการศึกษาชั้นต้นนั่นเอง โดยท่านบวชอยู่ 1 พรรษา

จากการที่ท่านเป็นนักธุรกิจคนสำคัญของเมืองปัตตานีในสมัยนั้น อีกทั้งยังได้ช่วยเหลือทางราชการด้วยดีเสมอต้นเสมอปลาย ท่านจึงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **"ขุนธำรงพันธุ์ภักดี"** กรมการพิเศษของจังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2473 ถือศักดินา 400 เป็นเกียรติประวัติแก่วงศ์ตระกูลสืบมา

ในปี พ.ศ. 2474 ขุนธำรงพันธุ์ภักดี ได้ตั้งโรงไฟฟ้าขึ้นที่เมืองปัตตานี อีกทั้งยังได้ทำเหมืองแร่ที่ตำบลถ้ำทะลุ ที่ตำบลปะแต อำเภอยะหา จังหวัดยะลา เรียกว่าเหมืองแร่ลาบู ต่อมากิจการไฟฟ้าได้โอนให้รัฐบาลรับไปดำเนินการเมื่อ พ.ศ. 2518

ท่านและภรรยาเห็นความสำคัญของการศึกษาเสมอมา จึงได้ซื้อโรงเรียนครุณศึกษา ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ให้นายภิญโญ วัฒนายากร บุตรชายคนที่ 2 ดำเนินกิจการจนถึงทุกวันนี้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ขุนธำรงพันธุ์ภักดีได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลให้เป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมื่อครั้งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยถึง 2 สมัย คือ สมัยแรกเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองปัตตานี เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 และในสมัยที่ 2 ก็ได้รับความไว้วางใจให้เป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองปัตตานีอีกในปี 2488 จนหมดวาระในปี พ.ศ. 2492

ขุนธำรงพันธุ์ภักดีและนางสร้อยทองผู้เป็นภรรยา เป็นผู้ที่ตั้งตนมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ได้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาตลอดอายุขัย กล่าวคือ ได้สร้างพระประธานประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถต่างๆ หลายแห่ง และยังได้สร้างถาวรวัตถุให้แก่พระพุทธศาสนาหลายอย่าง เช่น สร้างพระอุโบสถวัดวชิรปราการ ตำบลโกตาบารู อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ร่วมสร้างพระอุโบสถวัดคูหาภิมุข (วัดถ้ำ) จังหวัดยะลา สร้างช่อฟ้าเอกพระอุโบสถวัดโคกสมานคุณ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ได้สร้างศาลาการเปรียญ วัดตานีนรสโมสรเป็นอาคาร 2 ชั้นขนาดใหญ่ สร้างหอระฆัง 2 ชั้น ที่วัดตานีนรสโมสร สร้างหน้าบันพระอุโบสถสมทบทุนสร้างพระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ และโรงเรียนปริยัติธรรมวัดนพวงศาราม อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี และได้สมทบทุนสร้างศาลาสันติสุข ศาลเจ้าเล่งจูเกียง (เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว) อำเภอเมืองปัตตานี จังหวัดปัตตานี นอกจากนี้ยังได้ช่วยเหลือกิจการด้านการศึกษา การรักษาพยาบาลและสาธารณกุศลอื่นๆ อีกมากมาย

ขุนจรรยาวิธาน มีนามเดิมว่า ยูโซะ มะโรหบุตร เกิดเมื่อ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2442 ที่บางกอกน้อย กรุงเทพฯ เป็นบุตรนายหวัน อับดุลลาห์ กับนางฟ้อ อับดุลลาห์ ปู่ของขุนจรรยาวิธาน เป็นบุตรบุญธรรมของตนกูบอซู เจ้าเมืองปัตตานี ดังนั้นขุนจรรยาวิธานจึงมีศักดิ์เป็นหลานบุญธรรมของเจ้าเมืองปัตตานีด้วย

เด็กชายยูโซะ มะโรหบุตร เป็นหนึ่งในสามคนไทยมุสลิมชุดแรกที่เรียนหนังสือไทยในโรงเรียนไทยพุทธ ที่วัดตานีนรสโมสร พร้อมกับเพื่อนอีก 2 คน คือเด็กชายเจ๊ะมุ (ต่อมาได้บรรดาศักดิ์เป็นขุนจารุวิเศษศึกษากร) และเด็กชายนิมา (ต่อมามีอาชีพเป็นครู คนทั่วไปเรียกว่า ครูนิมา)

นายยูโซะ มะโรหบุตร เรียนจบครูมูลโรงเรียนประจำมณฑลปัตตานี (ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเบญจมราชูทิศ) แล้วไปเรียนฝึกหัดครูประถมที่กรุงเทพฯ ที่โรงเรียนวัดบวรนิเวศ ได้เดินทางกลับปัตตานีเมื่อจบการศึกษาใน พ.ศ. ๒๔๖๑ เข้ารับราชการที่โรงเรียนประจำมณฑลปัตตานี (โรงเรียนเบญจมราชูทิศ) ในตำแหน่งครู ต่อมาได้รับเลือกให้เป็นครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดสายบุรี และที่นี่เองครูยูโซะ มะโรหบุตร เป็นผู้กระตุ้นจูงใจให้เด็กทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมเข้าเรียนหนังสือไทยมากขึ้น จนทางราชการต้องสร้างโรงเรียนเพิ่มเพื่อให้พอกับจำนวนนักเรียน ในการสร้างโรงเรียนครั้งนี้ต้องอาศัยแรงงานจากนักโทษ และใช้ชื่อโรงเรียนที่สร้างใหม่ว่า "โรงเรียนแจ้งประชาคาร" (โดยได้ชื่อมาจากนามของนายแจ้ง สุวรรณจินดา ปลัดจังหวัดปัตตานีสมัยนั้น ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น พระยารัตนภักดี และได้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในสมัยต่อมา)

ครูยูโซะ มะโรหบุตร ได้รับการเจาะจงตัวจากทางราชการให้ไปเป็นศึกษาธิการอำเภอเบตง จังหวัดยะลา ต้องทำหน้าที่หลายอย่าง ทั้งสอนหนังสือนักเรียน ทั้งทำบัญชีเงินฝากและอื่นๆ อีกมากมายหลายหน้าที่ จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น "ขุนจรรยาวิธาน"

หลังจากรับราชการอยู่ที่เบตงนาน 3 ปี จึงได้ย้ายไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดสตูล ต่อมาย้ายไปเป็นศึกษาธิการจังหวัดหลังสวน (จังหวัดชุมพร ในปัจจุบัน) หลังจากนั้นย้ายเข้าประจำกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ และต่อมาได้มาเป็นศึกษาธิการจังหวัดนราธิวาส แล้วจึงได้โอนไปประจำกระทรวงอุตสาหกรรม

หลังจากลาออกเนื่องจากสุขภาพไม่ดี ก็ยังถูกเรียกตัวกลับไปช่วยราชการอีกครั้งที่กระทรวงมหาดไทย ให้ทำหน้าที่สอนภาษามลายูและอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมประเพณีพื้นเมืองของคนไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แก่ข้าราชการที่จะต้องไปทำงานใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเปิดอบรมที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คราวละ 4 เดือน ขุนจรรยาวิธานทำหน้าที่นี้ได้อย่างดียิ่งตลอดระยะเวลา 4 ปี

ภรรยาของขุนจรรยาวิธาน ชื่อนางขนิษฐ์ เป็นอดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนอาชีวศึกษาปัตตานี มีบุตรธิดาด้วยกัน 8 คน ดังนี้

1. นางตีเยาะ เอี่ยมอิทธิพล
2. นายวชิระ มะโรหบุตร
3. นางแอเซาะ อาลีอิสหาด
4. นายปรีชา มะโรหบุตร
5. นางณัฐา มะโรหบุตร
6. นายเจษฎา มะโรหบุตร
7. ทันตแพทย์หญิงนัยนา แพร่ศรีสกุล
8. นายเกษม มะโรหบุตร

ผลงานทางด้านงานเขียนที่สำคัญของขุนจรรยาวิธานได้แก่ หนังสือคู่มือสนทนาภาษามลายู ซึ่งได้เขียนขึ้นในช่วงที่ทำงานประจำกรมวิชาการ ตามความประสงค์ของพระยาเมธาธิบดี อธิบดีกรวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ สำหรับให้ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาภาษามลายูท้องถิ่นภาคใต้ได้ด้วยตนเอง และอีกเล่มก่อนเกษียณอายุราชการของท่าน คือหนังสือชื่อ "ปลีตาบาจาอัน" ซึ่งเป็นแบบเรียนภาษามลายูเล่มแรกสำหรับใช้สอนในโรงเรียน ตามนโยบายของทางราชการในสมัยนั้นที่ต้องการให้โรงเรียนประชาบาลสอนภาษาพื้นเมือง (ภาษามลายูปัตตานี) ด้วย

ขุนจรรยาวิธานเป็นบุคคลสำคัญในวงการศึกษา มีส่วนสำคัญอย่างมากในการเป็นแรงจูงใจให้เด็กไทยมุสลิมนิยมเรียนหนังสือไทยมากขึ้น เพราะท่านเป็นนักเรียนไทยมุสลิมรุ่นแรกของมณฑลปัตตานี

ขุนจารุวิเศษศึกษากร มีนามเดิมว่า เจ๊ะมุ เป็นหนึ่งในสามคนไทยมุสลิมชุดแรกที่เรียนหนังสือไทยที่วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี พร้อมกับเพื่อนอีก 2 คน คือ ขุนจรรยาวิธาน และ ครูนิมา

เมื่อสำเร็จการศึกษาชั้นสูงเท่าที่มีในปัตตานีแล้ว ก็ได้ไปศึกษาต่อเช่นเดียวกับขุนจรรยาวิธาน กลับมารับราชการครู ต่อมาได้เลื่อนตำแหน่งเป็นศึกษาธิการอำเภอ ตำแน่งสุดท้ายก่อนถึงแก่กรรมคือ ศึกษาธิการอำเภอเมืองปัตตานี

นายเจ๊ะมุ เกิดที่ปัตตานี บ้านอยู่แถววังจะบังติกอ อำเภอเมืองปัตตานี ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **ขุนจารุวิเศษศึกษากร** เป็นต้นสกุลจารุประสิทธิ์ ในเมืองปัตตานี

ขุนจารุวิเศษศึกษากร มีชื่อเสียงมากในฐานะเป็นต้นกำเนิดท่าเต้นรองเง็งแบบของจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีลีลาอ่อนช้อยงดงามกว่ารองเง็งของท้องถิ่นอื่นๆ ด้วยการผสมผสานท่าร่ายรำแบบนาฏศิลป์ไทยเข้าไว้ด้วย ความแพร่หลายของการเต้นรองเง็งในปัตตานีนั้น เริ่มมาจากราชสำนักของวังยะหริ่ง สมัยพระยาพิพิธเสนามาตย์ฯ เป็นเจ้าเมืองยะหริ่ง โดยมีหนุ่มคนหนึ่งชื่อ "ญัง" (Yang) นับถือศาสนาอิสลาม เคยอยู่กับคณะละครบังสาวันที่สิงคโปร์ แล้วแตกวงมาอยู่ที่ปัตตานี หนุ่มญังได้เต้นรองเง็งประกอบการเล่นละครบังสาวันที่เมืองยะหริ่ง มีท่าเต้นคล้ายกับการเต้น Squarc Dance ของชาวโปรตุเกสและสเปน โดยใช้ทำนองของเพลงเป็นภาษามลายู

พระยาพิพิธเสนามาตย์ฯ เจ้าเมืองยะหริ่ง ได้ชักชวนหนุ่มญัง และคู่เต้นชื่อ "เจ๊ะแอเซาะ" มาสอนเต้นรองเง็งให้กับข้าราชการและสาวชาววังในวังยะหริ่ง ต่อมาชาวบ้านสนใจมาฝึกซ้อมด้วย จนชาวยะหริ่งต่างก็เต้นรองเง็งกันได้ จนเป็นที่แพร่หลายไปทั่ว โดยในเวลาต่อมา ขุนจารุวิเศษศึกษากรเป็นผู้นำมาเผยแพร่ในเมืองปัตตานี และแม้ท่านจะได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว แต่ศิลปะการเต้นรองเง็งแบบของขุนจารุวิเศษศึกษากรยังคงอยู่คู่เมืองปัตตานี ตราบจนทุกวันนี้

พระพิพิธภักดี เดิมมีนามว่า ตนกูมุกดา อับดุลบุตร เป็นบุตรคนโตของพระยาพิพิธเสนามาตย์ (นิโซะ) มีน้อง 5 คน คือ

1. ตนกูไซนับ 2. ตนกูบือเซาะ 3. ตนกูบราเฮม (นายบรรเทิง อับดุลบุตร)
4. ตนกูมะหะหมัด (นายพยงค์ อับดุลบุตร) 5. ตนกูเยาะ

เคยได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ต่อมาได้ลาออกจากตำแหน่งเพื่อลงสมัครเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี ซึ่งพระพิพิธภักดีได้รับเลือกตั้งถึง 4 สมัยติดต่อกัน ภายหลังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา ๑ สมัยด้วย ช่วงหลังสุขภาพไม่ดีป่วยเป็นอัมพาต นายบรรเทิง อับดุลบุตร (ตนกูบราเฮม) ลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแทน ปรากฏว่าได้รับการเลือกตั้งต่อมาอีกหลายสมัย

พระพิพิธภักดี ได้ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2512 โดยมีภรรยา 3 คน ดังนี้

1. ตนกูเยาะ มีบุตรด้วยกัน 1 คน คือ
   1.1 ตนกูอิสมาแอ
2. ตนกูซง มีบุตร 1 คน คือ
   2.1 ตนกูอับดุลฮามิด (นายมานพ พิพิธภักดี)
3. นางสวาสดิ์ มีบุตร 1 คน ธิดา 3 คน ดังนี้
   3.1 ตนกูนูรดิน (นายวัยโรจน์ พิพิธภักดี)
   3.2 ตนกูรอซีดะห์ (นางวัลภา สมุทรโคจร)
   3.3 ตนกูซาบีดะห์ (คุณหญิงวุจจิรา เค่นอุดม)
   3.4 ตนกูอาซีซะห์ (นางวัฒนาวิไล อับดุลบุตร)

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เชื้อสายของพระพิพิธภักดีที่สืบทอดด้านการเมือง คือเมื่อลงสมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วมักจะได้รับเลือกตั้งเสมอก็คือ นายบรรเทิง อับดุลบุตร นายทวีศักดิ์ อับดุลบุตร (บุตรคนที่ 2 ของนายบรรเทิง) และ นายวัยโรจน์ พิพิธภักดี

นับได้ว่าตระกูลอับดุลบุตรและตระกูลพิพิธภักดี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองยะหริ่ง ยังคงมีบทบาทางด้านการเมืองการปกครองของปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังได้ส่งเสริมศิลปะการเต้นรองเง็งที่เป็นที่นิยมในภาคใต้ที่เจริญรุ่งเรืองมาจากพระราชสำนักในวังยะหริ่ง สมัยของพระยาพิพิธเสนามาตย์ผู้บิดา ให้แพร่หลายมาจนถึงปัจจุบัน

ขุนเจริญวรเวช เดิมชื่อ เจริญ สืบแสง เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2445 ที่อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นบุตรคนที่ 2 ของขุนวรเวชวิชกิจ (ซุ้ย สืบแสง) กับนางอุ่น สืบแสง ซึ่งบิดาได้เดินทางมาเป็นแพทย์ที่มณฑลปัตตานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2443 มีพี่น้องทั้งหมด ๙ คน

นายเจริญ สืบแสง สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประโยคครูมูล จากโรงเรียนประจำมณฑลปัตตานี (โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ในปัจจุบัน) เมื่อ พ.ศ. 2460 แล้วไปศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ สำเร็จแพทยศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. 2466 เป็นแพทย์เหมือนบิดาและพี่ชาย

นายแพทย์เจริญ สืบแสง รับราชการในกรมสาธารณสุข เป็นแพทย์สำรองอยู่ปีกว่าๆ จึงได้บรรจุเป็นแพทย์หลวงประจำจังหวัดปัตตานี เมื่อ พ.ศ. 2468 จนถึง พ.ศ. 2473 ก็ได้ย้ายไปรับตำแหน่งสาธารณสุขจังหวัดนราธิวาส และในปีเดียวกันนี้เองก็ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น **"ขุนเจริญวรเวช"**

ใน พ.ศ. 2477 ต้องย้ายไปประจำกรมสาธารณสุข และได้ย้ายกลับปัตตานี เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2479 และได้เข้าสู่วิถีการเมืองตั้งแต่นั้นมา โดยในปี พ.ศ. 2479 ได้รับการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเทศบาลเมืองปัตตานี และใน พ.ศ. 2483 - 2489 ได้รับเลือกตั้งให้เป็นนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานี หลังจากนั้นได้ลงสมัครรับเลือกตั้งและได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานี ซึ่งในสมัยนั้นมีได้เพียง 1 คนเท่านั้น การเมืองในช่วงนั้นมีการปฏิวัติรัฐประหารและยุบสภากันบ่อยๆ และมีการเลือกตั้งใหม่ถึง 4 ครั้งในช่วงระยะเวลาเพียง 3 ปีกว่า จากวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2489 ถึง วันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2492 และทุกครั้งขุนเจริญวรเวชก็ได้รับการเลือกตั้งเช่นกัน

ในปี พ.ศ. 2492 ขุนเจริญวรเวช ได้เข้าร่วมกับคณะบุคคลก่อตั้งขบวนการสันติภาพ โดยได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการฯ และถูกจับในฐานะ "ขบถสันติภาพ" ด้วยข้อหามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกคุมขังนานถึง 5 ปี ได้รับการนิรโทษกรรม เมื่อ พ.ศ. 2500

เมื่อพ้นโทษแล้วก็ได้ลงสมัครและได้รับการเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานีอีก เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2500 แต่ก็มีการยุบสภาฯ อีกเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2501 คราวนี้ขุนเจริญวรเวชถูกคณะปฏิวัติจับกุมอีกในข้อหาเดียวกัน ถูกคุมขังอีก 5 ปี จนได้รับอิสรภาพใน พ.ศ. 2506 และได้ลงสมัครเป็นสมาชิกสภาเทศบาล

สถาบันวิทยบริการเพื่อการเรียนรู้แห่งชาติ

เมืองปัตตานี และได้ดำรงตำแหน่งประธานสภาเทศบาลเมืองปัตตานีติดต่อกันตั้งแต่ พ.ศ. 2506 จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตใน ปี พ.ศ. 2512

ขุนเจริญวรเวช ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2512 ด้วยโรคมะเร็งในช่องจมูก ชาวปัตตานีได้ตั้งชื่อถนนทางเข้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ว่า "ถนนเจริญประดิษฐ์" เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงคุณงามความดีที่ขุนเจริญวรเวชมีต่อจังหวัดปัตตานี

พันเอกขุนอิงคยุทธบริหาร เป็นผู้ซึ่งได้คุมกำลังทหารเพื่อต่อสู้กับทหารญี่ปุ่นที่บุกเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ที่ปัตตานี จนเสียชีวิตในที่รบ มีนามเดิมว่า ทองสุก อิงคกุล เกิดเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2443 ที่ตำบลราชวงศ์ อำเภอป้อมปราบ กรุงเทพฯ เป็นบุตรนายบุญเฮง กับนางสุ่น อิงคกุล ได้สมรสกับนางสาวสะอิ้ง ทิมรัตน์ มีธิดา 4 คน

ประวัติการรับราชการทหารของท่าน มีดังนี้

พ.ศ. 2465 - 2469 รับราชการประจำกรมทหารราบที่ 15

พ.ศ. 2470 ประจำกรมทหารพรานในกองพลทหารราบที่ 3

พ.ศ. 2471 - 2472 ประจำกองพันที่ 3 กรมทหารราบที่ 2 รักษาพระองค์

พ.ศ. 2473 ประจำ ร.2 รอ.พัน 3

พ.ศ. 2474 เป็นนายทหารฝึกหัดราชการแผนก

พ.ศ. 2474 ประจำ ร.2 รอ.พัน 2 วันที่ 1 ตุลาคม 2474

พ.ศ. 2475 ประจำกองพันทหารราบที่ 5

พ.ศ. 2476 เป็นรอง ผบ.ก ร.พัน 5 ร้อย 4

พ.ศ. 2476 ประจำ ร.พัน 5 (พระนคร) 1 เมษายน 2476

ก่อนเสียชีวิตได้มาประจำเป็น ผบ.พัน กองพันทหารราบที่ 42 กรมผสมที่ 5 และจังหวัดทหารบกสงขลา (ส่วนแยกปัตตานี) ที่ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

เดิมมีบรรดาศักดิ์เป็นขุน แต่ในต้นปี พ.ศ. 2484 เป็นช่วงที่ข้าราชการพากันยกเลิกบรรดาศักดิ์ ท่านก็เลิกใช้ "ขุน" นำหน้าชื่อ เหลือเพียง พ.ต. ที่เป็นยศทหารเท่านั้น เช่นเดียวกับ จอมพล หลวงพิบูลสงคราม ก็เลิกใช้ "หลวง"

ลักษณะเด่นของ พ.ต.อิงคยุทธบริหาร คือเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง เป็นผู้ที่ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาเคารพยำเกรง เป็นผู้ที่มีน้ำใจโอบอ้อมอารีแต่เด็ดขาด ทหารในปกครองของท่านจะมีระเบียบวินัย เป็นที่รักของประชาชนที่อยู่ใกล้ เมื่อมาตั้งกองพันอยู่ที่ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิกไม่กี่เดือน พ.ต.ขุนอิงคยุทธบริหารได้เริ่มสังเกตความเคลื่อนไหวของคนญี่ปุ่น ที่มาเปิดร้านที่ถนนปัตตานีภิรมย์ หน้าวัดตานีนรสโมสร ซึ่งครั้งแรกมีเพียงร้านทำฟันเพียงร้านเดียว ต่อมามีร้านขายถ้วยชาม ร้านถ่ายรูป จึงให้ผู้ใต้บังคับบัญชาคอยสืบและติดตามความเคลื่อนไหวของเจ้าของร้านเหล่านี้

ก่อนทหารญี่ปุ่นจะบุกปัตตานี ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 พ.ต.ขุนอิงคยุทธบริหารได้รับการติดต่อสื่อสารว่า ญี่ปุ่นจะบุกที่โรงฆ่าสัตว์ ซึ่งอยู่ที่ถนนนาเกลือใกล้ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว แต่ความจริงแล้วทหารญี่ปุ่นได้บุกปัตตานีที่บริเวณคอกสัตว์ ซึ่งอยู่ใกล้ปากทางเข้ามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ในปัจจุบัน ผู้รับสารฟังผิดจาก "คอกสัตว์" เป็น "โรงฆ่าสัตว์" จึงทำให้ พ.ต.ขุนอิงคยุทธบริหารนำกำลังทหารมุ่งหน้าไปที่โรงฆ่าสัตว์ถนนนาเกลือ ซึ่งจะต้องเดินทางผ่านสะพานเดชานุชิต และก่อนที่เดินทางไปถึงสะพานเดชานุชิต จะต้องผ่านถนนหนองจิกบริเวณที่อยู่ใกล้คอกสัตว์ ด้วยไม่คิดว่าศัตรูจะอยู่แถวนั้นจึงไม่ทันระมัดระวัง ช่วงที่เดินทางผ่านทางนั้น กองกำลังทหารที่มี พ.ต.ขุนอิงคยุทธบริหารเป็นนายกองจึงถูกซุ่มโจมตีด้วยปืนกล พ.ต.ขุนอิงคยุทธบริหาร ถูกยิงได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่ก็ยังคงตะโกนสั่งการให้ทหารสู้รบต่อไป จนตัวเองมาเสียชีวิตที่สุขศาลา (โรงพยาบาลในสมัยนั้น) ในวันต่อมา คือ วันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484 และได้รับการเลื่อนยศเป็น พันเอก ในเวลาต่อมา

ในปี พ.ศ. 2511 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามใหม่แก่ค่ายทหารที่ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ว่า "**ค่ายอิงคยุทธบริหาร**" เพื่อเป็นการรำลึกถึงวีรกรรมอันกล้าหาญของ พ.อ.ขุนอิงคยุทธบริหาร วีรชนที่พลีชีพเมื่อครั้งญี่ปุ่นบุกปัตตานี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 บุคคลเหล่านี้ได้เสียสละชีวิตเพื่อปกป้องแผ่นดินปัตตานีไว้ สมควรที่จะได้รับการบันทึกชื่อไว้เป็นเกียรติประวัติให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จัก ดังต่อไปนี้

ทหาร ร.พัน 42

1. พ.อ.ขุนอิงคยุทธบริหาร
2. จ.ส.อ.เถาว์ ไทยบัณฑิต
3. จ.ส.อ.กิ้มเซ่ง แซ่ฮ้อ
4. จ.ส.อ.เลื่อน นิลมาศ
5. จ.ส.อ.ปลั่ง แสงจันทร์
6. จ.ส.อ.ยก เพ็ชรศรี
7. จ.ส.อ.จุ้ยอั้น แก้วมรกต
8. จ.ส.อ.ไข่ รอดกุล
9. จ.ส.อ.สวาท ยังเฟื่องมนต์
10. จ.ส.อ.ชัย ชูเชิด
11. จ.ส.อ.งั้น ไพจิตรจินต์
12. จ.ส.อ.เจ๊ะแอ มูนีใน
13. ร.ต.วิเชียร อินทสงค์
14. จ.ส.อ.ชื่น แก้วทะโร
15. จ.ส.อ.อั้น แก้วศรีเพชร
16. จ.ส.อ.แม้น เกตุประดิษฐ์
17. จ.ส.อ.คำ สุขะชีวิน
18. จ.ส.อ.สะมะแอ หม้ดหมะ
19. จ.ส.อ.จิน ถาวรวิศิษฐ
20. จ.ส.อ.คาหมัน หมินงะ
21. จ.ส.อ.คลิ้ง สว่างภพ
22. จ.ส.อ.ลิ่น ทองรักษ์
23. จ.ส.อ.ขำ มุสิกพงษ์
24. จ.ส.อ.เส็ง อุ้ยอุสาห์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ตำรวจภูธรปัตตานี

1. ร.ต.อ.ประดิษฐ์ สรสุรชาติ 2. จ.ส.ต.เลี่ยม มุ้ยเมือง

3. จ.ส.ต.สาลี เปลี่ยนใจ 4. จ.ส.ต.แพน สุวรรณแพทย์

5. พลตำรวจเสรี ไม่ทราบนามสกุล

ยุวชนทหารปัตตานี (นักเรียนโรงเรียนเบญจมราชูทิศ)

1. ยุวชนทหาร เอื้อน นุ่มนวล 2. ยุวชนทหาร ละม้าย เหมมณี

3. ยุวชนทหาร สนิท หงษ์มณี 4. ยุวชนทหาร ถวัลย์ อนันต์สิทธิ์

5. ยุวชนทหาร บุญช่วย เพชร์แลบ (ชาวนครศรีธรรมราช)

พลเรือน

1. นายเชื้อ วรคามิน (พนักงานป่าไม้จังหวัดปัตตานี)

2. นายพิทยา สายสินธุ์ 3. นายนำ หลาดมณี

4. นายวาท หลาดมณี 5. นายสวาท ณ สงขลา (เสมียนแผนกอัยการจังหวัดปัตตานี)

6. นายกมล อิศรางกูร ณ อยุธยา 7. นายจั่ว ไม่ทราบนามสกุล (ครู)

8. นายชิน ไม่ทราบนามสกุล (เสมียนมหาดไทย)

9. นายคล้าย ไม่ทราบนามสกุล (พนักงานไปรษณีย์)

นอกจากนี้ก็ยังมีบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่ในเหตุการณ์ช่วงที่ญี่ปุ่นบุกปัตตานี สมควรได้รับการบันทึกชื่อไว้เช่นเดียวกัน ดังต่อไปนี้

นายขุนุ ไม่ทราบนามสกุล ชาวบ้านรูสะมิแลที่เห็นญี่ปุ่นบุกปัตตานี เวลา 03.00 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จึงวิ่งไปบอกข่าวแก่นายละมุน และนางเหนี่ยง เจริญอักษร ปลัดอำเภอเมืองปัตตานีและภรรยา ซึ่งได้รีบส่งข่าวแก่ น.อ.หลวงสุนาวิวัฒน์ ร.น. (กิมเหลียง สุนาวิน) ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีสมัยนั้น ทำให้การประสานงานกับสถานีตำรวจภูธรจังหวัดปัตตานีเรียบร้อยรวดเร็ว สามารถเตรียมกำลังเป็นศูนย์อำนวยการต่อสู้ป้องกันเมืองปัตตานีทั้งกำลังตำรวจ กำลังยุวชนทหาร และพลเรือนได้ทันท่วงที มิฉะนั้นคงจะเสียหายมากกว่านี้ นายประธาน เลขะกุล เจ้าของร้านปืนกุ้นเซียะบราเดอร์ ตั้งอยู่เยื้องสถานีตำรวจภูธรปัตตานี นายสมเกียรติ เวียงอุโฆษ เจ้าของร้านปืนที่ถนนปัตตานีภิรมย์ ใกล้โรงเรียนจีนจ้องฮั้ว เจ้าของร้านทั้งสองคนได้ให้ยืมปืนและกระสุนปืนทั้งหมดเท่าที่มีในร้านของตน เพื่อให้ทุกคนใช้ต่อสู้กับทหารญี่ปุ่น

และนอกจากนี้ก็ยังมีกลุ่ม "ลูกปัตตานี" อีกหลายคนที่มีส่วนในการปกป้องเมืองปัตตานีไว้ อาทิ นายเกษม ทรัพย์เกษม นายมานิต วัฒนานิกร นายแวยายอ กาซอ นายคณิต ศรีเจริญ นายถาวร มงคลสิทธิ์ นายเฉลียว ดิลก นายอรุณ พงศ์ประเสริฐ (ชื่อเดิม คอเลาะ) และนายสุนนท์ ทับทิมทอง บุคคลเหล่านี้ทั้งที่พลีชีพและที่รอดชีวิต

มาได้จากเหตุการณ์ญี่ปุ่นบุกปัตตานี เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ล้วนเป็นบุคคลที่ชาวเมืองปัตตานีจะต้องรำลึกถึงพวกเขา ในฐานะผู้มีพระคุณที่ได้ปกป้องเมืองปัตตานีเอาไว้

พระธรรมโมลี (เกตุ ติสฺสโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดตานีนรสโมสร พระอารามหลวง จังหวัดปัตตานี ท่านได้จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาไทยเป็นแห่งแรกในจังหวัดปัตตานี เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กไทยมุสลิมได้เรียนหนังสือไทย และได้จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อให้เด็กไทยพุทธและคนไทยพุทธทั่วไปศึกษาพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกในจังหวัดปัตตานี เป็นพระเถระที่ไม่เก็บสะสมวัตถุปัจจัย เมื่อมีผู้มาถวายปัจจัยต่างๆ ท่านก็จะมอบต่อให้ส่วนราชการ หรือองค์กรการกุศลต่างๆ ให้เกิดสาธารณประโยชน์

พระธรรมโมลี มีนามเดิมว่า เกตุ นามสกุล ธรรมรัชชะ โยมบิดามีนามว่า นายเฉ่งเซ่ง โยมมารดามีนามว่า นางโบ้ยเลี่ยน ท่านเกิดวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440 ที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

เด็กชายเกตุ ธรรมรัชชะ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมรุ่นแรกของโรงเรียนมหาวชิราวุธ สงขลา เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 3 ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุได้ 15 ปี ที่วัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2460 สอบได้เปรียญ 3 ประโยค เมื่อ พ.ศ. 2468 และสอบเปรียญ 4 ประโยคเมื่อ พ.ศ. 2470

ใน พ.ศ. 2471 ท่านได้เป็นเจ้าอาวาสวัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2472 ได้เป็นเจ้าคณะอำเภอจะนะ และอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2473 ได้เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองสงขลา และได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะเป็นพระครูวิจิตรคณารักษ์ อีกทั้งยังได้เป็นกรรมการสงฆ์จังหวัดสงขลา

ใน พ.ศ. 2477 ได้เป็นเจ้าคณะมณฑลปัตตานี และได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ "**พระญาณโมลี ธรรมวาทีสุนทร**" ใน พ.ศ. 2498 ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นราชที่ "**พระราชญาณโมลีฯ**" ครั้นถึง พ.ศ. 2500 ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นชั้นเทพที่ "**พระเทพญาณโมลี**" และใน พ.ศ. 2534 ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ "**พระธรรมโมลี**"

พระธรรมโมลีรอบรู้ธรรมมะอย่างดี เป็นนักเทศน์ที่มีโวหารคมคาย และท่านยังได้แต่งคำประพันธ์ประเภทต่างๆ ไว้มากมายทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ซึ่งคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้พิมพ์เผยแพร่บทร้อยกรองเรื่องมหาสุบินคำฉันท์ ส่วนโคลงเรื่องวีรบุรุษและวีรสตรี ได้พิมพ์เผยแพร่ในทักษิณพจน์

พระธรรมโมลี บริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งระดับเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และเจ้าคณะมณฑล เคยได้ดำรงตำแหน่งผู้ตรวจการคณะสงฆ์ในภาคใต้ เคยเป็นผู้จัดการศึกษาคณะสงฆ์ในภาคใต้ของไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ อย่างเป็นระบบและทันสมัย และเคยเป็นประธานฝ่ายบรรพชิตในพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถวัดเชตวัน กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย

สถาบันพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้แห่งชาติ

ก่อนที่พระธรรมโมลีจะมรณภาพ ได้ดำเนินการที่เป็นสาธารณประโยชน์มากมายอาทิ จัดตั้งมูลนิธิพระธรรมโมลี เพื่อนำดอกผลมาจัดสรรเป็นทุนการศึกษาแก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มอบทุนเริ่มต้นในการก่อสร้างพิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลีขึ้นภายในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี โดยได้มอบวัตถุโบราณและศิลปวัตถุต่างๆ ที่เก็บสะสมไว้ ตลอดจนของที่มีผู้นำมาถวายไว้เป็นจำนวนมากแก่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาสืบไป ซึ่งอาคารพิพิธภัณฑ์พระเทพญาณโมลีสร้างแล้วเสร็จให้ชมได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา และยังได้จัดสร้างหอสมุดพระธรรมโมลีที่โรงเรียนเทศบาล 2 (วัดตานีนรสโมสร) อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เพื่อให้เป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาของนักเรียน ฯลฯ

ผลแห่งการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและดำเนินการต่างๆ ซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จึงได้ถวายปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ในสาขาปรัชญาและศาสนา เมื่อ พ.ศ. 2531 แก่พระธรรมโมลี

พระธรรมโมลีเป็นพระเถระที่มีอายุยืนยาว และมีพรรษากาลสูง มีความจำดีเยี่ยม ท่านได้มรณภาพ เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2540 มีอายุได้ 100 ปี 6 เดือน 22 วัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เสด็จเป็นประธานพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันอังคารที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2541 ณ เมรุชั่วคราวสนามศักดิ์เสนี โรงเรียนเบญจมราชูทิศ จังหวัดปัตตานี

พระราชพุทธิรังษี (หลวงพ่อดำ) เป็นพระสงฆ์ที่ชาวไทยพุทธเลื่อมใสศรัทธาว่าท่านเป็นพระที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย และมีวาจาศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันทางวัดมุจลินทวาปีวิหาร (วัดตุยง) ได้สร้างศาลาประดิษฐานรูปปั้นหลวงพ่อดำเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เคารพสักการะ

หลวงพ่อดำ มีนามเดิมว่า ดำ นามสกุล จันทรักษ์ เกิดวันเสาร์ที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2437 ที่ตำบลนาทับ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา บิดามีนามว่า หลวงจรานุรักษ์เขตร (พลับ จันทรักษ์) มารดามีนามว่า นางพ่วนเหนี่ยว จันทรักษ์

เด็กชายดำ จันทรักษ์ เริ่มการศึกษาที่บ้าน โดยเรียนกับบิดาจนอ่านออกเขียนได้ จนถึงอายุได้ 19 ปี จึงบรรพชาเป็นสามเณรที่วัดนาทับ ได้ศึกษาหนังสือขอม ทั้งขอมไทยและขอมบาลีจนเชี่ยวชาญ ระหว่างที่เป็นสามเณรได้เกิดอาพาธจึงได้ลาสิกขาชั่วคราว เหตุผลเพราะยาโบราณต้องผสมสุรา เมื่อหายอาพาธแล้วจึงได้กลับมาอุปสมบทในขณะที่มีอายุ 22 ปี ได้นามฉายาครั้งแรกว่า "นนฺทิยมาโน"

ต่อมาได้เดินทางไปกรุงเทพฯ โดยได้ไปจำวัดที่วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ (หม่อมเจ้าภุชงค์) วัดราชบพิธ ได้ทรงเปลี่ยนนามฉายาให้ใหม่เป็น "นนฺทิโย" ซึ่งเป็นคำนาม แปลว่า "ผู้เป็นที่ตั้งแห่งความเพลิดเพลิน" แล้วทรงฝากให้ศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกสามัญและแผนกบาลีที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ โดยมิได้เข้าสอบสนามหลวง

โดยท่านได้เดินทางกลับปัตตานีอีกครั้ง มาประจำอยู่ที่วัดมุจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี และได้เปิดสอนนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ขึ้นที่วัดมุจลินทวาปีวิหาร โดยท่านสามารถสอบนักธรรมชั้นตรีได้ ซึ่งข้อสอบทุกวิชาจะมีวิชาละ 14 ข้อ (ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๐ เปลี่ยนข้อสอบเหลือเพียง ๗ ข้อเท่านั้น) ใครสอบผ่านได้จะต้องใช้ความเพียรและใช้สติปัญญาอย่างมาก

หลวงพ่อดำ จำพรรษาที่วัดมุจลินทวาปีวิหารตลอดมา จนถึงวาระมรณภาพ โดยมีตำแหนงและสมณศักดต่างๆ ดังนี้

วันที 16 กันยายน พ.ศ. 2464 เป็นฐานานุกรมของพระครูพิบูลย์สมณวัตร (หลวงพ่อชุม) เจ้าอาวาสวัดมุจลินทวาปีวิหารที่ "พระใบฎีกา"

วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2476 พระเทพญาณโมลี เจ้าคณะจังหวัดปัตตานี ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง "เจ้าคณะหมวดตุยง"

วันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2477 พระเทพญาณโมลี เจ้าคณะจังหวัดปัตตานี ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง "ผู้ช่วยเจ้าคณะแขวงตุยง"

วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2482 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์สัญญาบัตรเป็นที่ "พระครูกนิตสมณวัตร"

วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2495 ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งสาธารณูปการจังหวัดปัตตานี

วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2495 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์สัญญาบัตรเป็นพระราชาคณะ (เจ้าคุณ) ชั้นสามัญที่ "พระมุจลินทโมลี"

วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2515 ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดปัตตานี

วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2516 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์สัญญาบัตรเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ **"พระราชพุทธิรังษี"**

พระราชพุทธิรังษี หรือหลวงพ่อดำ ได้บริหารคณะสงฆ์และงานก่อสร้างสังฆเสนาสนะตลอดถึงงานทุกอย่างเสร็จเรียบร้อยประหนึ่งปาฏิหาริย์ ทั้งนี้เป็นเพราะปาฏิหาริย์ประพฤติดีประพฤติชอบ โดยงานก่อสร้างแม้จะเต็มมือแต่ก็ยังคงปฏิบัติสมณกิจอย่างสม่ำเสมอ และท่านยังได้เดินจงกรมตั้งแต่เวลา 19.00 – 22.00 น. เป็นประจำ อีกทั้งยังเข้าห้องนังสมาธิตลอดมาจนถึงวาระสุดท้าย ท่านได้มรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2527 รวมอายุได้ 90 ปี

พุทธศาสนิกชนส่วนมากเรียกท่านว่า "หลวงพ่อดำ" ชาวพุทธจากที่ต่างๆ เมื่อเดินทางมาจังหวัดปัตตานี มักแวะมาเคารพสักการะรูปเหมือนหลวงพ่อดำที่วัดมุจลินทวาปีวิหาร อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ด้วยความรู้สึกที่เลื่อมใสศรัทธาตลอดมา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

หลวงพิทานอำนวยกิจ มีนามเดิมว่า ฮกซุ่น แซ่จัน คนทั่วไปนิยมเรียกว่า จันฮกซุ่น เกิดที่ตำบลตะลุบัน อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 29 พ.ศ. 2440 บิดาชื่อกิมกวย แซ่จัน เดินทางมาจากมณฑลฮกเกี้ยน ประเทศจีน มาอยู่ที่เมืองสาย (สายบุรี) เปิดร้านขายของชื่อว่า ร้าน "จันซุ่นฮวด" ที่เมืองสาย

จันฮกซุ่น เรียนหนังสือไทยที่โรงเรียนประชาบาล และเรียนหนังสือจีนควบคู่ไปด้วย เมื่ออายุได้ 18 ปี เมื่อ พ.ศ. 2475 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 7 ได้เปิดร้านค้าเป็นของตนเองชื่อร้าน "จันซุ่นเซ่ง" ที่เมืองนราธิวาส จำหน่ายน้ำมันก๊าดตรามงกุฎ ผลิตภัณฑ์ของน้ำมันเชลล์ตราหอยที่เกาะปีนัง เมื่อมีอายุได้ 19 ปี จันกิมกวยผู้บิดาได้ถึงแก่กรรม จันฮกซุ่นจึงต้องรับภาระเลี้ยงดูมารดาและน้องๆ ทุกคน

กิจการค้าของจันฮกซุ่นเจริญก้าวหน้า จึงได้รับมอบหมายเป็นเอเย่นต์ของบริษัทเอเชียติค เปโทรเลี่ยม จำกัด ที่ปัตตานี โดยใช้ชื่อร้านที่ปัตตานีว่า "ร้านจันเอ็กเซ่ง" จึงได้ชวนลูกพี่ลูกน้องจากเมืองจีน ชื่อนายฮักเลี่ยม แซ่โหง่ว ภายหลังเปลี่ยนเป็น "โกวิทยา" มาช่วยกิจการ ต่อมาได้รับความเชื่อถือจากบริษัทใหญ่ของยุโรปและอเมริกาให้เป็นตัวแทนขายสินค้าต่างๆ อาทิ บริษัทเนสเล่ บริษัทรถยนต์ เชฟโรเลต บริษัทขายน้ำอัดลม บริษัทยางรถยนต์ ฯลฯ

เมื่อกิจการการเป็นตัวแทนจำหน่ายสินค้าของบริษัทต่างๆ เจริญก้าวหน้าดีแล้ว จันฮกซุ่นก็ได้หาซื้อที่ดินเพื่อปลูกยางพาราเสริมอีกทางหนึ่ง ต่อมาได้ขยายร้านค้าไปที่อำเภอสุไหงโก-ลก จังหวัดนราธิวาส ชื่อร้าน "จันเต็งเซ่ง" ในปี พ.ศ. 2473 เริ่มเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับบุหรี่ที่ปัตตานีและนราธิวาส เมื่อฐานะมั่นคง จันฮกซุ่น จึงเริ่มช่วยสาธารณกุศล สร้างวัด สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ในลักษณะร่วมสร้างหรือบริจาคให้ตามแต่สมควร

ดังนั้น ใน พ.ศ. 2474 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 จึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น **"หลวงพิธานอำนวยกิจ"**

ใน พ.ศ. 2479 หลวงพิธานอำนวยกิจได้ขยายร้านไปเปิดที่จังหวัดยะลา ชื่อร้าน "จันเอ็กเซ่ง" ครั้น พ.ศ. 2482 หลวงพิธานอำนวยกิจได้รวบรวมร้านค้าต่างๆ ของตนจดทะเบียนเป็นบริษัทชื่อ **"บริษัทพิธานพาณิชย์ จำกัด"** เมื่อวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2482

พ.ศ. 2488 ได้เปิดสาขาบริษัทพิธานที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

หลวงพิธานฯ เป็นต้นสกุล **จันทรัศมี** เอาจากแซ่ "จัน" มาตั้งเป็นนามสกุลแบบไทย มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันอีก 5 คน คือมีพี่สาว 1 คน น้องชาย 2 คน และน้องสาว 2 คน

หลวงพิธานฯ ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 แต่กิจการของบริษัท พิธานพาณิชย์ จำกัด มิได้หยุดตามผู้ริเริ่มกิจการ ลูกหลานของหลวงพิธานอำนวยกิจ (อาทิ นายเนตร จันทรัศมี เจ้าของศูนย์การค้าไดอาน่า สาขาปัตตานีและสาขาหาดใหญ่) ยังคงขยายกิจการต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งอีกหลายจังหวัดรวมที่กรุงเทพมหานคร นับเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้การค้าขายในปัตตานีเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบัน

นายอนันต์ วัฒนานิกร เป็นบุคคลที่คนทั่วไปยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมภาคใต้ อีกทั้งยังเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องประวัติศาสตร์ของ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผลงานเขียนในเรื่องที่เชี่ยวชาญมากมายเผยแพร่ทั่วไปหลายเล่ม

นายอนันต์ วัฒนานิกร เกิดเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2458 ที่ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี บิดามีนามว่า หลวงสกลธานี (ซุ้ยจ้าย) มีอาชีพค้าขาย มารดามีนามว่า นางเผ็กเห้ง ภรรยาของนายอนันต์มีนามว่า นางอุบล มีบุตรธิดาด้วยกัน 5 คน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 63 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลสะบารัง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

นายอนันต์ สำเร็จการศึกษาวิชาการศึกษา ประโยคครูพิเศษประถม (พ.ป.) เริ่มรับราชการในตำแหน่งครูประชาบาล ใน พ.ศ. 2477 ที่อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ต่อมาสอบคัดเลือกเข้ารับราชการในสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ ตำแหน่งครั้งสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการคือ ศึกษาธิการอำเภอยะรัง ได้เกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. 2518 รวมเวลารับราชการในกระทรวงศึกษาธิการนาน 41 ปี ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ

การศึกษาค้นคว้าประวัติเมืองลังกาสุกะ เมืองปัตตานี ของนายอนันต์ วัฒนานิกรนั้น ได้ข้อมูลจากญาติผู้ใหญ่ก่อนไปรับราชการที่อำเภอยะรัง และเป็นแรงบันดาลใจให้สนใจศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง โดยนายอนันต์ได้ออกตรวจเยี่ยมโรงเรียนต่างๆ ในอำเภอยะรัง พบซากโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น เจดีย์ดินเผา กุฑุ ซึ่งราษฎรขุดทิ้งไว้มากมาย จึงชักชวนเพื่อนครูในท้องที่ร่วมศึกษาด้วย โดยได้รวบรวมข้อมูลที่ค้นคว้าตั้งแต่ พ.ศ. 2498 ถึง 2518 รวมเวลานานถึง 20 ปี

นายอนันต์ วัฒนานิกร ได้เขียนบทความสารคดี ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 ในวารสารต่างๆ มากมาย อาทิ วารสารรูสะมิแล ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วารสารเมืองโบราณ วารสารศิลปวัฒนธรรม และสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้

ต่อมาได้มีการพิมพ์รวมเล่ม อาทิ หนังสือเรื่อง "แลหลังเมืองตานี" ซึ่งรวมบทความเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประวัติศาสตร์ โบราณคดีของท้องถิ่น 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2518

หนังสือเล่มที่ 2 ชื่อ "ประวัติเมืองลังกาสุกะ เมืองปัตตานี" เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนและบ้านเมืองในยุคแรกของแหลมไทย-มลายู จากเมืองลังกาสุกะมาเป็นเมืองปัตตานี พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2531 เล่มที่ 3 ชื่อ "ประวัติเมืองหนองจิกและวัดมุจลินทวาปีวิหาร" ซึ่งทางวัดมุจลินทวาปีวิหารเป็นผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2536 หนังสือเล่มที่ 4 ชื่อ "อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระราชพุทธิรังษี (หลวงพ่อดำ นนฺทิโย)" เมื่อ พ.ศ. 2540 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับร่องรอยพระพุทธศาสนาในเมืองปัตตานี และมีเรื่องเกี่ยวกับญี่ปุ่นบุกเมืองปัตตานีด้วย

นายอนันต์ เป็นกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา ผลงานที่โดดเด่นก็คือ จัดหาเอกสารภาษาไทย-มลายู เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตำนานเมืองปัตตานี 2 ฉบับให้กับศูนย์ฯ ได้แก่ เรื่อง สยาเราะห์เกอรจาอันมลายูปัตตานี (ตำนานเมืองปัตตานี เขียนโดย นายอิบราฮิม ซุกรี) ซึ่งทางศูนย์ฯได้พิมพ์เผยแพร่แล้วเมื่อ พ.ศ. 2525 และ เรื่อง ตำนานเมืองไทรบุรี - ปัตตานี ฉบับพระศรีบุรีรัฐ รวบรวม

นายอนันต์ ยังได้มอบโบราณวัตถุที่เก็บรวบรวมได้ให้เป็นสมบัติของศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ อาทิ พระเจดีย์ดินเผารูปแบบต่างๆ กระปุกเคลือบสมัยสุโขทัย 2 ใบที่พบที่เมืองโบราณยะรัง กุฑุปูนปั้นประดับซุ้มประตูหน้าต่างเจดีย์ เหรียญทองอาหรับ 1 เหรียญจากเมืองโบราณยะรัง พระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย จำนวน 20 องค์ จานลายดอกไม้ของฮอลันดา เบ้าศิลา (แม่พิมพ์) สำหรับใช้หลอมหล่อโลหะ (ต่างหู) รูปต่างๆ หินบดยา หรือหินบดเครื่องเทศ เป็นต้น เป็นผลให้นายทองจันทร์ พงศ์ลดารมย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้มอบโล่เกียรติยศแก่นายอนันต์ วัฒนานิกร เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2528

นอกจากนี้นายอนันต์ ยังได้มอบโบราณวัตถุเกี่ยวกับศาสนาฮินดูไศวะนิกายและพุทธศาสนาแก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา อาทิ ศิวลึงค์ โยนิโทรณะ กุฑุปูนปั้นประดับเจดีย์ ที่พบจากเมืองโบราณ และธรณีประตู (ศิลาแลง) และยังได้มอบโบราณวัตถุและเป็นธุระจัดเข้าติดตั้งในพิพิธภัณฑ์ วัดมุจลินทวาปีวิหาร อีกด้วย

นายอนันต์ วัฒนานิกร ได้รับเกียรติบัตรจากจังหวัดปัตตานี สาขาวรรณกรรม เมื่อ พ.ศ. 2540 โล่เกียรติคุณจากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ประจำปี 2541 และได้รับพระราชทานดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ประเภททั่วไป จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปี 2528

นับเป็นโชคดีของจังหวัดปัตตานีที่มีบุคคลเช่นนายอนันต์ วัฒนานิกร จึงทำให้ข้อมูลทางโบราณคดีและคติชนวิทยาของ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันประกอบด้วย ปัตตานี ยะลา สตูล และ นราธิวาส ได้เผยแพร่ให้อนุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้า

นายมานพ คณานุรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2459 ที่บ้านเลขที่ 29 ถนนอาเนาะรู ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี เป็นบุตรชายคนโตของนายอนันต์ และนางเสริมสุข (วัฒนายากร) คณานุรักษ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 8 คน เรียงตามลำดับดังนี้

1. นายมานพ คณานุรักษ์
2. นายสุนนท์ คณานุรักษ์ (ถึงแก่กรรม)
3. นายจำรูญ คณานุรักษ์
4. นางละออง คณานุรักษ์
5. นายประเวศ คณานุรักษ์
6. นายเติมศักดิ์ คณานุรักษ์
7. นางละมุล สาครินทร์
8. นางละม่อม สมัครพันธุ์

ได้เข้าศึกษาชั้นประถมจนจบชั้นมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัดปัตตานี แล้วจึงศึกษาต่อด้านช่างกลที่กรุงเทพมหานคร และนำความรู้ไปประกอบการทำงานที่เหมืองแร่บุหลัน อำเภอปนังสตาร์ จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นเหมืองแร่ดีบุกที่ตกทอดมาจากต้นตระกูล ต่อมาได้ยึดอาชีพการทำเหมืองแร่ดีบุกตลอดมาจนถึงบั้นปลายของชีวิต

นายมานพ คณานุรักษ์ สมรสกับนางสาวยุวรี ศรีพจนารถ (ถึงแก่กรรม) มีบุตรธิดารวม 5 คน

1. นายแพทย์ชูพันธ์ คณานุรักษ์ สมรสกับนางสาวธีรวัลย์ สายอร่าม มีธิดา 1 คนคือ ด.ญ.นพมณี คณานุรักษ์
2. นางขวัญตา ปริชญากร สมรสกับนายธนิต ปริชญากร มีบุตรธิดา 3 คนคือ นายปราการ ปริชญากร นางสาวกิ่งแก้ว ปริชญากร และนางสาวแพรวตา ปริชญากร

3. เภสัชกรหญิงมาลินี จันทรัศมี สมรสกับนายวิรัช จันทรัศมี มีบุตร 1 คนคือ นายกนก จันทรัศมี

4. นายธีระพงศ์ คณานุรักษ์ สมรสกับนางสาวสุพิณ อ่องอุทุมพร ไม่มีบุตรธิดา

5. นางนงลักษณ์ อ่องสาคร สมรสกับนายสมพร อ่องสาคร มีบุตร 2 คนคือ นายทรงธรรม อ่องสาคร และนายปรเมศว์ อ่องสาคร

ต่อมานางยุวรีได้ถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2490 และในปี พ.ศ. 2493 นายมานพ คณานุรักษ์ ได้สมรสอีกครั้งหนึ่งกับนางสาวประมวล คณานุรักษ์ แต่ไม่มีบุตรธิดา

ในบั้นปลายของชีวิต นายมานพ คณานุรักษ์ มีปัญหาเรื่องโรคหัวใจโดยมีสาเหตุมาจากเส้นเลือดเลี้ยงหัวใจตีบตัน จึงได้ทำการผ่าตัดทำทางเบี่ยงหลอดเลือดหัวใจ (coronary artery by-pass graft surgery) ในปี พ.ศ. 2534 ต่อมาในปี พ.ศ. 2542 อาการบกพร่องของกล้ามเนื้อหัวใจได้กำเริบ จึงต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลบ่อยขึ้น ในที่สุดก็ถึงแก่กรรมอย่างสงบ เมื่อวันอังคารที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2542ที่โรงพยาบาลกรุงเทพ สิริอายุได้ 82 ปี 10 เดือน 20 วัน

นายมานพ เป็นผู้ใฝ่รู้ ซึ่งนอกเหนือจากความรู้เรื่องพระแล้ว ยังสนใจในเรื่องโภชนาการ วิตามินและยาที่รักษาและเสริมสร้างสุขภาพอีกด้วย โดยได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้มานานจากหนังสือเกี่ยวกับยาแผนปัจจุบัน แผนโบราณและสมุนไพร ทั้งภาษาไทยและภาษาจีน ประกอบกับประสบการณ์ของตนเองจึงได้จดบันทึกตำรับยาและวิธีรักษาโรคต่างๆ นั้นไว้ และได้ปรารภไว้ว่าน่าจะตีพิมพ์ความรู้ดังกล่าวที่ได้สะสมมายาวนานเพื่อเป็นวิทยาทานและไม่ให้สูญหายไป จึงได้คัดลอกลงสมุดบันทึก 2 เล่มและเรียบเรียงข้อความต่างๆ ให้ต่อเนื่องด้วยตนเอง ก่อนที่จะถึงแก่กรรมอย่างสงบในอีกไม่กี่ปีต่อมา.

ยาจีน ทุกขนาน ระหว่างที่รับประทานยาจีนอยู่ ให้งดรับประทานอาหารที่จะไปล้างยาจีน ทำให้ยาหมดฤทธิ์ คือ หัวผักกาด ผักกาดขาว ผักบุ้ง ผักกระเฉด หน่อไม้ทุกชนิด ฟัก แฟง แตงโม แตงกวา สัปปะรด มะรุม มิฉะนั้นแล้วยาจีนที่รับประทานเข้าไป ก็จะเสื่อมฤทธิ์ ไม่มีประโยชน์อย่างไรเลย

วิธีต้มยาจีน

ยา 1 ห่อ (1 ชุด) ทุกขนาน ถ้าบอกว่าให้ต้ม 2 ครั้ง หรือ 3 ครั้ง ก็ให้เก็บน้ำยาที่ต้มได้ตามกำหนดนั้นเอามารวมกัน แบ่งรับประทานวันละ 2 หรือ 3 ครั้ง ตามกำหนดให้รับประทาน ทั้งนี้เพื่อให้สรรพคุณของยาที่รับประทานมีคุณภาพเท่าเสมอกัน และยาจีนต้องรับประทานในขณะที่ยาร้อนอุ่นๆ อยู่

(ตำรับยาบางส่วนของนายมานพ คณานุรักษ์ ที่ได้บันทึกไว้เป็นภาษาไทย)

สถาบันพัฒนาภูมิปัญญาการเรียนรู้แห่งชาติ

1. ยารักษาโรคไตอักเสบเรื้อรัง

มีอาการบวมตามหน้า ตามร่างกาย หน้าท้องมาก ต้องใช้

1. ลูกเดือย หนัก 4 บาท 2. ถั่วขาว หนัก 4 บาท

เติมน้ำ 3 ชามข้าวต้มขนาดกลาง เคี่ยวให้งวดเหลือน้ำยาครึ่งชาม ให้คนไข้รับประทานครั้งเดียวให้หมด วันละ 2 ครั้งก่อนอาหาร เช้า-เย็น ยา 1 ชุดต้มได้เพียง 2 ครั้ง หลังจากใช้ยารักษาโรคไตของจีนโบราณประมาณ 1 ชั่วโมง น้ำยาจะไปกระตุ้นให้ไตขับน้ำออกจากร่างกายทางปัสสาวะอย่างรวดเร็ว อาการบวมตามร่างกายจะยุบลงอย่างรวดเร็วภายใน 1 ถึง 2 วันเท่านั้น

2. ยารักษาโรคไตอักเสบระยะเฉียบพลัน หรือหย่อนสมรรถภาพในระยะแรก

1. ขีแบะ 3 สลึง 2. ปีดไถ่ 3 สลึง 3. เล่งกุด 3 สลึง
4. กูปั้ง 7 สลึง 5. ซาเซียม 4 สลึง 6. จูเล้ง 3 สลึง
7. ซีทอย (ฮองทอ) 4 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานติดต่อกันมีกำหนด 7 วัน รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่

อาการป่วยของคนไข้จะมีปวดเมื่อยตามร่างกาย หากตรวจปัสสาวะ จะพบไข่ขาวเป็นจำนวนมาก มีอาการบวมตามร่างกาย อาการย่อยอาหารเสื่อม หายใจเหนื่อยหอบ ปวดศีรษะ มีความดันโลหิตสูง ปัสสาวะลดน้อยลงและมีสีขุ่นคล้ำ

3. ยารักษาโรคไตอักเสบกึ่งเฉียบพลัน ระยะที่ ๒ บำรุงประสาทไต

1. ไขว่งูชิด 3 สลึง 2. แซถูลี 3 สลึง 3. แซเล่งกุด 4 สลึง
4. พูท้อเนก 4 สลึง 5. ตือเหล็ง 4 สลึง 6. ปีดไถ่ 4 สลึง
7. ซีทอย 4 สลึง 8. โต้วต้ง 3 สลึง 9. เก้าจิก 3 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่ อาการป่วยของคนไข้ คือจะบวมตามร่างกาย บวมตามท้อง มีอาการซีดเซียวเพราะโลหิตจาง บวมตามใต้ผิวหนัง ความดันโลหิตต่ำ ปัสสาวะลดลง มีไข่ขาวในปัสสาวะมาก จำนวนโปรตีนในโลหิตลดลงมาก คนไข้อาจเกิดอาการแทรกซ้อนเกี่ยวกับปอดและลำไส้

4. ยารักษาโรคไตอักเสบเรื้อรัง และโรคเก๊า (โรคปวดตามข้อ)

1. ซีทอย 4 สลึง 2. แซกูปั้ง 7 สลึง 3. จูเหล็ง 3 สลึง
4. กื๋อแบ๊ะ 4 สลึง 5. ง่วนเซียม 3 สลึง 6. เล่งกุด 4 สลึง
7. ปีดไถ่ 4 สลึง

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง)ถ้าไม่มีอาการบวมต้มได้ 3 ครั้ง รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น และก่อนนอน

อาการคนไข้ไตอักเสบเรื้อรัง จะปรากฏความดันโลหิตสูงขึ้น จำนวนไข่ขาวในปัสสาวะลดลง อาการบวมอาจลดลง คนไข้จะมีอาการปวดศีรษะ หายใจสั้น หัวใจสั่น มีโรคหลอดโลหิตแดงแข็งหรืออุดตัน ในที่สุดคนไข้จะเกิดหัวใจวาย อาการปัสสาวะเป็นพิษ และถึงแก่กรรมในที่สุด

ยาขนานนี้รักษาโรคเก๊าได้ผลดี เพราะยาจะเปลี่ยนสภาพกรดยูริคในร่างกายให้เป็นด่าง แล้วกระตุ้นให้ไตขับถ่ายสิ่งโสโครกออกจากร่างกาย (คือขับพิษออก)

(ยารักษาโรคไตอักเสบเรื้อรัง และรักษาโรคเก๊าขนานนี้ เคยใช้ แนะนำให้ผู้ที่เป็นโรคดังกล่าวมากรายรักษาหายจากโรคมาแล้ว จำนวนมากราย)

5. ยารักษาโรคลำไส้ หรือกระเพาะอาหารอักเสบ

1. เล่าสิ่งชั้ก 3 สลึง 2. ซังตุ้ก ๓ สลึง 3. แปะเจีย 3 สลึง
4. ส่วยพ้วย 1 สลึงครึ่ง 5. แปะเทาอง ๓ สลึง 6. ชวงเกาผ้ก 1 สลึงครึ่ง
7. เซียเตา 4 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่

อาการป่วยของคนไข้ เมื่อหลังจากรับประทานอาหาร มีอาการอืดแน่นท้อง คลื่นไส้อาเจียนและปวดเสียดยอดอก กระเพาะอาหารอักเสบ ลำไส้อักเสบเฉียบพลัน คนไข้จะมีอาการท้องร่วง ปวดท้อง เจ็บบริเวณหน้าท้อง อุจจาระมีมูกหรืออาจมีโลหิตเจือปน มีไข้เล็กน้อย ถ่ายบ่อย ปวดเบ่ง ลำไส้อักเสบเรื้อรัง คนไข้อาจมีอาการท้องผูก ถ่ายไม่ออก และต่อมามีอาการท้องร่วงสลับกัน ปวดท้องอย่างรุนแรง เบื่ออาหาร กดเจ็บบริเวณหน้าท้อง เรอบ่อยๆ

(ยาขนานนี้ เคยใช้แนะนำให้ผู้เป็นโรคดังกล่าวรักษาหายจากโรคมาแล้ว จำนวนมากราย)

6. ยารักษาโรคนิ่วในไต หรือนิ่วในกระเพาะปัสสาวะ อย่างแรง-เรื้อรัง

1. อึงแปะ 1 สลึง 2. ตี่บ้อ 4 สลึง 3. อ้วงูขั้ก 2 สลึง
4. ขื้อแบะ 4 สลึง 5. เชียเจ้ย 3 สลึง 6. ไขว่งูชิด 3 สลึง
7. ตังพวย 3 สลึง 8. เจ็กเสีย 3 สลึง 9. ตือเหล็ง 3 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่

ยาขนานนี้รับประทานติดต่อกัน 1 ถึง 4 วัน (ยา 4 ห่อ) แล้วพักไป 3 ถึง 4 วัน แล้วรับประทานยาขนานนี้อีก 4 วัน (4 ห่อ) ติดต่อกันเหมือนครั้งแรก ก้อนนิ่วในไตหรือในกระเพาะปัสสาวะจะละลายออกมากับน้ำปัสสาวะจนหมด

7. ยารักษาโรคถุงน้ำดีอักเสบ และโรคดีซ่าน มีอาการตัวเหลือง ปวดท้อง ท้องอืด อาหารไม่ย่อย

1. แปะฮก 4 สลึง 2. เซ็กตี้ 4 สลึง 3. เชียเจ้ย 3 สลึง
4. อิงทิ้ง 3 สลึง 5. อึงแปะ 1 สลึงครึ่ง 6. ขื้อแบะ 4 สลึง 7. ตีบ้อ 2 สลึง

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่ ติดต่อกัน 15 วัน คนไข้จะหายเป็นปกติ

อาการป่วยของคนไข้ จะมีอาการไข้หนาวสั่น ตัวเหลือง นัยตาเหลือง แน่นท้อง เจ็บที่ลิ้นปี่หรือใต้ชายโครงข้างขวา ปัสสาวะมีสีเหลืองจัดคล้ายสีขมิ้น อุจจาระมีสีเทาหรือสีขาว มีอาการท้องอืดท้องเฟ้อท้องเสีย หลังจากรับประทานอาหารไขมันแล้ว จะมีอาการแน่นท้อง ปวดท้อง

สาเหตุ อาจเกิดจากตับไร้สมรรถภาพในการจำกัดสีน้ำดี (Retention Taundice) หรือเกิดจากโรคโลหิตจาง เนื่องจากเม็ดเลือดแตก หรือเกิดจากโรคโลหิตจาง ในระยะรุนแรง

8. ยารักษาโรคตับอักเสบ เนื่องจากเชื้อไวรัสหรือเชื้อรา

1. เซ็กตี้ 4 สลึง	2. ฮวยซัว 4 สลึง	3. จ้อเน็ก 2 สลึง
4. ตังพวย 2 สลึง	5. เจ้กเซีย 3 สลึง	6. แปะฮก 4 สลึง
7. เชียเจ้ย 3 สลึง	8. เล่งกุด 4 สลึง	9. ตือเหลึ่ง 2 สลึง
10. ปีดไถ่ 2 สลึง		

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่

อาการป่วยของคนไข้ มีอาการเบื่ออาหาร คลื่นไส้ มีไข้ ตับอักเสบบวมโต มีท้องร่วง ปวดท้อง ท้องบวม จับแล้วรู้สึกเจ็บหน้าท้อง ม้ามโต และมีอาการดีซ่านแทรกซ้อน

สาเหตุเกิดจากเชื้อไวรัสสไปเคตีสโปรโตซัว เชื้อแบคทีเรีย หรือสารที่มีพิษ เช่นสารหนู คาร์บอนเทตตร้าคลอไรด์ ซิงโคเฟน

9. ยารักษาโรคตับอักเสบ เนื่องจากพิษสุรา

1. เซ็กตี้ 4 สลึง	2. ฮวยซัว 4 สลึง	3. จ้อเน็ก 2 สลึง
4. ตังพ้วย 2 สลึง	5. เจ็กเซีย 3 สลึง	6. แปะฮก 4 สลึง
7. เชียเจ้ย 3 สลึง	8. เล่งกุด 4 สลึง	9. ตื้อเหลึ่ง 2 สลึง
10. ปีดไถ่ 2 สลึง	11. ขี้อแบะ 4 สลึง	12. จี้กู้ 3 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่

อาการป่วยของคนไข้ มีอาการเบื่ออาหาร คลื่นไส้ มีไข้ ตับอักเสบ มีอาการท้องร่วง ปวดท้อง ท้องบวม จับแล้วรู้สึกเจ็บหน้าท้อง ม้ามโต และมีอาการดีซ่านแทรกซ้อน

10. ยารักษาโรคไขสันหลังอักเสบ ในระยะที่เริ่มเป็นระยะแรก

1. เสียงก้ง 4 สลึง	2. อิ้งแป๊ะ 3 สลึง	3. ง่วนเซียม 4 สลึง

สถาบันวิทยบริการเรียนรู้แห่งชาติ

4. กื้อจี่ 3 สลึง 5. เจียะกวกเม้ง 4 สลึง 6. งิ้นฮวย 3 สลึง

7. โต้วต้ง 3 สลึง 8. ไขว่งูชิด 3 สลึง 9. ซ่งกั้ก 3 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วยข้าวต้ม ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย (ยา 1 ห่อต้มได้ 2 ครั้ง) รับประทานก่อนอาหาร 30 นาที เช้า-เย็น วันละ 2 เวลา ครั้งละ 1 ถ้วย ขณะที่ยากำลังร้อนอุ่นๆ อยู่ ติดต่อกันไป 7 ถึง 15 วัน ขนาดของเด็ก ลดยาลงตามส่วนของผู้ใหญ่

11. ยารักษาโรคไขสันหลังอักเสบ ในระยะที่เริ่มเป็นอัมพาต (ระยะที่ ๒)

1. โต้วต้ง 3 สลึง 2. ไข่วงูชิด 3 สลึง 3. ซงกั้ก 3 สลึง

4. เจียะกวักเม้ง 4 สลึง 5. กี่จี้ 3 สลึง 6. อึ้งแป๊ะ 3 สลึง

7. ง่วนเซียม 5 สลึง 8. งิ้นฮวย 3 สลึง 9. เสียงเกี๊ยก 4 สลึง

ต้มยา 1 ห่อ น้ำ 2 ถ้วย ให้เหลือน้ำยา 1 ถ้วย ยา 1 ห่อให้ต้มได้เพียงครั้งเดียว แล้วทิ้งไป ต้มอีกก็เอาห่อใหม่ เพื่อให้ฤทธิ์ของยาจะได้เข้มข้น โรคจะได้หายเร็วขึ้น กินติดต่อกันไป 7 ถึง 15 วัน

อาการป่วย เมื่อคนไข้ได้รับเชื้อไวรัสแล้ว มีอาการไข้ โดยมีเพียงตึงๆ ชาตามแขนขา แต่ไม่ถึงกับเป็นอัมพาต ระยะที่ 2 เชื้อไวรัสเข้าไปทำลายศูนย์ประสาท ระบบประสาท คนไข้มีอาการคอแข็ง หลังแข็ง มีอาการเกร็งที่น่อง และกล้ามเนื้ออื่นๆ และกล้ามเนื้ออ่อนเพลียหมดกำลังลง และเป็นอัมพาต

12. ยารักษาโรคไขสันหลังอักเสบ ในระยะปอดเริ่มอักเสบ เป็นอัมพาต (ระยะที่ 3)

1. เสียงกัง 4 สลึง 2. อึ้งแปะ 3 สลึง 3. ง่วนเซียม 4 สลึง

4. กี้จื้อ 3 สลึง 5. ก๊กแก้ 3 สลึง 6. เจียะก้วกเม้ง 4 สลึง

7. งิ้นฮวย 4 สลึง

ผู้ป่วยด้วยโรคไขสันหลังอักเสบระยะใดระยะหนึ่งก็ตาม ให้ใช้ยาสำหรับรักษาในระยะนั้นๆ จำนวน 1 ห่อ ผสมน้ำ 1 ถ้วยข้าวต้มขนาดกลาง เคี่ยวจนงวดให้เหลือค่อนถ้วยหรือ 1 ถ้วย ให้รับประทานขณะยากำลังร้อนอุ่นๆอยู่ ก่อนอาหารเช้า-เย็น ประมาณ 30 นาที ติดต่อกันไป 7 ถึง 15 วัน คนไข้จะหายจากการเป็นอัมพาต

ยา 1 ห่อให้ต้มครั้งเดียว กินต่อไปก็ให้ต้มยาห่อใหม่ เพราะฤทธิ์ยาจะได้เข้มข้น โรคจะหายเร็วขึ้น ขนาดเด็กลดลงตามส่วนของผู้ใหญ่

13. ยาอายุวัฒนะ ยาจีนโบราณ (เจียงไคเช็ก)

1. อิ่มเอี้ยคัก 1 ตำลึง 2. เก๋ากี้สือ 1 ตำลึง 3. เสกตี่ 1 ตำลึง

4. ง้วนเน็ก 2 ตำลึง 5. ปักโหงวปี่ 5 หุน

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ยาอายุวัฒนะจีนโบราณขนานนี้ บำรุงร่างกายให้สดชื่นแข็งแรง สำหรับผู้มีอายุ รักษาโรคปวดเอวและร่างกาย ทำให้บุคลิกเป็นหนุ่มกว่าอายุจริงหลายปี เป็นยาอายุวัฒนะด้วย ผู้ชายหย่อนสมรรถภาพทางเพศ กินประจำจะฟื้นคืนดีขึ้นแข็งแรงเช่นเดิม กระชุ่มกระชวยอยู่เสมอ

วิธีใช้ ยา 1 ห่อ (1 ชุด) ดองสุราขาวจีน หรือสุราแม่โขงก็ได้ 2 ขวดใหญ่ ดองไว้ 15 วัน รับประทานก่อนอาหารค่ำหรือก่อนนอน วันละ 1 ครั้งๆละประมาณ 1 เป็กหรือกว่าเล็กน้อย

ถ้ารับประทานสุราไม่ได้ จะทำเป็นยาเม็ดกลอนบดผงผสมน้ำผึ้งรวง ให้ร้านขายยาจีนทำให้ (เขาเรียกว่า เอียะอี้) ทำเม็ดโตขนาดพริกไทยหรือโตกว่าเล็กน้อยรับประทานครั้งละ 20 ถึง 30 เม็ด ยานี้ผู้หญิงก็รับประทานได้

14. ยาจับซาไท้เป้า ยาจีนโบราณ ยาครรภ์รักษาของจีน

1. ตังกุย (โกฐเชียง) หนัก 1 สลึง 1 เฟื้อง
2. ชวงเกียง หนัก 1 สลึง 1 เฟื้อง
3. กำเช้า (ชะเอมเทศ) หนัก 5 หุน 1 เฟื้อง
4. โก้วซี หนัก 1 สลึง 1 เฟื้อง
5. แปะเจี๊ยก หนัก 2 หุน 1 เฟื้อง
6. ขี่เทีย หนัก 7 หุน
7. ขวนผก หนัก 8 หุน
8. เกียงอั๊ว หนัก 5 หุน
9. จี้ชัก หนัก 1 สลึง
10. ชวนป้วย หนัก 1 สลึง
11. ปักคี้ หนัก 8 หุน
12. เก็งไถ่ หนัก 8 หุน
13. เชเกีย 3 แผ่น

ชาวจีนใช้เป็นยาครรภ์รักษามาแล้วหลายพันปี สตรีตั้งครรภ์ตั้งแต่ 4 เดือนขึ้นไป รับประทานยาตำรับนี้ 1 ห่อ ต้มเติมน้ำ 2 ชามข้าวต้ม เคี่ยวให้งวดเหลือน้ำยาประมาณค่อนชาม รับประทานให้หมดครั้งเดียวก่อนอาหารเช้า กากยาต้มรับประทานอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น (ยา 1 ห่อต้มรับประทานได้ 2 ครั้ง) เดือนหนึ่งรับประทาน 2 ครั้งพอ โดยใช้ยา 1 ห่อทุกเดือน

ตำรับนี้นอกจากบำรุงสุขภาพพลานามัยของมารดาและทารกให้สมบูรณ์คลอดง่ายแล้ว ยังมีส่วนสำคัญที่ช่วยบำรุงโครงสร้างสมองของทารกให้เจริญเติบโตสมบูรณ์ตามปกติอีกด้วย

15. ยารักษาโรคมะเร็งลำคอ มะเร็งหลอดเสียง มะเร็งหลอดอาหาร

1. ง่วนเซียม หนัก 3 สลึง
2. คุ่งโป่ว หนัก 2 สลึง
3. ไฮเฉ่า หนัก 2สลึง
4. โกวเช่า หนัก 2 สลึง
5. กักแก้ หนัก 3 สลึง
6. เต่ากึง หนัก 4 สลึง
7. เลียงเคี้ยว หนัก 1 สลึงครึ่ง
8. ฮวยหุ้ง หนัก 2 สลึง
9. ชวนป้วย หนัก 2 สลึง
10. งูพั้ง หนัก 3 สลึง
11. แชตี หนัก 2 สลึง
12. จี้ชัก หนัก 2 สลึง
13. ปอห่อ หนัก 2 สลึง
14. แปะเอียม หนัก 2 สลึง
15. แชเอียม หนัก 2 สลึง
6. แง่เซียว หนัก 2 สลึง
17. ตั้วอึ้ง หนัก 2 สลึง
18. ลิ่วอึ้ง หนัก 2 สลึง
19. เตียงจู หนัก 2 หุน

ยาจีนโบราณขนานนี้ใช้รักษาโรคมะเร็งลำคอ มะเร็งหลอดเสียง มะเร็งหลอดอาหาร ได้ผลดี และยังมีคุณสมบัติใช้รักษาแผลในลำคอ ตำรับยานี้ชาวจีนได้ใช้รักษาคนไข้ได้ผลดีมามากแล้วหลายร้อยราย และปัจจุบันก็ยังใช้กันโดยทั่วไปอยู่

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ยาชุดนี้ผสมกันบดเป็นผงละเอียด ผสมน้ำผึ้งรวงทำเป็นเม็ดกลอน (เอียะอี้) เท่าเม็ดนุ่น รับประทานวันละ 2 ครั้งๆ ละ 20 เม็ด ก่อนอาหารเช้า-เย็น หรือจะใช้ยาผงครั้งละ 2 ช้อนกาแฟ ผสมน้ำอุ่น 5-6 ช้อนโต๊ะ รับประทานวันละ 2 ครั้งแทนยาลูกกลอนก็ได้ รับประทานติดต่อกัน 30-45 วัน

นายเติมศักดิ์ คณานุรักษ์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานี 2 สมัย และอดีตเทศมนตรี 5 สมัย ได้รับการยกย่องจากชาวบ้านในท้องถิ่นและญาติมิตรว่าเป็นนายกเทศมนตรีที่ใจซื่อมือสะอาด เป็นที่รักของผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นบุคคลที่ผู้บังคับบัญชาไว้วางใจ และเป็นผู้ที่นักการเมืองท้องถิ่นรุ่นหลังให้ความเคารพนับถือมาขอคำแนะนำและขอคำปรึกษาอยู่เสมอ นับเป็นเกียรติประวัติที่ครอบครัวและวงศ์ตระกูลภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

นายเติมศักดิ์ คณานุรักษ์ เกิดเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2472 ณ บ้านเลขที่ 29 ถนนอาเนาะรู ปัตตานี เป็นบุตรของนายอนันต์ คณานุรักษ์ อดีตนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานี ซึ่งเป็นผู้สร้างพระเครื่องหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดรุ่นแรกร่วมกับอาจารย์ทิม วัดช้างให้ มารดาชื่อนางเสริมสุข (สกุลเดิม วัฒนายากร) มีพี่น้อง 8 คน เรียงตามลำดับดังนี้

1. นายมานพ คณานุรักษ์ 2. นายสุนนท์ คณานุรักษ์ 3. นายจำรูญ คณานุรักษ์
4. นางละออง คณานุรักษ์ 5. นายประเวศ คณานุรักษ์ 6. นายเติมศักดิ์ คณานุรักษ์
7. นางละมุล สาครินทร์ 8. นางละม่อม สมัครพันธุ์

นายเติมศักดิ์ สมรสกับ รศ.มัลลิกา สกุลเดิม แมนสรวงรัตน์ อาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีบุตรด้วยกัน 2 คน ชื่อ 1.นายรักศักดิ์ (ต้น) และ 2.นายคณาศักดิ์ (เต้ย)

นายเติมศักดิ์ เริ่มการศึกษาครั้งแรกที่โรงเรียนเทศบาล 6 ซึ่งอยู่ใกล้บ้าน ต่อมาไปศึกษาที่โรงเรียนอเมริกัน (ปัจจุบันชื่อ โรงเรียนศรีธรรมราชวิทยา) จังหวัดนครศรีธรรมราช ช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นบุกภาคใต้ จึงต้องกลับมาเรียนที่โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ปัตตานี หลังจากนั้นทางผู้ปกครองได้ส่งไปเรียนต่อที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน สงครามยังไม่สงบ ไทยเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับอังกฤษ ช่วงนั้นโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนถูกอังกฤษทิ้งระเบิดเพลิง จึงต้องกลับมาเรียนต่อที่โรงเรียนอเมริกัน ที่นครศรีธรรมราช อีกครั้งหนึ่งจนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์

เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้มาช่วยกิจการเหมืองแร่ของบิดาที่ตำบลถ้ำทะลุ อำเภอบันนังสตา จังหวัดยะลา ต่อมาสอบได้ทุนไปเรียนทางธรณีวิทยา ที่กรมโลหกิจ (ปัจจุบันเรียก กรมทรัพยากรธรณี) ระหว่างเรียน ต้องไปฝึกงานเกี่ยวกับเหมืองแร่ที่อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และฝึกงานหาแร่ทองคำที่ตำบลธารโต จังหวัดยะลา เมื่อเรียนจบแล้วได้กลับมาช่วยงานเหมืองแร่ของบิดาที่ตำบลถ้ำทะลุ จังหวัดยะลาอีก

นายเติมศักดิ์ เข้าสู่วงการเมืองท้องถิ่นเมื่อ พ.ศ. 2501 โดยนายดิเรก คณานุรักษ์ ซึ่งเป็นอา เป็นผู้ชักชวน นายดิเรกเองก็เคยเป็นอดีตเทศมนตรี ในสมัยที่นายอนันต์ คณานุรักษ์เป็นนายกเทศมนตรี นายเติมศักดิ์ได้รับเลือกตั้งเป็น

สมาชิกสภาเทศบาลเมืองปัตตานีและได้รับเลือกจากสมาชิกสภาฯ ให้ดำรงตำแหน่งเทศมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2501 ถึง พ.ศ. 2515 ซึ่งในระยะหลังๆ นายเติมศักดิ์ได้ทำการแทนนายดิเรกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีปัญหาเรื่องสุขภาพ และนายดิเรกได้ลาออกจากตำแหน่งในปีพ.ศ. 2515 นายชาญ พันธุ์เจริญ ผู้ว่าราชการจังหวัดปัตตานีในสมัยนั้น ได้แต่งตั้งให้นายมนตรี ตระหง่าน ปลัดจังหวัดปัตตานี รักษาการตำแหน่งนายกเทศมนตรี ให้นายเดชะ มะโรหบุตร ผู้ตรวจราชการท้องถิ่นปัตตานี รักษาการตำแหน่งเทศมนตรี และนายเติมศักดิ์ รักษาการตำแหน่งเทศมนตรี นับว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ในสมัยนั้นที่เทศมนตรีชุดเดิมได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งรักษาการ ซึ่งปกติแล้วจะต้องเป็นข้าราชการประจำเท่านั้น

เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองปัตตานีครั้งต่อมา นายเติมศักดิ์ ได้รับเลือกให้เป็นนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานี บริหารงานตั้งแต่วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2518 ถึงวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2523 สร้างผลงานปรับปรุงถนนหนทางตรอกซอก ให้ประชาชนในเขตเทศบาลได้ใช้สัญจรไปมาอย่างสะดวกสบาย ติดไฟฟ้าแสงสว่างตามถนนตรอกซอกทุกสาย ปรับปรุงทำคูระบายน้ำทั่วเขตเทศบาล เมื่อฝนตกจึงไม่มีน้ำขัง มีการล้างทำความสะอาดถนนและคูระบายน้ำทุกสายทุกคืน ทำให้ประชาชนต่างพอใจและชื่นชม แม้แต่สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์และสื่อวิทยุต่างลงข่าวชื่นชมอยู่เสมอๆ

และเมื่อได้ดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเป็นสมัยที่ 2 ในปี พ.ศ. 2526 นายเติมศักดิ์ได้เสนอของบประมาณจากส่วนกลางเป็นเงินจำนวน 15 ล้านบาทเพื่อปรับปรุงและขยายกิจการประปาให้ประชาชนได้มีน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือนตลอด 24 ชั่วโมง จากเดิมที่น้ำประปาจะหยุดบริการในเวลาเที่ยงคืน นายเติมศักดิ์ยังได้ขยายตลาดสดเทศวิวัฒน์ 2 ไปที่ถนนสันติสุขอีกแห่งหนึ่ง เพื่อรองรับความต้องการสินค้าบริโภคและอุปโภคที่มีมากขึ้น และยังได้ยกระดับถนนและสร้างคูระบายน้ำอีกหลายเส้นทาง อาทิ เส้นทางถนนรามโกมุท ซอย 1 เชื่อมกับถนนนาเกลือ ได้ขยายอาคารเรียนในโรงเรียนเทศบาลหลายแห่ง ขยายการรับเด็กก่อนวัยเรียน โรงเรียนละ 1 ชั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2528 เพื่อส่งเสริมให้เด็กไทยมุสลิมได้ฝึกพูดและใช้ภาษาไทยมากขึ้น ได้เป็นหนึ่งในผู้ริเริ่มโครงการสร้างสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ที่ปากน้ำ โดยเป็นผู้กำหนดแบบแปลน ผังต้นไม้ อาคาร ศาลาที่พัก ในช่วงแรกได้รับการสนับสนุนจากจังหวัดปัตตานี

นายเติมศักดิ์ได้ฟื้นฟูประเพณีไทยและกิจกรรมทางศาสนา โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์และประเพณีลอยกระทง ได้จัดให้มีงานเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่มีการประกวดนางงามสงกรานต์และนางนพมาศที่บริเวณหน้าศาลาเทศบาลเมือง และจัดให้นางงามผู้เข้าประกวดนั่งสามล้อถีบโชว์รอบเมือง เป็นการอนุรักษ์สามล้อถีบซึ่งเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของเมืองปัตตานี นอกจากนี้ยังได้สร้างสวนพันธุ์ไม้ดอกและสวนหย่อมแบบญี่ปุ่นให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนที่บริเวณริมแม่น้ำปัตตานีด้านติดถนนปัตตานีภิรมย์ มีการสร้างเขื่อนริมแม่น้ำ สร้างศาลาที่พัก สนามเด็กเล่น ซึ่งต่อมาในปัจจุบันได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้สวยงามยิ่งขึ้นโดยนายกเทศมนตรีพิทักษ์ ก่อเกียรติพิทักษ์

นายเติมศักดิ์ได้อำลาเวทีการเมืองท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2529 โดยไม่ลงสมัครรับเลือกตั้งอีก แต่ยังคงได้รับความไว้วางใจให้เป็นที่ปรึกษาของจังหวัดปัตตานี และเป็นที่ปรึกษาของนายกเทศมนตรีเมืองปัตตานีท่านต่อๆ มาหลังเลิกเล่นการเมือง นายเติมศักดิ์มีความสุขกับการเลี้ยงนกเขาชวา และนกกรงหัวจุก ท่ามกลางญาติมิตรเพื่อนฝูงมากมายจากหลากหลายวงการ ทั้งวัยใกล้เคียงกันและต่างวัยกันจนถึงเพื่อนรุ่นลูกรุ่นหลาน

นกเขาชวาของนายเติมศักดิ์ที่สร้างชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศไทย และดังไปไกลถึงประเทศมาเลเซีย และอินโดนีเซีย มีชื่อว่า "ตะโละกาโปร์" ซึ่งไปแข่งที่ไหนเป็นต้องชนะที่นั่น ได้ครองถ้วยพระราชทานในประเทศไทยมากมาย และถ้วยรางวัลจากสุลต่านมาเลเซียหลายรางวัล เคยมีชาวอินโดนีเซียมาขอซื้อนกนี้ในราคาหนึ่งล้านบาทเมื่อปี พ.ศ. 2530 แต่นายเติมศักดิ์ไม่ยอมขาย และเมื่อนกตะโละกาโปร์ถูกงูกัดตายในปี พ.ศ. 2531 ได้กลายเป็นข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์หลายฉบับติดต่อกันหลายวัน

และยังคงผู้มีกล่าวขวัญถึงเสียงขันอันไพเราะอย่างหาที่เปรียบมิได้ของนกตะโละกาโปร์ด้วยความอาลัยยิ่งแม้ในปัจจุบัน และคุณพยัพ คำพันธุ์ นักร้องนักแต่งเพลงเพื่อชีวิต (ผู้โด่งดังจากเพลง"หลวงพ่อคูณ" ที่แต่งให้กับแอ๊ดคาราบาว) ได้แต่งเพลงชื่อ "ตะโละกาโปร์" ให้กับนายเติมศักดิ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ เนื้อร้องมีดังนี้

" โอ...สุดแสน อาลัย เจ้าจากไป ตะโละกาโปร์
ชวาวงศ์ต้องร้องไห้โฮ ตะโละกาโปร์ เมื่อเจ้าจากไป
เติมศักดิ์ คณานุรักษ์ ต้องเสียลูกรัก สุดอาลัย
ชาวตานีต้องร้องไห้ แสนเสียดาย ตะโละกาโปร์ โอ ..... (ดนตรี)
นกเขาตัวน้อยๆ วิญญาณล่องลอย หลุดร่างหาย
งูเขียวมาพรากเจ้าไป เหลือชื่อไว้ ชวาวงศ์
ชื่อเสียงของเจ้ายิ่งใหญ่ ฝากเอาไว้ ให้เผ่าพงศ์
สิ้นเสียง ตะโละกาโปง ชื่อยังคง เป็นตำนาน ฮัม ..... (ดนตรี)
เติมศักดิ์ คณานุรักษ์ ต้องเสียลูกรัก แสนอาลัย
มัลลิกา ต้องโหยไห้ เจ้าจากไป ชวาวงศ์
ตานี เป็นตำนาน ต่างกล่าวขาน ยั้งยืนยง
สิ้นเสียง ตะโละกาโปร์ ซึ่งยังคงเป็นตำนาน ฮา.....ฮา..... (ดนตรี) "

ตลอดเวลาเกือบ 30 ปีที่รับใช้พี่น้องชาวปัตตานี นายเติมศักดิ์ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเข้าถึงจิตใจของชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นอย่างดี โอบอ้อมอารีและอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นนายกเทศมนตรีที่ใจซื่อมือสะอาด และมีความรับผิดชอบสูง เสียสละปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ชั้นเบญจมาภรณ์ช้างเผือก

นายเติมศักดิ์ คณานุรักษ์ ป่วยด้วยโรคมะเร็งปอด และได้ถึงแก่กรรมไปอย่างสงบที่บ้านรักคณา 101/1 ถนนมะกรูด เมื่อเวลา 23.15 น. ของคืนวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2545 สิริอายุได้ 73 ปี

นายขาเดร์ แวเด็ง ชื่อที่รู้จักกันทั่วไปก่อนที่จะได้เป็นศิลปินแห่งชาติ ซึ่งเป็นชื่อที่ปรากฏในบัตรประชาชนด้วย คือชื่อ แวกาเดร์ แวเด็ง ส่วนชื่อในฐานะศิลปินแห่งชาติ คือ ขาเดร์ แวเด็ง **ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2536 สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน)**

นายขาเดร์ แวเด็ง เกิดเมื่อ พ.ศ. 2474 ที่ปัตตานี โดยได้เติบโตที่อำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีอาชีพหลักเป็นช่างทอง ออกแบบทำทองรูปพรรณต่างๆ ชำนาญการทำแหวนมากเป็นพิเศษ โดยได้เรียนวิธีการทำแหวนจาก "ครูเจาะสาแม" ที่อำเภอรามัน เมื่อตอนอายุประมาณ 18 ปี (ก่อนหน้านั้นเป็นช่างทำตัวถังรถยนต์)

นายขาเดร์ แวเด็ง ได้สมรสเมื่ออายุได้ 29 ปี มีบุตร 2 คน ธิดา 3 คน ปัจจุบันอยู่กับครอบครัวที่บ้านเลขที่ 240/1 หมู่ 1 ถนนรามโกมุท ตำบลยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี

ท่านฝึกการเล่นดนตรีโดยวิธีจดจำจากนักดนตรีรุ่นพี่ตั้งแต่เด็กๆ เครื่องดนตรีที่ชอบเป็นพิเศษ คือ ไวโอลิน นอกจากนั้นท่านยังเล่นแมนโดลิน รำมะนาเล็ก รำมะนาใหญ่ มาราคัส (ลูกแซ็ก) และม้อง รวมถึงแอคคอเดี้ยนได้ดีอีกด้วยเช่นกัน

เพลงรองเง็งที่ไพเราะเป็นที่ถูกใจของคนดูอย่างยิ่ง ต้องเป็นเพลงรองเง็งจากวง "เด็นดงอัสลี" ที่มีแวกาเดร์หรือขาเดร์ แวเด็ง เป็นเจ้าของวง ลูกวงของขาเดร์ แวเด็ง มีหลายคน อาทิ

เซ็ง อาบู เล่นแมนโดลิน
สะแปอิง ตาเยะ ตีม้อง
แวสะมะแอ แวดาโอ๊ะ ตีกลอง
มะยูโซะ เจ๊ะโนะ ตีกลองเล็ก
สะมาแอ มามะ เล่นมาราคัส

นายขาเดร์ แวเด็ง มีชื่อเสียงจากการเล่นดนตรีสำหรับรองเง็งที่มี 14 เพลง คือ

เพลงลาฆูดูวอ	เพลงเลนัง	เพลงปูโจ๊ะปีซัง	เพลงเมาะอินังลามา
เพลงจินตาซายัง	เพลงเมาะอินังยาวอ	เพลงอาเนาะดีดี๊	เพลงบุหงารำไป
เพลงมาสแมเราะห์	เพลงซัมเป็ง	เพลงโยเก็ตรองเง็ง	เพลงซำมาริซำ
เพลงปุราคำเปา	เพลงแกแนะอูแด		

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นายขาเดร์ แวเด็ง ภูมิใจมากที่มีโอกาสได้บรรเลงดนตรีรองเง็งถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากนี้ยังเคยพาลูกวงไปบรรเลงที่ประเทศมาเลเซียมาแล้ว ซึ่งทางมาเลเซียเคยเสนอให้ขาเดร์ แวเด็ง สอนไวโอลินที่รัฐยะโฮร์ เมื่อ พ.ศ. 2512 โดยให้เงินเดือนสูง แต่ขาเดร์ แวเด็ง พอใจที่จะอยู่เมืองไทยมากกว่า ซึ่งการแสดงที่เมืองไทยตามงานพิธีต่างๆ ทางภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงานหรืองานเข้าสุหนัต รวมทั้งงานเลี้ยง

ทั่วไปนั้นเดิมไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินค่าจ้าง อย่างดีก็ได้กินข้าวในงานเลี้ยงนั้น นานๆ ครั้งจึงจะมีเจ้าภาพบางคนเอาเงินใส่ซองให้บ้าง

ขาเดร์ แวเด็ง บอกว่าท่านชอบเล่น เมื่อมีคนมาเชิญไปเล่นท่านมักจะไปเสมอ ตอนหลังเมื่อตั้งเป็นวงดนตรีหลังจากได้เป็นศิลปินแห่งชาติแล้ว จึงได้ค่าตอบแทนจากการแสดงบ้าง และยังมีเงินเดือนในฐานะศิลปินแห่งชาติด้วย

ก่อนได้เป็นศิลปินแห่งชาติ ขาเดร์ แวเด็ง เคยได้รางวัลประกาศเกียรติคุณ "ผู้สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น ประจำปี 2535" และปีเดียวกันนี้ ได้รับรางวัล "ผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดงดนตรีสากล (ไวโอลิน)" จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

รางวัลเกียรติยศสูงสุดที่เป็นความภาคภูมิใจของนายขาเดร์ แวเด็ง คือการได้รับคัดเลือกให้เป็น **ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2536 สาขาศิลปะการแสดงดนตรีพื้นบ้าน** เป็นการสร้างชื่อเสียงแก่จังหวัดปัตตานีที่เป็นถิ่นกำเนิดของขาเดร์ แวเด็ง ด้วย

พนมเทียน เป็นนามปากกาของ ฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ เกิดเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2475 ที่จังหวัดปัตตานี แต่ไปเติบโตและเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ และได้สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดปัตตานีในฐานะผู้สร้างผลงานสาขาวรรณศิลป์ จนได้เป็น**ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี พ.ศ. 2540**

ศิลปินแห่งชาติผู้นี้ เริ่มต้นการศึกษาที่โรงเรียนวัดสุทัศน์เทพวราราม ไปต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และเมื่อสำเร็จชั้นมัธยมปลายแล้วได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจประมาณ 1 ปี จากนั้นไปศึกษาด้านภาษาศาสตร์ที่เมืองบอมเบย์ ประเทศอินเดีย จนสามารถอ่านเขียนภาษาสันสกฤตได้เป็นอย่างดี

นายฉัตรชัย วิเศษสุวรรณภูมิ เริ่มเขียนเรื่องตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน โดยเขียนลงในสมุดแจกให้เพื่อนๆ อ่าน ตั้งแต่สมัยเรียนอยู่มัธยมปีที่ 5 ได้เขียนเรื่อง **"เห่าดง"** เมื่อตอนมีอายุได้ 15 - 16 ปี เป็นอาชญนิยายประเภทสวมหน้ากาก ลักษณะเนื้อเรื่องเป็นแบบเพ้อฝันของเด็กๆ และท่านได้เขียนเรื่องต่างๆ เรื่อยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2497 ถึงปัจจุบัน

ต่อมาท่านได้เขียนเรื่อง **จุฬาตรีคูณ** ขณะที่เรียนเตรียมอักษรศาสตร์ ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยใช้นามปากกาว่า **"พนมเทียน"** ซึ่งท่านบอกว่าชื่อของท่านหมายถึง เปลวไฟที่ติดอยู่บนปลายเทียน

เรื่องจุฬาตรีคูณนี้โด่งดังมากจากอดีตจนถึงปัจจุบันก็เพราะครูแก้ว อัจฉริยะกุล ซึ่งเป็นนักแต่งเพลงชื่อก้องของวงสุนทราภรณ์ได้ร่วมมือกับครูเอื้อ สุนทรสนาน เจ้าของวงดนตรีสุนทราภรณ์ แต่งเพลงประจำเรื่องจุฬาตรีคูณให้อีก 5 เพลง คือ เพลงจุฬาตรีคูณ เพลงเจ้าไม่มีศาล เพลงอ้อมกอดพี่ เพลงใต้ร่มมลุลี และเพลงปองใจรัก ซึ่งทั้ง 5 เพลงนี้เป็นเพลงอมตะมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชื่อของพนมเทียนผู้เขียนนิยายเรื่องจุฬาตรีคูณดังไปทั่วประเทศไทยไปด้วย หลังจากนั้นพนมเทียนก็ได้เขียนนิยายอีกมากมายหลายเรื่องหลายแนว ซึ่งล้วนเป็นที่นิยมของคนอ่านทั่วทั้งประเทศไทย

นิยายเรื่อง **ศิวาราตรี** เป็นนิยายที่พนมเทียนรักมาก มากจนท่านเคยพูดว่า ถ้าจะให้ท่านเขียนนิยายแนวนี้อีก ท่านคงเขียนให้เหมือนอย่างเรื่องศิวาราตรีไม่ได้อีกแล้ว เรื่องศิวาราตรีก็ได้ทำให้ชื่อของพนมเทียนดังขจรขจายอีกครั้ง (ศิวาราตรี หมายถึง คืนของพระศิวะ หมายความว่า คืนดังกล่าวจะมีพิธีลอยบาป นี่คือคำอธิบายเรื่องศิวาราตรีของพนมเทียน)

เนื่องจากพนมเทียนมีความรู้เรื่องปืนเป็นอย่างดี และในช่วงหนึ่งของชีวิตเคยเป็นเด็กเกเรมาก่อน เคยชกต่อยตีรันฟันแทง ทำให้ได้ความรู้มาเขียนนิยายเรื่อง **เล็บครุฑ ฑูตนรก ล่ามัจจุราช ล่าพระกาฬ มัจจุราชสีรุ้ง เด็กเสเพล ปฐพีเพลิง** โดยเฉพาะเรื่องฑูตนรกเป็นเรื่องที่พนมเทียนสะท้อนเหตุการณ์ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

นิยายแนวรักกระจุ๋มกระจิ๋มที่พนมเทียนเขียนไว้มีหลายเรื่อง อาทิ **ละอองดาว สกาวเดือน รัศมีแข แววมยุรา รัตติกาลยอดรัก รัตติกัลยา ภูตสีชมพู** ฯลฯ

นิยายที่พนมเทียนใช้เวลาเขียนนานที่สุด คือเรื่อง **เพชรพระอุมา** เขียนนานที่สุดเกือบ 26 ปี คือเริ่มเขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2507 มาจบเรื่องเมื่อ พ.ศ. 2533

และในช่วง พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2541 นานเกือบ 8 ปีนี้ พนมเทียนได้หยุดเขียนนิยาย โดยหันมาเขียนเรื่องความรู้เกี่ยวกับปืนลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์รายวัน และยังได้ทำหนังสือชื่อ **จักรวาลปืน** เป็นการเขียนเรื่องการรายงานการทดสอบปืน คล้ายตำราเกี่ยงกับอาวุธศึกษา ใช้นามปากกาเขียนเรื่องนี้ว่า **"ก้อง สุรกานต์"**

เกือบ 50 ปีที่นามปากกา **พนมเทียน** ได้สร้างงานประพันธ์จำนวน 38 เรื่อง งานของพนมเทียนมีลักษณะเด่นคือ ส่วนมากจะเป็นเรื่องยาวมาก เมื่อพิมพ์เป็นเล่ม สามารถรวมชุดได้หลายเล่ม อาทิ **ศิวาราตรี** มี 4 เล่ม **เล็บครุฑ** 2 ตอนๆ ละ 4 เล่ม รวม 8 เล่ม **มัจจุราชสีรุ้ง** มี 4 ตอนๆ ละ 4 เล่ม รวม 16 เล่ม **เพชรพระอุมา** มี 48 เล่ม

ตัวละครหลายตัวของพนมเทียนเหมือนบุคคลในชีวิตจริง เช่น "ชีพ ชูชัย" จากเรื่องเล็บครุฑ "เจ้าชายอริยวรรต" กับ "เจ้าหญิงคารารายพิลาส" จากเรื่องจุฬาตรีคูณ "ดร.ทรงกลด" กับ "นางสาวกระต่าย" จากเรื่องสกาวเดือน "แงซาย" พรานป่ากะเหรี่ยงกู้ชาติ กับ "รพินทร์ ไพรวัลย์" จอมพรานผู้ยิ่งใหญ่จากเรื่องเพชรพระอุมา

เรื่อง **เพชรพระอุมา** เป็นนิยายที่ได้รับความนิยมสูงสุด และเป็นเรื่องยาวนานที่สุดเท่าที่เคยมีในประวัติวรรณกรรมไทยที่มียอดพิมพ์จำหน่ายสูงสุด นิยายของพนมเทียนแทบทุกเรื่องมีผู้นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ และละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมเสมอมา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

6.3. ศิลปินพื้นบ้าน

นายเคล้า นุ้ยสุภาพ

ปัจจุบันแถวชายแดนภาคใต้ หาโนรารุ่นเก่าที่ยังรับงานแสดงอยู่ค่อนข้างยาก โนราชื่อดังที่ยังอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านได้เสียชีวิตไปแล้วเป็นส่วนมาก ที่มีอยู่ก็เป็นรุ่นลูกศิษย์ และอยู่ในยุคการเปลี่ยนแปลงตามกระแส โนราท่านหนึ่งที่อยู่ในยุคดังกล่าว คือ โนราห์คล้าวซึ่งมีชื่อนามสกุลจริงว่า คล้าว นุ้ยสุภาพ เกิดเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2479 เกิดเติบโตและใช้ชีวิตจนถึงปัจจุบันที่บ้านป่าไร่ ตำบลทุ่งพรา อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี โดยทำสวนยางพาราและทำนาเป็นอาชีพหลัก

ชีวิตนายเคล้า ตอนเป็นเด็กก็เหมือนเด็กบ้านนอกส่วนมาก คือ เมื่อเรียนจบชั้น ป4 แล้วก็ไม่ได้เรียนต่อออกมาช่วยพ่อแม่ทำสวนทำนา เวลาว่างจากทำนาก็มีโอกาสเที่ยวไปตามหมู่บ้านใกล้เคียง มีอยู่วันหนึ่ง นายเคล้าไปเที่ยวเล่นที่หมู่บ้าน ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านตัวเองนัก ตอนแรกตั้งใจจะไปหาลูกมะมุดมากิน บังเอิญไปเห็นการฝึกซ้อมโนราสงวนซึ่งมีชื่อมากในแถบนั้น นายคล้าวจึงยืนดูการซ้อมอยู่นานแต่ก็ไม่คิดจะเป็นโนรานอกจากดูเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น ถัดจากนั้นไม่นานโนราสวงนรับงานแสดงงานบุญกฐินไว้ และนึกถึงนายคล้าว จึงชวนมาแสดงด้วยเพราะเห็นว่า นายคล้าวหน้าตาดี ผิวขาว เหมาะสำหรับเป็นนางเอก (สมัยก่อนโนราส่วนมากเป็นผู้ชายทั้งคณะ) ด้วยนึกสนุกเท่านั้นนายคล้าวก็ยอมแต่งองค์ทรงเครื่องเป็นผู้หญิงออกไปยืนหน้าเวที ไม่ได้พูดอะไรเพียงแต่ทำท่าทางบ้างนิดหน่อย เพราะรู้สึกตื่นเต้นมากอีกทั้งไม่เคยฝึกโนรามาก่อน

จากการแสดงในคืนนั้นทำให้นายคล้าวเริ่มสนใจที่จะเป็นนาขึ้นมาบ้างแล้ว และโนราสวงนเห็นว่าท่าทางไปได้หน้าตาก็ดีจึงชวนมาฝึกโนราที่บ้าน นายคล้าวหรือ “ลุงคล้าว” เล่าว่าสมัยนั้นการฝึกโนราเขาทำจริงจัง ครูฝึกหรือหัวหน้าคณะจะสร้างโรงฝึกให้เหมือนเวที่แสดงจริง ใช้เวทีนั้นเป็นสถานที่ฝึก ปัจจุบันส่วนใหญ่จะฝึกกันที่บ้านเมื่อฝึกบ่อย ๆ และมีโอกาสออกแสดงหลายครั้ง นายคล้าวก็มีความชำนาญทั้งการรำ การขับ บทกลอนต่าง ๆ แต่พออายุ 20 ปี ก็หยุดชั่วคราวเพื่อเข้าอุปสมบทบวชเรียนอยู่ 3 พรรษา สอบได้นักธรรมชั้นโท จากนั้นสึกออกมาอยู่บ้านรับงานแสดงโนราต่อ ในช่วงนี้หัวหน้าคณะ คือ โนราสงวน เห็นว่าตัวเองอายุมากแล้ว จึงได้มอบให้นายเคล้ารับช่วงเป็นหัวหน้าคณะต่อมา ส่วนโนราสงวนก็ยังเล่นโนราอยู่แต่มาช่วยโนราคล้าวเป็นบางครั้ง

นายคล้าวหรือโนราคล้าวได้ตั้งชื่อคณะขึ้นใหม่ชื่อ “คล้าวบำรุงศิลป์” รับงานแสดงทั่วไป เช่น งานฉลองกุฏิ งานบุญใส่บาตร (งานบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว) งานประเพณีประจำปี เช่น งานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวของจังหวัดปัตตานี รวมทั้งงานประชันโนราด้วย

บรรยากาศการแสดงโนราประชันสมัยนั้น ตามที่ท่านเล่า ฟังดูน่าสนุกมาก การประชันโนราดังเป็นงานยิ่งใหญ่มากที่เดียว สำหรับชาวบ้านสมัยก่อนที่ยังไม่มีสื่อบันเทิงมากมายเหมือนปัจจุบัน การประชันโนราส่วนมากจะจัดในบริเวณวัดหรือลานกว้างแห่งใดแห่งหนึ่งของหมู่บ้านและมักจะจัดตอนกลางวัน มีโนราเข้าร่วมประชันอย่างน้อย 2 คณะ ยิ่งมีหลายคณะก็ยิ่งสนุกเพราะจะมีคนหลั่งไหลจากหมู่บ้านต่าง ๆ มาดู โนราแต่ละคณะจึงต้องแสดงสุด

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ฝีมือ งัดความสามารถทุกรูปแบบออกมาให้ผู้ชมดูเพื่อจะได้รับการตัดสินว่าเป็นผู้ชนะเลิศ การตัดสินหาผู้ชนะขึ้นอยู่กับปัจจัย 2 อย่าง คือ เงิน กับ คน ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ชนะเงิน" กับ "ชนะคน" กล่าวคือ ถ้าโนราคณะใดมีคนชมมากที่สุดถือว่า ชนะคน ถ้าโนราคณะใดเก็บเงินจากผู้ชมได้มากที่สุดถือภาชนะเงิน และถ้าคณะใดเก็บเงินได้มากที่สุดและมีคนดูมากที่สุดถือภาชนะเลิศ ฉะนั้นรางวัลจึงมีอยู่ 3 ประเภท คือ รางวัลชนะเลิศ รางวัลชนะคน และรางวัลชนะเงิน แต่ในการแสดงบางครั้งบางที่อาจจะตั้งรางวัลอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวก็แล้วแต่ผู้จัด การประชันเริ่มขึ้นเมื่อโนราแต่ละคณะเริ่มทำการแสดง เมื่อแสดงไปได้สักพักก็จะมีโนรา 1-2 คน ลงจากเวที เดินข้าไปหาผู้ชมเพื่อเรี่ยไรเงินตามแต่ผู้ชมจะบริจาคให้ เสร็จแล้วนำเงินที่ได้มานับดูว่าได้เท่าไหร่ เงินที่ได้จากการบริจาคนี้จะมอบให้เจ้าภาพหรือผู้จัดงาน อีกวิธีหนึ่งในการประชันโนราเพื่อหาผู้รับรางวัลชนะเงิน คือ เชิญคณะโนรามาประชันแล้วสร้างเวทีและล้อมรั้วหรือล้อมผ้ามีทางเข้าได้ทางเดียว ผู้ชมจะต้องซื้อ "ทิว" ซึ่งทำจากซี่ไม้ไผ่ติดด้วยกระดาษสามเหลี่ยมเล็กสีต่าง ๆ คล้ายธงทิว ทิวอาจจะแบ่งเป็นชุดตามจำนวนคณะโนรา ถ้ามี 2 คณะ ก็มีทิว 2 ชุด ชุดหนึ่งสีแดงอีกชุดสีเหลือง เป็นต้น ใครอยากชมโนราคณะใดก็ซื้อทิวของโนราคณะนั้น คนหนึ่งซื้อได้ไม่จำกัดจำนวน คณะใดเก็บเงินจากการขาย "ทิว" ได้มากที่สุด ก็ถือว่าเป็นผู้ชนะ ปัจจุบันบรรยากาศเช่นนี้ไม่มีอีกแล้วในจังหวัดชายแดนภาคใต้

โนราคล้าว ผ่านการแสดงโนราประชันมาหลายครั้ง แถวจังหวัดปัตตานี ยะลา และสงขลา เคยได้รับรางวัลชนะเลิศด้วยจากการประชันในงานฉลองกุฏิ เรื่องที่นำมาแสดงนั้น โนราคล้าวแต่งขึ้นเอง เช่น เรื่องลำควน เรื่องบ้านนอกเข้ากรุง เรื่องลูกกตัญญู เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปการแสดงโนราไม่ค่อยเป็นที่นิยมกันเหมือนแต่ก่อน โนราคล้าวจึงหยุดการแสดงโนราทั่วไป แต่ยังรับแสดงโนราแก้บนหรือโนราทำยาเท่านั้น มีลูกวง 10 คน ซึ่งเป็นลูกหลานในหมู่บ้าน การแสดงโนราแก้บนยังมีอยู่เรื่อย ๆ ทุกปี แต่ยึดเป็นอาชีพหลักไม่ได้

นายชื่น ไก่แก้ว

นายชื่น ไก่แก้ว เป็นนายหนังตะลุงคณะ "หนังชื่นชำนาญศิลป์" ท่านเกิดในครอบครัวชาวนาที่บ้านยาปี อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี (เกิดปีมะโรง วันพุธที่ 13 กันยายน 2471) เมื่อตอนเป็นเด็กท่านชอบดูหนังตะลุงมากที่สุด ท่านเล่าว่าตามหมู่บ้านชนบทสมัยก่อนไม่มีมหรสพให้ดูเหมือนปัจจุบัน มีก็แต่หนังตะลุงและมโนราห์เท่านั้น ซึ่งนาน ๆ จึงจะมีโอกาสได้ชม

แทบทุกครั้งที่มีคณะหนังตะลุงมาแสดงในหมู่บ้าน ท่านก็จะไปนั่งดูและคอยสังเกตวิธีการเล่นการขับกลอน บางครั้งก็แอบไปดูด้านหลังโรงหนังเพื่อดูว่านายหนังชักตัวหนังอย่างไร

"สมัยก่อนหนังตะลุงส่วนมากที่มาเล่นแถวนี้มาจากสงขลาทั้งนั้น เช่น หนังเกลี้ยง หนังกั้น ผมก็ไปดูหนังเหล่านี้บ่อย ๆ แล้วก็จำมาฝึกหัด ไม่มีใครฝึกสอนเลยนะ อาศัยว่าเราสนใจอย่างเป็นนายหนังกับเขา" ลุงชื่นกล่าว ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ที่ 7 บ้านหรัง ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดช้างบ้าน ท่านไม่ได้ศึกษาต่อที่ไหนอีก แต่ไปใช้ชีวิตสมณเพศจนสอบได้นักธรรมชั้นโท บวชประมาณ 3 พรรษา ก็สึกออกมาเป็นเด็กวัดที่วัดประจำหมู่บ้านยาปี โดยมี

"ท่านสอน" ซึ่งขณะนั้นเป็นเจ้าอาวาสเป็นอาจารย์คอยดูแลสั่งสอน "ท่านสอน" เห็นว่าท่านสนใจหนังตะลุงจึงหาตัวหนังมาให้ลองฝึกหัด โดยใช้ศาลาการเปรียญหรือโรงธรรมเป็นสถานที่ฝึก เวลาผ่านไป 1 ปี ลุงชื่นเริ่มมีความชำนาญประกอบกับเป็นคนมีไหวพริบปฏิภาณจึงสามารถออกแสดงหนังตะลุงตามหมู่บ้านละแวกใกล้เคียงโดย "ท่านสอน" เป็นผู้ติดต่อรับงานแสดงให้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชื่อ "หนังชื่น ชำนาญศิลป์" ก็เริ่มเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น

นายเฉลิม แก้วพิมพ์ หัวหน้าโนราห์คณะ "เฉลิมศิลป์ พงษ์ประภา" ขณะเป็นเด็กเคยเห็นหนังชื่นแสดง กล่าวสนับสนุนว่า "หนังชื่นนี่ดังมากสมัยผมเป็นเด็ก ผมเคยดูแก่เล่นบ่อย ๆ สมัยก่อนแถวอำเภอโคกโพธิ์นี่หนังชื่นดังที่สุด ผมชอบตรงที่พูด ท่านอ่านหนังสือเยอะจึงใช้โวหารดี อีกอย่างคือมีบทตลก"

อย่างไรก็ตาม หนังชื่นยังคิดว่าตัวเองมีประสบการณ์น้อย จึงเริ่มออกตระเวนหาความรู้จากนายหนังชั้นครูแถวสงขลา พัทลุง ภูเก็ต นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี โดยเป็นลูกคู่บ้างเป็นคนชักหนังเองบ้าง

เมื่อเป็นที่รู้จักกันมากขึ้น หนังชื่นก็ได้รับเชิญหรือที่ภาษาชาวหนังเรียกว่า "รับขันหมาก" ตามลักษณะการเชิญที่ผู้เป็นเจ้าภาพจะนำขันหรือพานใส่หมากพลู ดอกไม้ และเงินมาเชิญไปแสดง ลุงชื่นได้ไปแสดงตามที่ต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สงขลา พัทลุง ส่วนมากไปแสดงในงานประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานบวชนาค งานฉลองกุฏิ งานขึ้นบ้านใหม่ งานวันว่าง ฯลฯ

นอกจากนี้แล้ว ยังมีผู้ว่าจ้างไปเล่นเพื่อหาเงินโดยเฉพาะกล่าวคือ ผู้ว่าจ้างจะทำโรงหนังตะลุงแล้วล้อมผ้าเก็บค่าผ่านประตูจากผู้เข้าชม การแสดงในโอกาสอย่างนี้ได้รับความนิยมมากพอสมควรเพราะสมัยก่อนไม่มีโรงภาพยนตร์เหมือนปัจจุบันนี้

ลุงชื่นหรือที่คนในหมู่บ้านเรียกว่า "หนังชื่น" ย้อนอดีตให้ฟังว่า เมื่อเริ่มมีชื่อเสียงท่านมีงานเล่นหนังตะลุงแทบทุกวัน เคยเล่นหนังติดต่อกัน 3 เดือน โดยไม่มีวันหยุด สมัยนั้นการคมนาคมไม่สะดวกต้องเดินเท้าเป็นระยะทางหลายสิบกิโลเมตร มีลูกวง 6-7 คน ช่วยกันแบกหรือหาบแผงหนัง และเครื่องดนตรีต่าง ๆ อาทิ ซอ โหม่ง กลอง ฉิ่ง เป็นต้น

"ก็เดินฝ่าทุ่งนาป่าเขาไปเรื่อย ถ้าเหนื่อยและร้อนก็แวะอาบน้ำตามห้วยตามคลองสนุกดีเหมือนกัน" ลุงชื่นกล่าวอย่างอารมณ์ดี

จากประสบการณ์การเล่นหนังจนมีชื่อเสียงขจรไปไกล ลุงชื่นจึงได้รับเชิญให้ไปแข่งประชันหนัง 4-5 ครั้ง กับนายหนังชื่อดังแห่งยุค การได้เล่นหนังประชันถือเป็นเกียรติประวัติที่นายหนังทุกคนภูมิใจ ไม่ว่าผลการแข่งขันจะออกมาอย่างไร เพราะนั่นหมายถึงว่าประสบความสำเร็จระดับหนึ่ง หนังชื่นเคยชนะเลิศการประชันหนังหนึ่งครั้งที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา รางวัลที่ได้รับคือจอหนังตะลุง

หนังชื่นได้รับความนิยมเนื่องจากแสดงเข้ากับสภาพสังคม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นด้วยการแทรกเนื้อเรื่องเกี่ยวกับงานหรือประเพณีที่กำลังแสดงโอกาสนั้น ๆ เช่น ถ้าไปแสดงในงานบวชนาคก็จะแทรกความรู้เกี่ยวกับการบวชนาค ประโยชน์ของการบวช เป็นต้น หรือการรู้จักเลือกบทบาทตัวละครไม่ได้ขัดกับความรู้สึกของชาวบ้าน

สถาบันพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ตัวอย่างเช่น ถ้าไปเล่นแถวบ้านสะกอม อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของตัวหนัง "ไอ้สะม้อ" ซึ่งเป็นตัวตลกตัวหนึ่ง โดยทั่วไปนายหนังทุกคนรวมทั้งผู้ชมจะรู้ว่า "สะม้อ" เป็นคนที่ชอบพูดทับถมคนอื่น เชื่อคนง่าย อวดฉลาด แต่มักจะถูกเพื่อนล้อว่า ฉลาดน้อยอยู่เรื่อย หนังชื่นก็จะเปลี่ยนบทบาทของ "สะม้อ" ให้เป็นฉลาดมีไหวพริบปฏิภาณยอดเยี่ยมกว่าตัวตลกอื่น ๆ ซึ่งชาวบ้านแถวสะกอมดูแล้วก็พอใจ

บทแสดงหรือเรื่องต่าง ๆ ที่ใช้แสดงหนังลุงชื่นเป็นคนแต่งขึ้นเองทั้งหมด ส่วนมากเป็นเรื่องที่ลุงชื่นบอกว่า "เรื่องโบราณ" คือ มีกษัตริย์ ราชินี โอรส ธิดา ยักษ์ ฤาษี และผู้ติดตาม ซึ่งส่วนมากเป็นตัวตลก เช่น เท่ง นุ้ย สะม้อ ขวัญเมือง ยอดทอง สีแก้ว โถ ปราบ ฯลฯ เรื่องเด่นที่ลุงชื่นแสดงบ่อย ๆ ได้แก่ จักรราศรี สองกษัตริย์พลัดถิ่น และสามสาวชิงแฟน

หนังชื่นเป็นผู้นำเครื่องปั่นไฟมาประยุกต์ใช้ในการแสดงหนังตะลุงเป็นคนแรกในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้ไมโครโฟนแทนการพูดปากเปล่า ใช้หลอดไฟแทนตะเกียง

กว่า 40 ปี ที่ลุงชื่นใช้ชีวิตการเป็นนายหนัง ลุงชื่นมีลูกศิษย์มากมายหลายคน ลูกศิษย์คนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในฐานะนายหนังคือ หนังมานพน้อย ศ.กิ่งทอง ปัจจุบัน แม้ลุงชื่นจะยุติบทบาทนายหนังแล้วก็ตาม แต่ก็ยังรักอาชีพนี้และคอยให้คำแนะนำแก่คนรุ่นหลังที่สนใจจะเป็นนายหนังอยู่เสมอ

ลุงชื่นแสดงความคิดเห็นอย่างน่าคิดต่อวงการหนังตะลุงในปัจจุบันนี้ว่า หนังส่วนมากในปัจจุบันมักจะเลียนแบบซึ่งกันและกันแบบ "มึงเอาของกู กูเอาของมึง" และมักจะเล่นเรื่องตื้น ๆ ผู้ชมสามารถเดาเหตุการณ์ล่วงหน้าได้ และบทตลกก็ไม่ประทับใจผิดกับหนังสมัยก่อนผู้ชมเดาไม่ถูกว่าเรื่องจะดำเนินไปอย่างไร เพราะผูกปมไว้หลายชั้น ลึกลับและต้องคิดมาก หรือบทตลกก็ชวนคิดและตลกอยู่นาน บางทีพูดคืนนี้พรุ่งนี้หัวเราะก็มี และนึกที่ไรก็หัวเราะทุกที

นายซูดิง เจ๊ะแว

ซูดิง เจ๊ะแว เป็นนักแสดงลิเกฮูลู ชื่อดังคนหนึ่งที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้รู้จักดี เป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่คนที่สามารถยึดอาชีพเล่นลิเกฮูลูเลี้ยงชีพได้โดยไม่มีอาชีพอื่นรองรับ มีงานแสดงอยู่เสมอมิได้ขาด บ้านเกิดอยู่ที่บ้านเจาะกือแย ตำบลตะ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 77 หมู่ที่5 ตำบลบุลุกาสามาเระ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส

ซูดิง เกิดเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2482 สนใจอยากฝึกเล่นลิเกฮูลูตั้งแต่เด็ก ๆ แต่พ่อแม่ห้ามไม่อยากให้เล่น จึงแอบไปดูเวลามีลิเกฮูลูมาแสดงในหมู่บ้าน สมัยนั้น ลิเกฮูลูที่มีชื่อดังคือ กูมะลาลอ, ยูโซ๊ะ ยาบี ฯลฯ ไปดูบ่อย ๆ เข้าก็จำลีลาการร้องการแสดงมาลองหัดเองที่บ้าน ตอนนั้นอายุ 12 ปี ลองฝึกอยู่ประมาณ 3-4 เดือนก็รวบรวมเพื่อนฝูงในหมู่บ้านมาตั้งคณะ เพื่อนที่ปัตตานีเป็นคนตั้งชื่อคณะให้ว่า "ซูดิง ลาแยปูเต๊ะ" เพราะเห็นว่าซูดิงชอบแต่งชุดสีขาว (ปูเต๊ะ แปลว่า ขาว)

เริ่มออกงานครั้งแรกเมื่อเพื่อนบ้านคนหนึ่งแต่งงานกับคนที่หมู่บ้านแกะรอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา ตกกลางคืนมีงานบันเทิงเพื่อนคนนี้จึงชวนไปเล่น จากนั้นก็มีคนมาติดต่อไปแสดงยังที่ต่าง ๆ เรื่อยมาจนมีชื่อเสียง ทั่วจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ว่าจะเป็น สงขลา ยะลา นราธิวาส ปัตตานี รวมทั้งไปแสดงในมาเลเซียทั้งที่กัวลาลัมเปอร์หรือรัฐใกล้ชายแดน เช่น กลันตัน ไทรบุรี ปะลิส ผ่านการแข่งขันกับลิเกฮูลูของมาเลเซียโดยชนะเลิศหลายครั้ง

ซูดิงเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนการเล่นลิเกฮูลูนิยมเล่นโต้ตอบเป็นคู่โดยแต่ละข้างไม่รู้มาก่อนว่าจะเล่นกันเรื่องอะไร ฉะนั้นคนเล่นจะต้องมีไหวพริบเร็ว สามารถร้องโต้ตอบฝ่ายตรงข้ามได้ทัน แต่สมัยนี้มักจะไม่นิยมร้องโต้ตอบกันแต่มักจะเป็นการร้องร่วมกันโดยหยิบยกประเด็นต่าง ๆ ในสถานการณ์ปัจจุบันมาร้องและแสดง หรือไม่ก็เอาหัวข้อเกี่ยวกับสถานที่ที่ไปแสดงนั้นเองมาร้องเป็นเพลงลิเกฮูลูโต้กันก็มี อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะโต้เรื่องใดก็แล้วแต่ต้องพยายามสร้างความบันเทิงสะกดให้ผู้ชมซึ่งมีทุกเพศทุกวัยอยู่หน้าเวทีไม่ให้ลุกไปไหน

ส่วนมากแล้ว ลิเกฮูลูจะได้รับเชิญไปแสดงในงานประจำปีหรืองานแต่งงาน เป็นที่หน้าสังเกตว่าในงานพิธีทางศาสนาจะไม่มีการว่าจ้างลิเกฮูลูไปแสดง ซูดิงบอกว่า ศิลปะการแสดงทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นลิเกฮูลู มะโย่ง วายังกูเละ จะขัดธรรมเนียมปฏิบัติทางศาสนาและนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่นับว่าศิลปะการแสดงเหล่านี้จะหมดไป ต่างจากเมื่อก่อนที่มีคณะลิเกฮูลูมีมากมาย สามารถเลือกฟังได้ตามใจชอบ ประกอบกับในปัจจุบันมีสื่อบันเทิงให้เลือกอีกมาก เช่น โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วงดนตรี คณะลิเกฮูลูจึงเหลือน้อย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะไม่เคยเข้าโรงเรียนแต่จากประสบการณ์การเล่นลิเกฮูลูนานถึง 41 ปี มีผู้คนนิยมชมชอบมากมาย และมีความสามารถในการโต้ตอบฝ่ายตรงข้ามได้ทันท่วงทีและขบขันจึงมีคนว่าจ้างซูดิงให้ไปแสดงอยู่เสมอมิได้ขาด แม้ว่าในหน้าฝนจะมีงานแสดงน้อยก็ตาม ซูดิงมีลูกวง 10 คน ส่วนมากเป็นคนหนุ่มในหมู่บ้าน ได้ค่าจ้างคราวละ 8,000 บาท ซึ่งถือว่ามากที่สุดเท่าที่พบมา

ซูดิง รู้สึกภูมิใจที่ได้มีโอกาสช่วยเหลืองานราชการด้วยการใช้ลิเกฮูลู เป็นสื่อความบันเทิงพร้อมทั้งสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน เช่น การรณรงค์เรื่องสาธารณสุขที่ถูกสุขลักษณะ หรือ โทษของการเสพยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งซูดิงบอกว่า ถ้าหน่วยงานราชการเข้าไปหมู่บ้านชักชวนชาวบ้านโดยตรงมักจะไม่ประสบผลสำเร็จเมื่อนกับให้ลิเกฮูลูแนะนำชักชวน

ซูดิง เคยบันทึกเทปการเล่นลิเกฮูลูไว้ 3 ชุด ปัจจุบันยังพอหาซื้อได้ตามแผงเทปในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังมีบันทึกวีดีโอ 1 ม้วน

ซูดิง บอกว่า ปัจจุบันชีวิตมีความสุขตามอัตภาพกับเมียคนที่ 9 มีลูกชาย 3 คน ลูกสาว 3 คน และภรรยาของซูดิงก็ชอบดูลิเกฮูลู ซูดิงบอกว่าเนื่องจากตัวเองเริ่มเข้าสู่วัยชราแล้วกลัวว่าในภายหน้าจะไม่มีสืบสานศิลปะการแสดงนี้ต่อไป จึงได้ฝึกคนหนุ่มรุ่นใหม่ขึ้นมาแทน

สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

นายเชี่ยง หนักแดง

หนังเชี่ยง หนักแดง เป็นหัวหน้าหนังตะลุงคณะ "กิมเชี่ยงตะลุงศิลป์" เกิดที่บ้านบางโกระ ตำบลบางโกระ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีอาชีพทำนา สมรสแล้วมีบุตรด้วยกัน 7 คน และตัวท่านเองจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ท่านเล่นมโนราห์มาก่อน ก่อนที่จะหันมาเล่นหนังตะลุง โดยเริ่มฝึกฝนศิลปะการแสดง โดยมีนายหนังคลื่นเป็นครูฝึก และในการฝึกนั้นก็จะมีโรงฝึกโดยเฉพาะ อยู่ที่ตำบลท่าเรือ วิธีฝึกก็จะให้เชิดรูปหนังที่แกะจากหนังวัว ซึ่งระยะเวลาในการฝึกนั้นจะขึ้นอยู่กับผู้ฝึกด้วย ถ้าเอาใจใส่ก็จะจบได้เร็ว และจะใช้เวลาไม่เกิน 2 ปี

ชีวิตนายหนังตะลุงถือว่าเป็นชีวิตของศิลปินที่ต้องออกไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ สำหรับการแสดงของหนังเชี่ยง หนักแดง นั้นก็ออกไปแสดงตามที่ต่าง ๆ เช่นกัน แล้วแต่ว่าที่ใดจะมาติดต่อให้ไปแสดง แต่ส่วนมากจะตระเวนแสดงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่านได้เข้าประชันหนังตะลุงหลายครั้งแล้ว ครั้งหลังสุด ท่านเข้าประชันที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แล้วท่านก็ได้รับรางวัลที่น่าภูมิใจในชีวิตนายหนัง คือ ท่านได้รับรางวัลที่ 3 จากการประชันครั้งนั้น

หนังเชี่ยน หนักแดง ได้มีโอกาสไปแสดงหนังตะลุงที่ประเทศมาเลเซีย ซึ่งถือว่าเป็นการเผยแพร่ศิปละการแสดงหนังตะลุงให้ชาวต่างชาติได้ชมอีกด้วย

ในการแสดงหนังตะลุงของหนังเชี่ยง หนักแดง ได้ค่าตอบแทนจากการแสดงประมาณครั้งละ 5,000 บาท โดยแบ่งให้ลูกวงคนละ 200 บาท

ท่านฝากความคิดเห็นต่อศิปละการแสดงหนังตะลุงในปัจจุบันว่า ควรมีการปรับปรุงคำพูดและการแสดง และรัฐบาลน่าจะหาทางปรับปรุงบทบาทให้หนังตะลุงฟื้นฟูยิ่งขึ้น

นายดือราเซะ กือแต

ดือราเซะนับเป็นดาแล (นายหนัง) ที่มีคนรู้จักมากคนหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดเมื่อปีพุทธศักราช 2496 ที่ตำบลดาโต๊ะ อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี เป็นลูกคนโตของครอบครัวชาวนาที่ยากจน

ดือราเซะ เล่าให้ฟังว่าเนื่องจากยากจนจึงไม่ได้เรียนหนังสือ ตอนเด็กเคยดูวายังกูเละในหมู่บ้านแล้ว เกิดชอบขึ้นมาและอีกอย่างเห็นว่าคนที่อยู่กับคณะวายังกูเละมีเงินใช้ตามสมควร จึงขอติดตามคณะวายังกูเละไปด้วยโดยเป็นลูกคู่ให้กับคณะวายังกูเละ ของมูนะ (เสียชีวิตแล้ว) ซึ่งมีชื่อเสียงเลื่องลือมากในสมัยเมื่อยี่สิบสามปีที่ผ่านมา

ติดตามนายหนังมูนะไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ในแถวปัตตานี ยะลา และนราธิวาสได้ประมาณ 2 ปี นายหนังมูนะก็เสียชีวิต ดือราเซะจึงแยกตัวออกมาตั้งคณะวายังกูเละของตัวเอง (ลูกคู่คนอื่นก็แยกไปตั้งวายังกูเละเหมือนกันแต่ปัจจุบันเลิกหมดแล้ว) ตั้งชื่อให้คณะตัวเองว่า "เด๊ะแล" มีความหมายว่า "น้องคนดี" ตอนนั้นอายุ 21 ปี

"ตอนอยู่กับมูนะ ผมก็พยายามเก็บเงินจากค่าแรงเป็นลูกคู่เมื่อมูนะเสียชีวิต ผมจึงออกมาเป็นดาแล ไปซื้อเครื่องคนตรีและรูปหนังที่ยะลา รูปหนังบางตัวผมเก็บสะสมตอนที่เป็นลูกคู่มูนะ ปัจจุบันมีรูปหนังนับร้อย สามารถเล่นได้ถึงเช้าเลย"

คือราเซะรับงานแสดงไม่เลือกแล้วแต่ผู้ว่าจ้างจะให้ไปแสดงที่ไหนในงานอะไร เพราะ "อาชีพของผมคือคาแล(นายหนัง) อย่างเดียว ผมไม่มีไร่นาไม่มีสวนยาง ใครมาจ้างให้ไปแสดงที่ไหนผมไปทั้งนั้น ขอให้พอเลี้ยงดูครอบครัวได้ ผมได้ค่าจ้างคืนละประมาณ 1,000 – 2,000 บาท แต่ถ้าเป็นงานใหญ่ เช่น งานประจำปี ผมได้ค่าจ้างคืนละ 3,000 บาท

คือราเซะมีลูกคู่ 8 คน มีภรรยา 1 คน ลูก 6 คน ที่ต้องดูแล คือราเซะเคยเล่นประชันกับคาแลอื่นหลายครั้ง ส่วนใหญ่เป็นคาแลรุ่นราวคราวเดียวกัน เช่น คาแลดอเลาะ ปัจจุบันคาแลที่เคยเล่นประชันกันต่างเลิกเล่นเกือบหมดแล้วตามสถานการณ์ ทางศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไปดังที่ชาวมุสลิมบางท่านบอกว่า คนที่เคร่งศาสนาไม่นิยมศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพราะถือว่าขัดกับหลักปฏิบัติทางศาสนา อย่างไรก็ตามยังมีชาวไทยมุสลิมอีกมากที่ยังรักและหวงแหนศิลปะการแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ

แม้อนาคตของชีวิตการเป็นคาแลของคือราเซะ ค่อนข้างจะไม่สดใสตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปแต่คือราเซะก็ไม่กังวลหากแต่พยายามศึกษาปรับเปลี่ยนเรื่องราวการแสดงวายังกูเละเพื่อครองใจผู้ชม เหมือนที่เขาเคยพูดว่า "เดี๋ยวนี้คนเบื่อง่ายต้องเปลี่ยนเรื่องบ่อย ๆ สมัยก่อนเล่นเรื่องรามเกียรติ์เรื่องเดียวไม่เบื่อ เดี๋ยวนี้ไม่ได้แล้ว"

ปัจจุบันคือราเซะปลูกกระท่อมน้อยอยู่ริมถนนหลวง อยู่กับครอบครัวตามอัตภาพ ใครสนใจแวะเวียนไปพูดคุยได้ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ 2 ตำบลตะโละหะลอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

นายดอเลาะ ลันจา

ดอเลาะ ลันจา เป็นคาแล (นายหนัง) ที่อายุน้อยที่สุดคนหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับคาแลอื่น ๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนไม่มากนักในปัจจุบัน เกิดที่บ้านบลูมง ตำบลหนองแรด อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี พ่อแม่มีอาชีพทำนา หลังจากแต่งงานจึงย้ายมาอยู่บ้านเดียวกับภรรยาที่บ้านบือโด ตำบลหนองแรด ซึ่งอยู่ใกล้หมู่บ้านเดิมนั่นเอง โดยยึดอาชีพทำนาเป็นหลัก ปัจจุบันมีโรงสี 1 โรง พร้อมกันนั้นก็รับงานแสดงวายังกูเละไปด้วย ดอเลาะ มีลูกกับภรรยาที่บ้านบือโด 5 คน มีลูกกับภรรยาอีกคนที่บ้านปาลัส 1 คน

หลังจากเรียนจบชั้น ป.4 ก็มาช่วยครอบครัวทำนา ในยามงานเทศกาลในหมู่บ้านมีวายังกูเละไปแสดง ดอเลาะได้ไปดูและชอบจึงอยากจะเป็นคาแลบ้าง คาแลหรือนายหนังที่ดอเลาะเคยดูตอนเป็นเด็กและถือว่าเป็นอาจารย์คือ "หนังเวาะเซ็ง" ดอเลาะเริ่มเข้าสู่เส้นทางการเป็นคาแล เมื่ออายุ 17 ปี โดยเป็นลูกวงตามหนังเวาะเซ็งไปแสดงตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในแถวจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นลูกวงอยู่ 2 ปี ก็แยกออกมาตั้งคณะหนังเอง พร้อมกับตั้งชื่อคณะว่า "เดะเลาะลูกยะหยิ่ง" มีลูกวง 8 คน ส่วนรูปหนังซื้อจากจังหวัดยะลา ซึ่งเป็นแหล่งทำรูปหนังขึ้นชื่อในสมัยนั้น

ดอเลาะรับแสดงวายังกูเละตามหมู่บ้านชาวไทยมุสลิมในเขตจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา ใช้ภาษามลายูถิ่นหรือภาษายาวีเป็นสื่อ เคยแข่งขันวายังกูเละหลายครั้งและเคยได้รับรางวัลชนะเลิศด้วย ในการแสดงทั่วไปได้ค่าตอบแทนครั้งละ 1,200 – 1,500 บาท

ดอเลาะกล่าวว่าในการเล่นวายังกูเละทุกครั้งจะสอดแทรกเนื้อหาความรู้ เพื่อให้ชาวบ้านตามเหตุการณ์บ้านเมืองได้ทัน รวมทั้งนำเสนอปัญหาสังคมต่าง ๆ ให้ชาวบ้านคิดแก้ไขและป้องกัน เช่น ยาเสพติด การพนัน การไม่รู้หนังสือ เป็นต้น

มีประเด็นที่อยากจะแทรกไว้ตรงนี้ คือ จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลศิลปินพื้นบ้านชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะมะโย่ง และวายังกูเละเกือบทุกคน บอกว่า เป็นโดยสัญชาตญาณหรือมีเชื้อบรรพบุรุษ บางคนไม่อยากเป็นแต่ก็ต้องเป็น เพราะบรรพบุรุษเคยเป็นมาก่อน บางคนไม่เคยดูไม่เคยฝึกเล่น แต่พอเล่นก็สามารถทำได้ดี ถ้าไม่เป็น สมาชิกในครอบครัวก็จะมีโรคภัยไข้เจ็บอยู่เสมอ เรื่องนี้แม้เป็นความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้ทางวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่ควรมองข้าม

ดอเลาะบอกว่า เล่นวายังกูเละโดยสัญชาตญาณ ไม่มีใครสอนให้ ปัจจุบันดอเลาะยังรับงานแสดงอยู่ แม้ว่าจะไม่ค่อยมีคนนิยมแล้วก็ตาม เขาฝากข้อคิดเห็นโดยสรุปเกี่ยวกับผู้ที่จะเล่นวายังกูเละว่า ต้องมีไหวพริบ พูดเก่ง ความจำดี รู้จักดัดแปลงสิ่งที่อยู่รอบข้างให้เป็นประโยชน์

นางบุญลอย (ชุมทอง) ช่วยบำรุง

โนราสมัยก่อนส่วนมากเป็นผู้ชาย สอบถามคนเฒ่าคนแก่ก็ยืนยันว่าผู้แสดงโนราแต่ก่อนไม่ว่าจะเล่นเป็นพระเอกหรือนางเอกมักจะใช้ผู้แสดงชาย สำหรับในจังหวัดชายแดนภาคใต้แถวจังหวัดปัตตานีเพิ่มจะมีโนราหญิงเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมานี้เอง และโนราหญิงคนแรกในแถวชายแดนภาคใต้ก็คือ นางบุญลอย ช่วยบำรุง

นางบุญลอย ช่วยบำรุง เกิดเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2478 ที่บ้านยางแดง ตำบลมะกรูด อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นลูกคนโตของโนราแคล้ว ป้าลอยเป็นคนผิวคล้ำ รูปร่างค่อนข้างเจ้าเนื้อ ท่าทางใจดี พูดเสียงดังฟังชัดสมกับเป็นโนราจริง ๆ เรียนจบชั้นประถมปีที่ 4

เมื่อเรียนจบก็ไม่ได้เรียนต่อเพราะพ่อซึ่งเป็นหัวหน้าโนรา อยากให้สืบทอดการเล่นโนราต่อไป แรก ๆ ป้าลอยไม่อยากฝึกโนราเลยเพราะคิดว่าโนราควรเป็นผู้ชายมากกว่า สมัยก่อนถือกันว่าผู้หญิงคนไหนเล่นโนราแสดงว่าเป็นคนอ้อล้อ แต่พ่อบังคับให้ลองฝึกดู เมื่อลองฝึกรำฝึกร้อง ป้าลอยทำได้ดีกว่าใคร พ่อเห็นความสามารถก็ถ่ายทอดวิชาให้จนหมด จากนั้นพ่อจึงพาไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ พร้อมกับตั้งชื่อคณะให้ว่า "บัวลอย เข็มทอง"

โนราคณะ "บัวลอย เข็มทอง" พร้อมลูกวงประมาณ 15 คน ได้รับขันหมากไปแสดงตามงานต่าง ๆ เช่น งานฉลองกุฏิ โบสถ์ งานบวชนาค งานวันว่าง รวมทั้งเล่นแก้บน ฯลฯ ทั่วภาคใต้นับตั้งแต่สุราษฎร์ธานี จนถึงนราธิวาส เคยเล่นโนราประชันกับคณะโนราดัง ๆ หลายสิบครั้งได้รางวัลมากมาย ซึ่งส่วนมากเป็นพานรองขันน้ำ ม่าน ฉากกั้น ฯลฯ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

คณะโนราของป้าลอยได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง โนราของป้าลอยมีครบทุกอย่างคนตรีพร้อม การรำการร้องก็ดี และไม่เหมือนเพื่อนตรงที่มีผู้หญิงจริง ๆ แสดง คนเลยสนใจ

การแสดงโนราของป้าลอยมาหยุดชะงักและเปลี่ยนไปบ้างเมื่อพ่อของป้าลอยเสียชีวิตในปี 2530 ประกอบกับป้าลอยอายุมากขึ้น เริ่มแก่ตัวการเล่นการรับกลอนไม่คล่องแคล่วเหมือนก่อน ป้าลอยจึงหยุด รับเฉพาะงานแก้บนหรือที่เรียกว่า โนราทำยา โนราโรงครู โนราแก้บน ซึ่งคนเล่นไม่มากและต้องเล่นแบบโบราณ

ป้าลอยบอกว่า เคยคิดจะทิ้งการแสดงโนราหลายครั้งเหมือนกันเพราะเหนื่อยและอายุมาก แต่ก็มีคนมาเชิญไปแสดงอยู่เรื่อย ๆ และเมื่อคิดไปคิดมาว่าโนราเป็นศิลปะการแสดงเก่าแก่ดั้งเดิมของชาวใต้ ควรจะรักษาไว้ ป้าลอยจึงยังไม่ทิ้งการแสดงนี้ นอกจากนี้ยังฝึกลูกหลานคนรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดต่อไป

นายมานพ ศรีสุข

นายมานพ ศรีสุข เป็นนายหนังตะลุง คณะ "มานพน้อย ศ. กิ่งทอง" เกิดเมื่อ พ.ศ.2489 ที่บ้านนาเกตุ อาชีพปัจจุบันเล่นหนังตะลุง ทำรูปหนังตะลุงขาย และยังเป็นนายช่างตัดผมอีกด้วย ปัจจุบัน พักอยู่ที่ 12/2 หมู่ที่ 1 ตำบลนาเกตุ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี สมรสแล้วมีบุตรด้วยกัน 3 คน หญิง 1 คน ชาย 2 คน จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านนาเกตุ

ฝึกฝนศิลปะการแสดงกับนายหนังเรื่อง ชูเลิศ ที่ตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และยังมีครูฝึกอีก 3 คน คือ หนังพร้อม หนังกลิ้ง หนังชื้น โดยจะไปฝึกตามวัด โรงเรียน หรือกองไม้ฟืน และบ้านครู ฝึกโดยให้ครูสอนและจำบทเอาเองบ้าง ก็ต้องอาศัยไหวพริบมากจึงจะเป็นเร็ว ระยะเวลาในการฝึกประมาณ 3 ปี จึงเล่นได้

ผลงานทั่วไปที่ทำชื่อเสียง คือ ไปแข่งขันที่นาทวี ในคราวนั้นมีหนังตะลุง 10 โรง หนังมานพน้อยได้ที่ 1 ได้รับวุฒิบัตร และถ้วยเกียรติยศ และการแข่งขันที่อำเภอโคกโพธิ์ แข่งกันทั้งหมด 9 โรง หนังมานพน้อยที่ได้ที่ 2

ลักษณะเด่น คือ เล่นบทตลก และได้สร้างตัวตลกเอง คือ บุญเหลือ ซึ่งมีชื่อจริงว่า นายสมบัติ เป็นคนจังหวัดสุรินทร์ มาอยู่ที่บ้านนาเกตุ เป็นคนสูบกัญชา พูดขำขัน หัวเราะได้นาน ๆ แต่หัวดีมาก และเล่นตีเครื่องหนังด้วย

ค่าจ้างในการแสดงประมาณ 5,000 – 6,000 บาทต่อคน มีลูกวงประมาณ 10 คน ใช้แสดงในงานบวช งานศพ และงานเริ่นเริงต่าง ๆ

ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้าน นายมานพกล่าวว่า "การแสดงแต่ละครั้งนายหนังต้องเช็กดูก่อนว่าในสถานที่ที่เราไปเล่นนั้นดูว่าเขาชอบแบบไหน เช่น ตลกง่าย ๆ มีข้อคิด หรือชอบแบบบู๊ ในการเล่นหนังจะต้องไม่ทำลายสถานบันต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และควรอนุรักษ์ให้เด็กรุ่นใหม่ ๆ เด็กรุ่นใหม่เดี๋ยวนี้เล่นหนังตะลุงไม่ค่อยเป็น เพราะหนังตะลุงมีส่วนประกอบในการเล่นมาก เช่น คำกลอน ราชาศัพท์ สัมผัสนอก – ใน เสียง เนื้อหา กลเม็ดพลิกแพลง ปฏิภาณไหวพริบ เล่นกินรูป (ว่าบทเสียงใครเสียงมัน) หลักเกณฑ์ในการเล่นหนังตะลุง นายมานพบอกว่า ให้อ่านหนังสือออกเสียงเกี่ยวกับคำพูดและศึกษาเหตุการณ์ปัจจุบัน

นายยูโซะ อุมาร์

นายยูโซะ อุมาร์ เป็นศิลปินแสดงลิเกฮูลู มีชื่อที่เรียกขานกันว่า "ยูโซะ บ่อทอง" เกิดที่ 328 หมู่ที่ 7 ตำบลตุยง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี อาชีพปัจจุบันนอกจากเล่นลิเกฮูลูแล้ว ยังวาดเรือกอและอีกด้วย ปัจจุบันพักอยู่ที่ 34/1 หมู่ที่6 ตำบลบ่อทอง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี สมรสแล้ว มีบุตรด้วยกัน 6 คน ชาย 2 คน หญิง 4 คน จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบางปลาหมอ

ยูโซะ เริ่มฝึกฝนศิลปะการแสดงโดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากคุณปู่ ตอนแรกเห็นคุณปู่ เล่นลิเกฮูลู แล้วชอบจึงอยากจะเล่นบ้าง ตอนเด็กก็มักจะตามคณะคุณปู่ไปทุกแห่งที่เล่นจนมีประสบการณ์มากขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถร้องขับบท และเขียนบทเองได้ วิธีฝึกส่วนมากเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง และได้รับคำแนะนำจากปู่ ยูโซะเริ่มสนใจและเรียนรู้พร้อมฝึกร้องเพลงตั้งแต่เรียนอยู่ชั้น ป.1 อายุประมาณ 7-8 ปี เล่นมาเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน

เริ่มมีผลงานโดยจะมี คนมาว่าจ้างไปเล่นตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น จังหวัดนราธิวาส ชุมพร ระนอง ลังกาวี กรุงเทพมหานคร และที่ต่างประเทศ เช่น ประเทศมาเลเซีย และสามารถเล่นได้ทั้ง 2 ภาษา คือ ยาวีและไทย เล่นภาษายาวี ก็จะแปลเป็นภาษาไทย นอกจากนี้แล้วยูโซะ บ่อทอง ก็ยังมีผลงานที่มีชื่อเสียง และรางวัลที่ได้รับอีกมากมาย เช่น อัดเทปเพลงและวีดีโอ และแสดงในงานต่าง ๆ ได้รับรางวัล เช่น เสื้อเกียรติยศ 2 ตัว จากศูนย์สาธารณสุขมูลฐานภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้กระเป๋าเดินทาง 2 ใบ ประกาศนียบัตร และได้รับโล่จากการแสดง ณ สนามหน้าเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช งานเฉลิมพระเกียรติ 12 สิงหาคมมหาราชินี

ลักษณะเด่นของคณะยูโซะ "ชอบร้องเพลงที่ให้คติสอนใจชาวบ้าน มีความหมาย เนื้อเรื่องเตือนใจและให้ข้อคิดกับวัยรุ่นที่หลงผิดติดยา ลักขโมย อย่าทำในสิ่งที่ผิดอีก ให้มีความคิดอ่านที่ดี รู้จักทำงานมากขึ้น" เล่นตลกก็เล่นได้ดี คนก็ชอบเช่นกัน แต่จริง ๆ แล้วไม่ชอบเล่นตลก การวางตนเองชอบความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ทำตนเป็นนักร้องไม่ใช่นักแสดง

ค่าจ้างในการแสดง 4,500 – 6,500 บาท มีลูกวง 12 คน นอกจากนี้ยูโซะ ยังเป็นครูสอนลิเกฮูลูให้เพื่อนบ้านที่สนใจด้วย

สำหรับความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่อศิลปะการแสดงพื้นบ้านในปัจจุบัน ยูโซะ อุมาร์ กล่าวว่า "การเล่นลิเกฮูลู พยายามเล่นให้เป็นแบบอย่าง เล่นมาตั้งแต่เด็ก จนถึงปัจจุบัน ด้วยใจรัก" บทที่ขับนั้นต้องมีแนวคิดที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ เช่น ช่วยให้เด็กเลิกจากยาเสพติดแล้วมาเล่นลิเกฮูลูจะดีกว่ามาก และการเล่นลิเกฮูลู เพื่อให้เป็นที่นิยมของประชาชนอยู่ตลอดเวลาอย่างยิ่งต้องปรับปรุงอยู่เรื่อย ๆ ให้ทันสมัยจึงจะมีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของสังคม และคนดูทั่วไป

สถาบันพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้แห่งชาติ

นายสงวน ไชยเสน

นายสงวน ไชยเสน เป็นหัวหน้ามโนราห์คณะแดง สงวนศิลป์ เกิดที่บ้านกะพ้อ ปัจจุบัน รับราชการเป็นนักการภารโรง ปัจจุบันพักอยู่ที่ 69 หมู่ที่ 4 ต.บ้านกลาง อ.ปานาเระ จ. ปัตตานี สมรสแล้ว มีบุตร 2 คน โนราสงวนเรียนจบชั้น ป.4 จากโรงเรียนวัดศรีสุดาจันทร์ อ. ปานาเระ จ. ปัตตานี

เมื่ออายุ 12 ปี เริ่มฝึกโนรากับบิดาคือ นายแดง สงวนศิลป์ (ปัจจุบันก็ยังมีชีวิตอยู่) ฝึกที่บ้านของตัวเองและฝึกด้วยใจรักมีความสมัครใจ บิดาจึงตั้งใจที่จะถ่ายทอดให้หมด

เริ่มออกแสดงมโนราห์ที่ จ.นราธิวาส ในงานกาชาดประจำปี จากนั้นก็ตระเวนแสดงไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในเขตจังหวัดปัตตานี ส่วนมากจะแสดงในประจำปีและงานแก้บน

เคยได้รับขันเงิน จากการแข่งมโนราห์ที่วัดจุฬามณี ต. แป้น อ.สายบุรี จ.ปัตตานี

ลักษณะในการแสดงมโนราห์ของคณะ คือ มีท่ารำสวย ประสบการณ์ที่ประทับใจ คือ ตอนไปแสดงที่ธารโต จ. ยะลา คือ เจ้าของงานให้เล่นอีกจนสว่าง แต่คณะของสงวนเล่นจบเรื่องก่อนแล้วเหลือเวลาประมาณ 3-4 ชั่วโมงกว่าจะสว่าง จึงแต่งเรื่องขึ้นเองขณะนั้น ลอกลูกวงให้แสดงกันเดี๋ยวนั้นเลยจนสามารถเล่นได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ในการแสดงได้รับค่าจ้างครั้งละประมาณ 4,000 – 8,000 บาท แต่จะตกลงเรื่องค่ารถและค่ากินกันก่อน มีลูกวงประมาณ 30 กว่าคน ส่วนมากจะเป็นคนในหมู่บ้านทั้งชายและหญิง สำหรับการแสดงนั้นหัวน้าคณะจะทำพิธีโหมโรงหรือขับบทไหว้ครู ต้องทำทุกคืนประมาณ 1 ช.ม. มโนราห์ก็จะออกมารำแบบโบราณต่อจากนั้นก็แสดงนิยายจนจบ

สงวนให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะต่อศิลปการแสดงพื้นบ้านว่า "ปัจจุบันนี้มโนราห์จะอยู่ได้ก็ต้องมีเครื่องคนตรี มีหางเครื่องประกอบการแสดงคนถึงจะนิยมดูกันมาก แต่การร่ายรำยังยากให้ยังคงเป็นแบบโบราณอยู่"

นายสินธุ์ คงศรีจันทร์

หนังสินธุ์ มีชื่อตามบัตรประชาชนว่า นายสินธุ์ คงศรีจันทร์ เกิดที่บ้านช้างให้ ตำบลควนโนรี อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เมื่อวันอังคารที่ 20 ตุลาคม 2495 ปีมะโรง เรียนหนังสือจบชั้น ป. 4 พ่อแม่มีอาชีพทำนาและทำสวนยางพารา

ตามประสาคนรักสนุก และชอบการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ เช่น โนราและหนังตะลุงเป็นทุนเดิม เมื่อยู่บ้านมีเวลาว่าง นายสินธุ์ ก็ฝึกหัดสีซอที่พ่อทำให้ตอนนั้นอายุราว 17 – 18 ปี วันหนึ่งเมื่อญาติคนหนึ่งซึ่งเป็นนักแสดงโนราแต่งงานกันนายหนัง ต่อมาสามีภรรยาคู่นี้ตั้งวงโนราขึ้นมาสามีเป็นหัวหน้าคณะ นายสินธุ์จึงได้รับการชักชวนจากญาติคนดังกล่าวให้มาเป็นลูกคู่โนรา แต่บางวันก็เป็นลูกคู่หนังตะลุง แล้วแต่ว่าหัวหน้าคณะจะรับงานแสดงอย่างไหน จากความสามารถที่หัวหน้าประจักษ์ นายสินธุ์จึงเขยิบจากการเป็นลูกคู่โนรามาเป็นตัวตลกหรือนายพราน สร้างความสนุกสนานให้ผู้ชม พร้อมกันนั้นเมื่อหัวหน้ารับงานแสดงหนังตะลุงก็มักจะพานายสินธุ์ไปเป็นลูกคู่อยู่เสมอ จนนายสินธุ์สามารถเล่นเครื่องคนตรีประกอบหนังตะลุงได้หมดทุกอย่าง ตั้งแต่ โหม่ง ปี่ ฉิ่ง ซอ และโทน

จุดเปลี่ยนที่สำคัญมาถึงเมื่อครั้งหนึ่งนายหนังเฉลิม ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะรับงานแสดงไว้ที่นราธิวาสโดยต้องแสดง 2 คืนติดต่อกัน ขณะนั้นหัวหน้าคณะได้งานเป็นลูกจ้างประจำที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดปัตตานี คือแรกการแสดงผ่านไปด้วยดี หลังจากนั้นหัวหน้าคณะก็ต้องเดินทางกลับมาทำงานประจำตอนกลางวันที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และบอกนายสินธุ์ว่าคงเล่นต่อไม่ไหวเพราะเพลียมาก ถ้ายังขืนเล่นหนังไปด้วยและทำงานประจำไปด้วยก็คงจะลำบาก ต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้นจึงให้นายสินธุ์ช่วยเล่นแทนในคืนที่สอง และขอหยุดการเล่นหนังตั้งแต่บัดนั้น นายสินธุ์ซึ่งกลายเป็นหนังสินธุ์ในคืนนั้นก็สามารถเล่นแทนหัวหน้าคณะได้ประทับใจผู้ชม

ครั้นกลับจากการแสดงที่นราธิวาส อดีตหัวหน้าคณะซึ่งนายสินธุ์เคารพบูชาเป็นอาจารย์ของตนก็ได้มอบตัวหนังทั้งหมด พร้อมกับบทหนังต่าง ๆ ให้นายสินธุ์ และตั้งชื่อคณะให้ด้วยว่า “หนังศิลป์ แสงธรรม”

“พี่เหลิม (อดีตหัวหน้าคณะ) ให้คำแนะนำผมทุกอย่าง บางทีก็ตามไปดูผมแสดง ถ้าเห็นข้อบกพร่องก็ช่วยสอนและเป็นคน “ครอบมือ” ให้ผมด้วย ถ้าไม่มี พี่เหลิม ความหวังของผมที่อยากจะมีหนังสักโรงก็อาจจะไม่มีก็ได้” หนังสินธุ์พูดถึง “ครู” ของตัวเอง

เมื่อผ่านพิธีครอบมือถือว่าเป็นนายหนังเต็มตัวแล้ว หนังสินธุ์ก็เริ่มรับงานแสดงไปแสดงตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสงขลา แล้วแต่ผู้เชิญขันหมาก ส่วนมากได้รับขันหมากไปแสดงในงานวัด งานบวชนาค งานฉลองขึ้นบ้านใหม่ งานทอดกฐิน บุญใส่บาตร วันว่าง หรืองานเฉลิมฉลองในโอกาสพิเศษอื่น ๆ รวมทั้งงานแก้บน

นายสินธุ์ เป็นคนถ่อมตัวถือว่าตัวเองยังเป็นนายหนังที่มีประสบการณ์น้อย จึงพยายามขวนขวายหาความรู้จากนายหนังรุ่นก่อนอยู่เสมอ ว่าง ๆ ก็ติดตามความเคลื่อนไหวในบ้านเมือง อ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ เผื่อจะได้แนวคิดมาแต่งบทละครของตัวเอง บทละครหรือเรื่องที่หนังสินธุ์แต่งเอง เช่น เรื่องยอมตัวตายไม่คลายวาจาสัจ กรรมสนองบุญรองรับ ตราประทับใจ เป็นต้น

ในการแสดงแต่ละครั้งหนังสินธุ์จะสอดแทรกเหตุการณ์บ้านเมืองให้ผู้ชมทราบ หรือนำประสบการณ์ในชีวิตประจำวันมาเสริมบทละครให้ผู้ชมสนุกสนานเฮฮา

จากการสอบถามชาวบ้านหลายคนที่เคยดูหนังตะลุงคณะของหนังสินธุ์ ชาวบ้านพูดตรงกันว่า คณะนี้เสียงดี ขับกลอนเข้ากับจังหวะดนตรีเยี่ยม ร้องเพลงก็เพราะ และบทตลกโปกฮา ไม่เคยทำให้ผิดหวัง ฟังทีไรหัวเราะทุกครั้ง

ปัจจุบันหนังสินธุ์มีอาชีพหลักคือ ทำนาและสวนยางพารา ส่วนการเล่นหนังตะลุงก็จะไม่ทิ้งไปตราบใดที่ยังมีชาวบ้านให้โอกาสไปแสดงอยู่เรื่อย ๆ เส้นทางสายนี้ของหนังสินธุ์ยังไม่มีท่าว่าสิ้นสุด เพราะอายุยังน้อย ประกอบกับความรักความสนใจที่จะรักษามรดกวัฒนธรรมด้านนี้ยังมีอยู่เต็มหัวใจ บางทีลูกชายอาจจะสืบสานการแสดงหนังตะลุงของพ่อต่อไปอีกนานแสนนานก็ได้

นายอาแว เมาะหะมะ

นายอาแว เมาะหะมะ เป็นหัวหน้าคณะมะโย่ง "เปาะวอ" เกิดเมื่อปี 2464 ที่หมู่ 2 ต. เกาะเปาะ อ.หนองจิก จ. ปัตตานี ปัจจุบันทำนาและเป็นหมอพื้นบ้าน รักษาโรคทั่วไป ปัจจุบันพักที่ 56 หมู่ 2 ต.เกาะเปาะ อ.หนองจิก จ. ปัตตานี สมรสแล้วมีลูกด้วยกัน 8 คน ชาย 3 คน หญิง 5 คน นายอาแว เมาะหะมะ ไม่ได้เข้าเรียนเพื่อเรียนหนังสือตามระบบโรงเรียน

การฝึกมะโย่ง ยึดการฝึกตามแบบบรรพบุรุษ โดยฝึกที่บ้านและจะติดตามพ่อเวลาไปแสดงตามที่ต่าง ๆ เพราะมีความรู้สึกอยากจะฝึก โดยเริ่มเล่นเป็นตัวละครทั้งคนร้ายและพระราชา เล่นบทเป็นพระราชา 12 องค์ และเล่นเป็นทุกตัวแสดง

อาแว เคยไปแสดงมะโย่งที่มาเลเซีย เมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน เคดาห์ ปะลิส สงขลา นราธิวาส ยะลา และบตตาน

เมื่อก่อนนั้นทางคณะเล่นตามบทเดิม คือ เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ แต่มาช่วงหลังก็เริ่มเล่นบทตลก ซึ่งชาวบ้านชอบมาก และก็จะพยายามทำตามแบบของเก่าจริง ๆ แต่ของคณะอื่นส่วนมากจะแต่งเรื่องเอง การแสดงไม่ได้มุ่งหวังเรื่องเงินจากการแสดงมาก หวังเพียงว่าจะพยายามรักษาคนป่วยให้หายมากกว่า

ค่าจ้างในการแสดงได้ประมาณ 7,000 – 12,000 บาท ในการเล่นทั้ง 3 วัน 3 คืน มีลูกจ้างประมาณ 12 คน ซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านนั้น ทุกคนสนใจมาสมัครเอง ถ้าขาดคนใดคนหนึ่งก็สามารถเลือกคนอื่นที่พอจะเล่นได้มาร่วมทีม

อาแว เมาะหะมะ ได้เสนอความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะว่า ควรจะสนับสนุนให้เล่นเมาะโย่ง ตามแบบเดิมต่อไป และตัวท่านเองจะเล่นมะโย่งจนกว่าชีวิตจะหาไม่ และจะให้ลูกเป็นคนสืบทอดต่อไป

นายอุทัย จิตรเสน

ปัจจุบันนักดนตรีกาหลอในจังหวัดชายแดนภาคใต้หาน้อยมาก ส่วนหนึ่งมาจากไม่มีผู้สืบทอด ส่วนหนึ่งมาจากในปัจจุบันไม่มีใครนิยม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ หัวหน้าคณะกาหลอท่านนี้ชื่อ อุทัย จิตรเสน เกิดที่บ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี ปัจจุบันอายุ 45 ปี แต่งงานมีบุตร 3 คน อาชีพหลักคือ ทำนา ทำสวน เรียนจบชั้นประถม 4 ปัจจุบันก็ยังตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เดิม

ตอนเป็นเด็ก อุทัย ไม่ใคร่สนใจจะเป็นคนเล่นกาหลอเลย แต่เนื่องจากเกิดในครอบครัวที่ผู้นำเป็นหัวหน้าคณะกาหลอ จึงได้รับอิทธิพลจนกลายมาเป็นหัวหน้าคณะกาหลอเหมือนบรรพบุรุษ เมื่ออายุได้สิบกว่าปี หลังจากเรียนจบป.4 ชอบตามพ่อไปไหนมาไหนเสมอ แม้กระทั่งในงานศพที่พ่อพาคณะกาหลอไปเล่น พอไปบ่อยเข้า พ่อก็จับให้เล่นดนตรีบ้าง เริ่มจากโหม่ง ต่อมาฆ้อง ตามด้วยโทน สุดท้ายก็ปี่ จนเริ่มชำนาญ และรักในศิลปะแขนงนี้ขึ้นมา

จนเมื่อพ่อเสียชีวิต อุทัยก็ตัดสินใจตอนนั้นเลยว่าจะเล่นกาหลอแทนพ่อ โดยมีอาจารย์เอี่ยม ทองด้วง ซึ่งเคยอยู่ในคณะกาหลอของพ่อเป็นครูสอนการขับเพลง เขียนเพลงให้ เพลงที่เล่นมีทั้งหมด 12 เพลง ที่น้าอุทัยจำได้ เช่น เพลงเข้เล่นหาง นกกระยางคอยหาด

คณะกาหลยของน้าอุทัยมีลูกวงทั้งหมด 5 คน เป็นคนหนุ่มในหมู่บ้าน น้าอุทัยบอกว่าจะฝึกสอนให้คณะหนุ่มเหล่านี้สืบทอดการเล่นดนตรีกาหลอไว้ แม้ว่ามีแนวโน้มว่าในอนาคตจะไม่มีใครมาว่าจ้างก็ตาม แต่ที่ผ่านมาก็มีคนมาเชิญไปเล่นอยู่เรื่อย ๆ ส่วนมากจะเล่นแถวอำเภอปะนาเระ ซึ่งเป็นอำเภอที่มีชาวไทยพุทธอยู่ค่อนข้างมาก เคยไปเล่นที่ยะลา อำเภอบันนังสตา งานที่ไปเล่นมีเพียง 2 งาน คือ งานศพ และงานบรรจุกระดูก งานศพที่น้าอุทัยไปเล่นกาหลอมักจะเป็นศพคนเฒ่าคนแก่ คนรุ่นใหม่ไม่จ้างกาหลอแล้ว ได้ค่ายกครูครั้งละ 300 – 350 บาท

น้าอุทัยทิ้งท้ายไว้ว่า คนรุ่นใหม่ ปฏิบัติกับศพไม่น่าเคารพเหมือนคนรุ่นก่อน พอมีคนตายก็จัดงานเลี้ยง แต่คนรุ่นเก่าก่อนเมื่อมีคนตาย เขามักจัดงานไว้อาลัย มีดนตรีกาหลอเล่นเพลงกล่อมเพื่อบอกว่าการตาย เป็นการพักผ่อน ราวกับว่าผู้ตายจากไปตัวเท่านั้น ส่วนความสัมพันธ์ต่อญาติมิตรยังคงอยู่ตลอดไป

6.4 บุคลากรด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

ได้รวบรวมโดยสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม โดยได้แยกออกเป็นสาขาดังนี้

นายพิชัย แก้วขาว

เกิดเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2500 อาชีพ รับราชการครู วิทยาลัยเทคนิคปัตตานี อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

มีความชำนาญ และสนใจ ด้านกับการอนุรักษ์โบราณวัตถุ ด้านอนุรักษ์ศิลปวัตถุ และด้านดุริยางค์ศิลป์

- ศึกษาวิจัยและอนุรักษ์กริช
- ศึกษาค้นคว้าผ้าทอพื้นเมืองในภาคใต้
- ศึกษาเรื่องเครื่องทองเหลืองเมืองปัตตานี
- ประดิษฐ์เครื่องคนตรี เช่น ซออู้ ขลุ่ย

ผลงาน

- บทความเรื่องกริชได้ลงตีพิมพ์ในวารสาร มอ. ฉบับที่ 29-30
- งานวิจัย ทุนจาก สกว. 2 เล่ม คือ กระเทาะสนิมกริช และวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง (พ.ศ. 2543๗) และภูมิปัญญาโลหะกรรมพื้นบ้าน (พ.ศ. 2547)
- รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา สาขาส่งเสริมและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย (พ.ศ. 2539)

พระโกศล สาพิทักษ์

เกิดเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2489 จำพรรษาอยู่ที่วัดปลักปรือ ตำบลแม่ลาน อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

มีความชำนาญ และสนใจ ด้านภาษา

- อ่านหนังสือภาษาขอมได้
- อ่านหนังสือใบลานได้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ผลงาน

- วุฒิบัตรสอบผ่านผู้ทรงปาฏิโมกข์ รุ่น 13 พ.ศ. 2542
- สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก พ.ศ. 2531

นายอิสมาอีล เบญจสมิทธิ์

เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2494 ประกอบอาชีพอิสระ และวิทยากรบรรยายพิเศษ อยู่บ้านเลขที่ 41 หมู่ที่ 3 ตำบลตะลุโบะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

มีความชำนาญและสนใจ ด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

- เป็นวิทยากรพิเศษด้านประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

ผลงาน

- ประธานศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมจังหวัดปัตตานี (PUSTA)
- สนับสนุนโครงการวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในจังหวัดปัตตานี
- จัดนิทรรศการ สัมมนา เข้าค่าย ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดี ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- จัดอบรมมัคคุเทศก์ (PUSTA) ปีละ 1 ครั้ง

นายพยูร บัณฑิศักดิ์

เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2498 อาชีพ รับราชการครู อยู่ที่บ้านเลขที่ 89/7 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

มีความชำนาญและสนใจ ด้านเอกสารหนังสือ, ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี ดุริยางศิลป์ และวิถีชีวิตชาวบ้าน (คติชนวิทยา) ดนตรีไทย

ผลงาน

- ความเชื่อในอำเภอปะนาเระ (การสำรวจ)
- "เล่าให้ลูกหลานวฟัง" จดหมายข่าว ท.ว.
- รวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทลายลักษณ์ และมุขปาฐะ

นางพิศมัย เพ็ญไชยา

เกิดเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2493 มีอาชีพ แม่บ้าน อยู่บ้านเลขที่ 62/1 หมู่ที่ 5 ตำบลแม่ลาน อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

มีความชำนาญและสนใจ ด้านเอกสารหนังสือ

- ขุนช้างขุนแผน ปี พ.ศ. 2498

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

- หนังสือพรหมชาติ ป พ.ศ. 2503
- ชุดนวนิยายเก่า ๆ
- สมุดภาพพระบรมฉายาลักษณ์ชุดเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรป ปี พ.ศ. 2504

นายบดินทร์ ราฮิม

เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤศจิกายน 2504 อาชีพ รับราชการ อยู่บ้านเลขที่ 23/14 ถนนปะนาเระ ตำบลอาเนาะรู อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

มความชานาญและสนเจ ดานศลบการแสดง

- ดีเกฮูลู

ผลงาน

- รางวัลรองชนะเลิศดีเกฮูลูถ้วยพระราชทาน ปี พ.ศ. 2547 – พ.ศ. 2548
- งานการแสดงดีเกฮูลูร่วมสมัย ประชุมนานาชาติว่าด้วยเรื่องโรคเอดส์ ณ เมืองทองธานี

นายนิวัติ กลับกลาย

เกิดเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2511 อาชีพ รับราชการครู อยู่บ้านเลขที่ 36/1 หมู่ที่ 1 ตำบลควน อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านศิลปการแสดง

- มีความสนใจการแสดงหนังตะลุงตั้งแต่ยังเด็ก ในขณะที่เรียนหนังสืออยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ไม่ได้ฝึกหัดอย่างจริงจัง ต่อมาได้ทำการฝึกหัดจากนายเอื้อน ณ รังษร จนสามารถแสดงในงานต่าง ๆ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 จนถึงปัจจุบัน ประมาณ 100 กว่าครั้ง

ผลงาน

- ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ในการประกาศรางวัล

นายเงิน แดงเงิน

เกิดเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2278 มีอาชีพทำนา อยู่บ้านเลขที่ 92/1 หมู่ที่ 2 ตำบลไทรทอง อำเภอไม้แก่น จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านศิลปการแสดง

- การแสดงพื้นบ้านมโนราห์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

นายมะแอ เฉาะ

เกิดเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2593 อาชีพ ทำนา อยู่บ้านเลขที่ 55/4 หมู่ที่ 4 ตำบลปะนาเระ อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านศิลปการแสดง

- ชอบการแสดงสีละ เล่นตั้งแต่สมัยเป็นวัยรุ่นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ถ่ายทอดให้กับลูกชายชื่อเด็กชายสลี เฉาะ ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนท่าข้ามวิทยาคาร ได้แสดงหลายเวที

ผลงาน

- แสดงในโอกาสต่าง ๆ ที่มีการจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และในงานเพื่อเปิดพิธีในปี พ.ศ. 2547 ได้แสดงให้นายกรัฐมนตรี ชมที่อำเภอปะนาเระ โดยเฉพาะทุกวันอาทิตย์จะไปแสดงที่ห้างบิ๊กซีสาขาปัตตานี

นางโสภา คงพิน

เกิดเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2503 อาชีพ รับราชการครู โรงเรียนศิริราษฎร์สามัคคี อยู่บ้านเลขที่ 181/59 ซอยเพชรสุภา ตำบลจะบังติกอ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านศิลปการแสดง

- รามะ เยง เช เนพธรกษา เรค หรอราขวญขาว
- ดีเกฮูลู
- ซีละ

ผลงาน

- โล่เกียรติยศในการส่งเสริมสุขภาพรางวัลระดับทอง
- ฝึกสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียน ตั้งคณะดีเกฮูลูฟ้าใหม่ ของโรงเรียนศิริราษฎร์สามัคคี
- รับเชิญไปแสดงในงานต่าง ๆ เช่น งานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โรงแรมซี เอส ปัตตานี งานโครงการค่ายเยาวชนเรียนรู้กับเวทีนี้มีเรา ณ มหาวิทยาสงขลานครินทร์ งานเปิดถนนคนเดินเพลิน 3 วัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี และงานแสดงดีเกฮูลูกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโรงเรียนศิริราษฎร์สามัคคี

นายมานิตย์ ชุมเพชร

เกิดเมื่อวันที่ 27 สิงหาคม 2492 อาชีพ รับราชการครู อยู่บ้านเลขที่ 35/1 ตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านคุริยางค์ศิลป์ ศิลปะการแสดง อนุรักษ์โบราณวัตถุ

- ด้านดนตรีไทย เป็นหัวหน้าคณะสำเภาสังคีต อำเภอปะนาเระ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

- มโนราห์ ได้รับประกาศนียบัตรวิชามโนราห์ จากโครงการส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมอาชีพ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

- เก็บรักษาโบราณวัตถุ หลายอย่างไว้เพื่อการศึกษา

ผลงาน

- ได้ฝึกสอนดนตรีไทยให้นักเรียน จนได้รับเกียรติบัตรดนตรีไทยดีเด่น ทั้งระดับอำเภอและระดับจังหวัด หลายรายการ

นายเอื้อม เอี่ยมแสมสุข

เกิดเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2476 อาชีพ เกษตรกร อยู่บ้านเลขที่ 30 หมู่ที่5 ตำบลแม่ลาน อำเภอแม่ลาน จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านคีตศิลป์ (การขับร้อง เพลงพื้นบ้าน)

- เพลงไก่เถื่อน
- เพลงต้นกล้วยพังหลา
- เพลงไก่แจ้
- เพลงต้นหญ้าขี้เตย
- เพลงต้นขนุนหนัง
- เพลงต้นมะพร้าวทางลึก
- เพลงนกการะเวก
- เพลงต้นมะพร้าวทางห้อย ฯลฯ

ผลงาน

- ประกวดขับต้องเพลงพื้นบ้านอำเภอแม่ลาน พ.ศ. 2546

นายสตาปา บีแม

เกิดเมื่อ พ.ศ. 2496 อาชีพ อาสาสมัครรักษาดินแดน กองร้อยอำเภอเมืองปัตตาน (อส.) อยู่บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 8 ตำบลบาราเฮาะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี

ความชำนาญและสนใจ ด้านคีตศิลป์

- ขับร้องและแต่งเพลงเกี่ยวกับดีเกฮูลู

ผลงาน

- ได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการประชันดีเกฮูลูต้านภัยยาเสพติดทางสื่อวิทยุของจังหวัด
- ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 การประกวดดีเกฮูลูชิงแชมป์ภาคใต้ ปี 2545
- ได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการประชันดีเกฮูลูสู้ภัยเศรษฐกิจทางสื่อวิทยุของจังหวัด

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

****

หนังสืออ้างอิงภาษาไทย

AHMAD FATHY AL-FATANI (2543), **ประวัติศาสตร์ปัตตานี.** โครงการจัดตั้งสถาบันสมุทรรัฐเอเชียตะวันออก เฉียงใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

ขั้นตอนการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง. 2539. การสัมมนาทางวิชาการที่ศูนย์มานุษวิทยาสิรินธร.23-24 พฤศจิกายน.

ไข่มุก อุทยาวลี.(2548). **วารสารสงขลานครินทร์.** ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนเมษายน - มิถุนายน

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. 2543. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกสาร และภูมิปัญญา จังหวัดปัตตานี.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____. 2544. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกสาร และภูมิปัญญา จังหวัดยะลา.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____. 2545. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกสาร และภูมิปัญญา จังหวัดนราธิวาส.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

คำนวณ นวลสนอง. 2540. **ประเพณีท้องถิ่นของไทยมุสลิมในจังหวัดพัทลุง** ทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน

ครองชัย หัตถา.(2546). **ภูมิปัญญาอ่าวปัตตานี.** ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

---------- (2549). **มัสยิดกรือเซะ มรดกอารยธรรมปัตตานี.** หน่วยวิจัยภูมิภาคศึกษา ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

จุรีรัตน์ บัวแก้ว (2541). **วารสารรูสะมิแล** ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม

ดลมนรรจน์ บากา(2525). **ลุ่มน้ำตานี.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อนุสรณ์ในวโรกาสร่วมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

เดชา สุดสวาทและคณะ.(2536). **การศึกษาชุมชนโบราณเมืองปัตตานี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24.** เอกสารประกอบการสัมมนาหลักสูตรศิลปะศาสตร์บัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. **เผยโฉมภาพประวัติศาสตร์ปัตตานี โดย เดอ บราย เก่าแก่ร่วม 400 ปี ศิลปวัฒนธรรม.** ป.25 ฉ.9 ก.ค.2547 น.30-32.

นุชนาถ เหละดุหวี. (2537). **การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย (สาขาวรรณคดี) มหาวิทยาลัยสงขลสนครินทร์

นิพจน์ เทียนวิหาร, นิธิ เอียวศรีวงศ์ และไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2547). **ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้ สู่การจัดการทางสังคม.** กรุงเทพฯ : วิทยาลัยการจัดการทางสังคม

สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้แห่งชาติ

ปรามินทร์ เครือทอง นิตยสาร **ศิลปวัฒนธรรม** วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓

ประพันธ์ เรืองณรงค์ (2529). **ปักษ์ใต้ชายแดน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรสยาม.

---------- (2519). **ตำนานการละเล่นและภาษาชาวใต้.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

----------(2527), **สมบัติไทยมุสลิมภาคใต้ การศึกษาคติชาวบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส.** กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์

พรทิพย์ พันธุโกวิท.(2530). **การศึกษาประติมากรรมสมัยทวารวดี ณ เมืองโบราณอำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิพิธภัณฑ์ไทย. **เอกสารประกอบการจัดงานวันพิพิธภัณฑ์ไทยของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.** มปป. พระนคร.

พูนศรี ศรีขวัญ. (2531). **ภาษาไทยถิ่นที่ใช้ในปัจจุบันจังหวัดปัตตานี.** ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีครินทรวิโรฒ สงขลา,

เมธา วาดีเจริญ . ความรู้เกี่ยวกับศาสนาประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมภาคใต้. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สูตรไพศาล, 2540

มัลลิกา คณานุรักษ์. 2545. **บุคคลสำคัญของปัตตานี.** กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

----------, **หนังสือประวัติทายาทหลวงสำเร็จกิจกรจางวาง โดยนายประยูรเดช คณานุรักษ์ นายแพทย์ ปานเทพ คณานุรักษ์ นายพันธุ์ฤทธิ์ วัฒนายาก**

มัลลิกา มัสอูดี. **วารสารแลใต้** ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนมิถุนายน – มกราคม 2524.

ลออแมน และอารีฟีน บินจิ. (2541). **ลังกาสุกะ ปาตานี ดารุลสลาม.** ยะลา : ศูนย์วัฒนธรรมชายแดนใต้

สว่าง เลิศฤทธิ์.(2535). **ศิลปินพื้นบ้าน.**กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมาพันธ์.

อิบรอฮิม ชุกรี (2525). **ตำนานเมืองปัตตานี.** ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อารีฟีน บินจิ, อ. ลออแมน และอัฮหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง (2543). **ปาตานี ดารุสสลาม.** ยะลา : สำนักพิมพ์มุสลิมนิวส์.

สุธี เทพสุริวงค์ และเบญจวรรณ บัวขวัญ. 2547. **รายงานการศึกษาการรวบรวมภูมิปัญญาพื้นบ้านในจังหวัดปัตตานี .** สถาบันวัฒนธรรมศึกษากัลยาณิวัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

สุภา วัชรสุขุม. 2534. **คำยืมภาษามลายูท้องถิ่นปัตตานีในภาษาไทยถิ่น 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สำนักงานศึกษาธิการเขต เขตการศึกษา 2 . (2537), **ประเพณี และวัฒนธรรมของชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม** สำนักงานศึกษาธิการเขตการศึกษา 2 ยะลา

สำนักงานจังหวัดปัตตานี.(2528). **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดปัตตานี.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บางกอกสาส์น.

สำนักงานจังหวัดปัตตานี.(2528). **ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดปัตตานี.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บางกอกสาส์น.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม (2549). **ทำเนียบบุคลากรด้านมรดกทางศิลปวัฒนธรรม จังหวัดปัตตานี**

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปัตตานี.(2539). สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นปัตตานี.

สำนักงานจังหวัดปัตตานี. (2549). **บรรยายสรุปจังหวัดปัตตานี. ปัตตานี :** สำนักงานจังหวัดปัตตานี.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา.(2529). สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้.

ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.(2548). ***สยาม-ปัตตานี ในตำนานการต่อสู้มลายูมุสลิม.***กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

---------- (2547). **รัฐปัตตานีใน "ศรีวิชัย".** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. 2545. **พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน,สังคมและวัฒนธรรมชุมชนคนยี่สาร.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (2525). **อุ่มน้ำตานี.** อนุสรณ์ในวโรกาสร่วมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. 2545. **พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่** กรุเทพฯ : อมรินท์พริ้นติ้นแอนด์พับลิชชิ่ง .

อนันต์ วัฒนานิกร.(2525). **อุ่มน้ำตานี.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อนุสรณ์ในวโรกาสร่วมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

โอบ อภิบาลบำรุง.(2525). **อุ่มน้ำตานี.** มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี อนุสรณ์ในวโรกาสร่วมฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี

ฮิบรอฮิม ชุกรี.(2525). **ตำนานเมืองปัตตานี.** ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

หนังสืออ้างอิงภาษาอังกฤษ

http://61.19.220.3/heritage/nation/tour/yalung.htm

http://www.ezytrip.com/travel/images/10000/00300/000220.htm

http://www.geocities.com/pattanitour/historical.html

http://www.kananurak.com/mcontents/marticle.php?headtitle=mcontents&id=74152&Ntype=3

http://www.pattanitoday.com/htm/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=62

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ